

PSPA J

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

Vol.12 No.1 (JANUARY-JUNE 2021)

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION JOURNAL

ISSN 2630-0435 | E-ISSN 2630-0699

TCI

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
Political Science and Public Administration Journal

ปีที่ 12 • ฉบับที่ 1 • มกราคม-มิถุนายน 2564
Volume 12 • Number 1 • January-June 2021
ISSN 2630-0435 (Print) • ISSN 2630-0699 (Online)

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
Political Science and Public Administration Journal

ISSN 2630-0435 (Print) • ISSN 2630-0699 (Online)

1. วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
- (2) เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการวิจัย พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านรัฐศาสตร์ในสาขาวิชาการเมือง การปกครอง การระหว่างประเทศ และรัฐประศาสนศาสตร์

2. ขอบเขตเนื้อหา

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รับพิจารณาบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความปริทัศน์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาการเมือง การปกครอง การระหว่างประเทศ และรัฐประศาสนศาสตร์

3. กำหนดออกตีพิมพ์เผยแพร่

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นวารสารวิชาการ ซึ่งตีพิมพ์บทความวิชาการและบทความวิจัยจากบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย จัดพิมพ์รายปี ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

4. เจ้าของ

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

5. สำนักงานกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์: 0-5394-2995

โทรสาร: 0-5394-2988

อีเมล: polscicmujournal@gmail.com

เว็บไซต์: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscicmujournal>

6. การพิจารณาบทความ

(1) กองบรรณาธิการพิจารณากลั่นกรองบทความในเบื้องต้น โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเนื้อหาของบทความกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร ความน่าสนใจ การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ และความครบถ้วนตามมาตรฐานวิชาการ และจะพิจารณาความซ้ำซ้อนของบทความโดยการนำบทความเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบการคัดลอกผลงานการเขียนทางวิชาการผ่านโปรแกรม Turnitin

(2) บทความที่ผ่านการพิจารณากลั่นกรองจากกองบรรณาธิการเบื้องต้นจะถูกนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อย 2 คน พิจารณา โดยใช้ระบบ Double-blind peer review (ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้เขียน และผู้เขียนไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา) ทั้งนี้ สำหรับบทความประเภทบทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ซึ่งเป็นบทความประเภท Non Peer Review Content กองบรรณาธิการจะเป็นผู้พิจารณาคุณภาพบทความ หรืออาจพิจารณานำส่งบทความให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อย 1 คน เป็นผู้พิจารณาคุณภาพบทความตามความเหมาะสม (โดยหากเป็นการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ กองบรรณาธิการจะพิจารณาจากความเชี่ยวชาญที่ตรงกับสาขาของบทความเป็นหลัก ผู้พิจารณาบทความ และผู้เขียน อาจมีต้นสังกัดเดียวกันหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม การประเมินคุณภาพบทความจะดำเนินการโดยปิดบังชื่อผู้เขียน และผู้พิจารณาบทความ)

(3) กระบวนการพิจารณาบทความตามข้อ (1) และ (2) จะใช้เวลาไม่เกิน 3 เดือน โดยกองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนทราบ และหากกระบวนการพิจารณาล่าช้ากว่าที่กำหนด กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบถึงความล่าช้าดังกล่าว

(4) ในกรณีที่จำเป็นต้องมีการแก้ไข หรือปรับปรุงบทความ ให้ผู้เขียนแก้ไขบทความ และนำเสนอกองบรรณาธิการภายใน 15 วันนับตั้งแต่วันที่ได้รับการพิจารณา

(5) การตรวจสอบความถูกต้องทางภาษา ของบทความย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) และเนื้อหาของบทความ กรณีที่เป็นบทความภาษาอังกฤษ เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ที่จะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และรูปแบบการใช้ภาษาอังกฤษ ตั้งแต่อนำส่งบทความเข้าสู่ระบบ และตลอดกระบวนการพิจารณาบทความ วารสารมีสิทธิ์ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความในกรณีที่ผู้เขียนไม่ดำเนินการแก้ไขภาษาอังกฤษให้มีความถูกต้องตามข้อเสนอแนะของกองบรรณาธิการ

(6) กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการพิจารณาและแก้ไขแล้ว เข้าสู่กระบวนการเรียงพิมพ์ และการตีพิมพ์เผยแพร่ โดยกองบรรณาธิการจะแจ้งกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่เบื้องต้นให้ผู้เขียนทราบ

(7) ผู้เขียนจะได้รับวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 เล่ม เป็นการตอบแทน โดยกองบรรณาธิการจะจัดส่งวารสารให้แก่ผู้เขียนภายใน 1 เดือนนับตั้งแต่วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ได้รับการเผยแพร่

-
- เนื้อหาและข้อมูลที่ลงตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรง ซึ่งกองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใดๆ
 - บทความและข้อมูล ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ ขอให้อ้างอิงแหล่งที่มาด้วย

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

ผศ.ดร.ไพฑิณท์ ภู่อินาพันธุ์

คณะศึกษาศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำกองบรรณาธิการ

ศ.เกียรติคุณ ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี

สถาบันศาสนา วัฒนธรรม และสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ

บรรณาธิการ

ผศ.ดร.มาลินี คุ่มสุภา

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.พิทยา สุวคันธ์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รศ.ดร.ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวินัย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

รศ.ดร.วีระ เลิศสมพร

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

รศ.ดร.ศุภสวัสดิ์ ชีวาลย์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รศ.ธวัชธร ตูทองคำ

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ผศ.ดร.กนกวรรณ อุทองทรัพย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.ดร.กฤษฎา พรหมฉาย

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผศ.ดร.ฉัตรทิพย์ ชัยฉกรรจ์

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ผศ.ดร.จิตติภูมิ บุญยวงศ์วิวัชร

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.ปฐมมาวดี จงรักษ์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.พจนา พิชาติปัจจา

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.พฤติ หงษ์ตระกูล

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ทยา อนันต์สุชาติกุล

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

อ.ดร.กมลพร กัญชนะ

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อ.ดร.ไกรวุฒิ ใจคำปัน

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อ.ดร.ณัฐกร วิทิตานนท์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

อ.ดร.ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อ.ดร.นฤตม์ เจริญศรี

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Asst. Prof. Dr. Daniel Susilo

Faculty of Communications Science, Dr Soetomo University

Asst. Prof. Dr. Lee Kian Cheng

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Dr. Koji Kubo

Institute of Developing Economies, Japan External Trade
Organization

ฝ่ายจัดการ

น.ส.สิริมา ชินสมุทร

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รากฐานการคิดในเชิงวิพากษ์คือการสร้างปฏิกริยากับองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมและอาจถือได้ว่าเป็นหัวใจและจุดเด่นของรัฐศาสตร์ ด้วยเหตุผลข้างต้น วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ฯ ฉบับนี้จึงขอเริ่มต้นที่บทความของ ปวงชน อุณจะนำ ทิวิพากษ์และตั้งคำถามในทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ ชัยกับสัต์ว: มาร์กซ์กับปัญหาการกดขี่ชุดรีดลัตัวในระบบทุนนิยม เพื่อเปิดบทสนทนาในเชิงความคิด ติดตามด้วยบทความที่นำเสนอทางออกให้กับสังคมร่วมสมัยด้วยนวัตกรรมการเงินที่น่าสนใจของ ปติมา น้อยกุด เรื่อง พันธบัตรเพื่อสังคม: นวัตกรรมทางการเงินในการส่งมอบบริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม นอกจากนี้ยังมีทิมวิจยของ อิทธิพล มาชิ่น, สมคิด แก้วทิพย์, ประรณนา ยศสุข, ชมชวน บุญระหงส์ ที่สนใจรูปแบบการบริหารในด้านรัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับปฏิบัติการ จากความสนใจหน่วยงานในระดับปฏิบัตินี้ ทำให้ทิมวิจยของ ปณพร เหลืองพฤษชาติ และนพวรรณ จงสง่ากลาง หันมาศึกษาการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ อย่างไรก็ดีเนื้อหาของบทความจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งจำนวน 4 บทความ สนใจศึกษาโครงสร้างสำคัญของระบบการเมืองตั้งแต่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย กลุ่มการเมือง ตลอดจนพรรคการเมืองไว้อย่างน่าสนใจ เริ่มตั้งแต่ บุชยพรรณ ลัมยั้งเจริญ ศึกษาการเปลี่ยนแนวนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐอเมริกา ระหว่างผู้นำที่มาจากต่างพรรคการเมือง ในช่วง ค.ศ. 2000-2018 ณัชชาภัทรอมรกุล ศึกษา “รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดีไซน์มาเพื่อพวกเรา”: ผลของกฎหมายเพื่อ “การปฏิรูปพรรคการเมือง” ส่วน อเนก สุขดี สนใจการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย ภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมือง ฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ ในขณะที่ทิมวิจยของ อีรพงศ์ พรหมวิชัย, รตา อนุดตรังกูร และนันทยา ลัตยวาที สนใจศึกษาการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

บทความในอีกส่วนหนึ่งได้หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษามนุษย์หรือตัวตนของปัจเจกบุคคลที่ต้องเผชิญปัญหาภายใต้เพศวิถีของตนเป็นกรณีศึกษาที่ ปณิธิ บรรวณ ศึกษาประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ เพศวิถีของผู้หญิง: การวิเคราะห์ผ่านกรณีศึกษาการตั้งครรภ์ในวัยเรียนของ วัยรุ่นหญิงไทยและผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย ส่วน พิลิษฏ์ นาสิ สนใจการปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา

ผ่านการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในประเทศไทย และอนันตพร อุปถัมภ์, ปฐม อุ่นอบ และ
ชัชฎาภรณ์ ขาวแมนจันทร์ กลับสนใจศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการปัญหาการลักลอบ
หลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ของกองบัญชาการตำรวจ
ตระเวนชายแดน ปิดท้ายคือบทความภาษาอังกฤษของ Lee Soo CHANG ศึกษาประวัติศาสตร์
ของมิชชันนารีในเชียงใหม่ไว้อย่างน่าสนใจใน *The Conversion Strategies of Protestant
Missionaries in Chiang Mai City* ด้วยองค์ประกอบที่มีเนื้อหาครบถ้วนทั้งด้าน การเมืองการ
ปกครอง การบริหารงานภาครัฐและเรื่องราวในต่างประเทศ เชื่อมั่นว่าวารสารฉบับนี้น่าจะเป็น
ประโยชน์ในการต่อยอดความรู้ต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย

มาลินี คัมสุภา
บรรณาธิการ

ซ้ายกับสัตว์: มาร์กซ์กับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม	
<i>ปวงชน อุณจนะ</i>	1-40
The Conversion Strategies of Protestant Missionaries in Chiang Mai City	
<i>Lee Soo CHANG</i>	41-72
การเปลี่ยนแนวนโยบายเกาหลีนื้อของสหรัฐอเมริกา ระหว่างผู้นำที่มาจากต่างพรรคการเมือง ในช่วง ค.ศ. 2000-2018	
<i>บุษยพรรณ ลิ้มยิ่งเจริญ</i>	73-110
“รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดีไซน์มาเพื่อพวกเรา”: ผลของกฎหมายเพื่อ “การปฏิรูปพรรคการเมือง”	
<i>ณัชชาภัทร อมรกุล</i>	111-134
การเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย ภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมือง ของกฎหมายพรรคการเมือง ฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ	
<i>อเนก สุขดี</i>	135-156
การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์	
<i>ธีรพงศ์ พรหมวิชัย, รตา อนุตตรังกูร และนันทยา สัตยวาที</i>	157-186
รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน เขตกิ่งเมือง	
<i>อิทธิพล มาชีน, สมคิด แก้วทิพย์, ปราบณา ยศสุข และชมชวน บุญระหงษ์</i>	187-220
การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาล ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ	
<i>ปณพร เหลืองพฤษชาติ และนพวรรณ จงสง่ากลาง</i>	221-254
ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน	
<i>อนันดาพร อุปถัมภ์, ปฐม อุ่นอบ และชัชฎาภรณ์ ขาวแมนจันทร์</i>	255-282
การปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาผ่านการเป็นลูกผสม ทางวัฒนธรรมในประเทศไทย	
<i>พิสิษฐ์ นาสี</i>	283-306
ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ เพศวิถีของผู้หญิง: การวิเคราะห์ผ่านกรณีศึกษาการตั้งครุฑ ในวัยเรียนของวัยรุ่นหญิงไทยและผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย	
<i>ปณิธิ บรรวณ</i>	307-336

พันธบัตรเพื่อสังคม: นวัตกรรมทางการเงินในการส่งมอบบริการสาธารณะ เพื่อแก้ไขปัญหา
ทางสังคม

ปติมา น้อยกุล

337-356

แนวทางการจัดทำต้นฉบับบทความ เพื่อส่งขอรับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์

ซ้ายกับสัตว์: มาร์กซ์กับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม¹

ปวงชน อุจนะนำ²

Received: September 12, 2019

Revised: October 24, 2019

Accepted: December 16, 2019

บทคัดย่อ

นักคิดและนักเคลื่อนไหวทางสังคมฝ่ายซ้ายมักจะละเลยประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ แม้ว่าสัตว์จะถูกกดขี่ขูดรีดในระบบทุนนิยมอย่างโหดร้าย ทารุณ และโง่งม แต่ฝ่ายซ้ายกลับมีมุมมองที่แทบไม่ต่างไปจากฝ่ายขวาเมื่อใดก็ตามที่มีการพิจารณาปัญหาเรื่องสัตว์ นั่นก็คือการถืออคติที่ว่า สัตว์คือสิ่งมีชีวิตที่ต่ำกว่ามนุษย์ สัตว์มีไว้เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ และปัญหาเรื่องสัตว์ไม่ใช่ปัญหาสำคัญที่มนุษย์จะต้องให้ความสนใจ ในฐานะหนึ่งในนักคิดคนสำคัญที่สุดของฝ่ายซ้าย คาร์ล มาร์กซ์ มักจะได้รับการอ้างถึงอยู่เสมอในฐานะนักคิดที่สร้างความชอบธรรมให้กับอคติที่ว่าในหมู่มวลชน กล่าวคือ ในเมื่อตัวมาร์กซ์เองก็ยกให้มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สูงส่งกว่าสัตว์และยังไม่เล็งเห็นด้วยซ้ำไปว่า การกดขี่ขูดรีดสัตว์คือประเด็นปัญหาที่สำคัญในระบบทุนนิยม ฝ่ายซ้ายก็ไม่ได้มีความจำเป็นแต่อย่างใดที่ต้องให้ความสนใจกับสัตว์ในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยม บทความชิ้นนี้ทำการท้าทายความเชื่อที่ว่านี้และนำเสนอว่า แม้ประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์จะไม่ใช่ประเด็นหลักในงานเขียนของเขา มาร์กซ์ไม่ได้มีอคติต่อสัตว์หรือยกให้มนุษย์สูงส่งกว่าสัตว์แต่อย่างใด แทนที่จะละเลย มาร์กซ์กลับให้ความสนใจและเป็นกังวลกับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม ด้วยเหตุนี้ หากฝ่ายซ้ายยังยึดเอางานเขียนของมาร์กซ์เป็นแรงบันดาลใจ พวกเขาควรจะหันมาทบทวนจุดยืนของตนเอง ล้มล้างอคติเดิมๆ ที่มีต่อสัตว์ และนำมารวมเอาประเด็นปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยม

คำสำคัญ สัตว์, ฝ่ายซ้าย, มาร์กซ์, ทุนนิยม, การกดขี่ขูดรีด

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “สัตว์กับสิทธิ: ทฤษฎีการเมืองว่าด้วยการปลดปล่อยสัตว์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนวิจัยจากงบประมาณรายได้มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ประจำปีงบประมาณ 2562

² อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก 65000 อีเมล: puangchon@gmail.com

The Left and Animals: Marx and the Question of Animal Exploitation in Capitalism

Puangchon Unchanam³

Abstract

Leftist thinkers and social activists normally neglect the animal question. Even though animals have been obviously, cruelly, and brutally exploited, the Left is barely different from the Right when it comes to the animal question. That is, the Left still holds prejudices against animals: they are inferior to humans; they are supposed to be exploited by humans; and humans have nothing to do with the animal question. As one of the most important thinkers of the Left, Karl Marx has been frequently mentioned as the one who gave the Left a justification for human prejudices against animals. As it is usually claimed, Marx himself thought that humans are superior to animals, and he did not even see how animal exploitation is relevant to capitalism. As a result, many leftists take it for granted that animal exploitation is irrelevant to their struggle against capitalism. This article challenges that popular assumption. It argues that although the animal question is not a major topic in Marx's writings, Marx did not hold prejudices against animals, and he did not accept the idea that humans are superior to animals. Instead, Marx did pay attention to and worry about animal exploitation in capitalism. Therefore, if leftists today still hold on to Marx's ideas as their inspiration, they should rethink their positions. Their prejudices against animals must be rejected, and their struggle against capitalism should be extended to include the question of animal exploitation.

Keywords Animal, The Left, Marx, Capitalism, Exploitation

³ Lecturer, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok 65000.
E-mail: puangchon@gmail.com

1. บทนำ

นักคิดและนักเคลื่อนไหวทางสังคมฝ่ายซ้ายมักจะได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่มีแนวความคิดและแนวทางในการเคลื่อนไหวมวลชนที่มีความก้าวหน้า มีจุดยืนที่หนักแน่น สม่าเสมอ และแน่วแน่ ทั้งในเชิงอุดมการณ์และการปฏิบัติจริง นอกจากนั้น ฝ่ายซ้ายยังเป็นที่น่าเกรงขามในแง่ของการวิพากษ์สังคมอย่างถอนรากถอนโคน และกล้าท้าทายความเชื่อ อคติ และอุดมการณ์ที่ธำรงรักษาโครงสร้างที่อยู่ดีธรรม กตขี่ชูตริต และเอารัดเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมด้วยแรงบันดาลใจจากสายธารทางความคิดจากสำนักมาร์กซิสต์ คอมมิวนิสต์ และสังคมนิยม ฝ่ายซ้ายยังขึ้นชื่อลือชาในแง่ของการสร้างความหวาดกลัวและหวาดผวให้กับฝ่ายขวาเป็นอย่างมาก เพราะไม่ว่าจะเป็นทุน ที่ดิน ทรัพย์สินส่วนบุคคล ครอบครองปิตาธิปไตย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐบาล โรงเรียน กองทัพ หรือกระทั่งครอบครัว ฝ่ายซ้ายล้วนทำการวิพากษ์ท้าทาย และหมายมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง บันทอน ไปจนถึงกระทั่งทำลายล้างสถาบันทั้งหลายที่เป็นเสาหลักของฝ่ายขวาให้สิ้นซาก อย่างไรก็ดี ดังที่นักคิดฝ่ายซ้ายด้วยกันเองได้ตั้งข้อสังเกตไว้ (Kymlicka & Donaldson, 2014; Llorente, 2011; Painter, 2016; Sanbonmatu, 2011; Soronson, 2011) แม้จะก้าวหน้า ทวนกระแส และถอนรากถอนโคนในเกือบทุกเรื่อง แต่พอเป็นประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ มันก็เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจอยู่ไม่น้อยที่ฝ่ายซ้ายกลับมีอคติที่ไม่ต่างไปจากฝ่ายขวามากนัก มันคืออคติที่ว่า สัตว์คือสิ่งมีชีวิตที่ธรรมชาติสร้างมาให้ต่ำกว่ามนุษย์ สัตว์มีไว้ตามธรรมชาติก็เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ตามอำเภอใจ และประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ไม่ใช่ประเด็นสำคัญทางการเมืองที่มนุษย์จะต้องให้ความสนใจ นอกจากนั้น อคติที่แฝงฝังอยู่ฝ่ายซ้ายยังสะท้อนออกมาให้เห็นในมุมมองที่พวกเขามีต่อนักคิดและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์จากการกดขี่ของมนุษย์ กล่าวคือ ฝ่ายซ้ายมักจะตั้งข้อกังขาว่า ขบวนการเหล่านี้เป็นขบวนการของชนชั้นกรรมพี เป็นของชนชั้นกลางผิวขาวที่มีอันจะกิน และเป็นของชนชาติตะวันตกที่ต้องการขยายอำนาจจักรวรรดินิยมไปครอบงำชาติอื่นๆ ที่ด้อยพัฒนา ซ้ำร้ายไปกว่านั้น ฝ่ายซ้ายมักจะมองอย่างดูถูกดูแคลนว่า กลุ่มเรียกร้องสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์เป็นภัยอันตรายต่อขบวนการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย เพราะไม่เพียงแต่คนกลุ่มที่ว่านี้จะไม่รู้จักแยกแยะว่า มนุษย์กับสัตว์นั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงและปัญหาของมนุษย์นั้นสำคัญกว่าปัญหาของสัตว์อย่างเทียบกันไม่ได้ หากแต่คนกลุ่มนี้อาจจะทำให้ขบวนการฝ่ายซ้ายไม่มี “ความเป็นชาย” อ่อนปวกเปียก “เหมือนกับผู้หญิง” ดัดจริตและเสแสร้งไม่ต่างจาก “พวกเกย์” และนั่นก็อาจนำไปสู่การขาดความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้คนในสังคม (Charlton, Coce, & Francione, 1993, p. 29; Sanbonmatu, 2011, p. 13)

สภาวะการณ์ที่ฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อยยังยึดมั่นถือมั่นกับอคติของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ถือเป็นปรากฏการณ์ที่มีความย้อนแย้งในตัวมันเองอยู่ไม่น้อย เพราะหากเราลองพิจารณาไปที่ระบบทุนนิยมซึ่งเป็นแก่นกลางของการวิเคราะห์และการวิพากษ์ของฝ่ายซ้าย ระบบที่ว่านี้ไม่ได้มีเพียงแค่การกดขี่ขูดรีดที่ชนชั้นกรรมไพกระทำต่อชนชั้นกรรมาชีพแต่เพียงเท่านั้น แท้จริงแล้วหากเราลองสลัดทิ้งอคติของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ออกไปชั่วขณะ เราก็คงจะปฏิเสธได้ยากว่าการกดขี่ขูดรีดที่รุนแรงที่สุด เข้มข้นที่สุด และได้รับการละเลยมากที่สุดในระบบทุนนิยมคือ การกดขี่ขูดรีดที่มนุษย์กระทำต่อสัตว์ กล่าวคือ ในแง่หนึ่งเฉกเช่นเดียวกับกรรมาชีพ สัตว์ถูกขูดรีดแรงงานจากนายทุน สัตว์เป็นแหล่งผลิตมูลค่าส่วนเกินให้กับนายทุน และสัตว์คือสิ่งมีชีวิตที่สร้างกำไรมหาศาลให้กับบริษัทยักษ์ใหญ่ทั้งหลาย กระนั้นก็ตาม ในอีกแง่หนึ่งการกดขี่ขูดรีดของมนุษย์ที่กระทำกับสัตว์ในระบบทุนนิยมก็มีมิติที่เลวร้ายไปกว่าสิ่งที่กรรมาชีพต้องประสบพบเจอ เพราะนอกจากจะถูกใช้ประโยชน์ในฐานะแรงงานแล้ว สัตว์ยังถูกใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต เป็นอุปกรณ์ในการผลิต และเป็นสินค้าซื้อขายในตลาดเพื่อทำกำไรให้กับนายทุน ยกตัวอย่างเช่นในอุตสาหกรรมปศุสัตว์และอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ สิ่งมีชีวิตอย่างเช่นหมู ไก่ เป็ด วัว แพะ และแกะ ถูกใช้แรงงานผ่านการเร่งผลิตเนื้อ นม ไข่ ขน หนัง หรือกระทั่งลูกของตนออกมาให้เร็วที่สุดและในปริมาณมากที่สุด โดยแทนที่จะเป็นเครื่องจักรกล กลับกลายเป็นว่ามันเป็นร่างกาย อวัยวะ เลือด และเนื้อ ของตัวสัตว์เองที่ทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์ในการผลิตสินค้า นอกจากนี้ เมื่อสัตว์ตัวไหนมีขนาดร่างกายที่สมบูรณ์พร้อมในการนำไปผลิตเนื้อ หรือสัตว์ตัวไหนหมดประสิทธิภาพในการผลิตเนื้อ นม ไข่ และขนให้กับโรงงาน สัตว์เหล่านั้นก็จะถูกฆ่าและนำไปฆ่าหั่นอวัยวะเพื่อแปรรูปเป็นสินค้าประเภทเนื้อสัตว์ที่วางขายในท้องตลาด เท่านั้นยังไม่พอ ชากอวัยวะที่เหลือของสัตว์ที่สิ้นลมหายใจยังถูกนายทุนนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องหนัง เพอร์นิเจอร์ เสื้อผ้า รองเท้า อุปกรณ์ดนตรีและกีฬา เวชภัณฑ์ น้ำมันหล่อลื่น แชมพู สบู่ ยาสีฟัน น้ำหอม เครื่องสำอาง หรือกระทั่งถุงยางอนามัย (Alvarado, 2016; Kru, 2018)

ที่สำคัญที่สุด ในขณะที่กรรมกรยังพอมีเวลาได้หยุดพักหลังเลิกงานเพื่อให้ร่างกายได้พักผ่อน รับประทานอาหาร นอนหลับ สันทนาการ และสืบพันธุ์ในพื้นที่ครัวเรือนของตนเอง สัตว์ที่ถูกใช้ประโยชน์ในโรงงานอุตสาหกรรมกลับไม่ได้รับสิทธิที่ว่ามันแต่อย่างใด ภายใต้การผลิตอย่างเข้มข้นเพื่อป้อนอุปทานให้ทันตามอุปสงค์ของตลาด สัตว์ถูกบังคับให้ใช้ชีวิตทั้งชีวิตในโรงงาน และสัตว์ต้องทำงานในสภาวะที่ไม่มีมีการแบ่งแยกที่ทำงานนอกจากบ้าน หรือพื้นที่สาธารณะออกจากพื้นที่ส่วนตัวแต่อย่างใด เพราะไม่ว่าจะเป็นการเกิด กิน ถ่าย ป่วย สืบพันธุ์ คลอดลูก หรือกระทั่งตาย กิจกรรมเหล่านี้ของสัตว์ดำรงอยู่ในกรงแคบๆ ในโรงงานที่นายทุนจัดแบ่งไว้ ในแง่นี้หากจะมีสิ่งมีชีวิตใดที่ได้ชื่อว่าถูกกดขี่ขูดรีดแรงงานไม่น้อยไปกว่า—หรืออันที่จริง ต้องถือว่ามากกว่า—

กรรมกรและสมครที่จะถูกผนวกรวมให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ของกรรมมาชีพเพื่อล้มล้างระบบทุนนิยม มันคือสัตว์จำนวนนับแสนนับล้านบนโลกใบนี้โดยไม่ต้องสงสัย อย่างไรก็ตามในมุมมองของฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อย นิยามของชนชั้นกรรมมาชีพมีความหมายครอบคลุมถึงแค่มนุษย์ที่ใช้แรงงานแต่เพียงเท่านั้น ไม่ได้นับรวมเอาสัตว์ที่ถูกใช้แรงงานเข้าไปด้วยแต่อย่างใด ชำร่ายไปกว่านั้น นิยามการต่อสู้ของกรรมมาชีพเพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากการกดขี่ขูดรีดของระบบทุนนิยมก็ไม่ได้มีการนับรวมเอาการปลดปล่อยสัตว์เข้าไปด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นฝ่ายซ้ายเสียเองด้วยซ้ำที่ดูจะขึ้นชื่อลือชาเป็นอย่างมากในการเหยียดหยัน ดูแคลน และไม่ไ้ราคาอันใดต่อขบวนการเพื่อปกป้องสิทธิสัตว์และปลดปล่อยสัตว์

อะไรคือสาเหตุของความย้อนแย้งที่ว่านี้ในหมู่มฝ่ายซ้าย? ผู้เขียนคิดว่าโดยทั่วไปแล้วฝ่ายซ้ายมักจะมีข้ออ้างอยู่สี่ประการในการปกป้องจุดยืนของตนในการไม่ไ้ราคากับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ ข้ออ้างที่หนึ่งคือ การเรียกร้องสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์เป็นการเรียกร้องที่มีจุดเริ่มต้นและถูกขับเคลื่อนโดยพวกชนชั้นกรรมมาชีพ ในหลายๆ ครั้งกรรมมาชีพที่ว่านี้มักจะประกอบไปด้วยชนชั้นกลางที่เป็นผู้ชาย ผิวขาว มีอันจะกิน และได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในโลกตะวันตก ดังนั้น ฝ่ายซ้ายที่ยืนหยัดอยู่เคียงข้างชนชั้นล่าง ชนชั้นชายขอบ คนผิวสี สตรี และประเทศโลกที่สาม ควรจะตั้งแง่หรือกระทั่งต่อต้านขบวนการเรียกร้องสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์ตามตรรกะที่ว่านี้ กระนั้นก็ตาม ข้ออ้างที่ว่านี้ก็ดูจะมีปัญหาในตัวมันเองหากเราพิจารณาในแง่ที่ว่า แนวคิดเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความเท่าเทียม ประชาธิปไตย เสรีภาพในการสื่อสาร สิทธิมนุษยชน และนิติรัฐ ล้วนเป็นแนวคิดที่มีรากเหง้ามาจากการถกเถียงและขบคิดของนักคิดในโลกตะวันตก ส่วนใหญ่แล้วพวกเขาคือผู้ชาย มีพื้นฐานจากชนชั้นกรรมมาชีพ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี และมีการศึกษาในระดับสูงเกือบทั้งสิ้น แม้จุดเริ่มต้นของแนวคิดทางการเมืองจะมีประวัติศาสตร์เป็นเช่นนี้ แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้แนวคิดสำคัญๆ เหล่านั้นด้อยค่า ไร้ความชอบธรรม และไร้พลัง ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อต่อสู้และเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคให้กับชนชั้นล่าง ชนชั้นชายขอบ คนผิวสี สตรี และประเทศโลกที่สามแต่อย่างใด (Charlton, Coce, & Francione, 1993, p. 32)

ข้ออ้างที่สองคือ แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์จักรวรรดินิยมที่ประเทศตะวันตกใช้ในการส่งเสริมลัทธิล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ อุดมการณ์ที่ว่านี้ปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยครั้งผ่านการประณามค่านิยมและวิถีชีวิตที่มนุษย์กระทำกับสัตว์อย่างป่าเถื่อนและล้าหลังในประเทศโลกที่สาม ในขณะที่เชิดชูค่านิยมและวิถีชีวิตในประเทศโลกที่หนึ่งซึ่งได้ชื่อว่ามีมนุษย์ปฏิบัติกับสัตว์อย่างมีอารยะและมีมนุษยธรรม พลังของอุดมการณ์ที่กล่าวมานี้คือการสร้างความชอบธรรมให้ประเทศตะวันตกในการเข้าไปแทรกแซง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศโลกที่สาม กระนั้นก็ตาม ข้ออ้างที่ว่านี้ก็สามารถ

ถูกวิพากษ์ได้กลับไปได้เช่นกันว่า การยื่นหยัดต่อสู้และเรียกร้องให้มีการปกป้องบางสิ่งบางอย่างที่มีความเป็นสากล เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และประชาธิปไตย ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับจักรวรรดินิยมตะวันตกเสมอไป อันที่จริงแล้ว การปล่อยให้สังคมท้องถิ่นในประเทศโลกที่สามยังมีการทำร้ายผู้หญิง เด็ก และกลุ่มคนเพศที่สาม ละเมิดสิทธิมนุษยชน ปิดกั้นเสรีภาพของสื่อสารมวลชน ปราบปรามและจำคุกคนที่เห็นต่างในทางศาสนา และการเมือง หรือปฏิบัติกับสัตว์อย่างโหดร้ายและทารุณ โดยอ้างถึงค่านิยม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่น กลับเป็นการสร้างความชอบธรรมและสนับสนุนให้ชนชั้นนำ กลุ่มอนุรักษ์นิยม ผู้ชาย และชาติพันธุ์หลักของประชากร ได้ครอบอำนาจในสังคมนั้นๆ อยู่ต่อไปโดยไม่ได้รับการตรวจสอบ ทำลาย หรือต่อต้านขัดขึ้นแต่อย่างใด (Kymlicka & Donaldson, 2014, p. 118)

ข้ออ้างที่สามคือ การเมืองเป็นเรื่องของมนุษย์และไม่ใช่เรื่องของสัตว์ อีกทั้งประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์มีแต่จะทำให้การต่อสู้ของขบวนการฝ่ายซ้ายไขว้เขว ออกนอกกลุ่มนอกทาง เสียพลังงาน เสียเวลา และเสียแนวร่วมทางการเมือง ทั้งๆ ที่ควรจะเอาเวลาและพลังงานไปทุ่มเทให้กับ การต่อสู้ของกรรมาชีพ (ที่เป็นมนุษย์) และเป็นผู้ที่ประสบกับวิกฤตการณ์และปัญหานานัปการมากกว่าสัตว์อย่างเทียบกันมิได้ เช่นเดียวกัน ข้ออ้างประเภทนี้ย่อมถูกวิพากษ์และได้กลับไปได้ว่า มันเป็นข้ออ้างที่ผู้ที่มีอำนาจมากกว่ามักจะใช้ในการกดทับ ควบคุม และประวิงเวลาในการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของผู้ที่ด้อยกว่าในสังคม ในประวัติศาสตร์ของขบวนการต่อสู้ทางสังคม ข้ออ้างประเภทนี้ได้ถูกใช้ในหลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยของคนผิวขาวในอาณานิคมที่ไม่นับเอาความต้องการของคนผิวสีที่เป็นทาสเข้าไปด้วย การเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งและการมีตัวแทนในรัฐสภาของผู้ชายที่กีดกันข้อเรียกร้องของสตรีออกไป หรือกระทั่งในการเรียกร้องของฝ่ายซ้ายเองที่หลายๆ ครั้งปฏิบัติกับประเด็นเรื่องสตรี คนข้ามเพศ คนพิการ และชนกลุ่มน้อย รวากับเป็นปัญหาชายขอบที่ควรจะต้องให้มีการถกเถียงหลังการต่อสู้ของกรรมาชีพได้รับชัยชนะแล้วเท่านั้น ทั้งหมดทั้งมวลที่กล่าวมานี้คือตัวอย่างของการกีดกันข้อเรียกร้องของผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าออกจากกิจกรรมการเมืองของผู้ที่มีอำนาจมากกว่า โดยใช้ข้ออ้างเรื่องการเสียเวลา เสียพลังงาน และเสียแนวร่วมทางการเมือง หากขบวนการเคลื่อนไหวของตนดันไปให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาของกลุ่มชายขอบทางสังคม (Adams & Donovan, 1999, p. 3; Singer, 2002, p. 1)

ข้ออ้างสุดท้ายคือ ฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อยเป็นกังวลว่า การเรียกร้องสิทธิสัตว์และการปลดปล่อยสัตว์มีแต่จะทำให้การต่อสู้ของฝ่ายซ้ายไม่เข้มข้นและไม่มีความเป็นชาย ที่สำคัญไปกว่านั้น กรรมกรคืออาชีพที่ต้องใช้แรงงาน และการรับประทานเนื้อสัตว์เท่านั้นถึงจะทำให้กรรมกรมีเรี่ยวแรง มีกล้ามเนื้อ และมีพลังงานไปทำงานในแต่ละวัน นี่จึงไม่ต้องพูดถึงความจริงที่ว่า เนื่องจากอาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์มีราคาถูกกว่า หาซื้อได้ง่ายกว่า และถูกปากมากกว่า

อาหารประเภทผักและผลไม้ กรรมกรจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจำต้องทานเนื้อไปทุกๆ วัน อย่างเสี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ข้ออ้างที่ว่านี้ได้ถูกทำลาย—ไปจนกระทั่งถึงถูกประณาม—จากทั้งนักคิดสตรีนิยมและนักคิดฝ่ายซ้ายด้วยกันเอง กล่าวคือ ข้ออ้างที่ว่า การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิสัตว์จะทำให้ขบวนการฝ่ายซ้ายไม่เข้มแข็งและไม่มีความเป็นชาย เป็นการผลิตซ้ำทัศนคติแบบชายเป็นใหญ่และดูถูกสตรีและเพศที่สามไปพร้อมๆ กัน (Adams, 2015; Cochrane, 2010, p. 119) เท่านั้นยังไม่พอ ทัศนคติแบบชายเป็นใหญ่ยังสะท้อนออกมาผ่านข้ออ้างที่ว่า การรับประทานเนื้อสัตว์เท่านั้นถึงจะทำให้กรรมกรมีเรี่ยวแรง เพราะอันที่จริงแล้วมนุษย์สามารถได้รับพลังงานที่เพียงพอในการดำรงชีพและในการใช้แรงงาน จากการรับประทานอาหารที่ไม่ได้ประกอบไปด้วยเนื้อสัตว์ เช่น อาหารมังสวิรัตและอาหารวีแกน (Capps, 2013; Petre, 2016; Rahim, 2018) แต่กลับกลายเป็นว่า อาหารประเภทหลังได้ถูกตีตราว่าเป็นอาหารที่เหมาะสมกับสตรีหรือคนข้ามเพศที่ไม่ได้ใช้แรงงานหนักเหมือนกับชายชาตรี ที่น่าสนใจไปกว่านั้นก็คือ ความเชื่อที่ว่าพลังงาน ความแข็งแรง และกล้ามเนื้อ เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาจากการทานเนื้อสัตว์เท่านั้น กลับเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ไม่นาน หรือพูดให้ชัดก็คือ มันเป็น “ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง” ซึ่งปรากฏขึ้นมาพร้อมๆ กับการขึ้นมาผงาดของทุนนิยมอุตสาหกรรม โรงงานผลิตเนื้อสัตว์ บริษัทข้ามชาติที่ผลิตอาหารขยะ วัฒนธรรมบริโภคนิยม และสื่อสารมวลชนในศตวรรษที่ยี่สิบ พูดให้ชัดกว่านั้นก็คือ ในขณะที่นายทุนอุตสาหกรรมปศุสัตว์และนายทุนอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์เป็นหนึ่งในกลุ่มทุนที่สำคัญที่สุดในการสนับสนุนรัฐทุนนิยม รัฐได้ทำการออกกฎหมายออกมาตรการทางภาษี ให้งบประมาณสนับสนุน และให้การคุ้มครองหรือ “อุ้ม” อุตสาหกรรมยักษ์ใหญ่เหล่านั้นเป็นพิเศษ จนทำให้เนื้อสัตว์ในท้องตลาดมีราคาถูกกว่ามูลค่าการผลิตที่แท้จริง เท่านั้นยังไม่พอ วัฒนธรรมการบริโภคเนื้อสัตว์ในฐานะแหล่งโภชนาการที่สำคัญ ที่ขาดไม่ได้ และที่ถูกปากมหาชน ก็เป็นผลพวงมาจากการโฆษณาอย่างเข้มข้นของทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและสื่อสารมวลชนที่ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทข้ามชาติที่ผลิตอาหารขยะป้อนตลาด (Boggs, 2011; Nibert, 2013) ในแง่นี้ ข้อเท็จจริงที่ว่า กรรมกรไม่มีทางเลือกทางโภชนาการมากนัก นอกเสียจากการบริโภคเนื้อสัตว์ น่าจะเป็นปัญหาใหญ่ที่จุดชนวนให้ฝ่ายซ้ายหันมาสนใจในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการบริโภคอาหารขยะกับสื่อสารมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างการกดขี่ขูดรีดสัตว์กับระบบทุนนิยม แทนที่จะเป็นข้ออ้างในการหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องสัตว์

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ข้ออ้างต่างๆ ไปที่ฝ่ายซ้ายใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับตน ล้วนเป็นข้ออ้างที่ไร้น้ำหนักและสามารถถูกวิพากษ์โต้กลับไปได้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ในการทำความเข้าใจในความย้อนแย้งของฝ่ายซ้ายในปัญหาเรื่องสัตว์ เราไม่ควรทำการพิจารณาเพียงแค่ข้ออ้างต่างๆ ไปในหมู่ฝ่ายซ้ายแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เราจำต้องให้ความสนใจไปที่ข้ออ้าง

ที่สำคัญที่สุดในหมู่ฝ่ายซ้ายซึ่งผู้เขียนยังไม่ได้กล่าวถึง นั่นก็คือ ข้ออ้างที่อาศัย คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ในการอ้างความชอบธรรมให้การละเลยประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า มาร์กซ์มักจะถูกอ้างถึงอยู่เสมอๆ ในแง่ที่ว่า เขาเป็นนักคิดที่มีมุมมองในเรื่องสัตว์ไม่ต่างไปจากนักคิดที่มีชีวิตอยู่ก่อนหน้าเขา—ไม่ว่าจะเป็น อริสโตเติล (Aristotle) ออกัสติน (Augustine) โทมัส อควินัส (Thomas Aquinas) เรอเน เดการ์ต (René Descartes) หรือ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant)—มันคือมุมมองอันเต็มไปด้วยอคติที่ว่า สัตว์คือสิ่งมีชีวิตที่ด้อยต่ำกว่ามนุษย์ สัตว์มีไว้เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์แต่เพียงเท่านั้น และประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ไม่ใช่ประเด็นทางการเมืองหรือประเด็นสำคัญที่มนุษย์ควรจะให้ความสนใจ (Aristotle, 2009, p. 11; Augustine, 1966, p. 102; Aquinas, 1929; Descartes, 1998; Kant, 1963, p. 239) หากมองในแง่นี้ กระทั่งคนอย่างมาร์กซ์—ซึ่งถือเป็นหนึ่งในนักคิดคนสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ความคิดและการต่อสู้ของฝ่ายซ้าย—ก็ยังไม่ให้ความสำคัญกับสัตว์แต่อย่างใดด้วยเหตุนี้ ฝ่ายซ้ายหลายๆ คนก็พาลคิดไปได้ไม่ยากว่า ตนเองย่อมมีความชอบธรรมในการละเลยปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ได้เช่นกัน พุดง่าย ๆ ก็คือ หากมาร์กซ์เปรียบเป็นศาสดาของลัทธิมาร์กซิสต์ คอมมิวนิสต์ และสังคมนิยม นักคิดและนักเคลื่อนไหวฝ่ายซ้ายในยุคปัจจุบันก็ควรปฏิบัติตามที่ศาสดาได้พร่ำสอนเอาไว้ ในเมื่อศาสดาเองยังไม่เห็นด้วยซ้ำไปว่า สัตว์เป็นประเด็นสำคัญหรือความทุกข์ทรมานของสัตว์มีความเกี่ยวข้องกับคามอยู่ดีธรรม การกดขี่ขูดรีด และการเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมทุนนิยม ฝ่ายซ้ายในฐานะศาสนิกชนก็ควรที่จะเห็นพ้องและปฏิบัติตามคำสอนของศาสดาอย่างเคร่งครัด

ในมุมมองของผู้เขียน ข้ออ้างที่ว่ามาเป็นข้ออ้างที่ได้รับความนิยม ทรงพลัง และน่าเชื่อถืออยู่ไม่น้อย เนื่องจากมาร์กซ์เองไม่เพียงแต่กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสัตว์ในเชิงเหยียดหยันและดูแคลน หากแต่ข้อเขียนของเขายังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์อย่างเห็นได้ชัด ที่สำคัญมากกว่านั้น ประเด็นเรื่องสัตว์ก็ไม่ใช่ประเด็นหลักในงานเขียนของมาร์กซ์แต่อย่างใด ในแง่นี้การอ้างถึงมาร์กซ์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้การละเลยปัญหาเรื่องสัตว์ ย่อมถือเป็นยุทธวิธีที่ฉลาดหลักแหลม เพราะมันเป็นการโยนภาระให้กับนักคิดและนักเคลื่อนไหวฝ่ายซ้ายผู้ที่เล็งเห็นว่า การกดขี่ขูดรีดสัตว์เป็นประเด็นปัญหาสำคัญในระบบทุนนิยมจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า มาร์กซ์ไม่ได้ดูถูกว่าสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์ มาร์กซ์ไม่ได้ส่งเสริมให้มนุษย์ปฏิบัติกับสัตว์ได้ตามอำเภอใจ และมาร์กซ์ไม่ได้ละเลยปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ภายใต้ระบบทุนนิยมสัตว์แต่อย่างใด นี่คือโจทย์ที่ยากและท้าทายเป็นอย่างยิ่ง กระนั้นก็ตาม ผู้เขียนคิดว่าการตอบโจทย์ที่ว่านี้เป็นภารกิจที่สำคัญ ไม่เพียงแต่ในแง่ที่ว่ามันจะเป็นการทำหายความเข้าใจโดยทั่วๆ ไปที่มีต่อมาร์กซ์ในฐานะนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ หากแต่มันจะเป็นการบั่นทอนข้ออ้างสำคัญในหมู่ฝ่ายซ้ายที่มักจะอาศัยมาร์กซ์เป็นตัวตั้งในการสร้างความชอบธรรมให้การละเลย

ปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ไปพร้อมๆ กันอีกด้วย ที่สำคัญที่สุดเมื่อฝ่ายซ้ายหมดข้ออ้างในการละเลยปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ มันก็ควรได้เวลาเสียที่ที่ฝ่ายซ้ายจะหันมาถกเถียงปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์อย่างจริงจังและผนวกเอาการปลดปล่อยสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการต่อสู้ของกรรมาชีพต่อระบบทุนนิยม

บทความชิ้นนี้ทำการท้าทายความเชื่อที่ว่า มาร์กซ์คือนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ ในทางตรงกันข้าม บทความนำเสนอว่า แม้ประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์จะไม่ใช่ว่าประเด็นหลักในงานเขียนของเขามาร์กซ์ไม่ได้มีอคติต่อสัตว์หรือยกให้มนุษย์สูงส่งกว่าสัตว์แต่อย่างใด แทนที่จะละเลย มาร์กซ์กลับให้ความสนใจและเป็นกังวลไปกับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม ด้วยเหตุนี้หากฝ่ายซ้ายยังคงยึดถือเอางานเขียนของมาร์กซ์เป็นแรงบันดาลใจ พวกเขาควรจะหันมาทบทวนตนเอง ล้มล้างอคติเดิมๆ ที่มีต่อสัตว์ และนับรวมเอาประเด็นปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยม บทความชิ้นนี้ประกอบไปด้วยสามส่วนสำคัญ ส่วนแรกไม่เพียงแต่เป็นการสำรวจงานเขียนที่วิพากษ์วิจารณ์มาร์กซ์ว่า เขาเป็นนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ หากแต่ยังเป็นการสำรวจข้อเขียนบางชิ้นของมาร์กซ์เองที่อื้อฉาวและเอื้อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางนั้น ส่วนที่สองเป็นการยกงานเขียนของนักคิดจำนวนหนึ่งที่ทำ การโต้แย้งความเชื่อโดยทั่วๆ ไปเกี่ยวกับมาร์กซ์และนำเสนอแนวคิดแบบทวนกระแสว่า มาร์กซ์ให้ความสนใจและเป็นกังวลกับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม ในส่วนนี้งานเขียนของมาร์กซ์หลายๆ ชิ้นที่เอื้อให้เกิดการตีความใหม่จะได้รับการสำรวจและวิเคราะห์ด้วยเช่นกัน ส่วนสุดท้ายคือการเชื้อเชิญให้ฝ่ายซ้ายในปัจจุบันหันมาให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ นำเอาแนวคิดสำคัญๆ ของมาร์กซ์ไปใช้วิเคราะห์ปัญหาที่ว่านี้ และผนวกรวมเอาสัตว์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชนชั้นล่างสุดของสังคมที่ถูกกดขี่ ขูดรีด และกักขังด้วยโซ่ตรวนของระบบทุนนิยม

2. มาร์กซ์กับข้อหา “คลั่งสปีชีส์”

ความเชื่อโดยทั่วๆ ไปที่ว่า มาร์กซ์คือนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ เป็นความเชื่อที่พอจะเข้าใจได้และเชื่อว่าจะไร่น่าหนักไปเสียทีเดียว ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าในงานเขียนบางชิ้นของเขามาร์กซ์ได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ผู้อ่านได้ตีความไปในทางนั้น ยกตัวอย่างเช่น ใน The Communist Manifesto (แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์) ซึ่งเป็นงานที่ประพันธ์ร่วมกันของมาร์กซ์กับฟรีดริช เองเงิลส์ (Friedrich Engels) นักคิดชื่อก้องทั้งสองคนนี้ได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงเหยียดหยันและดูแคลนนกเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องคุ้มครองสัตว์จากทารุณกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมยุโรปช่วงศตวรรษที่สิบเก้า

โดยมาร์กซ์และเอนเงิลส์มองว่า การเรียกร้องของนักปกป้องคุ้มครองสัตว์ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากการเรียกร้องของพวกนักกิจกรรมการกุศล คนใจบุญสุนทาน คนเคร่งศีลธรรม นักปฏิรูปสังคม และนักสังคมนิยมที่ต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ให้กับชนชั้นกรรมาชีพให้ดีขึ้น กล่าวคือ แม้นักกิจกรรมเหล่านี้จะนำเสนอตนเองในที่สาธารณะราวกับว่า พวกเขาสมารถแนวคิดแบบสังคมนิยมและต้องการแก้ไขปัญหาคิดารงอยู่ในสังคมทุนนิยม แท้จริงแล้วนักกิจกรรมที่ว่านี้ล้วนแต่เป็นพวกชนชั้นกรรมาชีพที่มีความคิดไปในทางอนุรักษนิยมกันแทบทั้งสิ้น เพราะแทนที่จะมุ่งมั่นในการแก้ปัญหของระบบทุนนิยมผ่านการปฏิวัติ การยกเลิกทรัพย์สินส่วนบุคคล และกระจายความมั่งคั่ง กรรมาชีพที่เป็นนักกิจกรรมเพื่อสังคมล้วนแต่ต้องการปฏิรูป ปรับปรุง และรักษาระบบทุนนิยมเอาไว้ผ่านกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ที่ช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของผู้นที่ถูกรกดขี่ขูดรีดไปได้ชั่วครั้งชั่วคราวแต่เพียงเท่านั้น “กรรมาชีพจำนวนหนึ่ง” มาร์กซ์และเอนเงิลส์กล่าว “มีความปรารถนาที่จะแก้ไขความทุกข์ยากในสังคม [แต่] ก็เพื่อธำรงรักษาให้สังคมกรรมาชีพดำรงอยู่ต่อไป” (Marx & Engels, 1978, p. 496) แม้จะเป็นการกล่าวพาดพิงถึงนักปกป้องคุ้มครองสัตว์เพียงแค่สั้นๆ ใน The Communist Manifesto อิทธิพล ความนิยม และความแพร่หลายของงานชิ้นที่โด่งดังที่สุดของมาร์กซ์ชิ้นนี้ ได้ทำให้ผู้คนโดยทั่วไปรวมถึงฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อย ตีความและมีความเข้าใจที่ติดตรึงอยู่ในหัวว่า มาร์กซ์ไม่เพียงแต่ต่อต้านขบวนการต่อสู้เพื่อปกป้องคุ้มครองสัตว์ หากแต่เขายังไม่สนใจในชะตากรรมอันทุกข์ทรมานของสัตว์ภายใต้ระบบการผลิตแบบทุนนิยมอีกด้วย

เช่นเดียวกัน ใน Capital Vol I. (ทุน เล่มที่หนึ่ง) มาร์กซ์ได้กล่าวถึงองค์กรปกป้องคุ้มครองสัตว์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก นั่นก็คือ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (องค์กรในพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อการคุ้มครองสัตว์จากการทารุณกรรม) หรือที่มีชื่อย่อว่า RSPCA องค์กรที่ว่านี้เป็นองค์กรการกุศลที่สถาปนาก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1824 ในประเทศอังกฤษ และได้กลายเป็นตัวแบบให้กับองค์กรคุ้มครองสัตว์ในประเทศอื่นๆ ทั่วโลกในเวลาต่อมา โดยในบทที่ว่าด้วย “วันทำงาน” (Working Day) มาร์กซ์ได้วิพากษ์กรรมาชีพเจ้าของโรงงานที่กดขี่ขูดรีดแรงงานผ่านการจ่ายค่าแรงที่ต่ำกว่ามูลค่าของแรงงานและเวลาของกรรมกรที่เสียไปจริงๆ ในกระบวนการผลิต พุดง่ายๆ ก็คือ เจ้าของโรงงานมักจะใช้แรงงานของกรรมกรอย่างหามรุ่งหามค่ำและเกินกว่าเวลาที่ตกลงทำการว่าจ้างไว้ตั้งแต่แรก ด้วยเหตุที่มาร์กซ์สนับสนุนการประท้วงของกรรมกรในอังกฤษที่เรียกร้องให้เจ้าของโรงงานลดชั่วโมงการทำงานในแต่ละวันลงและจ่ายค่าแรงให้กับกรรมกรตามเวลาที่พวกเขาทำงานจริงๆ มาร์กซ์จึงเขียนข้อความประตดประชันและตัดพ้อนายทุนกรรมาชีพเจ้าของโรงงาน ที่สำคัญก็คือ ในข้อความที่ว่านี้ มาร์กซ์ได้มีการพาดพิงถึง RSPCA ในเชิงเย้ยหยันว่า เป็นองค์กรปกป้องคุ้มครองสัตว์ที่พวกกรรมาชีพเจ้าของโรงงานมักจะเป็นสมาชิกอยู่ด้วย และทำราวกับว่าตนเองเป็นพวกที่มี

ความเมตตาปราณี ใจบุญสุนทาน และรังเกียจการกดขี่และทารุณกรรมในสังคม ข้อความที่ว่านี้เองที่นำไปสู่การตีความในเชิงลบต่อมาร์กซ์ในแง่ที่ว่า เขาเป็นนักคิดที่ละเลยประเด็นปัญหาการทารุณกรรมต่อสัตว์ ข้อความที่ว่านี้ปรากฏใน Capital Vol I. ในตอนที่มาร์กซ์สวมบทบาทเป็นกรรมกรและพูดจาเชิงประชดประชันกับนายจ้างที่เป็นเจ้าของโรงงานว่า

คุณจ่ายค่าแรงให้ผมเท่ากับแรงงานที่ผมใช้ในวันหนึ่งวัน แต่คุณใช้แรงงานผมจริงๆ ไปถึงสามวัน นั่นมันเป็นการไม่เคารพสัญญาที่เรามีต่อกัน และผิดกฎของการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ผมจึงขอเรียกร้องให้มีวันทำงานที่มีชั่วโมงทำงานตามปกติ และการเรียกร้องของผมนี้ก็มิได้เป็นการวิงวอน ขอความเห็นอกเห็นใจจากคุณ เพราะเมื่อใดก็ตามที่เราพูดกันถึงเรื่องเงินทอง มันย่อมไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องความรู้สึกแต่อย่างใด คุณอาจจะเป็นพลเมืองตัวอย่างที่น่ายกย่อง บางทีคุณอาจจะสมาชิกของ RSPCA และคุณอาจจะเป็นคนใจบุญสุนทานอีกด้วย แต่สิ่งที่คุณต้องการเวลาเจอหน้า ผมกลับเป็นเรื่องที่ไม่มีหัวใจอยู่ในอกของมัน ไอ้ที่เด่นอยู่ดูๆ ดูจะเป็นเป็นหัวใจของผมเองต่างหาก ที่ผมเรียกร้องให้มีวันทำงานที่มีชั่วโมงการทำงานตามปกติ ก็เพราะผมเป็นเหมือนคนที่ทำมาค้าขายทั่วไป นั่นก็คือ ผมเรียกร้องให้คุณเคารพมูลค่าของสินค้าที่ผมนำมาขายในตลาดก็เท่านั้นเอง (Marx, 1990, p. 343)

แม้จะโด่งดังไม่เท่า The Communist Manifesto หรือ Capital Vol I. งานเขียนอีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นงานชิ้นที่สำคัญที่สุดในการถูกนำมาใช้อ้างว่า มาร์กซ์คือนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ก็คืองานที่มีชื่อว่า Economic and Philosophic Manuscripts of 1844 (บทร่างเศรษฐกิจและปรัชญาปี ค.ศ. 1844) หรือที่เรียกกันติดปากสั้นๆ ว่า The Paris Manuscripts (บทร่าง ณ กรุงปารีส) โดยผู้ที่ยกเอางานชิ้นนี้มาวิพากษ์ได้อย่างชัดเจน หนักแน่น และส่งอิทธิพลในวงกว้างมากที่สุดก็คือ เท็ด เบนตัน (Ted Benton) นักสังคมวิทยามาร์กซิสต์ผู้พยายามผสมผสานเอาแนวคิดมาร์กซิสต์เข้ากับการต่อสู้เพื่อสัตว์และสิ่งแวดล้อม (Benton, 2011) ในมุมมองของเบนตัน มาร์กซ์คือนักคิดที่มีความย้อนแย้งในตัวเอง เพราะในขณะที่มาร์กซ์ในวัยอาวูโส (Old Marx) ได้หันมาให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องสัตว์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลพวงมาจากการผลิตแบบทุนนิยม มาร์กซ์ในวัยหนุ่ม (Young Marx) กลับไม่มีจุดยืนที่ชัดเจนขนาดนั้น เบนตันอ้างถึง The Paris Manuscripts ในฐานะงานเขียนชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความย้อนแย้ง ลึกถื่น และไม่คงเส้นคงวาในความคิดของมาร์กซ์ในวัยหนุ่ม ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าในด้านหนึ่ง มาร์กซ์จะมีแนวคิดไปในทางธรรมชาตินิยม (Naturalism) เนื่องจากเขาให้ความสำคัญกับสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากในฐานะสิ่งที่มีมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างใกล้ชิดและเต็มเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ยิ่งไปกว่านั้นมาร์กซ์ยังมองว่า แทนที่จะเป็นการทำลายล้างหรือใช้ประโยชน์ตาม

อำเภอใจ มนุษย์จำต้องมีชีวิตอยู่ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม พุดอีกแง่หนึ่งก็คือ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้หากขาดธรรมชาติ ดังที่มาร์กซ์กล่าวว่า

ธรรมชาติคือองค์ประกอบที่อยู่นอกกายของมนุษย์ กล่าวคือ ธรรมชาติในตัวเอง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ [กระนั้นก็ตาม] มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยธรรมชาติ นั่นหมายความว่า ธรรมชาติคือร่างกายของมนุษย์ มันคือร่างกายที่มนุษย์จะต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วยอยู่เสมอหากเขาไม่อยากจะตาย การที่ร่างกายและจิตของมนุษย์มีการยึดโยงกับธรรมชาติย่อมสื่อความหมายที่ชัดเจนว่าธรรมชาติมันยึดโยงกับตัวมันเอง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่ามนุษย์คือส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั่นเอง (Marx, 1978a, p. 75)

ที่สำคัญที่สุด ใน The Paris Manuscripts มาร์กซ์ยังแสดงให้เห็นว่า ตัวเขาเองมองมนุษย์กับสัตว์ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากสิ่งมีชีวิตทั้งสองประเภทนี้ต่างก็ต้องอาศัยธรรมชาติเหมือนกันในการดำรงชีพและต่างก็มีความรู้สึกเจ็บปวดได้ไม่ต่างกัน “มนุษย์คือสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติอย่างชัดเจน” มาร์กซ์กล่าว “ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ ที่มีเนื้อหนังมังสา ที่มีความรู้สึก และที่จับต้องได้ มนุษย์คือสิ่งมีชีวิตที่รู้สึกเจ็บปวดได้...เหมือนกับสัตว์และพืช” (Marx, 1978a, p. 115) นอกจากนั้น มาร์กซ์ยังกล่าวอีกว่า “มนุษย์ (เหมือนกับสัตว์) มีชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยธรรมชาติที่อยู่นอกร่างกายของตน” (Marx, 1978a, p. 75)

อย่างไรก็ดี ในอีกด้านหนึ่ง ดังที่เบนต์ตันได้ให้ข้อสังเกตไว้ มาร์กซ์ดูจะมีแนวคิดไปในทางมนุษยนิยม (Humanism) ด้วยเช่นกัน เนื่องจากมาร์กซ์ได้เน้นย้ำถึงลักษณะพิเศษของมนุษย์ที่สิ่งมีชีวิตประเภทอื่นไม่มี เน้นย้ำถึงความสำคัญของการที่มนุษย์จะต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุดเพื่อนำไปสู่การบรรลุศักยภาพของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเน้นย้ำถึงปัญหาที่เป็นลักษณะเด่นของมนุษย์ภายใต้ระบบทุนนิยม ในมุมมองของเบนต์ตัน แนวคิดมนุษยนิยมที่โดดเด่นใน The Paris Manuscripts คือแนวคิด “Species Being” อันโด่งดังและอื้อฉาวของมาร์กซ์ แนวคิดที่ว่านี้มีอธิบายว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวบนโลกใบนี้ที่เป็น “Species Being” ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า ในขณะที่สัตว์แต่ละตัวต่างก็มีชีวิตอยู่แบบต่างกรรมต่างวาระกันไปโดยไม่ตระหนักรู้ถึงการดำรงอยู่ของสัตว์ทั้งในสปีชีส์ตนเองและในสปีชีส์อื่นๆ มนุษย์กลับเป็นสิ่งมีชีวิตสปีชีส์เดียวเท่านั้นที่ตระหนักรู้ว่า ตนมีชีวิตร่วมกันกับทั้งสปีชีส์ตนเองและกับสปีชีส์อื่นๆ บนโลก นอกจากนั้น ในขณะที่สัตว์แต่ละตัวทำการผลิตในรูปแบบต่างกรรมต่างวาระ ผลิตแบบชั่วคราวชั่วคราว และผลิตเข้าไปเข้ามาแม้ว่าเวลาจะผ่านมาและผ่านไปก็ร้อยก็พันปี มนุษย์กลับเป็นสิ่งมีชีวิตสปีชีส์เดียวเท่านั้นที่มีการตระหนักรู้ว่า เพื่อนร่วมสปีชีส์ของตนกำลังคิดค้น พัฒนา หรือผลิตอะไร มนุษย์มีการส่งต่อวิทยาการ ความรู้ และ

เทคโนโลยีทางการผลิตให้กันและกันในฐานะที่เป็นสปีชีส์เดียวกัน และมนุษย์มีศักยภาพที่จะผลิตร่วมกันทั้งสปีชีส์เพื่อประโยชน์ที่เป็นสากลให้กับสปีชีส์ตนเอง ที่สำคัญที่สุด ในขณะที่สัตว์ผลิตตามแรงขับเคลื่อนตามธรรมชาติหรือตามสัญชาตญาณ ผลิตตามศักยภาพของสปีชีส์ตนเอง และผลิตเพียงแค่ว่าเพื่อยังชีพ มนุษย์กลับเป็นสิ่งมีชีวิตสปีชีส์เดียวเท่านั้นที่ผลิตโดยมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้า ผลิตได้ทั้งในแบบที่สปีชีส์ตนเองต้องการและตามการเลียนแบบการผลิตของสปีชีส์อื่นๆ ผลิตตอนไหนก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องทำตามแรงขับเคลื่อนตามธรรมชาติ และผลิตเพื่อตนเอง และเพื่อนร่วมสปีชีส์โดยไม่จำเป็นต้องเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ หากแต่เป็นการผลิตที่สรรสร้างวัฒนธรรม อารยธรรม และความก้าวหน้าแก่มวลมนุษยชาติ

ใน The Paris Manuscripts ทศนคติที่เชิดชูเอกลักษณ์ของมนุษย์ผ่านการเปรียบเทียบกับคุณลักษณะของสัตว์ได้ปรากฏให้เห็นอยู่หลายครั้ง ยกตัวอย่างเช่น “มนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงแค่ว่าสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติเท่านั้น [แต่] มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติที่มีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่เพื่อตัวเอง ดังนั้น เขาจึงเป็น Species Being [ผู้ซึ่ง] ต้องแสดงออกและยืนยันตนเองในการดำรงชีพและในการรู้ตนเองว่า ตนเองเป็นเช่นนั้นจริงๆ” (Marx, 1978a, p. 116) หรือจะเป็นข้อเขียนที่ว่า “สัตว์มีชีวิตอยู่ในแบบที่ผูกติดแน่นกับกิจกรรมในการใช้ชีวิตของมัน สัตว์แยกตัวเองไม่ได้จากกิจกรรมในการใช้ชีวิต สัตว์กลายเป็นกิจกรรมในการใช้ชีวิตไปเสียเอง [ในมุกกลับกัน] มนุษย์ทำให้กิจกรรมการใช้ชีวิตเป็นสิ่งที่ตอบสนองวัตถุประสงค์และการตระหนักของตนเอง มนุษย์มีกิจกรรมการใช้ชีวิตที่มีการตระหนักรู้...กิจกรรมการใช้ชีวิตที่มีการตระหนักรู้เป็นสิ่งที่แตกต่างอย่างชัดเจนกับกิจกรรมในการใช้ชีวิตของสัตว์ เพราะอย่างนี้เองที่ทำให้มนุษย์เป็น Species being” (Marx, 1978a, p. 76) นอกจากนั้น มาร์กซได้กล่าวประโยคอันโด่งดังที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เอาไว้ว่า

เป็นที่ยอมรับกันว่า สัตว์ก็มีการผลิต พวกมันสร้างรังด้วยตัวเอง หรือสร้างที่อยู่อาศัยด้วยตัวเอง อย่างในกรณีของผึ้ง หนูบิเวอร์ หรือมด ฯลฯ แต่สัตว์ผลิตเพียงเพื่อสิ่งที่จำเป็น ณ ตอนนั้น ให้แก่ตัวเองหรือให้กับลูกๆ ของมัน สัตว์ผลิตแบบที่อย่างใดในทีเดียว ในขณะที่มนุษย์ผลิตในแบบที่เป็นสากล สัตว์ผลิตภายใต้อิทธิพลของความต้องการทางร่างกาย ณ ตอนนั้น ในขณะที่มนุษย์ผลิตแม้กระทั่งตอนที่ตนเองเป็นอิสระจากความต้องการทางร่างกาย และถือว่าได้ผลิตอย่างแท้จริงก็ในภาวะที่เป็นอิสระนี้เอง สัตว์ตัวหนึ่งผลิตให้กับแค่ตัวมันเอง ในขณะที่มนุษย์ผลิตเข้าธรรมชาติทั้งหมดทั้งมวล...สัตว์ตัวหนึ่งสร้างสิ่งต่างๆ ตามมาตรฐานและความต้องการตามสปีชีส์ของมันเท่านั้น ในขณะที่มนุษย์รู้วิธีในการผลิตตามมาตรฐานของทุกสปีชีส์ และรู้วิธีการประยุกต์กับวัตถุที่ถูกผลิตในทุกๆ ที่

ตามมาตรฐานที่ควรจะเป็นว่า มันจะต้องออกมาเป็นแบบไหน ดังนั้น มนุษย์จึงสร้างสรรค์
สิ่งต่างๆ ตามกฎเกณฑ์ของความสวยงาม (Marx, 1978a, p. 76)

ในมุมมองของเบนตัน นอกจากแนวคิด “Species Being” ของมาร์กซ์จะเป็นเกณฑ์
ในการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์ ยกให้มนุษย์มีสถานะสูงกว่าสัตว์ และเชิดชมมนุษย์ว่ามีความ
สามารถเลอเลิศกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สปีชีส์บนโลก แนวคิดที่ว่านี้ยังให้ความชอบธรรมให้กับ
มนุษย์ในการใช้ประโยชน์ เปลี่ยนแปลง ไปจนถึง “เอาชนะ” ธรรมชาติรอบกายมนุษย์ซึ่ง
ประกอบไปด้วยสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า มาร์กซ์มองว่า ศักยภาพของ
มนุษย์ในฐานะ “Species Being” จะได้รับการปฏิบัติและบรรลุผลอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมนุษย์
ได้ทำการผลิตร่วมกันทั้งสปีชีส์ผ่านการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและนำผลผลิตมาแบ่งปัน
พัฒนา และสร้างสรรค์สังคมของมนุษยชาติให้ก้าวหน้าร่วมกัน พุดง่าย ๆ ก็คือ ธรรมชาติ—ซึ่ง
ประกอบไปด้วยสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม—คือวัตถุดิบที่มีไว้ให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากมัน
และได้บรรลุการเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ ดังที่มาร์กซ์กล่าวว่า “ในการสร้างโลกที่จับต้องได้
โดยใช้กิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริงของมนุษย์ [และ] ในการพัฒนาธรรมชาติที่อยู่ภายนอกกายของมนุษย์
มนุษย์ได้พิสูจน์ตนเองว่า...เขาเป็น Species Being” (Marx, 1978a, p. 76) นอกจากนั้น
มาร์กซ์ยังกล่าวอีกว่า “เมื่อถึงตอนที่โลกที่จับต้องได้ในทุกๆ บริเวณกลายเป็นโลกที่มนุษย์ใน
สังคมได้ใช้ศักยภาพ[ของตน] ที่เป็นหัวใจสำคัญของการเป็นมนุษย์เท่านั้น...เมื่อนั้นเองที่สรรพสิ่ง
ทั้งหลาย...จะกลายเป็นสิ่งที่ยืนยันและตระหนักรู้ถึงความเป็นปัจเจกบุคคล[ของมนุษย์]” (Marx,
1978a, p. 88) ในมุมมองของเบนตัน การที่มาร์กซ์พูดรวบรัดว่า โลกทั้งใบมีไว้เพื่อให้สปีชีส์
ของมนุษย์สปีชีส์เดียวเท่านั้นได้ใช้ประโยชน์เพื่อการตระหนักรู้และบรรลุศักยภาพตนเอง
เป็นการชี้ให้เห็นว่า มาร์กซ์เป็นนักคิดประเภทที่ยกให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางจักรวาล
(Anthropocentrism) และเป็นพวกสมานานลัทธิคัลลัสปีชีส์ (Speciesism) ซึ่งเป็นลัทธิที่ยกยอ
อุปถัมภ์ให้สปีชีส์ของมนุษย์สูงส่งกว่าสปีชีส์อื่นๆ บนโลกอย่างเกินจริง ในขณะที่ละเลยลักษณะ
หลายๆ อย่างที่มนุษย์มีร่วมกันกับสิ่งมีชีวิตสปีชีส์อื่นๆ (Benton, 2011, p. 105)

ที่สำคัญที่สุด เบนตันได้ให้ข้อสังเกตว่า แนวคิด “Species Being” ของมาร์กซ์
ได้ผลิตซ้ำอคติแบบทวินิยม (Dualism) ที่นำเสนอภาพอันเกินจริงในความแตกต่างระหว่าง
มนุษย์กับสัตว์ และอคติแบบทวินิยมที่ว่านี้ได้สะท้อนออกมาให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในการวิพากษ์
ภาวะแปลกแยก (Alienation) ของกรรมกรในสังคมทุนนิยม ซึ่งเป็นการวิพากษ์ของมาร์กซ์
ที่โด่งดังและได้รับการชื่นชมเป็นอย่างมากในหมู่ฝ่ายซ้าย กล่าวคือ ใน The Paris Manuscripts
มาร์กซ์ได้วิพากษ์สถานะความเป็นอยู่ของกรรมกรภายใต้ระบบทุนนิยม แทนที่จะเป็นมนุษย์
ที่บรรลุศักยภาพของตนเองในฐานะ “Species Being” กรรมกรกลับต้องประสบกับภาวะ

แปลกแยกในหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการแปลกแยกกับวัตถุที่ตนเองผลิตกับมือ การแปลกแยกกับกระบวนการที่ตนเองมีส่วนในการผลิต การแปลกแยกกับจิตสำนึกและการตระหนักรู้ของตนเอง หรือการแปลกแยกกับเพื่อนร่วมสปีชีส์คนอื่น ๆ ในสังคม เพื่อชี้ให้เห็นถึงภาวะแปลกแยกของกรรมกรชีพได้อย่างชัดเจน มาร์กซใช้สัตว์เป็นภาพคู่ขนานไปกับสภาพความเป็นอยู่ของกรรมกร พุดง่าย ๆ ก็คือ ระบบทุนนิยมได้เปลี่ยนให้กรรมกรซึ่งเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติต้องมีความสามารถ ความเป็นอยู่ไม่ต่างจากสัตว์ ในโรงงาน กรรมกรต้องทำการผลิตในระบบสายพานอันซ้ำซาก จำเจ และไม่มีหยุดพัก และนั่นก็ทำให้กรรมกรทำการผลิตโดยไม่ต้องใช้ทักษะความสามารถ หรือความคิดสร้างสรรค์ในฐานะ “Species Being” หากแต่เป็นการผลิตแบบตื้นเขิน คับแคบ ไม่ต้องยึดโยงกับเพื่อนมนุษย์คนใด ไม่ต้องวางแผน และแค่ตอบสนองการอยู่รอดไปวัน ๆ นี่คือการผลิตของกรรมกรที่มาร์กซมองว่า มีลักษณะไม่ต่างไปจากการผลิตของสัตว์ในทางตรงกันข้าม เมื่อกรรมกรเลิกงานและได้กลับไปพักผ่อนที่บ้าน เขากลับมีความสุขในกิจกรรมสามัญธรรมดาที่มนุษย์มีลักษณะร่วมกันกับสัตว์ นั่นก็คือ การกิน ดื่ม ขับถ่าย สืบพันธุ์ และนอนหลับ ในแง่นี้ แทนที่จะเป็นกิจกรรมการผลิตที่เป็นแก่นของความเป็นมนุษย์ มันกลับเป็นกิจกรรมหลังการผลิตที่ทำให้มนุษย์มีความสุขในชีวิต ในมุมมองของมาร์กซ นี่ก็คือลักษณะสำคัญของภาวะแปลกแยกในสังคมทุนนิยม มันคือภาวะของการกลับหัวกลับหางและย้อนแย้งเนื่องจากกิจกรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นที่สุดของความเป็นมนุษย์กลับกลายเป็นกิจกรรมที่ไม่ต่างไปจากกิจกรรมของสัตว์ ในขณะที่กิจกรรมที่ได้ชื่อว่าธรรมดาสามัญอย่างที่สุดกลับกลายเป็นกิจกรรมที่ทำให้มนุษย์กลับมามีความรู้สึกและกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ดังที่มาร์กซได้กล่าวประโยคอันโด่งดังเอาไว้ว่า

[ในระบบทุนนิยม] มนุษย์(กรรมกร) ไม่รู้สึกว่าตนเองกระตือรือร้นอย่างเต็มที่ในการกระทำอะไรสักอย่างเลย ยกเว้นแต่ในกิจกรรมที่มีลักษณะของความเป็นสัตว์—การกิน การดื่ม การสืบพันธุ์ หรืออย่างมากที่สุดตอนที่ได้อยู่บ้าน หรือตอนอาบน้ำแต่งตัว ฯลฯ และในตอนที่เขาทำกิจกรรมที่มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ เขากลับไม่รู้สึกว่าตนเองเป็นอะไรเลย หากแต่เป็นสัตว์ตัวหนึ่ง [ในสภาวะการณ์เช่นนี้] สิ่งที่มีลักษณะเป็นสัตว์กลับกลายเป็นสิ่งที่มีลักษณะเป็นมนุษย์ และสิ่งที่มีลักษณะเป็นมนุษย์กลับกลายเป็นสิ่งที่มีลักษณะเป็นสัตว์ (Marx, 1978a, p. 74)

ยิ่งไปกว่านั้น มาร์กซยังได้ชี้ให้เห็นถึงสภาวะที่ตกต่ำเป็นที่สุดของมนุษย์ในสังคมทุนนิยม มันคือสภาวะที่มนุษย์ถูกพรากเอาความเป็นมนุษย์ออกไปจนสิ้นและมีลักษณะไม่ต่างไปจากสัตว์ สภาวะที่วุ่นวายเป็นสภาวะของคนทีอดอยากและหิวโหยที่มีอยู่ตามท้องถนนในสังคมทุนนิยม ในมุมมองของมาร์กซ คนประเภทนี้ย่อมไม่มีสิทธิที่จะเลือกทานอาหารที่เลิศหรู

และสุนทรีย์ หากแต่เป็นการ “แตก” อะไรก็ได้ที่อยู่ตรงหน้าเพื่อประทังชีวิตและทำให้เขามีชีวิตรอด ในแง่นี้ อาหารที่เขากินย่อมไม่ใช่อาหารอย่างที่มีมนุษย์เข้าใจกันและทานกันเป็นประจำ อีกทั้งกิจกรรมการทานอาหารของเขาก็ไม่ใช่กิจกรรมอย่างที่มีมนุษย์ทั่วๆ ไปเขาทำกัน ตรงกันข้ามด้วยซ้ำไป อาหารและกิจกรรมการทานอาหารของคนที่ยอดอยากและหิวโหยกลับมีลักษณะที่แทบไม่ต่างไปจากสัตว์ “สำหรับคนที่หิวโหย” มาร์กซ์กล่าว “อาหารที่อยู่ตรงหน้าเขามันไม่ใช่อาหารที่มีลักษณะแบบที่มีมนุษย์เขากินกัน มันเป็นแค่อะไรที่เป็นอาหารในเชิงนามธรรม มันอาจเป็นอาหารที่อยู่ตรงหน้าในลักษณะที่หยาบช้าเป็นที่สุด และมันปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการกระเดือกอาหารเข้าไปในท้องของเขาไม่ได้ต่างอะไรไปจากสิ่งที่สัตว์ทำ” (Marx, 1978a, p. 89)

ด้วยการแบ่งแยกมนุษย์กับสัตว์ออกเป็นข้อตรงข้ามที่ชัดเจนของมาร์กซ์ดังที่ได้กล่าวมานี้เอง เบนต์นิจวิพากษ์มาร์กซ์เอาไว้ว่า มาร์กซ์ได้ผลิตข้อคิดแบบทวินิยมสองรูปแบบซึ่งเป็นคนคิดที่ไม่ได้แตกต่างไปจากนักคิดก่อนหน้ามาร์กซ์แต่อย่างใด ข้อคิดรูปแบบแรกคือ ทวินิยมภายนอก (External Dualism) ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ข้อคิดประเภทแรกนี้คือการยกให้มนุษย์มีลักษณะพิเศษตามธรรมชาติที่สูงส่งเหนือกว่าสัตว์ ในขณะที่นักคิดในอดีตยกให้มนุษย์มีความสามารถทางด้านเหตุผล ปัญญา ภาษา หรือจิตวิญญาณ เหนือกว่าสัตว์ มาร์กซ์ก็มีข้อคิดคล้ายๆ กันในการยกให้มนุษย์มีความสูงส่งทางด้านการผลิตเหนือกว่าการผลิตของสัตว์ ข้อคิดรูปแบบที่สองคือ ทวินิยมภายใน (Internal Dualism) ในตัวมนุษย์เอง ข้อคิดประเภทหลังนี้คือการยกให้กิจกรรมการผลิตอย่างสร้างสรรค์ของมนุษย์อยู่เหนือกว่ากิจกรรมสามัญธรรมดาในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น การกิน การนอน หรือการสืบพันธุ์ ในขณะที่มาร์กซ์เชิดชูให้กิจกรรมประเภทแรกคือวิถีทางในการบรรลุศักยภาพของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เขากลับดูแคลนให้กิจกรรมประเภทหลังเป็นความตกต่ำของมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ไปวันๆ เพื่อการดำรงชีพซึ่งไม่ต่างไปจากการใช้ชีวิตของสัตว์ ในมุมมองของเบนต์นิจ ทวินิยมภายในก็ไม่ต่างไปจากทวินิยมภายนอกสักเท่าใดนัก ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า มันได้ขบเน้นลำดับชั้นสูงต่ำในตัวมนุษย์เอง ออกเป็นองค์ประกอบที่สูงส่งและควรค่าแก่การเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นข้อตรงกันข้าม องค์ประกอบที่ต่ำต้อยและใกล้เคียงกับสัตว์ นี่เป็นข้อคิดที่มีการสืบสานต่อกันมาเนิ่นนานและสามารถสืบสาวกลับไปหารากเหง้าได้ตั้งแต่ยุคปรัชญากรีกโบราณ (Benton, 2011, p. 107)

ด้วยเหตุนี้ เบนต์นิจสรุปว่า แนวความคิดแบบมนุษยนิยมของมาร์กซ์ในวัยหนุ่มมีลักษณะที่ไม่ต่างไปจากลัทธิคลั่งสปีชีส์ เนื่องจากมันขบเน้นลักษณะเด่นของสปีชีส์มนุษย์จนเกินจริง ละเลยลักษณะตามธรรมชาติที่มนุษย์มีร่วมกันกับสัตว์สปีชีส์อื่นๆ และดูถูกดูแคลนให้สัตว์สปีชีส์อื่นๆ เป็นเพียงแค่อัตถุ์ต่ำสุดที่มนุษย์ไม่ควรจะลดตัวเข้าไปใกล้ นอกจากนั้น เบนต์นิจยังได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจอีกว่า สังคมคอมมิวนิสต์ที่มาร์กซ์ต้องการที่จะให้มันมาแทนที่สังคมทุนนิยม แท้จริงแล้วมันไม่ใช่สังคมที่มนุษย์กับสัตว์จะมีความเท่าเทียมกันหรือเป็น

สังคมที่สัตว์ได้รับการปลดปล่อยจากมนุษย์แต่อย่างใด เพราะด้วยแนวคิดแบบมนุษยนิยมของ มาร์กซ์ สังคมคอมมิวนิสต์ที่มาร์กซ์อยากเห็นจึงเป็นเพียงแค่สังคมที่ทำให้มนุษย์ที่เคยอยู่อย่าง สัตว์ในสังคมทุนนิยมได้กลับไปใช้ชีวิตอย่างที่มีมนุษย์ควรจะเป็นเท่านั้นเอง ส่วนสัตว์จำนวนมากมายมหาศาลที่ถูกกดขี่ขูดรีดมาตลอดในสังคมทุนนิยม มาร์กซ์ไม่ได้ให้แนวทางในการแก้ไข หรือปลดปล่อยสิ่งมีชีวิตประเภทนี้ที่มีสปีชีส์แตกต่างไปจากมนุษย์แต่อย่างใด ด้วยเพราะจุดอ่อน ความย้อนแย้ง และอคติของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ซึ่งแฝงฝังอยู่ในงานเขียนช่วงวัยหนุ่มของมาร์กซ์ นี้เอง เบนต์ตันจึงเสนอว่า ฝ่ายซ้ายจะต้องสลัดทิ้งแนวคิดที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลางและลัทธิคลั่ง สปีชีส์ที่ปรากฏให้เห็นใน The Paris Manuscripts และหันมาตีความงานของมาร์กซ์กันใหม่ โดยให้ความสำคัญกับแนวคิดธรรมชาตินิยมกันให้มากขึ้น (Benton, 2011, p. 112)

การตีความงานเขียนของมาร์กซ์ผ่านการวิเคราะห้ของเบนต์ตันได้ส่งผลกระทบเป็น อย่างมากในหมู่นักคิดและนักเคลื่อนไหวสังคมฝ่ายซ้าย ดังที่ได้มีผู้สังเกตการณ์วิเคราะห์เอาไว้ หลังจากที่เบนต์ตันได้เผยแพร่บทวิพากษ์มาร์กซ์ของเขาสู่สาธารณชนเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1988 “นับจากนั้นเป็นต้นมา มันได้กลายเป็นมาตรฐานในการอ้างอิงอยู่เสมอในหัวข้อเรื่องมาร์กซ์กับ สัตว์ และเบนต์ตันก็ได้กลายมาเป็นนักคิดมาร์กซิสต์หมายเลขหนึ่งในหมู่นักวิชาการที่ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์” (Stache, 2018) คำกล่าวที่ว่ามานี้ไม่ได้เป็นคำกล่าวที่เกิน จริงแต่ประการใด เพราะหากเราลองพิจารณาไปทำงานเขียนของนักคิดฝ่ายซ้ายร่วมสมัยที่ศึกษา ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ในสังคมทุนนิยม เราจะพบว่า ไม่เพียงแต่การตีความมาร์กซ์ในแบบ ของเบนต์ตันจะเป็นมาตรฐานทั่วไปที่ใครๆ ก็ปฏิบัติตาม หากแต่เบนต์ตันเองก็กลายเป็นชื่อแรกๆ ที่จะต้องได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอในการอ้างอิงอคติมนุษยนิยมและลัทธิคลั่งสปีชีส์ที่แฝงฝังอยู่ ในงานเขียนของมาร์กซ์ ยกตัวอย่างเช่น คาร์ล บอกส์ (Carl Boggs) กล่าวว่า “มันแทบจะไม่มี การกล่าวถึงเลยโดยมาร์กซ์ (หรือเอาจริงๆ แล้วคือพวกมาร์กซิสต์รุ่นหลัง) ในแง่ของการให้ ทฤษฎีวิเคราะห์ที่เป็นเรื่องเป็นราว” เกี่ยวกับสัตว์และสิ่งแวดล้อม (Boggs, 2011, p. 89) เรนโซ โยเรนเต (Renzo Llorente) ให้ข้อสังเกตไปในทางเดียวกันว่า “ลัทธิคลั่งสปีชีส์เป็นองค์ประกอบ [สำคัญ] ในความคิดของมาร์กซ์” (Llorente, 2011, p. 127) เช่นเดียวกัน บ็อบ ทอร์เรส (Bob Torres) มองว่า มาร์กซ์ยังสละอคติที่ฝังรากลึกในทางปรัชญาตะวันตกไปไม่พ้น และยัง ผลิตซ้ำแนวคิดที่ว่า สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม “คือ ‘วัตถุ’ ที่จะต้องถูกใช้ประโยชน์จาก มนุษยชาติ” (Torres, 2007, p. 78) “มาร์กซ์นั้นมีความผิดจริง” คอรีนน์ เพนเตอร์ (Corine Painter) ให้ความเห็น “ในการสนับสนุนไม่เพียงแต่ความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ (ประเด็นนี้คงไม่ต้องมาเถียงกันให้มากความ) หากแต่รวมไปถึงการจัดลำดับสูงต่ำที่ยกให้มนุษย์ อยู่สูงกว่าสัตว์ พอๆ กันกับการที่มาร์กซ์ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการสังเกตเห็นถึงสภาพอันเลวร้าย และแปลกแยกของสัตว์ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม” (Painter, 2016, p. 330)

วิลล์ คิมลิกา (Will Kymlicka) และซู โดนัลด์สัน (Sue Donaldson) ยังให้มุมมองเพิ่มเติมอีกว่า การละเลยประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ในหมู่ฝ่ายซ้ายนั้นมีต้นตอมาจากมาร์กซ์ผู้ซึ่งเผยแพร่ความคิดแบบคลั่งสปีชีส์ผ่านแนวคิดที่ว่า “คุณค่าที่แฝงฝังอยู่ในมนุษยชาติมันล้วนมาจากสิ่งที่ทำให้ ‘มนุษย์’ ต่างจากสัตว์ และธรรมชาติ (ซึ่งรวมถึงสัตว์ด้วย) ก็เป็นเพียงแค่อำนาจขั้นหนึ่งที่มนุษย์จะได้ประกาศศักดาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ราวเทพโพรมิเทอุส (Promethean Powers) ของสปีชีส์ตนเอง เพื่อที่มนุษย์จะได้ตระหนักรู้และใช้แรงงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์” (Kymlicka & Donaldson, 2014, p. 116) ที่สำคัญที่สุด จอห์น แซนบอนมัตสึ (John Sanbonmatsu) ได้กล่าวถึงมรดกทางความคิดของมาร์กซ์เอาไว้ว่า แม้ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสัตว์และการปกป้องคุ้มครองสัตว์จะได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับในหมู่ฝ่ายซ้ายในช่วงศตวรรษที่สิบเก้า ซึ่งเป็นห้วงเวลาที่ระบบทุนนิยมโรงงานกำลังพัฒนาแบบก้าวกระโดดในยุโรปตะวันตก การผงาดขึ้นมามีอิทธิพลของมาร์กซ์ และ “ทัศนคติอันเข้มข้นในแง่ของการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของเขา... [ได้ทำให้] แนวคิดทั้งหมดที่ว่าด้วยความเจ็บปวดทุกข์ทรมานของสิ่งมีชีวิตสปีชีส์อื่นๆ และการกดขี่สปีชีส์อื่นๆ [โดยมนุษย์]” ถูกลดความสำคัญลงและกดทับให้เป็นประเด็นชายขอบในหมู่ฝ่ายซ้ายเป็นเวลากว่าหนึ่งศตวรรษหลังจากนั้น (Sanbonmatsu, 2011, p. 17) ยิ่งไปกว่านั้น ในมุมมองของแซนบอนมัตสึ อนาคตของมาร์กซ์ที่มีต่อสัตว์ยังได้ถูกผลิตซ้ำและนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตและจีน ซึ่งเป็นระบบการปกครองไม่เพียงแต่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบ้าคลั่ง หากแต่ยังกดขี่ขูดรีด ใช้ความรุนแรง และฆ่าสัตว์จำนวนมหาศาลอีกด้วย (Sanbonmatsu, 2011, p. 19)

3. มาร์กซ์กับปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม

แม้การตีความของเบนตันจะทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากในหมู่นักคิดและนักเคลื่อนไหวสังคมฝ่ายซ้าย และกลายเป็นการตีความที่แทบจะเป็นมาตรฐานสากลเมื่อใดก็ตามที่เราพูดถึงมุมมองของมาร์กซ์ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ใช่ว่านักคิดฝ่ายซ้ายทุกคนจะเห็นคล้อยตามเบนตันไปเสียหมด อันที่จริงแล้ว ยังมีนักคิดฝ่ายซ้ายกลุ่มหนึ่งที่ได้ทำการตีความงานเขียนของมาร์กซ์ในรูปแบบใหม่และทวนกระแส กล่าวคือ แทนที่จะมองว่า มาร์กซ์คือนักคิดจำพวกคลั่งสปีชีส์ที่เชิดชูให้มนุษย์สูงส่งกว่าสัตว์สปีชีส์อื่นๆ มาร์กซ์ได้รับการตีความใหม่ในฐานะนักคิดที่ไม่ได้มีอคติต่อสัตว์ ละเลยประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ หรือยกให้มนุษย์เลอเลิศไปกว่าสัตว์นอกจากนั้น แม้ว่าประเด็นเรื่องสัตว์จะไม่ใช่อะไรที่หลักในงานเขียนของมาร์กซ์—ซึ่งเป็นงานที่มุ่งศึกษาทุน แรงงาน ตลาด สินค้า และพัฒนาการของวิธีการผลิต—มาร์กซ์ไม่ได้ละเลย

หากแต่ให้ความสนใจในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับสัตว์ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในสังคมนิยม ซึ่งเป็นประเด็นที่มาร์กซ์มีความวิตกกังวลอยู่มาก ในแง่นี้ ประเด็นเรื่องสัตว์ไม่ได้มีสถานะแตกต่างจากประเด็นทางสังคมอื่นๆ ที่มาร์กซ์มักจะได้รับการครหาว่าเขา มองข้ามและละเลย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องแรงงานทาสผิวดำในอเมริกา สิทธิทางการเมืองของผู้หญิง สิทธิของชนกลุ่มน้อย การเหยียดคนเชื้อสายยิวในยุโรป หรือขบวนการปลดแอกและประกาศอิสรภาพจากเจ้าอาณานิคมในประเทศโลกที่สาม แน่นอน เราคงปฏิเสธได้ยากว่า ประเด็นเหล่านี้ไม่ใช่ประเด็นหลักในงานเขียนของมาร์กซ์ แต่กระนั้นก็ตาม การด่วนสรุปว่า มาร์กซ์ละเลย ไม่ให้ราคา หรือไม่เคยสนใจในประเด็นเหล่านี้ก็คงเป็นการสรุปที่หยาบจนเกินไป และไม่เป็นธรรมกับมาร์กซ์สักเท่าใดนัก เนื่องจากประเด็นเหล่านี้ล้วนได้รับการพูดถึงในงานเขียนของมาร์กซ์อยู่หลายๆ ครั้ง และหากจะมีนักคิดคนใดที่ได้ชื่อว่าเป็นนักคิดที่มีอคติเหยียดผิวเหยียดสตรี เหยียดคนยิว เหยียดชนกลุ่มน้อย เหยียดโลกที่สาม หรือเหยียดสัตว์สปีชีส์อื่นๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ มาร์กซ์คงเป็นนักคิดคนท้ายๆ ที่สมควรได้รับข้อครหาที่ว่านี้

นักคิดฝ่ายซ้ายที่ตีความงานเขียนของมาร์กซ์ใหม่และพยายามกอบกู้ภาพลักษณ์ของมาร์กซ์ที่ตกต่ำเป็นอย่างมากในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิสัตว์ ประกอบไปด้วย จอห์น ฟอสเตอร์ (John Foster) เบรทท์ คลาร์ก (Brett Clark) คริสเตียน สแตช (Christian Stache) ลอเรนซ์ วิลด์ (Laurence Wilde) แบริดลีย์ แมคโดนัลด์ (Bradley MacDonald) และ ไรอัน กันเดอร์สัน (Ryan Gunderson) สิ่งที่นักคิดเหล่านี้เห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับมุมมองของมาร์กซ์ที่มีต่อสัตว์นั้นมีอยู่ห้าประเด็นด้วยกัน (Bellamy & Clarke, 2018; Stache, 2018; Wilde, 2000; MacDonald, 2011; Gunderson, 2011) ประเด็นแรกคือ การแก้ต่างให้กับมาร์กซ์ (รวมไปถึงเอนเงิลส์) ในกรณีที่เขากล่าวในเชิงเย้ยหยันต่อขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องคุ้มครองสัตว์ ซึ่งเป็นคำกล่าวสั้นๆ ที่ปรากฏให้เห็นใน The Communist Manifesto และ Capital Vol I. แทนที่จะด่วนสรุปว่า มาร์กซ์เป็นพวกเกลียดและเหยียดสัตว์ไปในทันทีจากกรณีที่ว่านี้ นักคิดฝ่ายซ้ายทวนกระแสได้เน้นย้ำว่า มาร์กซ์ไม่ได้กล่าวในเชิงเย้ยหยันต่อสัตว์หรือเหยียดสัตว์แต่อย่างใด หากแต่สิ่งที่มาร์กซ์เย้ยหยันหรือกระทั่งรังเกียจก็คือ การเป็นพวกมือถือสาปากถือศีลของนักกิจกรรมกรรมกรพิว ซึ่งเขากล่าวถึงในเชิงเย้ยหยันต่อขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องคุ้มครองสัตว์ ซึ่งเป็นพวกที่ปากกล้าแต่ใจชั่วจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น แต่แท้ที่จริงแล้วกลับเป็นกลุ่มคนที่หวาดกลัวเป็นอย่างยิ่งหากสังคมจะเกิดการปฏิวัติและเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนขึ้นมาจริงๆ เพราะนั่นย่อมนำมาสู่การสูญเสียอำนาจและความมั่งคั่งที่กรรมกรเองถือครองมาเป็นเวลานาน ในหมู่นักกิจกรรมชนชั้นกรรมกรที่มาร์กซ์จิกกัดอย่างเจ็บแสบนี้ก็รวมถึงนักเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องและคุ้มครองสัตว์ด้วย โดยเราอาจจะตีความไปในทางเดียวกันได้ว่า มาร์กซ์ตั้งข้อกังขาแก่นักเคลื่อนไหวกลุ่มนี้ด้วยเช่นกันเพราะเขาไม่เชื่อว่าการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิสัตว์จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์อันกดขี่

ระหว่างมนุษย์กับสัตว์อย่างแท้จริง トラบใดที่การถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคล การปฏิบัติกับสรรพสิ่งบนโลกราวกับเป็นของซื้อของขายที่แลกเปลี่ยนได้ด้วยเงินตรา และระบบทุนนิยมในฐานะโครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง ยังไม่ได้รับการท้าทายหรือทำลายให้หมดไป

การตีความในแบบที่ว่านี่สอดคล้องเป็นอย่างดีกับทัศนคติที่นักคิดฝ่ายซ้ายจำนวนไม่น้อยในปัจจุบันมีต่อขบวนการปกป้องสิทธิสัตว์ที่ขับเคลื่อนโดยนักคิดและนักเคลื่อนไหวสายเสรีนิยม (Benton, 1993; Grant & Jungkunz, 2011; Sanbonmatsu, 2011; Torres, 2017) ในมุมมองของฝ่ายซ้าย สิ่งที่พวกเสรีนิยมทำการเรียกร้องกันอยู่เป็นบ้าเป็นหลัง เช่น การออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองสัตว์ การออกบทลงโทษนายทุนที่ละเมิดสิทธิสัตว์ในกระบวนการผลิตเนื้อสัตว์ และการรณรงค์ให้ผู้คนหันมาเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นการทานอาหารมังสวิรัตและลดการบริโภคสินค้าที่มีส่วนผสมของสัตว์ ไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ภายใต้ระบอบทุนนิยมอย่างถอนรากถอนโคนแต่อย่างใด เพราะトラบใดที่สัตว์ยังถูกมนุษย์ปฏิบัติด้วยราวกับเป็นแค่ทรัพย์สินส่วนบุคคล นายทุนอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ยังมีอิทธิพลในรัฐทุนนิยม และลัทธิบริโภคนิยมยังขับเคลื่อนให้มนุษย์แสวงหาและสั่งสมสินค้าที่ใช้สัตว์เป็นวัตถุดิบ トラบนั่นสัตว์ก็ยังคงถูกกดขี่ขูดรีด ฆ่า และแปรรูปเป็นสินค้าเพื่อป้อนตลาด และให้ผลกำไรต่อนายทุนต่อไป หากมองในแง่นี้ มุมมองของมาร์กซ์ที่มีต่อประเด็นเรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องและคุ้มครองสัตว์ แม้จะปรากฏให้เห็นเพียงแค่ประโยคสั้นๆ และแม้ว่าจะไม่ได้พูดถึงสัตว์โดยตรงเสียทีเดียว แต่มันก็เป็นมุมมองที่มีประโยชน์และประยุกต์ใช้ได้ในการวิพากษ์ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิสัตว์ในปัจจุบันที่มักจะถูกขับเคลื่อนด้วยแนวคิดแบบเสรีนิยม

ประเด็นที่สองคือ การแก้ต่างให้กับมาร์กซ์ในข้อหาที่ว่า เขาเป็นพวกคลั่งสปีชีส์ ในขณะที่เบนตันตีความว่า มาร์กซ์ไม่เพียงแต่อธิบายว่ามนุษย์กับสัตว์นั้นมีความแตกต่างกัน หากแต่มาร์กซ์ยังยกย่องให้ความแตกต่างที่ว่ามีลำดับสูงต่ำที่ชัดเจน นั่นก็คือ การยกย่องให้มนุษย์มีลักษณะบางอย่างที่สูงส่งกว่าสัตว์ นักคิดฝ่ายซ้ายทวนกระแสได้โต้แย้งกลับว่า การที่มาร์กซ์อธิบายว่า มนุษย์กับสัตว์มีความแตกต่างกัน มันไม่ได้หมายความว่า มาร์กซ์จะยกย่องให้มนุษย์สูงส่งกว่าสัตว์แต่อย่างใด แน่นนอน มาร์กซ์นั้นต่างไปจากนักคิดสายเสรีนิยมจำนวนไม่น้อยที่พยายามนำเสนอภาพให้สัตว์มีความใกล้เคียงกับมนุษย์ให้มากที่สุด—ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการใช้เหตุผล การใช้ภาษา การเข้าสังคม การใช้อุปกรณ์ทางการผลิต และการตระหนักรู้—เพื่อที่จะทำให้มนุษย์ได้ละเลิกอคติที่มีต่อสัตว์และหันมาปกป้องคุ้มครองสัตว์กันให้มากขึ้น (Gruen, 2011; Regan, 2004; Singer, 2002) ในทางตรงกันข้าม มาร์กซ์มีความชัดเจนในจุดยืนที่ว่า แม้ว่ามนุษย์จะเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง เป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกับสัตว์ และรู้สึกเจ็บปวดได้ไม่ต่างจากสัตว์ มนุษย์นั้นมีความแตกต่างจากสัตว์อย่างแน่นนอน โดยเฉพาะในแง่ของการผลิต

และศักยภาพของมนุษย์ในการผลิตร่วมกันในนามของมนุษยชาติ เท่านั้นยังไม่พอ มาร์กซ์ยังคิดว่า มนุษย์กับสัตว์มีความต้องการที่ต้องได้รับการตอบสนองที่แตกต่างกัน ในขณะที่สัตว์มีความต้องการตามธรรมชาติที่จะต้องได้รับการตอบสนองเช่น การกิน การดื่ม การนอน และการสืบพันธุ์ มนุษย์ไม่เพียงแต่มีความต้องการตามธรรมชาติประเภทนี้เหมือนกับสัตว์ หากแต่มนุษย์มีความต้องการในทางสังคมเพิ่มเติมเข้ามาด้วย นั่นก็คือ การได้ทำการผลิตผ่านความคิดสร้างสรรค์ของตนเองร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ในสังคม (แน่นอน เราสามารถวิพากษ์โจมตีมาร์กซ์ได้ว่า เขาละเลยความต้องการในทางสังคมที่สัตว์หลายๆ สปีชีส์ต่างก็มีไม่ต่างไปจากมนุษย์ โดยเฉพาะในหมู่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ และเขายังขบขันความสามารถในการผลิตของมนุษย์ให้ออกมาเกินจริง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการผลิตที่เป็นสากลและผลิตร่วมกันในนามของมนุษยชาติ) อย่างไรก็ตาม การที่มาร์กซ์เน้นย้ำถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ลักษณะเฉพาะของสปีชีส์มนุษย์ และความต้องการบางอย่างที่มนุษย์มีแต่สัตว์ไม่มีในที่นี้ มิได้หมายความว่า มาร์กซ์รังเกียจ เหยียดหยาม และดูถูกสัตว์สปีชีส์อื่นๆ หรือมาร์กซ์ให้ความชอบธรรมแก่สปีชีส์มนุษย์ในการใช้ประโยชน์จากสัตว์ได้ตามอำเภอใจแต่อย่างใด

กล่าวให้เห็นภาพชัดกว่านั้นก็คือ การที่ใครสักคนอธิบายว่า นกมีความแตกต่างจากมนุษย์เพราะนกสามารถบินได้แต่มนุษย์บินไม่ได้ หรือปลาบางชนิดสามารถว่ายน้ำได้เป็นร้อยๆ กิโลเมตรโดยไม่ต้องพักแต่มนุษย์ทำไม่ได้ นั้นมิได้หมายความว่าคนๆ นี้กำลังยกให้ความแตกต่างระหว่างสปีชีส์กลายเป็นความเหนือกว่าหรือสูงส่งกว่าของสปีชีส์หนึ่งเหนือกว่าอีกสปีชีส์หนึ่งแต่อย่างใด เช่นเดียวกัน การที่ใครสักคนกล่าวว่า นกมีความต้องการที่ต่างไปจากมนุษย์เพราะนกต้องการที่จะสยายปีก โบกยบินบนฟ้า ทำรัง และคุ้ยเขี่ยหาอาหาร หรือปลามีความต้องการที่ต่างไปจากมนุษย์เพราะปลาต้องการที่จะอยู่ในน้ำ ว่ายน้ำ และย้ายถิ่นฐานไปตามอุณหภูมิของแม่น้ำและมหาสมุทร นั้นมิได้หมายความว่าคนๆ นั้นกำลังยกให้ความแตกต่างทางความต้องการระหว่างสปีชีส์ต่างๆ กลายเป็นความสูงส่งกว่าของสปีชีส์หนึ่งเหนือกว่าอีกสปีชีส์หนึ่งแต่อย่างใด ในแง่นี้ การที่มาร์กซ์อธิบายความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ก็ควรจะถูกตีความอย่างระมัดระวังและไม่ด่วนสรุปไปง่ายๆ ว่า เขาเป็นพวกคลั่งสปีชีส์หรือยกย่องให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางจักรวาล เพียงแค่เพราะเขาคิดว่าสปีชีส์ของมนุษย์มีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างไปจากสัตว์สปีชีส์อื่นๆ บนโลก

ประเด็นที่สามคือ การแก้ต่างให้กับมาร์กซ์ในข้อหาที่ว่า เขาเป็นนักคิดที่ไม่มีความสามารถและอ่อนแอในตัวเอง ในการตีความของเบนตัน งานเขียนมาร์กซ์สามารถจัดแบ่งประเภทได้เป็นงานสมัยที่เขายังเป็นหนุ่มและงานสมัยที่เขาแก่ตัวลงและมีวุฒิภาวะมากขึ้น โดยงานประเภทแรกจะมีความอ่อนแอในตัวสูง อีกทั้งยังแฝงอคติคลั่งสปีชีส์และมนุษย์นิยมมากกว่างานประเภทหลัง ซึ่งเป็นงานที่ให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องสัตว์และสิ่งแวดล้อมภายใต้

ระบบทุนนิยมมากขึ้น นักคิดฝ่ายซ้ายทวนกระแสได้โต้แย้งข้อกล่าวหาที่ว่านี่กลับไปว่า มาร์กซ์ไม่ได้มี “สองร่าง” —มาร์กซ์หนุ่มกับมาร์กซ์แก่—ตามที่เบนตันอ้างแต่อย่างใด หากแต่มาร์กซ์มีแค่ “ร่างเดียว” นั่นก็คือ มาร์กซ์ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ภายใต้ระบบทุนนิยมและมีความสนใจในประเด็นนี้อย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นตอนหนุ่มหรือตอนแก่ชรา ยกตัวอย่างเช่น ใน On the Jewish Question (ว่าด้วยปัญหายิว) ซึ่งเป็นงานที่มาร์กซ์ประพันธ์เมื่อตอนอายุยี่สิบห้าปีและประพันธ์ก่อน The Paris Manuscripts หนึ่งปี มาร์กซ์ได้วิพากษ์ปัญหาของมนุษย์ในสังคมทุนนิยมที่ปฏิบัติกับธรรมชาติ—ซึ่งกินหมายรวมถึงสัตว์เข้าไปด้วย—ราวกับเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลและเป็นสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดด้วยเงินตราตามอำเภอใจ “วิธีการมองธรรมชาติภายใต้กฎเกณฑ์ของทรัพย์สินส่วนบุคคลและเงิน” มาร์กซ์กล่าว “เป็นการดูถูกธรรมชาติอย่างแท้จริงและเป็นการทำลายธรรมชาติในทางปฏิบัติ” (Marx, 1978b, p. 50) ไม่เพียงเท่านั้น มาร์กซ์ยังเห็นพ้องกับคำพูดของ โทมัส มุนเซอร์ (Thomas Münzer) นักเทววิทยาชาวเยอรมัน ผู้ซึ่งต่อต้านการทำลายธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตผ่านระบบเงินตราและทรัพย์สินส่วนบุคคล ดังที่มาร์กซ์อ้างอิงถึงมุนเซอร์ด้วยความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งว่า “โทมัส มุนเซอร์ประกาศว่า มันเป็นเรื่องที่สุดจะทนได้ ในการที่สิ่งมีชีวิตทุกประเภทต้องถูกเปลี่ยนสภาพให้กลายเป็นทรัพย์สิน[ส่วนบุคคล]...[อันที่จริงแล้ว] ปลาในน้ำ นกบนท้องฟ้า และพืชบนผืนแผ่นดิน สิ่งมีชีวิตทั้งหมดทั้งมวลควรได้เป็นอิสระกันทั้งสิ้น” (Münzer, 1528 as cited in Marx, 1978b, p. 51)

เช่นเดียวกัน ใน The German Ideology (อุดมการณ์เยอรมัน) ซึ่งเป็นงานที่มาร์กซ์ในวัยหนุ่มได้ประพันธ์ร่วมกันกับเอนเงิลส์ในปี ค.ศ. 1846 หรือเพียงสองปีหลังจากการประพันธ์ The Paris Manuscripts ในงานชิ้นนี้ มาร์กซ์ได้แสดงความกังวลออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม มลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติผ่านการพัฒนาเทคโนโลยีตามแบบระบบทุนนิยมโดยไม่สนใจถึงหายนะที่เกิดขึ้นกับสัตว์ ดังที่มาร์กซ์ให้ความเห็นไว้ว่า

“สิ่งจำเป็น” ของปลาก็คือ “การดำรงอยู่” ของมัน นั่นก็คือ การดำรงอยู่ในน้ำ เราคงไม่ต้องเถียงประเด็นนี้ให้มากความ [ฉันใดก็ฉันนั้น] “สิ่งจำเป็น” ของปลาน้ำจืดก็คือ น้ำในแม่น้ำ แต่ทันใดที่แม่น้ำได้ถูกแปรเปลี่ยนให้ตอบสนองโรงงานอุตสาหกรรม ทันใดที่แม่น้ำได้ถูกปนเปื้อนด้วยมลพิษจากสีย้อมผ้า จากของเสียอื่นๆ และจากการล่องเรือของเรือกลไฟ หรือ ทันใดที่น้ำในแม่น้ำได้ถูกผันเข้าสู่คลองต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่การสูบน้ำแบบง่ายๆ ก็สามารถทำลายวิถีการดำรงอยู่ของปลาไปในทันที เมื่อนั้น

แม่น้ำก็ได้สิ้นสุดการเป็น “สิ่งจำเป็น” ของปลา และไม่ได้เป็นวิถีทางที่เหมาะสมในการดำรงอยู่ของปลาอีกต่อไป (Marx & Engels, 1978b, p. 168)

หากมองในแง่นี้ มุมมองของมาร์กซ์ในวัยหนุ่มหาได้มีความย้อนแย้งหรือผิดแปลกไปจากมุมมองของมาร์กซ์ในวัยอาวุโสแต่อย่างใด หากแต่มีความสอดคล้องและสม่ำเสมอเป็นอย่างดี มันคือความสม่ำเสมอในตัวมาร์กซ์ในฐานะที่เขาเป็นนักคิดที่ไม่เคยละเลยหรือดูแคลนปัญหาเรื่องสัตว์และสิ่งแวดล้อม แต่กลับให้ความสำคัญและเป็นกังวลถึงหายนะของระบบทุนนิยมที่ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตบนโลก ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือพืช ใน Capital Vol I. ซึ่งเป็นงานที่ได้ชื่อว่าเป็นหมุดหมายสำคัญของมาร์กซ์ในฐานะที่เขาตกผลึกทางความคิดอย่างเต็มที่และเผยแพร่งานชิ้นนี้ต่อสาธารณชนตอนที่เขามีอายุสี่สิบเก้าปี มาร์กซ์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับอคติที่มีต่อสัตว์ซึ่งแฝงฝังอยู่ในความคิดของเดการ์ต กล่าวคือ เดการ์ตได้ให้มุมมองเกี่ยวกับสัตว์ที่อ่อนแอเป็นอย่างมาก ตรงกันข้ามกับมนุษย์ที่มีจิตวิญญาณ สัตว์ในมุมมองของเดการ์ตคือสิ่งมีชีวิตที่มีแต่ร่างกาย แต่หาได้มีจิตวิญญาณของตนแต่อย่างใด และนั่นก็ทำให้สัตว์ไม่ต่างไปจากเครื่องจักรกลซึ่งไม่มีความคิด ไม่มีความรู้สึกใดๆ และไม่มีทางที่จะเจ็บปวดได้เหมือนมนุษย์ มาร์กซ์มองว่า “เดการ์ต[ซึ่ง]นิยามว่าสัตว์เป็นแค่เครื่องจักรกล มอง[สัตว์]จากมุมมองของยุคอุตสาหกรรมโรงงาน” (Marx, 1990, pp. 512-527) ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า ในการผลิตแบบศักดินาซึ่งเป็นวิธีการผลิตก่อนระบบทุนนิยม สัตว์ยังมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ชุมชน และสังคม อีกทั้งสัตว์ยังไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงแค่อุปกรณ์การผลิต เครื่องจักร หรือวัตถุดิบของมนุษย์ นอกจากนั้นมาร์กซ์ยังได้กล่าวถึงการปศุสัตว์ในระบบทุนนิยม ซึ่งได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่นายทุนไม่ได้ปฏิบัติกับสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิต หากแต่เป็นการปฏิบัติกับสัตว์ในฐานะแรงงานและวัตถุดิบที่หาทดแทนใหม่ได้เรื่อยๆ “ในกรณีของการขุนวัวให้อ้วน” มาร์กซ์กล่าว “คือกรณีที่สัตว์เป็นวัตถุดิบและในขณะเดียวกันสัตว์ก็เป็นอุปกรณ์ในการผลิตปุ๋ย[ที่ทำจากขี้วัว]ไปพร้อมๆ กัน” (Marx, 1990, p. 288)

เช่นเดียวกัน ใน Capital Vol II. (ทุน เล่มที่สอง) ซึ่งเป็นงานที่ตีพิมพ์สองปีต่อมาหลังการมรณกรรมของมาร์กซ์ ข้อเขียนของมาร์กซ์ในประเด็นเรื่องสัตว์ก็ยังปรากฏให้เห็นแม้ว่าเขาจะหมดลมหายใจไปแล้วก็ตาม ในงานชิ้นนี้ มาร์กซ์ยังคงแสดงความสม่ำเสมอทางความคิดด้วยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาของสัตว์ภายใต้ระบบทุนนิยมที่สัตว์ถูกกระทำราวกับเป็นเพียงแค่วัตถุดิบหรือสินค้าแลกเปลี่ยนในตลาด มาร์กซ์ได้ยกตัวอย่างวัว ควาย ม้า และแกะ ที่ล้วนถูกปฏิบัติในฐานะทรัพย์สินส่วนบุคคล วัตถุดิบ อุปกรณ์ในการผลิต และสินค้าซื้อขาย ในกรณีของวัวควาย มาร์กซ์กล่าวว่า “วัวควายที่ถูกใช้แรงงานคือทุนคงที่ (Fixed Capital) [แต่]เมื่อพวกมันถูกขุนให้อ้วนเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ พวกมันคือวัตถุดิบที่สุดท้ายแล้วจะถูกนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยน

ในฐานะสินค้า” (Marx, 1993, p. 241) ในกรณีของม้า มาร์กซ์มองว่า ม้าในฐานะอุปกรณ์ในการผลิตถูกปฏิบัติในลักษณะที่แตกต่างไปจากเครื่องจักร ในขณะที่เครื่องจักรอาจถูกซ่อมแซมทีละส่วนเมื่อถูกใช้ไปนานๆ ม้าที่มีอายุการใช้งานนานๆ ไม่สามารถถูกซ่อมแซมอวัยวะทีละชิ้น หากแต่มันถูกเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด พุดง่าย ๆ ก็คือ ม้ามักจะถูกเอาไปฆ่าทิ้งและเอาม้าตัวใหม่เข้ามาเป็นอุปกรณ์ในการผลิตแทน “ม้าตัวหนึ่งไม่มีทางที่จะถูกเปลี่ยนทดแทนทีละส่วนสองส่วน” มาร์กซ์กล่าว “หากแต่มันต้องถูกแทนที่ด้วยม้าอีกตัว” (Marx, 1993, p. 250) ในกรณีของแกะ มาร์กซ์ได้กล่าวถึงแกะที่ถูกนายทุนเร่งการผลิตเนื้อของมันให้มากที่สุดเพื่อที่จะได้ทำกำไรมากขึ้นให้กับนายทุน ด้วยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่เพิ่งได้รับการประยุกต์ใช้ในปลายศตวรรษที่สิบเก้า แกะถูกลดขนาดกระดูกของมันลงเพื่อเพิ่มพื้นที่ให้กับเนื้อ และแกะถูกขุนให้อ้วนที่สุดเพื่อที่จะได้นำไปฆ่าและเนื้อตอนที่มีอายุเพียงสองปี ในขณะที่การผลิตเนื้อแกะในอดีตต้องเลี้ยงแกะถึงห้าปี มาร์กซ์ได้อ้างอิงผลการศึกษาศึกษาปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในอุตสาหกรรมเนื้อแกะซึ่งได้รับการบันทึกไว้ว่า

คนเลี้ยงแกะตอนนี้สามารถส่งแกะไปขายได้ถึงสามตัวโดยใช้เวลาเท่ากับที่ก่อนหน้านี้ใช้เวลาไปกับการเลี้ยงแกะแค่ตัวเดียว...[แม้ว่า]แกะพวกนี้ไม่ได้ตัวสูงขึ้นกว่าเดิม แต่พวกมันก็ตัวอ้วนกว่าเดิมหนากว่าเดิม และมีการพัฒนาเป็นอย่างมากในบริเวณที่ให้เนื้อมากที่สุด ในส่วนของกระดูก มันไม่ได้มีขนาดใหญ่เกินความจำเป็นที่จะช่วยพยุงร่างกายของแกะ...[ดังนั้น]น้ำหนักส่วนใหญ่ของแกะจึงมาจากเนื้อล้วนๆ (Laverigne, 1855 as cited in Marx, 1993, p. 315)

ประเด็นที่สี่คือ การแก้ต่างให้กับมาร์กซ์ในข้อครหาที่ว่า เขามองความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในแบบที่ตายตัวตามที่ธรรมชาติสร้างมา ในขณะที่เบนตันมีแนวโน้มที่จะตีความมาร์กซ์ในแบบที่แข็งทื่อ นั่นก็คือ การมองมาร์กซ์ในฐานะนักคิดที่อธิบายความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะสิ่งที่ปรากฏและเป็นไปตามธรรมชาติ หรือในฐานะนักคิดที่มองมนุษย์กับสัตว์ว่ามีความแตกต่างกันเพราะเป็นสิ่งที่ชีวิตที่ธรรมชาติสร้างให้เกิดมาเป็นคนละสปีชีส์ นักคิดฝ่ายซ้ายทวนกระแสได้โต้แย้งกลับว่า มาร์กซ์ไม่ได้มองความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในแบบภววิทยา (Ontology) ที่แข็งทื่อตายตัวตามธรรมชาติตามปรัชญาที่เป็นนามธรรม หรือตามความเชื่อทางศาสนา หากแต่มาร์กซ์อธิบายความแตกต่างและความสัมพันธ์ที่ว่ามันผ่านมุมมองเชิงวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) เชิงวิภาษวิธี (Dialectics) และเชิงเศรษฐกิจการเมือง (Political Economy) อยู่เสมอ กล่าวคือ ความสูงส่งหรือความด้อยต่ำในเชิงเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ความใกล้ชิดหรือความเหินห่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และความเกื้อหนุนหนุนจุนเจือซึ่งกันและกันกับความเอารัดเอาเปรียบ

แต่ฝ่ายเดียวระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ทั้งหมดทั้งมวลนี้ล้วนแปรผันไปตามเส้นทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของวิธีการผลิต ในแง่หนึ่ง สิ่งที่มีมาร์กซ์สนใจจึงไม่ใช่สถานะตามธรรมชาติหรือสภาวะตายตัวที่หยุดนิ่งของมนุษย์กับสัตว์ หากแต่เป็นพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเฉพาะในยุคที่สังคมมีวิธีการผลิตแบบทุนนิยม เนื่องจากในยุคที่ว่่านี้ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้มีการเปลี่ยนไปจากอดีตเป็นอย่างมาก และสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่ว่่านั้นก็คือ พลังของทุน ระบบการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม และลัทธิบริโภคนิยม หากมองในแง่หนึ่ง สิ่งที่มีมาร์กซ์ต้องการจะสื่อใน The Paris Manuscripts จึงไม่ใช่การคร่ำครวญ อดสู และละอายใจกับการที่กรรมกรในโรงงานต้องทำการผลิตในรูปแบบที่ไม่ต่างไปจากสัตว์ หรือการที่กรรมกรใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับกิจกรรมในครัวเรือนซึ่งเป็นกิจกรรมที่สิ่งมีชีวิตที่ต่ำต้อยจำพวกสัตว์กระทำกัน นอกจากนี้ แก่นของงานชิ้นนี้ก็ไม่ใช่ความแตกต่างตามธรรมชาติระหว่างมนุษย์กับสัตว์ หรือการสร้าง ความชอบธรรมให้กับอคติที่มนุษย์มีต่อสัตว์ แท้จริงแล้ว ใจความสำคัญของงานชิ้นนี้ก็คือ การชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่กรรมกรต้องประสบกับภาวะแปลกแยกในโรงงานและถูกพรากศักยภาพในการผลิตที่สร้างสรรค์ไปจากพวกเขา ซึ่งปรากฏการณ์ที่ว่่านี้ถือเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในวิธีการผลิตแบบทุนนิยม มันเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างมันขึ้นมาเองกับมือตนเอง และมันกลับหวั่นกลับทางความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง

ใน The Paris Manuscripts มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ว่า มนุษย์กับสัตว์นั้นมีความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติร่วมกัน เช่น ต้องการน้ำสะอาดในการดื่ม ต้องการอากาศที่ไม่มีมลพิษในการหายใจ และต้องการอาหารที่มีสารอาหารเพื่อดำรงชีพ อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์มองว่า ทุนนิยมได้เปลี่ยนแปลงหลักการพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตไปเสียสิ้น เพราะกรรมกรที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าถึงน้ำ อากาศ และอาหารที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของพวกเขาด้วยซ้ำไป ซึ่งนี่คือปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นด้วยน้ำมือมนุษย์เองในยุคทุนนิยม ดังที่มาร์กซ์กล่าวไว้

มันไม่มีอีกแล้ว แสงสว่าง อากาศหายใจ ฯลฯ—ซึ่งเป็นความสะอาดขั้นต่ำสุดที่สัตว์ก็มีกัน—ให้กับมนุษย์[ที่เป็นกรรมกร]...[หากแต่เป็น]ฝุ่น—ซึ่งสะท้อนความเฉื่อยชาและความเน่าเฟะของความเป็นมนุษย์ หรือจะเรียกขานให้ตรงกว่านั้นว่า น้ำที่เน่าเสียของอารยธรรมก็ไม่ว่ากัน—ที่ได้กลายมาเป็นองค์ประกอบในชีวิตของกรรมกร ภาวะที่ถูกกลืนแบบผิดธรรมชาติอย่างชัดเจน[และ]ภาวะของความเน่าเฟะ ได้กลายเป็นองค์ประกอบของชีวิตกรรมกร ไม่มีอีกแล้วที่กรรมกรจะมีความรู้สึกสำนึกอะไรกับสิ่ง

รอบกาย [สิ่งที่หายไป]ไม่ใช่ความรู้สึกแบบที่มนุษย์รู้สึก...กระทั่งความรู้สึกแบบที่สัตว์ก็ยังรู้สึก มันก็หายไปด้วย (Marx, 1978a, p. 94)

สถานะที่กรรมกรมีชีวิตย่ำแย่และถูกปฏิบัติในสังคมทุนนิยมเหมือนไม่ใช่สิ่งมีชีวิต—ไม่ว่าจะในฐานะมนุษย์หรือในฐานะสัตว์—ได้ปรากฏให้เห็นทั่วไปในยุโรปในศตวรรษที่สิบเก้า ในกรณีของอังกฤษ มาร์กซ์มองว่า กรรมกรอังกฤษไม่ได้รับการตอบสนอง “แม้แต่ความต้องการในฐานะมนุษย์ กระทั่งความต้องการในฐานะสัตว์ของเขาก็สูญสิ้นไปเช่นกัน” (Marx, 1978a, p. 95) ในกรณีของไอร์แลนด์ สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายไปมากกว่านั้นเนื่องจากสถานะของการถูกขูดรีดแรงงานและทรัพยากรจากนายทุนอังกฤษ ช้ำร้ายไปกว่านั้น ประชากรชาวไอริชยังต้องประสบกับภาวะอดอยาก จนทำให้คนไอริช “ไม่รู้ตัวอีกต่อไปว่าตนเองต้องการอะไรในชีวิต นอกจากความต้องการที่จะทานอาหาร และอันที่จริงแล้ว มันคือความต้องการเพียงอย่างเดียวที่จะขอให้เพียงได้กินมันฝรั่ง[เพื่อมีชีวิตรอด] และมันก็เป็นมันฝรั่งที่สกปรกโสโครกและห่วยที่สุดที่ให้ได้” (Marx, 1978a, p. 95) สถานะที่วุ่นวายนี้ทำให้กรรมกรในยุโรปแทบไม่เหลือเค้าลางของการเป็นสิ่งมีชีวิตอีกต่อไป หากแต่เป็นเครื่องจักรกลที่ทำงานหามรุ่งหามค่ำให้กับนายทุน “พวกคนป่าและสัตว์” มาร์กซ์ยกตัวอย่างขึ้นมาเพื่อเปรียบเทียบ “อย่างน้อยก็มีความต้องการ[และได้รับการตอบสนอง]ในการล่าสัตว์ ในการเที่ยวเตร่ ฯลฯ ในการได้มีมิตรสหาย” (Marx, 1978a, p. 95) ในทางตรงกันข้าม ความต้องการพื้นฐานเหล่านั้น—ความต้องการที่ไม่ว่าจะเป็นคนป่าหรือสัตว์ก็เหมือนกัน—กลับถูกพรากไปจากชีวิตกรรมกรในสังคมทุนนิยม

การวิพากษ์ผลกระทบของระบบทุนนิยมที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติยังได้รับการสานต่อใน Capital Vol I. ในงานชิ้นนี้ มาร์กซ์ได้ตีแผ่ให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ล้วนแต่ถูกใช้ประโยชน์จากนายทุนในฐานะทรัพย์สินส่วนบุคคลและสินค้าที่ซื้อขายกันในตลาด ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า ในสายตาของนายทุน มันไม่สำคัญว่าสิ่งมีชีวิตที่ถูกขูดรีดจะเป็นสปีชีส์ไหน—มนุษย์หรือไม่ใช่มนุษย์—ที่สำคัญก็คือว่า ขอให้นายทุนได้ทำกำไรในการผลิตได้ส่งสมความมั่งคั่ง และได้ตอบสนองอุปสงค์ของตลาดที่ถูกขับเคลื่อนด้วยลัทธิบริโภคนิยมก็เพียงพอแล้ว มาร์กซ์ได้ยกตัวอย่างการล้อมรั้วที่ดินและการขับไล่ชาวนาครั้งใหญ่ในสกอตแลนด์โดยนายทุนอังกฤษในช่วงปลายศตวรรษที่สิบแปดถึงต้นศตวรรษที่สิบเก้า จากที่เคยได้ใช้ที่ดินในการทำมาหากินมาหลายชั่วอายุคน ชาวนาสกอตถูกเจ้าหน้าที่รัฐขับไล่ออกจากแปลงนาของตนเอง—ด้วยการยึดที่ดิน เผาหมู่บ้าน และขับไล่ให้อพยพไปอาศัยที่อื่น—เนื่องจากนายทุนจากอังกฤษต้องการเอาที่ดินไปใช้ในการเลี้ยงแกะ เมื่อที่ดินในสกอตแลนด์ได้ถูกล้อมรั้วให้กลายเป็นฟาร์มเลี้ยงแกะจำนวนหลายแสนตัวและได้รับการดูแลโดยคนงานอังกฤษซึ่งนายทุนอังกฤษนำเข้ามาแทนคนงานสกอต ชาวนาสกอตหลายคนจำเป็นต้องอพยพไปยังชายฝั่งและหันไป

ประกอบอาชีพชาวประมงเพื่อหาเลี้ยงชีพ “คนกลุ่มนี้” มาร์กซ์เปรียบเปรย “ได้กลายเป็นพวก ครึ่งบกครึ่งน้ำ และมีชีวิตอยู่ดังที่นักเขียนอังกฤษคนหนึ่งได้ไว้ไว้ นั่นก็คือ ครึ่งหนึ่งอยู่บนดิน อีกครึ่งอยู่บนน้ำ และอาศัยทั้งดินและน้ำอย่างละครึ่ง” (Marx, 1990, p. 892) ชำร่ายไปกว่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปไม่นานและชาวสกอตเริ่มทำอาชีพประมงได้ก็จนมีรายได้จนเจือจรรอบครัว มาร์กซ์กล่าวว่า “กลืนของปลาได้ไปแต่จมูกของ[นายทุน] และทำให้พวกเขาได้กลืนกำไร ฟุ้งมาแต่ไกล” (Marx, 1990, p. 892) ด้วยเหตุนี้ ชาวสกอตที่ฝันตัวมาทำอาชีพประมงก็ถูกขับไล่ อีกครั้ง เนื่องจากนายทุนท้องถิ่นต้องการให้นายทุนจากลอนดอนเข้ามารับสัมปทานการทำ ประมงแทนชาวบ้านในพื้นที่ ที่น่าสนใจไปกว่านั้น ที่ดินของชาวสกอตที่เคยเป็นที่อาศัยของ มนุษย์และต่อมาถูกแทนที่ด้วยแกะ ในเวลาต่อมา ที่ดินมหาศาลเหล่านั้นก็ถูกแปรเปลี่ยนให้ กลายเป็นป่าและมีการนำเอาความมาเลี้ยงแทนแกะ เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่สนทนากการให้กับ ธรรมชาติอังกฤษได้มาพักผ่อนหย่อนใจในยามว่างด้วยการล่ากวางกันอย่างสนุกสนาน “ตอนนี้ กวางได้เข้ามาแทนแกะ” มาร์กซ์กล่าว “และนี่ก็ยิ่งทำให้เกิดการขับไล่เจ้าของที่ดินรายย่อย มากขึ้นไปอีก คนพวกนี้จะถูกขับไล่ให้ไปจนถึงบริเวณซึ่งเป็นที่ดินที่แห้งแล้งและหยาบกร้าน มากกว่าที่เคยถือครองมาก่อน [ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า] ป่าที่เอาไว้เลี้ยงแกะกับชาวบ้านมันอยู่ ร่วมกันไม่ได้ ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่งจะต้องยอมแพ้” (Marx, 1990, p. 893)

นอกจากตัวอย่างเรื่องแกะ กวาง และที่ดินในสกอตแลนด์ Capital Vol I. ยังมีตัวอย่าง ที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้หญิงกับม้าในสังคมทุนนิยมของอังกฤษ แม้ว่าการลากจูงจะเป็นการใช้ แรงงานที่มนุษย์นิยมใช้มาเป็นเครื่องทุ่นแรงมาตลอดในประวัติศาสตร์ อีกทั้งการคิดค้น เครื่องจักรกลสมัยใหม่จะทำให้มนุษย์มีเครื่องทุ่นแรงมากขึ้นและนำมาแทนที่การใช้แรงงาน จากสิ่งมีชีวิต มาร์กซ์ได้ตีแผ่ความย้อนแย้งของนายทุนอังกฤษที่ไม่นิยมใช้ม้าหรือเครื่องจักรกล ที่ก้าวหน้าเข้ามาช่วยในการลากจูงพาหนะเหมือนกับที่นายทุนอเมริกันเขาทำกัน แต่กลับเลือกใช้ แรงงานผู้หญิงในหลายๆ โอกาส เนื่องจากในสายตาของนายทุน ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาม้า หรือซื้อเครื่องจักรกลยังถือว่าแพงกว่าการจ้างแรงงานผู้หญิง ดังที่มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ว่า

ในอังกฤษ ผู้หญิงยังคงถูกใช้ในการลากจูงเรือแทนการใช้ม้าในหลายๆ โอกาส นั่นก็ เป็นเพราะว่า แรงงานที่จะต้องใช้ในการผลิตม้าหรือเครื่องจักรกลเป็นแรงงานที่สามารถ คำนวณปริมาณได้อย่างชัดเจนว่ามันคือเท่าไร ในขณะที่แรงงานที่จะต้องใช้ในการ บำรุงรักษาผู้หญิงจำพวกที่มาจากประชากรอันมากมาย มันเป็นแรงงานที่ด้อยค่าเกิน กว่าที่จะคำนวณได้ ดังนั้น จึงไม่มีประเทศใดในโลกที่จะเป็นประเทศที่ขูดรีดกำลังแรงงาน ของมนุษย์ได้อย่างน่าละอายและเพื่อวัตถุประสงค์อันน่ารังเกียจ ได้เท่ากับอังกฤษ ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นประเทศแห่งเครื่องจักรกล (Marx, 1990, p. 517)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ประเด็นสำคัญที่มาร์กซ์ต้องการที่จะสื่อในงานของเขาไม่ใช่ประเด็นที่ว่ามนุษย์นั้นเกิดมาเป็นสิ่งมีชีวิตที่สูงส่งหรือประเสริฐไปกว่าสัตว์เดรัจฉานที่ต่ำชานอกจากนั้น มาร์กซ์ก็ไม่ได้ให้ความชอบธรรมแก่มนุษย์ในการกดขี่ขูดรีดสัตว์ได้ตามอำเภอใจแท้จริงแล้ว ประเด็นที่มาร์กซ์ต้องการจะสื่อกลับเป็นว่า ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย—ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์—ต่างก็ถูกดัดกลืนให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยมเหมือนกัน ถูกใช้ประโยชน์และกดขี่ขูดรีดเหมือนกัน และถูกตีค่าและให้ราคาตามแต่ที่นายทุนจะคำนวณเหมือนกัน หากมองในแง่นี้ ข้อครหาที่ว่า มาร์กซ์เป็นพวกคลั่งสปีชีส์ ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางจักรวาล และมองว่ามนุษย์กับสัตว์มีความไม่เท่าเทียมกันตามธรรมชาติก็ดูจะเป็นข้อหาที่ไม่เป็นธรรมกับมาร์กซ์เป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นสุดท้ายคือ การแก้ต่างให้กับมาร์กซ์ในข้อครหาที่ว่า เขาเป็นนักคิดที่เน้นแนวคิดมนุษยนิยมมากกว่าแนวคิดธรรมชาตินิยม ในขณะที่เบเนดิกต์ความว่า มาร์กซ์มีแนวโน้มที่จะยกให้แนวคิดแบบมนุษยนิยมมีความสำคัญกว่าแนวคิดธรรมชาตินิยม และสังคมคอมมิวนิสต์ที่มาร์กซ์วิพากษ์ก็เป็นเพียงสังคมที่กรรมกร—ในฐานะมนุษย์ที่ต้องทนทุกข์กับการอยู่เยี่ยงสัตว์มาเป็นเวลานานภายใต้สังคมทุนนิยม—จะได้กลับไปใช้ชีวิตอย่างที่มีมนุษย์ควรจะเป็น โดยที่มนุษย์ยังสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่และกดขี่ขูดรีดสัตว์ได้ตามอำเภอใจต่อไป นักคิดฝ่ายซ้ายทวนกระแสได้โต้แย้งกลับว่า มาร์กซ์ไม่ได้ยกให้แนวคิดมนุษยนิยมมีความสำคัญเหนือกว่าแนวคิดธรรมชาตินิยม หากแต่มาร์กซ์มองว่า แนวคิดทั้งสองจำต้องได้รับการผสมผสานและชั่งน้ำหนักให้สมดุล ซึ่งความสมดุลที่ว่าจะปรากฏเห็นก็ต่อเมื่อเราก้าวข้ามสังคมทุนนิยมเข้าสู่สังคมคอมมิวนิสต์เท่านั้น นอกจากนั้น สังคมคอมมิวนิสต์ที่มาร์กซ์พูดถึงมันไม่ใช่สังคมที่มนุษย์จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสัตว์อย่างที่เคยเป็นในสังคมทุนนิยม หากแต่เป็นสังคมที่มนุษย์ยกเลิกระบบการถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคลและการปฏิบัติต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งมีชีวิต—ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์—ในฐานะสินค้าซื้อขายในตลาด มากไปกว่านั้น สังคมคอมมิวนิสต์คือสังคมที่มนุษย์ก้าวข้ามภาวะแปลกแยกในสังคมทุนนิยมและหันมาเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ผ่านการปรับเปลี่ยนข้อจำกัดของธรรมชาติบางประการเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้และบรรลุศักยภาพในการผลิตอันสร้างสรรค์ของมนุษย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ธำรงรักษาธรรมชาติไว้เพื่อให้สิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังที่มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ใน The Paris Manuscripts

คอมมิวนิสต์คือการก้าวข้ามระบบทรัพย์สินส่วนบุคคลหรือภาวะแปลกแยกของมนุษย์อย่างแท้จริง...คอมมิวนิสต์ที่ว่านี้—ในฐานะธรรมชาตินิยมที่ได้รับการพัฒนาถึงขีดสุด—เป็นสิ่งที่เท่ากันกับมนุษยนิยม และคอมมิวนิสต์—ในฐานะมนุษยนิยมที่

ได้รับการพัฒนาถึงขีดสุด—เป็นสิ่งที่เท่ากันกับธรรมเนียม คอมมิวนิสต์จึงเป็นการแก้ไขอย่างแท้จริงต่อปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง มันคือการคลี่คลายที่จริงแท้ต่อปัญหาการปะทะกันระหว่างการดำรงอยู่ไปวันๆ กับแก่นของการมีชีวิต ระหว่างการทำให้สรรพสิ่งเป็นเพียงแค่วัตถุกับการยืนยันอัตลักษณ์ของตนเอง ระหว่างอิสรภาพกับความจำเป็น และระหว่างปัจเจกบุคคลกับสปีชีส์ คอมมิวนิสต์คือการตอบโจทยปัญหาที่ประวัติศาสตร์ตั้งไว้ และตัวมันเองไม่ใช่อะไรอื่น ถ้าไม่ใช่การแก้ไขปัญหาที่ว่านี้เท่านั้น (Marx, 1978a, p. 84)

แน่นอน หากเทียบกับบทวิเคราะห์และวิพากษ์สังคมนิยมของเขา การพรรณนาถึงสังคมนิยมของมาร์กซ์ได้ให้ภาพที่เป็นนามธรรม กำกวม ไม่ลงรายละเอียด และเข้าใจได้ยากมากกว่า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า มาร์กซ์ไม่เชื่อว่าสังคมนิยมคือวิมานเมฆที่ถูกสร้างขึ้นในหัวหรือในอากาศขึ้นมาก่อนแล้วค่อยนำไปประยุกต์หรือปฏิบัติจริง หากแต่มันเป็นสังคมที่จะต้องมีการพัฒนาและคลี่คลายออกมาให้เห็นด้วยน้ำมือของมนุษย์เองเมื่อพวกเขาสามารถก้าวข้ามสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันไปได้ ด้วยเหตุที่สิ่งเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้นในช่วงที่มาร์กซ์มีชีวิตอยู่ เขาจึงไม่ต้องการทำตัวเป็นหมอดูผู้มีความสามารถในการพยากรณ์อนาคตว่าสังคมนิยมในยุคหลังทุนนิยมจะมีหน้าตาหรือรายละเอียดเป็นอย่างไร กระนั้นก็ตาม แนวคิดสังคมนิยมของมาร์กซ์ตามที่ได้อธิบายมาก็ดูจะห่างไกลจากภาพที่เบเนดิกต์ได้วาดเอาไว้ เพราะในสังคมนิยม มาร์กซ์เชื่อว่า แนวคิดธรรมเนียมจะได้รับการพัฒนาจนไม่มีความขัดแย้งกับแนวคิดมนุษยนิยม ในขณะที่แนวคิดมนุษยนิยมก็จะได้รับการพัฒนาจนอยู่ร่วมกันได้กับแนวคิดธรรมเนียม นอกจากนี้ ด้วยการยกเลิกระบบทรัพย์สินส่วนบุคคล ภาวะแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็จะสูญสิ้นไปแน่นอน แนวคิดสังคมนิยมของมาร์กซ์อาจจะถูกโจมตีได้ง่ายว่ามีความเป็นนามธรรมสูง เป็นอุดมคติ หรือกระทั่งเป็นการมองโลกในแง่ดีจนเกินไป นอกจากนั้น มันก็น่าตั้งข้อกังขาต่อมาร์กซ์อยู่ไม่น้อยว่า สังคมนิยมที่ไร้การถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคลและไร้ภาวะแปลกแยก จะยังเป็นสังคมที่มนุษย์ยังรับประทานเนื้อสัตว์ ใช้สินค้าที่เป็นผลผลิตจากสัตว์ ใช้แรงงานสัตว์ และทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์กับสัตว์เพื่อค้นหายารักษาโรคร้ายให้กับมนุษย์อยู่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม การที่เบเนดิกต์ตั้งแง่กับมาร์กซ์ว่า เขาเป็นนักคิดที่สนับสนุนให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสัตว์ตามอำเภอใจ หรือเขาถวิลหาแต่สังคมที่กรรมกรจะได้กลับไปใช้ชีวิตในฐานะมนุษย์ที่มีความสูงส่งกว่าสัตว์ได้ตามเดิม ย่อมเป็นการตั้งข้อครหาที่มีน้ำหนักน้อยไปสักนิด

4. ซ้าย สัตว์ และสังคมทุนนิยม

จากที่กล่าวมา หากเราทำการสำรวจงานเขียนของมาร์กซ์อย่างละเอียดและพิจารณาในแบบองค์รวม ข้อสรุปที่ว่า มาร์กซ์เป็นนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ ละเลยประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ ยกย่องให้มนุษย์สูงส่งกว่าสัตว์ และให้ความชอบธรรมกับมนุษย์ในการใช้ประโยชน์กับสัตว์ ได้ตามอำเภอใจ ล้วนเป็นข้อหาที่ไม่เป็นธรรมกับมาร์กซ์สักเท่าใดนัก แท้จริงแล้ว หากเทียบกับนักคิดทั้งก่อนและหลังช่วงที่เขามีชีวิตอยู่ มาร์กซ์ถือเป็นนักคิดที่ทำการวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม และทุนได้ดีที่สุดคนหนึ่ง นอกจากนั้น เขายังให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับปัญหาการกดขี่ขูดรีดที่นายทุนกระทำกับสิ่งมีชีวิต—ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์—และปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนเป็นผลมาจากการปฏิบัติของนายทุนต่อทุกๆ สิ่งรอบตัวมนุษย์ ราวกับว่ามันเป็นเพียงแค่วัตถุดิบในการผลิตและของซื้อของขายในตลาด ในแง่นี้ หากมีนักคิดและนักกิจกรรมฝ่ายซ้ายคนใดที่ใช้มาร์กซ์เป็นข้ออ้างในการละเลยประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ การกล่าวอ้างที่ว่าย่อมถือเป็นการกระทำที่ขาดความชอบธรรมและไร้น้ำหนักในการโน้มน้าวชักจูงไปโดยปริยาย

อย่างไรก็ดี ในโลกยุคปัจจุบันที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่คุณเขียนเพิ่งนำเสนอไปก็อาจถูกโจมตีได้เช่นกันว่า มันเป็นเพียงแค่การตีความของนักคิดมาร์กซิสต์ทวนกระแสกลุ่มเล็กๆ หรือพูดอีกแง่หนึ่งก็คือ มันเป็นเพียงแค่ “วาทกรรม” ชุดหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ได้ตอบวาทกรรมกระแสหลักที่ว่าด้วยการตีความงานเขียนของมาร์กซ์ ดังนั้น มันจึงไม่ใช่ความจริงที่สมบูรณ์และสูงสุดแต่อย่างใด นอกจากนั้น มาร์กซ์ก็ยังเป็นนักคิดที่เสียชีวิตไปตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบเก้าและนั่นก็ทำให้เราไม่มีทางรู้ได้เลยว่า จริงๆ แล้วเขามีความคิดอย่างไรเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ ที่สำคัญก็คือ กระทั่งเรามีเวทมนต์ปลุกมาร์กซ์ให้ลุกขึ้นมาจากหลุมศพและทำการสัมภาษณ์เขาในประเด็นดังกล่าว มันก็อาจตั้งข้อสงสัยได้เช่นกันว่า สิ่งที่เขาพูดออกมาเป็นสิ่งที่ตรงกับสิ่งที่เขาคิดหรือกระทำในชีวิตประจำวันหรือไม่ ในแง่นี้ การยึดมั่นถือมั่นว่า ตกลงแล้วมาร์กซ์คิดอย่างไรกับประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ดูจะเป็นเรื่องที่ไร้สาระและเปล่าประโยชน์ เนื่องจากงานเขียนของเขาเป็นสิ่งที่สามารถตีความไปได้เรื่อยๆ และแปรผันไปตามอคติของผู้อ่าน วาทกรรมที่ครอบงำสังคม และบริบทของประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเท่านั้นเอง

กระนั้นก็ตาม ผู้เขียนกลับมองว่า ต่อให้เราเชื่อว่า การตีความงานเขียนของมาร์กซ์เป็นเพียงการก่อสร้างทางวาทกรรมหรือกระทำการเล่นโวหารที่ผันแปรไปตามกาลและเทศะ ซึ่งไม่สามารถนำไปสู่การแสวงหาความรู้ที่แท้จริงได้ว่า ตกลงแล้ว มาร์กซ์คิดเห็นอย่างไรกับประเด็นปัญหาเรื่องสัตว์ ความเชื่อที่ว่านี้ก็ได้เป็นอุปสรรคแต่อย่างใดในการนำเอาทฤษฎีของ

มาร์กซ์ไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และวิพากษ์ปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในสังคมทุนนิยม (ยกเว้นเสียแต่ว่า เราจะสมมติแบบหลังสมัยใหม่อย่างสุดโต่ง ขลาดกลัว และไร้ความมั่นใจ จนกระทั่งไม่กล้าฟันธงว่า อะไรคือทฤษฎีของมาร์กซ์) นี่คือนักคิดฝ่ายซ้ายหลายๆ คน เห็นตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่เห็นว่ามาร์กซ์เป็นนักคิดที่มีอคติต่อสัตว์ (Benton, 2011; Boggs, 2011; Kymlicka & Donaldson, 2014; Llorente, 2011; Painter, 2016; Perlo, 2002; Sanbonmatsu, 2011; Torres, 2007) หรือกลุ่มที่เห็นว่ามาร์กซ์เป็นนักคิดที่ให้ความสำคัญกับสัตว์ก็ตาม (Bellamy & Clarke, 2018; Stache, 2018; Wilde, 2000; MacDonald, 2011; Gunderson, 2011) ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า พวกเขาไม่เพียงแต่ตระหนักถึงความลึกซึ้งและคุณูปการของทฤษฎีที่มาร์กซ์ได้วางรากฐานเอาไว้ หากแต่เล็งเห็นถึงประโยชน์ที่ตามมา หากเรานำเอาทฤษฎีของมาร์กซ์ไปประยุกต์ใช้ในการวิพากษ์ประเด็นปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์—ไม่ว่าตัวมาร์กซ์เองจะมีความคิดหรือกระทั่งอคติต่อประเด็นที่ว่านี้ อย่างไรก็ตาม—โดยทฤษฎีของมาร์กซ์ที่มักจะได้รับการกล่าวถึงและนำมาวิพากษ์ปัญหาการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในสังคมทุนนิยม ประกอบไปด้วยทฤษฎีสำคัญสี่ทฤษฎีดังต่อไปนี้

ทฤษฎีแรกคือ ทฤษฎีว่าด้วยภาวะแปลกแยก แม้ว่าภาวะแปลกแยกจะเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่สำคัญที่สุดที่มาร์กซ์ใช้วิเคราะห์ปัญหาของระบบทุนนิยม เป็นที่น่าเสียดายว่าเขาเลือกที่จะใช้ทฤษฎีที่ว่านี้ในการวิเคราะห์ภาวะแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับมนุษย์แต่เพียงเท่านั้น แต่มิได้รวมเอาสัตว์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์แต่อย่างใด ใน The Paris Manuscripts มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ภาวะแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับกรรมกรในโรงงานว่า มันคือภาวะที่ดำรงอยู่ในสัมพันธภาพที่สำคัญ นั่นก็คือ ภาวะแปลกแยกระหว่างกรรมกรกับสินค้าที่ตนเองผลิต ระหว่างกรรมกรกับกระบวนการผลิต ระหว่างกรรมกรกับร่างกายและจิตสำนึกของตัวเอง และระหว่างกรรมกรกับมนุษย์ร่วมสปีชีส์คนอื่นๆ (Marx, 1978a, pp. 71-77) แม้ว่ามาร์กซ์จะให้ความสนใจไปที่ภาวะแปลกแยกที่ดำรงอยู่ในมนุษย์ (ที่เป็นกรรมกร) เป็นหลัก ทฤษฎีว่าด้วยภาวะแปลกแยกก็มีคุณูปการที่สำคัญ กล่าวคือ มันสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกรณีของสัตว์ได้เช่นกัน เนื่องจากชะตากรรมของสัตว์ในสังคมทุนนิยมมิได้มีความแตกต่างไปจากชะตากรรมของกรรมกรสักเท่าใดนัก ในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีสัตว์เป็นผู้ผลิตสินค้า เช่น เนื้อ นม ไข่ ขน และหนัง ให้กับเจ้าของโรงงาน สัตว์ที่เป็นผู้ผลิตไม่ได้มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสินค้าที่ตนเองผลิต ในทางตรงกันข้าม สัตว์กลับถูกพรากเอาอวัยวะหรือผลผลิตจากร่างกายของสัตว์ผ่านการใช้กำลังบังคับ อีกทั้งสัตว์ยังไม่มีสิทธิใดๆ ในผลกำไรที่ได้มาจากการขายสินค้าที่สัตว์เองเป็นผู้ผลิต ภาวะแปลกแยกยังปรากฏให้เห็นในกระบวนการผลิตสินค้าที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากสัตว์ เช่น กระบวนการบังคับให้แม่วัว แม่หมู และแม่ไก่ต้องผสมพันธุ์เทียมเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างเช่น ไข่ นม และลูกสัตว์ออกมาให้มากที่สุดและเร็วที่สุด กระบวนการบังคับให้สัตว์ต้องใช้

ชีวิตในคอกแคบๆ ตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมงโดยไม่มีโอกาสได้ขยายปีก คู้ยเหยียดดิน ทำรัง ทำความสะอาดร่างกาย หรือเลียลูกของตนเอง หรือกระบวนการบังคับให้สัตว์ต้องเดินไปตามสายพานและเรียงแถวกันเพื่อรอการถูกฆ่าและชำแหละอวัยวะในโรงฆ่าสัตว์ กระบวนการผลิตที่วุ่นวายนี้เป็นกระบวนการที่สัตว์ไม่ได้ถูกปฏิบัติจากนายทุนและกรรมกรในโรงงานในฐานะผู้ผลิตที่มีชีวิตและจิตใจ หากแต่เป็นเพียงวัตถุดิบหรืออุปกรณ์ในการผลิตซึ่งไม่มีความรู้สึกใดๆ

นอกจากนั้น การเร่งการผลิตเนื้อ นม ไข่ หนัง และขนของสัตว์ในสังคมนทุนนิยมยังนำไปสู่ภาวะแปลกแยกระหว่างสัตว์กับร่างกายหรือกระทั่งจิตสำนึกของตัวเอง ยกตัวอย่างเช่น แม่วัวที่ร้องหาลูกของมันหลังจากที่ถูกวัวที่เพิ่งมีอายุได้ไม่กี่สัปดาห์ได้ถูกพรากไปจากแม่วัวและนำไปฆ่าเพื่อผลิตเนื้อลูกวัว หมูที่แน่นๆ นอนๆ ในกรงแคบๆ ทั้งชีวิตและมีแววตาที่แสดงอาการหมดอาลัยตายอยากในชีวิต ไก่ที่ถูกผสมพันธุ์เทียมและเร่งสร้างเนื้อจนร่างกายของตนมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่กระดูกของไก่จะรับน้ำหนักได้ หรือแกะที่ร้องโหยหวนเมื่อตนเองได้กลิ่นความเลือดในโรงงานฆ่าสัตว์และรู้ชะตากรรมของตนเมื่อถูกบังคับให้เดินไปตามสายพานในโรงฆ่าสัตว์ ปรากฏการณ์ที่วุ่นวายนี้สะท้อนให้เห็นการทารุณกรรมที่มนุษย์กระทำกับสัตว์ ที่ต่อให้เราไม่อยากจะนับว่าสัตว์เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกเหมือนกับมนุษย์ แต่อย่างน้อยเราก็คงปฏิเสธอาการทุกข์ทรมานทางร่างกายที่สัตว์แสดงออกมาไม่ได้ ที่สำคัญไม่แพ้กัน สัตว์ต้องประสบกับภาวะแปลกแยกกับสัตว์ทั้งในสปีชีส์ของตนและสัตว์ในสปีชีส์อื่นๆ ในโรงงานที่สัตว์ต้องใช้ชีวิตทั้งชีวิตของตนในกรงขัง สัตว์ไม่มีโอกาสที่จะได้มีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์อื่นๆ ในสปีชีส์ของตนตามธรรมชาติที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า กระบวนการการหาซื้อ สืบพันธุ์ และเลี้ยงลูกของสัตว์เหล่านี้ ล้วนเป็นกระบวนการที่ถูกออกแบบ แทรกแซง และควบคุมโดยมนุษย์แทบทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น ในสังคมนทุนนิยม โอกาสที่สัตว์ใดๆ จะมีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์สปีชีส์อื่นๆ ก็แทบจะเป็นศูนย์ เนื่องจากหลักการแบ่งงานกันทำและหลักประสิทธิภาพในการผลิตได้ทำให้การเลี้ยงสัตว์เพียงสปีชีส์เดียวในโรงงานหนึ่งๆ คือวิธีการผลิตที่คุ้มทุนมากที่สุด หากสัตว์พอจะมีโอกาสที่จะได้มีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์สปีชีส์อื่นๆ บ้าง มันก็คงเป็นปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ ซึ่งแน่นอนเหลือเกินว่า มันไม่ใช่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสปีชีส์ที่เท่าเทียมกัน ให้การเคารพซึ่งกันและกัน และปราศจากความรุนแรงแต่อย่างใด

ทฤษฎีที่สองคือ ทฤษฎีว่าด้วยลัทธิบูชาสินค้า (Commodity Fetishism) ใน Capital Vol I. มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่มนุษย์ในสังคมนทุนนิยมปฏิบัติกับสินค้าราวกับว่าสินค้าเหล่านั้นมันมีชีวิตเป็นของตนเอง มีอิสรภาพเป็นของตนเอง และมีมูลค่าแลกเปลี่ยนที่ไม่ยึดโยงกับมูลค่าใช้สอยที่แท้จริง มากไปกว่านั้น แม้ว่าสินค้าจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ผลิตมันมากับมือ แต่เมื่อมันกลายมาเป็นของซื้อของขายในตลาด สินค้ากลับมีอำนาจเหนือมนุษย์ ครอบงำมนุษย์ และทำให้ชีวิตมนุษย์จำต้องพึ่งสินค้าอย่างขาดเสียมิได้ในการดำรงชีวิต มาร์กซ์นิยามปรากฏการณ์ที่วุ่นวายนี้ว่า

“ลัทธิบูชาสินค้า” (Marx, 1990, p. 165) แม้ว่ามาร์กซ์จะกล่าวถึงลัทธิบูชาสินค้าในแบบกว้างๆ และไม่ได้จำเพาะเจาะจงไปที่สินค้าประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ ทฤษฎีที่ว่านี้ก็มีคุณูปการต่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสินค้าซึ่งเป็นผลผลิตที่มาจากสัตว์ ในภัตตาคาร อาหารอันโอชะของมนุษย์ที่เรียกขานกันว่า สเต็ก โยเกิร์ต ออมเล็ต นักเก็ต ทงคัตสึ และฟัวกรรา คือสินค้าที่ทำมาจากเนื้อวัว นมวัว ไข่ไก่ เนื้อไก่ เนื้อหมู และตับห่าน ตามลำดับ กระนั้นก็ตาม มนุษย์ก็เลี้ยงที่จะกล่าวถึงเมนูอาหารของตนโดยกล่าวถึงสัตว์แบบตรงๆ หากแต่สรรหาคำที่นุ่มนวลกว่านั้นมาใช้แทน นอกจากนั้น แม้ว่าการผลิตสินค้าเหล่านั้นจะเต็มไปด้วยความรุนแรง การกดขี่ขูดรีด และการทารุณกรรมต่อสัตว์ แต่การโฆษณาและการบริโภคสินค้าเหล่านั้นกลับเต็มไปด้วยการขับเน้นความรู้สึกเอร็ดอร่อย รสนิยมในการรับประทานอาหารที่มีสุนทรีย์ และความอบอุ่นในครอบครัวและในหมู่เพื่อนฝูง นี่จึงไม่ต้องพูดถึงสินค้าอื่นๆ ที่มนุษย์บริโภคเป็นประจำในชีวิตประจำวัน เช่น รองเท้า เข็มขัด เฟอร์นิเจอร์ เบาะรถยนต์ เสื้อโค้ต และกระเป๋าตาค์ ซึ่งล้วนเป็นสินค้าที่มีมาจากซากศพของสัตว์ที่ถูกฆ่าในโรงงาน แต่มนุษย์กลับปฏิบัติกับสินค้าเหล่านี้ราวกับว่ามันเป็นสินค้าที่กำเนิดขึ้นมาได้ด้วยตนเองและมีมูลค่าในตนเอง โดยไม่มีการยึดโยงกับสัตว์ซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักหรือวัตถุดิบในการผลิตสินค้านั้นๆ แต่อย่างใด ที่สำคัญที่สุด ในสังคมทุนนิยมยุคปัจจุบันที่ถูกขับเคลื่อนด้วยลัทธิบริโภคนิยม การคลั่งไคล้และบูชาแบรนด์สินค้าชื่อดังได้ทำให้มนุษย์ยิ่งละเลยต้นกำเนิดหรือที่มาของสินค้าที่มาจากสัตว์ ดังนั้นผู้ที่ชอบทานบิ๊กแมค (Big Mac) จะมีความรู้สึกดีที่ได้บริโภคสินค้าของบริษัทยักษ์ใหญ่ออย่างแมคโดนัลด์ (McDonald's) จนหลงลืมไปว่า สิ่งที่ตนกำลังรับประทานนั้นมีต้นกำเนิดมาจากแม่วัวที่ถูกฆ่าหลังจากหมดประโยชน์ในการให้น้ำนมแก่นายทุน หรือผู้ที่นิยมสะสมกระเป๋าหนังของแอร์เมส (Hermès) อาจจะรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของสินค้าหรูหราแพง จนหลงลืมไปว่า สิ่งที่ตนกำลังบริโภคมีต้นกำเนิดมาจากการฆ่าและถลกหนังจะเซ็ที่ถูกเลี้ยงในฟาร์มมาทั้งชีวิต

ทฤษฎีที่สามคือ ทฤษฎีว่าด้วยการผูกขาดของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ใน Capital Vol I. มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ถึงหนึ่งในปัญหาสำคัญของระบบทุนนิยม นั่นก็คือ ปัญหาของการกระจุกตัวของทุนอยู่ในมือของบริษัทยักษ์ใหญ่ไม่กี่เจ้าและการกีดกันนายทุนน้อยออกไปจากตลาดโดยน้ำมือของนายทุนใหญ่ (Marx, 1990, pp. 776-777) แม้ว่ามาร์กซ์จะกล่าวถึงปัญหาการผูกขาดของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในระบบทุนนิยมด้วยมุมมองแบบกว้างๆ และในเชิงแนวคิดที่เป็นนามธรรม ทฤษฎีที่ว่านี้ก็มีคุณูปการต่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมยุคปัจจุบันที่ถูกครอบงำด้วยบริษัทยักษ์ใหญ่ ซึ่งประกอบธุรกิจเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการใช้ประโยชน์จากสัตว์ ในระดับโลก บริษัทข้ามชาติหลายองค์กรไม่เพียงแต่ครอบงำตลาดและรัฐสภาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า หากแต่โยกย้ายการลงทุนและแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองไปยังประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ตัวอย่างของบริษัทยักษ์ใหญ่เหล่านั้น

ได้แก่ มอนซานโต (Monsanto) ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับเกษตรเคมีและเทคโนโลยีชีวภาพทางการเกษตร ไบเออร์ (Bayer) ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเคมีและยา คาร์กิลล์ (Cargill) ซึ่งทำธุรกิจซื้อขายอาหารและผลผลิตทางการเกษตร และไทสัน (Tyson) ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารและส่งออกเนื้อสัตว์รายใหญ่ของโลก บริษัทชื่อดังที่ทำธุรกิจแสวงหากำไรจากสัตว์เหล่านี้คือหนึ่งในกลุ่มบริษัทที่ร่ำรวยที่สุดในโลกและยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับบริษัทเทคโนโลยีโทรคมนาคม บริษัทน้ำมัน บริษัทอาวุธสงคราม และบริษัทเวชภัณฑ์ ในฐานะกลุ่มทุนที่ครองอำนาจและกุมชะตาชีวิตของประชากรส่วนใหญ่บนโลกใบนี้ (Igor, 2018; Sharma, 2018)

ในกรณีของไทย ปรากฏการณ์ที่ทุนมีการกระจุกตัวในมือของนายทุนยักษ์ใหญ่ที่ทำธุรกิจแสวงหากำไรจากสัตว์ก็มีให้เห็นอย่างเด่นชัดเช่นกัน ที่โดดเด่นที่สุดคือ ธนินท์ เจียรวนนท์ เจ้าสัวผู้ซึ่งมักจะได้รับการจัดอันดับให้เป็นมหาเศรษฐีที่ร่ำรวยที่สุดของไทย แม้อาณาจักรธุรกิจของเครือเจริญโภคภัณฑ์ (Charoen Pokphand Group) ที่เป็นแหล่งสร้างความมั่งคั่งให้กับธนินท์จะประกอบไปด้วยประเภทธุรกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจโทรคมนาคม ธุรกิจการค้าปลีกและค้าส่ง ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ หรือกระทั่งธุรกิจยานยนต์ รากฐานสำคัญและหัวใจของเครือเจริญโภคภัณฑ์ตั้งอยู่บนธุรกิจการเกษตร การปศุสัตว์ และการผลิตอาหาร นี่คือการธุรกิจหลักที่ทำกำไรให้กับเครือเจริญโภคภัณฑ์จำนวนมหาศาลและทำให้ตระกูลเจียรวนนท์ไม่เพียงแต่เป็นตระกูลที่มีอิทธิพลมหาศาลต่อเกษตรกรรายย่อยในประเทศ หากแต่นักการเมือง นายพล หรือกระทั่งชนชั้นผู้สูงศักดิ์ ต่างก็ต้องให้ความยำเกรงและสร้างพันธมิตรทางการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเมืองไทยจะถูกขับเคลื่อนโดยพลเรือนหรือกองทัพก็ตาม (Phongpaichit & Baker, 2004, p. 70; Kongkirati & Kanchoochat, 2018) นอกจากเครือเจริญโภคภัณฑ์แล้ว บริษัทยักษ์ใหญ่ของไทยที่สั่งสมทุนและร่ำรวยขึ้นมาจากการใช้ประโยชน์จากสัตว์โดยตรงก็คือ เครือเบทาโกร (Betagro Group) ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับการเกษตร อาหาร และสัตว์เลี้ยง เครือภัตตาคารเอ็มเค (MK Restaurant Group) ซึ่งทำธุรกิจอาหารและภัตตาคาร และเครือไทยยูเนียน (Thai Union Group) ซึ่งทำธุรกิจอาหารแช่แข็งและเป็นผู้ส่งออกปลาทูน่ากระป๋องอันดับหนึ่งของโลก ทุนจำนวนมหาศาลที่บริษัทเหล่านี้สั่งสมได้หนุนส่งให้ตระกูลแต่ไฟลิสต์ ตระกูลธีระโกเมน และตระกูลจันศิริ เดินตามรอยตระกูลเจียรวนนท์ ด้วยการได้รับการจัดอันดับให้เป็นหนึ่งในตระกูลที่ร่ำรวยที่สุดในไทยอยู่เสมอมา (Forbes, 2019)

ทฤษฎีสุดท้ายคือ ทฤษฎีว่าด้วยชนชั้นกรรมาชีพ ในมุมมองของมาร์กซ์ ระบบทุนนิยมประกอบไปด้วยชนชั้นสองชนชั้นที่สำคัญ ชนชั้นแรกคือ ชนชั้นกรรมาชีพที่ถือครองทุนและปัจจัยการผลิตประเภทอื่นๆ ส่วนชนชั้นที่สองคือ ชนชั้นกรรมาชีพซึ่งเป็นชนชั้นที่ไม่มีทุนและไม่ได้ถือครองปัจจัยการผลิตใดๆ ยกเว้นแค่กำลังแรงงานที่มาจากร่างกายของตนเอง นั่นก็ทำให้

กรรมาชีพจำต้องขายแรงงานของตนให้กับกระฎุมพีในตลาดเพื่อได้มาซึ่งค่าจ้าง และมันคือค่าจ้างอันน้อยนิดของกรรมาชีพที่ถูกนำมาใช้ขายเพื่อประทังชีวิตของตนเองและผลิตซ้ำกำลังแรงงานที่จะนำไปขายให้กับกระฎุมพีในวันถัดไป (Marx, 1990, pp. 283-285) แม้ว่ามาร์กซ์จะให้นิยามชนชั้นกรรมาชีพที่มีความหมายครอบคลุมเพียงแค่มนุษย์ที่เป็นกรรมกร หากเราลองพิจารณาถึงบทบาทของแรงงานสัตว์ที่ถูกใช้ประโยชน์และถูกขูดรีดในระบบทุนนิยมยุคปัจจุบัน เราก็คงจะปฏิเสธได้ยากว่า สัตว์ที่ถูกใช้แรงงานก็มีชะตากรรมที่ไม่ต่างไปจาก—หรืออันที่จริงต้องถือว่า โหดร้ายกว่า—สิ่งที่มนุษย์ที่เป็นกรรมกรต้องประสบพบเจอ กล่าวคือ ในขณะที่กรรมกรยังถือว่าตนเองมีทางเลือกในการตัดสินใจขายแรงงานของตนให้กับนายทุนในตลาด สัตว์ไม่ได้มีอิสรภาพที่วุ่นวายแต่อย่างใด เนื่องจากสัตว์ไม่ได้ตัดสินใจเลือกเอง หากแต่ถูกบังคับให้กำเนิด มีชีวิตอยู่ ใช้แรงงาน และตาย ด้วยน้ำมือของนายทุน ซ้ำร้ายไปกว่านั้น ในขณะที่ชีวิตของกรรมกรยังมีเส้นแบ่งระหว่างวันทำงานและวันหยุด ชั่วโมงทำงานและชั่วโมงหลังเลิกงาน และการทำงานในที่ทำงานกับการหยุดพักผ่อนที่บ้าน ชีวิตของสัตว์ตลอดทั้งชีวิตได้ผูกติดกับกรงขังในโรงงานและสัตว์ไม่มีวันหยุดหรือชั่วโมงหลังเลิกงานให้ได้สังสรรค์หรือพักผ่อนหย่อนใจแต่อย่างใด ที่สำคัญที่สุด ในขณะที่กรรมกรถูกกดขี่ขูดรีดกำลังแรงงานของตนที่ขายให้กับนายทุน สัตว์ไม่ได้ถูกกดขี่ขูดรีดกำลังแรงงานแต่เพียงเท่านั้น หากแต่สัตว์ยังถูกนายทุนใช้ประโยชน์จากอวัยวะ ร่างกาย กระดูก ผิวหนัง เลือด และลูกที่เกิดออกมาจากครรภ์ของตนด้วยเหตุนี้ สัตว์ไม่เพียงแต่ให้กำลังแรงงานกับนายทุน หากแต่สัตว์ยังรับหน้าที่รับใช้นายทุนในฐานะปัจจัยการผลิตอื่นๆ นั่นก็คือ สัตว์ยังถูกใช้ประโยชน์ทั้งในฐานะอุปกรณ์การผลิตและในฐานะวัตถุดิบในการผลิตอีกด้วย ในแง่นี้หากกรรมาชีพเป็นชนชั้นที่ถูกโซ่ตรวนที่มองไม่เห็นกักขังพวกเขาไว้ในโรงงานและทำงานหามรุ่งหามค่ำเพื่อสร้างผลประโยชน์และกำไรกับนายทุน กระฎุมพี สัตว์คือสิ่งมีชีวิตที่ถูกกดขี่ขูดรีดและทำงานรับใช้กระฎุมพีแทบไม่ต่างไปจากกรรมาชีพจะต่างกันก็แค่ตรงที่ว่า โซ่ที่ล่ามสัตว์เอาไว้ในโรงงานคือโซ่ตามความหมายของมันเป็นจริง ๆ และเป็นโซ่ที่เราสามารถมองเห็นได้อย่างจะแจ้งด้วยตาเปล่า

5. บทสรุป

ในอดีตที่ผ่านมา นักคิดและนักเคลื่อนไหวทางสังคมฝ่ายซ้ายมักจะได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอคติต่อสัตว์ ละเลยชะตากรรมอันโหดร้ายและหตุทุกข์ของสัตว์ในสังคมทุนนิยม ยกให้การปฏิบัติเพื่อปลดปล่อยกรรมาชีพจากการกดขี่ขูดรีดของกระฎุมพีเป็นการต่อสู้ที่สำคัญกว่าการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยสัตว์จากการกดขี่ขูดรีดของมนุษย์ และนับเอามนุษย์ที่ใช้แรงงานเป็นองค์ประกอบของชนชั้นกรรมาชีพแต่เพียงเท่านั้น แต่หาได้รวมเอาสัตว์ที่ถูกใช้แรงงานเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกรรมาชีพแต่อย่างใด อย่างไรก็ดี ชื่อเสียงในทางลบที่ฝ่ายซ้ายได้รับในอดีต

ไม่ได้เป็นตัวกำหนดแต่อย่างใดว่า ฝ่ายซ้ายจะเปลี่ยนทัศนคติของตนที่มีต่อสัตว์หรือปรับยุทธศาสตร์ในการต่อสู้ของตนไม่ได้ในอนาคต อันที่จริงแล้ว ดังที่บทความชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็น หากฝ่ายซ้ายยังคงยึดมั่นและศรัทธาในงานเขียนของมาร์กซ์ ข้อเขียนจำนวนไม่น้อยของมาร์กซ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสนใจและความกังวลใจในปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม การที่นายทุนใช้ประโยชน์จากแรงงานของมนุษย์และสัตว์ในฐานะสินค้าที่ซื้อขายได้ในตลาดไม่ต่างกัน และหาหนะที่ระบบทุนนิยมได้กระทำต่อสิ่งมีชีวิต—ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือพืช—ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และโลกของเรา นอกจากนั้น ต่อให้เราไม่สนใจว่ามาร์กซ์จะคิดหรือเขียนถึงสัตว์ว่าอย่างไร ต่อให้เราตั้งข้อกังขาว่าอันที่จริงแล้วมาร์กซ์ในช่วงที่มีชีวิตอยู่จริงได้ให้ความสำคัญกับสัตว์มากสักแค่ไหนกันเชียว ทฤษฎีสำคัญๆ ที่มาร์กซ์ได้วางรากฐานเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีว่าด้วยภาวะแปลกแยก ทฤษฎีว่าด้วยลัทธิบูชาสินค้า ทฤษฎีว่าด้วยการผูกขาดของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และทฤษฎีว่าด้วยชนชั้นกรรมาชีพ ทฤษฎีเหล่านี้ล้วนเป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตต่างสปีชีส์ ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์กับสัตว์สปีชีส์อื่นๆ และที่สำคัญที่สุดคือ ความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับสัตว์

ดังนั้น หากมองในแง่นี้ ฝ่ายซ้ายไม่ควรจะมีข้ออ้างใดๆ อีกต่อไปในการสร้างความชอบธรรมให้กับการละเลยปัญหาเรื่องการกดขี่ขูดรีดสัตว์ในระบบทุนนิยม อันที่จริงแล้ว หากฝ่ายซ้ายยังเชื่อและยึดถือหลักการในการปฏิบัติของตนที่ว่า ฝ่ายซ้ายคือพลังทางการเมืองที่ต่อสู้เพื่อใครก็ตามที่ถูกกดขี่ขูดรีดมากที่สุดในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพื่อใครก็ตามที่ไร้อำนาจมากที่สุด ในโครงสร้างทางการเมือง เพื่อใครก็ตามที่ถูกดูแคลนมากที่สุดในโครงสร้างทางวัฒนธรรม และเพื่อใครก็ตามที่เป็นประชากรเสียงส่วนใหญ่แต่กลับถูกกดทับไว้ในโครงสร้างทางสังคม ฝ่ายซ้ายจะต้องไม่ละเลยสัตว์ ไม่ดูถูกดูแคลนสัตว์ว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ต่ำกว่ามนุษย์ และไม่ให้ความสำคัญกับการที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากสัตว์ได้ตามอำเภอใจ ในทางตรงกันข้าม มันกลับเป็นฝ่ายซ้ายด้วยซ้ำที่จะต้องเป็นแนวหน้าในการต่อสู้เพื่อสัตว์ พุดแทนสัตว์ เป็นตัวแทนของสัตว์ และสร้างแนวร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวอื่นๆ ที่มุ่งปลดปล่อยสัตว์ เช่นเดียวกัน นักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสัตว์และการปกป้องคุ้มครองสัตว์ก็ไม่ควรตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายซ้าย และปิดกั้นโอกาสในการสร้างพันธมิตรทางการเมืองในการเคลื่อนไหวร่วมกันกับฝ่ายซ้าย ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า ดังที่บทความชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็น ระบบทุนนิยมในยุคปัจจุบันมีความสัมพันธ์อันแนบแน่น เข้มข้น และพึ่งพาอย่างขาดเสียมิได้กับการกดขี่ขูดรีดสัตว์ หากมองในแง่นี้ ต่อให้เราไม่มีความต้องการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยสัตว์ตามแนวทางเสรีนิยมที่เข้มแข็งสักเท่าใดก็ตาม トラバไตที่การต่อสู้ก็ยังละเลยประเด็นปัญหาที่สำคัญของระบบทุนนิยม มันก็เป็นการยากที่สัตว์จะได้รับการปลดปล่อยอย่างแท้จริง ฉันทัดก็ฉันทันนั้น ต่อให้เราไม่มีความต้องการต่อสู้ของกรรมาชีพที่เข้มแข็งในการปฏิวัติล้มระบบทุนนิยมสักแค่ไหนก็ตาม トラバไตที่การต่อสู้ก็ยังละเลยปัญหาเรื่องการ

กดขี่ขูดรีดสัตว์ การบริโภคสินค้าที่มาจากสัตว์ และการใช้แรงงานสัตว์ ซึ่งเป็นวิถีทางในการสะสมทุนที่สำคัญของชนชั้นกรรมาชีพและบรรษัทยักษ์ใหญ่ มันก็เป็นการยากที่การปฏิวัติล้มระบบทุนนิยมจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาเรื่องสัตว์จะต้องได้รับการพิจารณาควบคู่ไปกับการพิจารณาปัญหาเรื่องระบบทุนนิยม และการปลดปล่อยกรรมาชีพและการปลดปล่อยสัตว์จะต้องเป็นการปลดปล่อยที่ได้รับการขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กัน หากหนึ่งในประโยคอันโด่งดังที่สุดของมาร์กซ์ในการปลุกกระดมให้มีการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพก็คือ “กรรมกรทั่วทุกประเทศ จงรวมกันเป็นหนึ่ง!” (Marx & Engels, 1978, p. 500) บทความชิ้นนี้ได้เน้นย้ำว่า กรรมกรผู้ใช้แรงงานในที่นี้ควรรวมเอาสัตว์เข้าไปด้วย และนั่นก็ทำให้การปฏิวัติของกรรมาชีพย่อมจำต้องอาศัยการรวมกันเป็นหนึ่งของทั้งมนุษย์ที่ใช้แรงงานและสัตว์ที่ถูกใช้แรงงาน ในการก้าวข้ามระบบทุนนิยมที่ดำรงอยู่และนำพาสังคมเข้าสู่สังคมรูปแบบใหม่ที่มีชีวิตทั้งหลาย—ไม่ว่าจะมาจากสปีชีส์ไหน—ได้รับการปลดปล่อยและมีอิสรภาพอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- Adams, C. (2015). *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-vegetarian Critical Theory*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Adams, C., & Donovan, J. (1999). Introduction. In Adams, C., & Donovan, J. (Eds.). *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations* (pp. 1-8). Durham: Duke University Press.
- Alvarado, P. (2016). *9 Everyday Products You Didn't Know Had Animal Ingredients*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.treehugger.com/green-food/9-everyday-products-you-didnt-know-had-animal-ingredients.html>
- Aquinas, T. (1929). *Summa Theologica*. (Fathers of the English Dominican, Trans.). London: Burns Oates & Washbourne Ltd.
- Aristotle. (2009). *Politics*. (Barker, E., Trans.). Oxford: Oxford University Press.
- Augustine. (1966). *The Catholic and Manichaeon Ways of Life*. (Gallagher, D. A., & Gallagher, I. J., Trans.). Boston: The Catholic University Press.
- Bellamy, J., & Clark, B. (2018). Marx and Alienated Speciesism. *Monthly Review*, (70)7. Retrieved September 10, 2019, from <https://monthlyreview.org/2018/12/01/marx-and-alienated-speciesism/>

- Benton, T. (1993). *Natural Relations: Ecology, Animal Rights & Social Justice*. London: Verso.
- _____. (2011). Humanism = Speciesism? Marx on Humans and Animals. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 99-119). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Boggs, C. (2011). Corporate Power, Ecological Crisis, and Animal Rights. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 71-96). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Capps, A. (2013). *Catching Up With Science: Burying the 'Humans Need Meat' Argument*. Retrieved September 10, 2019, from freefromharm.org/health-nutrition/catching-up-with-science-burying-the-humans-need-meat-argument/
- Charlton, A., Coce, S., & Francione, G. (1993). *The American Left Should Support an Animal Right: A Manifesto*. *The Animals' Agenda*, 28–34.
- Cochrane, A. (2010). *An Introduction to Animals and Political Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Descartes, R. (1998). *Discourse on Method*. (Cress, D. A., Trans.). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Forbes. (2019). *Thailand's 50 Richest*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.forbes.com/thailand-billionaires/list/>
- Grant, J., & Jungkunz, V. (Eds.). (2011). *Political Theory and the Animal/Human Relationship*. Albany: State University of New York Press.
- Gruen, L. (2011). *Ethics and Animals: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunderson, R. (2011). *Marx's Comments on Animal Welfare. Rethinking Marxism*, 23(4), 543-548.
- Igor, I. (2018). *Most Active Large Agribusiness Corporations in the AgTech Domain*. Retrieved September 10, 2019, from <https://medium.com/remote-sensing-in-agriculture/most-active-large-agribusiness-corporations-in-the-agtech-domain-dd0f16c1c684>
- Kant, I. (1963). *Lectures on Ethics*. (Infield, L., Trans.). New York: Harper & Row.

- Kongkirati, P., & Kanchoochat, V. (2018). The Prayuth Regime: Embedded Military and Hierarchical Capitalism in Thailand. *TRaNS: Trans-Regional and - National Studies of Southeast Asia*, 6(2), 279-305.
- Kru, E. (2018). *10 Everyday Items That Contain Animal Products*. Retrieved September 10, 2019, from <https://raisevegan.com/10-everyday-items-that-contain-animal-products/>
- Kymlicka, W., & Donaldson, S. (2014). Animal Rights, Multiculturalism, and the Left. *Social Philosophy*, 45(1), 116-135.
- Llorente, R. (2011). Reflections on the Prospects for a Non-speciesist Marxism. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 121-135). Lantham: Rowman & Littlefield.
- Macdonald, B. (2011). Marx and the Human/Animal Dialectic. In Grant, J., & Jungkunz, V. (Eds.). *Political Theory and the Animal/human Relationship* (pp. 23-48). Albany: State University of New York Press.
- Marx, K. (1978a). Economic and Philosophical Manuscripts of 1844. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 66-125). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1978b). On the Jewish Question. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 26-52). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1990). *Capital Volume I*. (Fowkes, B., Trans.). London: Penguin Books.
- _____. (1993). *Capital Volume II*. (Fernbach, D., Trans.). London: Penguin Books.
- Marx, K., & Engels, F. (1978a). Manifesto of the Communist Party. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 469-500). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1978b). The German Ideology Part I. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 146-200). New York: W. W. Norton & Company.
- Nibert, D. (2013). *Animal Oppression & Human Violence*. New York: Columbia University Press.
- Painter, C. (2016). Non-human Animals Within Contemporary Capitalism: A Marxist Account of Non-Human Animal Liberation. *Capital & Class*, 40(2), 325-343.
- Perlo, K. (2002). Marxism and the Underdog. *Society & Animals* 10(3), 303-318.

- Petre, A. (2016). *6 Science-based Health Benefits of Eating Vegan*. Healthline.com. Retrieved September 10, 2019, from www.healthline.com/nutrition/vegan-diet-benefits
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (2004). *Thaksin: The Business of Politics in Thailand*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies.
- Rahim, L. (2018). *Six Reasons to Go Vegan, According to Science*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.telegraph.co.uk/health-fitness/body/six-reasons-go-vegan-according-science/>
- Regan, T. (2004). *The Case for Animal Rights*. Berkley: University of California Press.
- Sanbonmatu, J. (2011). Introduction. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 55-69). Lantham: Rowman & Littlefield.
- Sharma, S. (2018). *Mighty Giants: Leaders of the Global Meat Complex*. *The Institute for Agriculture and Trade Policy*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.iatp.org/blog/leaders-global-meat-complex>
- Singer, P. (2002). *Animal Liberation*. New York: HarperCollins.
- Soronson, J. (2011). Constructing Extremists, Rejecting Compassion: Ideological Attacks on Animal Advocacy from Right and Left. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 219-237). Lantham: Rowman & Littlefield.
- Stache, C. (2018). On the Origins of Animalist Marxism. *Monthly Review*, (70)1. Retrieved September 10, 2019, from <https://monthlyreview.org/2018/12/01/on-the-origins-of-animalist-marxism/>
- Torres, B. (2007). *Making a Killing: The Political Economy of Animal Rights*. Oakland: AK Press.
- Wilde, L. (2000). The Creatures, Too, Must Become Free? Marx and the Animal/Human Distinction. *Capital & Class*, 24(3), 37-53.

The Conversion Strategies of Protestant Missionaries in Chiang Mai City¹

Lee Soo CHANG²

Received: June 25, 2019

Revised: November 13, 2019

Accepted: January 14, 2020

Abstract

This paper argues that the Protestant missionaries who understand the varying logics of conversion and adopt contemporary Western style as their mission strategy thrive in the modern landscape of Chiang Mai city. Based on an iconic case study of a successful Protestant missionary in the modern milieu of Chiang Mai city, this research paper problematizes scholarly explanation pertaining to the unsuccessful conversion strategies of Protestant missionaries. By utilizing in-depth qualitative interviews and participation observation as its research methodology, this research examines the elements of modernity adopted by one of the fastest growing churches in Chiang Mai city. The findings elucidate the importance of incorporating contemporary Western style in singing, preaching and teaching as a trend to attract the Thais into the church community. Given the scarcity of literature in Christian anthropology in Thailand, this paper seeks to

¹ This research paper is part of my M.A. thesis entitled “The Conversion Strategies of Protestant Missionaries in Chiang Mai City,” submitted to the Department of the Regional Center for Social Science and Sustainable Development (RCSD), Chiang Mai University. I would like to thank my research project advisor, Dr. Prasit Leepreecha and all the “kru” or teachers for their contributions to my academic studies. As for the publication of this research paper, my appreciation goes to Dr. Kian Cheng LEE who has provided me with brilliant insights. I am also grateful to Dr. Malinee Khumsupa and the editorial committee member of PSPAJ for their kind assistance. However, I am solely responsible for the findings, discussions and the conclusions of this research paper. Errors, if any, are my own.

² Student in Master of Arts in Social Science (Development Studies), Faculty of Social Science, Chiang Mai University, 50200. E-mail: gracechangleesoo@gmail.com

contribute to the understanding of the dynamic relationship between conversion and modernity, and to remove the static belief of “Being a Thai is being a Buddhist”.

Keywords Protestant Missionaries, Mission Strategy, Conversion, Modernity, Chiang Mai City

1. Introduction

Even though there are only 0.63% of Protestant Christians in the entire population of Thailand (Joshua Project, 2018), this paper argues that the Protestant missionaries who understand the varying logics of conversion and adopt contemporary Western style as their mission strategy thrive in the modern landscape of Chiang Mai city. Against a backdrop of religious freedom due to the 1878 Promulgation of Religious Tolerance by King Chulalongkorn, this paper seeks to evaluate scholarly explanation pertaining to the slow growth of Evangelical Protestantism in Thailand.

Despite the pessimistic outlook in the existing scholarly literature that depicts the hopelessness of Thai Buddhists to be converted to Christianity, this research paper takes a proactive approach in investigating the conversion strategies of Protestant missionaries in the context of Thai modernity. It aims to contribute to the understanding of the dynamic relationship between conversion and modernity. As the research objective is to reveal the role of modernity in the success of conversion strategy, my primary research question is “What are the conversion strategies of Protestant missionaries in Chiang Mai city to convert Thai Buddhists in the twenty first century?” To understand the phenomenon of conversion in modern Thai society in the academic field and to refute the comment or explanation given by scholars about, “Why the Thais are not Christians” or “To be a Thai is to be a Buddhist”, I integrate the concepts of conversion and modernity into this research paper.

My main respondent is NG, a Protestant missionary from India. He did his Theological Studies in India and Christian Ministry Studies in Bangkok. In 2004, he started a charismatic church named AGC in Chiang Mai city due to his passion to evangelize the urban Thais. As the Senior Pastor of AGC, he involved himself in pastoral work and biblical teaching. For ministerial accountability, he registered AGC under the umbrella of the Evangelical Fellowship of Thailand (EFT). Hence, his church became part of the national evangelical alliance of Thailand and a member of the World Evangelical Alliance legally recognized by the Thai

government. Within a period of fourteen years, his church grew in quality and quantity. He had 7 full-time staff and was known as one the fastest growing churches in Chiang Mai city. He and his full-time staff started a daughter church in Chiang Rai in 2016 and they planned to have many daughter churches in Thailand, particularly, in and around Bangkok city.

As an overview, this research paper begins with the historical overview of American Presbyterian missionaries in Thai modernity. Subsequently, a literature review of studies related to this paper, which includes the concepts of conversion and modernity is presented. Thereafter, this research paper lays out the research methodology for data collection to avoid bias and inaccuracy. Next, this paper recapitulates the key problematics of scholarly explanation and deals with them based on the research findings. Finally, this paper concludes with a summary of the three major findings.

2. The Historical Overview of the Protestant Missionaries in Thai Modernity

During the nineteenth century, the Protestant missionaries commissioned by the American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) and the American Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church (BOFM) arrived in Siamese in response to the request of London Missionary Society (LSM) for more missionaries (Sathian, 1996, pp. 51-53). The Protestant missionaries impacted the medical field, educational system and printing press in Bangkok and thirty years later, to the Lanna people through Lao Mission. Concomitantly, they caused great changes particularly in the socio-political milieux of the Lanna Kingdom (Pongudom, 2009, p. 19).

The Protestant missionaries were recognized as the agents of early modernization or westernization in Thailand (Swanson, 2018, p. 2). They introduced maps, globes, western medicine, chemical equipment, printing press and new ways of life to the Siamese during the reign of King Mongkut and King Chulalongkorn (Pongudom, 2009, p. 7). Dr. Thomas Heyward Hays and Dr. George Bradley McFarland taught traditional Thai physician pertaining Western medical knowledge and skill

(Phongphiphat, 2009, p. 10). Rev. Jesse Caswell became King Mongkut's English tutor. Caswell's teaching team taught Thai princes and nobility English, history, politics, military science, medicine, engineering, shipbuilding and others. The wives of those missionaries were invited to the King's palace to give English lessons to the court ladies (Phongphiphat, 2009, pp. 13-15). Thus, the Protestant missionaries' mission activities ushered in new social cultural experiences and values for the Siamese. It resulted in the emergence of a new era, which I term as the former wave of Thai modernity.

In Northern Thailand, the former wave of Thai modernity began after American Presbyterian missionaries, Mr. and Mrs. Daniel McGilvary, reached Chiang Mai in April 1867. Known as *kula kaow* (northern Thai for "white person"), they used Western medicine to rescue the lives of those who suffered from smallpox, malaria and goiter. Concurrently, McGilvary (Daniel) utilized Western Science to attack the traditional cosmology (Phongphiphat, 2009, p. 10). In other words, Western technology, such as science amateur astronomy, was used to counter-attack the local legends or spirit beliefs that bound the Lao people (McGilvary, 1912, p. 203) (Zehner, 1996, p. 297).

McGilvary and his mission partners passionately did evangelization among the Lao people through education, engineering, publishing and social welfare as their mission strategies (Swanson, 2018, p. 1-2; Ramasoota, 2016, p. 75). The formal school education in Northern Thailand was pioneered by lady missionaries. In the beginning, Mrs Gilvary (Sophia) gave informal education to the Thai children and younger ladies. In 1879, Miss Edna S. Cole and Miss Mary Campbell joined Lao Mission and linked up with Mrs Gilvary to establish formal education (McKaen, 1999, p. 121). Contrary to the traditional way of doing missions, the three lady missionaries established Western-style education and built the first boarding school in Chiang Mai for the girls and younger women. Because women's education simply did not exist in 1860s, their effort had elevated the status of Northern Thai women (Swanson, 2018, p. 4). Subsequently, Rev. and Mrs. David. G. Collins organized the first boys' school in 1887. Those two boarding schools developed well and

changed their respective names to Dara Academy and Prince Royal's College (McKaen, 1999, pp. 121-122; Phongphiphat, 2009, pp. 17-18).

The medical work of the Laos Mission was an active and growing part of the Protestant mission since 1882. A team of American missionary physicians came to Chiang Mai to assist C.W. Vrooman, the first physician to Northern Thailand. Together, they established several medical clinics and a hospital. They also introduced medical techniques, such as surgery and x-ray devices and the concept of sanitation to the Northerners. One of the them was Dr. James McKaen who joined the Lao Mission medical team in 1887. He gathered a medical team to set up a laboratory to develop the vaccine to prevent smallpox in 1904. The laboratory successfully produced enough vaccine for the Siam Government and other mission stations in the North (McKaen, 1999, p. 197). Subsequently, McKaen became the second Director of the American Hospital established by Vrooman and contributed much to the establishment of McCormick Hospital in 1920 (Phongphiphat, 2009, p. 11; Ramasoota, 2016, p. 77). During malarial epidemics in 1911 and 1912, Rev. Howard Campbell, a missionary physician in Lao Mission medical team joined effort with two churches in the North to mobilize the non-medical members to enter into the affected districts to battle against the ongoing severe epidemic. As a result, many were cured from malignant malaria (McKaen, 1999, p. 121).

In addition, the American missionary physicians helped those lepers shunned by the society. In 1905, McKaen saw the need to quarantine leprosy victims who begged in the streets and under the bridge. Permission was granted to him by the Chiang Mai Governor, Intrara-Varorose Suriyavong, to modify a 640, 000 square-meter (160 acres) land at the southern half of Koh Klang (Middle Island) to shelter and treat the leprosy patients. With the moral support from the Minister of the Interior of Siam, the first private leprosy sanatorium named McKaen Leprosy Institute or McKaen Leprosarium was established in 1908. It was built in the middle of the Ping River, in a location where it previously used for raising elephants (Ramasoota, 2016, pp. 77-78). Thereafter, the Lao Mission medical team made the initiative to work together with Red Cross Society chaired by Queen Savang Vadhana, Chiang Mai merchants and residents to build the most modern and the

best Leprosy Hospital in Asia Pacific (Phongphiphat, 2009, p. 11; Ramasoota, 2016, pp. 77-78, 107-108).

Covertly, the McGilvays and his team members in Lao Mission caused great changes in the socio-political milieu of the Lanna Kingdom during the former wave of Thai modernity (Pongudom, 2009, p. 19; Phongphiphat, 2009, pp. 13-19). For example, McGilvary's request for the Christians in Lao states to observe Sabbath Day had indirectly clashed with the rules of the traditional corvee labor system of Lao society. As corvee labor system was the integral part of the patron-client structure, it was associated with the absolute authority of the *chao muang* (means lord of the kingdom). In 1869, McGilvary and Lord Kawilorot had an unresolved conflict because of the execution of two Christian converts, Nan Chai and Noi Sunya, who refused to perform the corvee labor on Sundays (Swearer, 2004, pp. 6-7). To reduce the tension between the two parties, Bangkok persuaded the Chiang Mai government to sign the "S.R. 92 Agreement." This agreement allowed Bangkok to administrate the affairs of Chiang Mai. Thereafter, Chiang Mai gradually became one of the provinces of Thailand instead of a vassal state protected by Kingdom of Siam (Pongudom, 2009, p. 19).

Nevertheless, conflicts between McGilvary and the Princes of Chiang Mai did not reduce after the S.R. 92 Agreement. McGilvary's disapproval of the Lao traditional marriage triggered another intense conflict. The giving of a "spirit fee" of six rupees to the titular head of the groom's family was a compulsory matter so that the titular head could engage spirits and guardians to protect the newly married couple and their family (Swearer, 2004, p. 13). To McGilvary, this form of giving was a form of Buddhist superstition. Hence, during the first Christian marriage in Lao states, the Christian couples and their family members refused to pay the "spirit fee". As a result, the first wedding had to be postponed until the confrontation could be resolved (McKaen, 1999, p. 122). When the entire matter was reported to Bangkok, King Chulalongkorn decided to promulgate the "Edit of Religious Toleration" in the Lao states in 1878 to ease the increasing amount of conflicts between the two parties.

The promulgation of the “Edit of Religious Toleration” by King Chulalongkorn through the Siam Royal commissioner was a crucial turning point for the evangelization of Lao Mission as it made clear the civil rights and religious privileges of Christians in the Lao states (Swearer, 2009, p. 16). The promulgation also helped McGilvary to gain authority to abolish traditional “spirit fee” in Christian marriage and to enable Christians to observe the Sabbath Day. The Lao people could since then leave their old religion or tradition without being persecuted by the rulers of Chiang Mai. Everyone had the freedom to choose their religion and to start a new way of living (Phongphipat, 2009, p. 9). Thus, the socio-political changes caused by the American Presbyterian missionaries allowed the Northerners to experience a new era in life. I term that era as the former wave of Thai modernity (Swearer, 2004, p. 13; McKaen, 1999, p. 120). Concomitantly, the socio-political changes in Chiang Mai after the S.R. 92 Agreement and the promulgation of Edit of Religious Tolerance for the Lao states had created great opportunity for the American Presbyterian missionaries to evangelize to the Northerners (Sathian, 1996, p. 66). Favor and privilege were given to them to continue with their social activities from the monarch who desired to modernize and develop the country through Western civilization. Hence, McGilvary and his team began to set up more mission stations in areas such as Lampun, Chiang Rai, Phrae, and Nan after 1878 (Swearer, 2004, p. 13).

In a nutshell, the American Presbyterian missionaries during the former wave of Thai modernity contributed much to the Northerners’ welfare because they had the freedom to carry out their mission activities. Their mission activities under the protection and the authority endorsed by Bangkok were also their evangelization strategies to convert the Northerners to Christianity (Suwatcharapinun, 2015, p. 81, pp. 85-88; Smalley, 1997, p. 240). However, there were only four thousand and four hundred Protestants in the North when McGilvary passed on in 1911. In 1940, the total membership of Protestant members in the entire Thailand was still only ten thousand six hundred. Statistics showed that the annual growth rate of Protestant membership was one percent, which was slower than the growth rate of the country’s population (Zehner, 1996, pp. 302-303).

With a background of “Protestant-Catholic antagonism” influenced by the Protestant Europeans who colonized America in the sixteenth century, the old-time American Presbyterian missionaries were anti-Catholicism and had dualistic prejudices towards Thai Buddhism (Swanson, 2015, p. 32). Unknowingly, American Presbyterian missionaries carried the same mindset to Siam. As a result, their views about Thai Buddhism was distorted due to their quick judgment on Thai Buddhism. They did it without considering the religious context of Thai Buddhism (Handy, 1971, p. 51). By looking at the Thai Buddhist temples, yellow robes, palm leaf religious texts and incomprehensible rituals of Thai Buddhism, those missionaries thought that Thai Buddhism was the manifestation of the Church of Rome, the old nemesis of Protestant church.

In other words, the American Presbyterian missionaries in Siam made the church of Roman Catholic as the model to interpret Thai Buddhism (Swanson, 2015, pp. 5-6). They formed negative attitudes towards Thai Buddhism as what they had done to Roman Catholicism (Swanson, 2015, p. 5). Moreover, their three-pronged “theological, intellectual and ethical analysis” (Swanson, 2015, p. 28) allowed them to conclude that Thai Buddhism had been promoting idolatry, foolishness and immorality which was rooted in their concept of Catholic-like heathenism “built out of painful experiences and countless hours of careful study of the Bible” (Swanson, 2015, p. 13). For instance, McGilvary and his team members in Lao Mission had anti-sentiment towards Thai Buddhism. They equated “Thai Buddhist’s tamboon” with “Roman Catholic’s penance” and thus, merit-making activities in Thai Buddhism were an abomination. They requested the converts to eschew Buddhist teachings, which practiced alms-giving as a way of merit-making to obtain a better next life or to reach Nirvana. To the Protestant missionaries, Thai Buddhist’s tamboon was rooted in self-interest and would cause pride, conceit and selfishness (Swanson, 2015, pp. 28-29).

The Protestant missionaries were ignorant about the complex characteristics of Thai Buddhism created by Rama Kamhaeng during the thirteenth century and this ignorance caused them to perceive Thai Buddhists as selfish, indifferent, indolent and vice-ridden. They did not have the knowledge that Thai

Buddhism existed because Rama Kamheang intended to reverent Phra Khaphung (characterized as *phī-thewadā* or a spirit deity) and concurrently, he wanted the pre-Buddhists of Sukhothai to be devoted to Theravada Buddhism. Hence, Thai Buddhism is a syncretic belief of Theravada Buddhism, Brahmanism or a so-called “religious complexes”, an euphemistic term coined by Edwin Zehner (Kirsch, 1977, p. 241).

Additionally, McGilvary and Jonathan Wilson applied Dr. Charles Hodge’s understanding regarding the concept of conversion which required the Lao Christians to live a new way of life different from their Buddhist relatives and friends. As a theologian in Princeton Theological Seminary and a supporter of the Old School Scottish Presbyterian theology, Hodge believed that authentic conversion produced “saints” due to his dualistic theology (Swearer, 2004, p. 4). Therefore, for the sake of being recognized as “saints” before God, Christians need to consecrate themselves and be different from the general social conventions. This includes the arbitrary rules and the norms governing the behaviors in everyday life such as shaking hands, greeting someone or travelling on the right side of the road (Hodge, 1987, p. 183). The dualistic attitude of conversion had greatly influenced the evangelization work in the Lao states and the emergent Protestant church in the North during the nineteenth and early twentieth century.

By the end of World War 1, Lao Mission required converts to reject their previous religious worldview and “all of its social and cultural ramifications” (Swanson, 2015, p. 42) by signing a policy. The converts needed to pledge their allegiance to Christian belief by renouncing their old practices and replacing them with the Christian duties before they could be recognized as saints (Hodge, 1987, p. 187). Those who partnered with McGilvary to establish Lao Mission believed that authentic conversion could only be attained by discontinuing the former way of living and distinguishing themselves from the Buddhists. The staff in Lao Mission persuaded the converts to shun their indigenous cultural roots by creating a community similar to the American Presbyterianism (Swearer, 2004, p. 3). To them, “saints” ought not be under the influence of Thai Buddhism to avoid spiritual poverty or eternal damnation after death (Swanson, 2015, p. 3).

Concurrently, Lao Mission had systematic methods to create Christian communities because the old-time Presbyterian missionaries perceived the people in the North as a-moral heathen. By strategizing and organizing the communities in a very hierarchical and controlling way based on a set of dualistics, Lao Mission unintentionally subjected its converts to an “ecclesiastical colonialism” (Swanson, 2017, pp. 3-4). As a result, the dualistic prejudices of the old-time American Presbyterian missionaries had hindered them from being effective in their conversion strategy as most Thais refused to break away from the society and culture (Swanson, 2015, p. 43).

3. Literature Review

In this literature review, I problematize three scholarly explanations with regards to the unsuccessful work of Protestant missionaries in Thailand. Firstly, English language is a foreign language and thus, it is a hindrance to conversion. Secondly, there is no competent Protestant missionaries to do pioneering work. Thirdly, Protestant missionaries viewed conversion as an absolute event rather than a dynamic process. Therefore, it is crucial for me to include the theoretical concepts of conversion and modernity to bring forth the main argument of this paper in a succinct manner.

3.1 *Scholarly Explanation of Conversion in Thailand*

Kosuke Koyama (1978), a Japanese Protestant theologian at the Thailand Theological Seminary in Chiang Mai discovered that the early Protestant missionaries did not make their message comprehensible to the Thais. The following is the statement made by Koyama’s about the famous missionary, McGilvary’s writing (1912). “I am forced to see how thoroughly strange and unrealistic - how western - is the Christian vocabulary to the ears of my Thai neighbours!” (Koyama, 1978, p. 110). Koyama’s comment implied that English speaking Protestant missionaries did not have sufficient vocabularies or relevant words to help the Thais to feel connected with the gospel message and therefore, Christianity is perceived as a foreign religion in the Thai world (Keyes, 1993, p. 277). Nevertheless, would a

problem in the past as stated by Koyama remain an obstacle or would it become a tool for the twenty first century Protestant missionaries to connect with the people in the Thai society?

Hughes (1982), a student in Protestant church in Thailand argued that Protestant missionaries could only convert the marginalized groups, the ill-health people and those who faced extreme crisis in life because Protestant missionaries in Thailand lacked charisma and competence (Hughes, 1982, p. 14). Hughes noted that Khruba Srivijaya, a well-known Northern Thai monk during the 1920s and 1930s had greater influence in the Thai society compared with Protestant missionaries due to his charisma and teaching ability (Keyes, 1993, p. 266). Hence, many Thai Buddhists had the belief that the Christian God had to subordinate to kamma law because the local spirits were more powerful (Hughes, 1982, p. 14). Based on Hughes' explanation, is it true that in the twenty first century, none of the Protestant missionaries are gifted in Biblical teachings to convince the Thai Buddhists to convert to Christianity and caused them to sense that the Christian God is more powerful in comparison and thus, resulted in successful Christian conversion?

Overall, the theological concept of conversion embraced by the nineteenth and early twentieth century American Presbyterian missionaries were similar to the secular scholars of their days. All of them viewed conversion from the lens of sociology and concluded that the core of all conceptions of conversion were pertaining to a "radical personal change" (Snow & Machalek, 1984, p. 170). For example, sociologist Lewis R. Rambo defined conversion as "a total transformation of the person" that strikes "to the root of the human predicament" (Rambo, 1993, p. xii). Richard V. Travisano and Max Heirich reckoned conversion as "a radical reorganization of identity, meaning and life" (Travisano, 1970, p. 594) and "a process of changing a sense of root reality" (Heirich, 1997, p. 694). In the same vein, A.D. Nock deduced conversion as "a deliberate turning and a reorientation of soul" (Nock, 1933, pp. 6-7) and Peter G. Stromberg proposed conversion as "self-transformation and commitment" (Stromberg, 1993, p. ix). Another relevant concept of conversion is "a change in one's universe of discourse" (Snow & Machalek, 1984, pp. 170-171). This view pertaining conversion is also agreed by Mead (Mead, 1962,

pp. 88-90). To other sociologists, it is “a paradigm shift” (Kuhn, 1962), “rooted in a transformation” (Travisano, 1970, pp. 600-601) or “informing aspect” of one’s life or biography (Burke, 1965, p. 77).

These assumptions of conversion were derived from the theological perspective found in the Biblical narrative written in Acts chapter nine where great and radical transformation happened to Apostle Paul’s life when he encountered Jesus on his journey to persecuting Christians in Damascus (Snow & Machalek, 1984, p. 170). This type of conversion is known as an act of divine mercy that occurs within the Christian tradition. It acknowledges the true consciousness of human beings, which can be made complete and instantly because God shows up (Zehner, 2004, p. 1). However, how do Protestant missionaries view Christian conversion in Thailand in the twenty-first century? Do they have the fixation of conversion and see it as an absolute event, a drastic personal transformation and a radical reorganization of identity?

3.2 Modernity, Multiple Modernity and Conversion

Overall, modernity gives positive value to the term “modern” and its prolific usage has induced a positive meaning to “change” (Van der Veer, 1996, p. 18). Modernity departed from the negative connotation about “change” as it was resisted during premodern Europe. Extraordinary examples, which caused the social theory of modernity from not being able to be challenged include the abolishment of widow burning (sati) in India’s religion by the colonizers and the conversion to Christianity of the untouchable castes in India by the political mobilizers. Those two examples show great significance that “modernity” is about “changing for the better” (Van der Veer, 1996, pp. 3-4).

Modernity and conversion have something similar where both see “change” as something positive (Van der Veer, 1996, p. 18). Judith Pullmann concluded that the Protestant converts during the sixteenth century did not bring much religious transformation compared with the seventeenth century because Western modernity was accepted by Christianity from the seventeenth century onwards. Peter van der Veer stated that modernity defines conversion as “new

choice” but it was rarely the result of an entirely “free choice” before the seventeenth century as there were limitations to what one could think of religious belief (Asad, 1996, p. 263; Van der Veer, 1996, pp. 18-19).

Talad Asad (1993) agreed with Clifford Geertz (1973) regarding the difference in how medieval age and modern era understood religion (Van der Veer, 1996, p. 5). Before the existence of Western modernity, it was the era of religious universalism. People in medieval period believed that it was God who helped human beings to see the truth and be converted. Hence, conversion during the pre-modern period needed no explanation (Asad, 1996, p. 263). However, the European theologians in the modern era believed that imperial expansion and the spread of Christianity were closely linked. Thus, they argued that theology must continue to address the “repressive” nature of human power, particularly regarding the purpose and condition of colonization. To the modern European theologians, the expansion of Christian world through colonization was perceived as secular, embarrassing, scandalous and intransitive because it was based on secular teleology “which reaches its widest range of potential good and evil under the form of imperialism” (Asad, 1996, p. 266). Therefore, the tension caused by Western modernity pertaining “conversion” is even stronger because religious truth has the inclination to make itself unassailable, unable to be attacked, questioned or defeated (Van der Veer, 1996, pp. 18-19). However, Max Warren argued against the modern European theologians’ view and stated that imperialism left behind the legacy of permanent good things such as legislation, political improvement, the development of European-style cities, cohesion of states and breakdown of isolation (Asad, 1996, p. 266).

According to Peter Wagner, a German social scientist, there are different views about modernity due to the emergence of social theory of modernity (Wagner, 2015, pp. 270-271), political theory of modernity (Wagner, 2015, pp. 271-273) and social political ontology of modernity (Wagner, 2015, pp. 273-275). In social theory of modernity, the “unstoppable processes of individualization and instrumental rationalization of social trends based on notions of autonomy and mastery” (Wagner, 2015, p. 274) have been redefined “as one interpretation of

modernity among others” (Wagner, 2015, p. 267). As for the political theory of modernity, modernity was about the emergence of a new type of understanding about civilization, which emphasized the possibilities of domestic peace due to religious wars in Europe (Wagner, 2015, p. 271). Thus, the political theory of modernity was linked to the formation and expansion of world religions (Van der Veer, 1996, p. 2, 6-9). In other words, Wagner argued that the term “modernity” has taken on other forms of interpretation instead of remaining as “the imposition of linear trends towards globalization and individualization” (Wagner, 2015, p. 267). To Wagner, the existence of social political ontology of modernity is undeniable because the history of modernity should be about “the struggle over the adequate interpretation of modernity at one’s own moment in space and time in the light of one’s experiences” (Wagner, 2015, p. 276).

Besides Wagner who argued that modernity centered around the relevance of history of a particular society, social scientists such as Shmuel Eisenstadt became significant due to his concept of “multiple modernity.” Prevalent in the 1950s, Eisenstadt stated that there are many ways to modernity. Both Wagner and Eisenstadt argued against the classical theories of modernization and the convergence of industrial societies. They did not believe that “the cultural program of modernity, which developed in modern Europe and “the basic institutional constellations” that emerged would prevail throughout the world. Hence, they had a different view from the classical sociological analysis of Karl Marx, Émile Durkheim and Max Weber. In other words, they disagreed with the concept of identical developments in the spheres of society, economy, polity and culture because modernity and Westernization are different (Eisenstadt, 2006, p. 199).

Charles F. Keyes and Shigeharu Tanabe stated that there is no uniformity in modernity as it “does not have a single face” (Tanabe & Keyes, 2002, p. 20). Hence, both of them viewed that multiple modernity must not be suppressed because the word “modernity” needs to be understood and interpreted according to the peoples, eras and places in this globe. For example, Thai modernity has been categorized into four distinct processes. Those four processes are: “the use of rationalized and secularized knowledge in place of understandings derived from

religion and magic; orientation of economic action with reference to demands generated in a globalized market instead of to subsistence needs; acceptance of the political authority of those representing a nation-state rather than of those whose status is determined by a hierarchy of personal relationships; and construction of one's identity as a person with reference to diverse messages and images transmitted through mass media, in contrast to the highly redundant meanings ascribed to the ancestors transmitted primarily through ritual" (Tanabe & Keyes, 2002, p. 7). In a nutshell, even though those four processes were originated from the West, Charles F. Keyes and Shigeharu Tanabe explained that they unfolded themselves differently due to the social and historical contexts in Thailand (Keyes and Tanabe, 2002, p. 8-20).

Modernity in Thailand can be divided into two waves, which I term them as the former wave and the latter wave. The former wave of Thai modernity emerged due to the changes in the socio-political milieu of the Kingdom of Siam resulted from the mission activities of Protestant missionaries. It began since the adoption the Western conception of modernity by the Siam dominant elites during the nineteenth century. The former wave of Thai modernity is also known as Westernization began after 1826 Burney Treaty. The trade established between Britain and Siam paved the way for the arrival of the Western Protestant missionaries with the purpose of converting the Siamese to Christianity (Sathian, 1996, p. 51) (Swanson, 2018, pp. 1-2). In 1930s, the latter wave of modernity in Thailand was formed. It emerged during the time when Kingdom of Thailand changed its name from Siam to Thailand and from the rule of absolute monarchy to the rule of institutional monarchy (Tanabe & Keyes, 2002, p. 16).

4. Research Methodology

This research paper omits evangelization work of foreign Christian missionaries from the other three major segments of Christianity namely Roman Catholicism, Conciliar Ecumenical Christianity and Eastern Orthodoxy due to the limitation of space, time and length of my research. I have chosen "Evangelical

Protestantism” among the four segments of Christianity because it follows strictly Christ’s Great Commission as written in Matthew 28:18-20 (Nichols, 1998, p. 567). I have utilized semi-structured qualitative in-depth interviews and participation observation as its research methodology during its fieldwork. After four months of data collection and analysis, three major findings are being presented in this paper. Data of this case study was collected from NG, his church full-time staff, members and visitors in his church.

Additionally, to understand the dynamic relation between conversion and modernity in a holistic way, I have done desk research. Generally, desk research generates data that has a “wider resonance” because the data collected during fieldwork might be “idiosyncratic or particular to the limited empirical parameter of study” (Henn, Weinstein, & Foard, 2006, p. 157). Documents from the Chiang Mai University Library and Payap University Archives assisted a foreigner like me, who is also an evangelical Protestant Christian for about thirty-five years to achieve my research objective. To collect explicit data, I went to my research site located near Chiang Mai Night Bazaar for Sunday Worship Service, Wednesday Bible Study Class, Discipleship Training Class and Christmas Evangelistic Celebration for participation observation in October, November and December 2018. This research project is not an ethnographic research as data was collected periodically (Mason, 2002, p. 84). In the following section, I present my research fieldwork report.

5. Overview of Reporting Research Findings

The table below shows the chronological growth and expansion of NG’s ministry.

Table 1: The Chronological Growth and Expansion of NG's Ministry.

Year	Venue for Sunday Worship Service	Attendance: Adults	Attendance: Children
2004	Five months in a small room in Big C Hangdong, Chiang Mai	30	5
2004-2009	YMCA Chiang Mai	150	30
2009-2012	Shangri-La Hotel, Chiang Mai	300	100
2012-2018	Lanna Palace Hotel, Chiang Mai	400	60
2017-2018 started a new campus in Chiang Rai	368/1 Moo.1 San Tan Lueang 4, Rim Kok Mueng Chiang Rai, Chiang Rai 57100	70	30

Source: NG's Church Office (2018)

5.1 English Language

NG, my main respondent, kept on emphasizing that mission work has changed because the mindset of urban Thais has evolved. According to NG, “The younger generation enjoys singing English songs. My church congregation has songs in both Thai and English versions. When we sing in English, all the Thais also tag along. Many years ago, missionaries had to learn Thai language to be effective but not anymore. I do not think that they are disconnected at all when I preach and teach in English. In fact, they are very engaged. Thai members in my church told me that they listened to the English sentences of my sermons too instead of just waiting for the Thai interpreter. To them, listening solely to the Thai sermons is boring. They prefer bi-lingual worship service.”

NG realized that Thai parents are interested in letting their children learn English. Hence, he started an “English Club” in Chiang Rai early 2018 and used it as a platform to evangelize to the people in Chiang Rai. NG said, “50% of the children in “English Club” are from non-believer families. Now, they want to go

to church on Sundays to join the Sunday Bible School as well. This proves that you don't have to speak fluent Thai to evangelize to the Thai people."

5.2 Media Technology

NG became well-known in Thailand after his Media Department started to post his sermons on YouTube. He said, "I am aware that a large number of people in Thai society consume online media. It is an in-thing in Thailand now. Therefore, establishing campuses is the best way to expand my mission work throughout Thailand. This mission strategy is formed because I can't be going everywhere to preach and teach. I will be burnt out by then. It is an impossible task for me to go and plant church physically everywhere too."

"Campus" is a term coined by NG. A campus has the same DNA as the first church he pioneered in Chiang Mai city. It is similar to a daughter church. Technically, all campuses are directly under the supervision of his team members who are stationed in Chiang Mai city. NG said, "The only possible route to expand my ministry is to start on-line campuses. I plan to live stream my preaching and teaching sessions in major cities. As for the work of pastoral care, my assistant pastors will oversee and counsel the people in those cities. Those who stay in other cities do not need to come to this main campus for Sunday Worship Service and Bible Study Class. They can gather at specified location to watch live streaming. It is a new way of doing mission work. More importantly, it is less daunting for everyone in my team."

I attended the 2018 Christmas Evangelistic Celebration organised by NG's team in Chiang Mai. There were about three hundred people joining the special occasion. A few minutes before feasting, I saw NG went to the pulpit to greet the people in Chiang Rai campus. One of NG's church member turned to me and said, "People in Chiang Rai campus are watching this Christmas events right now. That is why NG is sending Christmas greetings to them. Our faces appear on their church TV screen. Next year, NG will expand his mission work to places nearby Bangkok such as Nakornsawan and Nakornprattom. This main campus in Chiang Mai plans to establish online streaming media for Discipleship Training School in

Bangkok using satellite link. It would be similar to what we are doing for our campus in Chiang Rai.” This piece of information I received from NG’s church member on Christmas Day confirmed what was told to me by Sea, the Head to Media Department in NG’s church.

According to Sea, media technology, such as YouTube, Facebook, Instagram or livestreaming, is good for those church members who work in Bangkok and unable to return to Chiang Mai regularly. Sea said, “I would give them AGCThailand TV live stream link. It enables them to join NG’s Sunday Worship Service while they are still in Bangkok. They could also invite their friends and colleagues to listen to NG’s sermons too. Through this method, I can help with the growth and the expansion of NG’s ministry.”

5.3 New Techniques of Presenting the Gospel

NG emphasized the importance of implementing new techniques in presenting the gospel. He said, “Because I want to attract those who live in urban Thai society, I usually wear jeans and button-down shirt or even a T-shirt. It is not appropriate for me to dress-up like a Catholic Father. I preach and teach in a more modern way. For instance, I express the meaning of the gospel message using modern terms. I verbalize *khun tuk tong nai sai taa prachau* instead of *kwam chop tham*. The term *khun tuk tong nai sai taa prachau* makes it easier for the people in the modern Thai society to link with the concept of God’s righteousness. It tells them that mankind is not guilty anymore in God’s eyes. We become righteous in the sight of God because Jesus Christ has removed our wrongs. The righteousness of God is a free gift and a passport to heaven. “*Kwam chop tham*” is a too religious sounding term. It is difficult for the Thais to grasp or to connect it with the gospel message.”

5.4 Conversion as a Process vs an Absolute Event

During semi-structured qualitative interview, I posed my primary question to NG to find out: “What are the conversion strategies of Protestant missionaries in Chiang Mai city to convert Thai Buddhists in the twenty first century?” NG replied, “In Thailand, street evangelism, the act of evangelizing Christian faith in public places, is not effective. Thai Buddhist converts become disciples of Jesus through long-term friendship. For instance, I visited a very rich Thai Buddhist couple with some committed church members regularly for a period of five years. Recently, this wealthy couple started to join our Sunday Worship Service. Last week, they walked toward me and asked me to pray with them. They told me that they wanted to learn how to be better Christians. That wealthy couple saw the peace and joy in us. They wanted those elements that money cannot buy. Thus, we who are true followers of Jesus Christ, let us befriend the Thai Buddhists. It is just a matter of time their hearts will be opened to Christianity because they trust us.”

Milly who was a church newcomer said, “I was water baptised more than a decade ago. In 2016, I messed up my life and had suicidal tendencies. My mum who has been faithfully attending NG’s Sunday Worship Service noticed that I did not go to my previous church on Sundays anymore. Hence, she sent me NG’s sermon YouTube link. After I finished listening to NG’s sermon about God righteousness and goodness, I decided to attend NG’s church together with my mum. I knew that God wanted me to get closer to him and NG’s sermons confirmed it. I would say that my conversion is not a one-time event. It is a dynamic process. I sense that I am “born again” recently.”

6. Discussion

To recapitulate, the literature review section raised the following problems: 1) English language is an obstacle to conversion to Christianity; 2) Protestant missionaries are incompetent for pioneering work; and 3) Protestant missionaries are fixed in their understanding of the concept of conversion.

Drawing from the research findings, firstly, Koyama's comment about the perception of Thai society with regards to English language has been invalidated. The Thais do not regard English language as something foreign or outlandish. English language, which was considered an obstruction to the work of Protestant missionaries has become a platform to connect and to build friendship in the Thai society. In my viewpoint, some Thais who learn English as a hobby or for self-development might like to attend NG's church gatherings for English practice. The Thais in the twenty-first century are open-minded and outward-looking. They have the tendency to integrate the best the West can offer (Smalley, 1997, p. 249).

By referring to the world hierarchy of languages rather than the intrinsic value of a language, the Thais are aware of the importance of English as it is "the primary of secondary external language for all countries, learned by native speakers of lower language" (Smalley, 1997, pp. 237-238). Moreover, Thai world's ideology about "freedom of consumption and liberation from national identity" would have created a desire in them to learn English language (Tejapira, 2002, p. 205). Therefore, NG's mission strategy, which incorporates the contemporary Western style in singing, preaching and teaching, becomes the pull factor to conversion because the Thais enjoy joining his church.

Secondly, Hughes' explanation about the lack of charisma and competence, which is the non-existence of "a divinely conferred power and talent" (Keyes, 1993, p. 271) of Protestant missionaries after McGilvary and his team passed on is refuted. Based on the number of views for NG's sermons in YouTube channels as listed below, he is recognised as a charismatic preacher and a gifted biblical teacher in Thailand. Below is the amount of viewers for NG's sermons in AGCThailand TV (Abundantgracechurch, 2015) based on the theme: "Leading People into a Life of Victory and Divine Purpose".

Thirdly, from my research findings, conversion is no longer seen as an absolute event. There is a paradigm shift from the universal discourse of conversion stated by the Orthodox Evangelical Protestantism and the sociological lens regarding Thai conversion (Snow & Machalek, 1984, p. 169). Conversion in Thai context usually consists of a "transitional phase," which Zehner described

it as “A Typology of Thai Conversions to Evangelical Christianity.” Thai conversion focuses on where it is coming from and heading to. It is not about when is the exact moment, the precision of time and date or how the conversion happened, but rather, it is about gradual change and without any clear dividing points (Zehner, 2004, p. 3; Zehner, 2005, p. 590). Therefore, to enable the Thais to be on the journey to discover the truth in Christianity, “six main categories and a seventh combination of category” of conversions are needed. The Thais perceive “continuum, improvement, growth and maturity” as the accurate way to convert. Thus, by observing the social and cultural context of the Thai society, Thai conversions are about gradual conversions, experimental conversions, casual or drifting conversions, emotional conversions, social conversions, kengjai (showing politeness, respect and consideration) conversions, quasi-adoption effects and observation of Christians (Zehner, 2004, pp. 3-8).

Table 2: Viewers for NG’s Sermons Based on YouTube Channel

Topic	Posted Date	Number of Viewers
What is Salvation?	25 July 2014	6.4K
From Mess to Masterpiece	28 July 2014	4.0K
Let Christ Rescue You	13 February 2015	12.0K
Free Indeed	31 July 2015	3.5K
The Power of the Pure Gospel	2 June 2016	4.4K
The Focus of a Christian Life	13 May 2016	5.9K
The Power of God’s Voice	29 January 2017	7.9K
The Place of Blessing	23 November 2017	3.7K
The Lifestyle Under Grace	5 January 2018	2.5K
Let Jesus be the Centre	15 March 2018	2.7K

Source: Abundantgracechurch (2015)

In a nutshell, conversion, which demanded an immediate rejection of Buddhism would not attract the Thais to biblical truth. It takes time for the Thais to leave their culture and society that clashes with doctrine and the teachings of the evangelical Protestantism. In fact, that final bold and drastic step into

Christianity is one of the greatest challenges in life (McGilvary, 1912, p. 188). Hence, the concept of Thai conversion challenges the binary approach of Levi-Strauss. Dichotomizing the term conversion with yes and no, in and out, darkness and light or good and evil is inappropriate because there should not be strong emphasis on contradiction or opposition (Zehner, 2004, pp. 3-8). This changing perception of conversion of the Protestant in the latter wave of Thai modernity is a pull factor to conversion. It is so because of the removal of dualistic mindset of the Protestant missionaries.

Additionally, I discovered several pull and push factors to conversion in the Thai society, which outlined the multicausality and the varying logics of conversion in Thailand from my desk research. The pull factor to conversion in the former wave of Thai modernity was directly associated with the desire of Siam kings to obtain Western civilization offered by the Protestant missionaries. The favour given to the Protestant missionaries by the monarchs such as King Mongkut and King Chulalongkorn and their successors opened the doors for evangelization with conversion as an intended end. Concomitantly, the mechanical learning without the understanding of the inner meaning and purpose of Buddhist texts and practices in the traditional Thai Buddhism became the push factor to conversion (Sathian, 1996, p. 55).

In the latter wave of Thai modernity, the push factor to conversion from the bird's-eye view is due to the departure from Thai nationalism. Thai nationalism, which consists of three major components identified by King Vajiravuth (1910-1925) namely the Nation, the Religion and the Monarchy is a phenomenon, which is inherently political (Selway, 2019, pp. 2-3). The ongoing socio-political changes in Thailand since the 1930s has resulted in "dissatisfied with self-aggrandizement in political, commercial and private life" (Zehner, 1996, p. 307). Those changes stirred up cultural crisis, social dislocation and religious pluralism. During the 1932 Revolution, the year in which Siam changed its name to Thailand, the Thai neo-traditional politicians requested King Prajadhipok to accept a new political transformation (Tanabe & Keyes, 2002, p. 16). In the aftermath, the Kingdom of

Thailand was officially ruled within the framework of a constitutional monarchy instead of an absolute monarchy (Evans, 2002, p. 157).

However, Thailand suffered two decades of socio-political uncertainty as there was no active king living in Thailand due to the coup d'état. The Thai political crisis ceased after the return of King Bhumibol Adulyadej in the 1950s. He was recognised as a man who possessed superior merits like King Chulalongkorn (mi bun barami). Thus, he successfully reversed the 1932 Revolution and sent the military rulers into exile in an official manner on 14 October 1973 (Tanabe & Keyes, 2002, pp. 16-18). This political reversal became a Thai social memory called the *sipsi tula*. Hence, Thailand re-emerged implicitly as a country reigned under absolute monarchy (Tanabe & Keyes, 2002, p. 17). Three years thereafter, a group of Thais became members of Communist-led insurrection and that political preference created another Thai social memory called the *hok tula*. Moving forward, in the 1990s, new social movement through non-governmental organizations (NGOs) protested against the establishment of absolute monarchy in Thailand (Morris, 2002, p. 69, 85).

Oscar Salemink argued that Christian conversion in Thailand is linked to Thai Buddhism, the traditional source of authority (Salemink, 2009, p. 50).

Thai Buddhism is facing challenges because of “its politicized role in relation with military coups and democracy protests since 1970s” The request for meaning pertaining to the traditional source of power and authority since 1970s is the pull factor to conversion as it causes the Thais to see the need to accept the “power of God” preached in Protestant churches (Salemink, 2009, p. 50). Moreover, Thai Buddhism has the tendency to modernize and pluralize its religion. The “transformation,” “symbiosis,” “ambiguity,” “paradox” or “complementarity” in the sociocultural order of Thai Buddhism aftermath World War II (Obeyesekere, 1979, p. 626, 638), which operates under “the governing umbrella of Thai Buddhism conceptions” has indirectly reduced the traditional source of authority (Zehner, 2005, p. 603). Hence, the processes of modernizing and pluralizing Thai Buddhism or Kirsch coined them as “ungrading” (Kirsch, 1977, p. 263) are solid reasons to adopt the production of a new subjecthood of conversion to another world religion

(Salemink, 2009, p. 50). Doors are opened for the Charismatics and Pentecostal Protestant missionaries to introduce new kinds of “ubiquitous presence of spirits” because the twin processes of “universalization” and “parochialization” are yet to function more effectively to enable the Folk Brahmanism to stabilize the entire religious and social system in Thailand (Kirsch, 1977, 264). By having new ways of dealing with demon-spirit and reclassifying the spirit world that is convincing to the hearers, the Thai Buddhism’s traditional rituals are rejected based on the teachings of the Pentecostals and Charismatic missionaries because the spirits are recognized as demons or the Devil’s manifestation (Salemink, 2009, p. 51).

Another hindsight to Christian conversion is the economic changes in Thailand. In the 1980s, Thailand became one of the world’s most dynamic economies in a sudden manner. In that era of “Thailand’s boom,” the people in Bangkok faced drastic identity challenges and cognitive adjustment because of the acceleration of social and economic growth (Baker & Phongpaichit, 1996, p. 207). “The incorporation into a global market economy” and “integration of peoples into modern nation-states,” which began in the 1970s caused the younger generations and the upper income families to experience “rapid economic growth, rising education levels, changing occupational structure and migrant patterns, the increasing importance of off-farm income, and intergenerational reconstitution of ethnic identities” (Zehner, 1996, p. 306; Tanabe & Keyes, 2002, p. 7, 13). As a result, “alienation of the Thais from Thainess” is not an abnormal phenomenon as the search for new meaning of life is unavoidable due to life’s expectations and the process of self-construction in “careers, lifestyles choices, personal identities, and social networks” (Tejapira, 2002, p. 208; Zehner, 1996, p. 306). Conversion to Christianity was particularly obvious among the students, service workers and professionals in an urban, mobile and multi-ethnic social setting of the Thai world where the traditional ways had been in the “taken-for-granted” status (Heffner, 1993, p. 29). For example, the Thais need to fulfil the demands of personal and family immediate material needs. The rise of cost and standard of living and thus, the Thais’ worldview of *samsāra* began to transform (Collins, 1992, p. 217).

To ignore the teachings of karma where “virtues of giving to the monkhood and renunciation within the framework of rebirths” is understandable.

Gradually, the traditional values of giving in the Thai Buddhist religion and the renouncing of materialism by giving up goods and senate pleasures to join personally the brotherhood of monks or to spend time in wats (Buddhist temples) are not fully adhered and treasured (Ferguson & Johannsen, 1976, p. 660, 664). The desire for freedom of consumption and liberation from national identity, which is the vital elements of the whole process of un-Thainess (Tejapira, 2002, p. 205). The whole process of un-Thainess has watered down the teachings in the traditional Thai religion system formed by Rama Kamheang (Kirsch, 1977, p. 241). Thai Buddhists who embrace the ideology of “liberation of national identity and freedom of consumption” might probably find excitement rather than confusion about bilingual Christian redemption message (Tejapira, 2002, p. 205).

Therefore, the role of Thai Buddhism as either a civil religion or a civic tradition (Reynold, 1977, pp. 281-282) has lessen its influence after 1970s. Even though there are 1,106 individual wall paintings found in fifty percent of the total monasteries, worship halls (wiharn), at times in ordination halls (bot) or in premises for meetings or resting (sala) within Chiang Mai City itself, these murals are looked upon merely as pieces of art rather than as the symbolic statement of Thai religion in the twenty first century (Ferguson & Johannsen, 1976, p. 648). Their adjustive capacity like a “gyroscope” is no longer functioning to combat the change against threats caused by the modernity (Ferguson & Johannsen, 1976, p. 646).

7. Conclusion

This research paper reveals that American Presbyterian missionaries in the former wave of Thai modernity who had inherited the Protestant anti-Catholicism teachings did not excel in the category of evangelization work to convert the Thais to Christianity. Their insufficient knowledge pertaining to Thai Buddhism and their dualistic prejudices mindset had unintentionally subjected its converts to an “ecclesiastical colonialism”. However, in the latter wave of Thai modernity,

the better understanding about Thai Buddhism and the removal of dualistic prejudices has given rise to a changing perception regarding conversion among the Protestant missionaries in Thailand. Essentially, the changing perception is a pull factor to Christian conversion from the lens of modernity. From the research findings, I conclude that the Protestant missionaries who understand the varying logics of conversion and adopt contemporary Western style as their mission strategy thrive in the modern landscape of Chiang Mai city. The research findings have shown that English language, which had been a hindrance to conversion has become a tool to draw the Thais into the Christian community. The establishment of satellite churches through media technology and the modern techniques of presenting the gospel has validated the ability of Protestant missionaries to create new and effective conversion strategies. Conversion in Foucault's notion of "technology of the self" when placed under the complexity and diversity of Thai modernity produces a new subjecthood of conversion, which challenges the binary approach of Levi-Strauss, the removal of dichotomy and dualistic mind.

Last but not least, the emergence of the system of nation-states and the economic globalization has brought about the departure from Thai nationalism namely the Nation, the Religion and the Monarchy. Hence, the ongoing socio-political changes in Thailand and the four major processes of Thai modernity have allowed us to think more in-depth and observe more clearly about the topic of conversion and effective mission strategies in Thai context.

References

- Adams, C. (2015). *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-vegetarian Critical Theory*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Adams, C., & Donovan, J. (1999). Introduction. In Adams, C., & Donovan, J. (Eds.). *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations* (pp. 1-8). Durham: Duke University Press.
- Alvarado, P. (2016). *9 Everyday Products You Didn't Know Had Animal Ingredients*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.treehugger.com/green-food/9-everyday-products-you-didnt-know-had-animal-ingredients.html>
- Aquinas, T. (1929). *Summa Theologica*. (Fathers of the English Dominican, Trans.). London: Burns Oates & Washbourne Ltd.
- Aristotle. (2009). *Politics*. (Barker, E., Trans.). Oxford: Oxford University Press.
- Augustine. (1966). *The Catholic and Manichaeon Ways of Life*. (Gallagher, D. A., & Gallagher, I. J., Trans.). Boston: The Catholic University Press.
- Bellamy, J., & Clark, B. (2018). Marx and Alienated Speciesism. *Monthly Review*, (70)7. Retrieved September 10, 2019, from <https://monthlyreview.org/2018/12/01/marx-and-alienated-speciesism/>
- Benton, T. (1993). *Natural Relations: Ecology, Animal Rights & Social Justice*. London: Verso.
- _____. (2011). Humanism = Speciesism? Marx on Humans and Animals. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 99-119). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Bogss, C. (2011). Corporate Power, Ecological Crisis, and Animal Rights. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 71-96). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Capps, A. (2013). *Catching Up With Science: Burying the 'Humans Need Meat' Argument*. Retrieved September 10, 2019, from freefromharm.org/health-nutrition/catching-up-with-science-burying-the-humans-need-meat-argument/
- Charlton, A., Coce, S., & Francione, G. (1993). *The American Left Should Support an Animal Right: A Manifesto*. *The Animals' Agenda*, 28-34.

- Cochrane, A. (2010). *An Introduction to Animals and Political Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Descartes, R. (1998). *Discourse on Method*. (Cress, D. A., Trans.). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Forbes. (2019). *Thailand's 50 Richest*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.forbes.com/thailand-billionaires/list/>
- Grant, J., & Jungkunz, V. (Eds.). (2011). *Political Theory and the Animal/Human Relationship*. Albany: State University of New York Press.
- Gruen, L. (2011). *Ethics and Animals: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunderson, R. (2011). *Marx's Comments on Animal Welfare. Rethinking Marxism*, 23(4), 543-548.
- Igor, I. (2018). *Most Active Large Agribusiness Corporations in the AgTech Domain*. Retrieved September 10, 2019, from <https://medium.com/remote-sensing-in-agriculture/most-active-large-agribusiness-corporations-in-the-agtech-domain-dd0f16c1c684>
- Kant, I. (1963). *Lectures on Ethics*. (Infield, L., Trans.). New York: Harper & Row.
- Kongkirati, P., & Kanchoochat, V. (2018). The Prayuth Regime: Embedded Military and Hierarchical Capitalism in Thailand. *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 6(2), 279-305.
- Kru, E. (2018). *10 Everyday Items That Contain Animal Products*. Retrieved September 10, 2019, from <https://raisevegan.com/10-everyday-items-that-contain-animal-products/>
- Kymlicka, W., & Donaldson, S. (2014). Animal Rights, Multiculturalism, and the Left. *Social Philosophy*, 45(1), 116-135.
- Llorente, R. (2011). Reflections on the Prospects for a Non-speciesist Marxism. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 121-135). Lantham: Rowman & Littlefield.
- Macdonald, B. (2011). Marx and the Human/Animal Dialectic. In Grant, J., & Jungkunz, V. (Eds.). *Political Theory and the Animal/human Relationship* (pp. 23-48). Albany: State University of New York Press.

- Marx, K. (1978a). Economic and Philosophical Manuscripts of 1844. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 66-125). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1978b). On the Jewish Question. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 26-52). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1990). *Capital Volume I*. (Fowkes, B., Trans.). London: Penguin Books.
- _____. (1993). *Capital Volume II*. (Fernbach, D., Trans.). London: Penguin Books.
- Marx, K., & Engels, F. (1978a). Manifesto of the Communist Party. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 469-500). New York: W. W. Norton & Company.
- _____. (1978b). The German Ideology Part I. In Tucker, R. (Ed.). *The Marx-Engels Reader* (pp. 146-200). New York: W. W. Norton & Company.
- Nibert, D. (2013). *Animal Oppression & Human Violence*. New York: Columbia University Press.
- Painter, C. (2016). Non-human Animals Within Contemporary Capitalism: A Marxist Account of Non-Human Animal Liberation. *Capital & Class*, 40(2), 325-343.
- Perlo, K. (2002). Marxism and the Underdog. *Society & Animals* 10(3), 303-318.
- Petre, A. (2016). *6 Science-based Health Benefits of Eating Vegan*. Healthline.com. Retrieved September 10, 2019, from www.healthline.com/nutrition/vegan-diet-benefits
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (2004). *Thaksin: The Business of Politics in Thailand*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies.
- Rahim, L. (2018). *Six Reasons to Go Vegan, According to Science*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.telegraph.co.uk/health-fitness/body/six-reasons-go-vegan-according-science/>
- Regan, T. (2004). *The Case for Animal Rights*. Berkley: University of California Press.
- Sanbonmatu, J. (2011). Introduction. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 55-69). Lantham: Rowman & Littlefield.
- Sharma, S. (2018). *Mighty Giants: Leaders of the Global Meat Complex*. *The Institute for Agriculture and Trade Policy*. Retrieved September 10, 2019, from <https://www.iatp.org/blog/leaders-global-meat-complex>
- Singer, P. (2002). *Animal Liberation*. New York: HarperCollins.

- Soronson, J. (2011). Constructing Extremists, Rejecting Compassion: Ideological Attacks on Animal Advocacy from Right and Left. In Sanbonmatsu, J. (Ed.). *Critical Theory and Animal Liberation* (pp. 219-237). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Stache, C. (2018). On the Origins of Animalist Marxism. *Monthly Review*, (70)1. Retrieved September 10, 2019, from <https://monthlyreview.org/2018/12/01/on-the-origins-of-animalist-marxism/>
- Torres, B. (2007). *Making a Killing: The Political Economy of Animal Rights*. Oakland: AK Press.
- Wilde, L. (2000). The Creatures, Too, Must Become Free? Marx and the Animal/Human Distinction. *Capital & Class*, 24(3), 37-53.

การเปลี่ยนแนวนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐอเมริกา ระหว่างผู้นำที่มาจากต่างพรรคการเมือง ในช่วง ค.ศ. 2000-2018¹

บุษยพรรณ ลิ้มยิ่งเจริญ²

Received: October 10, 2019

Revised: February 22, 2020

Accepted: March 5, 2020

บทคัดย่อ

สหรัฐอเมริกาเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกาหลีเหนือพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ การดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ จึงส่งผลกระทบต่อสถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีที่แปรปรวนตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ที่ไม่คงที่ เนื่องจากสหรัฐฯ ปรับเปลี่ยนนโยบายเกาหลีเหนือทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ดังนั้น จึงเกิดคำถามที่น่าสนใจคือ “ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ในช่วงปี ค.ศ. 2000-2018” ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นคือ อิทธิพลจากแนวคิดของพรรคการเมืองที่ประธานาธิบดีแต่ละคนสังกัด ส่งผลให้ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในแต่ละสมัยดำเนินนโยบายตามแนวทางของพรรค และแตกต่างจากนโยบายของประธานาธิบดีที่มาจากต่างพรรค อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานนี้ไม่สามารถอธิบายแนวนโยบายของสหรัฐฯ ได้ทั้งหมด เพราะมีบางช่วงที่ประธานาธิบดีไม่เห็นด้วยกับแนวทางของพรรค อีกทั้งยังต้องนำโครงสร้างความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออก และพฤติกรรมของเกาหลีเหนือในขณะนั้นมาประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายเกาหลีเหนือด้วย บทความนี้จึงมุ่งแสดงให้เห็นว่า ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ใช้ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกประกอบการตัดสินใจเพื่อขับเคลื่อนนโยบายเกาหลีเหนือตลอดสองทศวรรษ

คำสำคัญ วิกฤตการณ์นิวเคลียร์, เกาหลีเหนือ, สหรัฐอเมริกา, นโยบายต่างประเทศ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของเกาหลีใต้ในการแก้ไขปัญหานิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลี ค.ศ. 2000-2018 (The Role of South Korea in Nuclear Crisis on Korean Peninsula in 2000-2018)” หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330 อีเมล: budsayapan.lim@hotmail.com

The Changing of U.S.'s North Korea Policy by Leaders from Different Political Parties During 2000-2018

Budsayapan Limyingcharoen³

Abstract

The United States is the main reason that encourages North Korea to develop nuclear weapons. The U.S.'s North Korea policy implementation has a significant effect on the nuclear situation on the Korean Peninsula. The nuclear situation on the Korean Peninsula has been fluctuating since 2000. It is partly a result of the unstable implementation of the North Korea policy by the United States. Therefore, the main question of this article is "What factors have driven the U.S.'s North Korea policy during 2000-2018." The basic assumption is that the influence from a political party, which the president belongs to, helps shape the idea of the president to implement the policy, which differs from the policy of the president from another party. However, this assumption cannot explain the U.S. policy entirely, as the president sometimes disagrees with the party's idea. Because the president must take the security structures in East Asia and North Korea behavior at that time into consideration as well. Therefore, this article aims to show that the president of the United States has taken both internal political factors and external factors into consideration to drive the North Korea policy for over two decades.

Keywords Nuclear Crisis, North Korea, United States of America, Foreign Policy

³ Student in Master of Arts Program (International Relations), Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Bangkok 10330. E-mail: budsayapan.lim@hotmail.com

1. บทนำ

คาบสมุทรเกาหลีเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญ ซึ่งมหาอำนาจทั้งในและนอกภูมิภาคต่างแข่งขันกันพยายามเข้ามามีบทบาทในภูมิภาค ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1904-1905 ญี่ปุ่นทำสงครามชนะรัสเซีย และเข้าครอบครองคาบสมุทรเกาหลีในปี ค.ศ. 1910 ยาวนานถึง 35 ปี จนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ญี่ปุ่นประกาศแพ้สงครามเนื่องจากถูกสหรัฐฯ วางระเบิดนิวเคลียร์ที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ มหาอำนาจฝ่ายชนะสงครามอย่างสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตจึงได้โอกาสเข้ามาจัดการสถานการณ์บนคาบสมุทรใหม่อีกครั้ง โดยได้แบ่งแยกคาบสมุทรเกาหลีออกเป็นสองประเทศด้วยเส้นขนานที่ 38 พื้นที่เหนือเส้นขนาน คือ เกาหลีเหนือ ยึดแนวทางการปกครองแบบสังคมนิยมเช่นเดียวกับสหภาพโซเวียต ส่วนพื้นที่ใต้เส้นขนาน คือ เกาหลีใต้ ยึดแนวทางประชาธิปไตยแบบสหรัฐฯ ทำให้คาบสมุทรเกาหลีถูกแบ่งแยกด้วยสองอุดมการณ์ทางการเมือง สอดคล้องกับบริบทสงครามเย็นที่เริ่มก่อตัวขึ้น จนในที่สุดทั้งสองเกาหลีได้ปะทะกันอย่างรุนแรง เกิดเป็นสงครามเต็มรูปแบบในระหว่างปี ค.ศ. 1950-1953 ซึ่งสหรัฐฯ ได้สนับสนุนและช่วยเหลือฝั่งเกาหลีใต้ในสงครามอย่างเต็มที่ ส่วนเกาหลีเหนือได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตและจีน จากนั้นการปะทะกันได้ยุติลงในวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1953 ผ่านการทำข้อตกลงหยุดยิง (The Armistice Agreement) ระหว่างสหรัฐอเมริกา เกาหลีเหนือ และจีน อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงดังกล่าวส่งผลให้การปะทะระหว่างสองเกาหลียุติลงชั่วคราวเท่านั้น โดยยังคงถือว่าทั้งสองเกาหลีอยู่ในภาวะสงคราม เพราะยังไม่เคยทำข้อตกลงยุติสงครามอย่างเป็นทางการ และยังไม่มีการทำสนธิสัญญาสันติภาพ คาบสมุทรเกาหลีจึงยังคงอยู่ในสถานะที่ต้องมีการเผ่าระวังอยู่ตลอดเวลา

หลังสงครามเกาหลี เริ่มมีประเด็นปัญหาใหม่บนคาบสมุทรเกาหลี คือ การพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ ในช่วงต้น เกาหลีเหนือยังไม่ได้ริเริ่มพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ เพียงแต่สนใจด้านพลังงานนิวเคลียร์เท่านั้น โดยเริ่มก่อตั้งสถาบันวิจัยพลังงานนิวเคลียร์ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1952 แต่ยังไม่มีความคืบหน้าใดๆ จนปี ค.ศ. 1959 เกาหลีเหนือและสหภาพโซเวียตตกลงร่วมกันเพื่อวิจัยนิวเคลียร์ เกาหลีเหนือได้ส่งนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรไปฝึกฝนทักษะ และรับการอบรมจากสหภาพโซเวียต ทำให้เริ่มมีความรู้พื้นฐานริเริ่มพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ของตนเอง แม้จะยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนว่าคิมอิลซ็อง ผู้นำเกาหลีเหนือมีความคิดริเริ่มพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ตั้งแต่เมื่อใด แต่สามารถพิจารณาสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจให้เกาหลีเหนือสนใจอาวุธนิวเคลียร์ได้ ซึ่งสาเหตุหลักนั้นก็คือ ภัยคุกคามนิวเคลียร์จากสหรัฐฯ เริ่มจากกรณีที่ประธานาธิบดีทรูแมนและไอเซนฮาวร์ เตรียมพร้อมที่จะใช้อาวุธนิวเคลียร์กับเกาหลีเหนือ และกองทัพคอมมิวนิสต์จีนเพื่อหยุดสงครามเกาหลีที่กินเวลานาน (Gwertzman, 1984) โดยถึงแม้สหรัฐฯ จะไม่นำอาวุธนิวเคลียร์มาใช้จริงในกรณีนี้ แต่สหรัฐฯ ก็เคยใช้ระเบิดนิวเคลียร์

กับญี่ปุ่นมาแล้วในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้เกาหลีเหนือกังวล (Boghani, 2019) นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังนำอาวุธนิวเคลียร์มาติดตั้งที่เกาหลีใต้ระหว่างปี ค.ศ. 1958-1991 รวมเป็นเวลา 33 ปี เพื่อคุ้มครองเกาหลีใต้ตามยุทธศาสตร์มนิวเคลียร์ (Kristensen & Norris, 2017, p. 349) การกระทำดังกล่าว เป็นการละเมิดข้อตกลงหยุดยิง ค.ศ. 1953 ที่ระบุนิวเคลียร์ใหม่ในเกาหลี นอกเหนือไปจากอาวุธที่เคยมีในสมัยก่อนทำข้อตกลงหยุดยิง (Kim, Peng, Clark, Nam, & Harrison, 1953) นอกจากนี้ ยังมีการเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงระหว่างสหรัฐฯ กับเกาหลีใต้และญี่ปุ่น จัดตั้งฐานทัพและนำกองกำลังมาประจำการที่ประเทศพันธมิตร อีกทั้งยังซ้อมรบร่วมกันเป็นประจำ ยิ่งเสริมภัยคุกคามต่อเกาหลีเหนือ ทำให้สหรัฐฯ กลายเป็นคู่กรณีสำคัญในปัญหานิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลี และเร่งให้เกาหลีเหนือพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ต่อไป ในปี ค.ศ. 1962 เกาหลีเหนือได้ก่อตั้งศูนย์วิจัยนิวเคลียร์ยองพยอง และติดตั้งเครื่องปฏิกรณ์นิวเคลียร์ IRT-2000 จากนั้น ยังประสบความสำเร็จในการทดลองปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิชชัน ในปี ค.ศ. 1965 เริ่มขุดเหมืองในหลายพื้นที่แถบชุนซอน และพยองชันตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1980 และก่อสร้างห้องทดลองเคมีรังสี (Radiochemical Laboratory) แล้วเสร็จ ในปี ค.ศ. 1984 ซึ่งสามารถใช้เป็นพื้นที่สกัดพลูโตเนียม เพื่อนำไปผลิตอาวุธนิวเคลียร์ต่อไปได้ (Bolton, 2012)

ตลอดระยะเวลา 30 ปี เกาหลีเหนือได้รับการสนับสนุนทั้งการฝึกอบรมและเทคโนโลยีจากสหภาพโซเวียต แต่ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเริ่มออกห่างจากกัน เมื่อโซเวียตเริ่มเปิดสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ ในขณะที่จีนก็เริ่มเปิดความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และเกาหลีใต้ตามมาเช่นกัน เมื่อพันธมิตรของเกาหลีเหนือเริ่มเปิดสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นเสมือนคู่ปรับของเกาหลีเหนือ ทำให้เกาหลีเหนือต้องเริ่มปรับตัวและแก้ไขสถานการณ์ด้วยการพึ่งพาตนเองมากขึ้น และยิ่งเพิ่มศักยภาพในการป้องกันประเทศ โดยยอมตกลงเข้าร่วมในสนธิสัญญาไม่แพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ (Non-Proliferation of Nuclear Weapons Treaty: NPT) เพื่อแลกเปลี่ยนกับความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตในการก่อสร้างเครื่องปฏิกรณ์นิวเคลียร์แบบพลังน้ำมวลเบาในปี ค.ศ. 1985 การเข้าร่วมสนธิสัญญา NPT ทำให้เกาหลีเหนือมีพันธะผูกพันต้องทำข้อตกลงคุ้มกัน (Safeguard Agreement) กับสำนักงานพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (International Atomic Energy Agency: IAEA) ภายในเวลา 18 เดือน เพื่อให้เจ้าหน้าที่จาก IAEA เข้ามาตรวจสอบเครื่องปฏิกรณ์นิวเคลียร์ที่ศูนย์ยองพยอง และพิสูจน์ว่าไม่มีการสร้างอาวุธนิวเคลียร์ แต่เกาหลีเหนือไม่ได้ทำตามกำหนดเวลา อ้างว่าเป็นเพราะภัยคุกคามนิวเคลียร์จากสหรัฐฯ (Federation of American Scientists, 2003) ฝ่ายตะวันตกจึงสงสัยว่าเกาหลีเหนือกำลังเริ่มผลิตอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งยังคงไม่มีหลักฐานยืนยัน แต่ในปี ค.ศ. 1990 สหรัฐฯ ได้อ้างว่า พบหลักฐานภาพถ่ายดาวเทียมที่แสดงว่าเกาหลีเหนือกำลังสร้างศูนย์นิวเคลียร์

แห่งใหม่ ยืนยันข้อสงสัยว่าเกาหลีเหนือกำลังพยายามเสริมสมรรถนะยูเรเนียม และพลูโตเนียม ซึ่งเป็นขั้นต้นของการพัฒนาระเบิดนิวเคลียร์

ความกังวลว่าเกาหลีเหนือจะพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ทำให้อาวุธนิวเคลียร์กลายเป็นเครื่องมือต่อรองของเกาหลีเหนือ เกาหลีเหนือได้เรียกร้องให้รัฐที่มีนิวเคลียร์ ห้ามนำนิวเคลียร์มาข่มขู่ประเทศที่ไม่มีนิวเคลียร์ให้เข้าร่วมภาคี NPT และเรียกร้องให้กำจัดภัยคุกคามนิวเคลียร์ที่มีต่อเกาหลีเหนือ โดยนำอาวุธนิวเคลียร์ทั้งหมดออกจากคาบสมุทรเกาหลี ความคลุมเครือในศักยภาพนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือทำให้สถานการณ์บนคาบสมุทรตึงเครียดและแปรปรวนตลอดเวลา มีทั้งการทดสอบขีปนาวุธและอาวุธนิวเคลียร์สลับกับการเจรจาทำข้อตกลงเกิดขึ้นเป็นระยะ แต่ข้อตกลงก็ไม่อาจทำให้สถานการณ์นิวเคลียร์สงบลงได้นาน ทั้งข้อตกลงเพื่อปลดอาวุธนิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลี (Joint Declaration of the Denuclearization of the Korean Peninsula) ซึ่งเกาหลีใต้และเกาหลีเหนือลงนามร่วมกันในปี ค.ศ. 1992⁴ ข้อตกลง Agreed Framework ค.ศ. 1994 ซึ่งเกาหลีเหนือตกลงร่วมกับสหรัฐฯ⁵ (Bureau of Arms Control, 1994) ข้อตกลงที่ได้จากการประชุมหกฝ่าย รวมทั้งข้อตกลงที่ได้หลังจากการประชุมสุดยอดกับเกาหลีใต้ และสหรัฐฯ แต่ข้อตกลงทั้งหลายนี้ไม่อาจใช้บังคับได้นาน บางข้อตกลงมีการประกาศยุติการบังคับใช้จึงสิ้นผลไป ส่วนข้อตกลงอื่นที่แม้ไม่เคยมีการประกาศระงับใช้ แต่ก็ไม่อาจบังคับการใดๆ ได้เพราะในปัจจุบัน คู่สัญญาอย่างเกาหลีเหนือยังคงไม่ปลดอาวุธนิวเคลียร์ตามข้อตกลง

แม้จะมีข้อตกลงที่เกาหลีเหนือยินยอมจะไม่ผลิตหรือครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ แต่เกาหลีเหนือยังคงพัฒนาศักยภาพของอาวุธนิวเคลียร์และขีปนาวุธอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังทดลองนิวเคลียร์และปล่อยขีปนาวุธอยู่ตลอด ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 จนถึงปี ค.ศ. 2018 เกาหลีเหนือได้ทดสอบอาวุธนิวเคลียร์ 6 ครั้ง ในปี ค.ศ. 2006, 2009, 2013, 2016 และ 2017 ทดสอบขีปนาวุธรวมทั้งสิ้น 144 ครั้ง (CSIS Missile Defense Project, 2019) และในแต่ละครั้ง ประสิทธิภาพของขีปนาวุธได้พัฒนาขึ้นด้วย โดยเกาหลีเหนือสามารถพัฒนาขีดความสามารถของขีปนาวุธให้มีหัวรบขนาดเล็กลง และมีระยะยิงครอบคลุมทั้งในระยะใกล้และไกล ในปี ค.ศ. 2017 เกาหลีเหนืออ้างว่าประสบความสำเร็จในการพัฒนาขีปนาวุธพิสัย

⁴ ตกลงจะไม่มีการผลิต ทดลอง มีไว้ในครอบครอง หรือใช้อาวุธนิวเคลียร์ นอกจากการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติเท่านั้น รวมถึงห้ามครอบครองอุปกรณ์ที่สามารถสกัดสมรรถนะยูเรเนียมและผลิตอาวุธนิวเคลียร์ได้

⁵ มีสาระสำคัญคือ เกาหลีเหนือจะต้องเลิกล้มโครงการผลิตพลูโตเนียม และหยุดการก่อสร้างเตาปฏิกรณ์นิวเคลียร์ 2 แห่งที่สหรัฐฯ เชื่อว่าเอาไว้มผลิตอาวุธนิวเคลียร์ แลกกับการที่สหรัฐฯ จะสร้างเตาปฏิกรณ์พลังงานนิวเคลียร์ที่จะสามารถผลิตพลังงานไฟฟ้า และส่งน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่เกาหลีเหนือได้ปีละ 500,000 ตันเป็นการทดแทน

ไกลข้ามทวีป ซึ่งสามารถยิงได้ไกลถึงแผ่นดินสหรัฐฯ เรียบร้อยแล้ว (Cossa, 2017) ในช่วงตลอดสองทศวรรษที่มีการทดสอบประสิทธิภาพนิวเคลียร์และขีปนาวุธของเกาหลีเหนือ มีเพียงช่วงปี ค.ศ. 2000-2002 ค.ศ. 2010-2011 และ ค.ศ. 2018 เท่านั้น ที่เกาหลีเหนือไม่มีการทดสอบใดๆ (CSIS Missile Defense Project, 2019) เป็นจุดที่น่าสังเกตว่าในช่วงนี้น่าจะมีเหตุปัจจัยบางอย่างที่ทำให้สถานการณ์นิวเคลียร์สงบลงได้

สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลี มีตัวแสดงหลายฝ่ายที่เข้ามาพัวพันทั้งเกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย และสหรัฐฯ จึงต้องมองปัญหาอย่างรอบด้านให้ครอบคลุมทุกตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าบทบาทของสหรัฐฯ มีอิทธิพลมากที่สุด เพราะเป็นคู่กรณีหลัก และเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกาหลีเหนือต้องริเริ่มพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ดังนั้น ส่วนหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์บนคาบสมุทรแปรปรวน จึงเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายที่ไม่คงที่ของสหรัฐฯ บทความนี้จึงสนใจศึกษาบทบาทของสหรัฐฯ ในการจัดการปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือตลอดปี ค.ศ. 2000-2018 ว่ามีแนวทางอย่างไร ความผันแปรในการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร เพื่อที่จะได้พิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไปในอนาคตได้ว่ารัฐผู้มีส่วนได้เสียควรดำเนินยุทธศาสตร์เช่นใดร่วมกัน เพื่อปลดอาวุธนิวเคลียร์บนคาบสมุทรได้ถาวร โดยในบทความนี้ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ข้อ ได้แก่ ระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิดในการศึกษา ผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และบทสรุป

2. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากข้อมูลระดับทุติยภูมิ ด้วยการศึกษานี้หาจากหนังสือ เอกสาร วารสารวิชาการ บทความ และข่าวสาร ทั้งในรูปแบบที่ได้รับการตีพิมพ์และรูปแบบออนไลน์ ในเนื้อหาที่เกี่ยวกับปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือ วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนานิวเคลียร์ แนวทางการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ในแต่ละสมัยประธานาธิบดีในช่วงยี่สิบปีล่าสุด ซึ่งครอบคลุมประธานาธิบดีสี่ท่าน ได้แก่ ประธานาธิบดีคลินตัน บุช โอบามา และทรัมป์ เพื่อให้ทราบแนวนโยบายที่โดดเด่นในแต่ละสมัย และทราบความแตกต่างของนโยบายแต่ละช่วง เปรียบเทียบกับสถานการณ์ความตึงเครียดด้านนิวเคลียร์ที่เกิดขึ้นบนคาบสมุทร เพื่อให้เห็นความสอดคล้องกัน อีกทั้งยังศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกลไกการเมืองภายในของสหรัฐฯ การแบ่งฝ่ายแนวคิดทางการเมือง และตัวแสดงที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบและกำหนดนโยบายต่างประเทศ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ในแต่ละสมัยประธานาธิบดี และทำให้แต่ละช่วงมีการดำเนินนโยบายที่เหมือนหรือแตกต่างกันด้วย

3. กรอบแนวคิดในการศึกษา

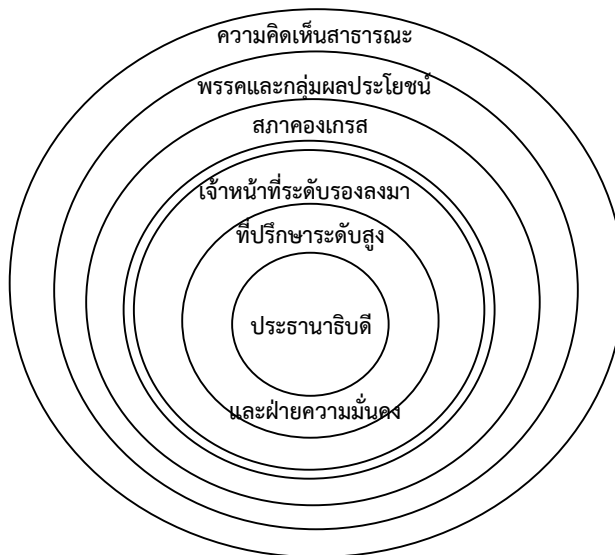
คำถามหลักที่การศึกษานี้ให้ความสนใจคือ “ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ในช่วงปีค.ศ. 2000-2018” ข้อเสนอของการศึกษานี้ คือ ในเบื้องต้นแนวทางการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวทางของพรรคการเมือง ที่ทำให้เกิดการแบ่งฝ่ายแนวคิดทางการเมืองในสหรัฐฯ ออกเป็นสองขั้วระหว่างฝ่ายเหยี่ยวที่เน้นนโยบายแข็งกร้าว และฝ่ายพิราบซึ่งเน้นแนวทางสันติ ทำให้ประธานาธิบดีที่มาจากพรรคการเมืองแตกต่างกันมีแนวทางการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ อาจหลุดออกจากรอบแนวทางของพรรคการเมืองที่สังกัด ทำให้ไม่สามารถพิจารณาแค่ประเด็นการเมืองภายในเพียงอย่างเดียวได้ การดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยภายนอก อย่างโครงสร้าง ความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออก และการตอบสนองต่อพฤติกรรมของเกาหลีเหนือในแต่ละช่วงด้วย ปัจจัยภายนอกจึงเป็นส่วนเสริมให้เข้าใจนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ในช่วงที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของพรรคได้

จากข้อเสนอในการศึกษาข้างต้นทำให้กรอบแนวคิดใหญ่ คือ การศึกษาปัจจัยการเมืองภายในของสหรัฐฯ ประกอบกับปัจจัยภายนอก กล่าวคือ นอกจากกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศตามรัฐธรรมนูญ และตามรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองของสหรัฐฯ แล้ว สหรัฐฯ ต้องคำนึงถึงความมั่นคง และผลประโยชน์ที่สหรัฐฯ พึ่งต้องเข้าไปรักษาและปกป้อง ผ่านการจัดการ การมีปฏิสัมพันธ์ การตอบสนอง และตอบรับนโยบายและพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น จากนั้นจึงจะสามารถผลิตนโยบายต่างประเทศออกมาจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ในรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ กำหนดให้มีการแบ่งแยกอำนาจเป็นสามฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ทำงานผ่านสภาองเกรสซึ่งประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและสภาสูง ฝ่ายบริหาร ทำงานผ่านประธานาธิบดีและคณะรัฐบาล และฝ่ายตุลาการ ทำงานผ่านศาล ทั้งสามฝ่ายทำงานโดยการคานอำนาจและตรวจสอบซึ่งกันและกัน โดยผู้ที่มีบทบาทหลักในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ คือ ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ มีตัวแสดงหลักของฝ่ายบริหารคือประธานาธิบดี แต่ยังมีตัวแสดงอื่นในฝ่ายบริหารที่เกี่ยวข้องด้วย ทั้งข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวงความมั่นคงแห่งมาตุภูมิ กองทัพ สภาความมั่นคงแห่งชาติ หน่วยข่าวกรอง รวมไปถึงสื่อ และความเห็นของสาธารณชน (Foreign Policy Association, 2019) บุคลากรจากแต่ละฝ่ายเหล่านี้มีความสำคัญต่อการตัดสินใจของประธานาธิบดี เพราะเป็นผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับประเด็นที่เกี่ยวข้อง และทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้นโยบายต่างประเทศ อีกทั้งยังได้รับการแต่งตั้งและความไว้วางใจจากประธานาธิบดี ทำให้ข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็นที่ได้รับจากบุคลากรเหล่านี้ ประธานาธิบดีสามารถนำไปประกอบการพิจารณา

ตัดสินใจเพื่อดำเนินยุทธศาสตร์ มาตรการ และนโยบายต่างประเทศได้ โดยอาจเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับแนวทางของประธานาธิบดีก็ได้ แต่ในท้ายที่สุด ประธานาธิบดีในฐานะผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในฝ่ายบริหารจะเป็นผู้ตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้ายว่าจะเลือกดำเนินมาตรการใด

แผนภาพที่ 1 วงแหวนแสดงตัวแสดงในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

ที่มา: อุไรวรรณ ธนสถิตย์ (2556, น. 110)

ดังเช่นในแผนภาพที่ 1 ซึ่งเป็นภาพที่นักรัฐศาสตร์ โรเจอร์ ฮิลส์แมน ใช้แสดงถึงกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศสหรัฐฯ ว่าเป็นลำดับชั้นของวงแหวนที่รวมศูนย์ไว้ตรงกลาง มีประธานาธิบดีเป็นจุดศูนย์กลาง แสดงถึงความเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดและมีอิทธิพลที่สุด วงแหวนรอบนอกถัดออกมาจะแสดงความใกล้ชิดที่มีต่อประธานาธิบดี และการได้รับความสนใจจากประธานาธิบดี ยิ่งอยู่ห่างจะยิ่งได้รับความสนใจจากประธานาธิบดีน้อยลง ดังนั้นถึงแม้จะมีตัวแสดงที่เกี่ยวข้องจำนวนมากในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แต่ผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศยังคงเป็นประธานาธิบดี ซึ่งเป็นทั้งประมุขของประเทศ หัวหน้าฝ่ายบริหาร ผู้บังคับบัญชาทางทหาร และเป็นหัวหน้านักการทูต (Lumen Boudless Political Science, 2017) ส่วนจะดำเนินการได้อย่างราบรื่นเพียงใด ก็ต้องพิจารณาอำนาจของประธานาธิบดีในขณะนั้นที่ต้องคานกับอำนาจอื่นตามกลไกของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีการคานอำนาจสามฝ่าย สำหรับการกำหนดนโยบายต่างประเทศก็ต้องให้ความสนใจเรื่องการคานอำนาจระหว่างประธานาธิบดีและสภาองเกรสเป็นหลัก

อำนาจหน้าที่ของสภาองเกรส ถูกกำหนดเอาไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 1 กำหนดให้ สภาสามารถควบคุมการพาณิชย์กับต่างชาติ ประกาศสงคราม รับรองสนธิสัญญา แต่งตั้ง นักการทูตของประธานาธิบดี เพิ่มงบประมาณ ทบวงงบประมาณและโครงการรายปีที่เกี่ยวข้องกับ กองทัพและข้าราชการด้านการทูต รวมถึงการผ่านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศ ตรวจสอบนโยบายต่างประเทศ และประเด็นที่น่ากังวลเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติได้ (Masters, 2017) ส่วนอำนาจหน้าที่ของประธานาธิบดีสหรัฐฯ ถูกกำหนดไว้ในมาตรา 2 กำหนดให้ ประธานาธิบดีสามารถแต่งตั้งนักการทูตและตกลงในสนธิสัญญาต่างๆ ภายใต้การแนะนำและ รับรองจากสภา อีกทั้งยังเป็นผู้บังคับบัญชากองทัพ สั่งการกองทัพเพื่อปฏิบัติการภารกิจใน ต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนนโยบายต่างประเทศได้ นอกจากนี้ ยังสามารถออกกฎหมายหรือข้อบังคับโดย ได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายที่ออกโดยสภาได้ให้อำนาจไว้ จะเห็นได้ว่าอำนาจหน้าที่ของสภา และประธานาธิบดีตามรัฐธรรมนูญ มีทั้งส่วนที่สนับสนุนและส่วนที่ตรวจสอบอำนาจของอีกฝ่าย ทำให้อำนาจสูงสุดจะสลับกันเป็นระยะ ระหว่างสภา และประธานาธิบดี หากประธานาธิบดี ทำงานสอดคล้องกับแนวทางของสภา หรือสภามีเสียงสนับสนุนแนวทางของประธานาธิบดีมาก ในช่วงนั้นจะถือว่าประธานาธิบดีมีอำนาจสูงสุด เพราะมีทั้งอำนาจของตนเองในฐานะ ประธานาธิบดี และอำนาจจากสภา หากประธานาธิบดีทำงานโดยปราศจากอำนาจที่ได้รับจาก สภา หรือถูกสภา ปฏิเสธ ประธานาธิบดีจำเป็นต้องอาศัยอำนาจของประธานาธิบดีฝ่ายเดียว โดยยังสามารถได้รับการสนับสนุนจากสภาในส่วนของอำนาจที่ต้องใช้ทั้งอำนาจของประธานาธิบดี และสภา พร้อมกัน แต่ถ้าประธานาธิบดีใช้มาตรการที่ไม่สอดคล้องใดๆ กับการตัดสินใจของ สภาองเกรสเลย ในช่วงนั้นจะกลายเป็นช่วงที่สภามีอำนาจสูงสุด และอำนาจของประธานาธิบดี จะอยู่ในจุดต่ำสุด (Masters, 2017) ทำให้การออกนโยบายใดๆ ดำเนินการได้ลำบากมาก โดยเฉพาะในช่วงที่ประธานาธิบดีมาจากต่างพรรคการเมืองกับประธานสภา ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดย อาจเป็นสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาสูง ก็เพียงพอที่จะทำให้ประธานาธิบดีทำงานลำบากขึ้นแล้ว

โดยหลัก ในสหรัฐฯ มีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคคือ พรรคเดโมแครต (Democratic Party) และพรรครีพับลิกัน (Republican Party) ที่กุมอำนาจอยู่ โดยทั้งสองพรรคแสดงออก ถึงแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการแบ่งขั้วแนวคิดทางการเมืองออกเป็นสองขั้ว พรรคเดโมแครตเป็นตัวแทนของแนวคิดเสรีนิยม สายพิราบ และพรรครีพับลิกันเป็นตัวแทน ของแนวคิดอนุรักษนิยม สายเหยี่ยว⁶ (Robb, 2013) พรรคเดโมแครตสนับสนุนการพัฒนา

⁶ ฝ่ายพิราบ และฝ่ายเหยี่ยว เป็นศัพท์ที่ใช้ในสมัยสงคราม ‘เหยี่ยวสงคราม’ ใช้แทนความหมายของฝ่าย ที่ต้องการการต่อสู้ ปรากฏครั้งแรกในจดหมายของโทมัส เจฟเฟอร์สันถึงเจมส์ เมดิสันช่วงปี ค.ศ. 1798 บรรยายถึงฝ่ายสหพันธรัฐที่ต้องการทำสงครามกับฝรั่งเศส ส่วนพิราบเป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพ มีที่มา

ประชาสังคมภายในประเทศ ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบไม่แข็งกร้าว โดยทั่วไปมักจะต่อต้านการใช้กำลังทหารกับประเทศอื่น ไม่เพิ่มงบประมาณการทหารมากนัก สนับสนุนการควบคุมอาวุธปืนภายในประเทศ เน้นความเข้มแข็งของรัฐบาลเพื่อพัฒนาโครงสร้างสังคม สนับสนุนความเท่าเทียมและมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สนับสนุนสิทธิการทำแท้ง LGBTQ เกือบห้าสิบล้านคนได้สูง และเพิ่มค่าแรงขั้นต่ำ (Otieno, 2019) ในขณะที่พรรครีพับลิกัน มีแนวคิดจำกัดการแทรกแซงของรัฐบาลในประเทศภายในประเทศ แต่มีบทบาทโดดเด่นในนโยบายต่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากกว่า ส่วนใหญ่จะสนใจประเด็นด้านการทหาร เศรษฐกิจและศาสนา มีแนวทางแบบอนุรักษนิยมด้านการคลังและสังคม ส่งเสริมตลาดเสรี และส่งเสริมให้ประชาชนมีเสรีภาพและรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง สนับสนุนการเพิ่มงบประมาณทางทหารและใช้นโยบายแข็งกร้าวต่อประเทศอื่น ส่งเสริมให้ชาวอเมริกันครอบครองอาวุธปืน มีจุดยืนแข็งกร้าวด้านการทำแท้งและสิทธิ LGBTQ สนับสนุนให้ลดภาษีทั้งคนจน คนรวย และปล่อยให้อัตราค่าแรงขั้นต่ำเป็นไปตามตลาดเสรี (Otieno, 2019)

แต่ละพรรคจะส่งตัวแทนเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี และลงเลือกตั้งเป็นผู้แทนในสภาองเกรส ทำงานตามโครงสร้างการแบ่งฝ่ายที่รัฐธรรมนูญกำหนด พรรคการเมืองทั้งสองเป็นขั้วตรงข้ามกัน และมักขัดแย้งกันในการทำงานเป็นเรื่องปกติ ทำให้หากเสียงข้างมากและประธานในสภาองเกรส มาจากคนละพรรคกับประธานาธิบดี มีโอกาสสูงที่แนวทางของทั้งสองฝ่ายจะขัดแย้งกัน ทำให้ประธานาธิบดีทำงานลำบาก กำหนดนโยบายต่างๆ สำเร็จตามที่ต้องการได้ยาก แต่หากสมาชิกส่วนใหญ่และประธานสภาฯ มาจากพรรคเดียวกันกับประธานาธิบดี มีโอกาสสูงที่จะมีแนวทางไปในทิศทางเดียวกัน เพิ่มอำนาจให้กับประธานาธิบดี ทำให้ออกนโยบายได้อย่างราบรื่น ทั้งนี้ การแบ่งขั้วทางการเมืองยังสามารถนำไปพิจารณาในบริบทของข้าราชการฝ่ายบริหารได้ด้วย โดยประธานาธิบดีมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี นักการทูตและที่ปรึกษา ย่อมเลือกคนที่ตนเองไว้วางใจ ใกล้ชิด และมีแนวทางสอดคล้องกัน จึงมีโอกาสูงที่จะเลือกผู้ที่มีแนวคิดคล้ายกันจากพรรคเดียวกันเข้ามาทำงาน ทำให้พอจะคาดเดาแนวทางการตัดสินใจในนโยบายต่างๆ ได้เบื้องต้น อย่างไรก็ตาม แผนภาพวงแหวนในภาพที่ 1 ยังต้องนำมาพิจารณาเสมอ ว่าประธานาธิบดีเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แม้ขั้วแนวคิดที่แตกต่างจะครอบงำการเมืองภายในสหรัฐฯ แต่แนวคิดของพรรคค่อนข้างห่างไกลจากความสนใจจากประธานาธิบดีในการตัดสินใจเรื่องนโยบายต่างประเทศ เมื่อสุดท้ายนโยบายยังคงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของประธานาธิบดีเป็นหลัก จึงมีโอกาสนโยบายต่างประเทศอาจ

ตั้งแต่สมัยพระคัมภีร์เก่า แต่เริ่มนำมาใช้ในช่วงวิกฤตการณ์คิวบา โดยนักข่าวใช้พรีราบเป็นสัญลักษณ์ที่ตรงข้ามกับเหยี่ยว

ไม่สอดคล้องกับแนวทางพรรคการเมืองที่ประธานาธิบดีสังกัดได้ การแบ่งขั้วทางการเมืองจึงสามารถนำมาพิจารณาถึงแนวนโยบายของประธานาธิบดีได้ในเบื้องต้นเท่านั้น

นอกจากปัจจัยการเมืองภายในข้างต้น ปัจจัยภายนอกยังส่งผลต่อการตัดสินใจของประธานาธิบดีเช่นกัน เนื่องจากโครงสร้างการเมืองโลกในปัจจุบัน รัฐไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่พึ่งพาอาศัยกันและเกี่ยวพันกัน การดำเนินมาตรการและนโยบายของรัฐหนึ่งย่อมส่งผลต่อรัฐอื่น ดังนั้น เมื่อสหรัฐฯ ต้องการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แม้สหรัฐฯ จะเป็นมหาอำนาจใหญ่ของโลก แต่ก็ไม่สามารถกำหนดนโยบายตามใจตนแต่ฝ่ายเดียวได้ทั้งหมด สหรัฐฯ ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างความมั่นคงระหว่างประเทศที่กำหนดโดยการมีปฏิสัมพันธ์ของรัฐต่างๆ อย่างหลากหลาย ในกรณีนโยบายเกาหลีเหนือ สหรัฐฯ ต้องคำนึงถึงโครงสร้างความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลีที่มีตัวแสดงหลายรัฐ ประกอบด้วย จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ และสหรัฐฯ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอยู่ในภูมิภาคนี้อย่างเหนียวแน่นและซับซ้อน สหรัฐฯ เป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงกับญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มายาวนาน ในขณะเดียวกันก็เป็นทั้งพันธมิตรและผู้แข่งขันทางยุทธศาสตร์กับจีนและรัสเซีย ความสัมพันธ์ที่สหรัฐฯ มีต่อประเทศดังกล่าวนำมาซึ่งการมีฐานทัพและกองกำลังของสหรัฐฯ ในภูมิภาค การซ้อมรบร่วมกัน รวมไปถึงการเคลื่อนไหวเชิงยุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ในขณะที่เกาหลีเหนือมีจีนและรัสเซียเป็นพันธมิตรหลักที่เริ่มออกห่างมากขึ้น หลังจากเกาหลีเหนือยึดมั่นนโยบายพึ่งพาตัวเอง ความสัมพันธ์ที่มีกับเกาหลีใต้ก็ไม่แน่นอนเพราะใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มาก ส่วนญี่ปุ่นก็เป็นศัตรูเก่าที่สนิทสนมกับสหรัฐฯ ซึ่งเป็นคู่กรณีใหม่ สภาวะเช่นนี้ทำให้เกาหลีเหนือรู้สึกถึงภัยคุกคามที่ห้อมล้อมเกาหลีเหนือ และคุกคามความมั่นคงของเกาหลีเหนืออยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องตอบโต้ความไม่มั่นคงนี้ด้วยการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ มีการทดสอบนิวเคลียร์และขีปนาวุธบ่อยครั้ง เพื่อแสดงออกถึงการป้องปรามนิวเคลียร์ต่อสหรัฐฯ ฝ่ายสหรัฐฯ และพันธมิตรจึงต้องมีมาตรการตอบโต้พฤติกรรมเหล่านี้กลับไปเช่นกัน เพื่อรักษาความมั่นคงของพันธมิตรในภูมิภาค รักษาผลประโยชน์และความน่าเชื่อถือของสหรัฐฯ ในภูมิภาคนี้ การที่ต่างฝ่ายต่างพยายามป้องกันผลประโยชน์และความมั่นคงของตนเอง ทำให้คาบสมุทรเกาหลีและภูมิภาคเอเชียตะวันออกอยู่ในสภาวะ Security Dilemma⁷ (Wivel, 2011, p. 2389) ทำให้การตัดสินใจดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวัง นำสภาวะ Security Dilemma บนคาบสมุทรเกาหลีไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายเกาหลีเหนือ ด้วยการหาวิธีรองรับ

⁷ Security Dilemma คือ สภาวะที่รัฐหนึ่งดำเนินมาตรการเพื่อเพิ่มความมั่นคงของตนเอง แต่มีผลเป็นการลดความมั่นคงของรัฐอื่น ทำให้รัฐนั้นมีปฏิกิริยาตอบโต้ด้วยการเพิ่มการรักษาความมั่นคงของตนเองบ้าง ทำให้ Security Dilemma กลายเป็นสาเหตุความขัดแย้งที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

พฤติกรรมของเกาหลีเหนือที่ตอบสนองต่อโครงสร้างความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลีนี้ควบคู่ไปด้วย

4. ผลการศึกษา

ตลอดสองทศวรรษล่าสุด สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีแปรปรวนตลอดเวลา ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ ที่ไม่คงที่ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศผู้มีอำนาจกำหนดนโยบาย ในขณะที่เกาหลีเหนือสืบทอดตำแหน่งผู้นำทางสายเลือด โดยนับแต่ก่อตั้งประเทศ มีผู้นำเพียงแค่สามคน คือ คิมอิลซ็อง คิมจองอิล และคิมจองอึน ซึ่งมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้นโยบายต่อเนื่องเป็นเนื้อเดียวกัน ส่วนสหรัฐฯ ต้องเลือกตั้งเปลี่ยนผู้นำทุกสี่ปี และห้ามดำรงตำแหน่งเกินสองสมัย ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา 2 ส่วนที่ 1 (Washington, 1992) ในระหว่างปี ค.ศ. 2000-2018 สหรัฐฯ มีประธานาธิบดีทั้งหมดสี่คน สลับกันดำรงตำแหน่งระหว่างตัวแทนจากพรรคเดโมแครตและรีพับลิกัน แต่ละท่านมีแนวคิด ความเห็น ความสนใจที่ต่างกัน นอกจากนี้ ยังเป็นเรื่องปกติที่ประธานาธิบดีพร้อมรัฐบาลใหม่มักพยายามดำเนินนโยบายในทิศทางที่แตกต่างจากประธานาธิบดีคนก่อน (Tim Beal, 2005, p. 236) ส่งผลให้นโยบายเกาหลีเหนือในแต่ละยุคออกมาแตกต่างกัน โดยประธานาธิบดีจะตัดสินใจเลือกใช้มาตรการใดก็มาจากการศึกษาข้อมูลและปรึกษาหารือกับฝ่ายบริหาร ประกอบกับทัศนคติและมุมมองที่มีต่อโครงสร้างความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลี และการต้องรับมือกับพฤติกรรมของเกาหลีเหนือในแต่ละช่วง จนในที่สุดได้หลอมรวมออกมาเป็นแนวทางที่ประธานาธิบดีแต่ละคนยึดมั่น และตัดสินใจสกัดออกมาเป็นนโยบายเกาหลีเหนือที่แตกต่างกันเสียๆ งามๆ จากประธานาธิบดีทั้งสี่ท่าน ได้แก่ ประธานาธิบดีคลินตัน บุช โอบามา และทรัมป์

การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือของรัฐบาลคลินตันผ่าน Congagement Policy และ Agreed Framework 1994 ประธานาธิบดีคลินตันเลือกใช้การผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือเป็นนโยบายหลัก ในรูปแบบของ Congagement policy และได้ทำข้อตกลง Agreed Framework 1994 กับเกาหลีเหนือ โดยสามารถบังคับใช้ได้ตลอดสองสมัย การตัดสินใจกำหนดนโยบายเช่นนี้ คลินตันได้รับอิทธิพลมาจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกพร้อมกัน ด้านปัจจัยภายใน คลินตันได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากแนวคิดที่เน้นการใช้นโยบายต่างประเทศในทางสันติของพรรคเดโมแครตที่คลินตันสังกัด และได้รับอิทธิพลหลักและการสนับสนุนที่สำคัญจากอดีตประธานาธิบดีคาร์เตอร์ จากพรรคเดียวกัน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งพรรคเดโมแครตครอบครองเสียงข้างมาก ในด้านปัจจัยภายนอก สหรัฐฯ ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากเกาหลีเหนือ และได้รับความร่วมมือจากพันธมิตรในภูมิภาคอย่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้

ซึ่งส่งเสริมนโยบายผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือเช่นกัน จึงยังเป็นการสนับสนุนให้ประธานาธิบดีคลินตันผลักดันการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือในทางสันติ เปิดการเจรจากับเกาหลีเหนือเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์และตกลงด้านนิวเคลียร์ มากกว่าใช้วิธีแข็งกร้าวกดดันเกาหลีเหนือ

เนื่องจากประธานาธิบดีคลินตันมาจากพรรคเดโมแครต ในเบื้องต้นจึงคาดการณ์ได้ว่านโยบายเกาหลีเหนือของคลินตันน่าจะเน้นสันติวิธีมากกว่าแข็งกร้าว เช่นเดียวกับอดีตประธานาธิบดีคาร์เตอร์ ซึ่งสนับสนุนการเข้าหาเกาหลีเหนือ อีกทั้งยังเสนอเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ และต้องการจะเดินทางไปเยือนเกาหลีเหนือตามคำเชิญที่คิมอิลซ็องเสนอมาหลายครั้ง อย่างไรก็ตาม นโยบายเกาหลีเหนือของคลินตันในช่วงต้นไม่ได้เป็นไปตามที่คาด เป็นผลมาจากทัศนคติที่เชื่อกันเป็นส่วนใหญ่ของสหรัฐฯ ซึ่งมองเกาหลีเหนือในแง่ร้าย มองว่าเป็นศัตรูที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน มีความแข็งกร้าวจากการพัฒนาอาวุธและคาดการณ์ไม่ได้ (Feffer, 2003, p. 96) ประธานาธิบดีคลินตันซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่มีความเชื่อเช่นนั้น จึงต้องการใช้มาตรการแข็งกร้าว (Feffer, 2003, p. 62) ได้แก่ การกดดันเกาหลีเหนือ และกดดันสหประชาชาติให้ออกมติคว่ำบาตรเกาหลีเหนือทางเศรษฐกิจ ลงโทษเกาหลีเหนือที่พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ และต้องการที่จะสั่งห้ามการส่งออกอาวุธไปยังเกาหลีเหนือทั้งหมด

ในขณะเดียวกัน เกาหลีเหนือก็มีทัศนคติไม่ดีต่อสหรัฐฯ เช่นกัน โดยสามัญสำนึกหลักของเกาหลีเหนือคือความหวาดระแวงต่อภัยคุกคามจากภายนอก โดยเฉพาะสหรัฐฯ เนื่องจากเกาหลีเหนือต้องเผชิญกับภาวะสงครามและความเสี่ยงที่จะถูกทำลายล้างจนสูญสิ้นมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ถูกญี่ปุ่นปกครองช่วงก่อนแยกประเทศ สงครามโลกทั้งสองครั้ง และสงครามเกาหลีที่ดึงสหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทบนคาบสมุทร พร้อมกับกองกำลังทหาร และความเสี่ยงที่จะใช้อาวุธนิวเคลียร์ (Feffer, 2003, p. 60) เมื่อเริ่มฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม คิมอิลซ็องจึงเริ่มสนใจพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ โดยเริ่มจากการใช้ประโยชน์ด้านพลังงานในทางสันติก่อน แม้จะมองการณ์ไกลถึงการใช้อาวุธนิวเคลียร์มากกว่านั้น แต่ความพร้อมและศักยภาพของเกาหลีเหนือในเวลานั้นยังไม่มากพอที่จะพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ (Pollack, 2011, p. 47) เกาหลีเหนือจึงพัฒนานิวเคลียร์อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเพิ่งจะเริ่มมีแนวคิดถึงเรื่องอาวุธนิวเคลียร์มากขึ้นเมื่อสหรัฐฯ เสริมสร้างความเป็นพันธมิตรทางทหารและความมั่นคงกับญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น มีการนำฐานทัพ กองกำลังทหาร อาวุธ และนิวเคลียร์มาติดตั้งในภูมิภาค ในขณะที่จีนและโซเวียต พันธมิตรที่เคยช่วยเหลือเกาหลีเหนือมาตลอดได้เริ่มออกห่าง และเริ่มเปิดความสัมพันธ์กับประเทศเสรีอื่นๆ ทำให้เกาหลีเหนือเริ่มไม่มั่นใจว่าจะยังคงได้รับการสนับสนุนจากพันธมิตรทั้งสองต่อไป จึงพยายามสานสัมพันธ์กับประเทศอื่น ทั้งประเทศเป็นกลางและทุนนิยม รวมไปถึงสหรัฐฯ โดยได้เขียนจดหมายไปยังสหรัฐฯ เพื่อพยายามฟื้นฟู

ความสัมพันธ์ด้วย (Pollack, 2011, p. 83) แต่ไม่ได้รับการตอบรับ ในขณะที่สหรัฐฯ สนับสนุน เกาหลีได้อย่างเต็มที่ จนเกาหลีได้พัฒนารุดหน้าเกาหลีเหนือทั้งเศรษฐกิจ สังคม การทหาร และเทคโนโลยี ความสัมพันธ์บนคาบสมุทรจึงวางอยู่บนความไม่สมมาตร โดยเกาหลีเหนือ อยู่ในสถานะที่เสียเปรียบ แม้จะมีกำลังทหารมากกว่าแต่อ่อนด้อยประสิทธิภาพ ความรู้ การฝึกฝน และเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลเช่นนี้เปิดโอกาสให้เกาหลีเหนือใช้ทางเลือก ใหม่อย่างการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ เพื่อสร้างโอกาสให้เกาหลีเหนือสามารถป้องปรามภัย โดยรอบได้ และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงจุดยืนของประเทศในฐานะมหาอำนาจด้านวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าด้วย (Pollack, 2011, p. 54)

ดังนั้น คิมอิลซ็องจึงตัดสินใจพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งเริ่มเห็นภาพชัดเจนในช่วงปลาย ยุคสงครามเย็น ซึ่งคิมอิลซ็องเริ่มคำนึงถึงการเปลี่ยนผ่านอำนาจเช่นกัน โดยเลือกให้สืบทอด ตำแหน่งผู้นำทางสายเลือดเท่านั้น เพื่อให้มั่นใจว่าอุดมการณ์และแนวคิดของตนจะยังคงอยู่ได้ ยาวนานและมั่นคง คิมอิลซ็องจึงแต่งตั้งให้คิมจองอิล บุตรชายเป็นผู้สืบทอดคนต่อไป โดย เห็นว่าการที่เกาหลีเหนือมีโครงการอาวุธนิวเคลียร์จะยิ่งช่วยส่งเสริมอำนาจของคิมจองอิลได้ ในอนาคต (Pollack, 2011, p. 91) และช่วยลดความเสี่ยงต่อการล่มสลายของระบอบคิมใน ระยะยาว (Pollack, 2011, p. 83) นอกจากนี้ เกาหลีเหนือยังสังเกตเห็นท่าทีของสหรัฐฯ ที่โจมตีประเทศที่มีกองทัพใหญ่ มีอาวุธเต็มรูปแบบแต่ไม่มีนิวเคลียร์ แต่ใช้วิธีการทูต กับประเทศที่มีนิวเคลียร์ เช่น จีน และรัสเซีย คิมอิลซ็องซึ่งต้องการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ จึงเห็นว่าหากเกาหลีเหนือมีนิวเคลียร์จะเปิดโอกาสให้เกาหลีเหนือสามารถฟื้นฟูความสัมพันธ์ ทางทหารทูตกับสหรัฐฯ ได้ (Feffer, 2003, p. 62) ทศนคติของเกาหลีเหนือต่อสหรัฐฯ จึงค่อนข้างซับซ้อน มีทั้งความหวาดระแวง ไม่ต้องการให้สหรัฐฯ มีบทบาทบนคาบสมุทร มากเกินไปจนเป็นภัยคุกคาม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มากขึ้นเพื่อโอกาส ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้เท่าเทียมและคู่ขนานกับเกาหลีใต้

เจตนาอันซับซ้อนของเกาหลีเหนือ เอื้อให้เกิดการตีความผิดไปในทางที่มองเกาหลี เหนือเป็นภัย ดังเช่นที่คลินตันเชื่อในช่วงต้น อดีตประธานาธิบดีคาร์เตอร์ผู้ต้องการทราบเจตนา ที่แท้จริงของเกาหลีเหนือ (M. C. Jr., 2006, p. xxi) จึงแจ้งความประสงค์ต่อประธานาธิบดี คลินตัน ขอเยือนเกาหลีเหนือเพื่อเจรจากับคิมอิลซ็อง และเตือนให้คลินตันทบทวนเรื่องการคว่ำ บัตรใหม่อีกครั้ง (W. E. B. Jr., 2006, p. 5) หลังจากนั้น คาร์เตอร์ก็ได้กลับมาพร้อมกับ ข้อเสนอใหม่จากเกาหลีเหนือที่แสดงความประสงค์จะหยุดโครงการนิวเคลียร์ แลกเปลี่ยนกับ การเจรจาหารือกับเจ้าหน้าที่ของสหรัฐฯ

จากข้อเสนอของเกาหลีเหนือที่คาร์เตอร์ได้ตกลงมาให้ ประกอบกับการพิจารณา ความเห็นของ Robert Gallucci หัวหน้าคณะเจรจาเกาหลีเหนือ ซึ่งได้เสนอทางเลือกแก่

ประธานาธิบดีคลินตัน 3 ทาง คือ 1) รับรองเกาหลีเหนือเป็นรัฐครอบครองนิวเคลียร์และใช้มาตรการป้องปราม 2) นำกองทัพอากาศสหรัฐฯ เข้าทำลายฐานผลิตนิวเคลียร์ในเกาหลีเหนือที่สหรัฐฯ ทราบตำแหน่งชัดเจน และ 3) เจรจากับเกาหลีเหนือเพื่อนำไปสู่การหยุดผลิตอาวุธนิวเคลียร์ (W. E. B. Jr., 2006, p. 8) ทำให้ประธานาธิบดีคลินตันต้องพิจารณาแนวนโยบายเกาหลีเหนือใหม่ โดยถึงแม้จะไม่เห็นด้วยกับระบอบเกาหลีเหนือ แต่จากท่าทีของเกาหลีเหนือที่แสดงออกถึงความร่วมมือ ความคิดเห็นจากคาร์เตอร์ และข้อเสนอของโรเบิร์ต ทำให้คลินตันเห็นว่าการผูกมิตรเข้าหาโดยการค่อยๆ มีปฏิสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือผ่านการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคม ผ่านโครงการผูกมิตรเข้าหาด้านต่างๆ จะทำให้เกาหลีเหนือค่อยๆ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมลดการกระทำปฏิปักษ์ และพฤติกรรมที่แหกกฎเกณฑ์ กลายเป็นประเทศที่ลดความแข็งแกร่งและยอมทำตามกฎระเบียบมากขึ้น การผูกมิตรเข้าหาจึงเป็นทางเลือกที่ปฏิบัติได้จริงและมีเหตุผล สามารถป้องกันความไม่มั่นคงทางทหาร และการล่มสลายแบบกะทันหันของเกาหลีเหนือได้ (Cho, 2010, pp. 99-100) ดังนั้น คลินตันผู้มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายมากที่สุดจึงเลือกการผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือเป็นนโยบายหลัก และได้เจรจาทกลงกับเกาหลีเหนือจนบรรลุข้อตกลง Agreed Framework 1994 ซึ่งตกลงที่จะช่วยเหลือเกาหลีเหนือด้านพลังงานแลกเปลี่ยนกับการที่เกาหลีเหนือจะหยุดการพัฒนาโครงการอาวุธนิวเคลียร์และความเคลื่อนไหวแข็งแกร่งทางนิวเคลียร์ โดยที่สหรัฐฯ ยังคงรักษาความมั่นคงทางทหารไว้เช่นเดิมเพื่อจำกัดกรอบพฤติกรรมของเกาหลีเหนือ นโยบายของคลินตันจึงเป็นส่วนผสมระหว่างการสกัดกั้นเกาหลีเหนือ (Containment) ควบคู่ไปกับการเข้าหาเกาหลีเหนือ (Engagement) รวมเรียกว่า Congagement Policy (Feffer, 2003, p. 96) โดยมี Agreed Framework เป็นแกนกลาง เสนอร่างไว้ให้กับพฤติกรรมที่ดีของเกาหลีเหนือ และข่มขู่จะลงโทษหากเกาหลีเหนือกลับมามีพฤติกรรมแย่อย่างที่ผ่านมา โดยคาดหวังว่าเกาหลีเหนือจะยอมเปลี่ยนแปลงระบอบในเวลาอันใกล้ เพราะเห็นแก่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (W. E. B. Jr., 2006, p. 10) นโยบายของคลินตันจึงกลับมามีแนวทางเดียวกับพรรคเดโมแครตตั้งแต่ที่คาคะเนในเบื้องต้น และถึงแม้จะมีการเปลี่ยนผ่านอำนาจจากคิมอิลซ็องสู่คิมจองอิลในระหว่างกระบวนการเจรจา แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบมากนัก เพราะคิมจองอิลยังคงรักษาการเจรจาและแนวทางที่คิมอิลซ็องได้สร้างไว้เป็นอย่างดี ต่อเนื่อง และมั่นคง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายของคลินตันไม่ได้ราบรื่นเช่นเกาหลีเหนือ คลินตันถูกกดดันจากฝ่ายรีพับลิกันในสภาไม่ให้เข้าเจรจากับเกาหลีเหนือ แต่สุดท้ายก็สำเร็จมาได้เพราะฝ่ายเดโมแครตในสภาซึ่งครองเสียงข้างมากช่วยสนับสนุน ต่อมาเมื่อฝ่ายรีพับลิกันวิจารณ์เรื่องสัญญาที่จะยกเลิกการคว่ำบาตรทั้งหมดแก่เกาหลีเหนือ คลินตันจึงต้องยอมประนีประนอมโดยยอมยกเลิกการคว่ำบาตรแค่บางส่วน (Feffer, 2003, p. 108) และหลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไป

ครั้งใหม่ ได้ประธานสภาสูงเป็นฝ่ายรีพับลิกัน ยิ่งทำให้คลินตันทำงานได้ยากขึ้น นโยบายเกาหลีเหนือของเขาดูกระแสนต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์จากฝ่ายรีพับลิกันว่าเป็นนโยบายที่อ่อนเกินไป เสมือนเอาเงินไปมอบให้เกาหลีเหนือโดยเปล่าประโยชน์ และยอมจำนนต่อนิวเคลียร์เกาหลีเหนือ (Oberdorfer, 2013, pp. 410-414) นอกจากนี้ Richard Armitage ซึ่งในอนาคตจะดำรงตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลบุช ยังวิจารณ์ Agreed Framework ว่าเป็นแนวทางที่ขาดความครอบคลุมและบูรณาการ ควรตั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากกว่านี้ ควรเพิ่มประเด็นซีปนาวุธและอาวุธร้ายแรงตามรูปแบบ และควรกำหนดขอบเขตของพฤติกรรมเกาหลีเหนือให้ชัดเจนกว่านี้ (W. E. B. Jr., 2006, p. 7)

เพื่อให้เกิดความเห็นพ้องในนโยบายเกาหลีเหนือ สภาคองเกรสจึงให้คลินตันทบทวนนโยบายโดยแต่งตั้งให้วิลเลียม เพอร์รี อดีตรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม เป็นผู้ประสานงานพิเศษ ทบทวนนโยบายเกาหลีเหนืออีกครั้ง เพอร์รีได้ออก ‘รายงานเพอร์รี’ แสดงความเห็นว่าการเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือทำให้เกิดการทำสัญญาต่อกันว่าจะมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน และอย่างน้อยก็เป็นการสร้างโอกาสที่จะแก้ไขปัญหานิวเคลียร์ซึ่งมีประโยชน์กับฝั่งสหรัฐฯ โดยเพอร์รีเชื่อว่าเกาหลีเหนือจำเป็นต้องมีนิวเคลียร์เพื่อใช้ป้องปรามความเป็นปฏิปักษ์ของสหรัฐฯ และเกาหลีใต้ และเกาหลีเหนือจะไม่หยุดพัฒนานิวเคลียร์จนกว่าจะสัมผัสได้ว่าสถานการณ์โดยรอบปลอดภัย รายงานเพอร์รีจึงยังคงสนับสนุนให้ดำเนินนโยบายที่เป็นมิตรกับเกาหลีเหนือแบบเดิมต่อไป เพื่อเอื้อให้เกาหลีเหนือถอนซีปนาวุธและนิวเคลียร์ (Perry, 1999) ซึ่งจากสถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีในช่วงนั้น ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น และการที่เกาหลีเหนือไม่มีการทดสอบนิวเคลียร์ใดๆ บนคาบสมุทรแม้แต่ครั้งเดียว ในระหว่างค.ศ. 1994-2002 (CSIS Missile Defense Project, 2019) แสดงให้เห็นถึงความคืบหน้าที่ดี แต่เนื่องจากข้อตกลง ค.ศ. 1994 ตกลงเฉพาะเรื่องนิวเคลียร์ไม่ได้รวมถึงซีปนาวุธ ในปี ค.ศ. 1998 เกาหลีเหนือจึงปล่อยจรวดซีปนาวุธแทโพดง-1 อ้างว่าเพื่อปล่อยดาวเทียมขึ้นสู่วงโคจร (Feffer, 2003, p. 64) คลินตันตอบสนองต่อเหตุการณ์นี้ด้วยการพยายามหาทางเพิ่มข้อตกลงใหม่ ที่จะหมายรวมซีปนาวุธเข้าไปในข้อตกลงด้วย โดยที่ Agreed Framework ยังคงทำงานอยู่ต่อไป พร้อมกับนโยบายใหม่จากฝั่งเกาหลีใต้ ที่ใช้นโยบายผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือในชื่อนโยบายตะวันทอแสง (Sunshine Policy)⁸ (Lee, 2018) เข้ามาช่วย

⁸ เป็นนโยบายที่อิงมาจากนิทานอีสปเรื่อง “ลมเหนือกับพระอาทิตย์” พูดถึงการถกเถียงระหว่างพระอาทิตย์และลมเหนือว่าใครมีอำนาจมากที่สุด โดยตกลงให้ผู้ที่ทำให้นักเดินทางถอดเสื้อผ้าได้เป็นฝ่ายชนะ ลมเหนือซึ่งแทนการใช้วิธีรุนแรงจึงเริ่มเป่าลมให้แรงยิ่งขึ้น แต่ยิ่งเป่าลมแรง นักเดินทางกลับยิ่งดึงเสื้อคลุมตัวแน่นหนา ในขณะที่เมื่อพระอาทิตย์ส่องแสงให้ความอบอุ่น นักเดินทางก็เริ่มถอดเสื้อผ้าออกทีละชิ้น และเปลื้องผ้าออกจนหมดในที่สุด พระอาทิตย์ที่แทนถึงการใช้วิธีอ่อนโยนจึงได้รับชัยชนะ เกาหลีใต้จึงนำมาปรับใช้กับเกาหลีเหนือ

ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศที่ดี เอื้อให้เกาหลีเหนืออยู่บนโต๊ะเจรจาได้นานขึ้น ทำให้คลินตันสามารถรักษา Congagement Policy ไว้ได้จนจบสมัยที่สอง

4.1 ประธานาธิบดีบุชกับการดับเส้นทางแห่งสันติภาพ ด้วย Hardline Policy วาทกรรมแกนกลางแห่งความชั่วร้าย (Axis of Evil) และมาตรการชิงลงมือก่อน (Preemptive Strike)

การตัดสินใจดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของบุชในแบบแข็งกร้าว ทั้งการเน้นการกดดันคว่ำบาตรเกาหลีเหนือ และปฏิเสธการเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือ ได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก แต่เน้นหนักด้านปัจจัยภายในมากกว่า โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของตัวประธานาธิบดีบุชเองที่ไม่เชื่อใจเกาหลีเหนือ มองเกาหลีเหนือในแง่ร้าย และต้องการกดดันเกาหลีเหนือเพิ่มขึ้น ประกอบกับแนวทางสายเหยี่ยวของพรรครีพับลิกัน และคณะทำงานในฝ่ายบริหารที่มีความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ยังสนับสนุนให้บุชตัดสินใจเลือกใช้นโยบายแข็งกร้าวกับเกาหลีเหนือ ในขณะเดียวกัน ในด้านปัจจัยภายนอก การที่เกาหลีเหนือยังคงพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ต่อไป ยิ่งเน้นย้ำให้บุชไม่ไว้ใจและต้องการจัดการเกาหลีเหนืออย่างเด็ดขาด และยิ่งเกาหลีเหนือตอบรับนโยบายของบุชด้วยพฤติกรรมแข็งกร้าวด้านนิวเคลียร์ ก็ยิ่งเสริมให้บุชใช้นโยบายแข็งกร้าวกับเกาหลีเหนือต่อไปเช่นกัน

ประธานาธิบดีบุชมาจากพรรครีพับลิกัน ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของพรรคเดโมแครต จึงมีแนวโน้มสูงมากที่นโยบายเกาหลีเหนือของบุชจะออกจากแนวทางที่คลินตันวางไว้ และเน้นแนวทางแข็งกร้าวมากกว่า โดยเจ้าหน้าที่ในฝ่ายบริหารของบุชก็มีแนวคิดต่างจากเจ้าหน้าที่ในสมัยคลินตันเช่นกัน จึงยังส่งเสริมให้นโยบายเกาหลีเหนือสมัยบุชมีแนวโน้มที่จะออกจากแนวทางสันติ เช่น กรณีย์ โคลิน พาวเวลล์ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศสมัยบุช เห็นว่าคิมจองอิลเป็นพวกเผด็จการ ในขณะที่ เมดิสัน อัลไบรท์ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศสมัยคลินตันมองว่าคิมจองอิลเป็นผู้นำที่รู้จักการทำธุรกิจ สามารถตกลงกันได้ ส่วนประธานาธิบดีบุชเห็นว่าคิมจองอิลไว้วางใจไม่ได้ (Feffer, 2003, p. 98) และเชื่อว่าวิธีการที่ดีที่สุดที่จะส่งเสริมผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ คือการที่สหรัฐฯ ได้แสดงออกอย่างมั่นใจ และกระทำการได้ด้วยตนเองฝ่ายเดียว (Daalder & Lindsay, 2003) สหรัฐฯ ในยุคของบุชจึงไม่สนใจการเจรจาหารือก่อนตัดสินใจกำหนดนโยบาย แต่จะกำหนดนโยบายโดยผ่านการตัดสินใจของสหรัฐฯ แต่ฝ่ายเดียว หรือหากมีการเจรจา จะเป็นการเจรจาที่กดดันให้อีกฝ่ายดำเนินการตามที่สหรัฐฯ ต้องการอย่างเด็ดขาด

โดยเห็นว่าการอ่อนโยนและช่วยเหลือเกาหลีเหนือ จะส่งผลให้เกาหลีเหนือยอมล้มเลิกโครงการนิวเคลียร์ได้ดีกว่าการบีบบังคับโดยใช้กำลัง

แต่ก่อนจะได้นโยบายที่แน่นอน บุชยังต้องพิจารณาทางเลือกจากความเห็นแย้งที่มีอยู่เสียก่อน โดยเป็นความเห็นต่างระหว่างฝ่ายที่ต้องการ Hard Line Policy เช่น รองประธานาธิบดี ดิก เชนีย์ รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ดอน รัมส์เฟลด์ และปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายความมั่นคงต่างประเทศและควบคุมยุทธภัณฑ์ จอห์น โบลตัน ซึ่งสนใจแนวทางนโยบายต่างประเทศแบบสายเหยี่ยว ต้องการแนวทางแข็งกร้าวต่อต้านการเจรจากับเกาหลีเหนือ เพราะเกาหลีเหนือเชื่อถือไม่ได้ หากกดดันเกาหลีเหนือต่อไปจะช่วยให้ระบอบของเกาหลีเหนือล่ม แต่หากยินยอมตกลงกับเกาหลีเหนือต่อไป ย่อมเป็นการให้รางวัลกับพฤติกรรมแย่ๆ ของเกาหลีเหนือมากกว่า ในขณะที่อีกฝ่ายเห็นว่าควรเลือกแนวทางที่ใช้ได้จริง และเชื่อว่าสหรัฐฯ ยังสามารถตกลงเจรจากับเกาหลีเหนือได้ แม้จะไม่เห็นด้วยกับระบอบเกาหลีเหนือก็ตาม ผู้ที่มีแนวทางเช่นนี้คือ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ โคลิน พาวเวลล์ และรองรัฐมนตรีต่างประเทศที่เคยให้ความเห็นต่อ Agreed Framework ของรัฐบาลคลินตันมาก่อน ดังเช่น ริชาร์ด อาร์มิตาจ ที่ยังเห็นว่าการเจรจานั้นยังจำเป็น (W. E. B. Jr., 2006, p. 12) แต่ต้องเปลี่ยนวิธีการเจรจาให้ครอบคลุมประเด็นสิทธิมนุษยชน ประเด็นอาวุธร้ายแรงอื่นนอกจากนิวเคลียร์ และต้องให้ประเทศในภูมิภาคอย่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีสมาชิกสภาที่มาจากพรรคริพับลิกันบางส่วนอย่าง เบรนท์ สโคครอฟท์ และโดนัลด์ กรีก ที่เสนอให้รัฐบาลใช้การเจรจาแก้ปัญหา

อย่างไรก็ตาม ผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดนโยบายเกาหลีเหนือคือประธานาธิบดี บุช ในที่สุด บุชจึงตัดสินใจเดินหน้าใช้นโยบายแข็งกร้าวต่อเกาหลีเหนือ สอดคล้องกับแนวคิดหลักเบื้องต้นของพรรคริพับลิกันที่สนับสนุนแนวทางแข็งกร้าวในนโยบายต่างประเทศ โดยบุชผานความคิดเห็นจากฝ่ายบริหาร และสภาองเกรสได้ออกมาเป็น 3 ยุทธศาสตร์คือ 1) การสกัดกั้นทางทหาร 2) การโดดเดี่ยวทางเศรษฐกิจ และ 3) การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองของเกาหลีเหนือ (Feffer, 2003, p. 94) บุชเริ่มจากการเรียกเกาหลีเหนือว่าเป็นหนึ่งในแกนแห่งความชั่วร้าย (Axis of Evil) ร่วมกับอิหร่านและอิรัก เป็นรัฐอันตรายที่ให้ที่พัก สนับสนุนทางการเงิน และช่วยเหลือผู้ก่อการร้าย (Glass, 2002) จากนั้นได้ใช้อำนาจนี้ดำเนินมาตรการฝ่ายเดียวและแข็งกร้าวต่อเกาหลีเหนือ เช่น การลงโทษคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การปฏิบัติการทางทหารแบบชิงลงมือก่อน และการเปลี่ยนระบอบของเกาหลีเหนือทุกวิถีทาง (Cho, 2010, p. 110) บุชเรียกร้องทุกวิถีทางให้เกาหลีเหนือหยุดขายขีปนาวุธและเทคโนโลยีด้านขีปนาวุธให้กับประเทศอื่น ประกาศยุติข้อตกลง Agreed Framework อีกทั้งยังเข้าหาเกาหลีเหนือแบบบีบบังคับ ส่งคณะเจรจาสู่ตลกรับกับเกาหลีเหนืออย่างจริงจัง โดยได้เพิ่มประเด็นขีปนาวุธ อาวุธอานุภาพร้ายแรง อาวุธตามรูปแบบ และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ให้เกาหลีเหนือปฏิบัติตามเงื่อนไขของสหรัฐฯ อย่างเด็ดขาด หากเกาหลีเหนือยอมทำตามข้อเสนอ สหรัฐฯ

จึงจะยอมช่วยเหลือโดยยอมผ่อนคลายมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจเป็นการตอบแทน (Feffer, 2003, p. 105 และ W. E. B. Jr., 2006, p. 11)

ทางด้านเกาหลีเหนือ คิมจองอิลสานต่อการพัฒนานิวเคลียร์ของคิมอิลซ็องต่อไป โดยยืนยันว่าเกาหลีเหนือจำเป็นต้องมีอาวุธนิวเคลียร์เพื่อรักษาความอยู่รอดของระบอบ ป้องปรามภัยคุกคามนิวเคลียร์จากสหรัฐฯ และใช้เป็นเครื่องมือทางการทูตที่ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เปิดโอกาสที่จะได้รับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ โดยคิมจองอิลเคยแถลงว่าเขาไม่เคยมองสหรัฐฯ เป็นศัตรู แต่ต้องการกลับไปมีความสัมพันธ์ที่ปกติกับสหรัฐฯ (Pollack, 2011, p. 125) แต่รัฐบาลบุชแทบจะปฏิเสธการเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือทุกรูปแบบ ปิดช่องไม่ให้เกาหลีเหนือมีโอกาสต่อรอง สำหรับเกาหลีเหนือ Agreed Framework เป็นวิธีที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายด้านการทูตกับสหรัฐฯ รับประกันการช่วยเหลือด้านพลังงาน และได้สหรัฐฯ เป็นผู้สนับสนุนทางการเงินและเศรษฐกิจรายใหม่ เพิ่มเติมจากพันธมิตรเดิม (Feffer, 2003, p. 116) แต่การยุติ Agreed Framework ของบุชได้ทำลายความฝันของเกาหลีเหนือ นอกจากนี้ ทั้งสองประเทศยังมีความต้องการแตกต่างกันชัดเจนในเรื่องการปลดอาวุธนิวเคลียร์ (Denuclearization) ฝ่ายสหรัฐฯ ต้องการให้เกาหลีเหนือยุติความสามารถทั้งทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมในการสร้างอาวุธนิวเคลียร์ทั้งหมดแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยยุติโครงการอย่างเบ็ดเสร็จ ตรวจสอบได้ และต้องไม่กลับมาทำอีก หรือที่เรียกว่า CVID⁹ ส่วนเกาหลีเหนือขยายการปลดอาวุธนิวเคลียร์ให้กว้างขึ้น โดยต้องการให้สหรัฐฯ เป็นฝ่ายปลดอาวุธนิวเคลียร์ร่วมกับเกาหลีเหนือ ยุติพันธะผูกพันในการเป็นพันธมิตรทั้งหมดที่มีกับเกาหลีใต้ นำภัยคุกคามนิวเคลียร์ออกจากคาบสมุทรเกาหลี นอกจากนี้ เกาหลีเหนือยังเห็นต่างในรูปแบบการปลดอาวุธนิวเคลียร์ โดยเห็นว่าเกาหลีเหนือสามารถรักษาการพัฒนานิวเคลียร์ในทางสันติเพื่อพลังงานไว้ได้ และต้องการดำเนินการปลดอาวุธนิวเคลียร์อย่างค่อยเป็นค่อยไป (Feffer, 2003, p. 118; W. E. B. Jr., 2006, p. 15)

ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ในสมัยบุชจึงเต็มไปด้วยความไม่ลงรอยและห่างเหิน นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังมีพฤติกรรมแข็งกร้าว โดยในระหว่างที่ยื่นข้อเสนอเด็ดขาดและปฏิเสธการเจรจากับเกาหลีเหนือ สหรัฐฯ ยังคงเดินหน้าพัฒนาระบบโจมตีเชิงป้องกันด้านนิวเคลียร์อย่างรอบด้าน พัฒนาทั้งอาวุธตามรูปแบบและนิวเคลียร์ แสดงความพร้อมที่จะใช้มาตรการชิงลงมือก่อนต่อประเทศที่สหรัฐฯ เห็นว่าเป็นภัยได้ทุกเมื่อ เมื่อประกอบกับการกล่าวหาว่าเกาหลีเหนือเป็นแกนกลางแห่งความชั่วร้าย และสถานการณ์สงครามในอิรัก ทำให้เกาหลี

⁹ CVID มาจาก Complete Verifiable Irreversible และ Dismantlement ประกอบด้วย Complete หมายถึง การยุติการพัฒนาศักยภาพทั้งพลูโตเนียมและยูเรเนียม Verifiable คือ การยอมให้ IAEA เข้าไปตรวจสอบแบบพิเศษได้ Irreversible คือการไม่กลับไปพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ทั้งด้านอาวุธและพลังงาน และสุดท้าย Dismantlement หมายถึง การต้องถอนอาวุธนิวเคลียร์โดยทันที (W. E. B. Jr., 2006, p. 15)

เหนือหาวาตระแวงและออกมาตอบโต้เพื่อแสดงจุดยืนด้านนิวเคลียร์ โดยคิมจองอิลประกาศว่า เกาหลีเหนือจำเป็นต้องมีอาวุธนิวเคลียร์เพื่อให้มีความสามารถในการป้องปรามเพียงพอที่จะสามารถป้องกันการโจมตีจากสหรัฐฯ และปกป้องความมั่นคงของชาติ และเมื่อสหรัฐฯ ไม่มีท่าทีที่จะยอมกลับมาเข้าหาเกาหลีเหนืออย่างสันติเช่นสมัยคลินตัน คิมจองอิลจึงยืนยันอย่างเด็ดขาดว่า トラบใดที่การป้องปรามนิวเคลียร์ของทั้งสองประเทศยังคงอยู่ เกาหลีเหนือจะไม่วันล้มเลิกอาวุธนิวเคลียร์ สหรัฐฯ จึงควรล้มเลิกความพยายามให้เกาหลีเหนือปลดอาวุธนิวเคลียร์ แต่อยู่ร่วมกับเกาหลีเหนือให้ได้ และยอมรับเกาหลีเหนือในฐานะรัฐผู้มือนิวเคลียร์อย่างเท่าเทียมกับสหรัฐฯ (Feffer, 2003, pp. 142-143)

การบ่ยเบียงไม่ยอมเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือของบุช ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต้องจัดการกับปัญหาก่อการร้าย และการให้ความสนใจปัญหาสงครามในตะวันออกกลางเป็นหลัก (W. E. B. Jr., 2006 p. 14) ทำให้ประเด็นเกาหลีเหนือกลายเป็นเรื่องรอง แต่เนื่องจากปัญหานี้ยังมีความสำคัญ บุชจึงกดดันให้ประเทศอื่นช่วยรับผิดชอบจัดการปัญหาเพื่อเบาแรงสหรัฐฯ โดยเฉพาะจีนที่ไม่ค่อยร่วมมือในมาตรการคว่ำบาตรเกาหลีเหนือ สหรัฐฯ เห็นว่าการมีจีนอยู่ในการเจรจา จะช่วยเพิ่มอำนาจการต่อรองให้สหรัฐฯ ยังมีคู่เจรจาลายฝ่ายจะยิ่งช่วยเพิ่มแรงกดดันให้เกาหลีเหนือทำตามข้อตกลงมากยิ่งขึ้น เมื่อสหรัฐฯ พอใจกับการปลดอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ และสามารถควบคุมเกาหลีเหนือได้ตามที่ต้องการ สหรัฐฯ จึงจะให้ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ช่วยเหลือเกาหลีเหนือด้านพลังงานต่อไป (Beal, 2005, p. 215) ส่วนสหรัฐฯ ก็มีเวลาไปสนใจปัญหาตะวันออกกลางได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การทำสงครามในอิรักของบุชและการลดความสำคัญในประเด็นเกาหลีเหนือลง ทำให้คู่กรณีอื่นไม่พอใจ ทั้งญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน ไม่มีฝ่ายใดเห็นด้วยกับมาตรการชิงโจมตีก่อนที่สหรัฐฯ ใช้ก่อสงครามกับอิรัก (W. E. B. Jr., 2006, p. 41) ส่วนเกาหลีเหนือก็กังวลว่าจะโดนมาตรการเดียวกันเป็นรายต่อไป

เพื่อไม่ให้สถานการณ์บนคาบสมุทรแย่งลง ประเทศผู้มีส่วนได้เสียอื่นจึงพยายามหาทางลดความตึงเครียดด้วยการจัดการประชุมหลายฝ่าย โดยมีจีนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยดึงทั้งสองฝ่ายเข้าสู่โต๊ะเจรจา ไม่ปล่อยให้ทั้งสองต่างดำเนินนโยบายโดยลำพังต่อกันอีกต่อไป จึงเกิดการประชุม 6 ฝ่ายขึ้น แต่ในที่ประชุมยังมีความขัดแย้งกันระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ตลอดเวลา เป็นผลมาจากความแตกต่างระหว่างแนวคิดสองแบบ แบบแรก คือแนวคิดของเกาหลีเหนือซึ่งอิงจากสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียที่เคารพอำนาจอธิปไตยของรัฐอย่างเท่าเทียม ทำให้ทุกรัฐมีสิทธิป้องกันตนเอง ป้องกันการรุกราน และการแทรกแซงกิจการภายในจากต่างชาติ ในขณะที่อีกแบบเป็นแนวคิดของสหรัฐฯ ซึ่งเป็นแนวคิดแบบโลกยุคอาณานิคม โดยมองว่าโลกมีศูนย์กลางที่ประกอบด้วยรัฐมหาอำนาจเป็นตัวแทนของความเจริญ มีความชอบธรรมที่จะครอบครองและพัฒนาอาวุธ ล้อมรอบด้วยรัฐรองอื่นๆ ที่จะครอบครองอาวุธและความเจริญได้ต่อเมื่อรัฐ

ศูนย์กลางรับรอง หากฝ่าฝืนจะกลายเป็น Rogue State (Beal, 2005, p. 217) ความแตกต่างในมุมมองพื้นฐานเช่นนี้ทำให้เกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ขัดแย้งกันตลอดเวลา และมีปัญหาการตีความการปลดอาวุธนิวเคลียร์ที่แตกต่างกันดังที่อธิบายข้างต้น แต่ในที่สุด ก็สามารถตกลงกันได้ในการประชุมครั้งที่ 4 และครั้งที่ 6 ได้แถลงการณ์ที่เกาหลีเหนือยอมผูกพันที่จะเปิดเผยโครงการนิวเคลียร์ หยุดการส่งออกเครื่องมือและเทคโนโลยีนิวเคลียร์ แลกเปลี่ยนกับการได้รับน้ำมัน 900,000 ตันและถอดซื้อเกาหลีเหนือออกจากผู้สนับสนุนการก่อการร้าย

การจัดการประชุมหกฝ่ายถือเป็นการปรับตัวที่ดีของบุช เป็นช่วงที่ยอมลดความแข็งแกร่งลงบ้าง เกิดความคืบหน้าที่ดีจนได้ข้อตกลงจากเกาหลีเหนือ แต่การสิ้นสุดของการประชุม 6 ฝ่ายก็จบลงในยุคของเขาเช่นกัน อีกทั้งยังมีเหตุการณ์รุนแรงและยั่วยุด้านนิวเคลียร์เกิดขึ้นต่อเนื่อง ทั้งการเกิดวิกฤตการณ์นิวเคลียร์เกาหลีเหนือครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 2003 จากการที่เกาหลีเหนือยอมรับว่ากลับไปพัฒนาศักยภาพยูเรเนียม และประกาศถอนตัวออกจาก NPT อีกทั้งยังมีการทดสอบอาวุธนิวเคลียร์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 2006 หากเปรียบเทียบกับผลการเจรจาในยุคคลินตัน ยุคของบุชมีการประชุมน้อยกว่า และมีเหตุการณ์ยั่วยุจากเกาหลีเหนือมากกว่า สัดส่วนการเจรจาต่อการก่อความรุนแรงจากเกาหลีเหนือในยุคคลินตันอยู่ที่ 4.5:1 ในขณะที่สัดส่วนสมัยบุชอยู่ที่ 2.37:1 มีการเจรจาโดยรวมทั้งหมด 64 ครั้งเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกระบวนการของการประชุม 6 ฝ่าย (Collins, 2017)

นอกจากนี้ ในระหว่างที่บุชครองตำแหน่งประธานาธิบดีถึงสองสมัย บุคคลที่เกี่ยวข้องในฝ่ายบริหาร ที่ปรึกษาและข้าราชการหลายคนไม่ได้อยู่ครบวาระ น่าสังเกตว่าเป็นเพราะความเห็นไม่ลงรอยกับประธานาธิบดี แม้มีบางคนที่ไม่ได้ลาออก แต่ก็ไม่สามารถทำงานได้ราบรื่น และถูกลดทอนบทบาทลง เช่น โคลิน พาวเวลล์ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศที่มีความเห็นต่างจากบุช มีแนวทางแข็งแกร่งน้อยกว่าจึงทำงานด้วยความอึดอัด ห่างเหินจากประธานาธิบดี และถูกลดทอนบทบาทลง ทั้งที่เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ แต่มีบทบาทในการร่างนโยบายต่างประเทศน้อยมาก ทำแต่งงานเฉพาะกิจที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น เมื่อหมดสมัยประธานาธิบดีบุชได้เปลี่ยนให้ คอนโดลิซซา ไรซ์ ซึ่งใกล้ชิดสนิทสนม และมีแนวคิดเช่นเดียวกับบุช เข้ามารับตำแหน่งแทน (อุไรวรรณ ธนสฤตย์, 2556, น. 113) นอกจากนี้ ยังมีจอห์น โบลตัน ที่ยังคงอยู่เป็นผู้สนับสนุน Hardline Policy ของบุชต่อไป ส่วนพาวเวลล์รวมไปถึงอาร์มิตาจ ที่มีแนวคิดเอนเอียงไปในทางผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือได้ถูกถอดออก (Armstrong, 2006, p. 23) สะท้อนให้เห็นว่า ประธานาธิบดียังคงมีอำนาจและอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศตลอดสมัย และทำให้รัฐบาลบุชยังคงรักษาแนวทางแข็งแกร่งต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีจึงเต็มไปด้วยการเผชิญหน้าระหว่างนโยบายแข็งแกร่งที่ต่อกันไปมาระหว่างสหรัฐฯ และเกาหลีเหนืออย่างไม่มีใครยอมใคร ไร้วิ้ววที่จะสามารถปลดอาวุธ

นิวเคลียร์บนคาบสมุทรได้อย่างสันติ และยิ่งในช่วงปลายสมัยของบุช คิมจองอิลยังยืนยันกรานว่าจะไม่ปลดอาวุธนิวเคลียร์จนกว่าสหรัฐฯ จะยอมปลดอาวุธนิวเคลียร์และออกจากพันธมิตรผูกพันด้านความมั่นคงที่สหรัฐฯ มีในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ถอนร่นนิวเคลียร์และกำลังทหารออกจากเกาหลีใต้ และพัฒนาความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือคู่ขนานกับเกาหลีใต้ (Pollack, 2011, p. 160) เมื่อบุชยังคงรักษาความเป็นพันธมิตรกับเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่อไป จึงยังคงสร้างความชอบธรรมให้เกาหลีเหนือพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ต่อไป ต่อมาเมื่อคิมจองอิลได้ตั้งคิมจองอึน บุตรชายขึ้นเป็นผู้สืบทอดคนต่อไปในปี ค.ศ. 2009 คิมจองอิลยังคงมั่นใจว่าคิมจองอึนจะยังพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ต่อไปมากกว่าล้มเลิก ยิ่งทำให้รู้ไว้แล้วว่าปลดอาวุธนิวเคลียร์เกาหลีเหนือได้สำเร็จ

4.2 การเปลี่ยนแปลงและแนวทางใหม่ในสมัยประธานาธิบดีโอบามา

ประธานาธิบดีโอบามาได้รับอิทธิพลในการเลือกกำหนดนโยบายเกาหลีเหนือมาจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของโอบามากกว่าพิจารณาได้จากนโยบายที่อยู่ตรงกลางระหว่างสันติวิธีและแข็งกร้าว ทั้งที่โดยปกติแล้ว หากได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายในซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดของพรรคการเมือง ฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ นโยบายเกาหลีเหนือของโอบามาน่าจะเอนเอียงไปในทางผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือแบบคลินตันมากกว่า แต่สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรในขณะนั้นตึงเครียดมากขึ้น และผู้นำเกาหลีเหนือยังคงยืนยันกรานที่จะพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่โอบามาต้องนำมาพิจารณา โอบามาจึงต้องให้น้ำหนักกับปัจจัยภายนอกนี้ และเลือกดำเนินนโยบายที่มีไม่แข็งด้วย เพื่อจัดการปัญหานิวเคลียร์อย่างเด็ดขาด ทำให้นโยบายของโอบามาไม่ทั้งไม่อ่อนและไม่แข็ง

ประธานาธิบดีบาร์ค โอบามาจากพรรคเดโมแครต สร้างความหวังว่าแนวทางสายพิราบจากเดโมแครตจะช่วยกอบกู้สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีได้ดังเช่นที่คลินตันเคยทำสำเร็จ การมาจากพรรคเดียวกับคลินตัน ทำให้สันนิษฐานได้เบื้องต้นว่าแนวนโยบายเกาหลีเหนือของเขาน่าจะคล้ายคลึงกับคลินตันมากกว่ารุนแรงแบบบุชที่มาจากต่างพรรค อย่างไรก็ตาม นโยบายของโอบามาไม่ได้เหมือนคลินตันดังที่คาดคะเน ทั้งที่เสียงข้างมากในสภาและประธานสภาจากทั้งสภาสูงและสภาล่างเป็นของพรรคเดโมแครตทั้งหมด เอื้อต่ออำนาจการกำหนดนโยบายของโอบามา นอกจากนี้ ที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่ในฝ่ายบริหารก็สนับสนุนแนวทางสันติวิธี หากโอบามาจะเปลี่ยนนโยบายจากบุชไปดำเนินแนวทางสายพิราบ หันกลับไปเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือเพื่อจบความสัมพันธ์อันตึงเครียดที่บุชสร้างไว้ น่าจะสะดวกและได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี แต่โอบามากลับเลือกใช้นโยบายที่อยู่ตรงกลางระหว่างการไม่อ่อนและไม่แข็ง (Lohschelder, 2017)

ทั้งนี้ เป็นเพราะโอบามาเข้ามารับตำแหน่งในช่วงที่สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลีตึงเครียดมาก เป็นผลมาจากนโยบายแข็งกร้าวจากทั้งประธานาธิบดีบุชและอิมยองบัค จากเกาหลีใต้ ที่ช่วยเสริมให้สถานการณ์แย่ง หากโอบามายังใช้วิธีแข็งกร้าวต่อ จะยิ่งทำให้สถานการณ์แย่ง แต่ถ้ากลับไปใช้ไม้อ่อนแบบเดิมเช่นสมัยคลินตัน ก็ไม่เด็ดขาดพอที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมเกาหลีเหนือได้ เพราะจากการทดสอบนิวเคลียร์และซีปนาวุธบ่อยครั้งขึ้น ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า การอ่อนข้อให้เกาหลีเหนือเกินไปนั้นไม่ได้ผล รวมไปถึงสถานการณ์เศรษฐกิจภายในประเทศ ทำให้รัฐบาลต้องพิจารณาการใช้จ่ายงบประมาณอย่างถี่ถ้วน รัฐบาลโอบามาจึงต้องเลือกดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวัง เลือกใช้นโยบายที่ใช้การได้จริง ไม่น่างบประมาณไปผลาญอย่างเปล่าประโยชน์ โอบามามองว่า ในอดีต สหรัฐฯ ดำเนินการเป็นรูปแบบ โดยให้รางวัลแก่พฤติกรรมชั่วร้ายและเป็นปฏิปักษ์ของเกาหลีเหนือ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ จึงเห็นว่าสหรัฐฯ ควรยกเลิกการดำเนินตามรูปแบบนั้น (The Economist, 2009) ทำให้โอบามาเลือกดำเนินนโยบายที่อยู่ตรงกลาง โดยเป็นนโยบายที่ใช้ยุทธศาสตร์ความอดทน ไม่ยอมมอบสิ่งให้เกาหลีเหนือต้องการโดยไม่ได้รับสิ่งตอบแทน ซึ่งเป็นการแก้จุดอ่อนของรัฐบาลคลินตัน และไม่ยอมผูกสหรัฐฯ เข้ากับความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบเกาหลีเหนือ ซึ่งแข็งกร้าวเกินไปอันเป็นวิถีทางของบุช นโยบายของโอบามาจึงเป็นวิธีที่ทำให้สหรัฐฯ เสียเปรียบน้อยที่สุดในการตกลงกับเกาหลีเหนือ และอาจเป็นวิธีที่ดีที่สุดได้ หากเกาหลีเหนือตกลงบรรลุเงื่อนไขกับสหรัฐฯ ยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และยอมปลดอาวุธนิวเคลียร์

เกาหลีเหนือเริ่มต้นรับโอบามาด้วยการออกแถลงการณ์ถึงรัฐบาลสหรัฐฯ ก่อนวันสาบานตนหนึ่งสัปดาห์ ให้รัฐบาลสหรัฐฯ พิจารณาปรับแนวทางเข้าหาเกาหลีเหนือในประเด็นอาวุธนิวเคลียร์ใหม่อีกครั้ง โดยแถลงว่าจะไม่หยุดโครงการนิวเคลียร์จนกว่าสหรัฐฯ จะทำให้ความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือกลับมาเป็นปกติ และยังแถลงว่า เกาหลีเหนือได้ละเว้นการวิจารณ์สหรัฐฯ เพื่อให้สหรัฐฯ หันมาสนใจในข้อเสนอมากขึ้น¹⁰ (Choe, 2009) จึงเป็นการแสดงท่าทีพร้อมให้ความร่วมมือ และพร้อมที่จะกลับมาเจรจากับสหรัฐฯ หากรัฐบาลสหรัฐฯ พิจารณาข้อตกลงใหม่ตามที่เกาหลีเหนือต้องการ ด้านสหรัฐฯ ได้ตอบแถลงการณ์โดยฮิลลารี คลินตัน รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ โดยแจ้งว่ารัฐบาลโอบามาจะเพิ่มการเข้าหาเกาหลีเหนือในการเจรจาสองฝ่ายมากขึ้นกว่าสมัยรัฐบาลบุช (Choe, 2009) หลังจากนั้น คลินตันยังไปเยือนประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน และแสดงเจตนาว่าจะมีการเจรจากับเกาหลีเหนือในประเด็น

¹⁰ สมัยประธานาธิบดีบุช ในการเจรจาผ่านที่ประชุม 6 ฝ่าย สหรัฐฯ กำหนดให้เกาหลีเหนือต้องเปิดเผยโครงการนิวเคลียร์ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีทั้งหมด จึงจะเกิดการเจรจาสองฝ่ายและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ เกาหลีเหนือมองว่าข้อตกลงนี้ไม่สมเหตุสมผล เมื่อเปลี่ยนรัฐบาล เกาหลีเหนือจึงเรียกร้องให้รัฐบาลโอบามาทบทวนข้อตกลงส่วนนี้ใหม่

นิวเคลียร์ในเวทีการประชุม 6 ฝ่าย ซึ่งเป็นท่าทีเชิงบวกต่อการจัดการปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือ อย่างไรก็ตาม ในระหว่างที่เยือนประเทศญี่ปุ่น เกาหลีเหนือได้ทดสอบขีปนาวุธ ทำให้คลินตันต้องออกมาเตือนว่าการกระทำของเกาหลีเหนือไม่เป็นประโยชน์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ (Landler, 2009)

จากแถลงการณ์และการปฏิบัติงานของคลินตัน พิจารณาได้ว่า นโยบายเกาหลีเหนือของโอบามา คือ การอดทนเชิงยุทธศาสตร์ที่มีการปรึกษารื้อกับพันธมิตรในที่ประชุม 6 ฝ่ายอย่างใกล้ชิด โดยโอบามา ต้องการการรื้อฟื้นการประชุม 6 ฝ่ายอีกครั้ง เข้าหาพันธมิตรอย่างเกาหลีใต้ และญี่ปุ่น รวมไปถึงนานาประเทศทั่วโลกให้ร่วมกันแก้ปัญหาภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือ มีการปรึกษารื้อในระดับเจ้าหน้าที่ระดับสูงถึงวิธีการที่เป็นไปได้ที่จะจัดการกับเกาหลีเหนือ โดยหลีกเลี่ยงที่จะไม่ใช้วิธีการที่เป็นเสมือนการให้รางวัลเกาหลีเหนือที่ได้ทดสอบนิวเคลียร์และขีปนาวุธ ยอมอดทนเท่าที่เหมาะสม ไม่ทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าสหรัฐฯ เห็นชอบกับพฤติกรรมแย่ๆ ด้านนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังขอความร่วมมือจากจีน ให้เพิ่มการกดดัน และการคว่ำบาตรต่อเกาหลีเหนือ ให้เกาหลีเหนือล้มเลิกโครงการนิวเคลียร์ เพราะประเทศจีนเป็นเพื่อนบ้านที่มีอิทธิพลกับเกาหลีเหนือที่สุด (Landler & Sanger, 2009) อีกทั้ง สหรัฐฯ ยังเปิดโอกาสให้มีการเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือ ซึ่งได้เกิดขึ้นจริงในเดือนธันวาคม (Council on Foreign Relations, 2019) แนวนโยบายของโอบามาจึงผสมผสานระหว่างการเจรจาสองฝ่ายกับเกาหลีเหนือแบบคลินตัน และดึงให้ผู้เกี่ยวข้องอื่นร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมกันแก้ปัญหาแบบบุช

อย่างไรก็ตาม การยอมเจรจากับเกาหลีเหนือในแบบของโอบามา ไม่ใช่การยอมให้เกาหลีเหนือทำตามใจ หรือปล่อยปละละเลยให้เกาหลีเหนือกระทำการตามต้องการ เรียกร้องสิ่งที่ต้องการได้ตลอดเวลา เพราะทันทีที่เกาหลีเหนือมีพฤติกรรมยั่ว ทดสอบนิวเคลียร์และขีปนาวุธ รัฐบาลโอบามา ก็พร้อมออกมาตอบโต้ ตักเตือนการกระทำของเกาหลีเหนือทันที ดังนั้นถึงแม้รัฐบาลโอบามาจะเริ่มใช้มาตรการในทางสันติก่อน แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงไม่เอื้อให้โอบามารักษาสันติวิธีได้มากนัก ต้องปรับเปลี่ยนมาตรการให้สอดคล้องกับสถานการณ์บนคาบสมุทรและพฤติกรรมของเกาหลีเหนือในแต่ละช่วง ทำให้โอบามาต้องเลือกใช้มาตรการให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของเกาหลีเหนือ หากเกาหลีเหนือมีพฤติกรรมที่ดีก็จะใช้มาตรการแบบสันติ หากเกาหลีเหนือแข็งกร้าว โอบามาจะใช้มาตรการแข็งกร้าวตอบโต้ แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลี และพฤติกรรมของเกาหลีเหนือ อันเป็นปัจจัยภายนอก เป็นส่วนหนึ่งที่โอบามานำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจ และส่งผลอย่างมากต่อการเลือกดำเนินนโยบาย

การที่นโยบายของโอบามาไม่เอนเอียงไปในทิศทางใดชัดเจน ทำให้สถานการณ์นิวเคลียร์คลุมเครือและไม่คงที่เช่นกัน ในสมัยของโอบามาจึงยังคงมีการทดสอบนิวเคลียร์และ

ซีปนาวุธเป็นระยะ สลับกับการทำข้อตกลงยอมหยุดโครงการนิวเคลียร์เป็นพักๆ หลังจากบรรลุข้อตกลงร่วมกัน ดังเช่นในปี ค.ศ. 2012 เกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ได้หารือกันที่กรุงปักกิ่ง และตกลงกันในข้อตกลง 29 กุมภาพันธ์ (Leap Day Agreement) โดยเกาหลีเหนือตกลงที่จะหยุดการพัฒนาสมรรถภาพยูเรเนียมในयोगพยอน เชิญให้ IAEA เข้าไปตรวจสอบ และประกาศหยุดการทดสอบซีปนาวุธและนิวเคลียร์ แลกกับความช่วยเหลือด้านอาหารจากสหรัฐฯ (Wit, 2019) แต่ข้อตกลงก็อยู่ได้ไม่นาน เมื่อเกาหลีเหนือประกาศจะปล่อยดาวเทียมอีกครั้งหลังจากทำข้อตกลงเพียงไม่กี่สัปดาห์ (Council on Foreign Relations, 2019) และยังทดสอบซีปนาวุธในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน ตามมาด้วยการทดสอบนิวเคลียร์ในปีถัดมา ทำให้สหรัฐฯ สูญเสียความเชื่อใจต่อเกาหลีเหนือ และจากสถิติเปรียบเทียบระหว่างการเจรจาและพฤติกรรมยั่วยุในรัฐบาลโอบามา ในช่วงที่เกาหลีเหนือยังมีผู้นำเป็นคิมจองอิล มีสัดส่วนการเจรจาคือ 1:5.67 มีการประชุมสองฝ่ายระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ แค่ 3 ครั้งเท่านั้นในช่วง 3 ปี (Collins, 2017) หลังจากคิมจองอิลขึ้นเป็นผู้นำเกาหลีเหนือ สัดส่วนการเจรจาต่อเหตุการณ์ยั่วยุต่ำลงอีกเป็น 1:31.5 และมีการประชุมสองฝ่ายแค่ 2 ครั้ง แต่มีเหตุการณ์ยั่วยุถึง 63 ครั้ง เป็นผลมาจากแนวทางของคิมจองอิลที่เพิ่มศักยภาพการป้องปรามด้านนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือมากขึ้น เพราะนโยบายครึ่งๆ กลางๆ ของสหรัฐฯ ไม่สามารถสร้างความพอใจให้เกาหลีเหนือได้เพียงพอ

เมื่อสถานการณ์ยังไม่พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นจากบุขมามากนัก สหรัฐฯ จึงไม่กลับไปเจรจากับเกาหลีเหนือจนกว่าเกาหลีเหนือจะแสดงให้เห็นว่าจะปลดอาวุธนิวเคลียร์ แต่เกาหลีเหนือกลับเลือกที่จะทดสอบซีปนาวุธและนิวเคลียร์อีกหลายครั้ง ในระหว่างปี ค.ศ. 2009-2017 มีการทดสอบนิวเคลียร์ทั้งสิ้น 4 ครั้ง ทดสอบซีปนาวุธรวม 104 ครั้ง โดยเว้นช่วงปี ค.ศ. 2010-2011 (CSIS Missile Defense Project, 2019) นอกจากนี้ เกาหลีเหนือยังก่อเหตุการณ์ยั่วยุต่อเกาหลีใต้ทั้งเหตุเรือซอนอัน และเกาะयोगพยอน สหรัฐฯ จึงไม่เจรจาสองฝ่ายร่วมกับเกาหลีเหนืออีกเลย ตั้งแต่เดือนมีนาคม ค.ศ. 2012 - มกราคม ค.ศ. 2017 (Collins, 2017) นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังเดินยุทธศาสตร์ใหม่ เพิ่มความแข็งแกร่งมากขึ้น เพิ่มเทคโนโลยีเข้ามาช่วยป้องปรามภัยนิวเคลียร์ โดยตกลงหารือเพื่อติดตั้งระบบป้องกันซีปนาวุธ (Terminal High Altitude Area Defense system: THAAD) ที่เกาหลีใต้ โดยมีเป้าหมายเพื่อรับประกันความมั่นคงของเกาหลีใต้ และปกป้องเกาหลีใต้จากภัยนิวเคลียร์เกาหลีเหนือ (Colucci, 2017) ระบบป้องกัน THAAD ยิ่งทำให้สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรตึงเครียดมากขึ้น โดยไม่ใช่แค่สร้างความไม่พอใจแก่เกาหลีเหนือ แต่ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่จีน ซึ่งสหรัฐฯ ต้องการให้เข้ามาร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะจีนเชื่อว่าสหรัฐฯ ไม่ได้ต้องการใช้ THAAD เพื่อป้องกันภัยจากเกาหลีเหนืออย่างเดียว แต่ต้องการใช้ระบบเรดาร์ของ THAAD เพื่อสอดส่องเข้ามาในอาณาเขตของจีนด้วย ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของจีน (Tokola, 2017)

การติดตั้ง THAAD จึงยิ่งทำให้สถานการณ์บนคาบสมุทรมีปัญหามากกว่าเดิม เพราะนอกจากจะทำให้จีนช่วยกดดันเกาหลีเหนือให้ล้มเลิกโครงการนิวเคลียร์ไม่ได้ ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเกาหลีใต้ และจีนกับสหรัฐฯ ตึงเครียด เพิ่มความซับซ้อนและยุ่งยากในการแก้ปัญหามากขึ้น จนจบสมัยของโอบามา ก็ยังไร้แววที่คาบสมุทรเกาหลีจะปลอดจากอาวุธนิวเคลียร์

4.3 ความคลุมเครือ ความไม่แน่นอน และความคาดการณ์ไม่ได้ของประธานาธิบดีทรัมป์

การเลือกตัดสินใจดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือในสมัยรัฐบาลทรัมป์ค่อนข้างน่าสนใจ เพราะมีความคลุมเครือและไม่แน่นอนตลอดเวลา โดยประธานาธิบดีทรัมป์มีบทบาทโดดเด่นมากหากเทียบกับประธานาธิบดียุคก่อนๆ ทำให้การตัดสินใจเลือกดำเนินนโยบายในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายในเป็นหลัก โดยเน้นบทบาทการตัดสินใจของประธานาธิบดีเอง ประกอบกับความเห็นจากบุคลากรฝ่ายบริหาร ซึ่งสนับสนุนแนวทางแข็งกร้าวด้านนโยบายต่างประเทศ และสนับสนุนการกดดัน คว่ำบาตรเกาหลีเหนือมากกว่าการเจรจา โดยมีปัจจัยภายนอกเป็นส่วนเสริมเพื่อช่วยประกอบการตัดสินใจ ทำให้มีบางช่วงที่นโยบายสหรัฐฯ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เป็นมิตรและสันติ นโยบายเกาหลีเหนือในยุคนี้จึงคาดการณ์ได้ยาก มีแนวโน้มตามใจผู้นำผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายเป็นหลัก

การได้โดนัลด์ ทรัมป์เป็นประธานาธิบดีคนใหม่ทำให้ชัยชนะกลับมาเป็นของพรรครีพับลิกันอีกครั้ง โดยสามารถคาดคะเนได้ในเบื้องต้นว่าทรัมป์จะเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ และน่าจะمينนโยบายเกาหลีเหนือคล้ายๆ โดยสนับสนุนแนวทางแข็งกร้าวและเอื้อต่อประโยชน์ของสหรัฐฯ มากที่สุด พิจารณาได้จากช่วงหาเสียงเลือกตั้ง และแถลงการณ์ในวันสาบานตนเข้ารับตำแหน่ง ทรัมป์ประกาศนโยบายอเมริกาต้องมาก่อน ซึ่งส่งเสริมการทำให้อเมริกากลับมายิ่งใหญ่และกลายมาเป็นผู้ชนะอีกครั้ง โดยได้กล่าวโดยนัยว่าจะยังคงรักษามิตรภาพ และความสัมพันธ์อันดีกับชาติต่างๆ บนพื้นฐานของความเข้าใจว่าการต้องคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติของตนเป็นลำดับแรกนั้น ถือเป็นสิทธิของทุกชาติ (the White House, 2017) จึงพิจารณาได้ว่านโยบายของนายทรัมป์จะคำนึงถึงผลประโยชน์ของสหรัฐฯ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด หากสหรัฐฯ เป็นฝ่ายเสียเปรียบในความสัมพันธ์ที่มีกับประเทศอื่น ทรัมป์ก็พร้อมที่จะปรับ เปลี่ยน หรือยกเลิก เพื่อให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับฝ่ายสหรัฐฯ มากที่สุด ในกรณีของเกาหลีเหนือจึงคาดเดาได้ว่านโยบายของทรัมป์น่าจะเน้นไปในทิศทางที่สหรัฐฯ จะเป็นฝ่ายได้มากกว่าเสีย เน้นแนวทางตามที่สหรัฐฯ ต้องการ มากกว่าจะยอมทำตามความต้องการของเกาหลีเหนือ ดังนั้น ความต้องการของประธานาธิบดีและรัฐบาลสหรัฐฯ ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน จึงมีอิทธิพลมากกว่าท่าทีของเกาหลีเหนือในการประกอบการตัดสินใจเลือกกำหนดนโยบาย

ประธานาธิบดีทรัมป์เข้ามารับตำแหน่งและเผชิญกับสถานการณ์นิวเคลียร์เกาหลีเหนือไม่ต่างจากสมัยโอบามามากนัก ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2017 เกาหลีเหนือต้อนรับทรัมป์ด้วยการทดสอบขีปนาวุธข้ามทวีปสำเร็จเป็นครั้งแรก โดยมีฟิสิกส์ไกลถึงอะแลสกา (BBC News, 2017) อีกทั้งยังทดสอบระเบิดไฮโดรเจนในเดือนกันยายน ซึ่งได้รับการยืนยันว่าเป็นระเบิดที่ทรงพลังที่สุดเท่าที่เกาหลีเหนือเคยทดสอบ โดยมีน้ำหนักประมาณ 250 กิโลตัน พฤติกรรมของเกาหลีเหนือสะท้อนให้เห็นเจตนาของคิมจองอึน ที่ยังคงยืนยันพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ และเร่งพัฒนาขีดความสามารถด้านนิวเคลียร์และขีปนาวุธอย่างรวดเร็วและหลากหลายกว่าผู้นำรุ่นก่อน การพัฒนานิวเคลียร์ในสมัยของคิมจองอึนมีจุดมุ่งหมายแตกต่างจากผู้นำทั้งสองรุ่นก่อน โดยคิมจองอึนไม่ได้ต้องการพัฒนานิวเคลียร์ไว้เพื่อป้องปรามการโจมตีจากสหรัฐฯ และรักษาความอยู่รอดของระบอบเป็นหลักแบบผู้นำรุ่นก่อน เพราะเห็นว่าเกาหลีเหนือประสบความสำเร็จและมีความสามารถด้านนิวเคลียร์เพียงพอที่จะป้องปรามสหรัฐฯ ได้แล้ว คิมจองอึนจึงพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์และขีปนาวุธด้วยเป้าหมายใหม่ คือการเพิ่มศักยภาพในการป้องกันประเทศ ขยายอำนาจเกาหลีเหนือในภูมิภาค ยกกระดับสถานะนิวเคลียร์ เพื่อเพิ่มความสำเร็จและอำนาจของคิมจองอึนในเวทีระหว่างประเทศ (McEachern, 2018, pp. 115-117)

ในขณะที่นโยบายเกาหลีเหนือของทรัมป์ก็มีแนวโน้มแข็งแกร่งแบบรีพบลิกันตามที่คาดการณ์ เริ่มจากการข่มขู่จะใช้กำลังทหารกับเกาหลีเหนือ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลได้สนับสนุนแนวทางนี้อย่างดี โดยฝ่ายกองทัพบกได้เพิ่มการซ้อมรบทางทหารบ่อยครั้งขึ้น รวมไปถึงการส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดไปก่อความวุ่นวายในเขตปลอดทหารเกาหลีในเชิงยุทธศาสตร์ ส่วนฝ่ายบริหารได้พยายามเพิ่มการคว่ำบาตร และกดดันทางเศรษฐกิจต่อเกาหลีเหนือ โดยโน้มน้าวให้จีนร่วมมือเพื่อยุติการเคลื่อนย้ายและขนส่งสินค้าสำคัญไปยังเกาหลีเหนือ โดยเฉพาะน้ำมัน (Posen, 2018, p. 22) นอกจากนี้ ทรัมป์ยังตอบโต้การทดสอบนิวเคลียร์และขีปนาวุธของเกาหลีเหนือด้วยการนำขึ้นส่วน THAAD ที่หารือกันตั้งแต่สมัยรัฐบาลโอบามาไปติดตั้งที่เกาหลีใต้ และทดสอบ THAAD ที่ติดตั้งไว้ที่อะแลสกา ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยระบบ THAAD สามารถยิงทำลายขีปนาวุธพิสัยกลางแบบเดียวกับที่เกาหลีเหนือครอบครองอยู่ได้อย่างแม่นยำ (บีบีซีไทย, 2560) และไม่ใช่แค่การแสดงท่าทีแข็งกร้าวต่อเกาหลีเหนือ ทรัมป์ยังมีท่าทีแข็งกร้าวต่อพันธมิตรอย่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ด้วย โดยเฉพาะภายหลัง ถูกสหรัฐฯ วิเคราะห์ว่าเอารัดเอาเปรียบมากเกินไป ทำให้สหรัฐฯ ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการตั้งฐานทัพในเกาหลีอย่างไม่สมสัดส่วน ทรัมป์จึงต้องการตกลงเรื่องค่าใช้จ่ายกับเกาหลีใต้เสียใหม่ โดยต้องการให้เกาหลีใต้รับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ทรัมป์ยังใช้ยุทธศาสตร์โจมตีเกาหลีเหนือด้วยวาทกรรมผ่านทวีตเตอร์ เริ่มจากการอิงคำกล่าวจากสมัยบุช ด้วยการกล่าวหาว่าเกาหลีเหนือเป็นประเทศสนับสนุนการก่อการร้าย (Council on Foreign Relations, 2019) ส่วนคิมจองอึนเป็นเพียงมนุษย์จรวด

ซึ่งกำลังทำภารกิจที่ทั้งฆ่าตัวตายและฆ่าระบอบของตนเอง (Borger, 2017) อีกทั้งยังข่มขู่เกาหลีเหนือโดยการแถลงโดยนัยว่าพร้อมจะใช้อาวุธนิวเคลียร์กับเกาหลีเหนือได้ตลอดเวลา โดยที่อาวุธของสหรัฐฯ สามารถใช้ได้จริง มีานุภาพมากกว่า และทรงพลังกว่าเกาหลีเหนือ (Council on Foreign Relations, 2019) ส่วนเกาหลีเหนือตอบโต้แถลงการณ์ของทรัมป์ด้วยการเรียกทรัมป์ว่าผู้ป่วยทางจิต (Stevens, 2018) และยืนยันหนักแน่นว่าเกาหลีเหนือดำเนินนโยบายนิวเคลียร์อย่างเหมาะสม และประสงค์จะดำเนินต่อไปให้บรรลุผล โดยที่ทรัมป์ไม่สามารถหยุดยั้งได้ (Boghani, 2019) การตอบโต้ของคิมจองอึนจึงเป็นการแจ้งแก่สหรัฐฯ ว่า จะตอบโต้ด้วยวิธีการเดียวกันกลับไป หากสหรัฐฯ วิจารณ์และกล่าวถึงเกาหลีเหนือด้วยถ้อยคำรุนแรง เกาหลีเหนือก็จะตอบโต้ด้วยถ้อยคำรุนแรง หากสหรัฐฯ ข่มขู่เกาหลีเหนือ เกาหลีเหนือก็จะตอบโต้ด้วยการข่มขู่ หากสหรัฐฯ ก่อพฤติกรรมรุนแรง ใช้กำลังกับเกาหลีเหนือ แน่แน่นอนว่าเกาหลีเหนือไม่อาจจะอยู่เฉยเช่นกัน แต่ในทางกลับกัน เกาหลีเหนือยังคงเปิดช่องทางเจรจาอยู่เสมอ ดังนั้น หากท่าทีของสหรัฐฯ ลดความเป็นปฏิปักษ์ลง เกาหลีเหนืออาจจะยอมเจรจาดูแลในช่วงปีแรกที่ทรัมป์เป็นประธานาธิบดี สถานการณ์ระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ไม่ค่อยเอื้อต่อการเจรจา เพราะการแสดงออกของทรัมป์ดังข้างต้น ที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าแนวนโยบายแข็งกร้าวต่อเกาหลีเหนือเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ทรัมป์ยังดำเนินนโยบายในรูปแบบแปลกประหลาด เริ่มตั้งแต่การเลือกใช้ تويترเป็นแพลตฟอร์มสำคัญในการแสดงจุดยืน แถลงนโยบาย และแสดงความเห็นในประเด็นต่างๆ บ่อยครั้ง นอกจากนี้ ทรัมป์มักจะแสดงท่าทีคลุมเครือ ไม่คงที่ และยากต่อการคาดเดาบ่อยครั้ง สอดคล้องกับที่นักจิตวิทยาเควีเคาระห์ลักษณะนิสัยของทรัมป์ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดง โดยทรัมป์มักจะแสดงราวกับว่ามีคนคอยจับจ้องอยู่ตลอดเวลา (McAdams, 2016) เพื่อป้องกันไม่ให้อีกฝ่ายทราบเจตนาที่แท้จริง และเพื่อลองเชิงทางยุทธศาสตร์และนโยบายจนกว่าจะแน่ใจว่าแนวทางที่เลือกใช้ทำให้ทรัมป์ได้ผลประโยชน์ตามที่ต้องการ นโยบายเกาหลีเหนือของทรัมป์จึงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แม้ช่วงต้นจะมีแนวทางแข็งกร้าว ข่มขู่เกาหลีเหนือตลอด แต่ภายหลังได้เปลี่ยนท่าทีหันมาสนใจเจรจากับเกาหลีเหนือแบบพลิกฝ่ามือ เหมือนไม่เคยมีการข่มขู่และตอบโต้ทางวาทกรรมต่อกันมาก่อน ทำให้นโยบายของทรัมป์กลายเป็นนโยบายที่เสมือนจะผสมผสานระหว่างการใช้การเจรจาและวิธีแข็งกร้าว เช่นเดียวกับสมัยโอบามา แต่การผสมผสานนโยบายของโอบามา มีหลักเกณฑ์การใช้ที่ชัดเจน โดยเลือกใช้วิธีเจรจาเมื่อพฤติกรรมเกาหลีเหนือแสดงออกถึงความร่วมมือ และใช้มาตรการแข็งกร้าวตอบโต้พฤติกรรมรุนแรง หรือการยั่วยุด้านนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ ในขณะที่ทรัมป์เปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายด้วยผลของการตัดสินใจที่เปลี่ยนแปลงไปมาอยู่ตลอดเวลาของตัวประธานาธิบดีทรัมป์เอง

ความไม่แน่นอนของทรัมป์เริ่มตั้งแต่การแถลงโดยนัยว่าสหรัฐฯ ควรจะถอนพันธะผูกพันด้านการไม่แพร่กระจายนิวเคลียร์ และแนะนำให้ญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของตนเอง แต่ภายหลังกลับแถลงให้กลับไปใช้แนวทางเดิม แต่เพิ่มเติมให้เกาหลีใต้เพิ่มความรับผิดชอบในการค่าใช้จ่ายในการดูแลกองทัพร่วมระหว่างสหรัฐฯ กับเกาหลีใต้มากขึ้น นอกจากนี้ ในช่วงที่ปะทะทางวาทกรรมกับเกาหลีเหนือ ก่อนที่จะแสดงวาทกรรมแข็งกร้าว ทรัมป์เคยกล่าวชมคิมจองอึนว่าเป็นคนฉลาด และรู้สึกเป็นเกียรติหากมีโอกาสได้พบกัน แต่ภายหลังก็เปลี่ยนท่าที (Yarhi-Milo, 2018, pp. 72-73) นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแนวนโยบายที่สำคัญในแบบที่พลิกสถานการณ์ราวกับท่าทีแข็งกร้าวในปีแรกไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นั่นคือการยอมเข้าหาเกาหลีเหนือ และกระตือรือร้นที่จะเข้าเจรจากับเกาหลีเหนือ ยอมจัดการประชุมสุดยอดร่วมกับคิมจองอึนที่สิงคโปร์ ในปี ค.ศ. 2018 ทำให้ทรัมป์กลายเป็นผู้นำสหรัฐฯ คนแรก ที่จัดการประชุมสุดยอดกับเกาหลีเหนือสำเร็จในขณะที่ยังดำรงตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม กว่าจะสามารถจัดการประชุมได้สำเร็จ ต้องเฝ้าติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด เพราะทรัมป์มีโอกาสเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจได้ตลอดเวลา โดยก่อนถึงกำหนดการประชุมเพียงสองสัปดาห์ ประธานาธิบดีทรัมป์กลับแถลงยกเลิกการประชุมสุดยอดกับคิมจองอึน อ้างว่าแถลงการณ์ล่าสุดของเกาหลีเหนือแสดงท่าทีโกรธเกรี้ยว และเป็นศัตรูกับสหรัฐฯ อย่างชัดเจน (Trump, 2018) แต่ในท้ายที่สุดการประชุมสุดยอดระหว่างเกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ก็สามารถเกิดขึ้นตามกำหนดการเดิม ในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 2018 ทั้งสองบรรลุลข้อตกลง 4 หัวข้อใหญ่ ได้แก่ 1) การตกลงจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันใหม่ เพื่อสันติภาพและความรุ่งเรืองของประชาชนทั้งสองประเทศ 2) เกาหลีเหนือและสหรัฐฯ ตกลงที่จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสันติภาพที่มั่นคงถาวรบนคาบสมุทรเกาหลี 3) ยืนยันพันธะผูกพันตามแถลงการณ์ปันมุนจอมที่ได้จากการประชุมสุดยอดระหว่างเกาหลีในเดือนเมษายน โดยเป็นแถลงการณ์ที่เกาหลีเหนือตกลงที่จะปลดอาวุธนิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลี และ 4) ทั้งสองประเทศตกลงที่จะค้นหา ส่งคืนนักโทษสงครามและผู้สูญหายระหว่างปฏิบัติหน้าที่ (POW-MIA) ซึ่งรวมถึงการส่งคืนผู้ที่ได้รับการระบุตัวตนแล้ว (Williams, 2018)

ข้อตกลงร่วมที่ได้จากการประชุมสุดยอดสหรัฐฯ และเกาหลีเหนือ มีส่วนที่อ้างถึงข้อตกลงที่ได้จากการประชุมสุดยอดระหว่างเกาหลี ในลักษณะที่ใช้บังคับร่วมกัน ทำให้พิจารณาได้ว่าการเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายเกาหลีเหนือของทรัมป์เป็นการเข้าหาและเปิดการเจรจาหรือเช่นนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะมีผลมาจากความสำเร็จในการดำเนินนโยบายของเกาหลีใต้ จนสามารถจัดการประชุมสุดยอดได้ครั้งแรกในรอบ 11 ปี ซึ่งเป็นอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกมาจนแจ่มแจ้ง ประธานาธิบดีฝ่ายก้าวหน้าคนใหม่ของเกาหลีใต้ มีแนวทางชัดเจนที่จะใช้การผูกมิตรเข้าหาเกาหลีเหนือเป็นหลัก ดังเช่นประธานาธิบดีคิมแดจุงได้ใช้ในช่วงที่ตรงกับสมัยรัฐบาล

คลินตัน มุนแจอินเริ่มจากการเร่งรัดให้ทรัมป์ลดการใช้ถ้อยคำตอบโต้เกาหลีเหนือ และเดินทางผู้มิตรเข้าหาเกาหลีเหนือ โดยอาศัยการทูตผ่านการกีฬา เชิญเกาหลีเหนือให้เข้าร่วมกีฬาโอลิมปิกฤดูหนาวที่เกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพ ณ เมืองพยองชัง (BBC News, 2018) หลังจากนั้นก็ตามด้วยการจัดการประชุมสุดยอดกับเกาหลีเหนือรวม 3 ครั้ง ทั้งที่ชายแดนปลอดทหารฝั่งเกาหลีใต้ และที่กรุงเปียงยาง เกาหลีเหนือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเกาหลีช่วยลดความตึงเครียดบนคาบสมุทรลง และช่วยให้ทรัมป์หันมาใช้นโยบายสันติกับเกาหลีเหนือ ส่งเสริมให้สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีดีขึ้น ทั้งทรัมป์และคิมจองอึนต่างเปลี่ยนมาชื่นชมกันและกัน และที่สำคัญคือเกาหลีเหนือได้หยุดการทดสอบนิวเคลียร์และซีปนาวุธตลอดปี ค.ศ. 2018 นอกจากนี้ ในปี ค.ศ. 2019 สหรัฐฯ และเกาหลีเหนือได้จัดการประชุมร่วมกันอีกครั้ง แต่คราวนี้ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะทั้งสองไม่สามารถตกลงกันในประเด็นการผ่อนปรนการคว่ำบาตรและการปลดอาวุธนิวเคลียร์ได้ โดยสื่อสหรัฐฯ แถลงว่าเป็นเพราะเกาหลีเหนือต้องการให้สหรัฐฯ ถอนมาตรการคว่ำบาตรออกทั้งหมด แลกกับการที่เกาหลีเหนือรื้อถอนเครื่องมือผลิตปฏิกิริยาฟิสไซล์และนิวเคลียร์ที่ยองพยอน แต่สหรัฐฯ ต้องการขั้นตอนการถอนอาวุธนิวเคลียร์ที่ยืนยันได้และชัดเจนกว่านี้ ในขณะที่ฝั่งเกาหลีเหนือตอบได้ว่า ต้องการยกเลิกการคว่ำบาตรเพียงบางส่วนเท่านั้น ความเข้าใจที่ไม่ต้องตรงกันทำให้ทั้งสองสิ้นสุดการเจรจาครั้งที่สองโดยไร้ข้อตกลง (Council on Foreign Relations, 2019) และตามมาด้วยการกลับมาทดสอบซีปนาวุธของเกาหลีในปี ค.ศ. 2019 อ้างว่าเป็นเพราะการข่มขู่ระหว่างเกาหลีใต้และสหรัฐฯ

ความเปลี่ยนแปลง ความแปรปรวน และความไม่แน่นอนในการดำเนินนโยบายเกาหลีเหนือของทรัมป์ตลอดเวลาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการตัดสินใจของทรัมป์เป็นหลัก เพราะทรัมป์มีอิทธิพลสูงที่สุดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศในฐานะประธานาธิบดี และได้รับการสนับสนุนจากสภาองเกรสในขณะนั้นซึ่งพรรครีพับลิกันครองเสียงข้างมากและเป็นประธานของทั้งสองสภา ส่งเสริมให้ทรัมป์มีอำนาจสูงสุด และแทบจะสามารถกำหนดนโยบายต่างประเทศได้ตามอำเภอใจ สังเกตได้จากการเปลี่ยนท่าทีไปมาได้ตลอดเวลา รวมไปถึงการมีอิทธิพลในการแต่งตั้ง และกดดันให้เจ้าหน้าที่ในฝ่ายบริหารลาออกได้ หรือบางรายก็เลือกที่จะลาออกเอง หากไม่สามารถทำงานได้เพราะความเห็นไม่สอดคล้องกับประธานาธิบดี ตลอดช่วงการบริหารของทรัมป์ จึงมีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญหลายตำแหน่งที่ถูกปลดออกอย่างกะทันหัน ลาออก หรือบางคนที่ยังจะยังทำงานอยู่ในฝ่ายรัฐบาล แต่ก็ไม่ได้เห็นพ้องกับความเห็นของทรัมป์เสมอไป เพียงแต่เลือกที่จะยินยอมและยอมรับการตัดสินใจของทรัมป์ต่อไป เพื่อรักษาตำแหน่งหน้าที่การงาน เช่น การปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจากเร็กซ์ ทิลเลอร์สัน เป็นไมค์ ปอมเปโอ การเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จากจิม แมททิส เป็นมาร์ค เอสเปอร์ รวมไปถึงการเปลี่ยนที่ปรึกษาด้านความมั่นคงตั้งแต่ ไมเคิล ฟลินน์

เฮอร์เบิร์ต แมคมาสเตอร์ และจอห์น โบลตัน ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนแนวนโยบายสายเหยี่ยวที่โดดเด่นตั้งแต่สมัยรัฐบาลบุช และสอดคล้องกับความต้องการดำเนินนโยบายแข็งกร้าวของทรัมป์ในช่วงแรก แต่ท้ายที่สุดก็เกิดความขัดแย้งในภายหลัง จนเสียตำแหน่งให้กับโรเบิร์ต โอ ไบรอัน ที่ปรึกษาคนล่าสุด

พลวัตความคิดเห็นที่แตกต่าง และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการเมืองภายในสหรัฐฯ สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนในกระบวนการกำหนดนโยบายสหรัฐฯ และอิทธิพลของทรัมป์ต่อนโยบาย โดยแสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นและแนวนโยบายต่างประเทศระหว่างคณะที่ปรึกษา ฝ่ายบริหาร และประธานาธิบดีไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกัน และไม่จำเป็นต้องตรงกับแนวทางของพรรคต้นสังกัดของประธานาธิบดีตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังได้เห็นทรัมป์นำโครงสร้างความมั่นคงบนคาบสมุทรและพฤติกรรมของเกาหลีเหนือมาประกอบการพิจารณาเลือกดำเนินนโยบายด้วย โดยคราวนี้ นอกจากการต้องตอบสนองต่อพฤติกรรมของเกาหลีเหนือ ทรัมป์ยังได้แรงจูงใจในนโยบายเกาหลีเหนือจากพฤติกรรมและนโยบายของเกาหลีใต้ หลอมรวมกันประกอบสร้างให้ได้แนวคิดที่จะดำเนินนโยบายที่ทั้งแข็งกร้าว และยอมผ่อนปรนต่อเกาหลีเหนือสลับกันตลอดสามปี

5. อภิปรายผลการศึกษา

การกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อเกาหลีเหนือของสหรัฐฯ มีความซับซ้อนมาก เพราะเกี่ยวเนื่องกับตัวแสดงหลายฝ่าย ทั้งในการเมืองภายในสหรัฐฯ และตัวแสดงในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ที่มีส่วนได้เสียในปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือ ประธานาธิบดีผู้มืบทบพาทสำคัญในการกำหนดนโยบายจึงต้องรวบรวมความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็นจากคณะทำงาน คณะเจรจา และที่ปรึกษาทั้งหลาย ประกอบกับพิจารณาโครงสร้างความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลีมาประกอบการตัดสินใจ ก่อนกำหนดออกมาเป็นนโยบายเกาหลีเหนือ โดยจากข้างต้น หากพิจารณานโยบายของสหรัฐฯ ทั้งสี่ยุคก็จะเห็นได้ว่าประธานาธิบดีแต่ละคนมีความเห็นที่สกัดออกมาเป็นนโยบายที่มีแนวทางแตกต่างกัน

เนื่องจากสหรัฐฯ เป็นหนึ่งในประเทศที่มีการแบ่งขั้วแนวคิดทางการเมืองเป็นสองขั้วอย่างชัดเจน และถูกควบคุมโดยพรรคการเมืองใหญ่สองพรรค ในเบื้องต้น ก็ควรที่จะคาดคะเนได้แน่นอนว่าประธานาธิบดีที่มาจากพรรคใด ก็น่าจะมีแนวนโยบายที่ใกล้เคียงสอดคล้องกับพรรคของตน แต่ในความเป็นจริง ไม่ได้เป็นเช่นนั้น แนวคิดของพรรคการเมืองที่ประธานาธิบดีสังกัด นำมาใช้คาดการณ์นโยบายได้แค่เบื้องต้นเท่านั้น เพราะสภาพปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือมีความซับซ้อนมาก ทุกตัวแสดง ทั้งในระดับบุคคลและระดับรัฐ ต่างมีความคิดเห็นและเหตุผลในการดำเนินนโยบายที่แตกต่างกัน ทำให้ตลอดเวลาที่สองทศวรรษ นโยบายเกาหลี

เหนือของสหรัฐฯ ไม่มีความแน่นอนและต่อเนื่องเป็นเนื้อเดียวกันได้ตลอด หรือไม่สามารถดำเนินนโยบายหนึ่งได้เป็นเวลานาน และยังได้เห็นภาพความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่ม ตั้งแต่การเห็นต่างระหว่างฝ่ายเดโมแครตและรีพับลิกัน รวมไปถึงการขัดขวางกันเองระหว่างผู้ที่มาจากรพรรคเดียวกันที่ควรจะต้องมีความเห็นสอดคล้องกันตามข้อสันนิษฐาน ก็สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะแต่ละคนมีความคิดในระดับปัจเจกที่แตกต่างกัน เป็นผลมาจากการตีความสถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลี และความเข้าใจในความต้องการของเกาหลีเหนือที่แตกต่างกัน ความไม่สอดคล้องจึงเกิดขึ้นได้ทุกขณะ การนำสังกัดพรรคการเมืองมาตัดสินนโยบายของประธานาธิบดีสหรัฐฯ แต่ละยุคจึงไม่สามารถใช้ได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ใช้ได้แค่เพียงข้อสันนิษฐานเบื้องต้น ประกอบกับการตีความและเลือกตอบรับพฤติกรรมของเกาหลีเหนือจากประธานาธิบดีแต่ละยุคด้วยกัน จึงจะสามารถวินิจฉัยและเข้าใจนโยบายของสหรัฐฯ ในแต่ละยุคได้ยิ่งขึ้น และเข้าใจเหตุผลที่นโยบายของประธานาธิบดีแตกต่างจากแนวทางของพรรคได้

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดตรงที่ไม่สามารถแจกแจงรายละเอียดคณะทำงานในแต่ละยุค และชี้ให้เห็นความแตกต่างทางความเห็นที่ส่งผลเป็นอุปสรรคต่อการกำหนดนโยบายของประธานาธิบดีได้ทั้งหมด ทำได้แค่แสดงให้เห็นภาพกว้างๆ ของกลไกการกำหนดนโยบายเท่านั้น โดยต้องการนำเสนอให้เห็นว่าไม่ว่าตัวแสดงที่เกี่ยวข้องจะมากมาย และซับซ้อนเพียงใด แต่สุดท้าย ผู้ที่มีอิทธิพลที่สุดในการกำหนดนโยบายเกาหลีเหนือออกมาได้ก็คือประธานาธิบดีสหรัฐฯ เป็นหลัก นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังมีข้อจำกัดตรงที่เป็นการนำเสนอแค่บทบาทของสหรัฐฯ เท่านั้น แต่ในสภาพความเป็นจริง ปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน และครอบคลุมตัวแสดงอื่น ทั้งจีน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และรัสเซียด้วย จึงจะถือเป็นการพิจารณาที่สมบูรณ์และเหมาะสม และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงบนคาบสมุทรเกาหลีได้อย่างถูกต้องแม่นยำ มากกว่าการพิจารณาแต่เพียงบทบาทนโยบายของสหรัฐฯ เพียงฝ่ายเดียว

อย่างไรก็ตาม แม้จะเน้นศึกษาบทบาทของสหรัฐฯ เป็นหลัก แต่ข้อมูลจากฝั่งสหรัฐาก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ฝั่งสหรัฐฯ ก็มีความพยายามที่จะดึงตัวแสดงอื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหานิวเคลียร์เช่นกัน ดังนั้นถึงแม้จะไม่ได้วิเคราะห์และวินิจฉัยในส่วนของตัวเองแสดงอื่นมากนัก แต่ได้มีการสอดแทรกให้เห็นเรขาคณิตแล้วว่ายังมีตัวแสดงอื่นที่สำคัญและเกี่ยวข้องที่สามารถนำไปศึกษาต่อเพิ่มเติมได้ เพื่อแสวงหาแนวทางที่มีประสิทธิภาพที่จะสามารถปลดนิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีได้ในที่สุด ซึ่งจากการวิเคราะห์ ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวทางการเจรจามีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้แนวทางแข็งกร้าวข่มขู่เกาหลีเหนือให้ล้มเลิกนิวเคลียร์ โดยควรมีการปรึกษาหารือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และต้องใช้ประโยชน์จากการมีโอกาสปรึกษาหารือกันให้มากที่สุด ทุกฝ่ายต้องมั่นใจว่าเข้าใจ

ตรงกัน ทราบถึงเป้าหมาย จุดประสงค์ และความต้องการของทุกฝ่ายอย่างครบถ้วนและชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดการตีความผิดอันนำไปสู่การรักษาภาวะ Security Dilemma ให้ดำรงอยู่ต่อไป ตัวแสดงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงต้องเริ่มจากการตระหนักและยอมรับในสถานะที่แท้จริงของ Security Dilemma ที่ดำรงอยู่ และที่สำคัญที่สุด สหรัฐฯ และเกาหลีเหนือจำเป็นต้องหาทางยุติความแตกต่างทางแนวคิดระหว่างแนวคิดเวสต์ฟาเลียกับแนวคิดโลกอาณานิคมให้ได้ เพื่อให้ความคิดเห็นเรื่องการปลดอาวุธนิวเคลียร์สอดคล้องกัน และนำไปปฏิบัติได้จริงในที่สุด มิเช่นนั้น ย่อมไม่มีทางที่จะได้ข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจได้ และต้องดำเนินยุทธศาสตร์คลุมเครือตอบโต้กันไปมาเช่นนี้ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

6. บทสรุป

จากผลการศึกษา พิจารณาได้ว่าแนวนโยบายเกาหลีเหนือของคลินตัน ขัดกับแนวทางของพรรคเดโมแครตเฉพาะในช่วงแรก แต่ภายหลังได้หันมาใช้แนวทางสันติสอดคล้องกับแนวทางพรรคได้ตลอดสองสมัย และทำให้สถานการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีสงบโดยไม่มีการทดสอบนิวเคลียร์และขีปนาวุธได้เป็นเวลานาน ถัดมาในยุคสมัยของบุชได้ยืนกรานตามแนวทางแข็งกร้าวแบบพรรครีพับลิกันอย่างที่ควรจะเป็นได้ตลอดสองสมัย มีการเจรจาเกิดขึ้นบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นการเจรจาหลายฝ่ายไม่ใช้การเจรจาสองฝ่ายแบบที่เกาหลีเหนือต้องการ สถานการณ์นิวเคลียร์ช่วงนี้จึงรุนแรงมากขึ้นจากคลินตัน ส่วนในสมัยโอบามาที่ควรจะกลับมาเจรจากับเกาหลีเหนือเช่นคลินตันที่มาจากพรรคเดียวกัน ก็เลือกที่จะดำเนินนโยบายสายพิราบบแบบเดโมแครตแค่ครั้งเดียว โดยใช้การเจรจาเข้าหาเกาหลีเหนือเฉพาะช่วงที่เกาหลีเหนือร่วมมือและมีพฤติกรรมดี และเลือกใช้แนวทางแข็งกร้าวแบบรีพับลิกันเมื่อเกาหลีเหนือมีพฤติกรรมแย่ๆ และสุดท้าย ประธานาธิบดีทรัมป์ที่มีแนวทางเดียวกับบุชและรีพับลิกันตั้งแต่ต้น แต่เปลี่ยนใจภายหลัง จากการใช้ยุทธศาสตร์การแสดงออกแบบคาดเดาได้ยาก ทำให้นโยบายสลับไปมาแบบพลิกฝ่ามือจากนโยบายแข็งกร้าวเป็นการเข้าหาแบบคลินตัน ด้วยแรงจูงใจที่ได้จากการประเมินความสำเร็จของเกาหลีใต้ที่เลือกดำเนินนโยบายเข้าหาเกาหลีเหนือ

ความไม่สอดคล้องระหว่างแนวทางเกาหลีเหนือของประธานาธิบดีสหรัฐฯ กับแนวนโยบายของพรรคในแต่ละช่วง แสดงให้เห็นอิทธิพลและอำนาจสูงสุดของประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ทำให้ตีความได้ว่า การนำแนวคิดของพรรคการเมืองมาตัดสินใจแนวนโยบายของประธานาธิบดีในแต่ละยุค ทำได้เพียงสันนิษฐานในเบื้องต้นเท่านั้น ไม่สามารถอธิบายได้ครบถ้วน และถูกต้องในทุกกรณี เพราะประธานาธิบดีต้องอาศัยการพิจารณาสถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลี ทั้งโครงสร้างความมั่นคงในภูมิภาค ปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงอื่น และพฤติกรรมของเกาหลีเหนือในแต่ละช่วง ประกอบการพิจารณาด้วย เพื่อตัดสินใจ

เลือกนโยบายที่ดีและเหมาะสมที่สุดที่จะสามารถควบคุมสถานการณ์และจัดการปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- บีบีซีไทย. (2560). สหรัฐฯทดสอบระบบป้องกันขีปนาวุธ THAAD. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.bbc.com/thai/international-40578306>
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2556). นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาสมัยประธานาธิบดีจอร์จดับเบิลยู บุช (ค.ศ. 2001-2009). กรุงเทพฯ: บริษัท แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตคอร์ปอเรชั่น จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

- Armstrong, C. K. (2006). US- North Korean Relations. In Feffer, J. (Ed.). *The Future of US- Korean Relations: The Imbalance of Power* (pp. 9-28). New York: Routledge.
- BBC News. (2017). North Korea Prepare to Fire More Missile. Retrieved September 30, 2019, from <https://www.bbc.com/thai/international-41149339>
- _____. (2018). *North Korea at the Winter Olympics: All You Need to Know*. Retrieved October 6, 2019, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-42770887>
- Beal, T. (2005). *North Korea: The Struggle Against American Power*. London: Pluto Press.
- Boghani, P. (2019). *The U.S. and North Korea On the Brink: A Timeline*. Retrieved October 1, 2019, from <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/the-u-s-and-north-korea-on-the-brink-a-timeline/>
- Bolton, D. (2012). *North Korea's Nuclear Program*. Retrieved September 25, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/313426235_North_Korea's_Nuclear_Program
- Borger, J. (2017). *Donald Trump Threatens to 'Totally Destroy' North Korea in UN Speech*. Retrieved October 5, 2019, from www.theguardian.com/us-news/2017/sep/19/donald-trump-threatens-totally-destroy-north-korea-un-speech

- Bureau of Arms Control. (1994). *Agreed Framework Between the United States of America and the Democratic People's Republic of Korea*. Retrieved October 2, 2019, from <https://2001-2009.state.gov/t/ac/rls/or/2004/31009.htm>
- Cho, Y. C. (2010). Collective identity formation on the Korean Peninsula: United States' Different North Korea Policies, Kim Dae-Jung's Sunshine Policy, and United States–South Korea–North Korea Relations. *International Relations of the Asia-Pacific*, 10(1), 93-128.
- Choe, S. H. (2009). *North Korea Tries New Tack with Obama*. Retrieved September 30, 2019, from nytimes.com/2009/01/14/world/asia/14iht-north.1.19345227.html
- Collins, L. (2017). *25 Years of Negotiations and Provocations: North Korea and the United States*. Retrieved October 2, 2019, from <https://beyondparallel.csis.org/25-years-of-negotiations-provocations/>
- Colucci, L. (2017). *The Truth About THAAD*. Retrieved October 2, 2019, from <https://www.usnews.com/opinion/world-report/articles/2017-09-19/the-big-picture-of-thaad-and-us-missile-defense-on-the-korean-peninsula>
- Cossa, R. (2017). *North Korea's ICBM Test: The Storm Before the Calm?* Retrieved October 1, 2019, from <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/2122405/north-koreas-icbm-test-storm-calm>
- Council on Foreign Relations. (2019). *North Korean Nuclear Negotiations*. Retrieved October 3, 2019, from <https://www.cfr.org/timeline/north-korean-nuclear-negotiations>
- CSIS Missile Defense Project. (2019). *North Korean Missile Launches & Nuclear Tests: 1984-Present*. Retrieved September 29, 2019, from <https://missilethreat.csis.org/north-korea-missile-launches-1984-present/>
- Daalder, I. H., & Lindsay, J. M. (2003). *The Bush Revolution: The Remaking of America's Foreign Policy*. Retrieved October 1, 2019, from <https://www.brookings.edu/research/the-bush-revolution-the-remaking-of-americas-foreign-policy/>
- Federation of American Scientists. (2003). *KCNA 'Detailed Report' Explains NPT Withdrawal*. Retrieved October 8, 2019, from <https://fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/dprk012203.html>

- Feffer, J. (2003). *North Korea- South Korea: U.S. Policy At a Time of Crisis*. New York: Seven Stories Press.
- Foreign Policy Association. (2019). *How U.S. Foreign Policy is Made*. Retrieved December 17, 2019, from https://fpa.org/features/index.cfm?act=feature&announcement_id=45&show_sidebar=0
- Glass, A. (2002). *President Bush Cites 'Axis of Evil'*. Retrieved September 28, 2019, from www.politico.com/story/2019/01/29/bush-axis-of-evil-2002-1127725
- Gwertzman, B. (1984). *U.S. Papers Tell of '53 Policy to Use a Bomb in Korea*. Retrieved October 2, 2019, from <https://www.nytimes.com/1984/06/08/world/us-papers-tell-of-53-policy-to-use-a-bomb-in-korea.html>
- Kim, I. S., Peng, T. H., Clark, M. W., Nam, I., & Jr., W. K. H. (1953). *The Korean War Armistice Agreement*. Retrieved October 1, 2019, from https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KP%2BKR_530727_AgreementConcerningMilitaryArmistice.pdf
- Kristensen, H. M., & Norris, R. S. (2017). A History of US Nuclear Weapons in South Korea. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73(6), 349-357.
- Landler, M. (2009). *Clinton Warns N. Korea on Missiles*. Retrieved September 27, 2019, from <https://www.nytimes.com/2009/02/17/washington/17diplo.html>
- Landler, M., & Sanger, D. E. (2009). *U.S. Presses China for Tough Response to North Korea*. Retrieved September 30, 2019, from www.nytimes.com/2009/05/29/world/asia/29diplo.html
- Lee, C. S. (2018). *Wisdom of Aesop's Fables*. Retrieved September 30, 2019, from http://www.koreatimes.co.kr/www/opinion/2018/07/298_67433.html
- Lohschelder, S. (2017). *Three Presidents Facing North Korea - A Review of U.S. Foreign Policy*. Retrieved October 3, 2019, from www.huffpost.com/entry/three-presidents-facing-n_b_9335546
- Lumen Boudless Political Science. (2017). *Who Makes U.S. Foreign Policy?* Retrieved December 18, 2019, from <https://courses.lumenlearning.com/boundless-politicalscience/chapter/who-makes-u-s-foreign-policy/>
- M. C., Jr. (2006). *A Moment of Crisis: Jimmy Carter, the Power of a Peacemaker, and North Korea's Nuclear Ambitions*. New York: Public Affairs.

- Masters, J. (2017). *U.S. Foreign Policy Powers: Congress and the President*. Retrieved December 17, 2019, from <https://www.cfr.org/backgrounder/us-foreign-policy-powers-congress-and-president>
- McAdams, D. P. (2016). *The Mind of Donald Trump*. Retrieved December 23, 2019, from <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/06/the-mind-of-donald-trump/480771/>
- McEachern, P. (2018). More Than Regime Survival. *North Korean Review*, 14(1), 115-118.
- Oberdorfer, D. (2013). *The Two Koreas: A Contemporary History*. New York: Basic Books.
- Otieno, M. O. (2019). *What Is the Difference Between Republicans and Democrats?* Retrieved September 26, 2019, from <https://www.worldatlas.com/articles/what-is-the-difference-between-republicans-and-democrats.html>
- Perry, W. J. (1999). *Review of United States Policy Toward North Korea: Findings and Recommendations*. Retrieved September 29, 2019, from https://1997-2001.state.gov/regions/eap/991012_northkorea_rpt.html
- Pollack, J. D. (2011). *No exit: North Korea, Nuclear weapons and Inter-security*. New York: Routledge.
- Posen, B. R. (2018). The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy. *Foreign Affairs*, 97(2), 20-27.
- Robb, A. (2013). *Let's Kill All the Hawks and Doves! As Lazy Metaphors, That Is*. Retrieved September 26, 2019, from <https://newrepublic.com/article/115734/hawks-doves-origins-metaphors-war-peace-supporters>
- Russett, B., & Starr, H. (1985). *World Politics: The Menu for Choices*. New York: W.H. Freeman and company.
- Stevens, M. (2018). Trump and Kim Jong-un, and the Names They've Called Each Other. Retrieved October 5, 2019, from <https://www.nytimes.com/2018/03/09/world/asia/trump-kim-jong-un.html>
- The Economist. (2009). *Obama, Iran and North Korea Meeting thuggery with coolness*. Retrieved October 3, 2019, from <https://www.economist.com/united-states/2009/06/18/meeting-thuggery-with-coolness>

- The White House. (2017). *Remarks of President Donald J. Trump-the Inauguration Address*. Retrieved October 2, 2019, from <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/>
- Tokola, M. (2017). *Why is China So Upset about THAAD?* Retrieved October 1, 2019, from <http://keia.org/why-china-so-upset-about-thaad>
- Trump, D. J. (2018). *Letter to Chairman Kim Jong Un*. Retrieved 6 October, 2019, from <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/letter-chairman-kim-jong-un/>
- W. E. B., Jr. (2006). the North Korea Nuclear Weapons Program: A Comparison of Negotiating Strategies of the Clinton and Bush Administrations. In Richardson, S. (Ed.). *Perspectives on U.S. Policy Toward North Korea: Stalemate or Checkmate?* (pp. 1-28). New York: Lexington books.
- Washington, G. (1992). *The Constitution of the United States: A Transcription*. Retrieved December 19, 2019, from <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>
- Williams, J. (2018). *Breaking: Trump and Kim Sign Agreement Pledging to Work Toward "A Lasting and Stable Peace"*. Retrieved October 6, 2019, from <https://www.vox.com/world/2018/6/12/17452464/trump-kim-meeting-north-korea-agreement-denuclearization>
- Wit, J. S. (2019). *The Leap Day Deal: A Cautionary Tale for the Trump Administration*. Retrieved September 30, 2019, from www.38north.org/2019/03/editor030719/
- Wivel, A. (2011). Security Dilemma. In Badie, B., Berg-Schlosser, D., & Morlino, L. (Eds.). *International Encyclopedia of Political Science* (pp. 2347-2582). Thousand Oaks: Sage.
- Yarhi-Milo, K. (2018). After Credibility: American Foreign Policy in the Trump Era. *Foreign Affairs*, 97(1), 68-77.

“รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดีไซน์มาเพื่อพวกเรา”: ผลของกฎหมายเพื่อ “การปฏิรูปพรรคการเมือง”¹

ณัชชาภัทร อมรกุล²

Received: April 20, 2020

Revised: June 8, 2020

Accepted: August 27, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ หนึ่งคือ เพื่อวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2560 สองคือ เพื่อศึกษาว่าผลของกรอบกฎหมายดังกล่าวในการปฏิรูปพรรคการเมืองสามารถทำได้ดีหรือไม่ประการใด และสามารถ เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ บทความนี้เป็นงานศึกษาที่ทำต่อยอดจากงานวิจัยเรื่อง “การปฏิรูปพรรคการเมือง” ที่ทำในช่วงก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 ส่วนในบทความฉบับนี้นำกรอบทางกฎหมายมาวิเคราะห์กับผลจริงที่เกิดขึ้นทางการเมืองในรอบ 1 ปี หลังจากการเลือกตั้ง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย ในขณะที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองว่ากฎหมายที่ร่างออกมาทำจริงไม่ได้ เพราะไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง 2) เมื่อกฎหมายดังกล่าวได้ถูกนำไปบังคับใช้ พบว่ามีปัญหาในหลายจุด โดยเฉพาะในปัญหาของระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม เงื่อนไขของการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ส่งผลต่อเสถียรภาพของพรรคการเมือง ทั้งพรรคที่เป็นพรรคฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล ตลอดจนความตึงมั่นของระบอบประชาธิปไตย 3) เพื่อที่จะปฏิรูปพรรคการเมือง ต้องมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นต่างๆ ข้างต้น และต้องมีการกระบวนกรที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม

คำสำคัญ ระบบจัดสรรปันส่วนผสม, พรรคการเมือง, การเลือกตั้งทั่วไปในประเทศไทย พ.ศ. 2562

¹ บทความนี้เป็นการต่อยอดจากงานวิจัยเรื่อง “การปฏิรูปพรรคการเมือง” ที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า

² นักวิชาการผู้ชำนาญการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า กรุงเทพฯ 10210
อีเมล: natchapat@kpi.ac.th

“This Constitution was Designed for Us”: The Impacts on the Laws for “Political Party Reform”

Natchapat Amornkul³

Abstract

The three objectives of this research article are to analyze the legal frameworks related to political party reform that occurred in 2017, study whether these legal frameworks could reform Thai political parties, and present guidelines for the amendment of the Thai Constitution. This article is an extension of research on “Reforming Political Parties,” which was conducted before the general election in Thailand in 2019. Legal frameworks were used to analyze the results of the actual political outcome one year after the election. The research findings are as follows: First, the people responsible for drafting the Constitution desired political parties to be political institutions that are deeply rooted in Thai society. However, the stakeholders reflected that this was impossible because current laws do not correspond to reality. Furthermore, when these laws were enforced, problems arose in many areas especially in the Mixed Member apportionment system (MMA). The requirement of political party members, resulting in fragmentation of both opposition and government political parties. Last, to reform political parties, the Constitution must be amended concerning facets of the above issues with the full participation of stakeholders and Thai citizens.

Keywords Mixed Member Apportionment System-MMA, Political Party, General Election in Thailand 2019

³ Academician, Professional Level, The College of Politics and Governance, King Prajadhipok's Institute, Bangkok 10210. E-mail: natchapat@kpi.ac.th

1. บทนำ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ประการที่หนึ่งคือ เพื่อวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2560 ผ่านกรอบแนวคิดเรื่องบทบาทพรรคการเมืองแบบสามฐาน และความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ประการที่สอง เพื่อศึกษาว่าผลของกรอบกฎหมายดังกล่าวในการปฏิรูปพรรคการเมืองสามารถทำได้ดีหรือไม่ประการใด และประการสุดท้ายคือเพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่แนวทางการปฏิรูปพรรคการเมืองไทย

บทความนี้เป็นงานศึกษาที่ทำต่อยอดจากหนังสือเรื่องความหวังและความน่าจะเป็น: ฉากทัศน์พรรคการเมืองไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่ทำในช่วงก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 โดยในงานวิจัยดังกล่าวใช้วิธีการวิเคราะห์กฎหมายและการสัมภาษณ์ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้สร้างเป็นฉากทัศน์ (Scenario) ทางการเมืองหลังจากการเลือกตั้ง (ณัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562) ส่วนในบทความฉบับนี้นำผลของการวางฉากทัศน์ดังกล่าวมาวิเคราะห์กับผลจริงที่เกิดขึ้นทางการเมืองในรอบ 1 ปี หลังจากการเลือกตั้ง

การนำเสนอบทความฉบับนี้แบ่งเป็น 5 ส่วน 1) เป็นการอธิบาย แนวคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง 3 กลุ่มคือ แนวคิดดั้งเดิมของพรรคการเมือง แนวคิดเรื่องบทบาทพรรคการเมืองแบบสามฐาน (Tripod View of Political Party) และแนวคิดความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองและระบบพรรคการเมือง 2) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายพรรคการเมือง 2 ฉบับคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 3) เป็นการวิเคราะห์กรอบกฎหมายทั้ง 2 ข้างต้น มาทาบทับกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพรรคการเมืองและความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง โดยผ่านการสำรวจความคิดเห็นของผู้ร่างกฎหมาย (คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำกฎหมาย (นักการเมือง พรรคการเมือง) และผู้เชี่ยวชาญ (นักวิชาการและสื่อมวลชน) 4) ผลของการปฏิรูปพรรคการเมืองกับความเป็นพรรคการเมืองในปัจจุบัน 5) บทสรุปและข้อเสนอแนะ

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปพรรคการเมือง

บทความฉบับนี้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องคือ แนวคิดดั้งเดิมของพรรคการเมือง พรรคการเมืองแบบสามฐาน และแนวคิดความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองและระบบพรรคการเมืองดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดดั้งเดิมของพรรคการเมือง

มีนักวิชาการได้ให้ความเห็นของพรรคการเมืองไว้มากมาย เช่น พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง (Political Warfare) อันเป็นบทบาทเบื้องต้นของพรรคการเมือง (Duverger, 1972) พรรคการเมือง เป็นองค์การของกลุ่มตัวแทนทางการเมืองที่เข้มแข็งของสังคมที่มุ่งควบคุมอำนาจรัฐบาลและแข่งขันกับกลุ่มอื่นๆ ที่มีความคิดแตกต่างกัน เพื่อได้มาซึ่งการสนับสนุนจากประชาชน (Neumann, 1956) พรรคการเมือง คือ กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นเอกเทศ และสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งและแข่งขันในการเลือกตั้ง โดยมุ่งหวังว่าจะได้ควบคุม และใช้อำนาจการควบคุมบุคลากรและนโยบายของรัฐ (Ranney & Kendall, 1956) พรรคการเมืองคือองค์การที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกันเพียงพอที่จะอยู่ร่วมกันได้โดยมีจุดมุ่งหมายโดยเปิดเผย เพื่อชนะการเลือกตั้งที่ทำให้สามารถเข้าไปใช้อำนาจรัฐบาลโดยทำให้สามารถใช้อิทธิพลในการได้ประโยชน์และความได้เปรียบจากการมีสิทธิอำนาจ (Authority) (Goodman, 1956) พรรคการเมือง เป็นกลุ่มคนที่มีความคิดความอ่านต้องตรงกัน มีความต้องการที่จะเข้ามาบริหารประเทศ เพื่อให้บรรลุตามอุดมการณ์ (โกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์ และนรนิติ เศรษฐบุตร, 2521) และคณะบุคคลที่รวมตัวกันด้วยความเห็นพ้องกันในนโยบายทางการเมืองการปกครอง และดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อจะได้มาซึ่งอำนาจเพื่อปฏิบัติตามนโยบายนั้น (สมยศ เชื้อไทย, 2547) สรุปได้ว่า พรรคการเมือง เป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งด้วยความสมัครใจ โดยเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีหลักเกณฑ์และมีวัตถุประสงค์ชัดเจน เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าว มีความคิดหรือมีอุดมการณ์ทางการเมือง หรือมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคมไปในทางที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในระบบ ทั้งนี้ เพื่อมีอิทธิพลหรือมีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ในรูปแบบของรัฐบาลหรือรัฐสภา

2.2 พรรคการเมืองแบบสามฐาน

จากคำจำกัดความดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทของความเป็นพรรคการเมืองไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมา และกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองในปัจจุบันแล้วยังมีความไม่เพียงพอ จึงได้หยิบยกการมองพรรคการเมืองของ V.O.Key (1964) ที่ได้เสนอเครื่องมือในการประเมินการทำหน้าที่ของพรรคการเมือง การแบ่งบทบาทพรรคการเมืองเป็นสามฐาน ซึ่งพรรคการเมืองหนึ่งอาจแสดงบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าฐานอื่น หรืออาจให้ความสำคัญกับทั้งสามฐานในเวลาเดียวกัน ซึ่งสามฐานของพรรคการเมืองตามทัศนะของ Key มีคุณลักษณะดังนี้ (V.O.Key, 1964)

ฐานแรก คือ พรรคของบรรดาผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (Party-In-the-Electorate - PIE) เป็นองค์กร หรือ สมาคมที่ก่อตัวขึ้นจากความภักดีของมวลชนผู้สนับสนุนในกิจกรรมการเลือกตั้ง (A Bundle of Electoral Royalties) ในกรณีที่แสดงตนเป็นสมาชิกพรรคดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ผู้เข้าชิงตำแหน่งในทางการเมืองจะได้รับการหนุนหลังโดยมวลสมาชิกให้เข้าแข่งขันเลือกตั้ง ในนามของพรรคการเมืองนั้น พรรคการเมืองจึงดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับมวลชนผู้สนับสนุนอย่างแนบแน่น

ฐานที่สอง การจัดองค์กรพรรคการเมือง (Party Organization - PO) ประกอบด้วยกลไกดำเนินงานกว้างขวางครอบคลุมตั้งแต่คณะกรรมการพรรคระดับท้องถิ่นไปจนถึงคณะกรรมการพรรคระดับชาติ ตลอดจนบุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นฟันเฟืองดำเนินกิจการของพรรค เป็นการถาวร และกำกับทิศทางการดำเนินงานของพรรคในระดับต่างๆ พรรคการเมืองจึงเป็นองค์กรสมัยใหม่ที่มีการจัดการขนาดใหญ่ หรือ เป็นจักรกลทางการเมืองรูปแบบหนึ่งนั่นเอง

ฐานที่สาม พรรคในรัฐบาล (Party-In-Government - PIG) เป็นองค์กรรวมหมู่ของผู้มีชื่อเสียงโดดเด่น ผู้นำทางการเมืองในรัฐบาลส่วนใหญ่ หรือนอกรัฐบาลต่างก็แสดงตนภายใต้ป้ายตรากำกับของพรรคการเมืองแทบทั้งสิ้น และการยอมรับป้ายตรากำกับร่วมกันนี้ ได้ก่อให้เกิดแนวทางและทิศทางเชิงนโยบายของพรรคการเมืองขึ้น

2.3 พรรคการเมืองกับความเป็นสถาบันการเมือง

การจะเป็นสถาบันของพรรคการเมืองโดยเฉพาะประเทศที่เปลี่ยนผ่านมาสู่ความเป็นประชาธิปไตยในสมัยประชาธิปไตยคลื่นลูกที่ 3 (ราวปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา) Mainwaring ได้อธิบายไว้ว่าจะต้องมีคุณลักษณะ 5 ประการ จากงานที่มีชื่อว่า “Party Systems in the Third Wave” ดังต่อไปนี้ (Mainwaring, 1998)

ประการที่ 1 การมีหรือไม่มีควมผันผวนของคะแนนเลือกตั้ง (Electoral Volatility) หมายความว่า พรรคการเมืองที่มีความเป็นสถาบันทางการเมือง ควรจะเป็นพรรคการเมืองที่มีคะแนนไม่กระโดดโลดเต้นหรือหวือหวามากเกินไป โดยแนวคิดนี้อธิบายผ่านการคำนวณหาคะแนนเสียงที่เกิดการผันผวนหรือส่วนต่างของคะแนนเสียงที่เป็นมาตรฐาน เพราะในประเทศที่เป็นประเทศประชาธิปไตย อาทิ สหรัฐอเมริกา และประเทศกลุ่มอุตสาหกรรมก้าวหน้า คะแนนเสียงของพรรคการเมืองในประเทศเหล่านี้จะมีลักษณะการผันผวนที่น้อยมาก ซึ่งการผันผวนน้อยเป็นการแสดงให้เห็นถึง “การหยั่งราก” หรือ “การมีลักษณะในชี้นำทางสังคมให้แก่ผู้สนับสนุนผ่านชุดของอุดมการณ์ที่ประชาชน” ไม่ใช่พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างง่ายดายตามกระแสสังคม

ประการที่ 2 ความสามารถในการหยั่งรากลึกในสังคมของพรรคการเมือง (Parties' Roots in Society) คือบทบาทในการเป็นเสมือนตัวกลางประสานผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมือง โดยที่ลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการทำให้พรรคการเมืองมีความสำคัญในลักษณะของความเป็นสถาบันที่ขับเคลื่อนในสังคม

ประการที่ 3 การก้าวข้ามความเป็นบุคคลสู่ความเป็นพรรคการเมืองในการให้การสนับสนุนทางการเมืองของประชาชน (Party Rootedness Versus Personalism) คือการให้ความสำคัญในพรรคการเมืองมากกว่าตัวบุคคล อาทิเช่นการให้ความสำคัญของตัวตราสัญลักษณ์และชุดอุดมการณ์ที่ถูกนิยามจากพรรคการเมือง สิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนเป็นการควบคุมทางการเมืองในการตัดสินใจไม่เกิดลักษณะผู้นำที่เป็นที่นิยมจนกลายเป็นรูปแบบของอำนาจนิยมที่เกิดการนิยมบุคคลซึ่งจะส่งผลเสียต่อประชาธิปไตยในระยะยาวต่อไป

ประการที่ 4 มุมมองความชอบธรรมของพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง (The Legitimacy of Parties and Elections) โดยการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ระบบการเมืองที่เป็นอยู่มีผลต่อการเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมือง ซึ่งสามารถสรุปได้สองส่วนคือ ส่วนหนึ่งพรรคการเมืองลักษณะของการศึกษาในส่วนของพรรคการเมือง แสดงให้เห็นว่าความถูกต้องชอบธรรมของพรรคการเมืองเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองสามารถดำรงอยู่ได้และกลายเป็นสถาบันเช่นเดียวกับการเปิดโอกาสอย่างกว้างแก่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมือง สิ่งเหล่านี้อาจสะท้อนคืบไปสู่การหยั่งรากเข้าไปในสังคมได้ด้วยเช่นเดียวกัน

ประการที่ 5 องค์กรพรรคการเมือง (Party Organization) ในข้อนี้ความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองถูกอธิบายพรรคการเมืองผ่านการจัดรูปแบบองค์กร โดยข้อสรุปนี้มาจากการศึกษาพรรคการเมืองในสังคมตะวันตกที่เป็นประชาธิปไตยพบว่า พรรคการเมืองที่มีความสามารถในการอยู่รอดสังคมอย่างยาวนานโดยมีประวัติศาสตร์ร่วมกับการจัดตั้งรัฐบาลหรือมีบทบาทในการแข่งขันในการเลือกตั้งอย่างเสมอมา มักจะมีคุณลักษณะสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการองค์กรที่ดี

3. กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปพรรคการเมืองในปัจจุบัน

กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิรูปพรรคการเมืองในบทความฉบับนี้เน้นที่กฎหมาย 2 ฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 แม้ว่าจะมีกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติ

ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560 แต่กฎหมายเหล่านี้ถูกร่างโดยกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน และได้ถูกกำหนดให้มีบทบาทสำคัญในการวางกรอบเพื่อแก้ไขปัญหาและการจัดการกับระบบพรรคการเมืองของไทย แต่บทความฉบับนี้จะเน้นเนื้อหาเฉพาะกฎหมายสองฉบับนี้เป็นหลัก เนื่องจากเป็นกฎหมายสำคัญที่กำหนดทิศทางพรรคการเมืองในประเทศไทย

3.1 **สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง**

3.1.1 บทบาทที่มากขึ้นของสมาชิกพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้ระบุเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกพรรคการเมืองไว้เป็นบรรทัดฐานไว้ในมาตรา 45 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตามที่กฎหมายบัญญัติ ส่งผลให้การบริหารพรรคการเมือง ต้องกำหนดให้เป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบายและการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง และกำหนดมาตรการให้สามารถดำเนินการโดยอิสระไม่ถูกครอบงำหรือชี้นำโดยบุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้น รวมทั้งมาตรการกำกับดูแลให้สมาชิกของพรรคการเมืองกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และระบุให้สมาชิกมีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจการของพรรค ตลอดจนการคัดสรรผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้มีความรู้ความสามารถ ซื่อสัตย์ และมีคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้ ยังกำหนดให้มีกลไกตรวจสอบความรับผิดชอบ ในกรณีที่พรรคการเมืองเสนอนโยบายที่มิได้วิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า และความเสี่ยงด้านต่างๆ อันจะก่อผลกระทบต่อระบบสังคมการเมืองโดยรวม (มาตรา 57) นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญยังกำหนดว่า พรรคการเมืองที่จะส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งในระบบบัญชีรายชื่อนั้น จะต้องส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเท่านั้น โดยสมาชิกพรรคการเมืองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมพิจารณาด้วย (ไพโรจน์โรต) ซึ่งยังต้องมีรายละเอียดต่างๆ เช่น การคำนึงถึงการกระจายในภูมิภาคต่างๆ และความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง (มาตรา 90)

3.1.2 การเสนอรายชื่อนายกรัฐมนตรี ในการเลือกตั้งทั่วไป พรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง มีสิทธิแจ้งรายชื่อบุคคลไม่เกิน 3 รายชื่อ ที่คาดว่าจะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเห็นชอบให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง และคณะกรรมการการเลือกตั้งจึงจะประกาศรายชื่อเหล่านั้นให้ประชาชนทราบ (มาตรา 88) และภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง ให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกบุคคลผู้มีรายชื่อดังกล่าวเป็น

นายกรัฐมนตรี (มาตรา 159) เพื่อให้ "พรรคการเมือง" จะเป็นองค์กรสำคัญในการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งและกำหนดรายชื่อนายกรัฐมนตรีแล้ว

3.1.3 การเป็นฐานในการแปรคะแนนเสียงตามระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม การกำหนดให้พรรคการเมืองเป็นฐานในการแปรคะแนนเสียงที่ได้รับจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตไปเป็นจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แต่ละพรรคจะพึงมีได้ ทั้งจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต และจากระบบบัญชีรายชื่อ (มาตรา 91, 93, 94) และเพื่อป้องกันมิให้เกิดการดำเนินการที่ผิดเจตนารมณ์ของผู้เลือกตั้ง

3.1.4 ห้ามควบรวมพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ยังมีข้อห้ามมิให้มีการควบรวมพรรคการเมืองที่มีสมาชิกพรรคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างอายุของสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 99)

3.1.5 คุณสมบัติเพิ่มเติมของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต และแบบบัญชีรายชื่อ ต้องสังกัดพรรคการเมือง และได้รับการส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งโดยพรรคการเมืองที่ตนสังกัด (มาตรา 83 (1), 87) และยังต้องสังกัดพรรคการเมืองเดียวไม่น้อยกว่า 90 วันก่อนวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ในกรณีที่เป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปจากการยุบสภาให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกประเภทต้องสังกัดพรรคการเมืองเพียง 30 วัน (มาตรา 97 (3)) ทว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะสิ้นสุดลงทันที เมื่อลาออกพรรคการเมืองที่ตนสังกัด (มาตรา 101 (8)) หรือพ้นจากสมาชิกภาพด้วยมติของพรรคการเมืองที่ตนสังกัด และต่อมาไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นได้เกิน 30 วัน (มาตรา 101 (9)) หรือ ขาดจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือ ในกรณีขาดจากการเป็นสมาชิกด้วยเหตุแห่งการยุบพรรคที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสังกัด และไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นได้เกิน 60 วัน (มาตรา 101 (10))

3.1.6 เพิ่มบทบาทของพรรคการเมืองในรัฐสภาและการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดสัดส่วนกรรมมาธิการสามัญอันประกอบไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดที่จะต้องมีส่วนจำนวนสอดคล้องกับอัตราส่วนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองที่มีสมาชิกอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 129) และยังกำหนดให้พรรคการเมืองมีบทบาทมากขึ้นในอันที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปการเมือง คือ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เมื่อผ่านกระบวนการลงมติเห็นชอบในหลักการ (วาระหนึ่ง) และผ่านการแปรญัตติรายมาตราแล้ว (วาระสอง) ในการลงมติเพื่อประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ จะกระทำได้อีกแต่โดยมีมติเห็นชอบเกินกึ่งหนึ่งของทั้งสองสภารวมกัน และในจำนวนนี้จะต้องเป็นความเห็นชอบจากพรรคการเมืองฝ่ายค้านรวมอยู่ด้วย โดยคะแนนเสียง

ของสมาชิกจากพรรคฝ่ายค้านจะต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของสมาชิกพรรคการเมืองฝ่ายค้านรวมกัน

3.1.7 ให้บทบาทของวุฒิสภาในการเลือกนายกรัฐมนตรี แม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดที่มาของวุฒิสภาว่า ไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง แต่ในบทเฉพาะกาลก็ยังกำหนดให้วุฒิสภามีที่มาแบบพิเศษกว่าปกติอีก โดยประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 250 คน มีที่มาจากสามช่องทาง คือ มาจากคณะกรรมการสรรหา (ที่คัดเลือกโดยคสช.) จำนวน 9-12 คน ทำหน้าที่สรรหาผู้ที่มีความเหมาะสมจำนวนไม่เกิน 400 คน เพื่อให้ คสช. คัดเลือกให้เหลือ 194 คน ช่องทางที่สอง มาจากผู้ที่เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่ง 6 คน ได้แก่ ปลัดกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ และช่องทางที่สาม ให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) จัดให้มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาโดย "แบ่งกลุ่มอาชีพ" เลือกกันเองให้ได้ 200 คน แล้วนำรายชื่อให้ คสช. เลือกให้เหลือ 50 คน วุฒิสภาจำนวน 244 คนจึงมาจากการคัดเลือกของ คสช. และอีก 6 คนเป็นวุฒิสภาโดยตำแหน่งที่มาจากตำแหน่งทางการเมืองที่สนับสนุน คสช. จึงกลายเป็นว่าจำนวนผู้โหวตเลือกนายกรัฐมนตรีจำนวน 1 ใน 3 นั้นไม่ได้มีที่มาจากประชาชน ผลที่เกิดขึ้นคือ ทำให้พรรคที่ได้รับการสนับสนุนจาก คสช. มี 250 คะแนนเสียงร่อยก่อนแล้ว พรรคพลังประชารัฐที่มีคะแนนเสียงบวกสมาชิกวุฒิสภาจึงได้เปรียบพรรคเพื่อไทยที่ได้คะแนนเสียงจากประชาชนมากกว่า และประเทศไทยจึงมีรัฐบาลผสมที่มีพรรคการเมืองอยู่ราว 18 พรรค การมีพรรคเล็กพรรคน้อยอยู่เต็มไปหมดเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยย้อนกลับไปเหมือนเมื่อราว 30 ปีที่แล้ว ความเป็นสถาบันพรรคการเมืองจึงอ่อนแอลง

3.2 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

3.2.1 เพิ่มข้อกำหนดและความซับซ้อนในการจัดตั้งพรรคการเมือง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 กำหนดให้การจัดตั้งพรรคการเมืองมีขั้นตอนที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และให้มีบทบาทของสมาชิกพรรคเข้ามาเกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น โดยกำหนดให้ก่อนการจัดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองนั้น ต้องมีการประชุมกันของบุคคลที่มีคุณลักษณะตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว เข้ามาประชุมไม่น้อยกว่า 250 คนเพื่อกำหนดชื่อพรรค ชื่อย่อ และภาพเครื่องหมายของพรรค คำประกาศอุดมการณ์ของพรรค นโยบายของพรรค และข้อบังคับต่างๆ ของพรรค การประชุมนี้ที่จะประชุมจะต้องเลือกผู้บริหารพรรคและกรรมการบริหารพรรค และต้องมีการบันทึกการประชุมเป็นลายลักษณ์อักษรและให้ลงมติในที่ประชุมด้วยเสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชุม (หนึ่งคนหนึ่งเสียง) โดยเปิดเผย (มาตรา 10) หลังจากนั้น จึงค่อยให้บุคคลจำนวนไม่น้อยกว่า 500 คน ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองโดย

ยื่นคำขอจัดตั้งพรรคการเมืองแก่นายทะเบียนพรรคการเมือง (เลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้ง) และมีทุนประเดิมพรรคการเมือง 1,000,000 บาท จากผู้ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองคนละไม่น้อยกว่า 1,000 บาทแต่ต้องไม่เกิน 50,000 บาท (มาตรา 9, 11) แต่ในส่วนของการพรรคการเมืองเก่านั้น ต้องแจ้งความเปลี่ยนแปลงสมาชิกแก่นายทะเบียนทราบภายใน 90 วัน จากนั้นให้หาสมาชิกพรรค จนครบ 500 คนภายใน 180 วัน ซึ่งจ่ายค่าบำรุงพรรคคนละไม่น้อยกว่า 1,000 บาท รวมกันเป็นทุนประเดิมพรรค 1,000,000 บาท ภายในเวลา 180 วัน หลังจากนั้นทั้งพรรคเก่าและพรรคใหม่ จะต้องจัดให้สมาชิกพรรคจ่ายค่าบำรุงพรรคไม่น้อยกว่า 5,000 คน และภายในเวลา 4 ปีสมาชิกพรรคต้องจ่ายค่าบำรุงไม่น้อยกว่า 10,000 คน มิฉะนั้นจะถือว่าสมาชิกภาพของผู้ที่ไม่ได้ชำระค่าบำรุงพรรคเป็นอันสิ้นสุดลง ทั้งยังต้องมีหัวหน้าสาขาพรรคการเมืองไม่น้อยกว่า 4 สาขา และสมาชิกพรรคในจังหวัดต่างๆ ตามที่กำหนด กฎหมายยังระบุให้จัดตั้งสาขาพรรคการเมืองและตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัดให้ครบถ้วนภายใน 180 วัน (มาตรา 140, 141) อีกด้วย

3.2.2 กำหนดกรอบให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการ พรรคการเมืองต้องรับผิดชอบกับพฤติกรรมของสมาชิกพรรค โดยต้องเสริมสร้างให้ประชาชนและสมาชิกพรรคการเมืองมีความรู้และความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพอย่างถูกต้อง และพรรคการเมืองต้องเสนอนโยบาย ที่สอดคล้องกับสมดุลด้านวัตถุ ด้านจิตใจ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน และกำหนดให้พรรคการเมืองจึงต้องมีกลไกส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของพรรคอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยและไม่ใช้ความรุนแรง (มาตรา 23) อีกทั้งยังต้องควบคุมสมาชิกพรรคการเมือง และคณะกรรมการบริหารพรรคและกรรมการบริหารพรรคการเมืองตรวจสอบติดตามพฤติกรรมของสมาชิกพรรคที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตลอดจนระเบียบ ประกาศ และคำสั่งของคณะกรรมการบริหารพรรค หากปล่อยปละละเลยก็就会被ดำเนินการให้พ้นจากตำแหน่ง และห้ามมิให้มีตำแหน่งใดในพรรคการเมืองเป็นเวลา 20 ปี (มาตรา 22) และมีข้อกำหนดอื่นๆ ที่ผูกมัดพรรคการเมืองอีกหลายประการ เช่น ห้ามไม่ให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกพรรคการเมืองควบคุม ครองจำ หรือขึ้นนำกิจการของพรรคการเมือง ไม่ว่าพรรคการเมืองจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม (มาตรา 28, 29) ห้ามมิให้พรรคการเมืองเสนอผลประโยชน์แก่บุคคล เพื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ขณะเดียวกันบุคคลเองก็ถูกห้ามไม่ให้เรียกร้องผลประโยชน์ใดใดจากพรรคการเมืองเพื่อให้ตนเองสมัครเป็นสมาชิกพรรค (มาตรา 30, 31) ห้ามมิให้บุคคลของพรรครับบริจาคเพื่อเป้าประสงค์ในการทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร (มาตรา 44) ห้ามมิให้พรรคการเมืองหรือผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองกระทำการส่งเสริม บ่อนทำลายความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติของ

ประเทศ (มาตรา 45) ห้ามบุคคลากรของพรรคและสมาชิกพรรคเรียกรับผลประโยชน์เพื่อแลกเปลี่ยนกับการสัญญาว่าจะให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดก็ตามของรัฐ (มาตรา 46)

3.2.3 ให้สมาชิกพรรคการเมืองมีบทบาทในการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง กระบวนการเลือกผู้สมัครของพรรคการเมืองทั้งในแบบบัญชีรายชื่อและแบบเขต จะต้องมาจากการเสนอของสมาชิกพรรคการเมือง (มาตรา 47) โดยการคัดสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกระทำโดยเป็นอำนาจของคณะกรรมการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง (มาตรา 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56) และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง หากปรากฏกรณีที่คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองไม่เห็นชอบบุคคลใดที่เสนอขึ้นไป ให้คณะกรรมการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งสรรหาบุคคลใหม่ หรืออาจจัดประชุมร่วมกันเพื่อลงมติพิจารณา

3.2.4 รายได้ของพรรคการเมือง และการสนับสนุนจากภาครัฐ นอกจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 จะกำหนดให้พรรคการเมืองมีรายได้จากเงินทุนประเดิม 1,000,000 บาทแล้ว ยังอาจมีรายได้จากค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง เงินที่ได้จากการจำหน่ายสินค้า และบริการของพรรค เงินทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ได้จากการจัดกิจกรรมระดมทุนของพรรค และเงินอุดหนุนจากกองทุนของรัฐ เป็นต้น (มาตรา 62) การจัดกิจกรรมระดมทุนของพรรคการเมืองนั้นจะต้องกระทำโดยเปิดเผยและประกาศให้ประชาชนทราบถึงจำนวนและที่มาของเงินรวมถึงการประกาศรายชื่อผู้บริจาคทรัพย์สิน และมีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการบริจาคเงินของพรรคการเมือง เช่น การบริจาคแก่พรรคการเมืองนั้นจะมีมูลค่าเกินกว่า 10,000,000 บาท ต่อพรรคต่อปีได้ และหากนิติบุคคลบริจาคให้แก่พรรคการเมืองไม่ว่าพรรคเดียวหรือหลายพรรคเกินปีละ 5,000,000 บาท จะต้องแจ้งให้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นทราบ ขณะที่พรรคการเมืองก็ไม่สามารถรับบริจาคจากบุคคลหรือนิติบุคคลเกินกว่า 10,000,000 บาทต่อปีได้ (มาตรา 64-66) ทั้งยังห้ามมิให้หน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดบริจาคเงิน หรือทรัพย์สินอื่นใดแก่พรรคการเมือง เช่นเดียวกับข้าราชการการเมืองก็ห้ามใช้ตำแหน่งเรียกรับบริจาคให้แก่พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งใดๆ ขณะที่ สำหรับพรรคการเมืองเองก็ห้ามรับบริจาคจากผู้ที่ไม่ได้มีสัญชาติไทย และนิติบุคคลที่จดทะเบียนดำเนินกิจการในต่างประเทศ (มาตรา 73-77) นอกจากนี้ ยังมีกองทุนพัฒนาพรรคการเมืองขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองและสนับสนุนด้านเงินทุนดำเนินกิจการพรรคการเมือง

3.2.5 การสิ้นสุดลงของพรรคการเมือง พรรคการเมืองอาจสิ้นสุดลงในกรณีที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง เนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดได้ หรือมีคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง หรือในกรณีที่มีการคว่ำบวมกิจการของพรรคที่สมาชิกพรรคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในช่วงที่อยู่ในอายุของสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 90-91) สำหรับ

เหตุแห่งการร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมืองนั้น ต้องเข้าองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ลักษณะนี้ (มาตรา 92) หนึ่ง กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ สอง กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ สาม กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติที่มีความผิดร้ายแรงตามมาตรา 20, 28, 30, 36, 44, 45, 46, 72 และ 74 สี่ มีเหตุอันจะต้องยุบพรรคการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้สวนแล้ว เห็นว่ามีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่ากระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ลักษณะ ให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรค และตัดสิทธิเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น (มาตรา 92)

4. บทวิเคราะห์: กรอบกฎหมายข้างต้นทำได้ดีเพียงใดกับการปฏิรูปพรรคการเมือง

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์กรอบกฎหมายทั้ง 2 ข้างต้น มาทาบทับกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพรรคการเมืองและความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง โดยผ่านการสำรวจความคิดเห็นของผู้ร่างกฎหมาย (คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำกฎหมาย (นักการเมือง พรรคการเมือง) และผู้เชี่ยวชาญ (นักวิชาการและสื่อมวลชน) ซึ่งได้แยกการวิเคราะห์เป็น 2 ตอน ดังนี้

4.1 การเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มก๊วนการเมืองมาเป็นพรรคการเมือง

4.1.1 พรรคการเมืองกับความเชื่อมโยงกับประชาชน (PIE) จากการกำหนดให้การตั้งพรรคการเมืองตั้งได้ยากมากขึ้น และกำหนดให้สมาชิกพรรคต้องมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่เข้มข้นขึ้น มาจากความมุ่งประสงค์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ที่ต้องการให้ผู้ที่จะเข้ามาจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสูงกว่าคนทั่วไป นอกจากนี้ ยังได้กำหนดเงินประเดิมจัดตั้งพรรคการเมืองไม่น้อยกว่า 1 ล้านบาท โดยกำหนดให้สมาชิกทุกคนต้องร่วมจ่ายกันเป็นทุนประเดิมคนละไม่น้อยกว่า 1 พันบาท แต่ไม่เกินคนละ 5 หมื่นบาท เพื่อไม่ให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งมีอิทธิพลเหนือกว่าสมาชิกคนอื่นๆ โดยอ้างว่าตนเองเป็นผู้จ่ายเงินประเดิมมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ นอกจากนี้ ยังได้มีการเพิ่มบทบาทของสมาชิกในการก่อตั้งพรรคการเมือง เพื่อที่จะทำให้สมาชิกพรรคการเมืองได้เป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคการเมือง มีความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเองที่ริเริ่มก่อตั้งพรรคการเมืองอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี จากงานวิจัยของณิชชาภัทร และอรรถสิทธิ์ ได้ศึกษา มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทางการเมืองนั้นมองว่า การที่ให้ต้องรวบรวมรายชื่อสมาชิกเป็นจำนวนมากขึ้นถึง

500 คน แต่ได้กำหนดคุณสมบัติของสมาชิกพรรคไว้มากมายนั้น กลายเป็นเรื่องที่ทำให้เป็นภาระของพรรคการเมือง อีกทั้งในประเทศไทยยังไม่มีศูนย์กลางข้อมูลที่ตรวจสอบคุณสมบัติของสมาชิกพรรคการเมือง จึงทำให้พรรคการเมืองมีความสับสนเสี่ยงที่จะทำผิดกฎหมาย (ณัชชาภัทร อมรกุล และ อรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.1.2 พรรคการเมืองกับบทบาทของการเป็นองค์กรทางการเมือง (PIO) โดยผู้ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองมองว่า การกำหนดการตั้งและการขยายสาขาพรรค (มาตรา 33) การเพิ่มพูนสมาชิกพรรค (มาตรา 33) การจ่ายเงินค่าบำรุงพรรค (มาตรา 15, 27) และการจำกัดเงินบริจาคพรรค (มาตรา 64, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77) การเลือกตั้งขั้นต้น (มาตรา 47) ปลอตการแทรกแซงจากภายนอก (มาตรา 23, 28, 29, 30, 31, 32) บทลงโทษรุนแรง (มาตรา 90 – 95 และมาตรา 100 - 139) ห้ามควรวรมพรรคในช่วงอายุของสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 96, 97, 98, 99) นั้น ต้องการทำให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันการเมือง และเป็นองค์กรที่มีฐานสมาชิกสนับสนุนมาก ดูได้จากการที่กำหนดให้พรรคการเมืองต้องหาจำนวนสมาชิกเพิ่มเติมขึ้นทุกปีในระยะเวลา 4 ปี และไม่ให้มีผู้ใดคนหนึ่งสามารถครอบครองความเป็นเจ้าของ ผ่านการบริจาคเงินให้กับพรรคการเมืองได้มากกว่าผู้อื่นมากเกินไป และยังมีเรื่องของการเลือกตั้งขั้นต้นที่ทำให้ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งได้รับฉันทามติจากประชาชนในเขตเลือกตั้งจริงๆ ไม่ได้ถูกสั่งการมาจากผู้บริหารพรรคจากส่วนกลาง ซึ่งจะเป็นการสร้างประชาธิปไตยให้กับพรรคการเมือง นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติที่ป้องกันไม่ให้พรรคการเมืองถูกแทรกแซงจากภายนอก ด้วยบทลงโทษต่างๆ ที่มีความรุนแรง ถึงขั้นยุบพรรคการเมือง และการออกคำสั่งให้คณะกรรมการบริหารพรรคพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะ และห้ามดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองอีกถึง 20 ปี

แต่ในส่วนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองประเด็นนี้เป็นดาบสองคม โดยประเด็นที่มีการพูดถึงมากที่สุดก็คือการเลือกตั้งขั้นต้นที่มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ยาวนาน และไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ จากภาครัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ได้กำหนดจำนวนผู้ที่เข้ามาประชุมสาขาพรรคประจำภาคหรือตัวแทนพรรคประจำจังหวัดไว้น้อยเกินไป จนทำให้การครอบงำทางการเมืองสามารถเกิดได้ที่สาขาพรรคประจำภาคหรือตัวแทนพรรคประจำจังหวัด โดยไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับส่วนกลาง (ณัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.1.3 บทบาทของพรรคการเมืองในการจัดตั้งรัฐบาล (PIG) ในส่วนนี้ผู้ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มองว่า การเลือกตั้งขั้นต้นจะทำให้ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งได้มีที่มาจากประชาชนอย่างแท้จริง (มาตรา 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 และ 56) และการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมนั้นช่วยในเรื่องการนับคะแนนที่มีความยุติธรรม และทุกๆ เสียงที่มาลงคะแนนจะเป็นคะแนนเสียงที่มีค่า

การเสนอชื่อผู้ชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จะทำให้ผู้ที่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสามารถตัดสินใจได้ง่ายว่าจะเลือกพรรคการเมืองใดให้เป็นพรรคของตน นอกจากนี้ ยังรวมถึงประเด็นการห้ามการโกงการรับสมัครผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งในขั้นตอนไพรมารีโหวต และปรับเงินถึง 5 แสนบาท หากไม่ชี้แจงการใช้เงินและความคุ้มค่าของนโยบายเพื่อป้องกันนโยบายประชานิยมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบการบริหารการคลัง ในขณะที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองประเด็นปัญหาในส่วนนี้ว่า ระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมนั้นเป็นการบิดเบือนเจตนารมณ์ของประชาชน เพราะประชาชนที่เลือกผู้ลงสมัครคนใดคนหนึ่งไม่จำเป็นต้องเลือกพรรคนั้นติดไปด้วย แต่การนับคะแนนแบบ MMP ทำให้การเลือกผู้สมัครคนใดคนหนึ่งหมายความว่าต้องเลือกพรรคนั้นไปด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ การที่ต้องเสนอนโยบายต่อ กต. เป็นการผูกมัดพรรคการเมืองจนเกินไป และเป็นการเพิ่มอำนาจให้กับ กต. มากจนเกินไป จน กต. สามารถชี้ความถูกต้องเหมาะสมของนโยบาย แทนที่จะเป็นประชาชน (รัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.2 การสร้างความเป็นสถาบันแก่พรรคการเมือง

4.2.1 สร้างผ่านการจำกัดความผันผวนของคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Electoral Volatility) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีความเห็นว่า การเลือกตั้งขั้นต้น (มาตรา 47) ระบบเลือกตั้งแบบ MMP (มาตรา 48, 49, 50, 51) การตั้งและขยายสาขาพรรค(มาตรา 33) และเพิ่มพูนสมาชิกพรรค (มาตรา 33) มีเป้าหมายที่จะทำให้พรรคการเมืองมีฐานเสียงที่แน่นอน และมีการอ้างอิงตนเองต่อพรรคการเมือง (Party Identification) ซึ่งจะทำให้คะแนนเสียงเลือกตั้งไม่ผันผวนหรือผันผวนไม่มากนัก เพราะสมาชิกพรรคจะเลือกพรรคการเมืองที่ตนเองสังกัด อย่างไรก็ตาม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พรรคการเมืองและนักการเมืองกลับมองว่า กฎเกณฑ์หรือข้อบังคับเกี่ยวกับการเลือกตั้งขั้นต้นยังคงมีปัญหาอยู่ โดยการเลือกตั้งขั้นต้นที่กำหนดให้ทุกพรรคต้องทำกับทุกเขตที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากลำบากสำหรับพรรคเกิดใหม่หรือพรรคเล็กที่มีทุนต่ำ และพรรคที่มีประเด็นทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นพรรคที่คนรุ่นใหม่ให้ความนิยมมากกว่าพรรคที่มีนโยบายทั่วไป อย่างไรก็ตาม มาตรา 50 ในกฎหมายก็มีความคลุมเครือซึ่งเป็นการเปิดช่องให้กับการตีความอยู่ ซึ่งเรายังไม่เห็นปัญหาในเรื่องนี้ชัดเจนนัก เพราะในการเลือกตั้งครั้งนี้ยังไม่ได้ใช้มาตรานี้ โดยใน (3) กำหนดให้ตัวแทนหัวหน้าสาขาพรรคการเมือง หรือตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัดจัดการประชุมสมาชิกเพื่อลงคะแนนเลือกผู้สมัครตามรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาส่งมา (4) กำหนดให้สาขาพรรคต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่า 100 คน ในการประชุมตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัดต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่า 50 คน การที่กำหนดให้สมาชิกพรรคการเมืองเข้ามาร่วมกันเพียง 100 คนก็สามารถ

เลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งภาคได้ ก็เป็นการที่เปิดโอกาสให้พรรคใหญ่ถูกโจมตีจากผู้ที่ต้องการกลั่นแกล้ง หรือผู้ที่ต้องการมีอิทธิพลในการเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง เพราะส่งตัวแทนเพียง 100 คนก็สามารถเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ทั้งภาคแล้ว ด้วยเหตุนี้ การกำหนดตัวบทกฎหมายดังกล่าว จึงไม่อาจทำให้ผู้เลือกตั้งเลือกพรรคการเมืองนั้นๆ ทุกครั้งไป (ณัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

และในส่วนของการนับคะแนนแบบ MMP ที่คาดหวังว่า จะทำให้นอกจากลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมาก เพราะคะแนนจะไม่เสียหายไปในเขตเลือกตั้งแต่ละเขตนั้น เป็นความคาดหวังที่ว่าอาจจะก่อให้เกิดผลเสียในเรื่องอื่น เนื่องจากการที่ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะต้องเลือกที่พรรคการเมือง หรือเลือกที่ตัวผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง อาจเป็นการลดความเข้มแข็งของพรรคการเมือง ในระยะยาวแล้วไม่ได้ทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งแต่อย่างใด เช่นเดียวกับในส่วนของการตั้งและขยายสาขาพรรค และการเพิ่มพูนสมาชิกพรรค เป็นการสร้างภาระให้กับพรรคการเมือง และเอื้อให้กับพรรคการเมืองที่มีทุนมาก ในขณะที่พรรคการเมืองที่ไม่ใหญ่และเป็นพรรคเฉพาะด้าน อาจจะต้องล่มสลายไป หรือไม่ได้เกิดขึ้นเลย (ณัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.2.2 สร้างผ่านการหยั่งรากลึกของพรรคการเมืองในสังคม (Parties' Roots in Society) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญมองว่า ในส่วนของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองนั้น การจัดตั้งพรรค (มาตรา 9, 10) เงินประเดิมจัดตั้งพรรค (มาตรา 9) ตั้งและขยายสาขาพรรค (มาตรา 33) การเพิ่มพูนสมาชิกพรรค (มาตรา 33) เงินค่าบำรุงพรรค (มาตรา 15, 27) และการห้ามควรวรรณพรรค (มาตรา 96, 97, 98, 99) จะทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งขึ้น เนื่องจากทำให้พรรคการเมืองสามารถผูกพันกับสมาชิกพรรคการเมือง และทำให้พรรคการเมืองสามารถหยั่งรากลึกในสังคม แต่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พรรคการเมืองและนักการเมืองยังสงสัยว่า บทบัญญัติที่กล่าวมาจะช่วยสร้างรากลึกของพรรคการเมืองในสังคมได้หรือไม่ เพราะจุดอ่อนหลักอยู่ที่การกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกพรรคไว้สูงมาก แต่ไม่มีหน่วยงานใดที่สามารถเป็นศูนย์กลางในการตรวจคุณสมบัติดังกล่าวเหล่านี้ จึงมีความสับสนเสี่ยงที่พรรคการเมืองจะพลาดพลั้งรับสมาชิกพรรคการเมืองที่มีคุณสมบัติไม่ครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้พรรคการเมืองต้องเก็บเงินค่าบำรุงพรรคจากสมาชิกพรรคการเมือง โดยหวังว่าการเก็บเงินนั้น จะทำให้สมาชิกพรรคการเมืองรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของและจะต้องเข้ามาควบคุมพรรคการเมืองให้ทำตามสิ่งที่ตนเองต้องการ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การเก็บเงินค่าบำรุงพรรคจากสมาชิกพรรคการเมืองเป็นการสร้างภาระให้กับสมาชิกพรรคการเมือง อาจมีคนต้องการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองน้อยลงมาก และเป็นอุปสรรคของพรรคการเมืองในการหาสมาชิกพรรคการเมือง เพราะที่ผ่านมาได้มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยไม่ต้องผ่านการบริจาค

เงิน นอกจากนี้ การที่พลเมืองไทยที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ห่างไกลตัวเมือง จะประสบปัญหาในการจ่ายเงินค่าบำรุงพรรคการเมือง (รัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.2.3 สร้างผ่านการเน้นย้ำความสำคัญของพรรคการเมืองเหนือตัวบุคคล (Party Rootedness Versus Personalism) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีการให้ความสำคัญกับพรรคการเมืองเหนือตัวบุคคล โดยการกำหนดให้มี การเลือกตั้งขั้นต้น (Primary Election) (มาตรา 47) การตั้งและขยายสาขาพรรค (มาตรา 33) การเพิ่มพูนสมาชิกพรรค (มาตรา 33) การปลดออกการแทรกแซงจากภายนอก (มาตรา 23, 28, 29, 30, 31, 32) การจำกัดเงินบริจาค (มาตรา 64, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77) และคำประกาศอุดมการณ์ของพรรค (มาตรา 10) ซึ่งในส่วนนี้ได้เน้นให้เห็นถึงการกระจายอำนาจในการคัดเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งไปให้สาขาพรรคการเมืองประจำภาคและตัวแทนพรรคประจำจังหวัด เพื่อไม่ให้อำนาจในการบริหารพรรคการเมืองอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และให้มีการระดมสมาชิกพรรค และให้อำนาจสมาชิกพรรค เพื่อกระจายอำนาจจากกรรมการผู้บริหารพรรคไปให้กับสมาชิกพรรคการเมือง และยังให้มีการประกาศอุดมการณ์ของพรรค เพื่อที่จะให้พรรคการเมืองมีอุดมการณ์ที่ชัดเจนแน่นอน แต่นักการเมืองและพรรคการเมืองผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงมองว่า แม้ว่าจะมีการกำหนดความสำคัญของสมาชิกพรรคและการกระจายอำนาจในการกำหนดตัวบุคคลเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม แต่เมื่อดูภาพรวมแล้ว การจัดตั้งพรรคการเมืองที่ทำได้ยาก และการยุบพรรคการเมืองที่ทำได้ง่าย ผ่านกฎหมายต่างๆ กลับทำให้พรรคการเมืองอาจไม่สามารถอยู่รอดกลายเป็นสถาบันหลักทางการเมืองได้ (รัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.2.4 สร้างผ่านความชอบธรรมของพรรคและการเลือกตั้ง (The Legitimacy of Parties and Elections) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการให้พรรคการเมืองมีความชอบธรรมมากขึ้น โดยได้กำหนดบทลงโทษที่เข้มข้นรุนแรงมากขึ้น โดยมีการตัดสิทธิ์ในการดำรงตำแหน่งต่างๆ ในพรรคการเมืองเป็นระยะเวลาถึง 20 ปี ตลอดจนมีการยุบพรรคการเมืองได้ง่ายมากขึ้น แต่ศาลรัฐธรรมนูญมีหลักฐานที่เชื่อได้ว่า พรรคกระทำผิดในสามประการคือ การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การใช้อำนาจในการปกครองประเทศโดยไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ หรือให้คนที่ไม่ใช่สมาชิกพรรคควบคุม ครอบงำ หรือชี้นำพรรค ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองว่า ในจุดนี้เป็น การเพิ่มบทบาทให้กับศาลรัฐธรรมนูญ ในขณะที่พรรคการเมืองกลับถูกลดทอนความสำคัญ และการห้ามสมาชิกพรรคการเมืองไปทำงานในองค์กรต่างๆ จะทำให้พรรคการเมืองสามารถหาสมาชิกได้ยากมากขึ้น โดยเฉพาะสมาชิกที่มีประสบการณ์ในการบริหารงานในองค์กรภาครัฐหรือองค์กรมหาชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับพรรคการเมือง (รัชชาภัทร อมรกุล และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2562)

4.2.5 การจัดรูปแบบองค์กร (Party Organization) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ได้มีแนวทางการจัดรูปแบบองค์กรผ่านมาตราต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตรา 58-62 ที่กำหนดให้คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองทำหน้าที่บริหารเงิน และบัญชีของพรรคการเมือง ต้องมีการทำบัญชีพรรคการเมือง และมีผู้ตรวจสอบบัญชี อีกทั้งยังให้มีการเสนอเงินที่ผู้ตรวจสอบบัญชีรับอนุญาตตรวจสอบและรับรองแล้วต่อที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมืองเพื่ออนุมัติภายในเดือนเมษายนของทุกปี ในส่วนนี้หากประสบความสำเร็จ จะทำให้พรรคการเมืองมีบัญชีรายรับรายจ่ายที่เปิดเผยและตรวจสอบได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถป้องกันการทุจริตได้ในระดับหนึ่ง โดยเงินที่จะเข้ามาที่พรรคการเมืองต้องมีที่มาที่ไป และการใช้จ่ายเงินโดยองค์กรพรรคการเมืองต้องสามารถตรวจสอบได้ ถือเป็นรูปแบบของการแผ่ระบุงการทำหน้าที่ขององค์กรด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสร้างความเป็นองค์กรให้กับพรรคการเมือง ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างความเป็นสถาบันให้กับพรรคการเมือง

5. ข้อค้นพบ: ผลของการปฏิรูปพรรคการเมืองกับความเป็นพรรคการเมืองในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ในส่วนที่ผ่านมา เมื่อศึกษาร่วมกับสถานการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบัน ทำให้พบว่า การปฏิรูปพรรคการเมืองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองนั้น ไม่ได้ทำให้พรรคการเมืองเข้มแข็งขึ้น ทำหน้าที่ของมันได้ดีขึ้น แต่กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ดังต่อไปนี้

5.1 ระบบเลือกตั้งปีให้ไม่มีพรรคขนาดใหญ่ จากการที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้การเลือกตั้งในปัจจุบันใช้ระบบจัดสรรปันส่วนผสม ที่เป็นระบบใหม่ในการเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นระบบที่ให้ประชาชนมีบัตรเลือกตั้งใบเดียว นับทุกคะแนนเสียงที่ออกไปลงคะแนน แล้วให้ได้สัดส่วนเพื่อนับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ “พึงมี” ในแต่ละพรรค แล้วหลังจากนั้นจะนำจำนวน “พึงมี” นั้นมาลบกับจำนวน สมาชิกแบบแบ่งเขตที่พรรคได้รับ ที่เหลือจึงเป็นคะแนนบัญชีรายชื่อ ซึ่งผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีความเห็นว่า ประโยชน์ที่ได้จากระบบนี้คือ เป็นการนับคะแนนเสียง “ทุกคะแนน” ที่ออกมาลงคะแนน

แต่เมื่อระบบนี้ได้ถูกนำมาใช้จริงๆ กลับทำให้ไม่มีพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งมีคะแนนเสียงมากจนเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลได้อย่างชอบธรรม โดยหลังจากการเลือกตั้งและคำนวณผลการเลือกตั้งด้วยหลักเกณฑ์ที่ประกาศโดย กกต. แล้ว ผลการเลือกตั้งออกมาดังนี้ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2562)

ตารางที่ 1 การรับรองคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ลำดับ	พรรค	คะแนนเสียง	ร้อยละ	แบ่งเขต	บัญชีรายชื่อ	รวม
1	เพื่อไทย	7,881,006	22.16	136	0	136
2	พลังประชารัฐ	8,441,274	23.74	97	19	116
3	อนาคตใหม่	6,330,617	17.80	31	50	81
4	ประชาธิปัตย์	3,959,358	11.13	33	20	53
5	ภูมิใจไทย	3,734,459	10.50	39	12	51
6	เสรีรวมไทย	824,284	2.32	0	10	10
7	ชาติไทยพัฒนา	783,689	2.20	6	4	10
8	ประชาชาติ	481,490	1.35	6	1	7
9	เศรษฐกิจใหม่	486,273	1.37	0	6	6
10	เพื่อชาติ	421,412	1.19	0	5	5
11	รวมพลังประชาชาติไทย	415,585	1.17	1	4	5
12	ชาติพัฒนา	244,770	0.69	1	2	3
13	พลังท้องถิ่นไท	214,189	0.60	0	3	3
14	รักษผืนป่าประเทศไทย	134,816	0.38	0	2	2
15	พลังปวงชนไทย	80,186	0.23	0	1	1
16	พลังชาติไทย	73,421	0.21	0	1	1
17	ประชาภิวัฒน์	69,431	0.20	0	1	1
18	พลังไทยรักไทย	60,434	0.17	0	1	1
19	พรรคไทยศรีวิไลย์	60,354	0.17	0	1	1
20	ครูไทยเพื่อประชาชน	56,633	0.16	0	1	1
21	ประชานิยม	56,264	0.16	0	1	1
22	ประชารัฐไทย	48,037	0.14	0	1	1
23	ประชาชนปฏิรูป	45,420	0.13	0	1	1
24	พลเมืองไทย	44,961	0.13	0	1	1
25	ประชาธิปไตยใหม่	39,260	0.11	0	1	1
26	พลังธรรมใหม่	35,099	0.10	0	1	1

ที่มา: คณะกรรมการการเลือกตั้ง (2562)

ทั้งนี้ วิธีการคำนวณจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ ได้ใช้วิธีการคำนวณตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 มาตรา 131 ที่ได้กำหนดไว้ว่า ภายใน 1 ปีหลังเลือกตั้ง หากต้องมีการเลือกตั้งใหม่ เพราะการเลือกตั้งไม่ได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้คำนวณจำนวน ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อใหม่ ด้วยเหตุนี้รายชื่อผู้ที่เป็สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงยังมีการเปลี่ยนแปลงได้ภายใน 1 ปี หลังจากการเลือกตั้ง

ผลการเลือกตั้งและผลการจัดตั้งรัฐบาล สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและนักวิชาการที่ต่างเคยให้ความเห็นในกรณีของระบบจัดสรรปันส่วนผสมแล้วว่าการผูกมัดให้ใช้สัดส่วนของคะแนน “พึงมี” จะทำให้ไม่มีพรรคการเมืองใดได้คะแนนเสียงนำโด่งในการเลือกตั้ง ซึ่งผลของการเลือกตั้งก็เป็นไปเช่นนั้นคือ มีแต่พรรคการเมืองระดับกลางๆ กับพรรคการเมืองขนาดเล็ก ซึ่งทำให้การทำงานของพรรคการเมืองมีประสิทธิภาพต่ำ ขาดความประสานร่วมมือระหว่างพรรคต่างๆ และการสร้างพรรคการเมืองให้มีขนาดใหญ่ก็เป็นไปไม่ได้ ต้องแบ่งพรรคการเมืองให้มีขนาดเล็ก ขาดเอกภาพในการทำงานร่วมกัน

5.2 การลดทอนความเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ให้อำนาจสภาที่เป็นองค์กรที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับประชาชนมีบทบาทในการเลือกนายกรัฐมนตรี ทำให้วุฒิสภากลับกลายเป็นตัวเล่นสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของพรรคการเมืองมากกว่าฉันทามติหรือความต้องการของพรรคการเมืองเอง เพราะเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองเลือกที่จะร่วมกับพรรคอันดับสองที่ได้เสียงในสภา แทนที่จะร่วมกับพรรคอันดับหนึ่ง ทั้งนี้ วุฒิสภาจำนวน 244 คนจึงมาจากการคัดเลือกของ คสช. และอีก 6 คนเป็นวุฒิสภาโดยตำแหน่งที่มาจากตำแหน่งทางการเมืองที่สนับสนุน คสช. จึงกลายเป็นว่าจำนวนผู้โหวตเลือกนายกรัฐมนตรีจำนวน 1 ใน 3 นั้นไม่ได้มีที่มาจากประชาชน

ผลการเลือกตั้งที่ได้นำแสดงให้เห็นข้างต้น และการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคพลังประชารัฐเป็นแกนนำนั้น สะท้อนว่า การที่ระบบการเลือกตั้งได้กำหนดให้จำนวน ส.ส. ทั้งระบบเขตและระบบบัญชีรายชื่อ ต้องผูกกับคะแนนเสียงพึงมีนั้น ทำให้พรรคเพื่อไทยไม่ได้ ส.ส. บัญชีรายชื่อเลยแม้แต่คนเดียว และแม้ว่าพรรคเพื่อไทยจะได้จำนวน ส.ส. มากที่สุด แต่เพื่อไทยก็ไม่ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล เพราะพรรคที่ได้คะแนนเสียงลำดับ 4 และ 5 เลือกที่จะสนับสนุนพรรคพลังประชารัฐ ที่ได้คะแนน ส.ส. มากเป็นลำดับสอง แม้ว่าพรรคลำดับที่ 4 จะเคยประกาศว่าไม่สนับสนุนพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ให้เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งสาเหตุที่ทำให้พรรคลำดับ 4 และ 5 ร่วมสนับสนุนพรรคลำดับ 2 เพราะพรรคลำดับ 2 ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นพรรคที่สนับสนุนนายกรัฐมนตรีที่เคยเป็นผู้นำ คสช. นั้น เป็นผู้แต่งตั้งวุฒิสภา ที่เลือกนายกรัฐมนตรีคนเดิมนั่นเอง

ด้วยระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม ผสมกับการคำนวณสูตรเลือกตั้งแบบทศนิยม 4 จุดโดยไม่มีคะแนนขั้นต่ำ และการที่มี ส.ว. ยืนพื้นคอยเลือกพลเอกประยุทธ์อีก 250 คน จึงทำให้ ส.ว. กลายเป็นกลุ่มการเมืองที่ลดทอนความเข้มแข็งของพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องนำ ส.ว. มาเป็นตัวแปรทางการเมือง ทำให้ขาดตอนกับคำสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน ในระยะยาวและระยะสั้น นี่คือการบั่นทอนความเข้มแข็งของพรรคการเมือง

5.3 เห็นความอ่อนแอของพรรคการเมืองขนาดใหญ่ สืบเนื่องจากการคำนวณ ส.ส. แบบจัดสรรปันส่วนผสม ทำให้พรรคเพื่อไทยไม่ได้ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อเลย เพราะพรรคเพื่อไทยได้ ส.ส. แบบแบ่งเขตครบจำนวน ส.ส. พังมีแล้ว ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในพรรคการเมืองค่อนข้างมากซึ่งมาจากการที่แกนนำของพรรคไปอยู่ในบัญชีรายชื่อ ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่ ส.ส. ในสภา พรรคเพื่อไทยจึงอยู่ในลักษณะของกลุ่มการเมืองที่ขาดผู้นำที่เป็นเอกภาพ บทบาทของพรรคเพื่อไทยในนามของพรรคฝ่ายค้านในการทำงานตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลจึงอ่อนแอมาก มีข่าวอยู่เสมอว่า ส.ส. พรรคเพื่อไทยหลายคนไม่ให้ความสำคัญกับมติพรรค และเลือกที่จะลงคะแนนเสียงของตนเองขัดกับมติของพรรคการเมือง ในระยะสั้นและระยะยาวจึงเห็นแนวโน้มที่พรรคเพื่อไทยกำลังดำเนินไปสู่ความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะการทำหน้าที่เพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล (Party In Government) และการทำหน้าที่ในฐานะองค์กรพรรคการเมือง (Party Organization) และนอกจากพรรคเพื่อไทยแล้ว พรรคพลังประชารัฐซึ่งเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล ก็มีปัญหภายในพรรคตนเอง ผลที่เกิดขึ้นกับพรรคพลังประชารัฐคือ มีการลาออกของกรรมการบริหารพรรคจำนวนมากกกึ่งหนึ่ง ซึ่งในตอนที่ยืนยันบทความนี้ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าเส้นทางของพรรคพลังประชารัฐภายหลังจากนี้จะเป็นอย่างไร แต่การนัดกันลาออกเป็นจำนวนมากของคณะกรรมการบริหารพรรคเพื่อเปิดโอกาสให้เลือกคณะกรรมการบริหารพรรคใหม่ ก็เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความแตกแยกในพรรค ซึ่งได้เคยสะท้อนออกมาหลายครั้งนับตั้งแต่หลังการเลือกตั้งเป็นต้นมา ส่วนพรรคการเมืองขนาดใหญ่อีกพรรคหนึ่งคือ พรรคอนาคตใหม่ ก็มีปัญหามิสามารถคุมเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพรรคของตนเองได้ ในช่วงที่ยังไม่ได้ถูกยุบพรรคก็มีการขับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากพรรคการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกแยกในพรรคของตนเองเช่นกัน

5.4 มีช่องทางให้กับพรรคขนาดเล็ก แม้ว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญจะไม่ได้ตั้งใจให้พรรคการเมืองขนาดเล็กมีบทบาทในทางการเมืองขนาดนี้ แต่ด้วยสูตรการคำนวณซึ่งคณะกรรมการเลือกตั้งได้เลือกใช้นั้น ได้ทำให้มีพรรคการเมืองขนาดเล็กเข้ามาอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมาก พรรคขนาดเล็กเหล่านี้ได้รับการเชื้อเชิญจากรัฐบาลให้เข้าร่วมรัฐบาลโดยการสนับสนุนให้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ได้ตำแหน่งรัฐมนตรีหรือผู้ช่วยรัฐมนตรี ด้วยระบบเลือกตั้งและสูตรการคำนวณคะแนนที่ทำให้ขาดพรรคการเมืองขนาดใหญ่

ในสภาผู้แทนราษฎร เหลือแต่พรรคการเมืองขนาดกลางและพรรคการเมืองขนาดเล็ก ตลอดจน บทเฉพาะกาลของสมาชิกวุฒิสภา ผลลัพธ์ก็คือ พรรคขนาดเล็กเหล่านี้เข้ามาสนับสนุนพรรคขนาดใหญ่ที่จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะเป็นพรรคใด มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร พรรคขนาดเล็กเหล่านี้ก็สามารถเข้าไปร่วมได้ ทำให้พรรคเหล่านี้สามารถต่อรองกับพรรคขนาดกลางอย่างพรรคพลังประชารัฐ ที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลได้ ผลก็คือในการเลือกตั้งครั้งต่อไป จะต้องเกิดพรรคการเมืองขนาดเล็กขึ้นมากมาย เพราะสามารถต่อรองกับรัฐบาลได้ดีกว่าเป็น ส.ส. ในพรรคขนาดใหญ่ที่ต้องรองอะไรยากมาก

5.5 การยุบพรรคทำได้ง่าย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นักการเมือง และพรรคการเมืองต่างได้เคยแสดงความเห็นไว้ว่า การยุบพรรคการเมืองสามารถทำได้โดยง่ายโดยกฎหมายทั้งสองฉบับข้างต้น ซึ่งก่อนการเลือกตั้ง มีการยุบพรรคไทยรักษาชาติมาแล้ว แต่นั่นก็ไม่เท่ากับการยุบพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งแม้ปัจจุบันจะยังไม่มีการทำวิจัยแสดงให้เห็นว่าการยุบพรรคอนาคตใหม่ซึ่งมีผู้ลงคะแนนเสียง 6,330,617 คะแนนเสียง คิดเป็นร้อยละ 17.80 ของผู้ลงคะแนนเสียงนั้นทำให้เกิดผลเสียอย่างไรต่อระบบพรรคการเมืองในประเทศไทย แต่การยุบพรรคการเมืองที่มีสัดส่วนผู้ลงคะแนนมากถึงร้อยละ 17.80 ย่อมเป็นการทำลายจิตใจของประชาชนที่ให้ความเชื่อมั่นกับพรรคการเมืองนี้ ไม่ว่าพรรคอนาคตใหม่จะถูกยุบเพราะความไม่รอบคอบของพรรคเอง หรือถูกมองว่าถูกยุบจากศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการการเลือกตั้งที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับประชาชน จะส่งผลในระยะยาวให้ประชาชนเหล่านี้มีความสนใจที่จะสนับสนุนพรรคการเมือง และระบบการเมืองไทยลดน้อยลง

6. สรุป

เมื่อวิเคราะห์ในตัวของแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่ากรอบกฎหมายที่กำหนดการปฏิรูปพรรคการเมือง ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 กับแนวคิดทฤษฎีเรื่องบทบาทของพรรคการเมือง และความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองนั้น พบว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย โดยต้องการเปลี่ยนแปลงความเป็นกลุ่มก้อนทางการเมืองให้มาเป็นพรรคการเมืองผ่านการสร้างความเชื่อมโยงกับประชาชน โดยให้สมาชิกพรรคการเมืองมีบทบาทหน้าที่ต่อพรรคการเมืองทั้งในเรื่องของนโยบายและการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง มีจำนวนสมาชิกพรรคการเมืองมากพอที่จะรับประกันความเชื่อมโยงระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชน และให้ใช้ระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมเพื่อให้ทุกๆ คะแนนเสียงที่ออกมาเป็นคะแนนเสียงที่มีค่า

แต่จาก 1 ปี ที่ได้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นพบว่า กฎหมายกลับทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอลง ซึ่งนักการเมือง และพรรคการเมืองต่างๆ ก็ทราบดีว่า จุดมุ่งหมายของการปฏิรูปพรรคการเมืองในครั้งนี้คือการสกัดกระแสพรรคการเมืองเก่า ดังที่นายสมศักดิ์ เทพสุทิน ได้เคยพูดปราศรัยไว้ในเวทีวันเปิดตัวเข้าพรรคพลังประชาชนไว้ว่า **“รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดีไซน์มาเพื่อพวกเรา”** เพราะเพียงในช่วงปีแรกที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องเอกภาพ เสถียรภาพและความตั้งมั่นของพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากปัญหาของระบบเลือกตั้ง การถูกตีกรอบด้วยจำนวน คุณสมบัติ และหน้าที่ในการจ่ายเงินบำรุงพรรคของสมาชิกพรรคการเมือง การบังคับใช้ข้อกฎหมายต่างๆ ที่ต้องผ่านการตีความโดยเจ้าหน้าที่รัฐ บทลงโทษที่รุนแรง นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้วุฒิสภามีบทบาทในการเลือกนายกรัฐมนตรีถึง 5 ปี ยังส่งผลต่อการตัดสินใจของพรรคการเมืองมากกว่าการทำตามฉันทามติที่ได้จากประชาชน และทำให้พรรคการเมืองล้มตายก่อนที่จะสามารถฝังรากในสังคมการเมืองได้ จึงเห็นได้ว่า มีความแตกต่างกันอย่างสุดขั้วระหว่างความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของผู้ร่าง กับแนวคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

7. ข้อเสนอแนะ

การร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ถูกกระทำการโดยผู้ร่างที่ไม่ได้เป็นพรรคการเมือง นักการเมือง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง เมื่อนำมาใช้ในภาคปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น แทนที่จะทำให้พรรคการเมืองเข้มแข็ง แต่กลับทำลายพรรคการเมืองพรรคใหญ่ ลดทอนความเชื่อมโยงระหว่างระบบการเมืองกับประชาชน ทำให้กลุ่มก๊วนการเมืองมีอิทธิพล และการที่พรรคการเมืองถูกยุบได้โดยง่าย เป็นการทำลายความหวัง ความเชื่อมโยง และความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อพรรคการเมือง ในระยะสั้นและระยะยาว จะทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถฝังรากอยู่ในประชาชนคนไทยได้

เพื่อที่จะปฏิรูปพรรคการเมือง จึงต้องมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยมีการรื้อกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง เพื่อให้พรรคการเมืองมีอิสระ มีเอกภาพ และสามารถเติบโตได้เองอย่างเข้มแข็ง สมควรที่จะต้องปรับแก้กฎหมายเลือกตั้ง และแก้ไขบทเฉพาะกาลที่กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภานเลือกนายกรัฐมนตรีได้ 5 ปี ต้องมีการทบทวนเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ทั้งนี้ จะต้องทำโดยการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคประชาชน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, และนรนิติ เศรษฐบุตร. (2521). *พรรคการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2562). *หลักเกณฑ์และวิธีการคำนวณ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2562, จาก https://www.ect.go.th/ect_th/download/article/article_20190528140635.pdf
- ณัชชาภัทร อมรกุล, และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (2562). *ความหวังและความน่าจะเป็น: ฉากทัศน์พรรคการเมืองไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2562, จาก <http://www.kpi.ac.th/knowledge/book/data/926>
- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง พุทธศักราช 2561. (2561, 12 กันยายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 68 ก. หน้า 40-97
- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พุทธศักราช 2560. (2560, 7 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 105. หน้า 1-41
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40. หน้า 1-90
- สมยศ เชื้อไทย. (2547). *คำอธิบายวิชากรกฎหมายรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Duverger, M. (1972). *Party Politics and Pressure Group*. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- Goodman, W. (1956). *The Two-Party System in the United States*. Princeton: D. Van. Nostrand Company, Inc.
- Mainwaring, S. (1998). Party Systems in the Third Wave. *Journal of Democracy*, 9(3), 67-81
- Neumann, S. (1956). *Modern Political Party*. Chicago: University of Chicago Press.

- Ranney, A., & Kendall, W. (1956). *Democracy and the American Party System*. New York: Harcourt, Dorace and Company.
- V.O. Key., Jr. (1964). *Politics, Parties, and Pressure Groups*. New York: Thomas Y. Crowell Company.

การเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย ภายหลังการนำบทบัญญัติ ว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมือง ฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ

อเนก สุขดี¹

Received: February 20, 2019

Revised: June 17, 2019

Accepted: June 19, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหา ผลกระทบและการปรับตัวของพรรคการเมืองไทยภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าพรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ การจัดตั้งพรรคการเมืองยากขึ้น และจำนวนสมาชิกพรรคลดลง ข้อเสนอแนะ คือ บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองควรมีความยืดหยุ่นและผ่อนคลายความเข้มงวดลง พรรคการเมืองควรปรับตัว โดยการให้ความรู้และเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของพรรค

คำสำคัญ การเปลี่ยนแปลง, การปรับตัว, พรรคการเมือง, กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000 อีเมล: aneksookdee@hotmail.com

The Changes of Thai Political Parties After Implementing the Provisions on Political Parties of the Political Party Act, B.E. 2560

Anek Sookdee²

Abstract

This research aims to study problems, effects, and self-adjustment of Thai political parties after implementing the Provision on Political Parties from the Political Party Act, B.E. 2560. This is a qualitative research by studying through related documents. The research instrument is an interview with descriptive result analysis. The research result demonstrates that most political parties are facing problems in the lack of capital fund and members. The aforementioned problems have resulted in the complicated operating situations after a period of time especially while setting up the party and finding its members, which must be according to the Political Party Act. Therefore, both government and Election Commission of Thailand are advised to support the set-up of political parties and improve the Provision on Political Parties in order to facilitate the operation of political parties' activities. Moreover, political parties should adjust themselves by building foundation from their members all over the country, as well as giving the opportunity to their members to participate in the operation of political parties' activities.

Keywords Change, Adjustment, Political Party, Political Party Act. B.E. 2560

² Lecturer, College of Local Management and Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, 65000. E-mail: aneksookdee@hotmail.com

1. บทนำ

พรรคการเมืองถือเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งพบได้ในทุกประเทศ ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีการปกครองในระบอบใดก็ตาม โดยจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการรวบรวมและกลั่นกรองผลประโยชน์ให้กับสมาชิกในสังคมรวมทั้งเป็นตัวแทนทางความคิดและอุดมการณ์ของประชาชนในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าให้กับสังคมด้วย ในบางประเทศที่มีวิวัฒนาการในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาอย่างยาวนาน เช่น ประเทศอังกฤษ สถาบันพรรคการเมืองได้ถือกำเนิดมาจากจิตวิญญาณของประชาชนในชาติจนอาจถือได้ว่าเป็นประเพณีปฏิบัติในวิถีประชาธิปไตยและส่งผลให้ประเทศอังกฤษไม่จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายพรรคการเมืองกำหนดกฎเกณฑ์ของความเป็นพรรคการเมืองแต่ลักษณะดังกล่าวจะเป็นไปตามจารีตประเพณีประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา (วัลลียา ไชยศิริ, 2547, น. 17) เช่นเดียวกับพรรคการเมืองต่างๆ ที่มีอยู่ในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมดก็ได้เป็นพรรคที่ถือกำเนิดขึ้นเพราะบทบาทหน้าที่ของกฎหมายบังคับไว้แต่เกิดจากการรวมตัวของนักการเมืองหรือผู้ที่มีความคิดทางการเมืองคล้ายคลึงกันและสภาพทางการเมืองเป็นประการสำคัญ สำหรับในประเทศไทย เผด็จการ พรรคการเมืองก็มีบทบาทและความสำคัญทางการเมืองเช่นกัน เนื่องจากเผด็จการบางรูปแบบมีพรรคการเมืองเป็นองค์กรสำคัญในการปฏิบัติและขับเคลื่อนทางสังคม เช่น ประเทศที่ปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์อาศัยพรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคการเมืองหลัก พรรคเดียวที่มีความชอบธรรมในการดำเนินบทบาททางการเมืองทุกด้าน ประเทศที่ปกครองโดยผู้นำสูงสุดคนเดียว (เช่น อียิปต์ ลิเบีย ตูนิเซีย ฯลฯ) ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในช่วงต้นปี 2554) ก็อาศัยการจัดตั้งพรรคการเมืองของผู้นำและพรรคพวกเพียงพรรคเดียวเป็นกลไกการใช้และรักษาอำนาจทางการเมือง (ทวี สุรฤทธิกุล และเสนีย์ คำสุข, 2554)

สำหรับพัฒนาการของพรรคการเมืองไทยนั้นเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ได้บัญญัติให้พลเมืองมีสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 (2489) ได้บัญญัติไว้ในหมวด 2 สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา 14 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย” ผลจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ทำให้เกิดพรรคการเมืองขึ้น 11 พรรค พรรคการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคสหชีพ พรรคก้าวหน้า เป็นต้น แต่ยังมีได้มีกฎหมายออกมารองรับอย่างไรก็ตาม พัฒนาการของพรรคการเมืองไทยที่เพิ่งเริ่มต้นก็ต้องหยุดชะงักและล้มลงในที่สุดโดยฝีมือของกลุ่มผู้นำทหารในการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แต่ยังไม่ได้

มีการยกเลิกพรรคการเมืองที่มีอยู่ พรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นจึงมีบทบาททางการเมืองจนถึง การรัฐประหารเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 จึงต้องหมดบทบาททางการเมืองไป (ทวี สุรฤทธิกุล และเสนีย์ คำสุข, 2554, น. 492-493) ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามได้มีแนวคิดในการจัดระเบียบพรรคการเมืองขึ้นมาใหม่โดยมีการตรา พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ขึ้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2498 จึงถือว่า พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้เป็นกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรกของไทย โดยมีสาระสำคัญ คือ การจัดตั้งพรรครวมทั้งสิทธิ บทบาท การดำเนินกิจกรรมและการสิ้นสุดของ พรรคการเมืองต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้ การมีกฎหมายพรรค การเมือง ทำให้พรรคการเมืองมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีความรับผิดชอบตามกฎหมาย สามารถเป็น โจทก์จำเลยในศาลได้ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พรรคการเมืองไทยได้กลายมาเป็นพรรคการเมือง ตามบทบัญญัติของกฎหมายจนถึงปัจจุบันและถึงแม้จะมีกฎหมายพรรคการเมืองประกาศออกมา บังคับใช้หลายฉบับนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา พรรคการเมืองไทยก็ยังไม่มีความมั่นคง และเข้มแข็ง ความอ่อนแอของพรรคการเมืองไทยจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ ประชาธิปไตยในประเทศไทยไม่มั่นคง แข็งแรงและทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาองค์กร ให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็งได้ (พรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2557, น. 79)

พรรคการเมืองไทยหลังจากที่อยู่ภายใต้การนำของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่³ มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 (สิทธิโชค ลางกุลานนท์, 2552) ก็ได้กลับมาอยู่ภายใต้การควบคุมของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ภายใต้ประกาศและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบ แห่งชาติที่ส่งผลทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ตามเจตนารมณ์ที่กฎหมาย พรรคการเมืองบัญญัติไว้และไม่อาจจะพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันได้ ประกาศของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) หลายฉบับ เช่น ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 57/2557 เรื่อง ให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับมีผลบังคับใช้ต่อไป (2557) มีการกำหนดห้ามมิให้พรรคการเมืองที่มีอยู่แล้วดำเนินการประชุมหรือดำเนินการกิจการ ใดๆ ในทางการเมืองและการดำเนินการเพื่อการจัดตั้งหรือจดทะเบียนพรรคการเมืองให้ระงับไว้ เป็นการชั่วคราวรวมทั้งให้ระงับการจัดสรรเงินสนับสนุนแก่พรรคการเมืองของกองทุนเพื่อ การพัฒนาพรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราว นอกจากนี้ ยังมีคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบ

³ เครือข่ายของกลุ่มทุนที่สำคัญในโครงสร้างพรรคการเมืองไทยประกอบด้วย 1) กลุ่มชินวัตร นำโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร 2) กลุ่มโพธารามิก ของนายอดิศักดิ์ โพธารามิก 3) กลุ่มมาลีนาห์ ของนายประชา มาลีนาห์ 4) กลุ่มเจียรนวนนท์ ของนายธนิษฐ์ เจียรนวนนท์ 5) กลุ่มสิริวัฒนภักดี ของนายเจริญ สิริวัฒนภักดี 6) กลุ่มมหากิจศิริของนายประยุทธ์ มหากิจศิริ และ 7) กลุ่มจิ้งจอกรุ่งเรืองกิจและจุฬางกูร ของนายพัฒนา และนายสุริยะ จิ้งจอกรุ่งเรืองกิจ

แห่งชาติที่ 3/2558 เรื่อง การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ (2558) โดยเฉพาะข้อ 12 ที่บัญญัติห้ามมั่วสุมหรือชุมนุมทางการเมือง ณ ที่ใดๆ ที่มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปหากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษทั้งจำทั้งปรับ เป็นต้น บทบัญญัติดังกล่าวนี้มีลักษณะที่ไม่ไว้วางใจพรรคการเมืองจึงมุ่งที่จะควบคุมพรรคการเมืองมากกว่าที่จะส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมืองให้กลายเป็นสถาบันทางการเมืองซึ่งต่างจากกฎหมายพรรคการเมืองในต่างประเทศ⁴ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่ระบบการเมืองอย่างเต็มที่ด้วยการลงคะแนนและข้อจำกัดด้านการจดทะเบียนพรรคและเปิดพื้นที่ในการทำกิจกรรมทางการเมืองอย่างเสรี (จิรศักดิ์ ขำหรุ่น, 2559, น. 48)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมาในข้างต้น งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะศึกษาปัญหาของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ ผลกระทบของบทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีต่อพรรคการเมือง และการปรับตัวของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 (2560) ไปปฏิบัติ ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้จะนำมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนะแก่พรรคการเมืองในการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ดังนี้

- (1) เพื่อศึกษาปัญหาของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ
- (2) เพื่อศึกษาผลกระทบของบทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีต่อพรรคการเมือง
- (3) เพื่อศึกษาการปรับตัวของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560
- (4) เพื่อให้ข้อเสนอแนะแก่พรรคการเมืองในการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง

⁴ เช่น กฎหมายพรรคการเมืองของสเปน หรือ Law on Political Parties (2002) ไม่ได้กำหนดจำนวนขั้นต่ำของประชาชนที่จะเข้าชื่อเพื่อขอจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ซึ่งต่างจากประเทศอื่นๆ ที่อาจกำหนดจำนวนพลเมืองไว้ที่ 50 (บัลแกเรีย), 100 (โครเอเชีย) เป็นต้น นอกจากนี้ กฎหมายพรรคการเมืองสเปนไม่ได้กำหนดให้พรรคการเมืองต้องถูกยุบหากไม่ได้รับการเลือกตั้งหรือมีสมาชิกไม่ถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ รวมทั้งไม่มีการกำหนดให้สมาชิกพรรคต้องเสียค่าธรรมเนียมใดๆ แก่พรรคการเมืองอีกด้วย

3. พรรคการเมืองที่เกี่ยวข้อง

พรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องในการศึกษารั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง

พรรคการเมืองนับเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะเป็นรัฐบาล มีบทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การสื่อสารทางการเมือง การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมือง ฯลฯ วุฒิกโรอินทวงศ์ (2535) ได้ศึกษากฎหมายพรรคการเมืองในประเทศไทย พบว่าพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้นยังไม่สามารถพัฒนาไปได้เท่าที่ควรนอกจากสาเหตุอันเกิดจากพรรคการเมืองเองแล้ว สาเหตุหนึ่งก็เนื่องมาจากกฎหมายพรรคการเมืองและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของพรรคการเมือง ส่วนทวี สุรฤทธิกุล และเสนีย์ คำสุข (2554, น. 510-515) พบว่า ปัญหา อุปสรรคสำคัญในการดำเนินบทบาทของพรรคการเมืองไทยมีสาเหตุมาจากโครงสร้างพรรคที่รวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ส่วนกลางหรือผู้นำพรรค ขาดสมาชิกที่ศรัทธาและร่วมแสดงบทบาทอย่างแข็งขันกับพรรค เงินทุนของพรรคขนาดใหญ่มักจะมาจากชนชั้นนำของพรรคหรือนายทุนจากภาคธุรกิจรวมทั้งรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองส่วนใหญ่ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาพรรคการเมือง สอดคล้องกับ อภิชาติ เชื้อเทศ (2536) ที่ได้ศึกษาความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยพบว่าพรรคการเมืองไทยกำเนิดขึ้นเนื่องมาจากการยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ทำให้พรรคการเมืองไทยขาดวิวัฒนาการ เมื่อตัวผู้นำพรรคหมดอำนาจ พรรคการเมืองนั้นก็ล้มไป จากประเด็นที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยในทุกประเด็นโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกฎหมายพรรคการเมืองและกฎหมายที่เกี่ยวข้องมักจะมียกข้อยกเว้นที่ควบคุมพรรคการเมืองมากกว่าที่จะส่งเสริมและพัฒนาให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็ง ดังนั้น การที่จะพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องเริ่มต้นที่การสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นภายในพรรคการเมืองโดยการเน้นให้ความสำคัญกับสมาชิกพรรค ดังที่ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ (2555) ได้เสนอแนะว่าควรพัฒนาพรรคการเมืองให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยการเปิดช่องให้สมาชิกพรรคเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปภายในพรรคการเมืองได้อย่างแท้จริงเริ่มตั้งแต่การกำหนดให้สมาชิกพรรคมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินค่าบำรุงพรรคซึ่งจะทำให้สมาชิกพรรคมีสถานภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม มีปากมีเสียงมากขึ้น ในขณะเดียวกันควรลดการครอบงำของคณะกรรมการบริหารพรรคลงโดยการกำหนดกรอบให้สมาชิกพรรคมีสิทธิเข้าร่วมประชุมใหญ่ได้ ส่วนพรรณรัตน์ ดิษฐ์เจริญ (2555) เสนอว่าประเทศไทยจะต้องให้

ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่พรรคการเมืองโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายโดยการจัดโครงสร้างของพรรคการเมืองให้พรรคการเมืองมีโครงสร้างทางอำนาจเป็นของประชาชน กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดตั้งพรรคการเมืองเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกพรรค และการจัดตั้งสาขาพรรคให้กระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศและการกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองโดยกำหนดให้สมาชิกพรรคต้องเข้าร่วมการประชุมใหญ่ประจำปีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งและให้อำนาจการบริหารพรรคและข้อบังคับพรรคต้องมาจากสมาชิกพรรค เป็นต้น

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” (ประชา+อธิปไตย) นั้นแปลจากคำภาษาอังกฤษว่า “democracy” คำนี้มาจากคำในภาษากรีกโบราณว่า “demokratia” อีกต่อหนึ่ง โดยคำว่า demokratia มาจากการผสมของคำว่า demos ซึ่งแปลว่าประชาชน (The People) และคำว่า kratein หรือ kratos แปลว่า ปกครอง (To Rule) ดังนั้น demokratia หรือ democracy จึงแปลว่า “การปกครองโดยประชาชน” (To Rule by the People) สำหรับความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” มีผู้ให้คำนิยาม ดังนี้ วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น (2550, น. 42) ให้นิยามคำว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึง ระบบการเมืองและระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่มีรัฐบาลซึ่งรับผิดชอบและสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ส่วน ปรีดี พนมยงค์ (2517) ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ไว้ว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” หมายถึง หมู่คน คือ ปวงชน กับคำว่า “อธิปไตย” หมายถึง ความเป็นใหญ่ คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของประชาชน” ส่วน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543, 3-4) ได้นิยามประชาธิปไตยโดยให้ความสำคัญในแง่คุณภาพของประชาธิปไตยเป็นหลักว่าถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชนแล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่อการศึกษา จากนิยามความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปหลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ ดังนี้

(1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยเป็นผู้ร่วมกันใช้อำนาจนี้ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง

(2) ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมายตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

(3) การถือเสียงข้างมากเป็นเสียงตัดสินนั้นจะต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของเสียงข้างน้อยด้วย

(4) การเคารพซึ่งกันและกันและมีความรักความปรารถนาดีต่อกันเปรียบประดุจญาติพี่น้องและการยึดมั่นในหลักเหตุผล

สำหรับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยนั้น ลิขิต อีร์เวคิน (2559, น. 6-14) กล่าวว่า ตัวแปรที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมี 3 ตัวแปร ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมต้องเอื้ออำนวย โครงสร้างและกระบวนการต้องมีส่วนร่วมสร้างประชาธิปไตยและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้ สังคมที่สามารถจะพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้นจะต้องมีรัฐธรรมนูญอันเป็นที่ทำงานได้ผลและเป็นที่ยอมรับ ไม่มีการฉีกรัฐธรรมนูญโดยการปฏิวัติรัฐประหารและต้องปล่อยให้มีการพัฒนาโดยไม่ถูกขัดขวาง ส่วน ปรีญญา เทวานฤมิตรกุล (2559, น. 188-189) กล่าวว่าประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการดังต่อไปนี้ 1) รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ 2) เคารพสิทธิผู้อื่น 3) เคารพความแตกต่าง 4) เคารพหลักความเสมอภาค 5) เคารพกติกา และ 6) รับผิดชอบต่อตนเอง จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นอยู่ที่ประชาชน (พลเมือง) ที่มีความเข้าใจกันและกัน ยอมรับความแตกต่างและหาทางออกร่วมกันได้ ทั้งนี้ โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจะต้องเอื้ออำนวยด้วย

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพโดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลกและกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ การที่เลือกจังหวัดพิษณุโลกและกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกแบบเจาะจง โดยมีเหตุผลในการเลือก ดังนี้ จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการแข่งขันทางการเมืองสูง ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองและมีทัศนคติการเมือง (ส.ส.) หลายคนซึ่งเคยมีบทบาททางการเมืองในระดับชาติ สำหรับกรุงเทพมหานครเป็นที่ตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) รวมทั้งเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของพรรคการเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาในครั้งนี้ จึงสามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลที่จะตอบโจทย์ในการวิจัยครั้งนี้ได้

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ นักการเมือง เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กลาง) และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดและผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการรัฐศาสตร์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงโดยไม่ประสงค์จะเปิดเผยนาม ดังนี้

(1) นักการเมือง ได้แก่ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก พรรคประชาธิปัตย์ จำนวน 1 คน และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก พรรคชาติพัฒนา จำนวน 1 คน

(2) นักการเมือง (รองเลขาธิการพรรคภูมิใจไทย) กรุงเทพมหานคร จำนวน 1 คน

(3) เจ้าหน้าที่สำนักกิจการพรรคการเมือง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จำนวน 1 คน

(4) เจ้าหน้าที่งานพรรคการเมือง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน

(5) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จำนวน 1 คน

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารพรรคการเมืองที่กำลังดำเนินการอยู่ภายใต้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 รวมถึงประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติในบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง

5. วิธีดำเนินการวิจัย

(1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ Key Informants มาสังเคราะห์ในบทที่ 5 การอภิปรายผลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

(2) วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหลังจากที่ได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้วเพื่อใช้ในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้มีหนังสือขอความอนุเคราะห์ส่งไปยังกลุ่มตัวอย่างเพื่อนัดหมายวัน เวลาในการสัมภาษณ์และได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกและกรุงเทพมหานครในระหว่างวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 ถึงวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2561 ในส่วนที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์

เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

6. ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองภายหลังจากการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ” ได้ผลการศึกษา ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ปัญหาของพรรคการเมืองภายหลังจากการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ มีดังนี้

(1) พรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้เนื่องจากจากประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ยังมีผลบังคับใช้อยู่

(2) ปัญหาการยืนยันการเป็นสมาชิกพรรคในระยะเวลาที่จำกัด

(3) ปัญหาความไม่พร้อมของสมาชิกพรรคที่จะต้องชำระค่าบำรุงพรรคตามที่กฎหมายพรรคการเมืองกำหนด

(4) ปัญหาการจัดหาทุนประเดิมในการตั้งพรรคการเมือง

ประเด็นที่ 2 ผลกระทบของบทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีต่อพรรคการเมือง มีดังนี้

(1) การตั้งพรรคการเมืองยากขึ้น มีประเด็นสำคัญ คือ แม้กฎหมายจะบัญญัติให้พรรคการเมืองจะต้องมีทุนประเดิมไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการของพรรคการเมืองเอง อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการจัดตั้งพรรคการเมืองที่ยากขึ้น โดยเฉพาะพรรคการเมืองขนาดเล็กในเรื่องการระดมสมาชิกให้ครบตามจำนวนภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดและร่วมกันจ่ายเงินเพื่อเป็นทุนประเดิมพรรค

“ทุนประเดิม พรรคใหญ่คงไม่เป็นอุปสรรคนะ แต่ว่าพรรคเล็กๆ จะเป็นอุปสรรค ถ้าหาไม่ได้จะมีปัญหา พรรคใหญ่ๆ น่าจะไม่มีปัญหา อีกอย่างก็คือ การหาสมาชิกให้ได้ 500 คน ซึ่งพรรคแต่ละพรรคมันมีคุณภาพไม่เหมือนกัน” (เจ้าหน้าที่สำนักกิจการพรรคการเมือง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2561)

(2) จำนวนสมาชิกพรรคลดลง มีประเด็นสำคัญ คือ การที่กฎหมายมีความมุ่งหวังที่จะให้พรรคการเมืองมีลักษณะเป็นพรรคการเมืองของประชาชนหรือเป็นพรรคมวลชน สมาชิกมีอุดมการณ์ทางการเมืองในแนวทางเดียวกันและยังต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบตาม

กฎหมาย จึงกำหนดให้สมาชิกที่ประสงค์จะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นต่อไป ให้มีหนังสือยืนยันการเป็นสมาชิกต่อหัวหน้าพรรคการเมืองนั้นและชำระค่าบำรุงพรรคภายในเวลาที่กำหนด ส่งผลให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งหรือเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 (2550) ประสบปัญหาในการปฏิบัติตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 53/2560 (2560) ที่กำหนดระยะเวลาอันจำกัดในการให้สมาชิกที่มีอยู่เดิม (สมาชิกเก่า) มายืนยันการเป็นสมาชิกและชำระค่าบำรุงพรรคภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ 1 เมษายน 2561 ส่งผลให้จำนวนสมาชิกในแต่ละพรรคลดจำนวนลงจากเดิมเป็นอันมาก อันเนื่องมาจากการมายืนยันการเป็นสมาชิกและชำระค่าบำรุงพรรคไม่ทันตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด

ประเด็นที่ 3 การปรับตัวของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

(1) พรรคการเมืองมีการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายพรรคการเมืองรวมทั้งประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

(2) พรรคการเมืองมีการสร้างการมีส่วนร่วมกับสมาชิกพรรคโดยการเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ กับพรรคมากขึ้น

(3) พรรคการเมืองมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับสมาชิกพรรคและประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบายพรรคและการดำเนินกิจกรรมของพรรค

ประเด็นที่ 4 ข้อเสนอแนะแก่พรรคการเมืองในการพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง มีดังนี้

(1) ควรสร้างความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับพรรคได้อย่างอิสระ

(2) พรรคการเมืองควรมีความเป็นปึกแผ่นและมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ปราศจากการครอบงำจากองค์กรอื่น นายทุน ระบบอุปถัมภ์รวมทั้งหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ทางการเมือง

(3) พรรคการเมืองควรมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

(4) พรรคการเมืองควรมีการจัดโครงสร้างองค์กรของพรรคที่ชัดเจนและมีการจัดตั้งสาขาพรรคให้กระจายไปทั่วประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและภารกิจที่วางไว้

(5) บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองควรมีความยืดหยุ่น และผ่อนคลายความเข้มงวดลง ทั้งนี้ บทบัญญัตินี้ดังกล่าวควรจะเอื้อและส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองมากกว่าที่มาควบคุมและตรวจสอบพรรคการเมือง

7. อภิปรายผลวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ” ผู้วิจัยขออภิปรายผลข้อค้นพบจากการวิจัย ดังนี้

7.1 ปัญหาของพรรคการเมืองภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ไปปฏิบัติ

ภายหลังการนำบทบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมืองของกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 (2560) ไปปฏิบัติ พบว่าพรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินการทางการเมืองได้ เนื่องจากประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ยังมีผลบังคับใช้อยู่ ส่งผลให้พรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองที่บังคับใช้อยู่ในขณะนั้นได้อย่างครบถ้วน แม้ที่ผ่านมาจะมีการผ่อนคลายการดำเนินการทางการเมืองที่จำเป็นในบางกรณีให้พรรคการเมืองที่จะต้องดำเนินการก่อนการเลือกตั้งแล้วก็ตาม เช่น ให้สามารถดำเนินการธุรการของพรรคการเมืองได้ สามารถหาสมาชิกพรรค สรรหาผู้สมัครและจัดการระดมทุนของพรรค เป็นต้น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมานี้

“ปัญหาของพรรคการเมืองคงไม่เกี่ยวกับว่าจะประสบปัญหาก่อนหรือหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแต่อย่างที่จะบอกว่าพรรคการเมืองทุกพรรค พรรคผมก็ประสบปัญหา คือ คสช.ออกคำสั่งมาเป็นระยะๆ ออกมาหลายฉบับตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา เป็นคำสั่งทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถทำกิจกรรมทางการเมืองได้ แม้ที่ผ่านมา พรรคการเมืองทั้งหลายมีการเรียกร้องมาว่าขอให้ปลดล็อกพรรคการเมืองต่างๆ แต่ คสช. ก็ไม่อนุญาต” (รองเลขาธิการพรรคภูมิใจไทย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้ การที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองมีบทบัญญัติที่เข้มงวดเกินไป หรือมีบทบัญญัติกว้าง คลุมเครือ และไม่ชัดเจน จะเป็นเสมือนดาบสองคมที่อาจทำให้เกิดการนำไปปฏิบัติได้ เช่น คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 13/2561 ลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2561 ที่อนุญาตให้พรรคการเมืองจะดำเนินการประชาสัมพันธ์หรือติดต่อสื่อสารกับผู้ดำรงตำแหน่งใดๆ ภายในพรรคการเมืองและสมาชิกของพรรคการเมืองของตนโดยวิธี

ผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็ได้ แต่การดำเนินการนั้นต้องไม่มีลักษณะเป็นการหาเสียง ทำให้พรรคการเมืองต่างๆ ประสบปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการว่าในการหาสมาชิกพรรค สามารถหาสมาชิกได้ในขอบเขตเท่าใดและลักษณะอย่างไรจึงจะไม่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและไม่มีลักษณะเป็นการหาเสียง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าพนักงาน ด้วยเหตุนี้ บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวจึงทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติของพรรคการเมือง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมานี้ (คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 13/2561, 2561)

“กฎหมายเข้มงวดมากไป มันเป็นดาบสองคม ต้องไปตีความทำความเข้าใจให้ชัดเจน ผมไม่เห็นด้วยนะ น่าจะเปิดให้อิสระ ผมไม่เชื่อว่าในสังคมไทยมันจะมีคนตั้งพรรคขนาดที่จะเป็นปฏิปักษ์กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผมไม่รู้ว่ตีความยังไง ประเด็นนี้ เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่โดดเด่นที่สุดในโลกปัจจุบันแล้ว” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2561)

“อันนี้ ผมไม่เห็นด้วย อันที่จริงแล้ว การยุบพรรคการเมืองไม่ควรจะมีด้วยซ้ำไป แต่อันนี้ ถ้าเกิดว่าบางครั้ง อุดมการณ์ เป้าหมายทางการเมืองเขามี แต่ว่าเขาไม่มีเงินที่จะไปวิ่งหาสมาชิก แล้วสมาชิกก็ศรัทธาในอุดมการณ์ แนวคิดของพรรคการเมืองนี้ แต่ว่าเขาไม่มีเงินที่จะเดินทางไปสมัคร ไม่มีเงินที่จะเสียค่าสมาชิกพรรค แล้วทำไมคุณไปอ้างเหตุยุบพรรคเขาด้วย แล้วคุณไปยุบพรรคเขาทำไม อุดมการณ์บางอย่างมันอาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์หรือห้วงเวลานี้ แต่ในช่วงเวลาหนึ่ง คนส่วนใหญ่อาจจะเห็นด้วยกับนโยบายของพรรคนี้ อุดมการณ์ นโยบายการเมืองแบบนี้ คนก็อาจจะเอื้อมขึ้นมาลงคะแนนเลือกตั้งก็ได้ แต่พรรคการเมืองไหนที่ไม่มีการขับเคลื่อนก็อย่าไปยุบเขา คงสภาพไว้ แล้ววันหนึ่ง ถ้าเกิดว่าเขาได้รับการเห็นด้วยกับคนส่วนใหญ่ ก็อาจจะใช้เป็นนโยบายของรัฐบาลบริหารประเทศได้ แต่ถ้าเกิดว่าพรรคการเมืองใดไม่สามารถจะทำได้ นโยบายนี้คงอยู่ หลักคิดนี้คงอยู่ แต่มันยังเป็นประวัติศาสตร์อยู่แต่มันก็จะตายไปตามธรรมชาติ อย่าไปใช้กฎหมายเพื่อบังคับให้มันโต” (อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก พรรคชาติพัฒนา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กรกฎาคม 2561)

การที่กฎหมายมีความมุ่งหวังที่จะให้พรรคการเมืองมีลักษณะเป็นพรรคการเมืองของประชาชนหรือเป็นพรรคมวลชน สมาชิกมีอุดมการณ์ทางการเมืองในแนวทางเดียวกันและยังต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมาย จึงกำหนดให้สมาชิกที่ประสงค์จะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นต่อไป ให้มีหนังสือยืนยันการเป็นสมาชิกต่อหัวหน้าพรรคการเมืองนั้นและชำระค่าบำรุงพรรคภายในระยะเวลาที่กำหนด ส่งผลให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งหรือเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 (2550) ประสบปัญหาในการปฏิบัติตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 53/2560 เรื่อง

การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (2560) ที่กำหนดระยะเวลาอันจำกัดในการให้สมาชิกที่มีอยู่เดิม (สมาชิกเก่า) มายืนยันการเป็นสมาชิกและชำระค่าบำรุงพรรคภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ 1 เมษายน 2561 ส่งผลให้จำนวนสมาชิกในแต่ละพรรคลดลงจากเดิมเป็นอันมาก⁵ อันเนื่องมาจากการมายืนยันการเป็นสมาชิกและชำระค่าบำรุงพรรคไม่ทันตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด

บทบัญญัติในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 (2560) ที่กำหนดให้พรรคการเมืองต้องมีทุนประเดิมไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการของพรรคการเมืองแม้จะมีเจตนารมณ์ที่ดีในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้พรรคการเมืองประสบกับความยุ่งยากในการดำเนินการตามมา ดังนี้

(1) ด้านการจัดตั้งพรรคการเมือง กล่าวคือ การจัดตั้งพรรคการเมืองในปัจจุบันยากขึ้นเพราะมีเงื่อนไขและรายละเอียดที่มากขึ้นกว่าเดิมโดยเฉพาะพรรคการเมืองขนาดเล็กที่มีทุนจำกัดมักจะประสบปัญหาในการระดมสมาชิกพรรคและทุนประเดิมพรรคให้ครบตามจำนวนที่กฎหมายพรรคการเมืองกำหนด ส่วนพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีทุนก็สามารถตั้งพรรคได้ง่าย ซึ่งอาจก่อให้เกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบในทางการเมืองได้ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมานี้

“การจัดตั้งพรรคยากขึ้นกว่าเดิม ต้องไปขยายสมาชิกต่อมีอะไร หมายถึง กลุ่มคนที่ไม่มีเงิน กลุ่มคนที่มาตั้งพรรคให้สมาชิกลงทุนจริงๆ นะ ไม่ใช่กลุ่มที่ก่อตั้งไปจ่ายเงินให้เขาจะเงินไม่พอนี้ ยากสำหรับกลุ่มนี้ เพราะฉะนั้น กลุ่มที่ขาดแคลนเรื่องปัจจัยด้านการเงินจะครบกลุ่มนี้ โดยเจตนารมณ์บริสุทธิ์จริงๆ กลุ่มนี้จะตั้งพรรคยาก ที่ง่ายก็จะเป็นกลุ่มนายทุน แต่ก็ยากกับเขามากขึ้น เพราะว่าต้องมีการเปิดเผยเงินมากขึ้นและอาจต้องมีค่าใช้จ่ายเงินมาก” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2561)

(2) ด้านการเงิน กล่าวคือ การที่ประชาชนโดยเฉพาะในต่างจังหวัดส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและไม่เคยมีวัฒนธรรมในการบริจาคเงินให้พรรคการเมืองส่งผลให้การระดมประชาชนในพื้นที่เพื่อให้มาสมัครเป็นสมาชิกพรรคและชำระค่าบำรุงพรรคเป็นเรื่องที่

⁵ ยอดการยืนยันสมาชิกพรรคการเมืองตามคำสั่ง คสช.ที่ 53/2560 ลดลงจากจำนวนสมาชิกเดิม เช่น พรรคประชาธิปัตย์จากจำนวนสมาชิกเดิม 2,500,000 คน ลดลงเหลือ 80,000 คน ส่วนพรรคชาติไทยพัฒนาจากจำนวนสมาชิกเดิม 24,710 คน ลดลงเหลือเพียง 2,500 คน และพรรคเพื่อไทยจำนวนสมาชิกลดลงเหลือ 10 เปอร์เซนต์จากจำนวนสมาชิกเดิม 130,000 คน (กองบรรณาธิการวอยซ์ออนไลน์, 2561)

ทำได้ยาก ยกเว้นจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากพรรคหรือมีความศรัทธาในพรรคการเมืองนั้นอย่างแท้จริง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมานี้

“การที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายว่าคนที่สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองต้องจ่ายเงินนั้นจำนวนไม่ต่ำกว่า 100 บาท/ปี มันอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพรรคการเมืองในการที่จะทำให้ประชาชนผู้ตัดสินใจสมัครสมาชิกพรรคการเมืองตัดสินใจยากขึ้น โดยคำถามว่าจ่ายเงิน 100 บาทไปแล้ว เขาจะได้อะไรจากการเป็นสมาชิก เงิน 100 บาทในปัจจุบัน สถานการณ์เศรษฐกิจ มันมีค่า ถ้าถามผม ผมคิดว่าถ้าคนมีเงินอยู่สัก 100 บาท มีเงินอยู่ 500 บาท แล้วต้องแบ่งเงินในกระเป๋า 100 บาทไปสมัครสมาชิกพรรค สิ่งนั้นน่าจะเป็นสิ่งสุดท้ายหรือท้ายสุดที่คนจะตัดสินใจทำ ด้วยเหตุผลที่มันไม่มีคำตอบว่าเขาสมัครแล้ว เขาได้อะไรจากพรรคการเมืองนั้นๆ” (รองเลขาธิการพรรคภูมิใจไทย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2561)

(3) ด้านสมาชิกพรรค ในเมื่อสมาชิกพรรคไม่มีความพร้อมด้วยข้อจำกัดด้านต่างๆ และการขาดสมาชิกที่ศรัทธาและร่วมแสดงบทบาทอย่างเข้มแข็งกับพรรคอาจทำให้พรรคการเมืองต้องพึ่งพาเงินทุนจากนายทุนพรรค ส่งผลให้นายทุนอาจเข้ามามีอิทธิพลในการบริหารและควบคุมการดำเนินกิจการของพรรคได้ ดังที่ ณัฏฐาภัทร อมรกุล (2560) ที่กล่าวว่า การให้เงินมาเป็นเงื่อนไขในการก่อตั้งพรรคกลายเป็นภาระต่อประชาชน การตั้งพรรคการเมืองจะทำได้ยากมากขึ้นและสุดท้ายจะมีแต่นายทุนที่เข้ามาตั้งพรรคการเมือง โดย ทวี สุรฤทธิกุล และเสนีย์ คำสุข (2554, น. 511) กล่าวว่า เงินทุนของพรรคใหญ่มีมาจากชนชั้นนำของพรรคและนายทุนจากภาคธุรกิจที่อยู่นอกพรรคซึ่งมีผลให้คนเหล่านี้มีอิทธิพลมากภายในพรรคจนกลายเป็นผู้ผูกขาดการตัดสินใจที่สำคัญภายในพรรค

จากที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้รัฐธรรมนูญและกฎหมายพรรคการเมืองฉบับปัจจุบันจะมีเจตนารมณ์ในการพยายามสร้างพรรคการเมืองให้เป็นพรรคมวลชนแต่ในขณะเดียวกัน ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ยังคงมีผลบังคับใช้อยู่ได้กลายเป็นปัญหา อุปสรรคสำคัญในการปฏิบัติงานของพรรคการเมืองซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มา ผู้วิจัยจึงเห็นควรให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้พิจารณายกเลิกประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติทั้งหลายที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองและคืนอิสรภาพทางการเมืองให้กับพรรคการเมืองต่างๆ ให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้

7.2 ผลกระทบของบทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีต่อพรรคการเมือง

การจัดตั้งพรรคการเมืองของไทยในอดีตนั้นจะเริ่มจากยอดลงสู่ฐาน โดยเริ่มจากการรวมตัวของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จำนวน 4-5 คนจากนั้นหาสมาชิกที่รู้จักมาเข้าร่วมให้ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดแล้วจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้นำคนใดคนหนึ่ง จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองในอดีตนั้น กฎหมายให้ตั้งพรรคการเมืองง่ายเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้น พรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นล้วนเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น กลุ่มนายทุน กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น ไม่ได้เป็นพรรคมวลชนที่มีประชาชนเป็นเจ้าของแต่อย่างใด ผลก็คือ พรรคการเมืองเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก หลายพรรคการเมืองมีการตั้งสาขาพรรคจำนวนมากโดยหวังจะได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการพัฒนาการเมือง แต่สาขาพรรคการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินกิจการตามที่กฎหมายกำหนด ทำให้เกิดปัญหาการยุบพรรคการเมืองตามมา เมื่อถูกคำสั่งยุบพรรคการเมือง กลุ่มการเมืองกลุ่มเดิมก็ไปยื่นจดทะเบียนขอจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังกฎหมายพรรคการเมืองได้มีบทบัญญัติที่เข้มงวดมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในกฎหมายฉบับก่อนและเพื่อบังคับให้พรรคการเมืองจะต้องดำเนินงานและบริหารกิจการต่างๆ ภายในพรรคอย่างเคร่งครัดและให้เป็นไปในลักษณะเดียวกันทั้งหมด

สำหรับกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 (ฉบับปัจจุบัน) นั้นมีบทบัญญัติใหม่หลายมาตราที่แตกต่างจากกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550 สามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้

(1) ผู้ร่วมก่อตั้งพรรค กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 9 กำหนดว่า สำหรับการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ การดำเนินการเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองจะต้องมีผู้ร่วมจัดตั้งพรรคการเมืองซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี จำนวนไม่น้อยกว่าห้าร้อยคน สำหรับพรรคการเมืองเก่า มาตรา 141 กำหนดว่าถ้ายังมีสมาชิกไม่ถึง 500 คน ต้องดำเนินการให้มีสมาชิกให้ครบ 500 คนภายใน 180 วันนับแต่วันที่กฎหมายพรรคการเมืองฉบับใหม่ใช้บังคับ หากย้อนกลับไปพิจารณากฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550 จะพบว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างง่ายกว่าโดยกำหนดให้ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปจำนวน 15 คนสามารถดำเนินการจัดตั้งพรรคการเมืองได้

(2) จำนวนสมาชิกพรรค กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 33 (1) กำหนดว่า ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียนพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องดำเนินการให้มีจำนวนสมาชิกไม่น้อยกว่า 5,000 คนและต้องเพิ่มจำนวนสมาชิกให้มีจำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 คนภายในสี่ปี หากย้อนกลับไปพิจารณากฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550

จะพบว่าการบัญญัติเพียงว่าภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียนพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องดำเนินการให้มีจำนวนสมาชิกไม่น้อยกว่า 5,000 คน

(3) การตั้งสาขาพรรค กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 33 (2) กำหนดว่า ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียน พรรคการเมืองต้องดำเนินการจัดให้มีสาขาพรรคในแต่ละภาคตามบัญชีรายชื่อภาคและจังหวัดที่ กกต. กำหนด อย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขา โดยสาขาพรรคการเมืองแต่ละสาขาต้องมีสมาชิกที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบของสาขานั้นตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป หากย้อนกลับไปพิจารณากฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550 จะพบว่าการบัญญัติเพียงว่าภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียนพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องดำเนินการจัดตั้งสาขาพรรคให้ได้อย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขาเท่านั้น

(4) ทุนประเดิมตั้งพรรค กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 9 กำหนดว่าเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจการของพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องมีทุนประเดิมไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท โดยผู้ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมืองทุกคนต้องร่วมกันจ่ายเงินเพื่อเป็นทุนประเดิมคนละไม่น้อยกว่าหนึ่งพันบาทแต่ไม่เกินคนละห้าหมื่นบาท หากย้อนกลับไปพิจารณา กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550 จะพบว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างง่ายกว่า โดยไม่มีบทบัญญัติให้พรรคการเมืองต้องมีทุนประเดิมแต่อย่างใด

(5) การจ่ายค่าบำรุงพรรค กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 15 (15) กำหนดว่าการจ่ายเงินค่าบำรุงพรรคการเมือง ให้แต่ละพรรคกำหนดลงในข้อบังคับการประชุม โดยต้องเรียกเก็บจากสมาชิกไม่น้อยกว่าปีละหนึ่งร้อยบาทหรืออาจกำหนดให้เรียกเก็บค่าบำรุงพรรคจากสมาชิกแบบตลอดชีพก็ได้ แต่ต้องไม่น้อยกว่าสองพันบาท อย่างไรก็ตาม ในบทเฉพาะกาล มาตรา 146 ระบุว่าในการเรียกเก็บค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปีแรกที่กฎหมายพรรคการเมืองฉบับนี้บังคับใช้ พรรคจะเรียกเก็บต่ำกว่าหนึ่งร้อยบาทก็ได้แต่ต้องไม่น้อยกว่าห้าสิบบาท หากย้อนกลับไปพิจารณา กฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2550 จะพบว่าไม่มีบทบัญญัติให้สมาชิกพรรคจะต้องจ่ายค่าบำรุงพรรคแต่อย่างใด

จากบทบัญญัติดังกล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่ากฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 มีบทบัญญัติที่เข้มงวดมากขึ้นในการควบคุมการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองจึงส่งผลกระทบต่อพรรคการเมือง ดังเช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการจัดตั้งพรรคการเมือง กล่าวคือ การจะจัดตั้งพรรคการเมืองได้นั้นจะต้องมีการสรรหาผู้ร่วมอุดมการณ์ที่จะมาร่วมกันจัดตั้งพรรคและจะต้องจ่ายเงินเพื่อเป็นทุนประเดิมให้พรรคด้วยซึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะทำได้โดยง่ายจะต้องเป็นผู้ที่มีความรักและความศรัทธาในอุดมการณ์ของพรรคการเมืองนั้นอย่างแท้จริงจึงจะตั้งพรรคได้ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวค่อนข้างยากและมีจำนวนน้อยเพราะที่ผ่านมามีสมาชิกไม่เคยต้องจ่ายเงินมาก่อนและที่ผ่านมามีการบังคับ

ในเมื่อสมาชิกสามารถให้การสนับสนุนพรรคด้วยวิธีการอื่นได้ สำหรับเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของพรรคโดยกฎหมายพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติให้พรรคการเมืองจะต้องรายงานผลการดำเนินกิจการต่างๆ ของพรรคต่อนายทะเบียนให้รับทราบ เช่น การเปลี่ยนแปลงของจำนวนสมาชิกพรรค การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือข้อบังคับพรรค เป็นต้น ซึ่งถือว่าบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพรรคการเมืองมากเกินไปเพราะจะต้องรายงานต่อนายทะเบียนทุกครั้งทั้งที่บางเรื่องนั้นเป็นเรื่องภายในของพรรคการเมืองเอง นอกจากนี้การบริหารงานภายในของแต่ละพรรคย่อมจะมีหลักการบริหารงานที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้พรรคการเมืองมีเสรีภาพในการดำเนินงานมากขึ้นและมีโอกาสที่จะพัฒนาให้เป็นพรรคการเมืองที่เข้มแข็งต่อไป กฎหมายพรรคการเมืองจึงไม่ควรที่จะมีบทบัญญัติที่เข้มงวดเกินไป โดยควรมีความยืดหยุ่นและผ่อนคลายความเข้มงวดของกฎหมายลง

8. ข้อเสนอแนะ

กรณีประเทศไทยนั้นมีกฎหมายพรรคการเมืองมาทั้งสิ้น 7 ฉบับและมีความจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขกฎหมายพรรคการเมืองบังคับใช้ต่อไป ดังนั้น จะทำอย่างไรจึงจะให้กฎหมายส่งเสริมให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งขึ้นได้ ในประเด็นดังที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขเนื้อหาในกฎหมายพรรคการเมืองใหม่เพื่อให้มีความยืดหยุ่นและมีเนื้อหาที่ส่งเสริมเสรีภาพของพรรคการเมืองในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้มากขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับพรรคให้มากขึ้น ดังที่ สุจิต บุญบงการ (2547) ได้กล่าวว่า การที่จะให้กฎหมายช่วยส่งเสริมการพัฒนาพรรคการเมืองจะต้องมีความสมดุลระหว่างการบังคับให้เกิดวินัยและความรับผิดชอบต่อเสรีภาพแต่ในกรณีของประเทศไทย มีความไม่ไว้วางใจในพรรคการเมืองค่อนข้างสูงซึ่งได้มีการออกกฎหมายบังคับใช้แก่พรรคการเมืองค่อนข้างเข้มงวด ความเข้มงวดของกฎหมายได้มีผลทำให้พรรคการเมืองบางพรรคที่มีความตั้งใจดีที่จะเป็นพรรคการเมืองที่ดีแต่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาอาจถูกยุบเลิกไปอันเกิดจากความผิดพลาดบางประการที่ไม่ได้ตั้งใจ ดังนั้น การผ่อนคลายความเข้มงวดของกฎหมายจะช่วยทำให้พรรคมีเสรีภาพในการดำเนินงานมากขึ้นและมีโอกาสที่จะแก้ตัวและปรับปรุงตัวเพื่อจะได้เป็นพรรคที่ดีที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

สำหรับประเด็นเรื่องการเก็บเงินค่าบำรุงพรรคการเมืองจากสมาชิกพรรคตามที่กฎหมายพรรคการเมืองกำหนด ในเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่กฎหมายกำหนดให้สมาชิกพรรคจะต้องจ่ายเงินค่าบำรุงพรรคนั้นมีเจตนารมณ์เพื่อให้สมาชิกพรรคมีความรู้สึกผูกพันในการเป็นเจ้าของพรรคการเมืองร่วมกันตามหลักประชาธิปไตย แต่ในบริบททางการเมือง

เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอาจจะไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของตัวบทกฎหมาย เพราะสภาพการเมืองไทยในปัจจุบันเป็นระบอบเผด็จการที่อยู่ภายใต้การปกครองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ประชาชนประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมส่วนใหญ่มักจะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวตามระบบอุปถัมภ์จึงส่งผลทำให้กฎหมายที่ออกมาอาจไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น การเก็บเงินค่าบำรุงพรรคการเมืองจากสมาชิกในเบื้องต้นจึงเป็นข้อจำกัดในการเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคโดยเฉพาะประชาชนที่มีความศรัทธาในอุดมการณ์หรือนโยบายของพรรคแต่ไม่มีเงินจ่ายค่าบำรุงพรรค ดังนั้น เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเป็นสมาชิกพรรคและบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจของประชาชน ผู้วิจัยเห็นว่ารัฐควรพิจารณาออกประกาศเพื่อยกเว้นการเก็บเงินค่าบำรุงพรรคการเมืองในระยะแรกของการเป็นสมาชิกพรรค ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกพรรคได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของพรรครวมทั้งพรรคการเมืองเองควรจะยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมในระยะแรกเข้าแก่สมาชิกพรรคซึ่งเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในอุดมการณ์ของพรรค

ผู้วิจัยเห็นว่าการที่พรรคการเมืองจะมีความเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งและสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่องได้จะต้องหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ทางการเมือง โดยควรให้กระบวนการทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาดำเนินไปตามวิถีของตัวเอง เพราะในช่วงที่ผ่านมา คณะรัฐประหารที่ทำการยึดอำนาจมักจะออกประกาศหรือคำสั่งเพื่อสั่งห้ามพรรคการเมืองดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและใช้กฎหมายพรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการกำกับ ควบคุมและจำกัดบทบาทของพรรคการเมืองให้มีการดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบที่รัฐกำหนด กฎหมายพรรคการเมืองของไทยส่วนใหญ่จึงเป็นผลมาจากการทำรัฐประหารหรือการยึดอำนาจรัฐ ซึ่งการกระทำแบบนี้ล้วนส่งผลให้พรรคการเมืองกลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่อ่อนแอและไม่เข้มแข็ง ดังนั้น การที่พรรคการเมืองไทยจะมีความเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งตลอดจนสามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้นอกจากจะต้องสร้างโดยตัวพรรคการเมืองเองแล้ว ยังจะต้องปลอดจากการแทรกแซงทางการเมือง โดยเฉพาะการยึดอำนาจหรือการรัฐประหารด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าพรรคการเมืองควรจะได้รับ การส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมือง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งต่อไป ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้พรรคการเมืองได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมืองควรจะได้รับ การพิจารณาทบทวนใหม่เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมและเป็นธรรมระหว่างพรรคการเมืองขนาดใหญ่กับพรรคการเมืองขนาดเล็ก เพราะที่ผ่านมา การสนับสนุนเงินจากกองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมืองไม่เอื้ออำนวย

ให้พรรคการเมืองขนาดเล็กและพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่มีโอกาสได้รับการสนับสนุนด้านการเงิน ทำให้พรรคการเมืองดังกล่าวมีปัญหาในการพัฒนาพรรคการเมือง (โกวิทย์ พวงงาม, อิศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ, จุริวรรณ จันทลา, และณรงค์ จันใด, 2557, น. 44) และผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการสนับสนุนทางการเงินโดยรัฐมักจะตกอยู่กับพรรคการเมืองขนาดใหญ่ (สตีเฟ่น ธนาธิโชติ, 2555, น. 25)

8.1 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างดังต่อไปนี้ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนิติศาสตร์ และคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง เป็นต้น

(2) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาเอกสารบันทึกการประชุมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของสภานิติบัญญัติแห่งชาติและคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญรวมทั้งระเบียบของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่เกี่ยวกับพรรคการเมือง

(3) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการวอยซ์ออนไลน์. (2561). *การยืนยันสมาชิกพรรคการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2562, จาก <https://voicetv.co.th/read/ryA>
- โกวิทย์ พวงงาม, อิศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ, จุริวรรณ จันทลา, และณรงค์ จันใด. (2557). บทบาทสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพรรคการเมืองในการพัฒนาประชาธิปไตย: ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข. *Veridian E-Journal*, 7(1), 43-61.
- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 13/2561 เรื่องการดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม). (2561, 14 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนพิเศษ 225 ง. หน้า 24-29.

- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 3/2558 เรื่อง การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ. (2558, 1 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 132 ตอนพิเศษ 73 ง. หน้า 1-4.
- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 53/2560 เรื่องการดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง. (2560, 22 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 317 ง. หน้า 7-12.
- จิรศักดิ์ ขำหรั่ง. (2559). *พัฒนาการพรรคการเมืองไทยภายใต้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498-2550*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัชชาภัทร อมรกุล. (2560). *เลือกตั้งครั้งใหม่ ต้องเจออะไรบ้าง*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2561, จาก https://www.matichon.co.th/article/news_650393
- ทวี สุรฤทธิกุล, และเสนีย์ คำสุข. (2554). *พรรคการเมืองกับกระบวนการทางการเมืองไทย ในเอกสารการสอนชุดวิชารัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมืองไทย*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- บุญศรี มีวงศ์โอโฆษ. (2555). *แนวทางการปฏิรูประบบการเลือกตั้งและพรรคการเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 57/2557 เรื่องให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับมีผลบังคับใช้ต่อไป. (2557, 12 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 131 ตอนพิเศษ 105 ง. หน้า 5-6.
- ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรีดี พนมยงค์. (2517). *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: นายปรามไทย์ ฟุ้งสุนทร.
- พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์. (2557). *กฎหมายพรรคการเมืองและผลกระทบต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของพรรคการเมืองในประเทศไทย*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(1), 75-96.
- พรรณรัตน์ ดิษฐ์เจริญ. (2555). *มาตรการทางกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งตามหลัก-ประชาธิปไตยให้แก่พรรคการเมือง*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550. (2550, 7 ตุลาคม).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 64 ก. หน้า 1-68.
- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560. (2560, 7 ตุลาคม).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 105 ก. หน้า 1-41.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489. (2489, 10 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา.
เล่ม 63 ตอนที่ 30. หน้า 327-328.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา.
เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1-90.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2559). *ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษ 21: ทางตัน ทางออกและ
แนวทางแก้ไข*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วัลลียา ไชยศิริ. (2547). *เสรีภาพในการจัดตั้งและการดำเนินกิจการของพรรคการเมือง.
(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต)*, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิกกร อินทวงศ์. (2535). *กฎหมายพรรคการเมืองในประเทศไทย ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์
และเชิงวิเคราะห์แนวความคิด*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สตีธร ธนานิธิโชติ. (2555). *การสร้างความเข้มแข็งให้แก่พรรคการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบัน
พระปกเกล้า.
- สิทธิโชค ลางคู่ลานนท์. (2552). *พัฒนาการและบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจการเมือง
ในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต), สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์.
- สุจิต บุญบงการ. (2547). *กฎหมายพรรคการเมือง: โอกาสและข้อจำกัดในการส่งเสริม
และพัฒนาพรรคการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2562, จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=702>
- อภิชาติ เชื้อเทศ. (2536). *ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทย*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมือง ในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์¹

ธีรพงศ์ พรหมวิชัย², รตา อนุตตรังกูร³ และนันทิยา สัตยวาที⁴

Received: August 2, 2019

Revised: January 20, 2020

Accepted: January 21, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมองผ่านแนวคิดการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง แนวคิดระบบอุปถัมภ์ และแนวคิดการครองอำนาจนำ พบว่า การได้มาซึ่งปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นบันไดสองก้าวแรกสู่การได้มาซึ่งปัจจัยทางการเมือง ระบบอุปถัมภ์เอื้อให้เกิดการใช้ชีวิอำนาจในการเข้ามาดำรงตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” แล้วยกระดับตนเองไปสู่การลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่อำนาจของตนให้เป็นไปตามหลักสิทธิอำนาจ หลังจากชนะเลิศเลือกตั้งจำเป็นต้องใช้ประสบการณ์และความรู้ความสามารถร่วมกันของคณะกรรมการประจำตำบล ในการบริหารท้องที่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ กลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่ามีการแบ่งสายงานออกเป็น 3 ทีม คือ 1) ทีมทำงานสายบู๊ 2) ทีมทำงานสายบุน และ 3) ทีมทำงานสายวิชาการและเทคโนโลยี ภายใต้การนำของ “กำนัน” ซึ่งกลุ่มการเมืองสามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในท้องที่ได้สำเร็จภายใต้ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า “กิจกรรมตามน้ำ” เป็นชุดอุดมการณ์หลักที่ถูกผลิตซ้ำมาตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน จากปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัยข้างต้น กลุ่มการเมืองจึงสร้าง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

² อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ 60000 อีเมล: tabledrp@gmail.com

³ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ 60000 อีเมล: ratamoojom@gmail.com

⁴ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ 60000 อีเมล: nuntiya1989@yahoo.com

ฐานอำนาจทางการเมืองให้เข้มแข็ง นำไปสู่การส่งสมาชิกของกลุ่มลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่ง
นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต่าในปี พ.ศ. 2563

คำสำคัญ การสร้างฐานอำนาจทางการเมือง, กลุ่มการเมือง, ระบบอุปถัมภ์, การครอง
อำนาจนำ

The Formulation of Political Power by the Political Group in Tambon NongTao, KaoLiao District, Nakhon Sawan Province

Dhirapong Promwichai⁵, Rata Anuttarangoon⁶, and Nuntiya Sattayawatee⁷

Abstract

The article aims to study and analyze trends of the formulation of political power by the political group in Tambon NongTao, KaoLiao District, Nakhon Sawan Province through the concept of the formulation of political power, patron-client system, and hegemony. The research has found that the social and cultural factors are first two steps to gain the political factors. The patronage system facilitates the use of bio-power to enter position of “Assistant Village Headman,” then the assistant village headman will take himself to the position of candidate for election of “Village Headman” in order to justify his power according to the principle of authority. After winning the election, the village headman needs experience and knowledge from the sub-district administrative committee for proactive and reactive local administration. The political group in Tambon NongTao has divided the political workers into three teams including: 1) practitioners, 2) strategists, and 3) academic and technology workers under the lead of “Sub-district Headman.” The practical approach called “tracking water activities,” which is the economic factor has repeated from 1998 until present day, this political group has successfully created the hegemonic status in the area. These three factors allow political group can establish the strong political

⁵ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University 60000. E-mail: tabledrp@gmail.com

⁶ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University 60000. E-mail: ratamoojom@gmail.com

⁷ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University 60000. E-mail: nuntiya1989@yahoo.com

power base and promote the member to be the candidate for the Chief of NongTao Sub-district Administrative Organization in 2020.

Keywords Political Power Base, Political Group, Patronage System, Hegemony

1. บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือกผู้แทนให้เข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะเข้าไปเป็นตัวแทนในการบริหารประเทศจึงต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยต้องอาศัยความรู้ความสามารถของตนเองและการพูดคุยข่าวสารต่างๆ ให้เกิดเครือข่ายเพื่อสร้างฐานอำนาจทางการเมือง รวมไปถึงการใช้อำนาจและการรักษาอำนาจให้นานที่สุด การกระจายฐานอำนาจไปสู่บุคคลทั่วไปเพื่อสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในสังคมด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น ระบบอุปถัมภ์ ทุน ผลประโยชน์ เป็นต้น ดังนั้น การสร้างฐานอำนาจจึงเป็นสิ่งสำคัญของบุคคลที่มีบทบาททางการเมือง ทั้งในขณะดำรงตำแหน่งและไม่ได้ดำรงตำแหน่ง เพื่อทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ “การพัฒนาท้องถิ่น” ที่เป็นชุดความคิดลงของบุคคลนั้นๆ ให้ประชาชนในสังคมได้หลงเชื่อว่าชุดความคิดนี้ทำออกมาเพื่อ “ประโยชน์ส่วนรวม”

บุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองจึงต้องสร้างรากฐานทางอำนาจให้มั่นคงและยั่งยืนได้ จึงจำเป็นต้องส่งทอดอำนาจแบบรุ่นสู่รุ่น บุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะอยู่ในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นก็ต้องการมีบทบาททางการเมืองเป็นที่ยอมรับในหมู่ของประชาชนและในหมู่นักการเมืองด้วยกันเอง บุคคลนั้นจึงต้องมีทั้ง “อำนาจและบารมี” ควบคู่กันไป (พัฒนชัย สีนอเพีย, 2552, น. 2) ระบบอุปถัมภ์จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อบุคคลนั้นๆ ในการสร้างบารมีให้แก่ตนเองโดยใช้อำนาจที่มีอยู่ ณ ขณะนั้น ซึ่งในบางครั้งก็อาจเป็นการใช้อำนาจไปในทางมิชอบ เพื่อแสวงหาความนิยมจากประชาชนภายในพื้นที่ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม เพื่อสนับสนุนการสร้างฐานอำนาจของตนเองหรือพวกพ้องในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง

โดยบุคคลนั้นต้องใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงแนวนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบอุปถัมภ์ให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ปัจจัยเหล่านี้จะนำไปสู่กระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มการเมืองนั้นๆ เข้ามามีอำนาจในการปกครอง (ฤกษ์ชัย พูลสวัสดิ์, 2552, น. 5-6) จากกระบวนการดังกล่าวอาจส่งผลในระยะยาวในเรื่องของการสร้างความชอบธรรมหรือการยินยอมโดยปริยายต่อชุดความคิดของบุคคลหรือกลุ่มการเมืองนั้นๆ ซึ่งเป็นการวางฐานอำนาจที่มาจากประชาชนได้ ในบางครั้งอาจส่งผลต่อการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในพื้นที่ดังกล่าวไปด้วย

การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มีความเข้มแข็งและมีบทบาทสูงต้องมิฐานอำนาจมาจากท้องถิ่น แล้วค่อยขยายฐานอำนาจไปสู่การเมืองระดับที่สูงขึ้น ดังนั้น กลุ่มการเมืองใน

ตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ถือว่าเป็นกลุ่มหนึ่งที่ไม่เป็นทางการ แต่มีบุคคลผู้มีอำนาจและบารมีอยู่ในกลุ่มทำการเคลื่อนไหวกิจกรรมในด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยการเคลื่อนไหวเหล่านี้เป็นสิ่งที่นำไปสู่การ “พัฒนาท้องถิ่น” อย่างรอบด้าน การหาเสียงของนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นในพื้นที่ดังกล่าว จึงต้องเข้าหากลุ่มการเมืองกลุ่มนี้เป็นหลัก เพื่อการประชาสัมพันธ์และการหาเครือข่ายในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในพื้นที่ ดังนั้น กลุ่มการเมืองกลุ่มนี้จึงมีเครือข่ายที่อยู่ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด (เป็นพื้นที่รับผิดชอบของท้องถิ่น) ระดับท้องถิ่น รวมไปถึงพื้นที่ใกล้เคียงอย่างเห็นได้ชัด การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องมีระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อสร้าง “เครือข่าย” ในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างกลุ่มการเมืองกับประชาชน และเชื่อมระหว่างกลุ่มการเมืองกับกลุ่มอื่นๆ นอกพื้นที่ตำบลหนองเต่า นอกจากนั้น กลุ่มการเมืองนี้ยังสามารถเชื่อมโยงความต้องการของประชาชนภายในพื้นที่สู่การดำเนินนโยบายสาธารณะของหน่วยงานของราชการได้อีกด้วย

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง ปัจจัยในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ว่าเป็นอย่างไร และทำการวิเคราะห์แนวโน้มการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ว่าจะสามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในพื้นที่ได้อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- (1) เพื่อศึกษาปัจจัยการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
- (2) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

3. ทบทวนวรรณกรรม

คณะผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะนำแนวคิดการสร้างฐานอำนาจ แนวคิดระบบอุปถัมภ์ และแนวคิดการครองอำนาจนำ รวมไปถึงการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่มีปัจจัยในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ อย่างไร และเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

3.1 แนวคิดการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง (Based – Construction of Political Power)

การเมืองเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางอำนาจ การขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองของบุคคลหรือกลุ่มคนจึงต้องมีฐานทางอำนาจรองรับ ซึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองทั่วโลกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ฐานอำนาจหลักๆ ที่ถูกนำมาใช้รองรับการกระทำทางการเมืองมีอยู่ด้วยกัน 3 แบบ คือ “อำนาจกำลัง” (Force) “สิทธิอำนาจ” (Authority) และ “ชีวอำนาจ” (Bio-Power) โดยอำนาจกำลังจะกระทำการผ่านการบังคับให้จำนน อาทิ การทำร้าย ปล้น ทำสงคราม ฯลฯ ขณะที่สิทธิอำนาจจะกระทำการผ่านการสร้างความชอบธรรมให้ยินยอม คือ การแปลงอำนาจให้อยู่ในรูปของประเพณี ความนิยม และกฎหมาย และชีวอำนาจจะกระทำการผ่านการครอบงำให้เชื่อฟัง ได้แก่การแปลงอำนาจให้อยู่ในรูปของความรู้แล้วปลูกฝังความรู้ดังกล่าวให้คนยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ทั้งนี้ หากไม่นับสิทธิอำนาจในรูปประเพณีแล้ว ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา อำนาจกำลังถูกนำมาใช้เป็นฐานอ้างอิงทางการเมืองแบบเดียวๆ โดยไม่มีสิทธิอำนาจหรือชีวอำนาจเข้าไปผสมผสานเป็นจำนวนน้อยมาก เนื่องจากมโนทัศน์เรื่อง “สิทธิ” (Right) และ “เหตุผล” (Rationality) ที่ขยายตัวในรัฐสมัยใหม่ปฏิเสธที่จะยอมรับอำนาจทางการเมืองที่มีที่มาจากอำนาจความชอบธรรมและขาดความสมเหตุสมผล (Foucault, 1980, p. 97) ดังนั้น ในเวทีการเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบอบเสรีประชาธิปไตยสมัยใหม่ อำนาจทางการเมืองจึงมักปรากฏให้เห็นในรูปของสิทธิอำนาจและชีวอำนาจเป็นหลัก ซึ่งฐานของอำนาจทั้งสองแบบนี้ถูกสร้างขึ้นผ่านวิธีการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและวิธีการสร้างการครอบงำทางการเมืองตามลำดับ โดยการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองทั้งสองแบบจะมีลักษณะที่สำคัญคือ

แบบที่ 1 “การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” (Political Legitimacy) สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลักๆ ได้แก่ การสร้างความชอบธรรมตามประเพณี (Traditional Legitimacy) การสร้างความชอบธรรมด้วยความนิยม (Consensual Legitimacy) และการสร้างความชอบธรรมตามกฎหมาย (Legal Legitimacy) โดย 1) การสร้างความชอบตามประเพณี จะกระทำโดยการอ้างอิงสิทธิอำนาจกับจารีตที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีความเป็นอมตะ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสถาปนาความถูกต้องในอดีตและถูกสืบทอดต่อมาผ่านความเคยชิน ซึ่งการสร้าง ความชอบธรรมในลักษณะนี้จะใช้กันในการปกครองแบบหัวหน้าเผ่าและผู้ปกครองในระบบ ปิตาธิปไตย 2) การสร้างความชอบธรรมด้วยความนิยม จะกระทำโดยการอ้างอิงอำนาจกับ คุณลักษณะพิเศษบางประการ เช่น คุณลักษณะแบบเทพประทาน (Charismatic Rule) อาทิ การเป็นผู้ถูกเปิดเผยโดยพระเจ้า ความเป็นวีรบุรุษ ฯลฯ หรือคุณสมบัติแบบอื่นของปัจเจก

ชนในการเป็นผู้นำซึ่งจะทำให้ผู้อื่นอุทิศตนให้อย่างเต็มที่และเชื่อมั่นในตัวเขาเป็นการส่วนตัว อาทิ ความเป็นนักปลุกปั่นทางการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ (The Great Demagogue) และ 3) การสร้างความชอบธรรมตามหลักการและกฎหมาย จะกระทำโดยการอ้างอิงอำนาจกับคุณธรรมแห่ง “ความถูกต้องตามกฎหมาย” อันเป็นคุณธรรมที่เกิดจากการเชื่อถือในความถูกต้องของข้อบังคับทางกฎหมายและอำนาจหน้าที่ที่ใช้ได้จริง ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นอย่างเป็นตรรกะ โดยอำนาจในลักษณะนี้จะพบได้ในอำนาจของพวกข้าราชการรับใช้ของรัฐในรูปแบบใหม่ และเหล่าตัวแทนแห่งอำนาจที่มีความคล้ายคลึงกัน (มักซ์ เวเบอร์, 2560, น. 36-37)

แบบที่ 2 “การสร้างการครอบงำทางการเมือง” (Political Subjection) จะกระทำโดยการอ้างอิงอำนาจกับความรู้ (knowledge) และควบคุมผู้ใต้อำนาจผ่านระบบระเบียบ (Discipline) ที่ความรู้กำหนดขึ้น ซึ่งกระบวนการนี้ มิเชล ฟูโกต์ เรียกว่า “การปกครองชีวญาณ” (Governmentality) อันหมายถึงการปกป้องคุ้มครองชีวิตของผู้ใต้ปกครองเพื่อให้มีชีวิตที่ดี เปรียบเหมือนกับต้นเรือสินค้าที่ต้องเอาใจใส่ดูแลสินค้า เรือ และลูกเรือให้ดี เพราะต้องนำสินค้าไปส่งที่จุดหมายปลายทาง ซึ่งการจะนำสินค้าไปส่งถึงท่าเรือได้ก็จำเป็นต้องดูแลเรือ และลูกเรือให้ดี ทว่าการจะดูแลสินค้า เรือ และลูกเรือให้ดีได้นั้นกับต้นเรือจะต้องรู้เรื่องลม พายุ เส้นทางเดินเรือ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในเรือเป็นอย่างดีด้วย (มิเชล ฟูโกต์ อ้างถึงใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2554, น. 296-298) ดังนั้น การปกครองชีวญาณจึงต้องอาศัยความรู้เพื่อที่จะทำให้การควบคุมดูแลสามารถบรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้การสถาปนาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมดูแลประชากรกลายมาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งการควบคุมดูแลประชากรนี้นอกจากจะทำในรูปแบบที่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนแล้ว การควบคุมดูแลที่กระทำโดยเทคนิคที่ไม่ปรากฏอย่างชัดเจนหรือการไม่ให้ผู้คนรู้และสำนึกถึงการควบคุมดูแลนั้นว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2554, น. 292-293) ในแง่นี้อำนาจชนิดที่ใช้ในการปกครองชีวญาณจึงเป็นอำนาจในการควบคุมดูแลชีวิตหรือที่เรียกว่า “ชีวอำนาจ” ซึ่งก็คืออำนาจที่มุ่งควบคุมหรือแทรกแซงทุกตารางนิ้วของชีวิตและร่างกายของประชากร โดยมองชีวิตและร่างกายของประชากรเป็นกระบวนการชีวภาพที่ประกอบด้วยกลไกต่างๆ ซึ่งสามารถแยกย่อยออกมาจัดระบบการควบคุมดูแลที่เฉพาะเจาะจงสำหรับแต่ละกลไกได้ เพื่อที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของกลไกย่อยๆ ให้มากขึ้น อันจะนำไปสู่ความสามารถของร่างกายโดยรวมที่เพิ่มขึ้นและคุณภาพของชีวิตของประชากรที่ดีขึ้น (Foucault, 1978, p. 139)

ดังนั้น การสร้างการครอบงำทางการเมืองด้วยการปกครองแบบชีวญาณ จึงเป็นลักษณะของการปกครองที่รัฐมุ่งจะครอบงำประชาชนผ่านการอ้างความรู้มาสนับสนุนการกระทำทางการเมืองของรัฐ ทำให้ประชาชนไม่มองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำทางการเมืองที่มีเจตจำนงที่ต้องการจะปกครองซ่อนอยู่เบื้องหลัง แต่มองว่าเป็นการกระทำ

บนฐานของความรู้และความจริงด้วยเจตจำนงแห่งความต้องการดูแลสวัสดิภาพภาพของประชาชนให้มีชีวิตที่ดี ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไว้นื้อเชื่อใจต่อกระบวนการครอบงำ กระทั่งนำความรู้ที่รัฐครอบงำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตน จนเกิดการควบคุมตัวเองหรือการปกครองตัวเองขึ้นโดยที่รัฐไม่ต้องลงแรงปกครอง ยกตัวอย่างเช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดรูปแบบห้องเรียนในยุคสมัยใหม่ที่เปลี่ยนจากที่เคยจัดแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มๆ ในยุคคลาสสิก มาเป็นการจัดแบ่งนักเรียนแบบแยกเป็นคณา รายเรียงกันอย่างเสมอหน้าภายใต้การควบคุมดูแลของครู อันเป็นการผสมผสานระบบการให้ความรู้กับระบบการใช้อำนาจควบคุมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (มิเชล ฟูกูต์, 2558, น. 27, 29) ซึ่งทำให้อำนาจของครูในยุคสมัยใหม่ในการควบคุมดูแลนักเรียนมีลักษณะที่ละเอียดลึกซึ้งลงไปในระดับปัจเจกและร่างกาย ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นชีวอำนาจ โดยที่นักเรียนก็คุ้นชินและยอมรับการจัดระเบียบห้องเรียน ในลักษณะดังกล่าวในฐานะที่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้หากต้องการให้การเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามศาสตร์ว่าด้วยการจัดรูปแบบห้องเรียนในเวลานั้น หรือองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจและการเมือง อาทิ ความรู้เรื่องสวัสดิการ เรื่องอัตราค่าจ้าง เรื่องความสามารถด้านแรงงาน เรื่องความสมดุลทางประชากร ฯลฯ ที่สร้างระบบระเบียบที่เปิดโอกาสให้รัฐเข้ามาควบคุมประเด็นเรื่องเพศ (Sexuality) ของประชาชนมากขึ้น โดยการผลักเรื่องเพศให้กลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมืองให้รัฐมีความชอบธรรมในการเข้าควบคุมดูแลชีวิตและร่างกายของประชาชน แทนที่จะถือเป็นประเด็นเรื่องการเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติ (Foucault, 1978, p. 25) เป็นต้น ซึ่งกระบวนการสร้างการครอบงำในการปกครองแบบชีวภูมณนี้ จะประกอบไปด้วย 2 กระบวนการหลักๆ คือ

(1) การผลิต/สร้างวาทกรรม (Discourse) ที่จะใช้ครอบงำประชาชนขึ้น โดยดึงเอาองค์ความรู้ที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งสอดคล้องกับวาทกรรม มาเป็นเครื่องมือสนับสนุนความน่าเชื่อถือของวาทกรรม

(2) การเผยแพร่วาทกรรม (ที่ถูกรับรองโดยความรู้ทางวิทยาศาสตร์แล้ว) ออกสู่สาธารณะ ผ่านทางองค์กรที่เป็นสถาบันของรัฐและสถาบันอื่นๆ ลงสู่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและยาวนานจนประชาชนเกิดความเชื่อถือ

หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ เป็นการนำเอาองค์ความรู้มาสนับสนุนวาทกรรมของตน แล้วเข้าไปครอบครองหรือช่วงชิงพื้นที่การประชาสัมพันธ์ในสถาบันหรือภาคส่วนที่มีบทบาทในการนำเสนอข่าวสารต่างๆ เพื่อเผยแพร่วาทกรรมของตนให้ต่อเนื่องและยืนระยะได้เป็นเวลานานนั่นเอง

3.2 แนวคิดระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client System)

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของบุคคลในแนวตั้ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์” (Patron) และ “ผู้รับการอุปถัมภ์” (Client) ในความสัมพันธ์ของบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย ผู้รับการอุปถัมภ์มักจะเป็นผู้ที่เสียเปรียบ เพราะอ่อนแอกว่าทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ในขณะที่ผู้อุปถัมภ์ต้องการผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้รับการอุปถัมภ์เพียงบางสถานการณ์ เช่น ในสถานการณ์การเลือกตั้งที่ต้องการฐานคะแนนเสียงเพื่อชนะการเลือกตั้ง เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2543, น. 27-28) หรืออีกนัยหนึ่ง คือ บุคคลทั้งสองฝ่ายจะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันในลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์เกี่ยวกับความคุ้มครอง ส่วนผู้รับการอุปถัมภ์จะให้ประโยชน์ตอบแทนในรูปของความจงรักภักดี การใช้แรงงาน และของกำนัล ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำรงอยู่ได้ไม่ใช่เพียงเพราะผลประโยชน์ต่างตอบแทน แต่เป็นอุดมการณ์บางอย่างที่มาช่วยสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547, น. 171)

สังคมไทยยึดถือระบบอาวุโส หรือ “ผู้ใหญ่-ผู้น้อย” เป็นสถานภาพความสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งสิ่งที่กำหนดความเป็นผู้ใหญ่-ผู้น้อยนี้ไม่ได้ชี้ขาดด้วยอายุเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยทางด้านอำนาจเงินตราและอำนาจทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างสำคัญ (อคิน รพีพัฒน์, 2547, น. 31-39) สืบย้อนไปถึงระบบอุปถัมภ์ภายใต้โครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการเปลี่ยนแปลงจาก ระบบอุปถัมภ์แบบเป็นทางการ ที่เป็นการจัดระเบียบการปกครองเชิงชนชั้นความสัมพันธ์ระหว่างนายกับไพร่มาเป็นระบบอุปถัมภ์แบบไม่เป็นทางการ อันเกิดจากปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศ การอพยพของชาวจีนในประเทศไทย และการรวมศูนย์ทางการเมือง ซึ่งระบบอุปถัมภ์แบบไม่เป็นทางการประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในชนชั้นเจ้านาย ก่อนข้างเกี่ยวข้องกับระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองและระบบราชการไทย เพราะเป็นลักษณะของการแข่งขันกันเพื่อความก้าวหน้าในงานราชการของพวกขุนนาง ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว อาทิ ความเป็นเพื่อนพ้อง พี่-น้อง หรือความเกี่ยวข้องกันในเครือญาติ และการอุปถัมภ์อย่างไม่เป็นทางการต่างๆ เพื่อคุ้มครองและเลื่อนขั้นในตำแหน่งหน้าที่การงาน ดังนั้น ระบบอุปถัมภ์จึงไม่ใช่แค่การส่งสมอำนาจจากการควบคุมกำลังคนหรือผู้รับการอุปถัมภ์เหมือนในความสัมพันธ์แบบนาย-ไพร่ แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดขึ้นในระบบอุปถัมภ์คือความมั่งคั่งอันเกิดจากการอุปถัมภ์อย่างไม่เป็นทางการที่ยึดถือเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัวและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (อคิน รพีพัฒน์, 2543, น. 139-171)

ระบบอุปถัมภ์ คือ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่มีอำนาจไม่เท่ากันมาสัมพันธ์กัน ฝ่ายหนึ่งวางตัวเป็นผู้อุปถัมภ์ ขณะที่อีกฝ่ายยอมเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ คู่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

จึงเป็นเสมือนนายกับบ่าว โดยมีการแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกัน นายจะแบ่งปันทรัพยากร การปกป้องคุ้มครอง และความช่วยเหลือต่างๆ ภายใต้อำนาจกำกับควบคุมของตน ให้ฝ่ายผู้รับการอุปถัมภ์ ส่วนผู้รับการอุปถัมภ์ก็จะสนองตอบด้วยการบริการ วัตถุสิ่งของ และความภักดีตามแต่จะหาได้ (เกษียร เตชะพีระ, 2543, น. 548) ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จึงกลายมาเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างคนในสังคมที่มีฐานะและบทบาทแตกต่างกัน เป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย ซึ่งคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งตนเองมีอยู่คุ้มครองให้ประโยชน์แก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าซึ่งก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี ช่วยเหลือตอบแทน และการอุทิศตนรับใช้

ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคล อาจเริ่มจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และเชื่อมโยงไปจนถึงการสร้างฐานอำนาจในท้องถิ่น และอาจเชื่อมโยงไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่ของกฎเกณฑ์ความกตัญญูตเวที การรู้สำนึกบุญคุณ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ยาวนานขึ้น อาจสืบทอดต่อกันหลายชั่วอายุ (ณรงค์ บุญสายขวัญ, 2549, น. 19) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเชิงอุปถัมภ์หรือระบบอุปถัมภ์จึงเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ปฏิบัติต่อกันอย่างมีเหตุปัจจัยเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเป็นตัวเชื่อมต่อความสัมพันธ์ แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์จึงสามารถอธิบายความสัมพันธ์ทางการเมืองได้ในหลากหลายกรณี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเมืองเชิงอุปถัมภ์ที่นำไปสู่การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในหลากหลายพื้นที่ของประเทศไทย

3.3 แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony)

แนวคิด “การครองอำนาจนำ” ถูกอธิบายโดย “อัลโตนิโอ กรัมสกี” (Antonio Gramsci) ซึ่งเป็นนักคิดในสำนัก Neo-Marxist แนวมนุษยนิยมชาวอิตาลี ที่เป็นผู้ริเริ่มความสำคัญของโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) คือ พลังจิตสำนึกและอุดมการณ์เป็นเงื่อนไขสำคัญในการธำรงรักษาอำนาจทางสังคมเอาไว้ โดยเฉพาะการสร้างความรู้สึกร่วมใจต่ออำนาจนำ ไม่ใช่การยอมรับโดยปริยายหรือยอมรับโดยการใช้อำนาจบังคับ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551, น. 169) Hegemony จึงกลายมาเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นนายทุนนำมาควบคุมชนชั้นแรงงานโดยอ้อม เพราะใช้อำนาจรัฐเป็นเครื่องมือในการควบคุมชนชั้นใดที่จะกลายเป็นชนชั้นนำและครองความเป็นเจ้าได้ ต้องมีความพยายามในการสร้างพันธมิตรกับชนชั้นอื่นๆ ก่อนจึงจะครอบงำหรือยึดกุมชุดความคิดของชนชั้นอื่นๆ ให้เข้ากับความคิดของชนชั้นนำได้ รัฐจึงกลายมาเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในการสร้างสถานะการครองอำนาจนำ

การตีความการครองอำนาจนำของกรัมสกีเพื่อจุดประสงค์ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการขึ้นหรือลงจากอำนาจของกลุ่มทางสังคมในระดับย่อยภายในกลุ่มทางสังคม

จนถึงระดับที่ใหญ่ที่สุดคือ ในระดับโลกก็ได้มีโน้ตชนัการครองอำนาจนำนี้ นอกจากจะเป็นกรอบทั่วไปในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง กรัมนียังคงใช้กรอบดังกล่าวในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เฉพาะรวมอธิบายการต่อสู้เพื่อการครองอำนาจนำที่เป็นอยู่ในอิตาลีอีกด้วย ซึ่งก็คือการปกครองของพวกฟาสซิสต์โดยการเน้นการต่อสู้ เพื่อครองอำนาจนำในอิตาลีจึงเป็นสาเหตุให้กรัมนียให้ความสำคัญต่อโน้ตชนัเรื่องครองอำนาจนำภายในรัฐ รวมทั้งกรัมนียังได้เสนอโน้ตชนัต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พรรคการเมืองที่มีลักษณะเป็นเจ้าแห่งยุคใหม่ แนวร่วมทางประวัติศาสตร์และสงครามแบบตริงพื้นที่ เพื่อว่าหากเป็นไปได้ผู้ที่จะนำมวลชนต่อสู้กับการปกครองของพวกฟาสซิสต์ควรมีลักษณะเช่นใดและใช้วิธีการต่อสู้อย่างไรในสภาพสังคมของอิตาลีที่มีความเจริญทางประชาสังคมสูง (กิงกาญจน์ เอี่ยมละออ, 2555, น. 21) การสร้างสภาวะการครองอำนาจนำจึงต้องอาศัยกลยุทธ์ 2 ด้าน ดังนี้

(1) การครองอำนาจนำทางการเมือง (Political Hegemony) เป็นการสถาปนาระบบการเมืองหนึ่งให้กลายเป็นระบบการเมืองหลักของสังคม เช่น รูปแบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตัวแทน ที่ต้องผ่านการเลือกตั้ง หากใครทำลายหลักการของความประชาธิปไตยก็มักจะถูกมองว่าเป็นปรปักษ์กับการเมืองกระแสหลักในทันที

(2) การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) เป็นการสถาปนาวัฒนธรรมหลักให้แก่สังคม เพื่อการสร้าง “ความเห็นพ้องต้องกัน” (Consensus) โดยอาศัยสื่อมวลชนเข้ามาช่วยในการกระจายความคิดชุดนี้ให้แพร่กระจายอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนในสังคม (กิงกาญจน์ เอี่ยมละออ, 2555, น. 186) เช่น ส่งชุดความคิดกระแสหลักผ่านละครหลังข่าว ในละครต้องมีพระ-นาง คู่เอก โดยมีพระ-นาง คู่รองเสมอ ในที่นี้พระ-นาง คู่รองย่อมแพ้ความรักของพระ-นาง คู่เอกที่มีให้กัน ดีความชุดความคิดนี้ได้ว่า “ในทุกสังคมย่อมมีการแข่งขัน ที่เป็นแบบแพ้-ชนะ”

กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) จึงกลายมาเป็นกลุ่มที่สำคัญในการเป็นสภาวะที่ชนชั้นและกลุ่มต่างๆ ในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ผูกโยงกันทั้งปัจจัยทางด้านการเมือง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (วัชรพล พุทธรักษา, 2557, น. 168) กลุ่มประวัติศาสตร์มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ ได้นั้น ก็ต้องมีการวางตัวบุคคลทั้งโครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่าง ชนชั้นผู้ปกครองจึงต้องร่วมกันสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์เพื่อสถาปนาการครองอำนาจของชนชั้นตนเองในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งภายในกลุ่มประวัติศาสตร์นั้นต้องอาศัยการขับเคลื่อนโดยการนำของ “ปัญญาชน” (Intellectuals) ผู้มีบทบาทในเชิงการจัดการองค์การและเป็นผู้มีบทบาทในเชิงอุดมการณ์ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557, น. 171) เพื่อการแสดงศักยภาพทางปัญญา, ทางอำนาจ และปัจจัย

ด้านอื่นๆ เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดชุดอุดมการณ์หลักของชนชั้นปกครองให้แทรกซึมอยู่ภายในสังคมนั้นๆ

การสร้างสภาวะครองอำนาจนำทั้งทางการเมืองและทางวัฒนธรรม จึงต้องทำควบคู่กันเพื่อการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดให้ทุกชนชั้นยินยอมโดยปริยาย แต่ด้วยความเป็นพลวัตในสังคม สภาวะการครองอำนาจนำของชนชั้นหนึ่งย่อมมีผู้ท้าทายสภาวะการครองอำนาจนำนั้นเสมอ “สภาวะการครองอำนาจนำจึงเป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด” (เจอโรม์ คาราเบล, 2557, น. 67) ไม่มีชนชั้นใดหรือชุดความคิดใดสามารถผูกขาดอำนาจได้ตลอดเวลา ผู้สืบทอดอำนาจจึงกลายมาเป็นกลยุทธ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการคงสภาวะการครองอำนาจนำให้นานที่สุด

4. กรอบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ได้ทราบถึงข้อมูลตามข้อเท็จจริงในปรากฏการณ์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดระบบอุปถัมภ์ที่ใช้ความสัมพันธ์ทางบุคคล เงินตรา หรืออำนาจทางการเมือง ผ่านทางสิทธิอำนาจและชีวอำนาจในการสร้างฐานอำนาจให้แก่กลุ่มการเมือง โดยแบ่งเป็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยทางการเมือง ซึ่งกลุ่มการเมืองจะสามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในท้องที่ได้ในช่วงระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่ง จึงนำไปสู่การศึกษา 1) เพื่อศึกษาปัจจัยการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ และ 2) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ว่าเป็นอย่างไร

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม โดยพิจารณาจากผู้ที่มิชอบพาทหน้าทีและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างฐานอำนาจของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive

Sampling) เริ่มต้นที่บุคคลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คือ กำนัน ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับประธาน เพื่อต้องการศึกษาถึงปัจจัยการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มที่ 2 บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการสร้างฐานอำนาจของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบการอ้างอิงด้วยบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling Technique) (วิรัตน์ คำศรีจันทร์, 2556) โดยถือความอึดตัวของข้อมูลเป็นเกณฑ์

คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการสร้างอำนาจของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยประชากรทั้ง 2 กลุ่ม ที่คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และคัดเลือกแบบการอ้างอิงด้วยบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling Technique) เป็นการเลือกตัวอย่างจากการพิจารณาของผู้วิจัยเอง โดยลักษณะกลุ่มประชากรที่ต้องการจะศึกษา ต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มทางการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์เป็นอย่างมาก (สุรพล พรหมกุล, 2554, น. 82-83) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) อย่างครบถ้วน ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาช่วงเวลาตั้งแต่กลุ่มการเมืองนี้ได้เริ่มสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยในการสร้างฐานอำนาจและวิเคราะห์แนวโน้มในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

6. ผลการวิจัย

การได้มาซึ่งสมาชิกของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ นั้น มีการอาศัยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องของ “ระบบอุปถัมภ์” เป็นหลัก โดยใช้มุมมองของผู้ใหญ่บ้านคนเก่า/คนชื่อนำภายในหมู่บ้านช่วยกันพิจารณาหาบุคคลที่มีความรู้/ความสามารถ ที่จะมาช่วยบริหารหมู่บ้านให้มาดำรงตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” ก่อนการเลือกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านถึงแม้ว่าจะเป็นอำนาจของ “ผู้ใหญ่บ้าน” แต่เพียงผู้เดียวตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ก็ตาม แต่การสร้างฐาน

อำนาจที่จะสร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้สำเร็จนั้น ต้องมีการวางแผนคัดสรรบุคคลตั้งแต่ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 2

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 2 จึงอาจมาได้ 2 ช่องทาง คือ 1) ได้ตำแหน่งมาจากความชอบธรรม (ผู้ใหญ่บ้านเลือกขึ้นมา เพราะมีคุณสมบัติเหมาะสม) และ 2) ได้ตำแหน่งมาจากการครอบงำ (ทั้งผู้ใหญ่บ้านและชนชั้นนำภายในหมู่บ้านช่วยกันคัดเลือกมา) ทั้ง 2 ช่องทางสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชนภายในหมู่บ้านได้ นำไปสู่การยกระดับตนเองไปเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 1 เพื่อรอก้าวเข้าสู่ตำแหน่งถัดไปได้ นั่นคือ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน การพัฒนาตนเองจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น ทำให้ไม่ต้องหาเสียงกับประชาชนภายในหมู่บ้านมากนัก ประกอบกับระหว่างที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ก็ประสานประโยชน์กับหน่วยงานภายนอกอยู่เสมอ ทำให้การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านไม่ใช่เรื่องยาก (เกิดความยินยอมพร้อมใจไปก่อนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เพราะประชาชนได้เห็นศักยภาพในการบริหารท้องถิ่นตั้งแต่สมัยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

เมื่อได้รับตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” จากการเลือกตั้ง จึงเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยชอบธรรม (ปัจจัยทางการเมือง) ที่มีรากฐานมาจากการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยการครอบงำมาก่อน การปฏิบัติงานและการประสานประโยชน์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของตำบลภายใต้การบริหารงานของ “คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่า ที่นำโดยกำนัน” จึงไม่พบปัญหาภายในกลุ่มมากนัก เพราะทุกตำแหน่งมีการวางแผนคัดเลือกบุคคลมาเป็นอย่างดี แต่ด้วยศักยภาพ ความรู้ และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไปของสมาชิก ทำให้ต้องมีการจัดสรรหน้าที่ให้เหมาะสมเสียใหม่ แบ่งออกเป็น 3 ทีม คือ ทีมการทำงานสายบุญ ทีมการทำงานสายบุญ และทีมการทำงานสายวิชาการและเทคโนโลยี (กำนันประจำตำบล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ตุลาคม 2561) โดยทุกฝ่ายอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลจากกำนัน แต่เนื่องจากกำนันมีความรู้ทางวิชาการไม่มากนักจึงได้ให้ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 เป็นผู้ใหญ่บ้านอาวุโสและวุฒิการศึกษาสูงสุดในบรรดาผู้ใหญ่บ้าน/กำนันของอำเภอเก่าแล้ว เป็นทีมสมองหลักในการคิดและวิเคราะห์สถานการณ์/โครงการต่างๆ ที่รับนโยบายมาจากทางอำเภอ โดยทุกทีมต้องทำงานให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนภายในท้องที่มากที่สุด และกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มการเมืองนี้ได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลในระดับหนึ่งในการเมืองระดับท้องถิ่นนั้นคือ “กิจกรรมตามน้ำ” (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 พฤศจิกายน 2561)

“กิจกรรมตามน้ำ” เป็นผลงานที่โดดเด่นของกลุ่มการเมืองนี้ (คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ให้กิจกรรมนี้เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ) เพราะในพื้นที่ตำบลหนองเต่า รวมไปถึงพื้นที่ใกล้เคียงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ประชาชนส่วนใหญ่ก็เป็นเกษตรกร (ทำนา และปลูกมะลิ) การใช้อำนาจโดยตำแหน่งและบารมีส่วนตัวจากสมาชิกภายในกลุ่มการเมือง

ช่วยเสริมให้การกิจกรรมตามน้ำประสบความสำเร็จ ทางเกษตรอำเภอให้ความไว้วางใจกลุ่มนี้ในการดูแลบริหารจัดการกับบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคลองชลประทาน (คลองกระถิน) ที่ไหลผ่านตำบลหนองเต่า และจากกิจกรรมตามน้ำบางครั้งต้องขอความช่วยเหลือทั้งงบประมาณและเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 พฤศจิกายน 2561) ทางกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ เช่น รถแม็คโคร เครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้น แต่ในบางครั้งการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร จึงต้องมีการระดมเงินจากประชาชนที่เป็นเกษตรกรเพื่อมาช่วยในการดำเนินกิจกรรมตามน้ำ

จากการคัดสรรบุคคลต่างๆ ที่จะเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในแต่ละหมู่บ้านนั้น ถือว่ามีการใช้อำนาจทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ยึดโยงกับระบบอุปถัมภ์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะการได้มาซึ่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพราะถือว่าเป็นตำแหน่งสำคัญที่ในอนาคตจะถูกยกกระดืบและได้รับความไว้วางใจจากประชาชนภายในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต่อจากผู้ใหญ่บ้านคนเดิมเสมอ การได้มาซึ่งบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” นั้นจึงเป็นหัวใจหลักของกลุ่มการเมืองกลุ่มนี้ จุดเริ่มต้นของการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองของคุณบุญสงค์ก็เริ่มจากการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเช่นกัน การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งและสามารถทำงานร่วมกับบุคคล/หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ต่างๆ ได้นั้น ต้องอาศัยทั้งพระเดชและพระคุณเข้ามาช่วยในการทำงาน มีการมอบ/สร้างโอกาสในการแสดงฝีมือและทำการสะสมประสบการณ์ทั้งการทำงานสายบู๊และการทำงานสายบู้ และมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาทำงานในสายงานต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมตามความสามารถ เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการบริหารปกครองท้องที่ สร้างบรรยากาศทางการเมืองในท้องที่ที่ประชาชนพึงพอใจและไว้วางใจ ตามที่อัลโตนิโอ กริมซี ได้เรียกสภาวะแบบนี้ว่า “การสร้าง ความยินยอมพร้อมใจ” (Consent) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551, น. 182-184) ในการให้กลุ่มการเมืองนี้ร่วมกับผู้ใหญ่ (ชนชั้นนำเดิม) ในหมู่บ้านนั้นๆ ได้ทำการคัดสรรบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้ง่ายขึ้น

การสร้าง “ความยินยอมพร้อมใจ” คือ “เป้าหมายสูงสุดของการครองอำนาจนำ” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ชุดอุดมการณ์ผ่านการควบคุมจิตสำนึกของมวลชนให้ยินยอมพร้อมใจ/เห็นด้วยกับชุดอุดมการณ์ที่ชนชั้นนำสร้างขึ้นมา การที่จะสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นได้นั้นจึงต้องอาศัยทีมงานที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ และมีตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่นั้นๆ (อำนาจโดยตำแหน่งจะมาจากระบบอุปถัมภ์หรือระบบคุณธรรมก็ได้ แต่การสร้างสภาวะการครองอำนาจนำควรได้อำนาจมาจากระบบอุปถัมภ์ และเน้นการใช้ชุดอุดมการณ์ผ่านพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก) มาร่วมด้วยช่วยกันวางแผนทุกขั้นตอน ผู้นำของกลุ่มต้องให้

ความสำคัญกับทุกตำแหน่งที่อยู่ในกลุ่มเสมอ จากการลงพื้นที่คณะผู้วิจัยก็เห็นถึงการที่คุณบุญส่งให้ความสำคัญกับบุคลากรภายในกลุ่มการเมืองนี้ การจะทำโครงการเรื่องใดๆ กำนันจะทำการนัดหมายกับตัวแทน (ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่ง) ของทั้ง 10 หมู่บ้าน เพื่อทำการประชุมปรึกษาหารือแนวทางในการปฏิบัติงานโครงการนั้นๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งตำบล (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8, การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 ตุลาคม 2561)

การวางแผนการทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญของกลุ่มการเมืองนี้ ฉะนั้นในอีกไม่เกิน 3-4 ปี ข้างหน้านี้ กำนันจะเกษียณอายุออกจากตำแหน่ง “กำนันตำบลหนองเต่า” และในสิ้นปี พ.ศ. 2562 นี้ “ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8” ก็จะมีเกษียณอายุเช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ได้กำหนดไว้ ทางกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องมีการวางแผนการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มั่นคงหลังจากทั้ง 2 คน เกษียณอายุออกจากตำแหน่งไป คณะผู้วิจัยได้เห็นถึงขั้นตอนถ่ายโอนความรู้และประสบการณ์ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม จากการตั้งสมาชิกที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้งรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 เข้ามาทำหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนว่า “สมาชิกคนใดในกลุ่มจะขึ้นมาทำหน้าที่แทนกำนัน” เพราะการได้มาซึ่งกำนันนั้น ต้องมาจากการที่ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านคัดเลือกกันเอง ซึ่งผู้ใหญ่ทั้ง 10 หมู่บ้าน มีศักยภาพและมีความเหมาะสมที่จะขึ้นเป็นกำนันได้เท่ากัน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 พฤศจิกายน 2561) ในช่วงระยะเวลาการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจึงยังไม่ได้เห็นถึงการวางแผนของกลุ่มว่าจะให้บุคคลใดขึ้นสู่อำนาจแทนกำนัน

แต่ในกรณีของผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 ที่จะเกษียณอายุนั้น ทางกลุ่มการเมืองนี้ได้มีการปรึกษาหารือกันในการที่จะขยายฐานอำนาจทางการเมืองให้มีบทบาทและอำนาจมากขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งทางกลุ่มต้องทำการประเมินแนวโน้มสถานการณ์ทางการเมืองท้องถิ่นก่อนว่าจะมีบุคคลใดบ้างที่จะลงชิงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต่า จึงจะตัดสินใจส่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 ลงแข่งขันการเลือกตั้ง ผวนวกกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 (มติชนออนไลน์, 2562) เพราะการทำงานของกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในท้องถิ่น นอกจากทำงานภายใต้คำสั่งของอำเภอแล้วยังต้องประสานประโยชน์กับท้องถิ่นด้วย ซึ่งการทำงานกับท้องถิ่นในบางครั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร (สารวัตรกำนันตำบลหนองเต่า, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 พฤศจิกายน 2561) (บุคลากรในท้องถิ่นไม่ได้อยู่ในการควบคุมของกลุ่มการเมืองนี้) ถึงแม้ว่าบุคลากรในท้องถิ่นจะรู้จักกันคุ้นกันเป็นอย่างดีก็ตาม

จากการศึกษาและทำการวิจัยกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมถือว่าสามารถสร้างฐานอำนาจที่มั่นคง สามารถประสานประโยชน์ของ

ประชาชนในทุกหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี มีสมาชิกที่ทำงานได้เข้มข้น แบ่งงานกันทำชัดเจน ทำให้สมาชิกแต่ละคนทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองและแสดงศักยภาพที่ตนเองมีออกมาได้อย่างอิสระ ผ่าน “การทำงานสายบุญ” “การทำงานสายบุญ” และ “การทำงานสายวิชาการและเทคโนโลยี” ประชาชนให้ความเคารพและไว้วางใจกลุ่มการเมืองนี้ในการบริหารท้องถิ่นมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันการสร้างสภาวะการครองอำนาจของกลุ่มการเมืองนี้ (ในช่วงที่กำนันคนดังกล่าวอยู่ในสถานะผู้นำของกลุ่ม) ถือว่าได้สร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้สำเร็จ ผ่านกระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการให้ความไว้วางใจในการคัดสรร “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 รุ่น” ซึ่งเป็นการใช้อำนาจทางพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมที่ผูกโยงกับระบบอุปถัมภ์เข้ามาช่วยในการคัดสรรบุคคล ทั้งความสัมพันธ์ส่วนบุคคล, อำนาจเงินตรา หรือแม้กระทั่งการใช้ความรู้ความสามารถของบุคคลนั้นๆ เข้ามาช่วยในการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง

ตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” จึงเป็นบันไดขั้นแรกของการคัดสมาชิกเข้าสู่กลุ่มได้เป็นอย่างดี บุคคลเหล่านี้จะเชื่อใจ ให้ความเคารพ และรู้สึกเกรงใจ ผู้นำของกลุ่มเสมอ การพยายามสร้างชุดอุดมการณ์ชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อแทนที่ชุดเก่านี้จึงเป็นไปได้ยาก เมื่อมีฐานอำนาจที่มั่นคงแล้ว การขยายฐานอำนาจจึงเป็นสิ่งท้าทายใหม่ที่กลุ่มการเมืองนี้กำลังจะเผชิญในอนาคต นั่นคือ “การขยายฐานอำนาจสู่การเมืองระดับท้องถิ่น” กำนันและทีมงานทั้ง 3 สายจึงเป็นที่รักและไว้วางใจ (สร้างความยินยอมพร้อมใจ) ของประชาชนในท้องถิ่นที่เสมอมา สร้างสภาวะการครองอำนาจนำในท้องถิ่นที่สำเร็จ โดยอาศัยปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัยข้างต้นที่ได้อธิบายไปในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้เข้มแข็ง จนนำไปสู่การประเมินตนเองที่อาจมีการส่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 ลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต่าตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ที่จะเกิดขึ้นภายในปี พ.ศ. 2563 นี้ได้

7. อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือกผู้แทนให้เข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะเข้าไปเป็นตัวแทนในการบริหารประเทศจึงต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยต้องอาศัยความรู้ความสามารถของตนเองและการพูดคุยข่าวสารต่างๆ ให้แก่เครือข่ายเพื่อการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง รวมไปถึงการใช้อำนาจและ

การรักษาอำนาจให้นานที่สุด กระจายฐานอำนาจไปสู่บุคคลทั่วไปเพื่อสร้างสภาวะการครองอำนาจนำในสังคม ดังนั้น การสร้างฐานอำนาจจึงเป็นสำคัญของบุคคลที่มีบทบาททางการเมือง ทั้งในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งและไม่ได้ดำรงตำแหน่ง เพื่อทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ “การพัฒนาท้องถิ่น” ที่เป็นชุดความคิด ล่วงของบุคคลนั้นๆ ให้ประชาชนในสังคมรู้สึกว่าการพัฒนาท้องถิ่นนี้ทำออกมาเพื่อ “ประโยชน์ส่วนรวม” ในการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ สามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ดังนี้

7.1 แนวคิดการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง (Based – Construction of Political Power)

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยกับแนวคิดเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง พบว่า กลุ่มทางการเมืองนี้ “คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่า” ได้ใช้วิธีการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง 2 แบบหลักๆ คือ “การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” (Political Legitimacy) และ “การสร้างการครอบงำทางการเมือง” (Political Subjection) กล่าวคือ

แบบที่ 1 คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่าใช้วิธีการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองใน 3 ลักษณะได้แก่

(1) การสร้างความชอบธรรมตามประเพณี (Traditional Legitimacy) พิจารณาจากที่มาของบุคคลแต่ละตำแหน่งในกลุ่มการเมืองนี้ในระดับต่างๆ อาทิ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้งรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ที่เข้ามาสู่ตำแหน่งโดยระบบอุปถัมภ์ แม้จะเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ไม่ได้ผูกอยู่กับระบบเครือญาติแต่ยึดคุณสมบัติต่างๆ ตามความเหมาะสมในช่วงนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการคัดสรรว่าคุณสมบัติต่างๆ ที่ใช้ในการประเมินความเหมาะสมดังกล่าวนี้ไม่ใช่คุณสมบัติเฉพาะตัวที่ถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติที่สะท้อนความนิยมที่ประชาชนมีต่อตัวบุคคลในระดับเทพประทาน (Charismatic) หรือระดับผู้นำ (Leadership) ที่จะสามารถเรียกว่าได้ตำแหน่งมาเพราะความนิยมชมชอบที่ประชาชนมีให้แต่อย่างใด ตรงกันข้าม คุณสมบัติที่ใช้ประเมินความเหมาะสมดังกล่าวกลับสะท้อนความนิยมชมชอบที่ผู้มีอำนาจมีต่อบุคคลกลุ่มดังกล่าวมากกว่า ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือคุณสมบัติที่ผูกติดกับค่านิยมหรือวิถีปฏิบัติของสังคม อาทิ ความขยัน หรือการให้ความเคารพและเกรงใจในการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านคนเดิม/ชนชั้นนำภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการปฏิบัติตนตามประเพณีจนนำไปสู่การได้รับความยอมรับ เป็นต้น

(2) การสร้างความชอบธรรมด้วยความนิยม (Consensual Legitimacy) พิจารณาจากเมื่อเข้ามาสู่ตำแหน่งแล้วสมาชิกจะแสดงศักยภาพของตนออกมา เพื่อเป็นการสร้างฐาน

อำนาจให้กับตนเองและให้กับกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ ซึ่งการสร้างฐานอำนาจในลักษณะของการสร้างความชอบธรรมด้วยความยินยอมนี้จะแสดงผลลัพธ์ให้เห็นอีกทีเมื่อสมาชิกกลุ่มสมัครเข้ารับการคัดเลือกในตำแหน่งที่สูงขึ้นไปหรือในฐานะผู้นำกลุ่ม เช่น กรณีของกำนันคนปัจจุบันที่ได้รับโอกาสในการเข้าสู่ตำแหน่งกำนันอย่างเป็นทางการ และดำรงตำแหน่งประธานของคณะกรรมการประจำตำบลซึ่งทำหน้าที่ดูแลและบริหารให้ตำบลหนองเต่าได้รับประโยชน์สูงสุดโดยกำนันมีฐานอำนาจด้านความนิยมมาจากการเป็นผู้มีอิทธิพลในหมู่ที่ 7 มาก่อน และเป็นที่รู้จักของบรรดาผู้ใหญ่บ้านในอำเภอเก่าเลี้ยวผนวกกับพฤติกรรมส่วนตัวที่มีความเป็นนักเลงกล้าพูดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งตรงกับคุณสมบัติของความเป็นผู้นำทั้งในแง่ทั่วไปและในแง่ที่มีความเป็นผู้มีวาทีลึบโดดเด่น (The Great Demagogue) จึงส่งผลให้กำนันคนปัจจุบันทั้งในตอนที่ยังดำรงตำแหน่งและในตอนนี้กลายมาเป็น “ผู้นำเปี่ยมบารมี” ในมุมมองของประชาชนในท้องถิ่น

(3) การสร้างความชอบธรรมตามกฎหมาย (Legal Legitimacy) พิจารณาจากการที่ตำแหน่งของสมาชิกในกลุ่มการเมืองนี้เป็นตำแหน่งที่เป็นทางการ ดังนั้น จึงไม่สามารถอาศัยเพียงการสร้าง ความชอบธรรมตามประเพณีหรือความชอบธรรมด้วยความยินยอมเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งได้ หากแต่ต้องมีความชอบธรรมในทั้งสองแง่แล้วจึงนำความชอบธรรมทั้งสองแง่มาใช้เป็นฐานสำหรับสร้างความชอบธรรมในระดับของความชอบธรรมตามกฎหมายในลำดับต่อมา เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่ถูกต้องและเต็มรูปแบบ ขณะที่ประชาชนก็จะรู้สึกว่าการเข้ามาของกลุ่มนี้เข้าสู่ตำแหน่งอย่างมีความชอบธรรมด้วยความยินยอมและมีความชอบธรรมตามกฎหมายตามลำดับ โดยการได้มาซึ่งความชอบธรรมตามกฎหมายได้ช่วยลบภาพของการเข้ามาสู่ตำแหน่งผ่านประเพณีลงไปได้ด้วย ซึ่งช่วยให้ภาพลักษณ์ของบุคคลและของกลุ่มการเมืองนี้ดีขึ้นอีกด้วย

แบบที่ 2 คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่าใช้วิธีการสร้างฐานอำนาจโดย “การสร้างการครอบงำทางการเมือง” ในลักษณะของการปกครองชีวิต โดยอ้างอิงการใช้อำนาจของตนกับหลักความรู้ พิจารณาจากการที่กำนันมักจะเน้นการปรึกษาหารืออย่างมีส่วนร่วมของตัวแทนในแต่ละหมู่บ้านเสมอ หมู่บ้านใดประสบปัญหาก็สามารถนำข้อมูลมาปรึกษาทีมงานทั้ง 3 สายงานได้ อีกทั้งกำนันและคณะกรรมการประจำตำบลเองยังเน้นการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกตำบลจนได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และบุคคลภายนอกท้องถิ่นจำนวนมากอีกด้วย ซึ่งเป็นการบริหารงานที่สอดคล้องอย่างมากกับองค์ความรู้หรือศาสตร์กระแสหลักที่ได้รับการยอมรับในงานด้านการบริหารชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและในระดับสากล นั่นก็คือ “การบริหารโดยเน้นหลักประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม” ดังนั้น เมื่อกำนันและสมาชิกของกลุ่มการเมืองนี้สามารถทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงการบริหารงานอย่างเป็นประชาธิปไตยและเปิดกว้างต่อการเข้ามา

มีส่วนร่วมได้ ประชาชนที่ยอมรับในองค์ความรู้หรือมีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและหลักการมีส่วนร่วม จึงเกิดความศรัทธาและความยินยอมพร้อมใจที่จะถูกปกครองโดยตัวกำนันและคณะกรรมการประจำตำบลขึ้นมา โดยไม่สนใจว่าตนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยแบบประชาธิปไตยหรือระเบียบวินัยตามหลักการมีส่วนร่วมอย่างเคร่งครัดเพียงใดหรือมากน้อยเพียงใด เนื่องจากเล็งเห็นแล้วว่ากลุ่มทางการเมืองในท้องถิ่นกลุ่มนี้สามารถที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของพวกตนดีขึ้นได้ด้วยวิธีการบริหารชุมชนท้องถิ่นที่ถูกต้องบนหลักความรู้

อย่างไรก็ดี ก่อนที่สมาชิกหลายคนในกลุ่มการเมืองนี้จะได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในท้องที่ แต่ละคนจะต้องทำการพิสูจน์ตนเองในระยะหนึ่งด้วยการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้เห็นถึงศักยภาพ ความสามารถ และที่สำคัญที่สุดคือได้เห็นจิตวิญญาณความเป็นผู้นำประชาธิปไตยในการบริหารท้องที่ก่อน ซึ่งช่วงเวลาที่สมาชิกต้องพิสูจน์ตัวเองนี้เอง เป็นช่วงเวลาที่สมาชิกต้องเรียนรู้วาทกรรมและฝึกหล่อหลอมตนให้สอดคล้องกับวาทกรรมที่กลุ่มผลิตออกเผยแพร่สู่ชุมชนท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่นก็ให้คุณค่าแก่วาทกรรมนั้นร่วมด้วยสืบเนื่องต่อมาหลายรุ่น เช่น ชุดอุดมการณ์บางอย่างที่ผู้นำรุ่นก่อนผลิตและโน้มน้าวความเชื่อมั่นของประชาชนได้ อย่าง “กิจกรรมตามน้ำ” ที่กลุ่มผู้นำได้ทำการเผยแพร่วาทกรรมการเรียกร้องออกสู่สาธารณะผ่านองค์กรที่เป็นสถาบันของรัฐ จนได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรื่องดังกล่าวจากทั้งประชาชน เกษตรอำเภอเก่าเลี้ยว และหน่วยงาน/ภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ที่คลองชลประทาน (คลองกระถิน) ไหลผ่าน ที่สมาชิกรุ่นใหม่จะต้องไม่ขัดขวางหรือผลิตวาทกรรมที่แปลกแยกไปจากนี้ แต่จะต้องผลิตซ้ำวาทกรรมเชิงอุดมการณ์ในลักษณะนี้ต่อไปและปฏิบัติงาน/ปฏิบัติตามแนวทางนี้อย่างเคร่งครัด เพื่อให้ประชาชนซึ่งได้รับประโยชน์และยอมรับในวาทกรรมที่ผ่านมาของกลุ่มฯ ให้การยอมรับในตัวตนของสมาชิกรุ่นใหม่ไปในตัว

7.2 แนวคิดระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client System)

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของบุคคลในแนวดิ่ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์” (Patron) และ “ผู้รับการอุปถัมภ์” (Client) ในความสัมพันธ์ของบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวดำรงอยู่ได้ไม่ใช่เพียงเพราะผลประโยชน์ต่างตอบแทน แต่เป็นอุดมการณ์บางอย่างที่มาช่วยสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547, น. 171-172) เช่น การเข้าสู่ตำแหน่งต่างๆ ของคณะกรรมการประจำตำบลที่มีการแบ่งสายการทำงานกันใหม่ คือ 3 สายงาน (สายบุญ สายบุญ และสายวิชาการและเทคโนโลยี) เพื่อทำให้การบริหารจัดการต่อปัญหาและพัฒนาท้องที่มีทั้งประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และแก้ไขปัญหาได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น เกณฑ์การ

พิจารณาบุคคลต้องจึงอาศัยระบบอุปถัมภ์ ที่เป็น “ชีวอำนาจ” ในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้ได้เสียก่อน หลังจากนั้นค่อยกระทำการตามวิธีการ “สิทธิอำนาจ” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองตามหลักประชาธิปไตยสมัยใหม่ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ประชาชนภายในท้องที่และบุคคลภายนอกจะยอมรับแก่อำนาจนั้นๆ โดยไม่ระแคะระคายว่าการได้มาซึ่งอำนาจครั้งนี้มาจากการใช้ระบบอุปถัมภ์มาก่อน มันจึงกลายมาเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย ซึ่งคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนเองมีอยู่คุ้มครองให้ประโยชน์แก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าซึ่งก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี ช่วยเหลือตอบแทน และการอุทิศตนรับใช้ (Scott อ้างถึงใน ธีรยุทธ บุญมี, 2533, น. 199) คือ การลงคะแนนเลือกตั้งให้ในการลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งต่างๆ เช่น ก่อนที่จะมาลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านควรมีพื้นฐานจากการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาก่อน เพื่อพิสูจน์ฝีมือ ความรู้และความสามารถให้ประชาชนภายในหมู่บ้านได้เห็นว่ามีความสมบัติน่าพอใจที่จะลงคะแนนเสียให้ และถือว่าบุคคลที่ได้มาจากระบบอุปถัมภ์แบบนี้ได้เปรียบบุคคลที่ไม่เคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาก่อน เป็นต้น ทำให้ระบบอุปถัมภ์ (ชีวอำนาจ) ในการสร้างความชอบธรรมโดยความนิยม (การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยการครอบงำ) เป็นสิ่งสำคัญที่ควรกระทำก่อนสิทธิอำนาจ (การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยความชอบธรรม) เพื่อสร้างชุดอุดมการณ์หลักให้แก่ท้องที่ ภายใต้การบริหารท้องที่ของ “คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่า ที่นำโดยกำนัน” เป็นการสภาวะการครองอำนาจนำได้เป็นอย่างดีในช่วงระยะเวลาที่กำนันยังคงอยู่ในตำแหน่งประธานคณะกรรมการประจำตำบล

7.3 แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony)

แนวคิด “การครองอำนาจนำ” ถูกอธิบายโดย “อัลโตนิโอ กรัมสกี” (Antonio Gramsci) ซึ่งเป็นผู้ให้ความสำคัญของโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) คือ พลังจิตสำนึกและอุดมการณ์เป็นเงื่อนไขสำคัญในการธำรงรักษาอำนาจทางสังคมเอาไว้ โดยเฉพาะการสร้างความรู้สึกร่วมใจต่ออำนาจนำ ไม่ใช่การยอมรับโดยปริยายหรือยอมรับโดยการใช้กำลังบังคับ (กาญจนา แก้วเทพ และสุขุม หินวิมาน, 2551, น. 166-167) “กิจกรรมตามน้ำ” ที่เป็นผลงานที่โดดเด่นที่สุดและสร้างความรู้สึกร่วมใจต่ออำนาจนำของประชาชนภายในท้องที่จึงเป็นชุดอุดมการณ์หลักที่ถูกสร้างขึ้น (เป็นชุดอุดมการณ์ที่ยึดโยงกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเอาไว้) ซึ่งเป็นการครองอำนาจนำโดยไม่ใช้กำลัง ต้องอาศัยกลยุทธ์ 2 ด้าน ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) เป็นการสถาปนาวัฒนธรรมหลักให้แก่สังคม เพื่อการสร้าง “ความเห็นพ้องต้องกัน” (Consensus) โดย

อาศัยสื่อมวลชนเข้ามาช่วยในการกระจายความคิดชุดนี้ให้แพร่กระจายในชีวิตประจำวันของประชาชนในสังคม (กึ่งกาญจน์ เอี่ยมลออ, 2555, น. 186-187) ทางกลุ่มการเมืองนี้ได้จัดทีมงานสายวิชาการและเทคโนโลยีเพื่อทำการประชาสัมพันธ์ผลงานของกลุ่มอื่นเสมอ รวมถึงการพิจารณาคัดเลือกบุคคลต่างๆ ก่อนเข้ามาดำรงตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” โดยได้รับการพิจารณาร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่บ้านคนเดิม/ชนชั้นนำภายในหมู่บ้าน คัดสรรบุคคลที่มีความพร้อม มีความรู้และความสามารถ ให้มาดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 2 ก่อนเพื่อให้เป็นการเรียนรู้งานการบริหารท้องถิ่นในเบื้องต้น และเก็บประสบการณ์ต่างๆ ให้ได้มากที่สุด ก่อนยกระดับไปดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 1 ก่อนมาลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านในภายหลัง ผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องใช้ประสบการณ์และผลงานเป็นสิ่งที่รับประกันให้แก่กลุ่ม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ “กิจกรรมการตามน้ำ” จะไม่แสดงประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากนัก ถ้าไม่ได้สมาชิกของกลุ่มการเมืองนี้ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งสมาชิกแต่ละคนได้รับโอกาสทางการเมืองในการแสดงศักยภาพของตนที่ต้องอาศัยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม คือ “ระบบอุปถัมภ์” มาก่อน การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยเวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินสภาวะการครองอำนาจนำ

กลยุทธ์ที่ 2 การครองอำนาจนำทางการเมือง (Political Hegemony) เป็นการสถาปนาระบบการเมืองหนึ่งให้กลายเป็นระบบการเมืองหลักของสังคม เช่น รูปแบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตัวแทน ที่ต้องผ่านการเลือกตั้ง การได้มาซึ่งตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านนั้นต้องมาจากการเลือกตั้งเสมอ แต่ถ้าขาดกลยุทธ์ที่ 1 ไป การเอาชนะเลือกตั้งก็อาจไม่ประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จแต่ไม่ได้ไปต่อในการเลือกตั้งครั้งถัดไป

การสร้างสภาวะครองอำนาจนำทั้งทางการเมืองและทางวัฒนธรรม จึงต้องทำควบคู่กันเพื่อการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดให้ทุกชนชั้นยินยอมโดยปริยาย แต่ด้วยความเป็นพลวัตในสังคม สภาวะการครองอำนาจนำของชนชั้นหนึ่งย่อมมีผู้ท้าทายสภาวะการครองอำนาจนำนั้นเสมอ “สภาวะการครองอำนาจนำจึงเป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด (เจอโรม์ คาราเบล, 2557, น. 65-68)” ไม่มีชนชั้นใดหรือชุดความคิดใดสามารถผูกขาดอำนาจได้ตลอดเวลา กลุ่มปัญญาชนที่ต้องทำหน้าที่อยู่ในโครงสร้างส่วนบน คือ “สมาชิกของคณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่า” จึงต้องใช้กลยุทธ์ทั้ง 2 ในการถ่ายทอดอุดมการณ์หลักของชนชั้นปกครอง (นั่นก็คือพวกเขาเอง) ให้โครงสร้างส่วนล่างได้เชื่อและคิดว่าสิ่งที่กลุ่มการเมืองกลุ่มนี้ได้ปฏิบัติเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นผลดีต่อโครงสร้างส่วนล่าง (ที่ผูกโยงกับวิถีการผลิตทางเศรษฐกิจเป็นหลักในการดำรงชีวิต) ส่วนกลุ่มปัญญาชนที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างส่วนล่างก็อาศัย “ความสัมพันธ์ทางบุคคลและเงินตรา” ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบอุปถัมภ์เข้ามาช่วยในการส่ง

ทอดอุดมการณ์ดังกล่าว ปัญญาชนทั้ง 2 กลุ่ม จึงถูกจัดเป็นกลุ่มประวัติศาสตร์ที่เชื่อมผลประโยชน์ของผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครองเข้าไว้ด้วยกัน บุคคลที่จะมาสืบทอดอำนาจจึงกลายมาเป็นกลยุทธ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการคงสภาวะการครองอำนาจนำให้นานที่สุด

จากการศึกษาวิจัยเรื่องสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ วิเคราะห์ผ่านแนวคิดการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง, แนวคิดระบบอุปถัมภ์ และแนวคิดการครองอำนาจนำ ข้างต้นนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอ โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่มีวัฒนธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องผูกโยงวิถีชีวิตและการได้มาซึ่งรายได้เข้ากับเรื่องทางการเมือง เพราะผู้มีอำนาจไม่ว่าจะเป็นผู้มีอำนาจทางชีวอำนาจหรือผู้มีอำนาจทางสิทธิอำนาจ ย่อมใช้อำนาจของตนในการช่วยเหลือประชาชนภายในพื้นที่ของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่ตนเองและกลุ่มของตน ระบบอุปถัมภ์จึงเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น จะเป็นการอุปถัมภ์กันผ่านความสัมพันธ์ทางบุคคล, เงินตรา หรือการใช้อำนาจทางการเมืองก็ได้ ระบบอุปถัมภ์จึงกลายมาเป็นบันไดขั้นแรกในการเข้าสู่ตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รุ่นที่ 1” เพื่อเข้ามาสะสมประสบการณ์และได้รับการถ่ายทอดความคิดของกลุ่มการเมืองดังกล่าว ผ่าน 3 สายงาน พัฒนาตนเองเพื่อยกระดับไปเป็น “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รุ่นที่ 2” เพื่อเตรียมตัวและเตรียมการลงสมัครแข่งขันเลือกตั้งในตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจให้แก่ตนเองและกลุ่มผ่านชีวอำนาจและสิทธิอำนาจตามลำดับ การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองจึงต้องอาศัยกลไกหรือปัจจัยทั้งทางด้านการเมือง, ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (กิจกรรมตามน้ำ) ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากของกลุ่มการเมืองนี้ให้สร้างสภาวะการครองอำนาจนำในท้องที่ได้ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง และทางกลุ่มการเมืองดังกล่าวที่กำลังจะมีการขยายฐานอำนาจทางการเมืองจากท้องที่ไปสู่ท้องถิ่น

8. บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ สรุปผลได้ดังนี้

8.1 ปัจจัยในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมือง

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดและเป็นปัจจัยที่เป็นตัวก่อกำเนิดสมาชิกของกลุ่มการเมืองนี้ คือ ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่ผูกโยงกับ “ระบบอุปถัมภ์” โดยใช้มุมมองและการพิจารณาจากผู้ใหญ่บ้านคนเก่า/คนชื่อนำภายในหมู่บ้านช่วยกันพิจารณาหาบุคคลที่มีความรู้/ความสามารถ ที่จะมาช่วยบริหารหมู่บ้านให้มาดำรงตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน”

เสียก่อน การเลือกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านถึงแม้ว่าจะเป็นอำนาจของ “ผู้ใหญ่บ้าน” แต่เพียงผู้เดียวตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ก็ตาม แต่การสร้างฐานอำนาจที่จะสร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้สำเร็จนั้น ต้องมีการวางแผนคัดสรรบุคคลตั้งแต่ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 2 เพื่อในอนาคตบุคคลเหล่านี้ต้องยกระดับตนเองไปเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรุ่นที่ 1 ยกระดับไปลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ตามลำดับ ซึ่งทุกตำแหน่งที่กล่าวมาถูกจัดให้เป็นโครงสร้างของ “คณะกรรมการประจำตำบล” โดยตำแหน่ง ทำให้บุคคลที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับท้องที่ได้ั้น ต้องได้รับโอกาสจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมเสียก่อน เพื่อใช้อำนาจและตำแหน่งที่ได้มาจากระบบอุปถัมภ์ในการแสดงศักยภาพการบริหารท้องที่ตามความต้องการของประชาชนภายในหมู่บ้านและเป็นไปตามคำสั่งของหน่วยงานสายบังคับบัญชา คือ อำเภอ

การพัฒนาตนเองจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น ทำให้ไม่ต้องหาเสียงกับประชาชนภายในหมู่บ้านมากนัก ประกอบกับระหว่างที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ก็ประสานประโยชน์กับหน่วยงานภายนอกอยู่เสมอ ทำให้การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านไม่ใช่เรื่องยาก (เกิดความยินยอมพร้อมใจไปก่อนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เพราะประชาชนได้เห็นศักยภาพในการบริหารท้องที่ตั้งแต่สมัยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) เมื่อได้รับตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” จากการเลือกตั้งจึงเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยชอบธรรม (ปัจจัยทางการเมือง) ที่มีรากฐานมาจากการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยการครอบงำมาก่อน การปฏิบัติงานและการประสานประโยชน์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของตำบลภายใต้การบริหารงานของ “คณะกรรมการประจำตำบลหนองเต่า ที่นำโดยกำนัน” จึงไม่พบปัญหาภายในกลุ่มมากนัก เพราะทุกตำแหน่งมีการวางแผนคัดเลือกบุคคลมาเป็นอย่างดี แต่ด้วยศักยภาพ ความรู้ และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไปของสมาชิก ทำให้ต้องมีการจัดสรรหน้าที่ให้เหมาะสมเสียใหม่ แบ่งออกเป็น 3 ทีม คือ ทีมการทำงานสายบุญ ทีมการทำงานสายบุญ และทีมการทำงานสายวิชาการและเทคโนโลยี โดยทุกฝ่ายอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลจากคุณบุญส่ง แต่เนื่องจากคุณบุญส่งมีความรู้ทางวิชาการไม่มากนักจึงได้ให้ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 เป็นทีมสมองหลักในการคิดและวิเคราะห์สถานการณ์/โครงการต่างๆ ที่รับนโยบายมาจากทางอำเภอ โดยทุกทีมต้องทำงานให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนภายในท้องที่มากที่สุด และกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มการเมืองนี้ได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลในระดับหนึ่งในการเมืองระดับท้องถื่นนั้นคือ “กิจกรรมตามน้ำ”

กิจกรรมตามน้ำ จึงกลายมาเป็นผลงานที่โดดเด่นของกลุ่มการเมืองนี้ (คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ให้กิจกรรมนี้เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ) เพราะในพื้นที่ตำบลหนองเต่า รวมไปถึงพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ประชาชนส่วนใหญ่ก็เป็นเกษตรกร

(ทำนาและปลูกมะลิ) การใช้อำนาจโดยตำแหน่งและบารมีส่วนตัวจากสมาชิกภายในกลุ่มการเมืองช่วยเสริมให้การกิจกรรมตามน้ำประสบความสำเร็จ ทางเกษตรอำเภอให้ความไว้วางใจกลุ่มนี้ในการดูแลบริหารจัดการกับบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคลองชลประทาน (คลองกระถิน) ที่ไหลผ่านตำบลหนองเต่า และจากกิจกรรมตามน้ำบางครั้งต้องขอความช่วยเหลือทั้งงบประมาณและเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ ทางกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ เช่น รถแม็คโคร เครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้น แต่ในบางครั้งการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร จึงต้องมีการระดมเงินจากประชาชนที่เป็นเกษตรกรเพื่อมาช่วยในการดำเนินกิจกรรมตามน้ำ

ทำให้การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองนี้ต้องอาศัยปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลักในการนำตนเองเข้าไปสู่ตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องที่ หลังจากนั้นจึงใช้อำนาจและหน้าที่ที่ได้รับมาจากหลังการเลือกตั้ง (ซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านการเมือง ในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองโดยชอบธรรมให้มีความเข้มแข็งขึ้น) บริหารแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องที่ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน ซึ่งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในท้องที่ให้แก่กลุ่มการเมืองนี้ได้เป็นอย่างดี

8.2 วิเคราะห์แนวโน้มการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมือง

การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งและสามารถทำงานร่วมกับบุคคล/หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ต่างๆ ได้นั้น ต้องอาศัยทั้งพระเดชและพระคุณเข้ามาช่วยในการทำงาน มีการมอบ/สร้างโอกาสในการแสดงฝีมือและทำการสะสมประสบการณ์ทั้งการทำงานสายบู๊และการทำงานสายบูน และมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาทำงานในสายงานต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมตามความสามารถ เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการบริหารปกครองท้องที่ สร้างบรรยากาศทางการเมืองในท้องที่ที่ประชาชนพึงพอใจและไว้วางใจ “การสร้างความยินยอมพร้อมใจ” (Consent) คือ “เป้าหมายสูงสุดของการครองอำนาจนำ” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ชุดอุดมการณ์ผ่านการควบคุมจิตสำนึกของมวลชนให้ยินยอมพร้อมใจ/เห็นด้วยกับชุดอุดมการณ์ที่ชนชั้นนำสร้างขึ้นมา การที่จะสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นได้นั้นจึงต้องอาศัยทีมงานที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ และมีตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่นั้นๆ มาร่วมด้วยช่วยกันวางแผนทุกขั้นตอน ผู้นำของกลุ่มต้องให้ความสำคัญกับทุกตำแหน่งที่อยู่ในกลุ่มเสมอ

ดังนั้นให้ความสำคัญกับบุคลากรภายในกลุ่มการเมืองนี้ การจะทำโครงการเรื่องใดๆ กำนันจะทำการนัดหมายกับตัวแทน (ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่ง) ของทั้ง 10

หมู่บ้าน เพื่อทำการประชุมปรึกษาหารือแนวทางในการปฏิบัติงานโครงการนั้นๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งตำบล การวางแผนการทำงานจึงเป็นสิ่งที่สำคัญของกลุ่มการเมืองนี้ ฉะนั้นในอีกไม่เกิน 3-4 ปี ข้างหน้านี้ กำนันจะเกษียณอายุออกจากตำแหน่ง “กำนันตำบลหนองเต่า” และในสิ้นปี พ.ศ. 2562 นี้ “ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8” ก็จะเกษียณอายุเช่นกัน ทางกลุ่มการเมืองนี้จึงต้องมีการวางแผนการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองนี้ให้มั่นคงหลังจากทั้ง 2 คน เกษียณอายุออกจากตำแหน่งไป จึงต้องมีการถ่ายโอนความรู้และประสบการณ์ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มให้ได้มากที่สุด

การที่จะขยายฐานอำนาจทางการเมืองให้มีบทบาทและอำนาจมากขึ้นในท้องถิ่นซึ่งทางกลุ่มต้องทำการประเมิณแนวโน้มสถานการณ์ทางการเมืองท้องถิ่นก่อนว่าจะมีบุคคลใดบ้างที่จะลงชิงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต่า จึงจะตัดสินใจร่วมกัน และสรุปได้ว่าจะส่งคุณภักดีลงแข่งขันการเลือกตั้งในตำแหน่งดังกล่าว เพราะการทำงานของกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ นอกจากทำงานภายใต้คำสั่งของอำเภอแล้วยังต้องประสานประโยชน์กับท้องถิ่นด้วย ซึ่งการทำงานกับท้องถิ่นในบางครั้งยังไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าประชาชนในท้องที่จะให้ความเคารพและไว้วางใจกลุ่มการเมืองนี้ในการบริหารท้องที่มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำของกลุ่มการเมืองนี้ (ในช่วงที่กำนันคนดังกล่าวอยู่ในสถานะผู้นำของกลุ่ม) ถือว่าได้สำเร็จผ่านกระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการให้ความไว้วางใจในการคัดสรร “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 รุ่น” ซึ่งเป็นการใช้อำนาจทางพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมที่ผูกโยงกับระบบอุปถัมภ์เข้ามาช่วยในการคัดสรรบุคคล เพราะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นก้าวแรกของการคัดสมาชิกเข้าสู่กลุ่มได้เป็นอย่างดี บุคคลเหล่านี้จะเชื่อใจ ให้ความเคารพ และรู้สึกเกรงใจผู้นำของกลุ่มเสมอ การพยายามสร้างชุดอุดมการณ์ชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อแทนที่ชุดเก่านี้จึงเป็นไปได้ยาก เมื่อมีฐานอำนาจที่มั่นคงแล้ว การขยายฐานอำนาจจึงเป็นสิ่งท้าทายใหม่ที่กลุ่มการเมืองนี้กำลังจะเผชิญในอนาคต นั่นคือ “การขยายฐานอำนาจสู่การเมืองระดับท้องถิ่น”

9. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในอนาคต ดังต่อไปนี้

9.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกกับสมาชิกของกลุ่ม “คณะกรรมการประจำตำบล” พบว่า ยังให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลัก มีทีมงานที่เป็นผู้หญิงเพียงคนเดียว คือ แพทย์ประจำตำบล และยังไม่ค่อยมีบทบาทในการบริหารท้องถิ่นเท่าที่ควร ต้องมีการเปิดโอกาสให้เพศหญิงร่วมทีมบ้าง เพื่อการเปิดรับมุมมองใหม่ๆ และอาจเป็นเครื่องมือชุดใหม่ในการสร้างฐานอำนาจและรักษาอำนาจในท้องถิ่นได้ด้วย เพราะจากสถิติเด็กแรกเกิดของพื้นที่ตำบลหนองเต่ามีเพศหญิงมากกว่าเพศชายเกือบเท่าตัว

ข้อดีของการคัดสรรสมาชิกตั้งแต่ตำแหน่ง “ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน” นั้น ช่วยสร้างความแข็งแกร่ง สร้างความจงรักภักดี และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ทั้งตัวบุคคลนั้นๆ และท้องที่ การที่คณบุญส่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม/การปรึกษาหารือในทุกประเด็นที่เกี่ยวกับการท้องที่ ก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการร่วมกันแก้ไขและพัฒนาท้องที่ ภายใต้การดูแลของ “คณะกรรมการประจำตำบล ที่นำโดยคณบุญส่ง” ได้เป็นอย่างดี ที่ซ่อนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดที่อิงกับระบบอุปถัมภ์เอาไว้ เพื่อการสร้างชุดอุดมการณ์หลักที่ต้องปรับไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และไม่ควรยึดปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ กิจกรรมตามน้ำมาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างสถานะการครองอำนาจ

9.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อเนื่อง

ในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต ควรมีการศึกษาและติดตามประเด็นเรื่องเพศสภาพต่อการบริหารงานท้องถิ่น (ที่คณะผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้น) มาศึกษาเพิ่มเติมว่าเป็นปัจจัยขัดขวาง/เสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่กลุ่มการเมืองนี้ และติดตามการขยายฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองนี้ว่าจะสามารถขยายฐานอำนาจจากท้องที่ไปสู่ท้องถิ่นได้หรือไม่ และอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ, และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กึ่งกาญจน์ เอี่ยมลออ. (2555). *การแข่งขันในการครองอำนาจนำทางความคิดระหว่างพรรคเพื่อไทยและพรรคประชาธิปัตย์ในการหาเสียงเลือกตั้งวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554*. (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เกษียร เตชะพีระ. (2543). *แบบวิถีอำนาจไทย: ข้อคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. (2549). *นักการเมืองถิ่นนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2554). *ความสมเหตุสมผลของความชอบธรรม (การครอบงำ)*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2533). *ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย. ใน คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย หน่วยที่ 1-7 (น. 198-205). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). *อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- พัฒนชัย สีนอเพีย. (2552). *ฐานอำนาจทางการเมืองในจังหวัดอ่างทองของนายสมศักดิ์ ปริศนานันทกุล*. (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มติชนออนไลน์. (2562). *กกต. ร่อนหนังสือถึงทุกจังหวัด ส่งเตรียมอุปกรณ์เลือกตั้งท้องถิ่นอีก 3 เดือน*. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2562, จาก https://www.matichon.co.th/politics/news_1520411
- มักซ์ เวเบอร์. (2560). *การยึดมั่นในอาชีพการเมือง*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- มิเชล ฟูกูต์. (2558). *ร่างกายใต้บงการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ฤกษ์ชัย พูลสวัสดิ์. (2552). *การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มธุรกิจในการเมืองระดับท้องถิ่นของไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลกะรน จังหวัดภูเก็ต*. (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัชรพล พุทธิรักษา. (2557). *บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสซี*. กรุงเทพฯ: สมมติ.

วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (2556). *Snowball Sampling Technique: การเรียนรู้และเข้าถึงชุมชน ด้วยการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปากในวิจัยแบบ PAR*. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2561, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/428764>.

สุรพล พรหมกุล. (2554). *ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.

เจอโรม์ คาราเบล. (2557). *ความขัดแย้งของการปฏิบัติ อัลโตนิโย กรัมชี กับปัญหาของปัญญาชน*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.

อคิน รพีพัฒน์. (2543). *ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. ใน อมรา พงศาพิชญ์, และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (บ.ก.). *ระบบอุปถัมภ์* (น. 137-171). กรุงเทพฯ: วิญญู.

_____. (2547). *ระบบอุปถัมภ์กับการเมืองไทย สมัยคิดใหม่ ทำใหม่*. ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บ.ก.). *รู้ทันทักษิณ* (น. 31-39). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.

อมรา พงศาพิชญ์, และปรีชา คุวินทร์พันธุ์. (2543). *ระบบอุปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: วิญญู.

ภาษาอังกฤษ

Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books.

_____. (1980). *Power/Knowledge*. New York: Patheon Books.

รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง¹

อิทธิพล มาชื่น², สมคิด แก้วทิพย์³, ปราบธนา ยศสุข⁴, และชมชวน บุญระหงษ์⁵

Received: October 21, 2019

Revised: August 8, 2019

Accepted: January 14, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ข้อ คือ ศึกษาพัฒนาการและสถานการณ์ของระบบเศรษฐกิจชุมชน ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชน พัฒนารูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลดอนแก้ว โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีผลการศึกษา ดังนี้ (1) พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชน สามารถจัดได้ 4 ระยะที่มีทั้งความเกี่ยวพันต่อเนื่องกันและความไม่ต่อเนื่องกัน คือ ระยะเศรษฐกิจพึ่งกัน เศรษฐกิจพึ่งตน พัฒนาเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจเกื้อกูล (2) องค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่ม-องค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจชุมชน กิจกรรมชุมชน ชุมชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (3) รูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว มีแนวทางในการพัฒนา คือ มีหน่วยจัดการกลาง จัดการข้อมูล จัดการความรู้และวิจัย สร้างระบบข้อมูล ความรู้ พื้นที่-ช่องทาง และเครือข่าย เกิดการเพิ่มกิจกรรมขยายสมาชิก กลุ่ม-องค์กรใหม่ ระบบเศรษฐกิจเกื้อกูล และชุมชนพึ่งพาตนเอง (4) รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีพันธกิจเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาบริหารศาสตร์) วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290 อีเมล: ittipol280523@gmail.com

³ อาจารย์ประจำวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290 อีเมล: somkit@mju.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290 อีเมล: pradtana@mju.ac.th

⁵ อาจารย์ประจำวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290 อีเมล: chomchuan@mju.ac.th

แก้ว ใช้รูปแบบทำน้อย-หนุนมาก-ร่วมทุกกิจกรรม คือ ทำการพัฒนาบุคลากร และโครงสร้างทางกายภาพ ร่วมเป็นคณะทำงานดำเนินงาน ทำข้อตกลง และกองทุนชุมชน หนุนเสริมโครงการพัฒนาผู้นำ บุคลากร ประสานงาน เครื่องมือ-อุปกรณ์ และกฎระเบียบ-ความเชื่อมั่น

คำสำคัญ การบริหารจัดการ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, เศรษฐกิจชุมชน, เขตกิ่งเมือง

Administration Model of Local Government Organization for the Development of Sub-Urban Community Economy System

Ittipol Machuen⁶, Somkit Kaewtip⁷, Pradtana Yossuck⁸, and
Chomchuan Boorahong⁹

Abstract

This study aims to 1) study the progression and situation of the community economy, 2) study the relationship of components in the community economy, 3) develop the community economy's pathway for the semi-urbanization in Don Kaew Sub-district, and 4) develop the organization management of Don Kaew Sub-district Administration Organization. This is qualitative research yields the results as follows: (1) the progression of the community economy has 4 stages: social-dependent economy, self-dependent economy, economic development, and sharing economy; (2) the components in the community economy are the groups of community economy, community's activities, community's assets, sub-district administration organization, and other related organizations; (3) the pathway of the community economy in Don Kaew sub-district is to develop the central management unit, information and knowledge management, research, information database, communication channel and network. Besides, the community economy leads to expanding group members/new organization, sharing and self-dependent economy; and (4) the organization management of Don Kaew Sub-district

⁶ Student in Doctor of Philosophy Program (Administrative Science), School of Administrative Studies, Maejo University, Chiang Mai 50290. E-mail: ittipol280523@gmail.com

⁷ Lecturer, School of Administrative Studies, Maejo University, Chiang Mai 50290. E-mail: somkit@mju.ac.th

⁸ Assistant Professor, School of Administrative Studies, Maejo University, Chiang Mai 50290. E-mail: pradtana@mju.ac.th

⁹ Lecturer, School of Administrative Studies, Maejo University, Chiang Mai 50290. E-mail: chomchuan@mju.ac.th

Administration Organization focuses on the motto “Do less-Support more-Join all activities” such as developing an effective organizational structure and human resources, joining in the working group, making deals and community funds, marketing leadership development program, and other coordination.

Keywords Administration, Local Government, Community Economy, Sub-Urban

1. บทนำ

เมื่อประมาณสองร้อยกว่าปีที่ผ่านมานับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมาทิศทางการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม จึงทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในปริมาณที่มาก เพื่อผลิตสินค้าให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556) รวมถึงเมื่อภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งได้แก่ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย เป็นตัวแบบและชี้้นำการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนา เพราะอุตสาหกรรมเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของการพัฒนาการที่จะเป็นประเทศพัฒนาต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรม จึงเกิดเป็นกระแสการพัฒนาประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมกันไปทั่วโลก ส่งผลให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มุ่งเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิต ไม่ได้มีมิติของความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจที่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการพัฒนาทำลายตัวมนุษย์เอง เป็นความผิดพลาดของการพัฒนา (ธนากร สังเขป, 2555) ที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน จึงเรียกได้ว่าการแสวงหาการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างหนักหน่วงเพียงด้านเดียวจนไม่ได้มองผลกระทบที่เกิดขึ้นกับด้านอื่นในพื้นที่ เป็นการทำลายฐานรากของเศรษฐกิจในพื้นที่ (Leigh & Blakely, 2013)

จากการวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” ได้ข้อค้นพบสำคัญข้อหนึ่ง คือ เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจทุน โดยในช่วงที่ผ่านมา มีการต่อสู้ระหว่างสองแนวคิด คือ ระหว่างการพัฒนาตามคำแนะนำของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือแนวทางทุนนิยม และแนวทางเศรษฐศาสตร์ชุมชน หรือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (เศรษฐกิจชุมชน) ที่ผ่านมามีได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจคือเมื่อต่างประเทศถอนเงินลงทุนและเงินให้กู้คืน การพัฒนาแบบทุนนิยมก็ชะงักงัน ประชาชนไทยเริ่มไม่เชื่อว่าการพัฒนาในแนวทางที่ผ่านมานำพาประเทศสู่อนาคตที่สดใสได้ และจากความสงสัยในความถูกต้องของแนวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้เกิดความสนใจการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและหมู่บ้านเพื่อพัฒนาภาคเกษตรกรรมแทนภาคอุตสาหกรรม เน้นการผลิตเพื่อสนองความต้องการภายในประเทศแทนผลิตเพื่อส่งออก ตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548) รวมถึงการมีตัวอย่างของประเทศพัฒนาแล้วที่ขับเคลื่อนด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชน อย่างเช่น ประเทศอิตาลีที่แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจครอบครัวหรือเศรษฐกิจชุมชน และการประกอบการด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือนสามารถส่งเสริมให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตได้ ขณะที่ประเทศไต้หวันก็เป็นอีกตัวอย่างที่ใช้เศรษฐกิจชุมชนในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้

ของชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการประกอบการขนาดกลางขนาดย่อม (SMEs) และส่งเสริมระบบสหกรณ์ จนทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนของประเทศได้ฟื้นคืนความมั่นคง และกลายเป็นรากฐานที่มั่นคง (ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, 2556) โดยรูปธรรมดังกล่าวบ่งชี้ได้ว่าเศรษฐกิจชุมชนสามารถสร้างความเจริญให้กับประเทศได้ และเป็นรูปแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับประเทศไทยและชุมชนของไทย แต่ทั้งนี้ถึงแม้จะมีการกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่าจะต้องมีการขับเคลื่อนเรื่องเศรษฐกิจชุมชนตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 แต่ในทางปฏิบัติพบว่า เศรษฐกิจชุมชนยังคงไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร พร้อมทั้งยังถูกรุกคืบและแปรเปลี่ยนไปเป็นเศรษฐกิจทุนมากขึ้น ซึ่งประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือการขยายและแปรเปลี่ยนจากชุมชนชนบทเป็นชุมชนเมือง โดยการพัฒนาชุมชนเมืองยังหมายถึงการพัฒนากระบวนการขนส่งให้มีความสะดวกมากขึ้น จึงทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นทั้งการเข้ามาทำงานหรือเข้ามาเพื่อศึกษาเล่าเรียน (Blair & Carroll, 2009) ที่เป็นประเด็นสำคัญในการก้าวเข้าสู่การเป็นระบบเศรษฐกิจกระแสหลักหรือแบบทุนนิยม ทั้งนี้การหยุดการขยายตัวของความเป็นเมืองเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก สิ่งที่จะกระทำได้คือการรักษาให้คงไว้ซึ่งระบบเศรษฐกิจชุมชนถึงแม้ชุมชนจะแปรเปลี่ยนไปเป็นเมือง และการทำให้เศรษฐกิจชุมชนนั้นสามารถอยู่ร่วมหรือต่อสู้แข่งขันกับเศรษฐกิจทุนนิยมบนการแปรเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง การขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจชุมชนในระดับพื้นที่ (ชุมชน) จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยเฉพาะในส่วนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในระดับพื้นที่

การบริหารราชการของไทยตาม พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ได้กำหนดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินไว้ 3 ส่วน คือ ราชการส่วนกลาง, ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ด้วยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่ให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น (มาตรา 249) และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (มาตรา 250) เป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์และทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวหลักสำคัญในการดำเนินงานในระดับพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระดับพื้นที่ ต้องทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองของคนในพื้นที่นั้นๆ ใช้วัฒนธรรมความคิดสร้างสรรค์ และความเป็นเครือข่ายของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ (Cooke & Lazeretti, 2008) ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นองค์กรขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระดับพื้นที่ ที่มีภารกิจ อำนาจ และหน้าที่ตามกฎหมายกำหนด รวมถึงเป็นองค์กรของชุมชน โดยชุมชน (โครงสร้างการบริหารที่มีคนในชุมชนเป็นผู้บริหาร) เพื่อชุมชน (เป้าหมายและภารกิจ)

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว มีภารกิจและหน้าที่ตามกฎหมายในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งจากการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้วตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ได้สร้างผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบให้แก่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมที่สามารถพิจารณาได้จากรางวัลต่างๆ ที่ได้รับอย่างมากมาย อาทิ รางวัลการบริหารจัดการที่ดี (สำนักนายกรัฐมนตรี), รางวัลพระปกเกล้าทองคำ (สถาบันพระปกเกล้า), องค์กรพัฒนาด้านสตรีและครอบครัวดีเด่น (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) เป็นต้น ถึงแม้รางวัลดังกล่าวจะไม่แสดงถึงรูปธรรมทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ชัดเจน แต่สิ่งเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งหรือการคงอยู่ของระบบเศรษฐกิจแบบเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะเรื่องความเข้มข้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน มีธรรมาภิบาลไม่ทุจริตประพฤติมิชอบ ดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวัฒนธรรมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล และมีจิตอาสาจิตสาธารณะ ประกอบกับในชุมชนตำบลดอนแก้วได้มีการขับเคลื่อนและดำเนินการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม ซึ่งในพื้นที่ตำบลดอนแก้วมีกลุ่มและองค์กรที่ครอบคลุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน ทั้งในส่วนของกลุ่มด้านอาชีพ อาทิ กลุ่มจักสานไม้ไผ่ขด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกร (แหยม/แคบหมู) กลุ่มผลิตภัณฑ์จากเศษผ้า เป็นต้น กลุ่มหรือองค์กรทางการเงินของชุมชน อาทิ กองทุนหมู่บ้าน สถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น กลุ่มหรือองค์กรเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาทิ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนขยะบุญผู้สูงอายุ เป็นต้น และกิจกรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆ เช่น การส่งเสริมเกษตรเขตเมือง การส่งเสริมการออมและบัญชีครัวเรือน ตลาดนัดเกษตรและอาหารปลอดภัย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนในเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลดอนแก้ว และรูปแบบการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนในเขตกิ่งเมือง ที่เป็นองค์ความรู้สำหรับการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ให้เกิดรูปธรรม และนำไปสู่การขยายเผยแพร่แก่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

(1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและสถานการณ์ของระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

(2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

(3) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

(4) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3. แนวคิดและกรอบการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้สรุปความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า “เศรษฐกิจชุมชน คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเรื่องการผลิต, การแลกเปลี่ยน, การสะสม, การจัดสรรกำไรส่วนเกิน และการบริโภค เพื่อให้คนในชุมชนมีปัจจัยในการดำเนินชีวิตที่เพียงพอ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ที่กระทำโดยกลุ่มทางสังคม/องค์กรในชุมชน หรือกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการใช้ทุนของชุมชน รวมถึงเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้อง-สมดุลกันของมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม และการเมือง-การปกครองของชุมชน” โดยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และระดับชุมชน โดยในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้นต้องมองเป็นองค์รวม ไม่มองแยกส่วนเพียงทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งและมองเป็นระบบ คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต/ผลลัพธ์ (Output) และการป้อนกลับ (Feedback) โดยมีการดำเนินงานที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกันใน 4 องค์ประกอบหลัก คือ การผลิต การบริโภค การสะสม และการจัดสรรกำไรส่วนเกิน ทำให้มีความพออยู่พอกิน มีอาชีพและเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพ มีกลุ่ม/องค์กรมีความเข้มแข็ง และชุมชนที่พึ่งตนเองได้ มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจะอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การสร้างการเรียนรู้ของชุมชน และมีความสมดุลของมิติต่างๆ ในชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ต้องพบเจอและมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือกระแสจากภายนอกมากมาย ซึ่งในส่วนสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้นมีพลวัตที่สูงและรวดเร็วมาก โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

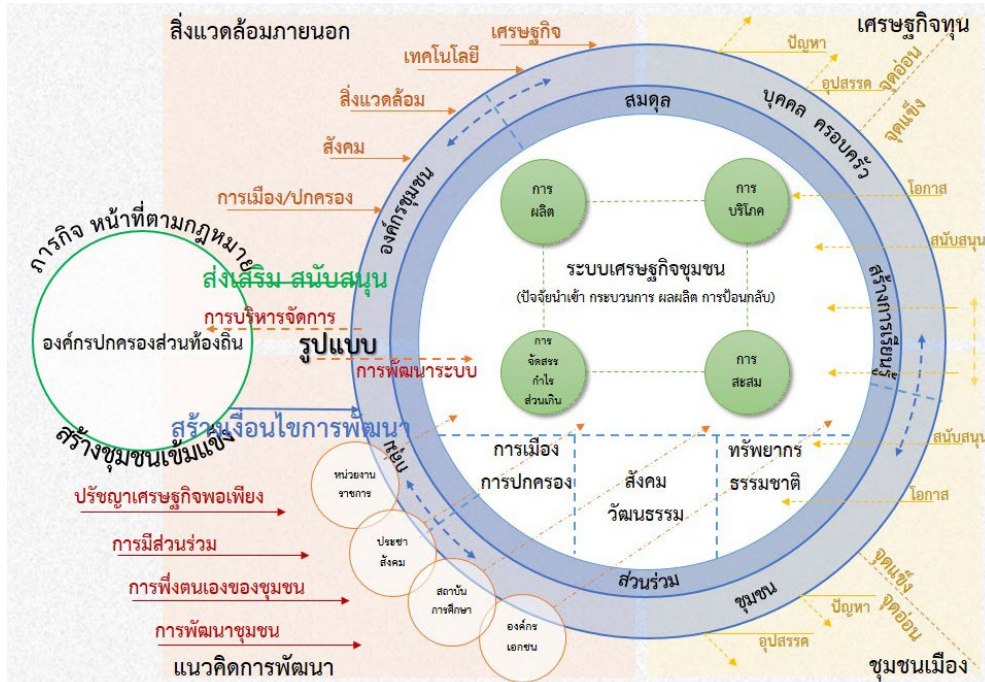
มากขึ้น หากไม่สามารถรู้เท่าทันและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเหล่านั้นก็อาจไม่ก้าวทันปัญหาและความต้องการทางเศรษฐกิจของชุมชน อีกประการคือเรื่องสังคม ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตกึ่งเมือง โดยในพื้นที่จะมีทั้งคนชุมชนดั้งเดิม คนชุมชนที่ย้ายเข้ามา และคนที่มาพักชั่วคราว (เพื่อทำงานหรือศึกษาต่อ) ทำให้เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายหรือเป็นพหุสังคม จึงทำให้มีความแตกต่างในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ จึงเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และเรื่องการเมืองการปกครองโดยเฉพาะระดับประเทศก็มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งในส่วนของนโยบายหรือแผนยุทธศาสตร์ที่จะมีหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปดำเนินการในระดับพื้นที่/ชุมชน ดังนั้น สิ่งแวดล้อมภายนอกจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ส่วนจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน

ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ทุกภาคส่วนเข้ามีส่วนร่วม มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการหรือกิจกรรมด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องมีความสมดุล-สอดคล้องในทุกมิติทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งระบบเศรษฐกิจของชุมชนจะต้องมีความสมดุลและมีภูมิคุ้มกันกับเศรษฐกิจคู่ขนาน คือ เศรษฐกิจกระแสหลักหรือเศรษฐกิจทุนนิยม ที่นำเอาสิ่งดีหรือโอกาสที่เกิดจากเศรษฐกิจทุนมาเพิ่มความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน และตัวชุมชนเองก็ต้องมีภูมิคุ้มกันในการป้องกันภัยคุกคามจากเศรษฐกิจทุนที่จะเข้ามาสู่ชุมชนได้เช่นเดียวกัน และในประเด็นเรื่องความขยายตัวของเมืองที่เข้ามาสู่ชุมชนกึ่งเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนจึงต้องเลือกเป็น-ป้องกันได้ เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนยังคงความเข้มแข็งตามคุณลักษณะของเศรษฐกิจชุมชน ที่มีความพร้อมที่จะรับกับความเปลี่ยนแปลงจากกระแสภายนอกชุมชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีภารกิจและหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดบริการสาธารณะหรือกิจกรรมสาธารณะในพื้นที่ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังต้องทำการสร้าง ส่งเสริม สนับสนุน สร้างเงื่อนไขในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งการบริหารจัดการให้เกิดผลนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินใน 2 ส่วนคือ การบริหารภายในองค์กร และการบริหารภายนอกหรือการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งในการบริหารภายในองค์กรจะประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน โครงการ งบประมาณ ระเบียบข้อบังคับ รวมถึงเรื่องบุคลากร อุปกรณ์เครื่องมือ ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยี ส่วนการบริหารภายนอกหรือการบริหารจัดการเครือข่าวนั้นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประสานงาน การส่งเสริมสนับสนุน หนุนเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยในการดำเนินงานดังกล่าวจะอยู่บนฐานคิดในการพัฒนาทั้งในแนวคิดทฤษฎี

เศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองของชุมชน การพัฒนาชุมชนในมิติวัฒนธรรมชุมชน และการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเชิงระบบ ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา: อิทธิพล มาชืน (2562)

4. วิธีการและขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ปรัชญากลุ่มปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) โดยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการและขั้นตอนการศึกษา 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการ ระบบ ความสัมพันธ์ และการบริหารจัดการของหน่วยงาน องค์กร และชุมชน ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาเรื่องราวจากเอกสาร (Document Research) และข้อมูลที่ได้ถูกบันทึก รวบรวมซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ของพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลตั้งต้นในการจัดทำ แนวคำถามในการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย รวมถึงเป็นการ

ทบทวนเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ความคิด คุณค่าต่างๆ ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย เข้าใจ วัฒนธรรมของพื้นที่การวิจัยอย่างถ่องแท้

(2) การเตรียมพื้นที่ โดยการสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยดำเนินการใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่เป็นทางการ กระทำโดยการจัดทำเป็นหนังสือขอทำการวิจัยในพื้นที่ และการจัดเวทีสร้างความเข้าใจชุมชน ส่วนรูปแบบไม่เป็นทางการ กระทำโดยการเข้าไปพูดคุยกับผู้นำ/แกนนำของชุมชนที่มีความรู้จักส่วนตัว เพื่อเป็นสื่อกลางในการช่วยสร้างความเข้าใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

(3) การเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นตอนในการได้มาซึ่งข้อมูลที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องและตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1 และ 2 ของการศึกษา ซึ่งมีวิธีการที่ประกอบด้วย 1) การสำรวจชุมชน เป็นกระบวนการเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลทางกายภาพ และข้อมูลทางสังคมของพื้นที่ศึกษาวิจัย ซึ่งในการสำรวจชุมชนจะใช้เครื่องมือ “แผนที่ทางกายภาพ” (Physical Map) 2) การสร้างแนวคำถาม ซึ่งจะเป็นคำถามที่ต้องการข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Questions) และคำถามที่มุ่งทำความเข้าใจโครงสร้าง (Structural Question) ทั้งนี้รวมถึงประเด็นที่ใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต (Observation) 3) การเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล ในประเด็นการพัฒนาระบบและระบบเศรษฐกิจชุมชน, ความสัมพันธ์ขององค์กรประกอบ (องค์กร หน่วยงาน เครือข่าย) ที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชน, การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group), การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview), และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ทั้งนี้ ในห้วงระหว่างดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ทางผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีการเก็บข้อมูล ด้านผู้ให้ข้อมูล และการคืนข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง (Validity)

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งจะมีการออกแบบเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลใน 3 ส่วน คือ 1) เครื่องมือวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการออกแบบตารางวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่บนฐานการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ที่ใช้แนวทางนิรนัย (Deductive) 2) เครื่องมือวิเคราะห์พัฒนาการ โดยการใช้รูปแบบแผนภาพที่แสดงให้เห็นถึงเส้นทางในการพัฒนา (Timeline) ด้านเศรษฐกิจชุมชนของพื้นที่ 3) เครื่องมือวิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยการใช้แนวทางการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis) ที่จะเป็นรูปแบบแผนภาพที่จะให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของผู้กระทำทางสังคม

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง และรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง ซึ่งในขั้นตอนนี้ จะเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 ทั้งใน

ส่วนประกอบหรือองค์ประกอบต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขของความสำเร็จ ความล้มเหลว ข้อติดขัดต่างๆ มาทำการพัฒนารูปแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชน เขตกิ่งเมือง ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และอยู่บนหลักการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชน จึงได้กำหนดวิธีการในการพัฒนารูปแบบเป็น 2 ส่วน คือ

(1) การพัฒนารูปแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบล ดอนแก้ว มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ 1) การวิเคราะห์แนวโน้ม (Trend) ที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว ที่ดำเนินการโดยการศึกษาความเห็นของผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการที่มีประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ โดยใช้แนวคิดระบบที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า, กระบวนการ, ผลผลิต, ข้อมูลย้อนกลับ และสิ่งแวดล้อมภายใน-ภายนอก เป็นกรอบในการวิเคราะห์ 2) การพัฒนารูปแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว ซึ่งจะเป็นการนำเสนอผลการศึกษา ข้อมูลแนวโน้ม และแนวทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองจากผู้เชี่ยวชาญ และทำการระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันหาแนวทางเพื่อการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนของพื้นที่ 3) ทำการพัฒนาแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว โดยการวิเคราะห์และออกแบบจากข้อมูลที่ได้จากเวทีการประชุม โดยใช้แนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นกรอบในการวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบ

(2) การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว มีขั้นตอนในการพัฒนา คือ 1) นำรูปแบบการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว มาทำการวิเคราะห์ ออกแบบ และจัดทำเป็น (ร่าง) รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว 2) จัดเวทีประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติการ ต่อ (ร่าง) รูปแบบฯ ที่ได้นักวิจัยได้ทำการออกแบบ 3) ทำการปรับปรุง เพิ่มเติม ตามข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะจากเวทีประชุม เพื่อให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองของตำบลดอนแก้ว ที่สามารถปฏิบัติได้จริง

5. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาจากการวิจัยได้มีประเด็น-เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 8 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชน ของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงรูปแบบของการดำเนินเศรษฐกิจชุมชนในระดับครอบครัว กลุ่มทางสังคม และองค์กรชุมชนในพื้นที่ รวมถึงหน่วยงานภายในพื้นที่-ภายนอกพื้นที่ และปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในประเด็นเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ในห้วงปี พ.ศ. 2501-ปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลดอนแก้วที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะที่มีทั้งความเกี่ยวพันต่อเนื่องกันและไม่ต่อเนื่องกัน ดังต่อไปนี้

- ระยะดั้งเดิม “เศรษฐกิจพึ่งกัน” โดยเศรษฐกิจชุมชนในระยะนี้แต่ละครอบครัวในชุมชนจะมีปัจจัยในการผลิตที่เพียงพอโดยเฉพาะเรื่องของที่ดินทำกินที่สามารถแสวงหาได้ตามความจำเป็นที่ต้องใช้ในการผลิตให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตของแต่ละครอบครัว และจะใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลักซึ่งจะมีการเอามือเอาร่างกันของคนในชุมชนที่เป็นการระดมแรงงานช่วยกันเพื่อให้ทันต่อการผลิตหรือการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งผลผลิตส่วนมากจะใช้สำหรับการบริโภคในครอบครัว ผลผลิตที่ได้จึงมีความเพียงพอ ลักษณะชุมชนและความสัมพันธ์ของชุมชนจะเป็นแบบเครือญาติมีจำนวนคนในชุมชนไม่มาก มีคนภายนอกย้ายถิ่นไม่ค่อยมาก ซึ่งระยะนี้ส่วนมากจะมีมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2501 และถูกลดทอนลงไปเรื่อยๆ แต่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน

- ระยะแปรเปลี่ยน “เศรษฐกิจพึ่งตน” หมายความว่าถึงการเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งคนในครอบครัวเป็นส่วนมาก เพราะแต่ละครอบครัวก็ไม่ค่อยจะได้มีเวลาที่จะไปช่วยเหลือกัน การเอามือเอาร่างจึงลดลงเป็นการว่าจ้างเข้ามาแทนที่ ในระยะนี้จะมีการซื้อ-ขายที่ดินโดยเฉพาะที่ดินทำกินมากขึ้น ซึ่งจะมีคนภายนอกชุมชนมาซื้อที่ดินทั้งการซื้อเพื่อย้ายถิ่นอาศัยและการซื้อไว้แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และมีการเวนคืนที่ดินจากทางราชการจึงทำให้หลายครอบครัวที่ต้องขยับที่อยู่และที่ทำกินซึ่งการเวนคืนดังกล่าวส่งผลต่อการเข้าถึงทรัพยากรที่ยากมากขึ้นของคนในชุมชนทั้งเรื่องที่ทำกิน หาของป่า การใช้น้ำการเกษตร จากเหตุดังกล่าวทำให้หลายครอบครัวต้องมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเกษตรมาเป็นการรับจ้าง ซึ่งบางครอบครัวก็มีความต้องการยกระดับทางสังคมของตนจึงต้องส่งให้บุตรหลานได้มีการศึกษาเพื่อให้ได้มีอาชีพที่ดีรวมถึงเป็นที่ยอมรับ-ยกย่องในสังคม เรื่องการศึกษาจึงเป็นอีกปัจจัยในระดับครอบครัวที่เพิ่มขึ้นในระยะนี้รูปแบบการเกษตรหรือการทำมาหากินได้แปรเปลี่ยนไปจากผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นหลัก เพื่อให้สามารถตอบสนองการบริโภคที่เพิ่มขึ้นของครอบครัว อีกประการ คือการพัฒนาและขยายตัวของเมืองที่เข้ามาสู่ในพื้นที่ ทำให้การแปรเปลี่ยนที่กล่าวมาในข้างต้นขยายตัวมากยิ่งขึ้นในชุมชน ซึ่งระยะนี้จะมีความชัดเจนมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา และในปัจจุบันก็ยังมีประเด็นดังกล่าวอยู่ในชุมชน

- ระยะกระตุ้นเศรษฐกิจ “พัฒนาเศรษฐกิจ” โดยเน้นที่การกระตุ้นหรือพัฒนาเศรษฐกิจโดยรัฐ (ราชการ) ซึ่งในระยะนี้จะมีวิกฤตเศรษฐกิจโลก (ต้มยำกุ้ง) เกิดขึ้น ทำให้เกิดการกระตุ้น

เศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นผ่านโครงการของรัฐในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากการเกษตรมาเป็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการค้าขายมากขึ้นจากการขยายตัวของเมืองและการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่มากขึ้นจากการย้ายศูนย์ราชการมาตั้งอยู่ใกล้พื้นที่ ทำให้ในพื้นที่ที่มีผู้คนเข้ามาอาศัยมากขึ้นทั้งในแบบชั่วคราวเพื่อมาทำงานและแบบที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในพื้นที่เพราะความสะดวก ทำให้ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม โดยจากการขยายตัวเข้ามาของเมืองและผู้คนประกอบผนวกกับกระแสภายนอกทำให้คนในชุมชนมีกระแสบริโภคนิยมเริ่มมากขึ้นโดยเฉพาะความจำเป็นที่ต้องมีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่มากขึ้น และในระบายนีได้มีการจัดตั้งและการยกฐานะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ (อบต.ดอนแก้ว) ขึ้นเพื่อให้เป็นหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นที่ทำงานพัฒนาเชิงพื้นที่โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนงานขององค์กร รวมถึงได้มีการรวมตัวรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการช่วยเหลือแบ่งปันกันภายในชุมชนทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเสมือนภาพซ้อนของการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน โดยระยะนี้จะมีการขับเคลื่อนที่ชัดเจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีกระแสกระตุ้นเศรษฐกิจจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง

■ ระยะช่วยเหลือพึ่งพา “เศรษฐกิจเกื้อกูล” คือการที่คนในชุมชนได้มีกระบวนการในการแลกเปลี่ยนที่จะเป็นการอุดหนุนกัน การร่วมกันดำเนินกิจกรรม และการช่วยเหลือแบ่งปันให้กับกลุ่มคนในชุมชนที่มีความยากลำบากในการเข้าถึงปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยในระยะนี้จะมีกระแสและผลักดันเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้หน่วยงาน-องค์กรในระดับต่างๆ มุ่งเน้นการขับเคลื่อนงานประเด็นนี้ลงสู่ระดับพื้นที่ชุมชน รวมถึงทางองค์การบริหารส่วนตำบล ดอนแก้วและผู้นำ-แกนนำชุมชนได้ตัดสินใจเข้าร่วมขับเคลื่อนตำบลสุขภาวะกับภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทำให้แนวทางการพัฒนาพื้นที่จึงมุ่งเน้นที่จะพัฒนาแบบองค์รวม จากการขับเคลื่อนงานทำให้เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและจิตอาสามากขึ้นในพื้นที่ การขับเคลื่อนงานจึงมีรูปแบบที่ช่วยเหลือกัน แบ่งปันกันของคนในชุมชนที่กระทำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีความชัดเจนในการขับเคลื่อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยองค์ประกอบและกระบวนการทางเศรษฐกิจชุมชนตำบลดอนแก้วจะมีทั้งการเกิดขึ้น ปรับปรุง เปลี่ยนรูป ยุติหายไป และเกิดใหม่หรือฟื้นคืนกลับมา แสดงได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 สรุปพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลตอนแก้ว

ก่อนปี 2500	2501	2534	2549	ปัจจุบัน
ระยะดั้งเดิม “เศรษฐกิจพึ่งกัน” • ปัจจัยการผลิตเพียงพอ				
• แรงงานครัวเรือน • เอามือเอาแรง • บริโภคแบบพอเพียง • ชุมชนแบบเครือญาติ+	ระยะแปรเปลี่ยน “เศรษฐกิจพึ่งตน” • ที่ดินเปลี่ยนมือ+ • ไม่เข้าถึงทรัพยากร+ • เปลี่ยนแปลงอาชีพ + • การศึกษาบุตร-หลาน+ • ผลิตเพื่อขาย • บริโภคเพิ่มขึ้น+ • การขยายตัวของเมือง+	ระยะกระตุ้นเศรษฐกิจ “พัฒนาเศรษฐกิจ” • วิฤติเศรษฐกิจโลก + • รัฐกระตุ้น-สนับสนุน+ • เปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดิน+ • หลากหลายวัฒนธรรม+ • กระแสบริโภค+ • หลายอย่างจำเป็นต้องมี+ • อปท.พัฒนาเชิงพื้นที่+ • เริ่มต้นการแบ่งปัน+	ระยะช่วยเหลือพึ่งพา “เศรษฐกิจเกื้อกูล” • กระแสความพอเพียง • ขับเคลื่อนสุขภาวะ • การพัฒนาแบบองค์รวม • เน้นการช่วยเหลือแบ่งปัน	

ที่มา: อิทธิพล มาชีน (2562)

(2) ระบบของเศรษฐกิจชุมชนตำบลตอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้กรอบทฤษฎีระบบในการแจกแจงและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลตอนแก้ว ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีการปรับเปลี่ยน-เพิ่มเติมที่ต่อเนื่องกันในแต่ละระยะของพัฒนาการ (ในข้อที่ 1) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

■ ปัจจัยนำเข้า (Input) ในส่วนนี้จะประกอบด้วย 6 เรื่องที่เพิ่มขึ้นตามพัฒนาการ โดยเริ่มแรกจะมี 4 เรื่อง คือ 1) ที่ดิน ที่เป็นทั้งที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นทุนของครอบครัวที่มีการซื้อ-ขาย หรือเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ในที่ดินไปตามระยะของพัฒนาการเศรษฐกิจของชุมชน 2) อาชีพ ที่แต่เดิมจะเป็นอาชีพของครัวเรือน ซึ่งปรับเปลี่ยนเป็นอาชีพของบุคคลที่เป็นผลกระทบมาจากส่วนต่างๆ ของระบบ โดยเฉพาะในเรื่องความต้องการด้านการบริโภคที่เพียงพอ ปัจจัยหนุนเสริมในเรื่องของการศึกษา ความสะดวกทางด้านคมนาคม การขยายตัวของเมือง และยิ่งรวมถึงปัจจัยขาดแคลนโดยเฉพาะเรื่องของที่ดินทำกิน ซึ่งทำให้ในส่วนของพื้นที่การประกอบอาชีพก็จะเริ่มออกไปนอกพื้นที่มากขึ้น 3) แรงงาน ที่จะมีพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงตามเรื่องของอาชีพ คือ

หากเป็นอาชีพของครัวเรือน แรงงานก็จะเป็นแรงงานในครัวเรือน แต่หากเป็นอาชีพของบุคคล แรงงานก็จะเป็นการจ้างงาน ซึ่งจะทำให้เป็นการทำงานในรูปแบบของผู้ประกอบการ และ 4) ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสำคัญกับเรื่องของอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม ถึงแม้ในระยะหลังอาชีพเกษตรกรรมจะลดลงแต่ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งของระบบ โดยเมื่อพัฒนาการและเวลาผ่านไปได้อีก 2 เรื่องเพิ่มขึ้นมาในส่วนนี้ คือ 1) การศึกษาที่มีการขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จากการเห็นความสำคัญ และการเปรียบเทียบ (คนที่เรียนจบสูงมีโอกาสมากกว่าคนจบเพียงพื้นฐาน) และเป็นเรื่องของกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ซึ่งการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการปรับเปลี่ยนอาชีพและแรงงานในชุมชน 2) เครื่องอำนวยความสะดวก ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ที่ทำให้มีเครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยลด-เสริมในเรื่องต่างๆ ให้สามารถทำได้โดยง่าย สะดวก และรวดเร็วขึ้น โดยเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอาชีพ และการศึกษา ซึ่งจะเห็นได้ว่าในส่วนของปัจจัยนำเข้านี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระดับบุคคลและครอบครัวเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ มีสิ่งแวดล้อมภายนอกในเรื่องการพัฒนาระบบคมนาคม-ขนส่ง การขยายตัวของเมืองและศูนย์ราชการ นโยบายของภาครัฐ เทคโนโลยีอำนวยความสะดวก การสะสมทุน (ที่ดิน) ของนายทุน และความต้องการทางการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยน-การพัฒนาทั้ง 6 เรื่องในส่วนปัจจัยนำเข้านี้ และจากการแปรเปลี่ยน-พัฒนาของปัจจัยนำเข้าทั้ง 6 เรื่อง ยังส่งผลซึ่งกันและกัน กับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ทั้งในด้านความเป็นชุมชน (สังคม) ด้านการอยู่ร่วมกัน (การเมือง-การปกครอง) และด้านทรัพยากรธรรมชาติ

■ กระบวนการ (Process) ในส่วนนี้จะประกอบด้วย 5 เรื่อง โดยในระยะแรกจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 2 เรื่องหลัก คือ 1) การร่วมมือ-ร่วมแรง ซึ่งเดิมที่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในเรื่องของระดับบุคคล-ครอบครัวด้วยการเอามือเอาแรง และในระดับชุมชนที่เป็นกิจกรรมความร่วมมือการมีส่วนร่วมในงานของชุมชน (งานหน้าหมู่บ้าน) แต่ในช่วงหลังมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการค่อยๆ ขยับออกไปจากกระบวนการทางเศรษฐกิจชุมชนเป็นกิจกรรมความร่วมมือทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ปัจจัยที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงนั้นคือ เรื่องอาชีพและการศึกษาในส่วนปัจจัยนำเข้า ที่ทำให้เกิดการลดลงหรือไม่ตรงกันของเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และการเปลี่ยนของลักษณะชุมชน (ด้านสังคม) ในส่วนของสิ่งแวดล้อมภายใน ที่มีความสัมพันธ์ลดลงหรือไม่ได้สร้างความสัมพันธ์ใหม่ของคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน 2) การแลกเปลี่ยน จะมีพัฒนาการที่ได้จากการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนสู่ภายนอกชุมชน การแลกเปลี่ยนเพื่อการบริโภคสู่การแลกเปลี่ยนเพื่อการสะสม และการมีหน่วยงานองค์กรเข้ามาสนับสนุน-หนุนเสริม ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการแลกเปลี่ยนคือ การเพิ่มขึ้นในความต้องการในส่วนการบริโภคและการสะสม เพื่อใช้ในเรื่องต่างๆ ของส่วนปัจจัยนำเข้า ซึ่งในระยะถัดมาก็จะมีการเพิ่มขึ้นของ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจอีก 3 เรื่อง คือ 1) การผลิต เป็นกิจกรรมและกระบวนการที่ให้ได้มาซึ่งผลผลิตเพื่อนำสู่กิจกรรมหรือส่วนอื่นๆ ในระบบต่อไป โดยกิจกรรมทางการผลิตจะมีการเพิ่ม-เปลี่ยนไปตามพัฒนาการของแต่ละระยะ ซึ่งรวมแล้วจะมี 6 กิจกรรม (เป้าหมาย) ได้แก่ การร่วมทุน, การสร้างรายได้, การช่วยเหลือกัน จะมีอยู่ในยุคแรกๆ และมีกิจกรรม แหล่งเงินทุน, การพัฒนาระดับ, การลดรายจ่าย เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะถัดมาตามลำดับ โดยจะมีการดำเนินงานโดยกลุ่ม-องค์กรที่เป็น กลุ่มอาชีพ, องค์กรการเงินชุมชน และกลุ่มจิตอาสาเป็นผู้ดำเนินการหลัก 2) การสะสม เป็นกิจกรรมที่ในระยะแรกๆ นั้นจะไม่ค่อยมีการแพร่หลายหรือชัดเจนมากนัก จะมาเริ่มมีความสำคัญและเกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องเมื่อมีความต้องการในเรื่องการบริโภคและส่วนปัจจัยนำเข้าที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีการสะสมทุนเพื่อใช้ในการดังกล่าวมาเพิ่มมากขึ้นตาม กิจกรรมหลักที่มีการดำเนินงานคือการออม โดยมีองค์กรการเงินชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในระดับพื้นที่ และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาส่งเสริมความรู้ วิธีการ และเครื่องมือแก่ชุมชน 3) การช่วยเหลือแบ่งปัน จะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลังๆ เนื่องด้วยฐานคิดของกิจกรรมดังกล่าวจะมุ่งเน้นไปในเรื่องชุมชนเข้มแข็ง สังคมเกื้อกูล และในประเด็นด้านเศรษฐกิจก็คือ ส่วนหนึ่งของเรื่องดังกล่าวนั้น โดยจะเกี่ยวข้องมากกับเรื่องการบริโภค ทั้งที่เป็นการสงเคราะห์ และการจัดสวัสดิการของชุมชน โดยมีกลุ่มจิตอาสาเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินงานในเรื่องนี้

เห็นได้ว่าใน 5 เรื่องหลักในส่วนของกระบวนการพัฒนานั้นมี 3 ผู้ดำเนินการสำคัญ (Key Actors) คือ 1) กลุ่มทางสังคม-องค์กรชุมชน ที่มีการจัดตั้ง-พัฒนาขึ้นทั้งจากความต้องการของคนในชุมชนเอง และจากการจัดตั้ง-พัฒนาขึ้นตามนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) กิจกรรมของชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ที่มีผู้นำ-แกนนำของชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนงานหลัก และ 3) อบต.ดอนแก้ว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นหน่วยส่งเสริม สนับสนุน หนุนเสริมในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้ดำเนินการสำคัญดังกล่าวยังสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก คือ 1) ประเภททำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนโดยตรง 2) ประเภททำหลายเรื่องและในนั้นมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน และ 3) ประเภทไม่ได้ทำเรื่องเศรษฐกิจชุมชนโดยตรง แต่สิ่งที่ทำนั้นสร้างผลกระทบกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ส่วนในประเด็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง-พัฒนาในเรื่องต่างๆ ของส่วนนี้ที่สำคัญ คือ เรื่องนโยบายรัฐ (การเมือง-ปกครอง) ที่ดำเนินการผ่านหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ส่วนประเด็นสิ่งแวดล้อมภายในที่ส่งผลต่อส่วนกระบวนการนี้ที่สำคัญจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (สังคม) ที่ยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (การเมือง-ปกครอง) อีกด้วย

■ ผลผลิต (Output) ในส่วนนี้จะมี 2 ระดับ คือ หนึ่ง ระดับบุคคล-ครอบครัว ที่เป็นเรื่องของการบริโภคที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในการดำเนินชีวิต ซึ่งในระยะแรกๆ จะมี 4 ปัจจัยหลัก คือ

1) อาหาร ที่เกี่ยวข้องกับการกิน ไม่ว่าจะเป็นอาหารในแต่ละมื้อ อาหารกินเล่น เครื่องดื่มต่างๆ ตลอดจนวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร 2) เครื่องนุ่งห่ม จะหมายความทั้งเสื้อผ้า เครื่องใช้เกี่ยวกับการแต่งกาย และเครื่องกันหนาว 3) ที่อยู่อาศัย ได้แก่ บ้านเรือนที่ใช้อาศัยอยู่ทั้งที่เป็นของตนเอง หรือที่เช่าอาศัยอยู่ 4) สุขภาพ หมายความว่าถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ ทั้งในเรื่องการรักษา การป้องกัน และการสร้างเสริมด้านสุขภาพ แต่ในช่วงระยะหลังเมื่อมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้ในเรื่องการบริโภคได้มีปัจจัยที่เพิ่มขึ้นอีก 1 เรื่อง คือ เครื่องอำนวยความสะดวกที่ใช้ประกอบกับ 4 ปัจจัยหลักที่กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งที่มาของความต้องการนั้นมาจาก ความจำเป็นที่ต้องมีเครื่องอำนวยความสะดวกนั้น กับความอยากมีที่ได้รับแรงกระตุ้นจากกระแสจากภายนอก และสอง คือ ระดับชุมชน เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องบางเรื่องในส่วนผลผลิตของระบบ ที่เป็นเรื่องของสถานที่หรือพื้นที่ของชุมชนที่เกิดจากกระบวนการร่วมแรง-ร่วมมือของคนในชุมชน โดยผลจากการสร้าง-พัฒนาทำให้เกิดเป็นแหล่งประโยชน์ของการดำเนินการทางเศรษฐกิจทั้งในส่วนในระดับบุคคล-ครอบครัว ระดับกลุ่ม-องค์กร และระดับของชุมชนเอง ซึ่งประเด็นสิ่งแวดล้อมภายนอกจะเป็นปัจจัยสำคัญมากที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้ โดยเฉพาะกระแสการบริโภค ทำให้ความต้องการในเรื่องปัจจัยในการดำเนินชีวิตดังกล่าว (การบริโภค) นั้นมีมากขึ้น

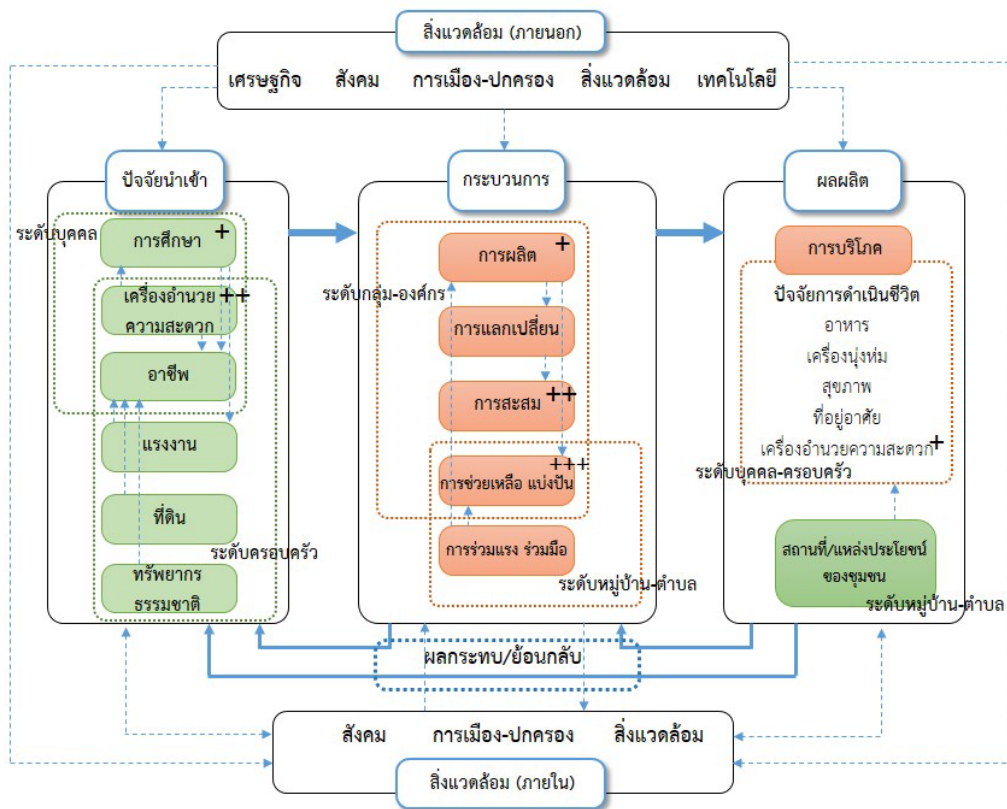
■ ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเรื่องหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการเพิ่ม-ลดของอีกเรื่องหนึ่ง โดยจะพบว่ากระบวนการย้อนกลับของระบบฯ มีอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ส่วนผลผลิต สู่ ส่วนปัจจัยนำเข้า โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเรื่องการบริโภค (5 ปัจจัยในการดำเนินชีวิต) ที่มีเปลี่ยนแปลงบนความต้องมีและอยากมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ส่งผลต่อเรื่องอาชีพที่ต้องผลิตเพิ่มขึ้น การศึกษาที่ต้องเพิ่มสูงขึ้น และการลดลงของที่ดิน (ซื้อ-ขาย) เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการบริโภคดีังกล่าว 2) ส่วนผลผลิต สู่ ส่วนกระบวนการ ยังคงเป็นประเด็นของการเปลี่ยนแปลงเรื่องการบริโภค ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นในเรื่องการแลกเปลี่ยนการสะสม รวมถึงการเพิ่มภาระหนี้จากแหล่งเงินทุนชุมชน (การผลิต) ทั้งนี้ ด้วยประเด็นของการต้องมีในปัจจัยการดำเนินชีวิต (การบริโภค) ซึ่งในพื้นที่ได้มีกลุ่มคนที่ยากลำบากที่ไม่สามารถแสวงหาปัจจัยในการดำเนินชีวิตได้เพียงพอ ทำให้ส่งผลต่อการเพิ่มงาน-กิจกรรมในเรื่องการช่วยเหลือแบ่งปันมากขึ้นทั้งการสงเคราะห์และการจัดสวัสดิการของชุมชน 3) ส่วนกระบวนการ สู่ปัจจัยนำเข้า เป็นการที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งในระดับกลุ่ม-องค์กร หรือระดับชุมชน ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานเรื่องในส่วนปัจจัยนำเข้าได้ตามความถูกต้อง โดยเฉพาะกิจกรรมแหล่งเงินทุนของชุมชนที่ทำให้บุคคล-ครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ง่าย มีอัตราภาระหนี้ที่ต่ำ ทำให้สามารถนำสู่การลงทุนทั้งในเรื่องอาชีพ การศึกษา หรือเครื่องอำนวยความสะดวกได้ตามความต้องการ (ต้องมี) หรือกิจกรรมทางการผลิตของชุมชนที่ช่วยในการลดภาระค่าใช้จ่ายของบุคคลและครอบครัว ซึ่งจะเห็นได้ว่าทิศทางของความสัมพันธ์ในส่วนต่างๆ ของระบบจะมีความสลับซับซ้อน

■ สิ่งแวดล้อมภายนอก-ภายใน (Environment) โดยในส่วนของสิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของระบบ ซึ่งประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจระดับชาติต่อเนื่องมาจนถึงระดับพื้นที่/ชุมชน การพัฒนาการด้านโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้ส่งผลต่อส่วนต่างๆ ในระบบ, ด้านสังคม ที่เป็นประเด็นของการขยายตัวของความเป็นเมือง สู่ชุมชนชนบทที่ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชน รวมถึงการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลายของคนในพื้นที่ทั้งด้านกรอบความคิด วิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน, ด้านการเมือง-ปกครอง โดยเฉพาะเรื่องของนโยบายของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการเกิดขึ้น การพัฒนา และการแปรเปลี่ยนของสิ่งต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจชุมชน, ด้านทรัพยากรธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของความยาก-ง่ายของการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นทุนหนึ่งในการดำเนินงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน และด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นเครื่องมือของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทางเทคโนโลยี การดำเนินกิจกรรมก็ต้องตามให้ทันการเปลี่ยนแปลงนั้น เพื่อการดำรงอยู่ของกิจกรรมนั้นๆ นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมภายนอกจะส่งผลต่อส่วนต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจชุมชนแล้ว ยังคงส่งผลทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายใน ทั้งในเรื่องของชุมชน (สังคม), การอยู่ร่วมกัน (การเมือง-ปกครอง) และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (สิ่งแวดล้อม) อีกด้วย โดยสิ่งแวดล้อม ภายในที่เปลี่ยนแปลงก็ส่งผลต่อส่วนต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจชุมชนด้วยอีกทาง

ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้วกับความเกี่ยวข้องในการพัฒนาการของระบบ เศรษฐกิจชุมชนของพื้นที่นั้น จะทำเรื่องบริการสาธารณะที่เป็นบทบาทสำคัญขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น โดยกระทำใน 2 รูปแบบ ได้แก่ การจัดให้ ที่เป็นการดำเนินการตามความต้องการของ ชุมชนที่มีกระบวนการเป็นไปตามระเบียบและข้อปฏิบัติกับการจัดไว้ คือการสร้างไว้เพื่อให้ชุมชน สามารถเข้ามาใช้หรือรับบริการได้ตามต้องการ โดยการดำเนินงานมีทั้งการส่งเสริม-สนับสนุนให้เกิด การรวมตัว-จัดตั้งกลุ่ม/องค์กร หรือกิจกรรมของชุมชน รวมถึงการพัฒนา-ยกระดับกลุ่ม/องค์กร และกิจกรรมชุมชนให้มีความต่อเนื่อง เหมาะสมกับบริบทที่มีความแปรเปลี่ยนไป ซึ่งทั้งการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และยกระดับนั้น จะอยู่บนเงื่อนไขที่นำสู่ความเข้มแข็งและการจัดการตนเอง ของชุมชน

ซึ่งสามารถสรุประบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้วตามองค์ประกอบของระบบ ได้ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลดอนแก้ว

ที่มา: อิทธิพล มาชีน (2562)

(3) สถานการณ์ปัจจุบันของระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสถานะที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ได้มาจากข้อมูลการสำรวจขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำเข้าสู่เวทีคืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งจากผลการศึกษาพบประเด็นสำคัญ 5 ประการ คือ

- สถานการณ์ระดับบุคคลและครอบครัว ที่เป็นส่วนปัจจัยนำเข้าของระบบฯ พบว่า ตำบลดอนแก้วเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (ร้อยละ 22.60) และกลุ่มเตรียมผู้สูงอายุที่มีจำนวนมาก จึงจะส่งผลต่อโครงสร้างประชากรและภาวะพึ่งพิงในอนาคต อาชีพส่วนใหญ่ในชุมชนจะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป พนักงานบริษัท และค้าขาย ตามลำดับ ซึ่งมีภาวะเสี่ยงต่อการว่างงานหรือการมีรายรับไม่เพียงพอในวัยเกษียณ ยังคงมีครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่า 15,000 บาทต่อเดือน

ถึงร้อยละ 37.94 มีครัวเรือนที่มีหนี้สินในชุมชน และส่วนมากจะมีสาเหตุนี้จากเรื่องที่อยู่อาศัย ลงทุนประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และซื้อโทรศัพท์ ตามลำดับ ซึ่งประเด็นที่กล่าวมาถือว่เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงและต้องมีการออกแบบแนวทางการจัดการอย่างเป็นระบบ

- สถานการณ์การบริโภคของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนผลผลิต-ผลลัพธ์ของระบบฯ ที่พบว่า ค่าใช้จ่าย-รายจ่ายที่ครัวเรือนใช้ในการบริโภคมากที่สุดเป็นเรื่อง ค่าอาหาร และค่าเครื่องใช้ภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง/พาหนะ รองลงมาตามลำดับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรายจ่ายที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่ต้องมี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ตรงกับสาเหตุของการมีหนี้สินของครัวเรือน

- สถานการณ์ของกลุ่มทางสังคม และองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นส่วนกระบวนการของระบบฯ พบว่า มีจำนวนทั้งสิ้น 100 กลุ่ม/องค์กร ซึ่งเป็นกลุ่ม-องค์กรที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนจำนวน 52 กลุ่ม/องค์กร เป็นกลุ่ม-องค์กรที่มีบางงาน-กิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางตรงกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนจำนวน 22 กลุ่ม/องค์กร และเป็นกลุ่ม-องค์กรที่เกี่ยวข้องทางอ้อมกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนจำนวน 26 กลุ่ม/องค์กร ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีทุนและศักยภาพในด้านเศรษฐกิจชุมชนค่อนข้างมาก

- สถานการณ์ด้านสังคมของชุมชนตำบลตอนแก้ว ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายในที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนอย่างมาก โดยพบว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีประเด็นสำคัญ คือ ในกลุ่มของชุมชนเดิมนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มลดลง-หายไป และในกลุ่มของผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่นั้นมีความสัมพันธ์ชุมชนที่เบาบาง ซึ่งเป็นผลต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้วเป็นอย่างมาก

- สถานการณ์ด้านนโยบายรัฐ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่สำคัญกับระบบฯ พบว่า นโยบายมีแนวทางการส่งเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ในนโยบายชาติก็มีการส่งเสริม-ขับเคลื่อนที่หลายเรื่องเป็นการลดทอนการขับเคลื่อนงานในรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนซึ่งต้องมีการพิจารณาให้ดี รวมถึงนโยบายระดับท้องถิ่นที่ปัจจัยสำคัญคือผู้บริหารท้องถิ่นทั้งในส่วนของ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งถ้ามีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลการขับเคลื่อนงานก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงตาม

(4) องค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า ในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้วมี 5 องค์ประกอบหลัก คือ

- กลุ่ม/องค์กรทางเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ ในที่หมายถึงกลุ่ม/องค์กรทั้งที่ทำเรื่องเศรษฐกิจโดยตรง กลุ่ม/องค์กรที่มีบางงานของกลุ่มทำเรื่องเศรษฐกิจโดยตรง และกลุ่ม/องค์กร

ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจทางอ้อม ซึ่งจะมี 4 องค์ประกอบย่อย คือ 1) คน ที่มีทั้งผู้นำ-แกนนำกลุ่ม และสมาชิกของกลุ่ม 2) ทรัพยากร ที่เป็นปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินงานที่เป็นทั้งวัตถุดิบ เครื่องมือ-อุปกรณ์ องค์ความรู้ สถานที่ และเงินทุน 3) การบริหารจัดการของกลุ่ม-องค์กร ที่ต้องมีความโปร่งใส การจัดสรรเท่าเทียม การรับรู้-เท่าทัน และการสร้างเครือข่ายขยายงาน 4) การสนับสนุน-หนุนเสริมจากองค์กร-หน่วยงานอื่น ที่อยู่ในรูปแบบของการจัดให้ คือ ต้องทำการร้องขอหรือทำแบบเสนอโครงการขอรับการสนับสนุน และการจัดไว้ คือ รูปแบบที่หน่วยงานหรือองค์กรจัดบริการไว้ให้ทุกกลุ่ม-องค์กรเข้ารับการสนับสนุนได้ตลอดเวลา ซึ่งต้องเป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้

■ กิจกรรมของชุมชน เป็นงาน-กิจกรรมที่กระทำในภาพรวมหรือในฐานะของชุมชน ซึ่งจะมี 4 องค์ประกอบย่อยเหมือนกับกลุ่ม/องค์กรในข้อที่ผ่านมา คือ 1) คน จะเกี่ยวข้องกับผู้นำ แกนนำ และคนในชุมชน 2) การบริหารจัดการ ที่เน้นในเรื่องการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส-ตรวจสอบได้ ความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และการบูรณาการ ส่วนในเรื่อง 3) ทรัพยากร และ 4) การสนับสนุน-หนุนเสริม จะคล้ายกลับในส่วนของกลุ่ม/องค์กรที่กล่าวมาในข้างต้น

■ ทุนของชุมชน ที่จะมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรของกลุ่ม-องค์กร และกิจกรรมของชุมชน ซึ่งจะประกอบด้วย 1) ทุนบุคคล ที่เป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญหรือบุคคลที่มีจิตอาสาที่จะเข้าร่วมดำเนินงาน และทุนกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเศรษฐกิจชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม 2) ทุนภูมิปัญญา-ความรู้ ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ภายในชุมชนและองค์ความรู้ภายนอกที่นำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ 3) ทุนทางกายภาพ โดยเฉพาะด้านพื้นที่-สถานที่ ด้านการคมนาคม-ขนส่ง และที่เป็นเครื่องมือ-อุปกรณ์ 4) ทุนทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องของความไว้วางใจ ไว้นื้อเชื่อใจกันของคนในชุมชน และเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชน 5) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องทรัพยากรดินหรือที่ทำการเกษตร และทรัพยากรน้ำทั้งการอุปโภค บริโภค และใช้ในการเกษตร

■ องค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว ที่มีฐานคิดและหลักการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในทุกกระบวนการ รวมถึงการมุ่งเน้นการทำงานแบบองค์รวมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน

■ หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งทำการขับเคลื่อนและสนับสนุนการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ โดยมี 2 ลักษณะหลัก คือ งาน-กิจกรรมแบบเชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะ และงาน-กิจกรรมแบบเชิงกลุ่มเป้าหมายที่เรื่องเศรษฐกิจชุมชนเป็นหนึ่งในประเด็นของงาน-กิจกรรมนั้นๆ

ทั้งนี้ คนในชุมชน ถึงแม้จะไม่ใช่องค์ประกอบหลักแต่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการขับเคลื่อนงานเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งอาจจะปรับเปลี่ยนมาเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชน

(5) รูปแบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบกับองค์ประกอบของระบบฯ ใน 7 ประเด็น คือ 1) ความสัมพันธ์กันเองระหว่างกลุ่ม-องค์กรด้วยตนเอง หรือกลุ่ม-องค์กรกับกิจกรรมชุมชน 2) ความสัมพันธ์กับทุนชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ของกลุ่ม-องค์กรหรือกิจกรรมชุมชน กับทุนชุมชนทั้งที่เป็นทุนบุคคล-กลุ่ม-องค์กรชุมชน, ทุนภูมิปัญญา-ความรู้, ทุนทางกายภาพ, ทุนสังคม-วัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ 3) ความสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ซึ่งจะเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุน-หนุนเสริมการขับเคลื่อนงานในรูปแบบโครงการ-กิจกรรม 4) ความสัมพันธ์กับหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ทั้งในส่วนของภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ซึ่งจะเป็นประเด็นการสนับสนุน-หนุนเสริมการดำเนินงาน 5) ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ทั้งในฐานะผู้ได้รับประโยชน์ และผู้สนับสนุนการดำเนินงาน 6) ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ทั้งในด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และการเมือง-การปกครอง 7) ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชน ที่ส่วนมากจะเป็นการสร้างผลกระทบกับระบบฯ ทั้งที่เป็นสถานการณ์ระดับโลก ระดับชาติ ที่ส่งผลถึงระดับชุมชนท้องถิ่น และทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนของชุมชนทั้งทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมาจะมีรูปแบบความสัมพันธ์ใน 3 รูปแบบ คือ 1) การหนุนเสริมทางเดียวแบบมีการย้อนกลับ 2) การหนุนเสริมกันและกันแบบแลกเปลี่ยน และ 3) การดำเนินงานร่วมกันแบบเสริมพลัง

(6) การวิเคราะห์สถานการณ์ การจัดการของชุมชน และแนวทางการพัฒนาระบบฯ จะพบสถานะและแนวโน้มทั้งในทางลบและทางบวกจากระบบเศรษฐกิจชุมชนของพื้นที่ใน 4 ประการ ดังต่อไปนี้

■ คนในชุมชน (บุคคลและครอบครัว) ตำบลดอนแก้วนั้นมีการย้ายเข้ามาอยู่ของคนนอกพื้นที่ตลอดเวลา ทำให้เป็นชุมชนที่มีความหลากหลาย (สังคมพหุ) ทั้งในส่วนของวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต (เวลา-พื้นที่) และทัศนคติ-ความคิด คนในชุมชนมีแนวโน้มที่จะเป็นคนว่างงาน ตกงาน หรือไม่มีผู้ว่าจ้างเนื่องด้วยผลกระทบที่มาจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและภาวะทางเศรษฐกิจ ในส่วนของที่ดินทำกินของครัวเรือนมีพื้นที่น้อยไม่เพียงพอต่อการผลิต ประกอบกับการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากการทำเกษตรไปเป็นที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้การย้ายเข้ามาของคนนอกพื้นที่ถือได้ว่าเป็นพลังใหม่ของพื้นที่ ทั้งในเรื่องพลังของความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคคล พลังจิตสาธารณะ-อาสาสมัครของผู้เกษียณอายุ และพลังการบริโภคของคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ

■ กลุ่มและองค์กรในชุมชน ซึ่งจะพบว่ากลุ่ม/องค์กรนั้นจะมีวงจรชีวิตที่สั้น (เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป) แต่ในส่วนของการความรู้ ทักษะยังคงอยู่ในตัวบุคคล และเครื่องมือ-อุปกรณ์ก็คงอยู่ในพื้นที่ มีประเด็นในเรื่องของตลาด-ความต้องการที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลุ่ม/องค์กรจะอยู่ได้ต้องมีการพัฒนาความรู้-ทักษะ-เทคโนโลยีให้เท่าทันตลอดเวลา หากกลุ่ม/องค์กรใดไม่สามารถตามทันก็จะค่อยๆ หายไป เมื่อดูจากพื้นที่และทรัพยากรในตำบลตอนแคว้นนั้นจะพบว่า มีจำกัด และขาดแคลนในบางอย่าง ทำให้วัตถุดิบหรือผลผลิตที่จะมาใช้เป็นทรัพยากรในการดำเนินงานของกลุ่มส่งผลให้ต้นทุนการผลิตที่สูง ส่วนของหน่วยงานต่างๆ ก็มีการเข้ามาสนับสนุนหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แต่เป็นการทำแบบซ้ำซ้อนไม่เอาพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน ทั้งนี้ในส่วนของกลุ่ม/องค์กรที่ทำในเรื่องของช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทางอ้อมของเรื่องเศรษฐกิจชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

■ การบริโภครวมของชุมชน โคนกระแสการบริโภคเข้ามาครอบงำทั้งในส่วนที่เป็นความจำเป็น และความอยากได้อีกมี ซึ่งจะส่งผลต่อองค์ประกอบอื่นๆ ในระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ อาทิ การก่อหนี้ หรือการใช้เวลาส่วนมากในการประกอบอาชีพ เป็นต้น โดยจากการสำรวจพบว่า ประเด็นในการบริโภคของคนในชุมชนนั้นมีลำดับความจำเป็นหรือความต้องการที่คล้ายๆ กัน ทำให้สามารถนำไปสู่จุดร่วมของการพัฒนาได้ แต่ทั้งนี้ก็ยังมีความเสี่ยงที่จะมีผู้ยากลำบากหรือผู้ขาดโอกาสมากขึ้น ที่ไม่สามารถเข้าถึงการบริโภคได้อย่างเพียงพอ

■ สิ่งแวดล้อมภายในของชุมชน โดยเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์ในส่วนของคนในชุมชน มีแนวโน้มความสัมพันธ์ที่น้อยลง เนื่องด้วยผลที่มาจากความต้องการแยกตัวหรือออกไปประกอบอาชีพ-ศึกษาในต่างพื้นที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งกับคนที่ย้ายมาอยู่ในชุมชน (บ้านจัดสรร หอพัก ฯลฯ) ทางผู้นำชุมชนได้มีความพยายามสร้างความสัมพันธ์แต่ก็ยังคงมีความสัมพันธ์ที่เบาบาง โดยส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้มีวิถีของความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง

จากการวิเคราะห์สถานะและแนวโน้มดังกล่าวบนกรอบแนวคิดการพึ่งตนเองแล้วพบว่า ชุมชนตำบลตอนแคว้นจำเป็นต้องสร้าง/พัฒนาระบบการจัดการของพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยอย่างน้อย 5 เรื่อง คือ 1) ข้อมูล ที่มีความครอบคลุม เพียงพอ และเป็นปัจจุบัน สำหรับการใช้ในการวิเคราะห์หรือตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ความรู้/ความเท่าทัน ที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ได้เหมาะสม 3) พื้นที่/ช่องทาง ที่มีความเหมาะสมต่อบริบทและความหลากหลายของคนในชุมชน 4) เครือข่าย/ความร่วมมือ ทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่ และ 5) หน่วยจัดการ (กลาง) ที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนทั้ง 4 เรื่องข้างต้น รวมถึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างเป้าหมายร่วม และการเชื่อมประสานภาคีเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกันโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ซึ่งมีความสัมพันธ์ของประเด็นอื่นในชุมชน

(7) รูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้ว อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำร่างรูปแบบการพัฒนาฯ บนกรอบแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน และทำการจัดเวทีนำเสนอและให้ความเห็น-ข้อเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อนำไปปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชน โดยได้รูปแบบการพัฒนาระบบฯ ที่คำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของคนในชุมชน เน้นการสร้างการเรียนรู้ การดำเนินการแบบมีส่วนร่วมที่มีรูปแบบทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่ใช้ประเด็นความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงาน ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาด้วย “3 มี 4 สร้าง 5 เกิด” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

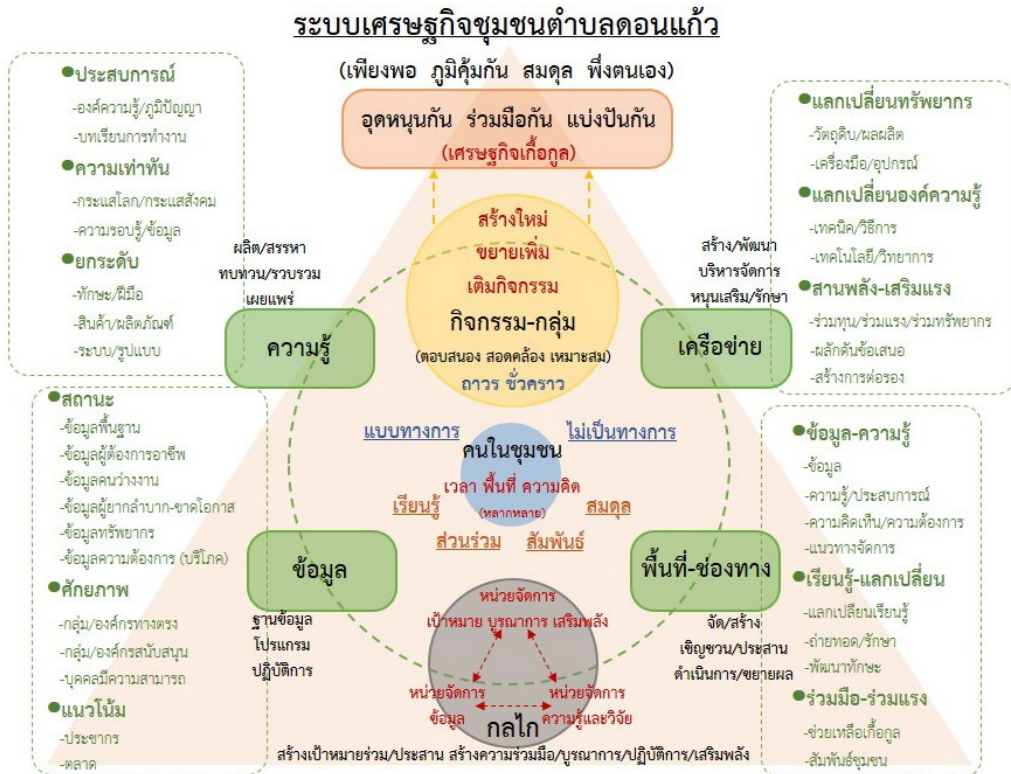
■ “3 มี” คือ 1) มีหน่วยจัดการกลาง ที่ทำหน้าที่ในการสร้างเป้าหมายร่วมของชุมชนเป็นหน่วยในการประสานงาน สร้างความร่วมมือ และทำหน้าที่ติดตามหรือประเมินผลการขับเคลื่อนงานเพื่อนำสู่การปรับปรุง-พัฒนาที่ต่อเนื่อง 2) มีหน่วยจัดการข้อมูล ที่เป็นหน่วยปฏิบัติการจัดการข้อมูลของพื้นที่ โดยมีหน้าที่ในการออกแบบระบบข้อมูล การจัดเก็บ-รวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การส่งต่อ-เผยแพร่ข้อมูล/สารสนเทศ และการจัดทำให้เป็นปัจจุบัน 3) มีหน่วยจัดการความรู้และวิจัย ที่ทำหน้าที่ในลักษณะการพัฒนาและหนุนเสริมระบบฯ โดยการสร้างองค์ความรู้จากพื้นที่ (ชุดประสบการณ์) การสร้างองค์ความรู้ใหม่ และการกระจาย-เผยแพร่ความรู้

■ “4 สร้าง” คือ 1) สร้าง (ฐาน) ข้อมูล เพื่อเป็นปัจจัยนำเข้าในการขับเคลื่อนงานของระบบฯ ที่ต้องสร้างทั้งชุดข้อมูล ระบบฐานข้อมูล-โปรแกรม และการปฏิบัติการ-ดำเนินงาน 2) สร้างความรู้ เป็นองค์ความรู้หรือชุดความรู้ทั้งที่เป็นความรู้จากประสบการณ์ของพื้นที่ ความรู้ที่ทำให้สามารถเท่าทันสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง และความรู้สำหรับการยกระดับเพื่อการพัฒนา 3) สร้างพื้นที่-ช่องทาง ที่ทำให้เกิดการสื่อสาร การรับรู้ การเข้าถึง และสร้างสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยมีพื้นที่-ช่องทางสำหรับรับรู้ข้อมูล-ข่าวสารและองค์ความรู้ พื้นที่-ช่องทางสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพื้นที่-ช่องทางในการสร้างความร่วมมือร่วมแรง 4) สร้างเครือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อทำการแลกเปลี่ยนทรัพยากร แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และเพื่อให้เกิดการสานพลังหรือเสริมแรงกันในเครือข่าย

■ “5 เกิด” ที่เป็นผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดจากการขับเคลื่อนในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ 1) เกิดการเติม/เพิ่มกิจกรรมของกลุ่ม-องค์กรในชุมชนให้มีความครอบคลุมประเด็นมากยิ่งขึ้น 2) เกิดการขยายเพิ่มในส่วนของสมาชิกกลุ่มหรือการขยายพื้นที่ไปยังชุมชนหรือหมู่บ้านอื่นๆ หรือการขยายเพิ่มในส่วนของกลุ่มเป้าหมาย-ผู้รับประโยชน์ 3) เกิดการสร้าง-จัดตั้งกลุ่ม/องค์กรใหม่ในชุมชน ซึ่งจะมีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและแบบชั่วคราว 4) เกิดเศรษฐกิจเกื้อกูลในชุมชนตำบลตอนแก้ว ซึ่งเป็นผลจากการเกิดทั้ง 3 เรื่องในข้างต้น ที่จะทำให้ชุมชนนั้นได้มีการ

อุดหนุนกัน การร่วมมือกัน และการแบ่งปันกันในชุมชน 5) เกิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันของคนในชุมชน ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้ ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 รูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบเกื้อกูลของตำบลตอนแก้ว

ที่มา: อิทธิพล มาชืน (2562)

ซึ่งการดำเนินงานตามรูปแบบและแนวทางดังกล่าวต้องเข้าใจและยึดมั่นว่า เศรษฐกิจชุมชนแบบเศรษฐกิจเกื้อกูลไม่ได้มุ่งที่เงินหรือทุน แต่มุ่งที่การให้ทุกคนในชุมชนสามารถแสวงหาหรือได้มาซึ่งปัจจัยในการดำเนินชีวิตที่เพียงพอตามอัตภาพ และเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่คำนึงถึงความสัมพันธ์และสมดุลกับมิติอื่นๆ ในชุมชน

(8) รูปแบบการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้วในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้นำประเด็นจากรูปแบบการพัฒนาระบบฯ ของพื้นที่ มาวิเคราะห์กับการบริหารจัดการที่ได้ดำเนินการทั้งในส่วนจุดแข็งและข้อดัดขัด เพื่อหาแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการที่เหมาะสมและสอดคล้อง

กับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการฯ ในแบบทำน้อย-หนุนมาก-ร่วมทุกกิจกรรม ที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนบนฐานของทุนและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ โดยแนวทาง “2 ทำเอง 4 ทำร่วม 6 หนุนเสริม” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

■ “2 ทำเอง” เป็นการพัฒนาให้เกิดความพร้อมในเรื่องของ 1) บุคลากรขององค์กรที่ต้องมีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นในการเป็นผู้สนับสนุน-หนุนเสริมการทำงานของกลุ่ม-องค์กรในชุมชนได้ และความพร้อมของ 2) โครงสร้างทางกายภาพทั้งในส่วนที่เป็นพื้นที่-สถานที่สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เครื่องมือ-อุปกรณ์ในการดำเนินงาน และช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย

■ “4 ทำร่วม” เป็นการร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว กับชุมชนในเรื่อง 1) การร่วมกันเป็นคณะทำงานหรือทีมงานในการขับเคลื่อนงานทั้งในลักษณะของคณะกรรมการ สมาชิก หรือจิตอาสา 2) การร่วมกันขับเคลื่อน-ดำเนินงานในกิจกรรมทั้งในระดับกลุ่ม-องค์กร และกิจกรรมของชุมชน 3) การทำข้อตกลงความร่วมมือกันในการทำงานเชิงมีส่วนร่วมและบูรณาการ และ 4) การร่วมกันพัฒนากองทุนชุมชนเพื่อเป็นกลไก-เครื่องมือให้การขับเคลื่อนงานมีความต่อเนื่อง ลดการพึ่งพาหรือการรอคอยการสนับสนุนหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว

■ “6 หนุนเสริม” เป็นการมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลักโดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้วเป็นผู้หนุนเสริมในเรื่อง 1) สนับสนุนโครงการ-กิจกรรม ตามที่กลุ่ม-องค์กรได้ร้องขอ 2) การพัฒนาความรู้และทักษะให้กับผู้นำ-แกนนำ เพื่อไปพัฒนางาน-กิจกรรมของกลุ่ม-องค์กร 3) บุคลากรเข้าไปร่วม-ช่วยเหลือตามที่กลุ่ม-องค์กรได้ร้องขอหรือตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ 4) สนับสนุนด้านการประสานงานและประชาสัมพันธ์ 5) สนับสนุนเครื่องมือ-อุปกรณ์ทั้งผ่านรูปแบบโครงการ และการจัดทำคลังเครื่องมือ-อุปกรณ์กลางระดับพื้นที่ 6) การพัฒนากฎระเบียบเพื่อหนุนเสริมให้การดำเนินงานของกลุ่ม-องค์กรมีความสะดวกมากขึ้น และการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับบุคคล กลุ่มทางสังคม หรือองค์กรชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความมั่นใจในการจะเข้าร่วมหรือใช้บริการจากกลุ่มดังกล่าว ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5 รูปแบบการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้วในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว

ที่มา: อิทธิพล มาชืน (2562)

ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะขับเคลื่อนไปได้ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจในหลักการและแนวทางของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบเศรษฐกิจเกื้อกูล และต้องมีการทบทวนสถานการณ์วิเคราะห์แนวโน้มอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีการพัฒนาระบบฯ และแนวทางให้มีความเหมาะสม เท่าทัน และพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

6. การอภิปรายผล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผล 3 หัวข้อ คือ

(1) ภาครัฐขับเคลื่อนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจชุมชน จากการศึกษาพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของภาครัฐผ่านปฏิบัติการที่ดำเนินงานในชุมชนที่ผ่านมา จะมุ่งเน้นในเรื่องการสร้างรายได้หรือผลกำไรในรูปแบบตัวเงินเป็นสำคัญ และจะทำกับเพียงกลุ่มหรือองค์กร

เดียวในชุมชน ประกอบกับการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่ลงไปในพื้นที่ส่วนมากจะเป็นเชิงประเด็นตามภารกิจและความเชี่ยวชาญของตนเอง การพัฒนาจึงไม่ครอบคลุมถึงประเด็นอื่นที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันของชุมชน ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการที่เมื่อกล่าวถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนจะต้องไม่ได้มุ่งเพียงแต่มิติเศรษฐกิจเท่านั้นหรือต้องไม่ใช่ระบบที่เป็นแบบทุนนิยม ดังการให้ความหมายเศรษฐกิจชุมชนของ ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2556) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นหรือชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติด้านเศรษฐกิจ แต่จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (2549) ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชน ว่าคือระบบการผลิต การแลกเปลี่ยน และการวิภาคของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับชีวิตเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึง ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึงลักษณะของเศรษฐกิจชุมชน ที่ต้องเป็นเศรษฐกิจของคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้กับคนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน เพราะเศรษฐกิจแบบนั้นจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนต้องมีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจใดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

จากการขับเคลื่อนของหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบมิติเดียว (เศรษฐกิจ) ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและบริบทของคนในชุมชน ประกอบกับการให้หรือสนับสนุนของภาครัฐส่วนมากเป็นแบบให้เปล่าที่มีเงื่อนไขหรือการติดตามที่ไม่ส่งผลต่อความต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนส่วนมากจะมีการดำเนินงานไม่ต่อเนื่องหรือยุติการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาพัฒนาการฯ จะพบว่ากลุ่มในรูปแบบที่กล่าวมาจะมีวงจรชีวิตที่สั้น (เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป) ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนัย จุลพงศธร (2550) ที่ได้เสนอรูปลักษณะของโรงสีชุมชนใน 3 ลักษณะ คือ เกิดขึ้นด้วยทุนของชุมชนเอง เกิดขึ้นจากทุนของชุมชนและทุนราชการ และเกิดขึ้นด้วยทุนของรัฐเป็นหลัก ซึ่งในลักษณะหลังสุดนี้ได้พบว่าโรงสีลักษณะนี้เกือบทั้งหมดประสบความล้มเหลว บางแห่งได้ล้มละลายไปแล้ว บางแห่งกำลังรอวันล้มละลาย บ้างเป็นการทุจริตในการแอบอ้างชื่อโรงสีของตนเองให้เป็นโรงสีชุมชนก็มี ดังนั้นหน่วยงานหรือองค์กรที่จะขับเคลื่อนงานต้องเข้าใจในความหมาย-เป้าหมายของเศรษฐกิจชุมชนและยึดถือแนวทางพัฒนามาตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นสำคัญ

(2) เศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมืองนครมุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบเกื้อกูล ซึ่งจากการศึกษาพัฒนาการและระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีบริบทพื้นที่เป็นชุมชนกิ่งเมือง ได้พบว่า ชุมชนตำบลดอนแก้วแต่ดั้งเดิมเป็นรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนแต่เมื่อห้วงเวลาผ่านเข้าสู่ระยะแปรเปลี่ยนจะเกิดความปรับเปลี่ยนขึ้นในชุมชนโดยเฉพาะ

โครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยในระดับครัวเรือน ซึ่งประเด็นที่สำคัญคือการเปลี่ยนอาชีพหลักของครัวเรือนหรือบุคคลในครอบครัวจากการเกษตรมาเป็นอาชีพอื่นๆ มีความจำเป็นในการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปและมากขึ้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์และความเป็นชุมชนลดลงไปเรื่อยๆ ทำให้ชุมชนเห็นถึงความจำเป็นและได้มีการขับเคลื่อนในประเด็นการมีส่วนร่วม จิตอาสา และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนมากกว่า 10 ปี ซึ่งทำให้ในปัจจุบันถึงแม้จะไม่มีกระบวนการทางเศรษฐกิจชุมชนที่เหมือนระยะดั้งเดิม แต่ยังคงเป้าหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ด้วยกระบวนการที่เหมาะสมกับสถานะและบริบทของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการในปัจจุบันได้มุ่งไปที่การเกื้อกูลแทนซึ่งประกอบด้วย การอุดหนุนกัน การร่วมมือกัน และการแบ่งปันกันของคนในชุมชน เนื่องด้วยคนในชุมชนจะมีศักยภาพและความสามารถในการแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตได้อย่างเพียงพอและเหลือเฟือ แต่ก็ยังมีคนที่ไม่สามารถหาปัจจัยฯ ดังกล่าวได้เพียงพอ การเกื้อกูลจากคนที่มียุเพียพอก็จะเอื้อเฟื้อแก่คนที่ไม่เพียงพอ ทำให้คนในชุมชนทุกคนมีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่เพียงพอตามอัตภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ เอกสิทธิ์ มหาบุญเป็ง (2544) ที่เสนอว่าเศรษฐกิจชุมชน ต้องมีแนวคิดหลักอยู่บนความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ส่วน ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2556) กล่าวถึงเรื่องการมีความเอื้ออาาริมีความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมในชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้วนั้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และแนวคิดของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2548) ที่เห็นว่าสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ มีสถาบันหลักคือ ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสถาบันนี้อุดมด้วยวัฒนธรรมแห่งชุมชน คือ วัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัยผูกพันช่วยเหลือกัน โดยที่ทุกคนคำนึงถึงและยอมรับประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ รวมถึง ทับทิม วงศ์ประยูร (2542) ยังได้กล่าวว่าการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันจากคนในชุมชนมากกว่าภายนอกชุมชน เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการเป็นชุมชนที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เศรษฐกิจแบบเกื้อกูลก็ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะแข่งขันหรือต่อสู้กับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่เป็นการยึดเป้าหมายของเศรษฐกิจชุมชนที่มีการดำเนินงานที่เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยในชุมชนตำบลตอนแก้วในปัจจุบันมีทุนชุมชนที่สามารถจะพัฒนาให้เป็นลักษณะเศรษฐกิจชุมชนแบบเกื้อกูลได้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการทบทวนและเสนอแนวทางในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเกื้อกูลของชุมชนตำบลตอนแก้วตามผลการวิจัยในข้างต้น

(3) การพัฒนาที่ลดทอนทุนชุมชนของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจากการศึกษาขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าในระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลตอนแก้วจะมี 5 องค์ประกอบหลัก คือ กลุ่ม/องค์กร, กิจกรรมของชุมชน, ทุนของชุมชน, องค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว และหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องใน-นอกพื้นที่ และเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์จะเห็นได้ว่าทุนของ

ชุมชนเป็นองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นตัวหนุนเสริมให้ส่วนย่อยในองค์ประกอบหลัก โดยเฉพาะกลุ่ม/องค์กร และกิจกรรมของชุมชนที่เป็นปฏิบัติการในชุมชน โดยในประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2551) ที่กล่าวว่า ทุนชุมชน เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนทั้งทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจและ ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มองค์กรต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญ ที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

แต่ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาของภาครัฐที่ได้ดำเนินการในระดับพื้นที่หรือการกระทำ ที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่/ชุมชนในบางประการได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ทุนชุมชนลดลงใน 2 ประเด็น คือ 1) การเกิดผลกระทบจากการขับเคลื่อนงานของภาครัฐ โดยในประเด็นแรกคือการพัฒนาของ ภาครัฐที่ไม่ไปตามความหมายและแนวทางของเศรษฐกิจชุมชน และการทำงานที่มุ่งทำเพียงส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการกิจหรือตัวชี้วัดของหน่วยงาน ไม่มีการบูรณาการในระดับพื้นที่ ทำให้เกิดการ ทำงานที่ทับซ้อน-ซ้ำซ้อนในชุมชน ทำให้ประโยชน์ที่ได้รับไม่ตอบความจำเป็นในการดำเนินงาน ของชุมชน (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2557; นิภาพรณ เจนสันติกุล, 2562) ประเด็นนี้ทำให้ส่งผลต่อ การลดทอนทุนชุมชนโดยเฉพาะทุนกลุ่ม-องค์กรที่มีการดำเนินไม่ต่อเนื่อง หรือมุ่งแต่ทำเพื่อกลุ่ม ของตนเองเท่านั้น ทำให้ความไว้วางใจหรือความร่วมมือซึ่งเป็นทุนชุมชน (ทุนทางสังคม) ที่สำคัญ ของระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลดอนแก้ว อีกประเด็นคือการเวนคืนที่ดินของราชการ ที่ถึงแม้จะนานมาแล้วมากกว่า 60 ปี แต่ก็ทำให้ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าถึงได้ยากใน ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องของป่าและน้ำ เพราะอยู่ในพื้นที่และอำนาจของหน่วยงาน ราชการ ทุนชุมชนที่เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติจึงถูกลดทอนมาอย่างต่อเนื่อง 2) การพัฒนา- ขยายตัวของเมือง ประเด็นนี้เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในภาพกว้างของรัฐแต่ส่ง ผลกระทบกับชุมชนในเรื่องการแปรเปลี่ยนของคนในชุมชนโดยเฉพาะการที่ต้องประกอบอาชีพ หรือการศึกษาที่ทำให้มีเวลาและโอกาสในการอยู่ในพื้นที่มีน้อย (สุพัฒน์ชัย โพธิ์แก้ว, 2557) ซึ่งทำ ให้ชุมชนไม่มีทุนบุคคลที่เข้ามาเพิ่มหรือเข้ามาทดแทน (รุ่นใหม่) ทุนบุคคลเดิมที่มีอยู่ และจาก การไม่ค่อยได้พบเจอกันรวมถึงมีการย้ายถิ่นมาอาศัยในพื้นที่ทั้งแบบถาวรและชั่วคราว ทำให้ ความสัมพันธ์ในชุมชนมีน้อยซึ่งส่งผลกระทบต่อทุนชุมชนที่เป็นทุนทางสังคมในเรื่องความไว้วางใจ- ความร่วมมือที่จะลดลงด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น โดยประเด็นที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้นำอยู่ใน ส่วนของการวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของชุมชน เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาระบบ เศรษฐกิจชุมชนฯ ให้สามารถที่จะรับมือกับประเด็นดังกล่าวได้

7. ข้อเสนอแนะ

(1) ผลการวิจัยได้พบว่า การขับเคลื่อนโดยเฉพาะของภาครัฐบนจุดมุ่งหมายและกระบวนการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน จึงทำให้หน่วยงานที่ทำงานในระดับพื้นที่มีเป้าหมายและการทำงานที่ส่งผลต่อเป้าหมายของเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงโครงสร้างและระบบการทำงานของราชการเป็นแบบแยกส่วน ถึงแม้ที่ผ่านมามีความพยายามขับเคลื่อนในเชิงบูรณาการแต่ก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในประเด็นเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายต้องมีการกำหนดความหมายหรือนิยามปฏิบัติการให้ตรงกับจุดมุ่งหมายและกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงกำหนดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเป็นประเด็นร่วมที่มีการขับเคลื่อนงานโดยการมีกลไก/คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในระดับพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่ในการบูรณาการหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องให้เกิดการดำเนินงานที่ไม่ซ้ำซ้อนทับซ้อนกัน และมุ่งเน้นการทำงานแบบเสริมพลังในระดับพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น

(2) ผลการวิจัยได้พบว่า ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีความคลาดเคลื่อนที่นอกจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องแล้ว ในส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม-องค์กร ก็มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้นำ-แกนนำในชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว ต้องทำการสร้างความเข้าใจในแนวคิด จุดมุ่งหมาย และสร้างสำนึกในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ให้กับคนในชุมชนทุกคน โดยการใช้และพัฒนาช่องทางทางการสื่อสารที่หลากหลายให้สามารถเข้าถึงกลุ่มคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งในเรื่องเวลา พื้นที่ วัฒนธรรม และทัศนคติ รวมถึงมีการดำเนินงานให้เกิดเป้าหมายร่วม มีแผนการดำเนินงานร่วม และเข้าร่วมดำเนินงานเรื่องเศรษฐกิจชุมชนที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในระดับสูง

(3) งานวิจัยนี้ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลตอนแก้ว ซึ่งในเบื้องต้นองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการหลักในการสร้าง/พัฒนาให้ระบบฯ ตามรูปแบบสามารถขยายขับเคลื่อนตัวไปได้ จากนั้นจึงทำการขยายตัวออกมาเป็นผู้ดำเนินการร่วมและผู้หนุนเสริม เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลักของระบบฯ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้ว ต้องมีการกำหนดประเด็นการขับเคลื่อนรูปแบบฯ ดังกล่าวให้เป็นนโยบายขององค์กร ที่นำไปสู่การจัดแผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนงบประมาณรายจ่าย รวมถึงกำหนดบทบาทภารกิจแก่พนักงาน-เจ้าหน้าที่ เพื่อให้มีกลุ่มผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจนและมีการขับเคลื่อนงานที่เกิดผลและต่อเนื่อง ทั้งนี้ ในส่วนของรูปแบบการบริหารจัดการฯ ที่ได้เสนอในงานวิจัยนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลตอนแก้วต้องมีการกำหนดและดำเนินงานเช่นเดียวกับการขับเคลื่อนรูปแบบฯ ที่กล่าวมาข้างต้น

(4) งานวิจัยนี้ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนฯ และรูปแบบการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลฯ ซึ่งในระบบฯ หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน/ประชาสังคมในระดับพื้นที่ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของระบบฯ ดังนั้น หน่วยงานดังกล่าวต้องให้ความร่วมมือและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนระบบฯ โดยการกำหนดเป็นนโยบายของผู้บริหารหน่วยงาน และทำการมอบหมายบุคลากรรับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวสามารถบูรณาการเข้าสู่แผนงานและภารกิจงานประจำของหน่วยงานได้อย่างเหมาะสม และเกิดการขับเคลื่อนร่วมกัน รวมถึงมีการสนับสนุน-หนุนเสริมระบบฯ อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- โกวิทย์ พวงงาม. (2551). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- ทับทิม วงศ์ประยูร. (2542). *เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ธรรมสารการพิมพ์.
- ธนากร สังเขป. (2555). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท วี.พริ้น (1991).
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. (2556). (เอกสารคำสอน) *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน*. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิภาพรณ เจนสันติกุล. (2562). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1 เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันในประชาคมอาเซียน. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(1), 95-120.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ประชาคมตำบล*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2549). *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

วีระศักดิ์ เครือเทพ, จรัส สุวรรณมาลา, ตระกูล มีชัย, วศิน โกมุท, เสาวนีย์ วิจิตรโกสุม, เอื้ออารีย์ อึ้งจะนิล, และคณะ. (2557). รายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลการกระจายอำนาจของไทย. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนัย จุลพงศธร. (2550). ฝึกหน้ากากเศรษฐกิจ (โรงสี) ชุมชน. กรุงเทพฯ: สยาม.

สุพัฒนชัย โพธิ์แก้ว. (2557). การพัฒนาชนบทและเมือง. กรุงเทพฯ: บริษัท ทริปเพิล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.

อิทธิพล มาชิ่ง. (2562). รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนเขตกิ่งเมือง. วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เอกสิทธิ์ มหาบุญเป้ง. (2544). กระแสหลุดในสายตาทู่นนิยม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Blair, J. J., & Carroll, M. C. (2009). *Local Economic Development Analysis Practices and Globalization*. Thousand Oaks California: SAGE Publication Inc.

Cooke, P., & Lazzeretti, L. (2008). *Creative Cities Cultural Clusters and Local Economic Development*. Massachusetts USA: Edward Elger Publishing, Inc.

Leibh, N. G., & Blakely, E. J. (2013). *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. Samsung Hub Singapore: SAGE Publication Asia-Pacific Pte.

การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ¹

ปนพร เหลืองพุกษชาติ² และนพวรรณ จงสง่ากลาง³

Received: June 6, 2019

Revised: July 31, 2019

Accepted: October 30, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ และเปรียบเทียบการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ บุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติจาก 8 ฝ่ายงาน จำนวน 351 คน ซึ่งเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยการรับรู้ของ 2 กลุ่มด้วย t-test และการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของการรับรู้ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไปด้วย One-Way ANOVA และเปรียบเทียบเชิงพหุด้วย Bonferroni หรือ Dunnett T3 ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์คิดเป็นร้อยละ 100 และการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาปัจจัยส่วนบุคคลด้านฝ่ายงาน ด้านอายุงาน และด้านวุฒิการศึกษา พบว่า มีการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05

คำสำคัญ ข่าวสาร, แผนยุทธศาสตร์, การสื่อสาร

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงาน เรื่อง การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ ประจำปีงบประมาณ 2561

² นักวิเคราะห์นโยบายและแผน โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี 12120 อีเมล: panaporn.luen@gmail.com

³ นักวิจัย โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี 12120 อีเมล: noppawan.ruen@gmail.com

Perception to the Strategic Plan Fiscal year 2017–2021 of Personnel in Thammasat University Hospital

Panaporn Luengpugsachati⁴ and Noppawan Jongsangaklang⁵

Abstract

The purpose of this research was to study and compare the perception of personnel at Thammasat University Hospital to the 2017-2021 strategic plan classified by personal factors. The sample group consisted of 351 personnel from eight departments in Thammasat University Hospital. The research instrument was a questionnaire. The data were analyzed by average, standard deviation and the inferential statistics, which include t-test, One-Way ANOVA and Multiple Comparison by Bonferroni or Dunnett T3. The research found that Thammasat University Hospital personnel has received 100% of the strategic plan and perceive the strategic plan at a high level for the fiscal year 2017-2021. Besides, when considering personal factors in the work department, age and educational level, it was found that the perceptions of the strategic plan were significantly different at the level of 0.05.

Keywords Information, Strategic Plan, Communication

⁴ Plan and Policy Analyst, Thammasat University Hospital, Thammasat University, Pathum Thani, 12120. Email: panaporn.luen@gmail.com

⁵ Researcher, Thammasat University Hospital, Thammasat University, Pathum Thani, 12120. Email: noppawan.ruen@gmail.com

1. บทนำ

โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติมีบริการหลักและขอบเขตบริการด้วยกัน 3 เรื่อง นั่นคือ 1) เป็นโรงพยาบาลระดับตติยภูมิที่มีศักยภาพในการให้การรักษาดูแลครบวงจรทุกสาขาวิชา และเป็นที่รับส่งต่อผู้ป่วยจากโรงพยาบาลอื่นๆ 2) ให้บริการดูแลรักษาผู้ป่วยเฉพาะทางครบวงจร 3) เป็นสถาบันการเรียนการสอน การวิจัย และการฝึกปฏิบัติของนักศึกษาจากคณะแพทยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะสหเวชศาสตร์ วิทยาลัยแพทยศาสตร์นานาชาติจุฬาภรณ์ คณะเภสัชศาสตร์ และคณะสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น หากกล่าวถึงการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามบริการหลักข้างต้นนั้นก็ต้องมีแผนยุทธศาสตร์ที่เป็นส่วนช่วยที่สำคัญให้ไปสู่จุดหมายขององค์กร ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลจะเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาการให้บริการ การรักษาพยาบาล การบริหารจัดการระบบการเงิน การสร้างสรรค์งานวิจัย และการพัฒนาระบบสารสนเทศให้มีความทันสมัย โดยแผนยุทธศาสตร์ของปีงบประมาณ 2558–2564 ได้กำหนดดังนี้ 1) วิสัยทัศน์ คือ เป็นโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยชั้นนำที่มีการบริการตามมาตรฐานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ 2) เป้าหมาย คือ ได้รับรางวัลคุณภาพแห่งชาติ ปี 2564 3) พันธกิจ คือ 3.1) ให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรค และการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน 3.2) สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม 3.3) เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุน ชี้นำสังคมและชุมชน และ 3.4) สร้างและสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชน 4) ค่านิยม คือ BEST TUH และยุทธศาสตร์มีทั้งหมด 7 ยุทธศาสตร์ (โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ, 2559, น. 4-8) และในปีงบประมาณ 2559 หน่วยวิเคราะห์แผนงบประมาณและวิจัยสถาบันได้สำรวจการรับรู้และความเข้าใจต่อวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ค่านิยมและแผนยุทธศาสตร์โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า บุคลากรมีการรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ และค่านิยมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.55–3.62 , SD 0.53–0.59) ส่วนการรับรู้ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36, SD 0.68) สำหรับความเข้าใจต่อวิสัยทัศน์ พันธกิจ และค่านิยม พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีความเข้าใจ คิดเป็นร้อยละ 91 ส่วนความเข้าใจต่อเป้าหมายของโรงพยาบาลคิดเป็นร้อยละ 88

ในปี พ.ศ. 2560 โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติได้ปรับแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้มีความกระชับขึ้นจาก 7 ยุทธศาสตร์เป็น 4 ยุทธศาสตร์ โดยแต่ละยุทธศาสตร์มี 3 เป้าประสงค์ นอกจากนี้ ได้ปรับวิสัยทัศน์ขององค์กรใหม่ นั่นคือ TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL (โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน) ภายใต้

พันธกิจหลัก 4 ข้อ 1) ให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน 2) สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม 3) เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุน ชี้นำสังคมและชุมชน 4) สร้างและสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมที่ทรงคุณค่า นำสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชน ซึ่งวิสัยทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการบริหารเพื่อให้มีประสิทธิภาพ การบริการและรักษาที่เป็นเลิศ การพัฒนาคุณภาพเพื่อความยั่งยืน และการมุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคต และมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมขององค์กรเป็น “Think TRANSFORM” ที่นำมาใช้ให้บุคลากรได้มีการคิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอซึ่งจะสามารถแยกได้เป็น 8 ตัวดังนี้ 1) ตัวอักษร T ย่อมาจาก Thammasat Spirit คือ เราจะยึดมั่นในจิตวิญญาณธรรมศาสตร์ สร้างสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมในสังคม 2) ตัวอักษร R ย่อมาจาก Research and Innovation คือ เราจะสนับสนุนการสร้างงานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อนำองค์กรเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเลิศ 3) ตัวอักษร A ย่อมาจาก Accreditation คือ เราจะมุ่งมั่น การรับรองคุณภาพ สู่มาตรฐานสากล 4) ตัวอักษร N ย่อมาจาก Nature คือ เราจะพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการรักษาและร่วมรับผิดชอบต่อสังคม 5) ตัวอักษร S ย่อมาจาก Skills คือ เราจะหมั่นฝึกหัดความรู้และพัฒนาทักษะการทำงาน เพื่อส่งมอบคุณค่าที่ดีสู่ผู้ป่วย 6) ตัวอักษร F ย่อมาจาก Financial Sustainability คือ เราจะร่วมสร้างเสถียรภาพด้านการเงินเพื่อความอยู่รอดขององค์กร 7) ตัวอักษร OR ย่อมาจาก Organization of the Future คือ เราจะเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จในการก้าวสู่องค์กรแห่งอนาคต 8) ตัวอักษร M ย่อมาจาก Moral Hospital คือ เราจะประพฤติตนตามหลักคุณธรรมเพื่อความสุขในองค์กร โดยทางผู้บริหารได้นำ OKRs (Objective and Key Results) มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารและขับเคลื่อนองค์กร คำว่า OKRs ย่อมาจากคำว่า Objective ที่แปลว่าวัตถุประสงค์คือจุดมุ่งหมายสำคัญ โดยต้องมีการตั้งวัตถุประสงค์ระดับองค์กรและบุคลากรจึงจะนำไปตั้งของงานตนเอง ให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ระดับองค์กรควรตั้ง 3–5 ข้อ ในส่วนของคำว่า Key Results ซึ่งแปลว่าผลลัพธ์หลักคือ การวัดค่าของวัตถุประสงค์ที่องค์กรตั้งไว้ ควรตั้ง 4–5 ข้อ ต่อ 1 วัตถุประสงค์ (นภดล ร่มโพธิ์, 2561, น. 49-52) และการปรับแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรเป็นการเน้นเรื่องการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับการทำงาน การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ใหม่นี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนเพื่อร่วมกันพัฒนางาน กระบวนการทำงาน และการดูแลรักษาคนไข้โดยนำเทคโนโลยีมาประยุกต์เพื่อเพิ่มความรวดเร็วและความแม่นยำของข้อมูล ซึ่งวิสัยทัศน์ใหม่นี้มีความสอดคล้องตามวิสัยทัศน์ของประเทศไทยในปัจจุบัน นั่นคือ Thailand 4.0 ที่เป็นหลักในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ซึ่งเน้นพัฒนาหลายด้าน เช่น Smart Factory Smart Product และ Smart Logistic เป็นต้น (วิรัช มั่นในบุญธรรม, 2559)

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2558) ได้ศึกษาการรับรู้และเข้าใจทิศทางการองค์กรของสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 โดยมีการสื่อสารทิศทางการผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ กับบุคลากรในองค์กรแล้วพบว่า บุคลากรส่วนใหญ่รับทราบวิสัยทัศน์คิดเป็นร้อยละ 79.34 พันธกิจคิดเป็นร้อยละ 75.59 ค่านิยม คิดเป็นร้อยละ 84.51 ประเด็นยุทธศาสตร์คิดเป็นร้อยละ 70.42 และเป้าประสงค์คิดเป็นร้อยละ 68.54 และส่วนใหญ่ได้มีความคิดเห็นระดับมากเกี่ยวกับการนำทิศทางการไปปฏิบัติโดยให้ความเห็นว่าวิสัยทัศน์เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรมและแผนงาน/โครงการของ สป.วท. ที่ชัดเจนคิดเป็นร้อยละ 69.01 และทราบวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ และเป้าประสงค์ของ สป.วท. ว่าต้องทำอะไร เพื่ออะไร และทำอะไรคิดเป็นร้อยละ 68.08 นอกจากนี้ วรรณพันธุ์ อ่อนแย้ม (2558) ได้ศึกษาการรับรู้แผนยุทธศาสตร์ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดลของพนักงานระดับปฏิบัติการ พบว่า พนักงานระดับปฏิบัติการมากกว่าร้อยละ 60 รับรู้แผนยุทธศาสตร์ ซึ่งระดับการรับรู้วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม ยุทธศาสตร์ที่ 1-7 อยู่ในระดับปานกลาง และสาเหตุที่ไม่รับรู้ขึ้นมาจากการไม่ได้รับการถ่ายทอดแผนยุทธศาสตร์จากผู้บังคับบัญชา จึงทำให้พนักงานไม่ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ต่างๆ และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (2553) ได้ศึกษาการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาตามนโยบายของสภามหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2553 พบว่า บุคลากรมีการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยตามนโยบายของสภามหาวิทยาลัยปีงบประมาณ 2553 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการรับรู้ทิศทางการดำเนินงานมากที่สุด คือ ด้านพันธกิจ และรองลงมาคือ ด้านยุทธศาสตร์ และด้านนโยบายการปฏิบัติงาน ส่วนความเข้าใจทิศทางการดำเนินงานนั้นพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและระดับความเข้าใจทิศทางการดำเนินงานมากที่สุดคือ ด้านพันธกิจ และรองลงมาคือ ด้านกิจกรรมและด้านนโยบายปฏิบัติงาน

การผลักดันแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรให้บรรลุตามเป้าหมายนั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ให้สำเร็จ โดยองค์กรต้องมีการสื่อสารเพื่อให้บุคลากรได้รับทราบเป้าหมายและทิศทางต่างๆ และนำไปปรับใช้ในการทำงานหรือพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติว่ารับรู้เกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลเพียงใด เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นแนวทางพัฒนาการสื่อสารต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

(2) เพื่อศึกษาการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

(3) เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. สมมติฐานการวิจัย

การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติของเพศ วุฒิการศึกษา ประเภทบุคลากร ประสบการณ์การทำงาน (อายุงาน) และฝ่ายงานไม่แตกต่างกัน

4. การทบทวนวรรณกรรม

การรับรู้ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีชีวิตเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสิ่งรอบตัว โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์จนเกิดการรับรู้และความเข้าใจในสิ่งนั้น ซึ่งสิ่งรอบตัวนี้อาจหมายถึงบุคคลหรือวัตถุต่างๆ ก็ได้ (ดวงกมล ทองอยู่, 2559) การรับรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นมีองค์ประกอบด้วยกัน 4 ข้อ ได้แก่ 1) การสัมผัส คือการรับสัมผัสได้จาก 5 ทาง ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง 2) สิ่งเร้าที่มากระตุ้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ชนิด ประกอบด้วย สิ่งเร้าจากภายใน ได้แก่ ความหิว ความเครียด และฮอร์โมน และสิ่งเร้าจากภายนอก ได้แก่ แสง อุณหภูมิ น้ำ และการสัมผัส 3) การแปลความหมายจากการสัมผัส และ 4) การใช้ประสบการณ์เพื่อแปลความหมาย (สุรพงษ์ ชูเดช, 2558)

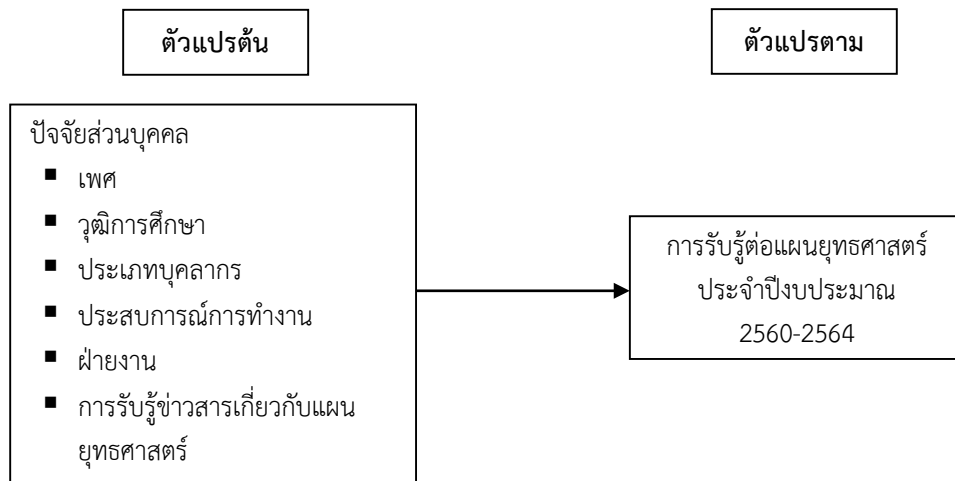
สำหรับการรับรู้ของคนเป็นกระบวนการที่แต่ละคนเลือกจัดการและแปลความหมายของข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับออกมา ซึ่งการรับรู้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งกระตุ้นภายนอกเท่านั้น แต่อาจขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของบุคคลด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การรับรู้ในเรื่องเดียวกันนั้นแต่ละคนอาจจะรับรู้ได้ต่างกันนั้น ซึ่งอาจเกิดจากกระบวนการเลือกสิ่งที่จะรับรู้ โดยกระบวนการเลือกหลักๆ นั้นมี 3 กระบวนการ คือ 1) การเลือกสนใจ (Selective Attention) 2) การเลือกที่จะบิดเบือน (Selective Distortion) และ 3) การเลือกที่จะเก็บรักษา (Selective retention) (เรวัตร์ ชาตวีริชัญญ์, 2553)

เมื่อผ่านกระบวนการเลือกแล้วจะเข้าสู่กระบวนการรับรู้ที่เรียกว่า กระบวนการรับรู้ของผู้บริโภค (Consumer Perceptual Process) ซึ่งกระบวนการนี้เกิดขึ้นได้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเปิดรับตัวกระตุ้น คือ การนำความรู้สึกที่ได้รับจากตัวกระตุ้นไปยังระบบสมองโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อเป็นการนำตัวกระตุ้นภายนอกไปสู่จิตใจ 2) การประมวลความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ คือ การจัดการรับข้อมูลที่บุคคลได้รับโดยการประมวลนี้จะป็นรูปแบบที่จะสื่อความหมายได้ และ 3) ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ได้รับความรู้สึกที่ได้เริ่มมีการรับรู้แล้วว่าสิ่งที่เราได้สัมผัสนั้นเป็นอะไร ซึ่งการรับรู้ข่าวสารของผู้บริโภคนั้นได้มาจากกระบวนการที่บุคคลเปิดรับต่อข้อมูลข่าวสารจากความตั้งใจรับข้อมูลและทำความเข้าใจความหมาย จากการรับข้อมูลผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ (ศิริพล เตียมวิจิตร, 2558) นอกจากนี้ การรับรู้ข้อมูลต่างๆ ที่มาจากการจำและเข้าใจนั้นอาจมาจากประสบการณ์ ซึ่งการรับรู้สิ่งต่างๆ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการปรับตัว เนื่องจากการปรับตัวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดการรับรู้และถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้า (ฤทธิเดช สุตา และคณะ, 2557) ดังนั้น การที่บุคคลจะเกิดการรับรู้สิ่งใดนั้นจะเกิดกระบวนการเลือกก่อน หากบุคคลนั้นเลือกสนใจสิ่งนั้น ก็จะเกิดกระบวนการต่อมาคือ กระบวนการรับรู้ โดยมีสิ่งกระตุ้นเป็นสื่อกลางและบุคคลเกิดการประมวลความรู้จากที่ได้รับรู้จนทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้น

5. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร พบว่าตัวแปรต้นที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ วุฒิการศึกษา ประเภทบุคลากร ประสบการณ์ทำงาน (อายุงาน) ฝ่ายงานที่ปฏิบัติงาน และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งช่องทางการสื่อสารแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้บุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์ได้รับทราบข้อมูลต่างๆ นั้นสามารถสื่อสารผ่านทางหนังสือแจ้งเวียน เว็บไซต์ แผ่นพับ ไลน์ประชาสัมพันธ์ส่วนกลางขององค์กร และป้ายโปสเตอร์ เพื่อให้บุคลากรเกิดการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการงานของตนเองตามทิศทางขององค์กรต่อไป ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) ที่เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการรับรู้และการรับข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

6.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ บุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติที่ปฏิบัติงานในฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายสหเวชศาสตร์ และฝ่ายสนับสนุนบริการ จำนวน 2,856 คน

การสุ่มตัวอย่างบุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 351 คน และทำการสุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของบุคลากรทั้งหมด 8 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายสหเวชศาสตร์ และฝ่ายสนับสนุนบริการ

6.2 การคำนวณขนาดตัวอย่าง

6.2.1 การกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

การหาขนาดตัวอย่างจากสูตร
$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$
 ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และความคลาดเคลื่อน 5 % ได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 351 คน เมื่อหาสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละฝ่ายงาน ได้ดังนี้

6.2.1.1 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายบริหารโรงพยาบาลทั้งหมด 164 คน ได้ขนาดตัวอย่าง คือ 20 คน

6.2.1.2 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายบริหารแผนและการคลังทั้งหมด 172 คน ได้ขนาดตัวอย่างคือ 21 คน

6.2.1.3 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายการแพทย์ทั้งหมด 359 คน ได้ขนาดตัวอย่าง คือ 44 คน

6.2.1.4 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายการพยาบาลทั้งหมด 1,580 คน ได้ขนาดตัวอย่างคือ 194 คน

6.2.1.5 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายเภสัชกรรมทั้งหมด 111 คน ได้ขนาดตัวอย่าง คือ 14 คน

6.2.1.6 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายทันตกรรมทั้งหมด 70 คน ได้ขนาดตัวอย่างคือ 9 คน

6.2.1.7 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายสหเวชศาสตร์ทั้งหมด 95 คน ได้ขนาดตัวอย่าง คือ 12 คน

6.2.1.8 ขนาดตัวอย่างของฝ่ายสนับสนุนบริการทั้งหมด 305 คน ได้ขนาดตัวอย่างคือ 37 คน

6.2.2 การกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

6.2.2.1 เกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัคร (Inclusion Criteria)

- เป็นบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติปฏิบัติงานในฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายสหเวชศาสตร์ และฝ่ายสนับสนุนบริการ
- ได้เข้ามาปฏิบัติงานในโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป

- มีความสนใจในการให้ข้อมูล

6.2.2.2 เกณฑ์การคัดออก (Exclusion Criteria)

- ผู้วิจัยจะคัดออกจากการวิจัยเมื่ออาสาสมัครคนนั้นลาออกจากโรงพยาบาล/ขอโอนย้าย/ถูกพักงาน

6.2.2.3 เกณฑ์การถอนอาสาสมัครออกจากการวิจัย (Discontinuation Criteria)

- หากขณะที่ตอบแบบสอบถามแล้วอาสาสมัครรู้สึกว่าการตอบแบบสอบถามใช้เวลานาน แล้วอาสาสมัครติดภารกิจหรืออาสาสมัครรู้สึกไม่สบายใจในการตอบอาสาสมัครสามารถบอกเลิกได้ทันที โดยไม่ต้องแจ้งให้ผู้วิจัยทราบ

6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม โดยแบบสอบถามจะประกอบด้วยกัน 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ และส่วนที่ 3 การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 และส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการสื่อสารแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาล สำหรับส่วนที่ 3 นี้เป็นสอบถามการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ของบุคลากรว่าอยู่ในระดับใด โดยแบบสอบถามจะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ คะแนน 1 คือ ไม่ทราบ คะแนน 2 คือ รับรู้น้อย คะแนน 3 คือ รับรู้ปานกลาง คะแนน 4 คือ รับรู้มาก และคะแนน 5 คือ รับรู้มากที่สุด สำหรับค่าเฉลี่ยแต่ละข้อคำถามนำเทียบเกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	รับรู้มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	รับรู้มาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	รับรู้ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	รับรู้น้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	ไม่ทราบ

6.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เป็นการตรวจสอบข้อคำถามแต่ละข้อว่าสามารถวัดได้ตรงและครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยเครื่องมือมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน คือ นางสาวสุภาพ ไสพลกรัง หัวหน้างานนโยบายและแผน นางสาวสุภัค ถิ่อมั่น ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผน และนายบุญชู กาญจนปฐมกุล ตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผน เพื่อกำหนดหาค่าความตรงเชิงเนื้อหาจากค่าดัชนี

ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC: Index of Item Objective Congruence) และจากตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้ว่า ข้อคำถามที่มีค่า IOC เท่ากับ 0.67 จำนวน 5 ข้อ และ ค่า IOC เท่ากับ 1 จำนวน 9 ข้อ และไม่มีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ ถือว่า ข้อคำถามนี้ มีความตรงเชิงเนื้อหาที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำไปวัดการรับรู้แผนยุทธศาสตร์ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติได้

ตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) เป็นการตรวจสอบความเที่ยงเชิงความสอดคล้องภายในด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) เมื่อตรวจสอบความเที่ยงของแบบสอบถามในส่วนที่ 2 จำนวน 30 ชุด พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.9253 จะได้ว่า ค่าความเที่ยงอยู่ในระดับดีมาก ดังนั้น แบบสอบถามนี้สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้

6.5 การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2 รหัส 021/2561 โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และอธิบายหนังสือยินยอมเข้าร่วมงานวิจัย (Consent Form) หากอาสาสมัครที่ยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยจะทำแบบสอบถามจำนวน 1 ครั้งโดยใช้เวลาในการตอบประมาณ 20 นาที นอกจากนี้ผู้วิจัยได้รับรองกับอาสาสมัครว่าข้อมูลความคิดเห็นทั้งหมดนี้จะเก็บรักษาเป็นความลับและไม่เปิดเผยชื่อกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัย แต่เปิดเผยเฉพาะในรูปบทสรุปผลการวิจัยเท่านั้น

6.6 การเก็บข้อมูล

(1) เมื่อโครงการวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนเรียบร้อยแล้วจึงดำเนินการเสนอหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลต่อผู้อำนวยการโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนั้นจะใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และขนาดตัวอย่างที่ใช้ศึกษาจำนวน 351 คน ซึ่งผู้วิจัยแจกหนังสือยินยอมเข้าร่วมงานวิจัยพร้อมกับแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1 ครั้ง หากอาสาสมัครที่ยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยจะทำแบบสอบถามจำนวน 1 ครั้งโดยใช้เวลาในการตอบแบบสอบถามประมาณ 20 นาที การวิจัยครั้งนี้จะเก็บข้อมูลในช่วงมิถุนายน-กรกฎาคม พ.ศ. 2561

(2) สำหรับการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในแต่ละฝ่ายงาน คือ เมื่อคำนวณขนาดตัวอย่างของแต่ละฝ่ายงานได้แล้ว จะดำเนินการจับฉลากว่าหน่วยงานใดในฝ่ายงานนั้นจะได้เป็นกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม โดยจะจับฉลากจนครบจำนวนของขนาดตัวอย่างของฝ่ายงานนั้น

และผู้วิจัยจัดบันทึกข้อมูลว่าหน่วยงานได้เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเตรียมแบบสอบถาม โดยการนำส่งไปยังหน่วยงานตามระบบธุรการและเมื่อผู้ตอบแบบสอบถามแล้วให้ส่งคืนผ่านตามระบบธุรการเช่นกัน ระยะเวลาในการส่งคืนภายใน 2 สัปดาห์หลังจากที่ได้รับแบบสอบถาม

(3) เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้วก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

6.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปและพิจารณาระดับนัยสำคัญสถิติที่ 0.05 วิเคราะห์ดังนี้

(1) วิเคราะห์การรับข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติโดยคำนวณความถี่และร้อยละ

(2) วิเคราะห์การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ โดยคำนวณความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

(3) เปรียบเทียบการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตาม เพศ โดยใช้สถิติ t- test และวุฒิการศึกษา ประเภทบุคลากร ประสบการณ์การทำงาน และฝ่ายงาน โดยใช้สถิติ One-Way ANOVA และเปรียบเทียบเชิงพหุด้วย Bonferroni เมื่อความแปรปรวนเท่ากัน หากทดสอบแล้วมีความแปรปรวนไม่เท่ากันใช้เปรียบเทียบเชิงพหุด้วย Dunnett T3

7. ผลการวิจัย

บุคลากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 89.5 และระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 67.9 รองลงมาเป็นระดับปริญญาโทคิดเป็นร้อยละ 19.3 ส่วนประสบการณ์ทำงานหรืออายุนั้นบุคลากรส่วนใหญ่มีอายุงาน 16 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 31.3 และรองลงมา 0–3 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.4 โดยส่วนมากเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยคิดเป็นร้อยละ 63.6 รองลงมาคือ พนักงานโรงพยาบาลประเภทประจำ คิดเป็นร้อยละ 23.6 แล้วผู้ให้ข้อมูลนี้ส่วนใหญ่สังกัดฝ่ายการพยาบาลคิดเป็นร้อยละ 50.0 และฝ่ายสนับสนุนบริการคิดเป็นร้อยละ 14.8 ซึ่งการรับข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ คิดเป็นร้อยละ 100

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

แหล่งข้อมูลข่าวสาร	จำนวน	ร้อยละ
ผู้บริหารโรงพยาบาล	180	19.80
เพื่อนร่วมงาน	69	7.59
เสียงตามสาย	37	4.07
ป้ายประกาศ	119	13.09
การประชุม	159	17.49
หนังสือเวียน	123	13.53
แผ่นพับ	32	3.52
เว็บไซต์ของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ	105	11.55
แผ่นโปสเตอร์	32	3.52
ไลน์กลุ่มบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ	33	3.63
อื่นๆ (หัวหน้างาน/หนังสือปกชมพู: purpose book)	20	2.20

หมายเหตุ: ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 1 แสดงแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า บุคลากรของโรงพยาบาลส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ค่านิยม อัตลักษณ์ และแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 จากผู้บริหารโรงพยาบาลคิดเป็นร้อยละ 19.8 รองลงมาคือ การประชุมต่างๆ ในโรงพยาบาล คิดเป็นร้อยละ 17.49 และหนังสือเวียนคิดเป็นร้อยละ 13.53

การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีการรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์คุณธรรม พันธกิจ ค่านิยม และประเด็นยุทธศาสตร์อยู่ในระดับมาก โดยมีคะแนนการรับรู้ในแต่ละประเด็นมีค่าตั้งแต่ 3.51 ถึง 4.05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลบรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ

แผนยุทธศาสตร์	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
วิสัยทัศน์		
ท่านรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลบรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	3.73 (รับรู้มาก)	0.779
อัตลักษณ์คุณธรรม		
ท่านรับรู้ถึงอัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ ใส่ใจบริการ” มากน้อยเพียงใด	4.05 (รับรู้มาก)	0.766
พันธกิจ		
ท่านรับรู้เกี่ยวกับพันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชนมากน้อยเพียงใด	3.65 (รับรู้มาก)	0.785
ท่านรับรู้เกี่ยวกับพันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคมมากน้อยเพียงใด	3.57 (รับรู้มาก)	0.806
ท่านรับรู้เกี่ยวกับพันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุนชี้นำสังคมและชุมชนมากน้อยเพียงใด	3.51 (รับรู้มาก)	0.795
ท่านรับรู้เกี่ยวกับพันธกิจที่ 4 สร้างและสนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรมที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชนมากน้อยเพียงใด	3.53 (รับรู้มาก)	0.843
ค่านิยม		
ท่านรับรู้เกี่ยวกับค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM” มากน้อยเพียงใด	3.61 (รับรู้มาก)	0.830
ประเด็นยุทธศาสตร์		
ท่านรับรู้เกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบบริการและการรักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย เพื่อพัฒนาศูนย์ความเป็นเลิศด้านการรักษา และระบบบริการที่ล้ำสมัย และปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้บริการโดยใช้เทคโนโลยีและล้ำสมัย มากน้อยเพียงใด	3.70 (รับรู้มาก)	0.803
ท่านรับรู้เกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาบุคลากรสู่ความเป็นเลิศ สร้างระบบการเงินการคลังที่มั่นคงและมีประสิทธิภาพ และบริหารจัดการคลังและโลจิสติกส์สมัยใหม่ มากน้อยเพียงใด	3.61 (รับรู้มาก)	0.773
ท่านรับรู้เกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างระบบพัฒนาคุณภาพเพื่อความยั่งยืน โดยจะพัฒนาระบบรองรับสนับสนุนการสร้างงานวิจัยและนวัตกรรม สร้างระบบสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืนและพัฒนาคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ มากน้อยเพียงใด	3.57 (รับรู้มาก)	0.817

แผนยุทธศาสตร์	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
ท่านรับรู้เกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคต โดยพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย และเป็นองค์กรแห่งวิชาการ สร้างองค์ความรู้เพื่อชี้นำสังคม รวมถึงสนับสนุนการสร้างเครือข่าย มากน้อยเพียงใด	3.63 (รับรู้มาก)	0.806

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตาม เพศ

แผนยุทธศาสตร์	เพศ	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	Leven's Test for Equality of Variances		t	Sig.
				F	Sig.		
วิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	ชาย หญิง	3.680 3.740	0.852 0.771	1.032	0.310	-0.472	0.637
ค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM”	ชาย หญิง	3.490 3.620	0.901 0.822	0.493	0.483	-0.941	0.348
อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์รับผิดชอบ ใส่ใจบริการ”	ชาย หญิง	3.860 4.070	0.887 0.750	0.877	0.172	-1.542	0.124
พันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาลการฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน	ชาย หญิง	3.540 3.660	0.836 0.779	0.664	0.416	-0.878	0.381
พันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม	ชาย หญิง	3.460 3.590	0.900 0.779	1.633	0.202	-0.912	0.362
พันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุนชั้นนำสังคมและชุมชน	ชาย หญิง	3.430 3.520	0.835 0.795	0.268	0.605	-0.638	0.524

แผนยุทธศาสตร์	เพศ	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	Leven's Test for Equality of Variances		t	Sig.
				F	Sig.		
พันธกิจที่ 4 สร้างและสนับสนุนงานวิจัย นวัตกรรมที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติ เพื่อประชาชน	ชาย หญิง	3.380 3.550	0.953 0.830	2.340	0.127	-1.144	0.253
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบ บริการและการรักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย	ชาย หญิง	3.46 3.72	0.869 0.792	1.021	0.313	-1.901	0.058
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างระบบ บริหารที่มีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาด้าน บุคลากรสู่ความเป็นเลิศ	ชาย หญิง	3.35 3.64	0.789 0.767	0.294	0.588	-2.145	0.033*
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างระบบ พัฒนาคุณภาพเพื่อความยั่งยืน	ชาย หญิง	3.51 3.58	0.932 0.803	2.509	0.114	-0.475	0.635
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 มุ่งสู่องค์กรแห่ง อนาคต	ชาย หญิง	3.57 3.64	0.899 0.796	1.700	0.193	-0.503	0.615

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า บุคลากรเพศชายและเพศหญิงมีการรับรู้ วิสัยทัศน์ อัตลักษณ์
คุณธรรม ค่านิยม พันธกิจ และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ที่ 3 และยุทธศาสตร์ที่ 4
ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ยกเว้นประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่มีการรับรู้
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามวุฒิการศึกษา

แผนยุทธศาสตร์	วุฒิการศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
วิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก	3.53 3.70 4.01 2.50	0.735 0.050 0.088 0.042	5.961	0.001*	2.980 ^a	0.032*
ค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM”	ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก	3.58 3.55 3.88 2.00	0.731 0.868 0.659 0.000	5.620	0.001*	3.234 ^a	0.022*
อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อ ใส่ใจบริการ”	ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก	3.81 4.05 4.21 3.50	0.764 0.749 0.764 2.121	2.0678	0.050	-	-
พันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน	ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก	3.58 3.59 3.96 1.50	0.794 0.733 0.818 0.707	9.685	0.000*	0.435 ^b	0.728
พันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม	ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก	3.58 3.52 3.82 1.50	0.823 0.749 0.880 0.707	7.336	0.000*	0.410 ^b	0.746

แผนยุทธศาสตร์	วุฒิการศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
พันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุนชั้นนำสังคมและชุมชน	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.51	0.768	8.106	0.000*	0.794 ^b	0.498
	ปริญญาตรี	3.45	0.736				
	ปริญญาโท	3.79	0.890				
	ปริญญาเอก	1.50	0.707				
พันธกิจที่ 4 สร้างและสนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรมที่ทรงคุณค่า นำสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชน	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.42	0.823	8.286	0.000*	0.205 ^b	0.893
	ปริญญาตรี	3.47	0.787				
	ปริญญาโท	3.85	0.919				
	ปริญญาเอก	1.50	0.707				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบบริการและการรักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.74	0.790	8.925	0.000*	1.579 ^b	0.194
	ปริญญาตรี	3.67	0.775				
	ปริญญาโท	3.84	0.784				
	ปริญญาเอก	1.00	0.000				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพโดยพัฒนาด้านบุคลากรสู่ความเป็นเลิศ	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.70	0.708	7.481	0.000*	0.443 ^b	0.722
	ปริญญาตรี	3.55	0.759				
	ปริญญาโท	3.81	0.758				
	ปริญญาเอก	1.50	0.707				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างระบบพัฒนาคุณภาพเพื่อความยั่งยืน	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.67	0.715	8.038	0.000*	0.335 ^b	0.800
	ปริญญาตรี	3.50	0.783				
	ปริญญาโท	3.84	0.874				
	ปริญญาเอก	1.50	0.707				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคต	ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.79	0.861	8.442	0.000*	0.437 ^b	0.727
	ปริญญาตรี	3.55	0.759				
	ปริญญาโท	3.87	0.809				
	ปริญญาเอก	1.50	0.707				

หมายเหตุ: a หมายถึง การเปรียบเทียบเชิงพหุด้วย Dunnett T3

b หมายถึง การเปรียบเทียบเชิงพหุด้วย Bonferroni

สำหรับการรับรู้ด้านวิสัยทัศน์ บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษามีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่า วุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้แตกต่างกัน คือ บุคลากรที่มีวุฒิมระดับการศึกษาปริญญาโทกับวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และวุฒิการศึกษา

ปริญญาตรี บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน การรับรู้ด้านพันธกิจ วุฒิการศึกษามีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 วุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 1 และพันธกิจที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ดังนี้ 1) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโทในส่วนของการวุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 2 และพันธกิจที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ดังนี้ 1) บุคลากรที่วุฒิการศึกษาระดับการศึกษาปริญญาตรีกับปริญญาโท 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท การรับรู้ค่านิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ตามวุฒิการศึกษาพบว่า 1) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับระดับปริญญาตรี และ 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท มีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ 0.05 ซึ่งการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์พบว่า บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่พบว่า บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโท มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนวุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ได้แก่ 1) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับระดับปริญญาตรี และ 2) บุคลากรระดับปริญญาเอกกับระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท สำหรับการรับรู้อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาลพบว่าบุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีการรับรู้ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังตารางที่ 4 หากพิจารณาถึงประเภทของบุคลากรพบว่า บุคลากรประเภทข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พนักงานโรงพยาบาลประเภทประจำ พนักงานเงินรายได้หน่วยงาน พนักงานงบบโครงการ มีการรับรู้วิสัยทัศน์ ค่านิยม อัตลักษณ์คุณธรรม พันธกิจ และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1-4 ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามประเภทบุคลากร

แผนยุทธศาสตร์	ประเภทบุคลากร	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	Leven's Test for Equality of Variances	
				F	Sig.
วิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบประมาณ	4.17 3.77 3.69 3.54 3.50	0.983 0.738 0.882 0.730 0.707	1.295 ^b	0.272
ค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM”	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบประมาณ	3.67 3.62 3.60 3.51 4.00	1.366 0.828 0.869 0.692 0.000	0.250 ^b	0.909
อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ ใส่ใจบริการ”	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบประมาณ	4.00 4.06 4.13 3.78 4.50	1.265 0.758 0.793 0.630 0.707	1.515 ^b	0.187
พันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบประมาณ	3.83 3.71 3.54 3.49 3.50	1.169 0.776 0.801 0.731 0.707	1.220 ^b	0.302
พันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบประมาณ	3.50 3.63 3.51 3.41 3.00	1.378 0.798 0.771 0.798 1.414	1.130 ^b	0.342
พันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุนชั้นนำสังคมและชุมชน	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล	3.67 3.54 3.52	1.211 0.814 0.755	0.849 ^b	0.495

แผนยุทธศาสตร์	ประเภทบุคลากร	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	Leven's Test for Equality of Variances	
				F	Sig.
	พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.32 3.00	0.669 1.414		
พันธกิจที่ 4 สร้างและสนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรมที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชน	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.67 3.60 3.43 3.27 3.50	1.366 0.857 0.784 0.769 0.707	1.614 ^b	0.170
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบบริการและการรักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.67 3.73 3.66 3.57 4.00	1.506 0.776 0.845 0.728 1.414	0.430 ^b	0.787
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพโดยพัฒนาด้านบุคลากรสู่ความเป็นเลิศ	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.50 3.62 3.59 3.54 4.50	1.049 0.789 0.733 0.730 0.707	0.789 ^b	0.533
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างระบบพัฒนาคุณภาพเพื่อความยั่งยืน	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.83 3.60 3.53 3.49 3.50	1.169 0.825 0.786 0.731 2.121	0.368 ^b	0.831
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคต	ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย มธ. พนักงานโรงพยาบาล พนักงานเงินรายได้ พนักงานงบบุคลากร	3.50 3.64 3.65 3.57 3.50	1.049 0.797 0.830 0.801 2.121	0.126 ^b	0.973

การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามประเภทฝ่าย พบว่า บุคลากรที่สังกัดต่างฝ่ายงานกันมีการรับรู้วิสัยทัศน์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่าบุคลากรฝ่ายบริหารโรงพยาบาลกับบุคลากรฝ่ายการแพทย์ และบุคลากรฝ่าย

เภสัชกรรมมีการรับรู้ต่างกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 สำหรับการรับรู้พันธกิจพบว่า บุคลากรฝ่ายงานต่างกันมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ซึ่งบุคลากรในฝ่ายงานที่มีการรับรู้แตกต่างกันคือบุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายการพยาบาล สำหรับการรับรู้ค่านิยมของบุคลากรฝ่ายงานที่ต่างกันพบว่า บุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายบริหารโรงพยาบาล บุคลากรฝ่ายการพยาบาล และบุคลากรฝ่ายสนับสนุนบริการ มีการรับรู้ค่านิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ พบว่า บุคลากรฝ่ายงานต่างกันมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเทียบเป็นรายคู่พบว่า บุคลากรในฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ 1) บุคลากรในฝ่ายบริหารแผนและการคลังกับบุคลากรฝ่ายทันตกรรม และ 2) บุคลากรในฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายเภสัชกรรมและฝ่ายสหเวชศาสตร์ ส่วนบุคลากรในฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ 1) บุคลากรในบุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายบริหารโรงพยาบาล บุคลากรฝ่ายเภสัชกรรม และบุคลากรในฝ่ายสหเวชศาสตร์ และ 2) บุคลากรฝ่ายบริหารแผนและการคลังกับบุคลากรฝ่ายทันตกรรม บุคลากรในฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ บุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายการพยาบาลและบุคลากรในฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ บุคลากรฝ่ายการแพทย์กับฝ่ายบริหารโรงพยาบาล และฝ่ายการพยาบาล สำหรับการรับรู้อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาลพบว่าบุคลากรฝ่ายงานที่ต่างกันมีการรับรู้ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามประเภทฝ่าย

แผนยุทธศาสตร์	ฝ่าย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
วิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	4.13	0.694	3.342	0.002*	1.274 ^b	0.262
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.77	0.817				
	ฝ่ายการแพทย์	2.80	0.837				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.68	0.749				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.17	0.577				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.78	0.734				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.54	0.980				
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.75	0.711				
ค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM”	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.78	0.671	2.266	0.029*	1.373 ^b	0.216
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.73	0.740				
	ฝ่ายการแพทย์	2.40	1.140				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.53	0.697				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.33	0.778				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.65	0.848				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.46	0.980				
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.62	0.718				
อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ ใส่ใจบริการ”	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	4.17	0.834	1.722	0.103	-	-
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	4.13	0.571				
	ฝ่ายการแพทย์	4.00	1.225				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.89	0.567				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.5	0.905				
	ฝ่ายการพยาบาล	4.10	0.769				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.83	0.822				
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	4.12	0.732				
พันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การ	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.57	0.843	2.546	0.014*	1.010 ^b	0.424
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.57	0.817				
	ฝ่ายการแพทย์	2.60	1.140				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.74	0.733				

แผนยุทธศาสตร์	ฝ่าย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
ฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.25	0.622				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.75	0.752				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.49	0.919				
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.65	0.678				
พันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.57	0.843	3.494	0.001*	1.586 ^b	0.138
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.30	0.837				
	ฝ่ายการแพทย์	2.60	1.140				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.53	0.772				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.08	0.515				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.73	0.774				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.40	0.812	2.622	0.062	-	-
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.56	0.777				
พันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทางวิชาการที่สนับสนุนชั้นนำสังคมและชุมชน	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.65	0.775				
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.27	0.907				
	ฝ่ายการแพทย์	2.60	1.140				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.47	0.513				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.25	0.622				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.64	0.781				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.34	0.873				
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.44	0.725	2.865	0.006*	1.353 ^b	0.224
พันธกิจที่ 4 สร้างและสนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรมที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติเพื่อประชาชน	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.61	0.783				
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.37	0.999				
	ฝ่ายการแพทย์	2.40	1.140				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.37	0.761				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.17	0.577				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.65	0.821				
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์	3.31	0.900	3.942	0.000*	2.789 ^b	0.080
	ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.56	0.752				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบบริการและการรักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล	3.48	0.790				
	ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง	3.60	0.855				
	ฝ่ายการแพทย์	2.40	1.342				
	ฝ่ายทันตกรรม	3.74	0.806				
	ฝ่ายเภสัชกรรม	3.17	0.577				
	ฝ่ายการพยาบาล	3.80	0.725				

แผนยุทธศาสตร์	ฝ่าย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
	ฝ่ายสหเวชศาสตร์ ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.54 3.83	1.010 0.706				
ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 2 สร้างระบบ บริหารที่มี ประสิทธิภาพโดย พัฒนาด้านบุคลากรสู่ ความเป็นเลิศ	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายสหเวชศาสตร์ ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.74 3.63 2.40 3.63 3.17 3.67 3.51 3.60	0.619 0.809 1.140 0.831 0.577 0.736 0.919 0.721	2.7334	0.009*	1.347 ^b	0.227
ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 3 สร้างระบบ พัฒนาคุณภาพเพื่อ ความยั่งยืน	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายสหเวชศาสตร์ ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.61 3.47 2.40 3.58 3.25 3.67 3.49 3.54	0.839 1.042 1.140 0.692 0.622 0.759 0.984 0.699	2.308	0.026*	2.111 ^b	0.420
ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 4 มุ่งสู่องค์กรแห่ง อนาคต	ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ฝ่ายบริหารแผนและการคลัง ฝ่ายการแพทย์ ฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายสหเวชศาสตร์ ฝ่ายสนับสนุนบริการ	3.70 3.60 2.40 3.58 3.33 3.73 3.57 3.52	0.635 1.003 1.140 0.769 0.778 0.773 0.948 0.641	2.591	0.013*	1.918 ^b	0.066

สำหรับการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามอายุงาน พบว่า อายุงานที่ต่างกันมีการรับรู้สัณฐานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ 0.05 ซึ่งอายุงานที่มีการรับรู้แตกต่างกัน คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และอายุงาน 8-11 ปี ส่วนการรับรู้พันธกิจพบว่า อายุงานที่ต่างกันมีการรับรู้พันธกิจที่ 1 และพันธกิจที่ 3 แตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี อายุงาน 8-11 ปี และอายุงาน 12-15 ปี ซึ่งอายุงานที่มีการรับรู้พันธกิจที่ 2 และพันธกิจที่ 4 แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ได้แก่ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และอายุงาน 8-11 ปี สำหรับการรับรู้ค่านิยมพบว่า อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และอายุงาน 8-11 ปี มีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนการรับรู้อัตลักษณ์คุณธรรม พบว่า อายุงานที่ต่างกันมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่าอายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 4-7 ปี อายุงาน 8-11 ปี และอายุงาน 12-15 ปี มีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และการรับรู้ ประเด็นยุทธศาสตร์ได้ว่า 1) อายุงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี และอายุงาน 8-11 ปี 2) อายุงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 4-7 ปี 3) อายุงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และอายุงาน 8-11 ปี และ 4) อายุงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 4-7 ปี ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ จำแนกตามอายุงาน

แผนยุทธศาสตร์	อายุงาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
วิสัยทัศน์ “โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ 4.0 มุ่งสู่องค์กรแห่งอนาคตเพื่อประชาชน (TUH 4.0 ORGANIZATION OF THE FUTURE FOR ALL)” ของโรงพยาบาลเพียงใด	0-3 ปี 4-7 ปี 8-11 ปี 12-15 ปี 16 ปีขึ้นไป	3.52 3.57 3.60 3.76 4.05	0.850 0.704 0.728 0.699 0.722	7.609	0.000*	3.603 ^a	0.007*
ค่านิยมของโรงพยาบาล “Think TRANSFORM”	0-3 ปี 4-7 ปี 8-11 ปี 12-15 ปี 16 ปีขึ้นไป	3.48 3.38 3.47 3.63 3.89	0.955 0.834 0.804 0.536 0.738	5.481	0.000*	4.973 ^a	0.001*
อัตลักษณ์คุณธรรมของโรงพยาบาล “ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ ใส่ใจบริการ”	0-3 ปี 4-7 ปี 8-11 ปี 12-15 ปี 16 ปีขึ้นไป	4.08 3.90 3.89 3.85 4.25	0.815 0.810 0.724 0.691 0.710	3.963	0.004*	0.547 ^b	0.701
พันธกิจที่ 1 การให้บริการที่เป็นเลิศด้านการรักษาพยาบาล การฟื้นฟู การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน	0-3 ปี 4-7 ปี 8-11 ปี 12-15 ปี 16 ปีขึ้นไป	3.48 3.52 3.47 3.61 3.95	0.793 0.755 0.782 0.628 0.771	6.762	0.000*	1.407 ^b	0.231
พันธกิจที่ 2 สนับสนุนและมีส่วนร่วมกับคณะต่างๆ ให้เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่สังคม	0-3 ปี 4-7 ปี 8-11 ปี 12-15 ปี 16 ปีขึ้นไป	3.42 3.48 3.46 3.41 3.86	0.804 0.778 0.847 0.631 0.795	5.510	0.000*	1.253 ^b	0.288

แผนยุทธศาสตร์	อายุงาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	F	Sig.	Leven's Test for Equality of Variances	
						F	Sig.
พันธกิจที่ 3 เป็นองค์กรทาง วิชาการที่สนับสนุนชั้นนำ สังคมและชุมชน	0-3 ปี	3.37	0.736	7.324	0.000*	0.320 ^b	0.865
	4-7 ปี	3.48	0.754				
	8-11 ปี	3.46	0.778				
	12-15 ปี	3.41	0.639				
	16 ปีขึ้นไป	3.86	0.819				
พันธกิจที่ 4 สร้างและ สนับสนุนงานวิจัยนวัตกรรม ที่ทรงคุณค่าสู่การปฏิบัติ เพื่อประชาชน	0-3 ปี	3.33	0.789	5.896	0.000*	0.146 ^b	0.965
	4-7 ปี	3.38	0.834				
	8-11 ปี	3.44	0.824				
	12-15 ปี	3.46	0.745				
	16 ปีขึ้นไป	3.84	0.862				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างระบบบริการและการ รักษาพยาบาลที่ล้ำสมัย	0-3 ปี	3.57	0.848	4.436	0.002*	4.819 ^a	0.001*
	4-7 ปี	3.60	0.836				
	8-11 ปี	3.53	0.826				
	12-15 ปี	3.63	0.698				
	16 ปีขึ้นไป	3.95	0.722				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างระบบบริหารที่มี ประสิทธิภาพ โดยพัฒนา ด้านบุคลากรสู่ความเป็นเลิศ	0-3 ปี	3.55	0.849	2.587	0.037*	1.485 ^b	0.206
	4-7 ปี	3.43	0.752				
	8-11 ปี	3.54	0.734				
	12-15 ปี	3.59	0.591				
	16 ปีขึ้นไป	3.79	0.779				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างระบบพัฒนาคุณภาพ เพื่อความยั่งยืน	0-3 ปี	3.43	0.805	4.330	.002*	1.589 ^b	0.177
	4-7 ปี	3.47	0.842				
	8-11 ปี	3.46	0.867				
	12-15 ปี	3.49	0.637				
	16 ปีขึ้นไป	3.84	0.796				
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 มุ่งสู่ องค์กรแห่งอนาคต	0-3 ปี	3.58	0.913	3.281	0.012*	2.287 ^b	0.060
	4-7 ปี	3.40	0.793				
	8-11 ปี	3.60	0.776				
	12-15 ปี	3.56	0.634				
	16 ปีขึ้นไป	3.84	0.761				

8. สรุปผล

บุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติส่วนใหญ่มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 จากการถ่ายทอดของผู้บริหารโรงพยาบาลและหัวหน้างาน การประชุมของคณะกรรมการต่างๆ ในโรงพยาบาล และหนังสือเวียนที่เกี่ยวข้องแต่ละยุทธศาสตร์ และบุคลากรส่วนใหญ่ได้นำวิสัยทัศน์เป้าหมาย พันธกิจ ค่านิยม อัตลักษณ์คุณธรรม และประเด็นยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเพื่อให้กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ด้านพัฒนาบุคลากรเพื่อให้บุคลากรในหน่วยงานมีการทำงาน การบริการที่เป็นเลิศ และด้านวางแผนการให้บริการแก่ผู้มารับบริการ

การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560–2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า บุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติมีการรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์คุณธรรม พันธกิจ ค่านิยม และประเด็นยุทธศาสตร์ (ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ที่ 3 และยุทธศาสตร์ที่ 4) อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เพศมีการรับรู้ด้านวิสัยทัศน์ ด้านพันธกิจ ด้านค่านิยม และด้านค่าอัตลักษณ์คุณธรรมไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษามีการรับรู้ด้านค่าอัตลักษณ์คุณธรรมไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ปัจจัยส่วนบุคคลด้านประเภทบุคลากรมีการรับรู้ด้านวิสัยทัศน์ ด้านพันธกิจ ด้านค่านิยม ด้านค่าอัตลักษณ์คุณธรรม และด้านประเด็นยุทธศาสตร์ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ปัจจัยส่วนบุคคลด้านฝ่ายงานมีการรับรู้ด้านค่าอัตลักษณ์คุณธรรมไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

9. อภิปรายผล

บุคลากรของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์คิดเป็นร้อยละ 100 โดยแบ่งเป็น 4 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 วิสัยทัศน์ การรับรู้วิสัยทัศน์ของบุคลากรเมื่อดูจากเพศและประเภทของบุคลากรนั้น มีการรับรู้วิสัยทัศน์ที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แต่ในด้านวุฒิการศึกษา ด้านฝ่ายงานและด้านอายุงานมีการรับรู้วิสัยทัศน์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 เมื่อดูค่าเฉลี่ยเพศหญิงจะมีค่าเฉลี่ยในการรับรู้มากกว่าเพศชาย วุฒิปริญญาโทจะมีค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านวิสัยทัศน์มากที่สุด ทางฝ่ายบริหารโรงพยาบาลมีค่าเฉลี่ยการรับรู้วิสัยทัศน์มากที่สุด

การรับรู้ของบุคลากรมีข้อสังเกตว่ายิ่งอายุงานมากจะมีค่าเฉลี่ยการรับรู้มากขึ้น โดยอายุงานตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป มีค่าเฉลี่ยในการรับรู้มากกว่าอายุงานอื่น

ประเด็นที่ 2 พันธกิจ การรับรู้พันธกิจของบุคลากรเมื่อดูจากเพศและประเภทของบุคลากรนั้น มีการรับรู้ พันธกิจที่ไม่แตกต่างกัน ด้านวุฒิการศึกษามีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 วุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 1 และพันธกิจที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ดังนี้ 1) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท ในส่วนของวุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 2 และพันธกิจที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ดังนี้ 1) บุคลากรที่วุฒิการศึกษาระดับการศึกษาปริญญาตรีกับปริญญาโท 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และ ปริญญาโท ด้านฝ่ายงานฝ่ายการแพทย์และฝ่ายการพยาบาลมีการรับรู้ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ด้านฝ่ายงานที่มีค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 1 มากที่สุดคือ ฝ่ายทันตกรรมและฝ่ายการพยาบาล ค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 2 มากที่สุดคือ ฝ่ายการพยาบาล ค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 3 มากที่สุดคือ ฝ่ายบริหารโรงพยาบาลและฝ่ายการพยาบาล ค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 4 มากที่สุดคือ ฝ่ายการพยาบาล จะเห็นได้ว่าฝ่ายที่มีค่าเฉลี่ยการรับรู้ทั้ง 4 พันธกิจมากที่สุดคือ ฝ่ายการพยาบาล ด้านอายุงานที่ต่างกันมีการรับรู้พันธกิจที่ 1 และพันธกิจที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ 0.05 คือ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี อายุงาน 8-11 ปี และ อายุงาน 12-15 ปี ซึ่งอายุงานที่มีการรับรู้พันธกิจที่ 2 และพันธกิจที่ 4 แตกกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ได้แก่ อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และ อายุงาน 8-11 ปี โดยค่าเฉลี่ยการรับรู้ด้านพันธกิจที่ 1 ถึงพันธกิจที่ 4 จะเป็นอายุงานตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป มีค่าเฉลี่ยในการรับรู้มากกว่าทั้ง 4 พันธกิจ

ประเด็นที่ 3 ค่านิยม การรับรู้ค่านิยมของบุคลากรเมื่อดูจากเพศและประเภทของบุคลากรและด้านฝ่ายงานนั้นมีการรับรู้ค่านิยมที่ไม่แตกต่างกัน แต่ในด้านวุฒิการศึกษามีการรับรู้ค่านิยมที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ตามวุฒิการศึกษาพบว่า 1) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับระดับปริญญาตรี และ 2) บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท มีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ 0.05 หากดูค่าเฉลี่ยการรับรู้ค่านิยมวุฒิปริญญาโท จะมีการรับรู้ด้านค่านิยมมากที่สุด ด้านอายุงาน อายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับอายุงาน 0-3 ปี อายุงาน 4-7 ปี และอายุงาน 8-11 ปีมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 หากดูค่าเฉลี่ย

การรับรู้ค่านิยมด้านอายุงานการรับรู้ของบุคลากรอายุงาน 0-3 ปี กลับมีค่าเฉลี่ยที่มากกว่าอายุงาน 4-7 ปี และ 8-11 ปี ในส่วนอายุงานตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป มีค่าเฉลี่ยในการรับรู้มากกว่า

ประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์ การรับรู้ด้านประเด็นยุทธศาสตร์ พบว่า ประเภทยของบุคลากร (ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พนักงานโรงพยาบาลประเภทยประจำ พนักงานเงินรายได้หน่วยงาน พนักงานงบโครงการ) มีการรับรู้ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ซึ่งบุคลากรเพศชายและเพศหญิงมีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ที่ 3 และยุทธศาสตร์ที่ 4 ไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ยกเว้นประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่มีการรับรู้ยุทธศาสตร์นี้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 สำหรับวุฒิการศึกษา ฝ่ายงาน และอายุงานมีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยด้านวุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้แตกต่างกันดังนี้ 1) วุฒิการศึกษาที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ได้แก่ บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิกการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี วุฒิกศึกษาปริญญาตรี และวุฒิกศึกษาปริญญาโท 2) วุฒิกศึกษาที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ได้แก่ บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทกับปริญญาตรี, บุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกกับวุฒิกศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท โดยค่าเฉลี่ยการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ถึง 4 มากที่สุดคือปริญญาโท น้อยสุดคือปริญญาเอก ดัวยฝ่ายงานที่มีการรับรู้แตกต่างกันดังนี้ ฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ 1) บุคลากรในฝ่ายบริหารแผนและการคลังกับบุคลากรฝ่ายทันตกรรม 2) บุคลากรในฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายเภสัชกรรมและฝ่ายสหเวชศาสตร์ ฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ 1) บุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายบริหารโรงพยาบาล บุคลากรฝ่ายเภสัชกรรมและบุคลากรในฝ่ายสหเวชศาสตร์ 2) บุคลากรฝ่ายบริหารแผนและการคลังกับบุคลากรฝ่ายทันตกรรม ฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือ บุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายงานที่มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 คือบุคลากรฝ่ายการแพทย์กับบุคลากรฝ่ายบริหารโรงพยาบาลและบุคลากรฝ่ายการพยาบาล โดยค่าเฉลี่ยการรับรู้ของฝ่ายงานในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 มากที่สุดคือ ฝ่ายสนับสนุนบริการ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 คือ ฝ่ายบริหารโรงพยาบาล ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 ฝ่ายการพยาบาล ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 ฝ่ายการพยาบาลและฝ่ายที่มีค่าเฉลี่ยในการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ถึง 4 น้อยที่สุด คือ ฝ่ายการแพทย์ ในส่วนของอายุการปฏิบัติงาน (ประสบการณ์การทำงาน) ที่มีการรับรู้แตกต่างกัน ดังนี้ 1) บุคลากรที่มีอายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับบุคลากรที่มีอายุงาน 0-3 ปี และบุคลากรที่มีอายุงาน 8-11 ปี มีการรับรู้ประเด็น

ยุทธศาสตร์ที่ 1 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 2) บุคลากรที่มีอายุงาน 16 ปีขึ้นไป กับบุคลากรที่มีอายุงาน 4-7 ปี มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 3) บุคลากรที่มีอายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับบุคลากรที่มีอายุงาน 0-3 ปี บุคลากรที่มีอายุงาน 4-7 ปี และบุคลากรที่มีอายุงาน 8-11 ปี มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ 4) บุคลากรที่มีอายุงาน 16 ปีขึ้นไปกับบุคลากรที่มีอายุงาน 4-7 ปี มีการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าเฉลี่ยการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ถึง 4 มากที่สุดคืออายุงาน 16 ปีขึ้นไป และค่าเฉลี่ยการรับรู้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 น้อยที่สุด คือ อายุงาน 8-11 ปี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 และ 4 คือ อายุงาน 4-7 ปี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ อายุงาน 0-3 ปี

หากวิเคราะห์ในวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์คุณธรรม พันธกิจ ค่านิยม และด้านประเด็นยุทธศาสตร์ได้ว่าส่วนใหญ่การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์เมื่อจำแนกตามปัจจัยบุคคลด้านเพศและประเภทบุคลากรจะเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดปัจจัยส่วนบุคคลก็ลงไปถึงด้านฝ่ายงาน ด้านอายุงาน และด้านวุฒิการศึกษา พบว่า การรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่เป็นตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ เนื่องจากการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละบุคคลอาจจะมีการรับรู้มากหรือน้อยต่างกันออกไป นอกจากนี้ บุคลากรได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การสื่อสารถึงความหมายของแผนยุทธศาสตร์ยังไม่ทั่วถึงในกลุ่มบุคลากรระดับปฏิบัติการและควรมีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรให้มีความหลากหลายช่องทางมากขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วรรณพันธุ์ อ่อนแย้ม (2558) นั่นคือสาเหตุการไม่รับรู้ ต่อแผนยุทธศาสตร์องค์กรมาจากผู้บริหารไม่ได้มีการถ่ายทอดให้แก่พนักงานระดับปฏิบัติการ จึงทำให้พนักงานไม่ทราบถึงแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรได้ชัดเจน นอกจากนี้หากผู้บริหารขององค์กรคาดหวังให้บุคลากรทุกคนมีการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ที่ใกล้เคียงกันหรือเท่ากันนั้น อาจต้องสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจในแผนยุทธศาสตร์ เช่น บุคลากรต้องเข้าใจถึงหน้าที่การปฏิบัติงานของตนเองให้ชัดเจน เพื่อได้ทราบว่าหน้าที่ในการทำงานของตนเองนั้นมีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ใดขององค์กร ซึ่งจะทำให้บุคลากรมีความรู้สึกว่ามันเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้องค์กรไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

10. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ทำให้ทราบถึงการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 ของบุคลากรโรงพยาบาลธรรมศาสตร์ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บุคลากรเข้าใจถึงทิศทางการขับเคลื่อนขององค์กรเพื่อให้บุคลากรได้พัฒนาระบบงานในส่วนต่างๆ ไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ ทำให้หน่วยงานในโรงพยาบาลได้มีโอกาสให้ข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องแผนยุทธศาสตร์ เพื่อให้งานนโยบายและแผนและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันได้นำข้อเสนอแนะนั้นๆ ไปพัฒนาคุณภาพระบบงาน เพื่อให้มีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรได้ชัดเจนและทั่วถึงทุกคน ทั้งนี้ การสื่อสารข้อมูลด้านแผนยุทธศาสตร์เดิมอาจมีทั้ง 2 ลักษณะนั่นคือ การสื่อสารอย่างเป็นแบบทางการ เช่น สื่อสารผ่านบันทึกข้อความ หนังสือเวียน และการประชุมหรือโครงการต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับแผนยุทธศาสตร์โรงพยาบาล ส่วนการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการนั้น เช่น สื่อสารผ่านทางไลน์แอปพลิเคชันในกลุ่มบุคลากร แจกแผ่นพับในการอบรมหรือประชุมต่างๆ ในโรงพยาบาล ซึ่งหากมีรูปแบบการสื่อสารในรูปแบบ Infographic เกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและอาจเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นการรับรู้ต่อแผนยุทธศาสตร์มากยิ่งขึ้นก็เป็นได้ รวมถึงผู้อำนวยการฝ่ายงานและหัวหน้างานให้ความร่วมมือในการสื่อสารลักษณะจากบนลงล่าง (จากผู้บังคับบัญชาไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา) โดยถ่ายทอดเกี่ยวกับนโยบายของผู้บริหารของโรงพยาบาลที่ได้รับฟังจากในการประชุมต่างๆ ของโรงพยาบาลมายังผู้ปฏิบัติงานก็สามารถทำให้บุคลากรมีการรับรู้และเข้าใจแล้วช่วยกันในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายตามแผนยุทธศาสตร์ได้

เอกสารอ้างอิง

- ดวงกลม ทองอยู่. (2559). การรับรู้ทางสังคมกับความเป็นจริงทางสังคม: ความต่างที่พึงระวัง. *วไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 6(1), 139–149.
- นภดล ร่มโพธิ์. (2561). *พัฒนาองค์กรและชีวิตด้วยแนวคิด OKRs*. นนทบุรี: บริษัท เอ็นพี อินเทลลิเจนซ์ จำกัด
- เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฐ์. (2553). พฤติกรรมผู้บริโภคมีส่วนในการตัดสินใจในการกระทำกิจกรรมทางการตลาด. *For Quality Management*, 16(148), 96–101.
- โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ. (2559). *รายงานประจำปี 2559 โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ*. ปทุมธานี: บริษัทแกรนอาร์ตจำกัด
- ฤทธิ์เดช สุตา และคณะ. (2557). การรับรู้และการปรับตัวของเกษตรกรบนพื้นที่สูงต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ. *แก่นเกษตร*, 42(ฉบับพิเศษ 2), 190–197.
- วรรณพันธุ์ อ่อนแย้ม. (2558). การรับรู้แผนยุทธศาสตร์วิทยาลัยนานาชาติมหาวิทยาลัยมหิดลของพนักงานระดับปฏิบัติการ. *Mahidol R2R e-journal*, 2(2), 65–76.
- วิรัช มั่นในบุญธรรม. (2559). การสร้างเสริมสุขภาพไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสาธารณสุขขอนแก่น*, 28(330), 4–7.
- ศิริพล เจียมวิจิตร. (2558). *การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าตราสินค้าของผู้บริโภค กรณีศึกษา ศูนย์การค้าส่ง เดอะฮับ รังสิต จังหวัดปทุมธานี*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. (2553). *การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาตามนโยบายของสภามหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2553*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักงานนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2558). *ผลสำรวจการรับรู้และเข้าใจทิศทางองค์กรของสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สุรพงษ์ ชูเดช. (2558). *คู่มือการเรียนรู้รายวิชาจิตวิทยาทั่วไป*. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2560, จาก <http://eu.lib.kmutt.ac.th/elearning/Courseware/SSC231/content.html>

ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมือง ตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน¹

อนันตพร อุปถัมภ์², ปฐม อุ่นอบ³, และชัชฎาภรณ์ ขาวแมนจันทร์⁴

Received: March 27, 2019

Revised: August 2, 2019

Accepted: August 30, 2019

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์กับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากข้าราชการตำรวจกองร้อยปฏิบัติการ จำนวน 400 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา ประกอบการสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มผู้บริหารภายนอกหน่วย ผู้บริหารภายในหน่วย และผู้บังคับกองร้อยปฏิบัติการ รวม 29 คน รวมถึงสัมภาษณ์เพื่อให้ข้อมูลเพิ่มเติม ผลการศึกษาพบว่า ระดับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ด้านคุณภาพการให้บริการของตำรวจตระเวนชายแดนในการป้องกันและปราบปรามจับกุม ผลักดัน ผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองประสบผลสัมฤทธิ์มาก และพบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กรมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการมากที่สุด นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เรื่อง ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมือง ตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

² ผู้บังคับหมู่ ฝ่ายอำนวยการ 3 กองบังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรุงเทพฯ 10400 อีเมล: ming05_@hotmail.com

³ ผู้กำกับการ ฝ่ายอำนวยการ 3 กองบังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรุงเทพฯ 10400 อีเมล: patom46@gmail.com

⁴ สารวัตร ฝ่ายอำนวยการ 3 กองบังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรุงเทพฯ 10400 อีเมล: chachadakorn20@hotmail.com

กับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ คู่ที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์กร
แนวทางในการพัฒนา คือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรทุกระดับหัวหน้าหน่วยและ
ระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน โดยใช้งานมวลชนสัมพันธ์ งานกิจการพลเรือนเป็นเครื่องมือสำคัญ
ในการสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจ รวมถึงการทบทวนการกำหนดนโยบายในการขอรับ
การสนับสนุนทรัพยากรการบริหารจากหน่วยเหนือให้เพียงพอ เหมาะสมกับภารกิจและข้อจำกัด
ของสภาพพื้นที่ชายแดน

คำสำคัญ ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการ, การลักลอบหลบหนีเข้าเมือง, พื้นที่ชายแดน
ไทย-เมียนมา, กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

Effectiveness of Illegal Smuggled Immigration Management on the Thai-Myanmar Bordered Natural Lines of the Border Patrol Police Bureau

Anuntaporn Upatump⁵, Patom Oon-Ob⁶, and Chachadakorn Kaomanchan⁷

Abstract

This paper aims to study the effectiveness of the smuggled immigration management on the Thai-Myanmar natural border lines, including the affecting factors achievement and the relationship between the influencing factors and the achievement of management. Mixed methods was used to conduct the research (Quantitative research and Qualitative research). The size of sampler was 400 questionnaires surveyed from operation police officers company (Commissioned officers and Non-commissioned officers). Descriptive statistics also derived from total of 29 interviewers included, the key informant by in-depth interviews got from external executives, internal executives and operation company commanders included group seminar. The research result found that, the top level of administrative achievement on the issue of smuggled immigration was the quality of service from border patrol police to prevent, suppress, arrest and impel smugglers. It also found that, the most effected factor to manage was the culture of organization. In addition, the relationship between influencing factor and result of achieve management on the issue of smuggled immigration showed that, the highest relationship was leadership with organization development. The recommendation for development of border area management should focus on development of operation staffs, community relation and civil affairs are the key

⁵ Squad Leader of General Staff Sub-Division, General Staff Division, The Border Patrol Police Bureau, Bangkok 10400. E-mail: ming05_@hotmail.com

⁶ Superintendent of General Staff Sub-Division 3, General Staff Division, The Border Patrol Police Bureau, Bangkok 10400. E-mail: patom46@gmail.com

⁷ Inspector of General Staff Sub-Division 3, General Staff Division, The Border Patrol Police Bureau, Bangkok 10400. E-mail: hachadakorn20@hotmail.com

tools for support mission of intelligence news, networking and participation of people in area.

Keywords Effectiveness Management, Illegal Smuggled Immigration, Thai-Myanmar Bordered Natural Lines, Border Patrol Police Bureau

1. บทนำ

จากการจัดอันดับสถานการณ์การค้ามนุษย์ (Trafficking in Persons Report: TIP) ของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาของ 188 ประเทศทั่วโลก เปรียบเทียบกับมาตรฐานในการจัดการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ เทียร์ 1 เทียร์ 2 เทียร์ 3 ที่ต้องจับตามองและเทียร์ 4 โดยประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศต้นทาง ทางผ่าน และปลายทางของขบวนการค้ามนุษย์ ถูกจัดให้อยู่ในระดับเทียร์ 3 (ปี พ.ศ. 2557-2558) หรือระดับต่ำสุดของกลุ่มประเทศที่ดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของกฎหมายว่าด้วยการปกป้องเหยื่อการค้ามนุษย์ (Trafficking Victims Protection Act of 2000) ของสหรัฐอเมริกา และไม่ได้ใช้ความพยายามอย่างมีนัยสำคัญที่จะแก้ไขปัญหา จึงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของไทยในเวทีโลก พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี จึงกำหนดนโยบายและให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์อย่างจริงจังต่อเนื่องครอบคลุมทุกมิติ โดยใช้มาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญชั่วคราว ในปี พ.ศ. 2557 เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน บูรณาการระบบการทำงานของทุกกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2560) และผลพวงจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ การขับเคลื่อนด้านสิทธิมนุษยชน การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และการค้าเสรีที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในปัจจุบัน รวมทั้งการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเต็มรูปแบบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ผลักดันให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพิ่มขึ้น ประกอบกับประชากรโลกเข้าสู่สังคมสูงวัย (Aging Society) เป็นปัจจัยนำไปสู่การขาดแคลนกำลังแรงงานในระยะยาว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555, น. 6)

ประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ คือ เมียนมา ลาว กัมพูชาและมาเลเซีย ทั้งทางบกและทางน้ำเป็นระยะทางยาว ทำให้การติดต่อค้าขาย การเดินทางข้ามไปมาหาสู่กันได้สะดวก จากสภาพเศรษฐกิจของไทยที่เติบโตอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่อยู่ในภาวะขาดแคลนแรงงานระดับล่าง หรือแรงงานไร้ฝีมือจำนวนมาก เนื่องจากโครงสร้างประชากรไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้สัดส่วนกำลังแรงงาน (Work Force) เริ่มลดลง แรงงานไทยส่วนหนึ่งมีการศึกษาสูงและมีทัศนคติเลือกงานมากขึ้น ประกอบกับมีนโยบายรัฐไทยบางอย่างที่เอื้อประโยชน์สิทธิให้กับเด็กต่างด้าวสามารถเรียนฟรีถึงภาคบังคับ และการให้บริการสาธารณสุขตามหลักมนุษยธรรม ในขณะที่สถานการณ์ความรุนแรงทางการเมืองและความไม่สงบภายในประเทศเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ภายใต้ระบบการปกครองที่ไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะประเทศเมียนมา ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา จึงเป็นทั้งปัจจัยผลักดัน และโอกาสทำให้แรงงานเมียนมาอพยพย้ายถิ่นฐานหลั่งไหลเข้ามาใน

ประเทศไทย เพื่อหางานทำและแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า และความต้องการแรงงานเมียนมาของประเทศไทยจำนวนมากนี้เอง ทำให้เกิดขบวนการนำพาแรงงานเมียนมาเข้ามาผิดกฎหมาย และหลายกรณีเชื่อมโยงไปถึงขบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2560, น. 1)

แรงงานเมียนมาส่วนใหญ่มักใช้ช่องทางธรรมชาติ (Nature Pass) ที่มีจำนวนมากกว่า 2,000 ช่องทาง เป็นช่องทางลักลอบผ่านเข้า-ออกประเทศไทย เนื่องจากเป็นช่องทางเดินเท้าไปมาหาสู่กันในลักษณะเครือญาติ ตั้งแต่สมัยโบราณและไม่ได้ถูกประกาศให้เป็นจุดผ่านแดนที่ขอบด้วยกฎหมายใดๆ ตลอดแนวชายแดนไทย-เมียนมา เป็นระยะทางยาวประมาณ 2,401 กิโลเมตร ครอบคลุม 10 จังหวัดชายแดน ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี ชุมพร และ 1 ชายฝั่งทะเล คือ ระนอง ด้วยลักษณะทางกายภาพของช่องทางธรรมชาติ ตลอดแนวชายแดนไทย-เมียนมา ซึ่งเต็มไปด้วยป่า ภูเขาสูงชัน มีลำน้ำเป็นเส้นแบ่งเขตที่ไม่มีความชัดเจน ทำให้มีโอกาสมลอบซ่อนเพื่อให้อพยพหนีจากการตรวจตราของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนได้โดยง่าย ในขณะที่จำนวนกำลังพลของตำรวจตระเวนชายแดนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดนดังกล่าวมีจำนวนเพียงร้อยละ 52 ของอัตราบรรจุ ทำให้การเฝ้าระวัง ดูแลตรวจตรา สกัดกั้น การลักลอบผ่านเข้าออกของคนและสิ่งผิดกฎหมายในพื้นที่ชายแดนไทยเมียนมาไม่ทั่วถึง (กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, 2560, น. 26) ประกอบกับ ตามชุมชนชายแดนไทยเมียนมา เป็นที่พักอาศัยของชนกลุ่มน้อยต่างๆ หลายเชื้อชาติ มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมประเพณี ภาษา และศาสนา ซึ่งชนกลุ่มน้อยดังกล่าวมีฐานะยากจนคอยให้ความช่วยเหลือด้านแหล่งพักพิง หลบซ่อนแก่ผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมือง หรือร่วมขบวนการกระทำความผิดโดยเป็นนายหน้าจัดหาแรงงานผิดกฎหมายเข้าสู่ประเทศไทย จึงเป็นอีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีปริมาณการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองชาวเมียนมาผ่านตามช่องทางธรรมชาติเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก (กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, 2560, น. 15) และส่งผลกระทบต่อประเทศไทย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังคม อาทิ ปัญหาด้านอาชญากรรมและยาเสพติด คนไทยอยู่ด้วยความกลัวภัยและความหวาดระแวง 2) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม คือ ชุมชนสกปรก ขยะมีจำนวนมากขึ้น ผู้หญิงและเด็กเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อทางการค้ามนุษย์ 3) ด้านสาธารณสุข ผู้หลบหนีเข้าเมืองบางส่วนเป็นพาหะนำโรคใหม่เข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะโรคที่เคยควบคุมได้แล้ว เช่น มาลาเรีย วัณโรค เหาช้าง ไข้เลือดออก ไข้หวัดหลังแอนและโรคเรื้อน ทำให้รัฐบาลต้องเสียงบประมาณในการจัดการกับปัญหาเหล่านี้ และต้องแบกรับภาระสูง เพราะมีผู้มาใช้บริการจำนวนมาก และ 4) ด้านความมั่นคง มีผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองเข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยผิดกฎหมาย อาศัยอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ โดยไม่ทราบจำนวนและที่พักอาศัยที่มีอยู่จริง ขณะเดียวกัน

การบริหารจัดการกับผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงประเทศอย่างเลี่ยงไม่ได้ (วรรณโชค ไชยสะอาด, 2560) ผู้หลบหนีเข้าเมืองส่วนใหญ่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานไทยขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้อง จำนวนประมาณ 1.42 ล้านคน และสัญญาติเมียนมาเป็นแรงงานที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องมากที่สุด จำนวน 992,983 คน และยังไม่ได้รับอนุญาตถูกต้องอีกจำนวน 3,624 คน (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559, น. 2)

กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (บข.ตชด.) เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีภารกิจหลักในการดูแลเฝ้าระวังการลักลอบของคน สิ่งของ ยานพาหนะ และการบริการต่างๆ ที่ผ่านเข้า-ออกตามแนวชายแดนในช่องทางธรรมชาติที่อยู่ในความรับผิดชอบของตำรวจตระเวนชายแดน ที่มีพรมแดนธรรมชาติป่าเขา และแม่น้ำกั้นกลางระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงต้องบริหารจัดการปัญหาด้วยการป้องกันและปราบปรามผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองดังกล่าว โดยศึกษาสภาพปัญหาและสถานการณ์ในภาพรวมของพื้นที่ชายแดนในปัจจุบัน ผลสัมฤทธิ์ของภารกิจในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองมีความสอดคล้องกับพื้นที่และสถานการณ์ตามแนวชายแดน และปัจจัยที่มีอิทธิพลที่ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของภารกิจรวมถึงอุปสรรคในการปฏิบัติการกิจ เพื่อนำผลของการศึกษาครั้งนี้มาปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของการบริหารจัดการการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ ตลอดจนพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการให้รู้เท่าทันกับพัฒนาการของการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย พัฒนาระบบฐานข้อมูลคนเข้าเมืองและผู้หลบหนีเข้าเมืองให้มีความทันสมัยเป็นปัจจุบัน สามารถเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพได้

2. แนวคิดและทบทวนวรรณกรรม

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายคน ย้ายถิ่นฐานระหว่างประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้นโดยผิดกฎหมาย และส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข และความมั่นคงทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนเป็นประตูด่านแรกในการเข้า-ออกที่ได้รับผลกระทบอย่างเลี่ยงไม่ได้ (รวี ชื่นชม, 2558, น. 2) ขณะเดียวกันประเทศไทยประสบปัญหากับผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย (แรงงานต่างด้าว, การค้ามนุษย์) กลุ่มต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยเส้นทางผ่านเข้า-ออกตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนเป็นหลัก และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ และ

แนวทางดำเนินการแก้ปัญหาที่ผ่านมาของแต่ละส่วนราชการยังมีลักษณะแยกส่วนตามกลุ่มปัญหา ส่งผลให้การแก้ปัญหาในภาพรวมขาดเอกภาพและประสิทธิภาพ จึงทำให้ปัญหาดังกล่าวกระทบต่อความมั่นคงของชาติและความสงบสุขเรียบร้อยของสังคม (สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, 2558, น.15) ซึ่งการขับเคลื่อนจัดระบบการบริหารจัดการชายแดนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการข้ามพรมแดน ปรับปรุงกลไกและพัฒนาศักยภาพการตรวจคนเข้าเมือง ติดตาม ตรวจสอบการเข้า-ออกตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์การขับเคลื่อนนโยบาย ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการชายแดน ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ด้วยเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน ที่ส่งผลให้รูปแบบสถานการณ์ชายแดนเปลี่ยนไป ประกอบกับการเรียนรู้ไม่เท่าทันสถานการณ์ของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนขาดแคลนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาพื้นที่ชายแดน ที่กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนหันกลับมาทบทวนวรรณกรรมปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ การปฏิบัติหน้าที่ ภารกิจ และสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนดังต่อไปนี้

ผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชายแดน ซึ่งนำแนวคิดของคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) พ.ศ. 2558 ให้ส่วนราชการทุกหน่วยนำตัวชี้วัด 4 มิติ 4 ด้านนี้ ไปประเมินผลการปฏิบัติราชการประจำปี ดังนี้

(1) ด้านประสิทธิผลตามพันธกิจ ประเมินผลจากภารกิจที่ได้รับมอบหมายเกิดผลสัมฤทธิ์ตามแผนการปฏิบัติงานประจำปีของหน่วย ประชาชนมีความเชื่อมั่นตำรวจตระเวนชายแดน และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานและเป็นเครือข่ายของตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจตระเวนชายแดนปฏิบัติหน้าที่ยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

(2) ด้านคุณภาพการให้บริการ ประเมินคุณภาพจากสังคม ชุมชนชายแดน มีสันติสุข และมีความมั่นคงปลอดภัย ประชาชน เครือข่ายชายแดน และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของตำรวจตระเวนชายแดน

(3) ด้านประสิทธิภาพของการปฏิบัติราชการ ประเมินจากข้อมูลเชิงสถิติแหล่งข่าวที่นำไปสู่การจับกุมได้ ทั้งด้านความมั่นคงและด้านอาชญากรรม มีกระบวนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนมีมาตรฐาน ตอบสนองนโยบายหน่วยเหนือ โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีประสิทธิภาพ และ

(4) ด้านการพัฒนาองค์กร ประเมินจากนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเสริมศักยภาพในการปฏิบัติการกิจร่วม และใช้ในการประชาสัมพันธ์ การจัดหาครุภัณฑ์อาวุธยุทโธปกรณ์ ยานพาหนะที่มีมาตรฐาน ทันสมัย และเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชายแดนนั้น ได้ทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการหลายๆ ท่าน เช่น สุธี ขวัญเงิน (2559, น. 68, 199), อัมพร อารังลักษณ์ (2553, น. 103), หวน พันธุ์พันธ์ (2549, น. 41), จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2541, น. 1-3), เพ็ญรัตน์ วิเศษปรีชา (2550, น. 13), สมเดช สีแสง (2545, น. 539), เปรมชัย สโรบล (2550, น. 40), กรรณก จรัสหิรัญปรีดา (2553, น. 40), พิชายา พันธ์แพ (2554, น. 34) แล้วได้สรุป 8 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการในการศึกษา ดังนี้

(1) การวางแผน (Planning) ระบุจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน เข้าใจง่าย และเฉพาะเจาะจง วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน แผนระยะยาวและแผนระยะสั้น โดยใช้ต้นทุนน้อยแต่ได้ผลมาก

(2) การจัดองค์การ (Organizing) เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจเลือกให้บริการที่เหมาะสมตามลักษณะปัญหา และความต้องการของประชาชน ผู้รับบริการโดยตรงทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ เพื่อให้การบริการประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) การประสานงาน (Coordinating)

(4) การควบคุมติดตาม (Track Control) ต้องอาศัยข้อมูลและการติดต่อสื่อสารที่ถูกต้อง สมบูรณ์ การประสานงาน ระยะเวลา การยืดหยุ่น และความประหยัด

(5) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) เพื่อแสวงหาการวิเคราะห์ การจัดเก็บ การจัดการ และการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน

(6) วัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) บ่งบอกถึงความสำเร็จภายในองค์กร ประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมปรับตัว (Adaptability Culture) เน้นการปรับตัวยืดหยุ่นเข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอกและสามารถเปลี่ยนแปลงสนองความต้องการของลูกค้าได้ดี 2) วัฒนธรรมมุ่งผลสำเร็จ (Achievement Culture) การตอบสนองความต้องการของลูกค้า เฉพาะกลุ่ม ไม่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว เน้นการทำงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน 3) วัฒนธรรมเครือญาติ (Clan Culture) การพยายามให้สมาชิกองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในองค์กรเพื่อช่วยในการตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อม 4) วัฒนธรรมแบบราชการ (Bureaucratic Culture) มุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างความร่วมมือ ประเพณีที่สืบทอดต่อกัน นำไปสู่การกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ

(7) ทรัพยากรการบริหาร (Resource Management) ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการองค์การ แบ่งออกเป็น 4 ด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร คือ ด้านบุคลากร การจัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับงาน ฝึกอบรม เพื่อพัฒนาขีดความสามารถทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การธำรงรักษาบุคลากรให้ปฏิบัติงานอย่างมีความสุข โดยจัดสวัสดิการที่ดี ให้ค่าจ้าง ค่าตอบแทนที่เหมาะสม จนกระทั่งพ้นจากการปฏิบัติงานหลังเกษียณ งบประมาณ การบริหารงบประมาณ ได้แก่ การควบคุม งบประมาณ การเบิกจ่ายเงิน การตรวจสอบ การใช้จ่ายเงิน และการรายงานผลวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ เป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารงาน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการ การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ คอยควบคุมการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

(8) ภาวะผู้นำ (Leadership) ประกอบด้วย 1) ผู้นำแบบเผด็จการ (Autocratic Style) ผู้นำผู้กำหนดนโยบาย เทคนิควิธีการทำงานแต่ละกิจกรรมจะถูกสั่งการแต่ละอย่าง และคอยกำกับผู้ทำงานแต่ละคน 2) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Style) นโยบาย กิจกรรมต่างๆ จะกำหนดขึ้นโดยผ่านการปรึกษาและตัดสินใจจากกลุ่ม ผู้นำให้แนวทางเลือก สมาชิกในกลุ่มมีโอกาสเลือกผู้ทำงานร่วม และแบ่งงานภายในกลุ่ม วิถีตกลงกันเอง 3) ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-Faire) กลุ่มหรือแต่ละคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ ผู้นำจะจัดหาวัตถุดิบให้และคอยให้ข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อต้องการ ผู้นำไม่เข้ายุ่งเกี่ยวใดๆ

ดังนั้น การทำความเข้าใจการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติงานของตำรวจตระเวนชายแดนด้วยมาตรการป้องกันและปราบปราม เป็นการบริหารจัดการภายในองค์กร เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงสภาพปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติภารกิจตามพื้นที่ชายแดน ภายใต้ภาวะกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ชายแดนอย่างไรบ้าง เพื่อนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และอธิบายความเชื่อมโยงบนหลักการตามแนวคิดทฤษฎีอย่างเป็นเหตุและผล งานวิจัยนี้จึงเป็นผลการศึกษาทั้งเชิงทัศนคติและข้อเท็จจริง เพราะกลุ่มตัวอย่างที่แสดงความคิดเห็นต่อข้อคำถามต่างๆ เป็นข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ที่ศึกษาหรืออยู่ในพื้นที่หน้าแนวชายแดน ประกอบกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้บริหารที่มีความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ผ่านการทำงานด้านพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นผู้บริหารภายในของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเอง และผู้บริหารจากภายนอกที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน ที่ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็นทั้ง 2 ส่วนมายืนยันต่อประเด็นคำถามให้ชัดเจน และสัมภาษณ์กลุ่มโดยนำผลการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มาเพื่อพิจารณาสรุปผลอีกครั้ง เพื่อป้องกันการมีอคติต่อข้อมูลที่ได้รับ

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- (1) ประเมินผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน
- (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน
- (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางสังคมศาสตร์ โดยรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพจากข้าราชการตำรวจโดยตรง ร่วมกับหน่วยงานบูรณาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการร่วมกัน ในช่วงระหว่างเดือน 1 ตุลาคม พ.ศ. 2560 – 30 กันยายน พ.ศ. 2561 ประกอบกับการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ เพื่อหาระดับผลสัมฤทธิ์ ปัจจัยที่มีอิทธิพล และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ในสังกัดกองร้อยปฏิบัติการติดพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา 10 จังหวัด และ 19 กองร้อยปฏิบัติการ จำนวนประชากร 2,127 คน โดยใช้สูตร Taro Yamane (1973, p. 727, 1088) กำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ในการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

โดยที่	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	ขนาดของประชากร
	e	คือ	ค่าความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งกำหนดให้เท่ากับร้อยละ 5 (0.05%)

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

$$N = \frac{2,127}{1+(2,127) \times (0.05)^2}$$

$$n = 336.71$$

ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 336.71 คน เพื่อความน่าเชื่อถือและความถูกต้องในข้อมูลมากยิ่งขึ้น คณะวิจัยจึงเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน จากนั้นสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม Cluster Sampling (Thompson, 1990, pp. 1050-1059) โดยใช้พื้นที่เป็นหน่วยของการสุ่ม เพื่อหาจำนวนตัวอย่างในแต่ละสังกัด ตามสัดส่วนจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชั้นสัญญาบัตร จำนวน 94 คน และชั้นประทวน จำนวน 306 คน ตามสูตรดังนี้

โดยที่ n_1 คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N_i คือ จำนวนประชากรในแต่กองร้อย

N คือ จำนวนประชากรทั้งหมด

N คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

$$n_1 = \frac{N_i}{N} \times N$$

เช่น	กองร้อยปฏิบัติการ 327	มี N_i จำนวน 170 คน
	กองร้อยปฏิบัติการ 19 กองร้อย	มี N จำนวน 2,127 คน
	กองร้อยปฏิบัติการ	มี n จำนวน 400 คน
	แทนค่าสูตร n_1	= (170/2,127)X400
		= 31.96 ปัดเป็น 32 คน

ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนกลุ่มผู้บริหารที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Criterion-Based Selection) เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและสามารถให้ข้อมูลในเรื่องภารกิจ พื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา และปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองได้ดีที่สุด โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริหารภายนอก คือ ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 5, 6, 7, 8 และผู้บัญชาการตรวจคนเข้าเมือง จำนวน 5 ท่าน 2) ผู้บริหารภายใน คือ ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, รองผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, รองผู้บังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1, ผู้บังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 3, ผู้บังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 จำนวน 5 ท่าน และ 3) ผู้บังคับกองร้อยปฏิบัติการ จำนวน 19 คน รวมทั้งสิ้น 29 คน และข้อมูลจากการสนทนาแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) กำหนด จำนวน 23 คน ได้แก่ ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, รองผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 7 ท่าน, ผู้บังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1-4 จำนวน 4 ท่าน, ผู้บังคับการอำนวยการ, ผู้บังคับการฝ่ายสนับสนุน, รองผู้บังคับการอำนวยการ และผู้กำกับการอำนวยการ จำนวน 12 ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดน อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ รวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3 ประเภท ได้แก่ 1) แบบสอบถามการเข้าถึงข้าราชการตำรวจกองร้อยปฏิบัติการในพื้นที่ที่ติดชายแดนไทย-เมียนมา เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา 2) แบบสัมภาษณ์ตัวแทนผู้บริหาร 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหารภายนอก กลุ่มผู้บริหารภายใน และกลุ่มผู้บังคับกองร้อยปฏิบัติการ 3) ประชุมสนทนาแบบเจาะจง เป็นตัวแทนกลุ่มผู้บริหารที่รับผิดชอบแผนงาน โครงการ และกิจกรรมในการดำเนินงานตามแผนประจำปี เพื่อพิจารณาถ่วงถ่วงข้อมูลผลการศึกษาที่ได้จากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ว่ามีประเด็นใดควรปรับแก้ไขและเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ในส่วนของขั้นตอนการดำเนินงานและการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น

ตารางที่ 1 ขนาดกลุ่มตัวอย่างกองร้อยปฏิบัติการติดพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา

หน่วยสังกัด	จังหวัด	สัญญาบัตร	ประทวน	รวม
กองร้อยปฏิบัติการที่ 134	กาญจนบุรี	2	16	18
กองร้อยปฏิบัติการที่ 135	กาญจนบุรี	2	15	17
กองร้อยปฏิบัติการที่ 136	กาญจนบุรี	3	14	17
กองร้อยปฏิบัติการที่ 137	ราชบุรี	3	16	19
กองร้อยปฏิบัติการที่ 144	เพชรบุรี	5	16	21
กองร้อยปฏิบัติการที่ 145	ประจวบคีรีขันธ์	7	14	21
กองร้อยปฏิบัติการที่ 146	ประจวบคีรีขันธ์	5	17	22
กองร้อยปฏิบัติการที่ 147	ประจวบคีรีขันธ์	7	15	22
กองร้อยปฏิบัติการที่ 327	เชียงราย	8	24	32
กองร้อยปฏิบัติการที่ 334	เชียงใหม่	7	8	15
กองร้อยปฏิบัติการที่ 335	เชียงใหม่	5	10	15
กองร้อยปฏิบัติการที่ 336	แม่ฮ่องสอน	5	11	16
กองร้อยปฏิบัติการที่ 337	แม่ฮ่องสอน	6	7	13
กองร้อยปฏิบัติการที่ 344	ตาก	4	16	20
กองร้อยปฏิบัติการที่ 345	ตาก	5	22	27
กองร้อยปฏิบัติการที่ 346	ตาก	5	22	27
กองร้อยปฏิบัติการที่ 347	ตาก	4	20	24
กองร้อยปฏิบัติการที่ 414	ชุมพร	4	22	26
กองร้อยปฏิบัติการที่ 415	ระนอง	7	21	28
รวม		94	306	400

คณะวิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นมาสร้างเครื่องมือแบบสอบถามให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและนิยามศัพท์แล้วนำเครื่องมือมาทดสอบดังนี้

(1) ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน จำนวน 5 ท่าน โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item-Objective Congruence) ประเมินค่าความสอดคล้องของแบบสอบถามเป็นคำถามรายข้อ ทุกคำถามเท่ากับ 1.00 และแต่ละคำถามคะแนนรวมที่ได้ต้องไม่ต่ำกว่า 0.60 พบว่า ยังมีบางคำถามที่ต่ำกว่า 0.40 ซึ่งคณะวิจัยได้ปรับแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว

(2) ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) นำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว นำมาทดลองใช้ (Try-out) หรือทดสอบ (Pre-test) กับกลุ่มที่ไม่ได้ถูกสุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ทดลองกับผู้ปฏิบัติการฝ่ายอำนวยการส่วนกลาง เคยผ่านงานภาคสนามพื้นที่ชายแดน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์ของ Cronbach's Alpha Coefficient (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2553, น. 34-36) พบว่า ได้คะแนนค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 ในระดับที่น่าเชื่อถือและยอมรับได้

(3) นำเครื่องมือจำนวน 400 ชุด ใช้ตัวแปรชนิดอัตราส่วน (Ratio Scale) โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ ตามเกณฑ์วัดของ Rensis Likert (1981, p. 69) โดยเรียงลำดับการให้ค่าจากน้อยที่สุดไปยังมากที่สุด เครื่องมือแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย แบ่งคำถามออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพ ตำแหน่ง อายุตัว อายุงานในตำแหน่งปัจจุบันระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และสังกัด

ส่วนที่ 2 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน ประกอบด้วย 1) การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) การประสานงาน 4) การควบคุมติดตาม 5) เทคโนโลยีสารสนเทศ 6) วัฒนธรรมองค์กร 7) ทรัพยากรการบริหาร 8) ภาวะผู้นำ

ส่วนที่ 3 ระดับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ประกอบด้วย 4 ด้าน 1) ด้านประสิทธิผล 2) ด้านคุณภาพการให้บริการ 3) ด้านประสิทธิภาพ และ 4) ด้านการพัฒนองค์กร

ส่วนที่ 4 ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติชายแดนไทย-เมียนมา

หลังจากนั้น แต่งตั้งผู้ช่วยทีมวิจัย จำนวน 19 คน และฝึกอบรมให้ความรู้ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น จากนั้นผู้ช่วยทีมวิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ตามห้วงเวลาที่กำหนดจากนั้นคณะวิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 29 คน โดยจัดทำตารางปฏิทินการนัดหมายไว้ล่วงหน้า เมื่อรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ส่วนเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปในการประมวลผลดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percent)

ส่วนที่ 2 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน และส่วนที่ 3 ระดับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ส่วนที่ 4 วิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์และทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ ด้วยค่า Pearson Product Moment Correlation Coefficient โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ การแปลผลค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างขนาด 100 ขึ้นไป (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรารณณ์, 2540, น. 97-98)

ส่วนที่ 5 วิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบสมการทำนายของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการโดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้ง 3 กลุ่ม นำมาวิเคราะห์โดยใช้รหัสอักษรและตัวเลขแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในระหว่างเก็บข้อมูลคณะวิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation Method) พร้อมๆ กัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือจากการสัมภาษณ์ โดยการเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ และผู้ให้ข้อมูลต่างคน ได้ข้อมูลที่เหมือนเดิมและไม่เหมือนเดิม และเปลี่ยนผู้เก็บข้อมูลเป็นผู้ช่วยวิจัย ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน วิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกันแต่ได้ผลเหมือนเดิม ด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้เอกสาร ก่อนทำการวิเคราะห์เนื้อหา หลังจากนั้นนำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จากเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในเบื้องต้นการสัมภาษณ์กลุ่ม มาพิจารณากันกรองว่าประเด็นใดควรปรับแก้ไขหรือเพิ่มเติมให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยกลุ่มผู้บริหารที่เป็นเจ้าภาพหลักและรับผิดชอบแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมตามแผนปฏิบัติราชการประจำปี ได้แก่ 1) รองผู้บัญชาการ 2) ผู้บังคับการอำนวยการ 3) ผู้บังคับการฝึกพิเศษ 4) ผู้บังคับการฝ่ายสนับสนุน 5) ผู้กำกับการฝ่ายอำนวยการ 1-8 และ 6) ผู้กำกับการฝ่ายสนับสนุน 1-5 ซึ่งเป็นผู้บริหารที่ไม่ใช่ผู้บริหารกลุ่มสัมภาษณ์และไม่ได้เป็นคณะวิจัย เพื่อรับทราบและหาแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าว และการรายงานผลการศึกษาใช้สัญลักษณ์ตัวอักษรแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่ม คือ กลุ่ม A แทนกลุ่มผู้บริหารภายนอก กลุ่ม B แทนกลุ่มผู้บริหารภายใน และกลุ่ม C แทนกลุ่มผู้บังคับกองร้อยปฏิบัติการ

5. ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นข้าราชการตำรวจฝ่ายปฏิบัติการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นชั้นประทวน อยู่ในตำแหน่งผู้บังคับหมู่ มีอายุตัวระหว่าง 40-49 ปี อายุงานในตำแหน่งปัจจุบันมากกว่า 12 ปี มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท และ 20,001-30,000 บาท ต่อเดือน

5.1 ระดับสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ในภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.84 โดยมีด้านคุณภาพการให้บริการ อยู่ในระดับมากเป็นอันดับ 1 (3.91) รองลงมาตามลำดับ คือ ด้านการพัฒนองค์กร (3.89) ด้านประสิทธิผล (3.82) และด้านประสิทธิภาพ (3.74) เป็นอันดับสุดท้าย โดยทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ด้านคุณภาพการให้บริการ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสูงสุดจากทุกด้าน โดยกองร้อยปฏิบัติการมีความสามารถในการจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับ 1 รองลงมา คือ 1) ประชาชนได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) การลดลงของจำนวนผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ และ 3) การลดของปัญหาต่างๆ จากผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชั้นในของประเทศ เป็นอันดับสุดท้าย

ด้านประสิทธิภาพ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งต่ำสุดจากทุกด้าน โดยกองร้อยปฏิบัติการสามารถจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ 1) ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม คุ่มค่า 2) ปฏิบัติภารกิจด้วยความรวดเร็ว ทันเหตุการณ์ 3) การจัดการปัญหามีมาตรฐานเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน และ 4) การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเสริมการจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ เป็นอันดับสุดท้าย

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา

ตัวแปรตาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ด้านประสิทธิภาพ	3.82	0.727	มาก	3
2. ด้านคุณภาพการให้บริการ	3.91	0.759	มาก	1
3. ด้านประสิทธิภาพ	3.74	0.747	มาก	4
4. ด้านการพัฒนาองค์กร	3.89	0.756	มาก	2
ภาพรวม	3.84	0.747	มาก	-

5.2 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่ค่าเฉลี่ย 3.82 โดยมี ด้านวัฒนธรรมองค์กร (4.31) อยู่ในระดับมากที่สุดเป็นอันดับ 1 รองลงมาตามลำดับ คือ ด้านการวางแผน (4.02) ด้านการจัดองค์กร (3.93) ด้านภาวะผู้นำ (3.92) ด้านการควบคุมติดตาม (3.89) ด้านการประสานงาน (3.73) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (3.42) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านทรัพยากรการบริหาร (3.33) เป็นอันดับสุดท้าย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

ด้านวัฒนธรรมองค์กร ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสูงสุดจากทุกด้าน โดยข้าราชการตำรวจยึดมั่น ดำรงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมองค์กรของตำรวจตระเวนชายแดนในการเคารพพื้นที่ ระบบอาวุโส มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับ 1 รองลงมา คือ 1) การปฏิบัติตามคุณลักษณะของตำรวจตระเวนชายแดน 3 ประการ (ทหาร ตำรวจ พลเรือน) 2) การดำรงชีวิตเรียบง่าย ประหยัด ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) ยึดมั่นในอุดมการณ์ ค่านิยมของตำรวจตระเวนชายแดน และ 4) มีความอ่อนตัวและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้เป็นอันดับสุดท้าย

ด้านทรัพยากรการบริหาร ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งต่ำสุดจากทุกด้าน โดยข้าราชการตำรวจมีความตั้งใจและทุ่มเทในการเฝ้าระวังตรวจตรา ลาดตระเวนป้องกันและปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ 1) กองร้อยปฏิบัติการสามารถจัดสรรทรัพยากรให้กับชุดปฏิบัติงานได้อย่างเพียงพอและสอดคล้องกับความเสี่ยงและโอกาสในการเกิดปัญหา 2) ความเพียงพอของจำนวนข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงาน 3) หน่วยเหนือจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอ เหมาะสม และ 4) มีอาวุธยุทโธปกรณ์ ยานพาหนะที่ทันสมัย เพียงพอและเหมาะสมในการจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองเป็นอันดับสุดท้าย

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมือง

ตัวแปรต้น	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ด้านการวางแผน	4.02	0.692	มาก	2
2. ด้านการจัดองค์กร	3.93	0.690	มาก	3
3. ด้านการประสานงาน	3.73	0.844	มาก	6
4. ด้านการควบคุมติดตาม	3.89	0.719	มาก	5
5. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	3.42	0.903	มาก	7
6. ด้านวัฒนธรรมองค์กร	4.31	0.632	มากที่สุด	1
7. ด้านทรัพยากรการบริหาร	3.33	0.838	ปานกลาง	8
8. ด้านภาวะผู้นำ	3.92	0.739	มาก	4
ภาพรวม	3.82	0.676	มาก	-

5.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ในภาพรวม พบว่า คู่ที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์กร รองลงมาคือ การควบคุมติดตามกับการพัฒนาองค์กร ทรัพยากรการบริหารกับการประสิทธิผลการปฏิบัติราชการ การจัดองค์กรกับการประสิทธิผลตามพันธกิจ เทคโนโลยีสารสนเทศกับการประสิทธิผลการปฏิบัติราชการ การประสานงานกับการประสิทธิผลตามพันธกิจ วัฒนธรรมองค์กรกับการคุณภาพการให้บริการ ส่วนการวางแผนกับการพัฒนาองค์กร มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด ดังนั้น ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในทั้ง 8 ตัวแปร มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา และผลจากการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อทดสอบสมการการทำนายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ ในภาพรวมได้ร้อยละ 75.60 ($R^2 = 0.756$) โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ ในภาพรวมมากที่สุด คือ ภาวะผู้นำ (ID) และรองลงมาคือ วัฒนธรรมองค์กร (CT) การควบคุมติดตาม (CN) ทรัพยากรการบริหาร (AR) เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) การจัดองค์กร (OR) และการประสานงาน (CO) เป็นอันดับสุดท้าย

ตารางที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในกับผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนี
เข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา

	PL	OR	CO	CN	IT	CT	AR	ID	EN	EF	QF	PF	OD	EFF
PL	1	0.738**	0.445**	0.669**	0.370**	0.509**	0.462**	0.576**	0.744**	0.520**	0.541**	0.546**	0.571**	0.602**
OR		1	0.548**	0.757**	0.481**	0.529**	0.579**	0.638**	0.830**	0.642**	0.614**	0.624**	0.636**	0.694**
CO			1	0.560**	0.706**	0.334**	0.554**	0.523**	0.766**	0.617**	0.508**	0.586**	0.473**	0.602**
CN				1	0.541**	0.525**	0.611**	0.690**	0.848**	0.660**	0.674**	0.671**	0.687**	0.743**
IT					1	0.286**	0.709**	0.579**	0.776**	0.634**	0.473**	0.640**	0.534**	0.629**
CT						1	0.376**	0.562**	0.632**	0.510**	0.585**	0.530**	0.570**	0.607**
AR							1	0.681**	0.811**	0.675**	0.569**	0.680**	0.613**	0.700**
ID								1	0.836**	0.707**	0.663**	0.696**	0.763**	0.781**
EN									1	0.798**	0.733**	0.798**	0.769**	0.855**
EF										1	0.772**	0.754**	0.711**	0.892**
QF											1	0.781**	0.749**	0.912**
PF												1	0.793**	0.919**
OD													1	0.899**
EFF														1

6. ผลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผลจากการศึกษาเชิงปริมาณและผลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ จำนวน 29 คน และผลจากการประชุมสัมมนา (Focus Group) ระหว่างผู้บริหารระดับสูงภายในกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 23 คน พบว่า ในภาพรวมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับประเด็น ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบริหารจัดการ ดังนี้

สภาพพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่ เป็นป่าเขาสูง หรือเป็นแม่น้ำเป็นแนวยาว ซึ่งสามารถผ่านเข้า-ออกได้ตลอดแนวชายแดน รวมทั้งในบางพื้นที่มีหมู่บ้านชายแดนของทั้งสองประเทศ จึงมีการเดินทางผ่านเข้า-ออกตามวิถีชาวบ้านในชุมชนชายแดนมาแต่อดีต และขอบเขตพื้นที่ปฏิบัติงานหรือพื้นที่รับผิดชอบของตำรวจตระเวนชายแดน ต้องปฏิบัติการกิจในพื้นที่ที่หน่วยควบคุมทางยุทธการแบ่งมอบให้ดำเนินการ ส่วนในพื้นที่ที่ทหารไม่ได้มอบหมาย ต้องประสานการปฏิบัติก่อนเข้าดำเนินการ ซึ่งบางพื้นที่ตำรวจตระเวนชายแดนไม่ได้ได้รับอนุญาตให้เข้าปฏิบัติงาน ทำให้มีข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน และรับผิดชอบพื้นที่ไม่ครอบคลุมตลอดแนวชายแดน ขณะเดียวกันขาดแคลนทรัพยากรการบริหารทั้งด้านกำลังพลและงบประมาณ เครื่องมืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน รวมถึงการได้รับอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีมาเสริมการทำงานยังมีน้อย และที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น เครื่องมือ C4I ยังมีไม่เพียงพอต่อการใช้งานและไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของสัญญาณเครือข่าย หรือระบบไฟฟ้าเข้าไม่ถึงที่ตั้งหน่วยเป็นต้น ประกอบกับความต้องการแรงงานในประเทศไทยยังคงมีความต้องการแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเป็นจำนวนมาก เนื่องจากประเทศไทยมีประชากรวัยทำงานลดลง เด็กเกิดใหม่ลดลง และประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประกอบกับคนไทยไม่ทำงานในบางประเภท เช่น งานสกปรก งานอันตราย เป็นต้น

ดังนั้น การปฏิบัติการกิจด้านการป้องกันปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนนั้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติไม่ได้มอบหมายภารกิจให้หน่วยรับผิดชอบโดยตรง (เป็นเจ้าภาพหลัก) มีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงฝ่ายสนับสนุนหน่วยงานอื่น ส่งผลให้การปฏิบัติการกิจของหน่วยในเชิงรุกไม่สามารถปฏิบัติได้เต็มที่ และไม่มีการเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดความเชี่ยวชาญได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งถูกลดความสำคัญทำให้ส่งผลกระทบต่อการสนับสนุนงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรและกำลังพลที่จะได้รับการบรรจุเพิ่มเติมของหน่วย ขณะที่เจ้าหน้าที่มีความสับสนในการปฏิบัติงานตามกฎหมายหรือระเบียบคำสั่งใหม่ ที่ให้ผ่อนผันการจับกุมการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองเพื่อมาทำงานโดยใช้บัตรผ่านการทำงานหรือให้ผู้ประกอบการมีหนังสือรับรองการทำงานก็สามารถอยู่ในประเทศได้ รวมทั้งการประกาศยกเลิกหรือมติให้มีการผ่อนผันต่ออย่างเนื่อง ส่งผลทำให้เจ้าหน้าที่สับสนต่อการบังคับใช้กฎหมาย

และการกำหนดมาตรการการปฏิบัติของหน่วย ส่วนการปฏิบัติตามกฎหมายหรือความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องการอำนวยความสะดวกในการส่งกลับประเทศนั้น ยังไม่สามารถประสานความร่วมมือในการใช้กฎหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการรับผู้ถูกส่งกลับและการควบคุมไม่ให้ผู้ที่ถูกส่งกลับเดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทย ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในแง่ของการส่งกลับประเทศแทนการบังคับใช้กฎหมายหรือดำเนินคดีตามกฎหมายไม่เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม และสิ่งสำคัญ คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรให้กับการดำเนินการในการป้องกันปราบปราม การลักลอบหลบหนีเข้าเมืองของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าหน่วยปฏิบัติในสังกัดจะใช้งบประมาณปกติของหน่วยมาเพิ่มเติมให้กับการปฏิบัติภารกิจดังกล่าวแล้วก็ตาม จากข้อสรุปดังกล่าว ร่วมกันพิจารณาหาหรือหาข้อยุติในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้ดังนี้

(1) ควรจะมอบหมายความรับผิดชอบและกำหนดบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจป้องกันปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชายแดนให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนในการดำเนินการตามมาตรการป้องกันปราบปรามอย่างเบ็ดเสร็จ

(2) ในภาวะความขาดแคลนทรัพยากรในการบริหารจัดการปัญหาของตำรวจตระเวนชายแดน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการประสานงานหรือบูรณาการการปฏิบัติในระดับพื้นที่ ช่วยเติมเต็มทรัพยากรการบริหารในส่วนที่ขาดได้ และช่วยลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน

(3) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรภายในองค์กรโดยเฉพาะในระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงาน

(4) ใช้งานมวลชนสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือหลักในการสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของตำรวจตระเวนชายแดน ทั้งในด้านการข่าวและการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมือง

(5) การสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน พิจารณาจัดหาและแจกจ่ายให้หน่วยปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของแต่ละหน่วย เช่น สภาพพื้นที่ปฏิบัติการเป็นพื้นที่ป่าภูเขาสูง แม่น้ำ และชายฝั่งทะเล เป็นต้น

(6) จัดหาเครื่องมือและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยเข้ามาช่วยเสริมในการป้องกันปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและทดแทนกำลังพลที่มีจำกัด และสอบถามความต้องการและปัญหาข้อขัดข้องของหน่วยก่อน เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง

7. อภิปรายผลการศึกษา

ในประเด็นผลสัมฤทธิ์ในการบริหารจัดการปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า ผลสัมฤทธิ์ด้านคุณภาพการให้บริการที่ประกอบด้วยมาตรการป้องกันและปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองชาวเมียนมานั้น ผลสำเร็จของการปฏิบัติการกักขังจาก งานการข่าวและงานกิจการพลเรือนด้านการช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนต่างๆ ให้ประชาชน ชุมชน รวมถึงงานมวลชนสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายในชุมชน หน่วยงานทั้งภายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน จนนำมาซึ่งความเชื่อมั่น ศรัทธาไว้วางใจตำรวจตระเวนชายแดน และเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารและแจ้งเบาะแสจนสามารถสกัดกั้นและจับกุมผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองชาวเมียนมาได้ (Lombardo & Olsen, 2010) ศึกษาตำรวจสร้างสัมพันธ์ภาพกับประชาชนหรือการสร้างปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ช่วยปรับปรุงระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของตำรวจได้ดี (Lee & Lee, 2010) การเป็นตำรวจเพื่อชุมชน (COP) ทำให้ตำรวจมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชายแดน เจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าหน่วยงานภาครัฐอื่น ส่งผลให้เกิดการบูรณาการทำงาน โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมได้ง่าย (สุรศักดิ์ พุทธสุวรรณ, 2557) กลไกความร่วมมือในระดับนโยบายเกิดผลดีต่อความร่วมมือระดับปฏิบัติ สามารถตกลงใจในการแก้ไขปัญหาได้ทันทีและมีความรอบคอบ ซึ่งผลศึกษาเชิงปริมาณข้างต้นสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่เห็นว่า ตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งมีภารกิจหลักในการเฝ้าระวัง ตรวจตรา และป้องกันปราบปรามอาชญากรรม รักษาความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ให้บริการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่เข้า-ออกตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ห่างไกลคมนาคม เข้าถึงยากลำบาก การปฏิบัติงานกับประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว จึงเน้นการประสานงาน การสื่อสาร และสร้างปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก จึงจะเข้าถึงและใกล้ชิดกับประชาชนชุมชนชายแดนได้อย่างรวดเร็ว และได้รับความไว้วางใจจนถึงขั้นให้ความร่วมมือร่วมบูรณาการทำงานต่างๆ ระหว่างกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการจะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ต้องมีปัจจัยภายในเป็นตัวผลักดันหรือขับเคลื่อนการปฏิบัติงานด้านคุณภาพการให้บริการที่เพียงพอและเหมาะสมโดยปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการมากที่สุด โดยเฉพาะการยึดมั่นในอุดมการณ์ของตำรวจตระเวนชายแดน ด้วยการดำรงชีวิตเรียบง่าย ประหยัดตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้ความเคารพรุ่นพี่ ทำงานเป็นทีม เป็นหลักประจำใจในการปฏิบัติงานที่ตำรวจตระเวนชายแดนทุกคนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเข้มแข็ง

จนกลายเป็นจุดแข็งขององค์กร (Muhammad, Abbas, & Fareeha, 2014) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร คือ ความเชื่อมั่นและยอมรับเป้าหมาย ค่านิยมองค์กร ความตั้งใจ พยายาม ความปรารถนาในนามองค์กร (จิรวรรณ บัญวัฒนาภรณ์, 2556) วัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการสูงสุด การเปลี่ยนแปลงตัวผู้บริหารที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมองค์กร ทำให้การสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขาดความต่อเนื่อง ซึ่งผลศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการ **ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร** สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพที่เห็นว่า ตำรวจตระเวนชายแดนเป็นตำรวจที่มีระเบียบวินัยสูง ทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งจนเป็นที่ไว้วางใจ และได้รับการยอมรับจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอใช้กำลังจากตำรวจตระเวนชายแดนในการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงต่างๆ ในพื้นที่รับผิดชอบ

นอกจากนี้ **ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ** มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาองค์กรสูงสุด แสดงให้เห็นว่า ผู้นำที่เข้มแข็ง มีความเป็นมืออาชีพในการทำงานสูง ภาวะผู้นำที่กล้าเปลี่ยนแปลงมาสนับสนุนและพัฒนาองค์กรให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสมได้ (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2556) สะท้อนให้เห็นว่า ผู้บังคับกองร้อย ซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยปฏิบัติการในการบริหารจัดการต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนที่ควบคุม กำกับดูแล ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาคเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน มีวิสัยทัศน์ในการกำหนดเป้าหมาย แผนการปฏิบัติงาน การมอบหมายหน้าที่พิจารณาจากความรู้ความสามารถ พัฒนาความรู้ ทักษะ ยุทธวิธีแบบใหม่อย่างต่อเนื่อง ยอมรับพาหน่วยไปสู่การพัฒนา สอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่เห็นว่าภาวะผู้นำหน่วยของผู้บังคับกองร้อยปฏิบัติการของตำรวจตระเวนชายแดน เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการทุกภารกิจในพื้นที่ชายแดนให้ประสบผลสำเร็จโดยผู้นำต้องมีความรู้ และพร้อมทั้งสติปัญญา ร่างกายและจิตใจที่มีต่อการทำงาน ส่วนปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มีส่วนสำคัญในการเสริมศักยภาพในการปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ชายแดนได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง และอำนวยความสะดวก รวดเร็วในการปฏิบัติงาน รายงานผลการปฏิบัติระหว่างหน่วยปฏิบัติในพื้นที่กับส่วนบังคับบัญชา (ส่วนกลาง) ผ่านระบบควบคุมติดตาม สั่งการ (C4I) ที่ทันสมัย ได้แก่ การประชุมทางไกล, รายงานสถานการณ์จากฐาน ฯลฯ มาใช้ในการปฏิบัติงาน ระบบฐานข้อมูล การเชื่อมโยงฐานข้อมูล เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยร่วมการปฏิบัติงาน แต่อย่างไรก็ดี การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน มีปัญหาอุปสรรคในเรื่องของพื้นที่อับสัญญาณ ไฟฟ้าเข้าไม่ถึง ดังนั้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมเหล่านี้ประกอบด้วยเป็นสำคัญ จึงจะนำเทคโนโลยีมาใช้ได้เต็มศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่เห็นด้วยกับการ

นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยเสริมการปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดนที่มีความยากลำบากในการเข้าถึงพื้นที่ด้วยตนเอง แต่ด้วยข้อจำกัดของระบบไฟฟ้า และสัญญาณอินเทอร์เน็ต การนำเทคโนโลยีมาใช้นอกจากจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานการณ์และประโยชน์ที่จะได้รับอย่างคุ้มค่าแล้วยังต้องคำนึงถึงอุปกรณ์ส่วนควบต่างๆ ประกอบอย่างครบถ้วนด้วย

สำหรับปัจจัยด้านทรัพยากรการบริหาร (คน งบประมาณ อาวุธยุทโธปกรณ์ ยานพาหนะ) ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ด้านประสิทธิภาพการปฏิบัติงานต่ำสุด และสอดคล้องในทิศทางเดียวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการที่พบ คือ ทรัพยากรการบริหารมีอิทธิพลน้อยสุดแสดงให้เห็นว่า ทรัพยากรการบริหารถึงแม้จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการแต่กลับถูกให้ความสำคัญต่ำสุด เพราะปัจจัยทรัพยากรการบริหารที่องค์กรได้รับเป็นนโยบายของหน่วยเหนือ ซึ่งหน่วยปฏิบัติการไม่สามารถต่อรองให้เป็นไปตามความต้องการจริงของหน่วยได้ จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ประสิทธิภาพอยู่ในระดับต่ำสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จีรวิญญ์ บุญวัฒนาภรณ์ (2556) ที่กล่าวว่า ทรัพยากรการบริหาร ด้านบุคลากร จำนวนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานตามภารกิจ บุคคลสูงอายุหมดไฟในการทำงาน การจัดสรรงบประมาณ ไม่เพียงพอ และหลักสูตรการอบรมไม่สอดคล้องกับความต้องการ ขาดความทันสมัย และ Muhammad, Abbas and Fareeha (2014) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อองค์กร คือ ด้านบุคลากร เช่น ความเจริญเติบโตในหน้าที่ ความเป็นเอกลักษณ์ ความโลภและความพอใจได้รับความเชื่อมั่น ส่วนปัจจัยภายใน เช่น ความชื่นชม พพอใจ โดยผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการจัดการแบบอย่างของผู้นำ รางวัลและการชมเชย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้ภาวะองค์กรมองว่า ปัจจัยทรัพยากรการบริหารมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามต่อปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติ อยู่ในลำดับสุดท้ายสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่พบว่า ทรัพยากรการบริหารเป็นปัญหาของทุกระดับหน่วย เป็นเรื่องที่อยู่เหนือการควบคุม สิ่งที่หน่วยพึงกระทำได้ให้ดีที่สุด คือ นำทรัพยากรการบริหารที่ได้รับมาบริหารจัดการภารกิจป้องกันปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองตามช่องทางธรรมชาติสามารถดำรงการปฏิบัติต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง และสร้างความอุ่นใจให้กับประชาชนในพื้นที่ชายแดน ดังนั้น ปัจจัยภาวะผู้นำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบริหารจัดการกับทรัพยากรการบริหารดังกล่าวภายใต้วัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง เพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

8. ข้อเสนอแนะของการวิจัย

8.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติการ

(1) ควรนำข้อมูลไปศึกษาและกำหนดแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการทำงานเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับความต้องการและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

(2) ควรให้ความสำคัญด้านภาวะผู้นำและวัฒนธรรมองค์กรภายในองค์กร เพื่อพัฒนาจุดแข็งให้เป็นโอกาสของหน่วยงาน

8.2 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

8.2.1 ด้านนโยบาย

ผลักดันหรือเสนอแนะกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยรับผิดชอบหลักในการดำเนินการตามมาตรการได้อย่างเบ็ดเสร็จ การป้องกันปราบปรามการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองในพื้นที่ชายแดนของ บช.ตชด. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

8.2.2 ด้านการบริหารจัดการ

(9) กำหนดให้ตำรวจตระเวนชายแดน เป็นหน่วยรับผิดชอบในการประสานงานหรือบูรณาการการปฏิบัติในระดับพื้นที่ ช่วยเติมเต็มทรัพยากรการบริหารในส่วนที่ขาดได้ และช่วยลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ตลอดจนช่วยประหยัดทรัพยากรในภาพรวม

(10) การพัฒนาบุคลากรภายใน โดยเฉพาะระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานต้องให้ความรู้ความสามารถ มีทักษะความชำนาญ เช่น ความรู้กฎหมาย ระเบียบ ตรวจสอบบุคคล และหลักฐานผ่านเข้า-ออกประเทศ การใช้อุปกรณ์ในการตรวจสอบหรือช่องทางในการประสานตรวจสอบหลักฐานบุคคล

(11) จัดสรรงบประมาณเป็นการเฉพาะแต่ละหน่วยให้ถึงกองร้อยปฏิบัติการ โดยตรง ไม่ควรใช้วิธีจัดสรรในอัตราเดียวกัน ทำให้หน่วยขาดแรงจูงใจหรือให้ความสำคัญในการปฏิบัติ น้อยลง

8.2.3 ด้านทรัพยากรและเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงาน

จัดหาและแจกจ่ายทรัพยากรให้หน่วยให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของแต่ละหน่วย เช่น สภาพพื้นที่ปฏิบัติการเป็นพื้นที่ป่า ภูเขาสูง แม่น้ำ และชายฝั่งทะเล ยานพาหนะ รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ รถจักรยานยนต์วิบากขับเคลื่อนสองล้อ เรือหางยาวติดเครื่องยนต์ วิหคสื่อสาร ระบบสัญญาณดาวเทียมที่มีกำลังส่ง และมีเครื่องสำรองไฟหรือเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดเคลื่อนที่ และโดรน

ติดกล้องไร้สาย และระบบเครื่องตรวจสอบลายนิ้วมือที่มีระบบฐานข้อมูลเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นๆ เป็นต้น

8.3 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การวิจัยในครั้งต่อไป

- (1) ควรมีการสำรวจความพึงพอใจของประชาชนในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา
- (2) ควรมีการศึกษาผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการต่อปัญหาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ชายแดนภาคอื่นเพื่อเปรียบเทียบและหาแนวทางแก้ไขปัญหให้เป็นมาตรฐานเดียวกันในการปฏิบัติงาน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรกนก จรัสหิรัญปริดา. (2553). *ตัวแบบการจัดการเพื่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการเครื่องนุ่งห่มขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), สาขาวิชาการจัดการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน. (2560). *แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2553). *การวิเคราะห์สถิติขั้นสูง*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2541). *การจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จิรวรรักษ์ บุญวัฒนาภรณ์. (2556). *ผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการของกองบังคับการปราบปราม กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- เปรมชัย สโรบล. (2550). *ปัจจัยการบริหารที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล, และสุภาพ ฉัตรภรณ์. (2540). *การออกแบบการวิจัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิชาภาพ พันธุ์แพ. (2554). *ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เพ็ญรัตน์ วิเศษปรีชา. (2550). การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การที่ได้รับเลือกเป็นนายจ้างดีเด่นแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาบริษัทพาบริเนท จำกัด. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต), สาขาการพัฒนทรัพยากรมนุษย์และองค์การ คณะพัฒนทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รวี ชื่นชม. (2558). ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาการหลบหนีเข้าเมืองของภาครัฐ เพื่อรองรับการเปิดเสรีประชาคมอาเซียนในปี ค.ศ. 2015. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 6(1), 226-234.
- วรรณโชค ไชยสะอาด. (2560). กฎหมายแรงงานต่างด้าว. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2560, จาก <https://www.posttoday.com/politic/report/501405>
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2556) การจัดการแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมาย 3 สัญชาติของไทย: การสำรวจทางกฎหมาย นโยบาย และทางเลือก. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(1), 49-74.
- สมเดช สีแสง. (2545). คู่มือการปฏิบัติราชการและเตรียมสอบผู้บริหารการศึกษา. ชัยนาท: ม.ป.ท.
- สุธี ขวัญเงิน. (2559). หลักการจัดการ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สุรศักดิ์ พุทธสุวรรณ. (2557). แนวทางการดำเนินงานของกลไกความร่วมมือด้านความมั่นคงชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ของกรมกิจการชายแดนทหาร พ.ศ. 2552 – 2556 เพื่อแก้ไขปัญหาตามแนวชายแดนอย่างสันติ. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2558). การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ พ.ศ. 2558 (ก.พ.ร.). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2558). นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2558-2564. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2558). ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบ. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2560). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). สถิติแรงงานข้ามชาติ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- หวน พินธุพันธ์. (2549). นักบริหารมืออาชีพ. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อัมพร จัารงลัษณ์. (2553). *องคัการ: ทฤษฎีโครงสร้างและการออกแบบ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Lee, C. H., & Lee, C. B. (2010). Factors Affecting Strategy Commitment to Community-Oriented Policing COP Among South Korean Police Officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 34(4), 713-734.

Lombardo, R. M., & Olson, D. (2010). *The Chicago Alternative Policing Strategy: A Reassessment of the CAPS Program*. New York: McMilllet Company.

Likert, R. (1981). Management Styles and the Human Component. In Supervisory Management Staff (Eds.). *Leadership on the Job: Guides to Good Supervision*. New York: AMACOM.

Muhammad, N. H., Abbas, A. F., & Fareeha, Z. (2014). Four Factors to Influence Organization and Employee Commitment to Change within Pakistan. *International Journal of Information, Business and Management*, 6(4), 183-200.

Thompson, S. K. (1990). Adaptive Cluster Sampling. *Journal of the American Statistical Association*, 85(412), 1050-1059.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. New York: Harper and Row.

การปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในประเทศไทย¹

พิสิษฐ์ นาสี²

Received: September 23, 2019

Revised: November 29, 2019

Accepted: December 16, 2019

บทคัดย่อ

ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้อพยพย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในประเทศไทย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น งานศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าพวกเขาได้สร้างตัวตนใหม่ผ่านการศึกษา และการใช้ชีวิตในประเทศไทย และกลายเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพหุทาง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา จากการศึกษาและใช้ชีวิตในประเทศไทย ผ่านแนวคิดลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ซึ่งได้รับการอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ภายใต้บริบทของการเป็นคนชายขอบของสังคมไทย บทความนี้เป็นการค้นคว้าเบื้องต้น โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพอันประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร ร่วมกับการลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2561-2562

คำสำคัญ การปรับตัว, ทายาทรุ่นที่ 2 ชาวไทใหญ่, ลูกผสมทางวัฒนธรรม

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรณี ไพศาลพานิชย์กุล รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิในโครงการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยรุ่นใหม่ผ่าน Multi-Mentoring System (MMS 8 สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรม) ของ สกว. (หรือ สกสว. ในปัจจุบัน) ได้แก่ อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร, ศาสตราจารย์ ดร.อัมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร, รองศาสตราจารย์ ดร.ชูลิพร วิรุณหะ, อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ และรองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวาณิช

บทความนี้นำเสนอครั้งแรกในงานประชุมวิชาการ โครงการเจียระไนเพชรเพื่อพัฒนาศักยภาพและทักษะนักวิจัยรุ่นใหม่ผ่านระบบ Multi-Mentoring System (MMS 8 สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรม) เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2562 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในชื่อ “การปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาผ่านระบบการศึกษาในประเทศไทย”

² อาจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200
อีเมล: pisith.nasee@cmu.ac.th

Adaptation of the Second Generation of Shan Migrants from Myanmar through Cultural Hybridity in Thailand

Pisith Nasee³

Abstract

The number of the second generation of Shan migrants in Thailand has steadily increased. Previous studies have shown that they have formed a new identity through education and living in Thailand, and become cultural hybrids. This paper aims to investigate the adaptation of the second generation of Shan migrants from Myanmar through education and living in Thailand. The study employs a concept of cultural hybridity which is interpreted as a dynamic process to shed light upon the complexity of adaptation of the second generation of Shan migrants under the context of marginal people in Thai society. This paper is a preliminary analysis using a qualitative approach. Data were collected through document research, fieldwork, and in-depth interviews with the second generation of Shan migrants in Chiang Mai between 2018 and 2019.

Keywords Adaptation, The Second Generation of Shan Migrants, Cultural Hybridity

³ Lecturer, Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200.
E-mail: pisith.nasee@cmu.ac.th

1. บทนำ

ทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างมาก เมื่อดูจากผลงานวิจัยและบทความวิชาการในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เช่น งานของ บุปผา อนันต์สุชาติกุล (2554), ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ (2549), ขวัญชีวัน บัวแดง (2554ก, 2554ข), นางเยาว์ เนาวรัตน์, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และเชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2555), ชรินทร์ มั่งคั่ง และคณะ (2558), อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง (2557), อัมพร จิรัฐติกร (2558), สมคิด แสงจันทร์ (2560) ในประเด็นด้านการศึกษา (Education) ก่อนหน้านี้ งานศึกษามีจุดเน้นเรื่องการผลักดันให้ทายาทแรงงานข้ามชาติได้สิทธิ์ทางการศึกษาที่เท่าเทียม จากนั้นจึงหันมาองการพัฒนา รูปแบบและการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม รวมถึงปัญหาในการปรับตัวด้านต่างๆ ในโรงเรียนไทย ส่วนหนึ่งถือเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากการเกิดกลไก ภาครัฐในปี พ.ศ. 2548 (มติคณะรัฐมนตรี 2548) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทาง ทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐได้ นั่นหมายความว่า ทายาทของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติสามารถเข้าถึงการศึกษาได้เหมือนกับเด็กไทยทั่วไป โดยรัฐจะ จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษา หลังจากปี พ.ศ. 2548 จำนวนของนักเรียนผู้เป็นทายาทผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐจึงเพิ่มสูงขึ้น ในกรณีของ ทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมามีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่และ แม่ฮ่องสอน (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก, น. ข-11; บุปผา อนันต์สุชาติกุล, 2554) นอกจากนี้ รัฐไทยยังมีช่องทางในการศึกษาที่หลากหลายทั้งโรงเรียนเอกชน ศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) และการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย (กศน.) ดังนั้น เราจึงเห็นว่าทายาทแรงงานข้ามชาติมีช่องทางที่ค่อนข้าง หลากหลายในการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ ซึ่งจะมีส่วนในการสร้างตัวตน รวมถึงจินตนาการ และความปรารถนาในการใช้ชีวิตภายใต้ข้อจำกัดในสังคมไทย

งานศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่าทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา ใช้ชีวิตแบบเชิงซ้อนอยู่ในสองวัฒนธรรมพร้อมๆ กัน เรียกอีกอย่างว่าอัตลักษณ์แบบลูกผสม ทางวัฒนธรรมหรือคนพินทาง และสร้างปัญหาในการปรับตัวและการกำหนดอัตลักษณ์ ของตนเองอยู่ไม่น้อย (บุปผา อนันต์สุชาติกุล, 2554; ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ, 2549; ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก, 2554ข; นางเยาว์ เนาวรัตน์ และคณะ, 2555; อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง, 2557; Jirattikorn, 2007) แต่กระนั้นพวกเขาเหล่านี้เกิดและ/หรือเติบโต มาในสังคมไทย ทั้งยังเข้ารับการศึกษาระบบของไทย จนปัจจุบันมีผู้จบการศึกษาในระดับที่ สูงขึ้นในแขนงต่างๆ มากขึ้น ข้อเสนอหนึ่งที่น่าสนใจคือ รัฐบาลไทยควรทบทวนกฎหมายเรื่อง

อาชีพและลักษณะการทำงานที่สอดคล้องกับศักยภาพของแรงงานที่เริ่มจบการศึกษาในระดับสูงในแขนงต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองไปเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมไทยต่อไป (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก, 2554ข; สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2554) ในขณะที่รัฐและสังคมไทยยังมองพวกเขาด้วยความระแวงสงสัย และพยายามกีดกันออกจากความเป็นพลเมืองไทย (Citizenship) ที่ได้ผูกติดไว้กับความคิดเรื่องชนชาติ (National) และสัญชาติ (Nationality)⁴ อย่างเหนียวแน่น (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2554) ดังนั้น ข้อเสนอแนะนี้จึงยังไม่มีผลกระทบในเชิงนโยบายจวบจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของสมคิด แสงจันทร์ (2560) เสนอว่าเราควรมองทายาทกลุ่มนี้ด้วยแนวคิดที่กว้างขวางขึ้น นั่นคือการก้าวข้ามมุมมองการเป็นเพียงแรงงานข้ามชาติสู่การเป็นมนุษย์ที่มีแรงปรารถนา และเติมไปด้วยศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองอยู่เสมอ พวกเขามีวิธีการต่อรอง สร้างความหมายใหม่ สร้างอัตลักษณ์ใหม่ และสร้างโอกาสใหม่ให้กับตัวเองและกลุ่มของตนอย่างสิ้นไหล ทั้งไม่ยอมจำนนอยู่ในสถานะที่ต้องจำยอมตามภาพลักษณ์ที่สังคมไทยสร้างให้ ไม่ว่าจะเป็นแรงงานไร้ตัวตน แก๊งอันธพาล (ชาบูไร) สาวขายบริการทางเพศ

งานศึกษาข้างต้น (รวมถึงงานศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย) มีคุณูปการในการสร้างความเข้าใจที่มากขึ้นต่อชีวิตทางสังคมของทายาทรุ่นที่ 2 ชาวไทใหญ่ผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อจำกัดทางกฎหมายและทัศนคติเชิงลบของสังคมไทย งานศึกษาเหล่านี้ยังช่วยกระตุ้นให้รัฐไทยหันกลับมาทบทวนนโยบายเพื่อให้มีความผ่อนปรนและยืดหยุ่นมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2549) อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้จัดวางกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ในบริบทการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพั่นทาง (Cultural Hybridity) (Bhabha, 1994) ซึ่งเป็นกระบวนการในการคิดสร้างตัวตนแบบใหม่ๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง ในฐานะผู้กระทำการ (Agency) ภายใต้ความกดดันบีบคั้นของการเป็นคนชายขอบและไร้ความแน่นอนในสถานะทางกฎหมาย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของการปรับตัวของพวกเขา นอกจากนี้ ยังมีลักษณะเฉพาะเจาะจงขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ของแต่ละบุคคล มากกว่าจะถูกอธิบายด้วยแนวคิดลูกผสมทางวัฒนธรรมแบบกว้างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ที่ได้เข้าสู่วัยศึกษาในระดับที่สูงขึ้นและพร้อมสำหรับการเป็นแรงงานทักษะสูง

เมื่อพูดถึงสถานการณ์ในภาคเหนือ เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าจังหวัดเชียงใหม่คือเป้าหมายหลักของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา เนื่องจากเป็นศูนย์กลางใน

⁴ สัญชาติคือเครื่องมือสำคัญที่รัฐไทยใช้เพื่อรับรองการเป็นคนชาติ (National) และเพื่อให้สิทธิพลเมืองฉบับเต็ม (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2554, น. 11)

หลายๆ ด้านของภาคเหนือ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ ไปโดยปริยาย (สมคิด แสงจันทร์, 2560) นอกจากนี้ เชียงใหม่ยังเป็นที่ตั้งขององค์กร NGOs ที่ขับเคลื่อนประเด็นแรงงานข้ามชาติอยู่อีกเป็นจำนวนมาก⁵ ในช่วงเวลาที่ผู้เขียนได้พบปะและร่วมทำกิจกรรมหลากหลายประเด็นกับชาวไทยใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556⁶ ซึ่งส่วนใหญ่คือทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา พบว่าบางส่วนเป็นนักเรียนใน กศน. ซึ่งเป็นทางเลือกทางการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทการเป็นแรงงานรับจ้างรวมถึงการมีอายุที่เกินเกณฑ์ หลายคนมุ่งหวังที่จะเข้าสู่สถาบันในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาต่อไป ในขณะเดียวกันเนื่องจากผู้เขียนได้เคยศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงได้มีโอกาสดูพบปะและพบเห็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาชาวไทยใหญ่ ซึ่งเป็นทายาทผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาอีกจำนวนหนึ่งเช่นกัน และคาดว่าน่าจะมีอีกจำนวนไม่น้อยที่เข้าสู่การศึกษาในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นและต้องลงทุนเองด้วยเงินจำนวนมาก

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เบื้องต้นในการทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการศึกษาและการใช้ชีวิตในประเทศไทย โดยนำแนวคิดการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) มาอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนอย่างไม่หยุดนิ่ง ในบริบทของการเป็นคนชายขอบทั้งในทางกฎหมายและสถานภาพทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์การปรับตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนความเฉพาะเจาะจงของการปรับตัวเป็นรายบุคคล ที่จะสร้างการตระหนักว่าเราไม่สามารถอธิบายการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ได้อย่างกว้างๆ หรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่ความมองในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งยังไม่มีคำตอบและชัดเจนในการนิยามตัวตน โดยในที่นี้จะนำเสนอเรื่องราวของทายาทรุ่นที่ 2 จำนวน 2 คนที่ได้เข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง ซึ่งมีผลต่อการปรับตัวและการนิยามตัวเองอย่างสิ้นไหล ไม่ต่อเนื่องและบางครั้งมีความขัดแย้งในตัวเอง การศึกษาใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในจังหวัดเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. 2561-2562 พร้อมกับ

⁵ จากรายงานจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือประจำเดือนตุลาคม 2561 ของสำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว (2561) พบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีแรงงานต่างด้าวจำนวน 75,189 คน ซึ่งมากที่สุด ในภาคเหนือ แต่ในความเป็นจริงยังมีแรงงานที่ลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมายอีกเป็นจำนวนไม่น้อย

⁶ เนื่องจากผู้เขียนเป็นนักเรียนภาษาไทใหญ่ใน “ปางสอนลิกไตวัดป่าเป้า” (โรงเรียนสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่วัดป่าเป้า) ในตัวเมืองเชียงใหม่ โรงเรียนแห่งนี้ดำเนินการโดย NGOs ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ เปิดสอนฟรีทุกวันอาทิตย์ เวลา 18.00-20.00 น.

ประสบการณ์ของผู้เขียนในขณะที่เป็นนักเรียนในโรงเรียน “ปางสอนลิกไต” ในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 โดยบทความแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ บทนำ จากนั้นเป็นส่วนของการอธิบายผ่านประเด็นภูมิหลังการโยกย้ายของชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา แนวคิดทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นและลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) การนำเสนอกรณีศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ ส่วนสุดท้ายคือบทสรุป

2. ภูมิหลังการอพยพโยกย้ายของชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา

การย้ายถิ่นของชาวเมียนมาเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทยมีมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะมนุษย์ทุกคนต่างพยายามดิ้นรนแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าในชีวิตเท่าที่จะหาช่องทางได้ การย้ายถิ่นอาจจะเริ่มต้นจากการเดินทางมาคนเดียวก่อนแล้วให้สมาชิกในครอบครัวตามมาในภายหลัง หรือมาสร้างครอบครัวในประเทศไทย หรืออพยพมาพร้อมกันหมดทั้งครอบครัว ก่อให้เกิดเป็นทายาทรุ่นที่ 2 หรือทายาทรุ่นที่ 1.5 การย้ายถิ่นของพ่อ-แม่ของทายาทรุ่นที่ 2 มีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ร่วมกับเหตุผลอื่นๆ คือภัยสงครามและผลต่อเนื่องคือสภาพเศรษฐกิจและการเมืองที่ย่ำแย่จากการปกครองแบบเผด็จการของรัฐบาลทหารเมียนมา ความขัดแย้งกันเองภายในเมียนมาระหว่างชนกลุ่มน้อยและรัฐบาลทำให้เกิดการสู้รบกันบ่อยครั้ง กองทัพของเมียนมามีการเรียกเก็บ “ส่วย” ในลักษณะต่างๆ แล้วยังมีการเกณฑ์ประชาชนทำหน้าที่ลูกหาบ หมายถึงแถมหน้าในการกันกระสุนให้กับทหารเมียนมา ประชาชนถูกยึดที่ดินทำกินเพื่อนำมาใช้ในกิจการของรัฐ โดยบังคับให้ประชาชนย้ายไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดไว้ให้ ซึ่งแจ้งให้ประชาชนย้ายในระยะเวลานานสั้น คนส่วนใหญ่เตรียมตัวไม่ทันและที่ดินของรัฐที่จัดให้นั้นไม่เพียงพอต่อการยังชีพ กองทัพจัดการเผาทำลายหมู่บ้านลงทั้งหมดและวางกับระเบิดไว้เพื่อกันไม่ให้ชาวบ้านกลับไปทำกินอีก (พวงเพชร ธนสิน, 2554, น. 8-1 - 8-3)

ในขณะเดียวกัน สภาพการณ์ของประเทศไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน หนึ่งในนั้นคือการเปลี่ยนแปลงด้านแรงงานที่ครั้งหนึ่งมีภาวการณ์เหลือในภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2516-2520 ที่มีแรงงานภาคการเกษตรสูงถึงร้อยละ 67 ช่วงปี พ.ศ. 2531-2535 มีแรงงานภาคการเกษตรร้อยละ 60 และช่วงปี 2546-2549 มีแรงงานภาคการเกษตรลดลงเหลือร้อยละ 37 ในปี พ.ศ. 2553 แรงงานภาคการเกษตรมีสัดส่วนเหลือเพียงร้อยละ 37 มีการโยกย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการจนทำให้สัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยหนึ่งของการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเพื่อเติมเต็มในสัดส่วนที่หายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน (พิสิษฐ นาสี และชัยพงษ์ สำเนียง, 2557) ในบรรดาแรงงานอพยพข้ามแดน

ที่เข้ามาในประเทศไทยจำนวนมากว่าสองล้านคนตลอดช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา เป็นแรงงานจากประเทศเมียนมามากที่สุด เนื่องจากประเทศไทยมีพรมแดนติดกับประเทศเมียนมายาวถึง 2,401 กิโลเมตร ทำให้สามารถเดินทางข้ามแดนได้อย่างสะดวก ประมาณกันว่าทุกวันนี้มีแรงงานเมียนมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย 2-4 ล้านคน (อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 26)

ในภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาส่วนใหญ่คือชาวไทใหญ่ เนื่องจากเชียงใหม่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเมียนมารวมระยะทาง 227 กิโลเมตร โดยมี 5 อำเภอที่มีพื้นที่ติดต่อกับรัฐฉาน คือ อ.แม่สาย อ.ฝาง อ.เชียงดาว อ.เวียงแหง และ อ.ไชยปราการ และบริเวณ 5 อำเภอชายแดนของเชียงใหม่-เมียนมานี้จะเป็นเส้นทางอพยพโยกย้ายที่สำคัญเพื่อเข้าสู่เมืองเชียงใหม่และเป็นที่มาของทนายท่ง 2 นอกเหนือจากปัจจัยทางกายภาพข้างต้น ปัจจัยที่ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายมีอยู่อีก 3 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองของประเทศ มีพลเมืองเกินกว่าล้านคน ทำให้มีศักยภาพสูงในหลายๆ ด้าน เช่น การค้า การท่องเที่ยว การเกษตร อุตสาหกรรม การศึกษา การลงทุน การเงิน อีกทั้งเชียงใหม่ยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศและมีชื่อเสียงในระดับโลก ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความต้องการแรงงานทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรม ก่อสร้างและบริการ 2) ปัจจัยทางสังคม เมื่อชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่แล้วมีงานทำ มีชีวิตที่ดีขึ้น ก็ส่งข่าวกลับไปยังญาติพี่น้องในรัฐฉานให้อพยพโยกย้ายตามมา เปรียบเสมือนเป็นเครือข่ายทางสังคมที่จะช่วยหาข้อมูลในการโยกย้ายและหางานทำ และ 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม เพราะชาวเชียงใหม่และไทใหญ่มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม คล้ายคลึงกัน โดยนับถือศาสนาพุทธ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใกล้เคียงกัน มีประเพณีต่างๆ เหมือนกัน เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ภาษามีความคล้ายคลึงกัน อีกทั้งยังมีความเกี่ยวพันกันทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยรัฐจารีต (ล้านนา) จึงทำให้ชาวไทใหญ่เลือกที่จะอพยพโยกย้ายเข้ามายังเชียงใหม่เพราะสามารถปรับตัวได้ดี (พวงเพชร ธนสิน, 2554, น. 3-1 - 3-23; อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 26-32) เมื่อเครือข่ายของแรงงานชาวไทใหญ่เพิ่มขึ้นจากการอพยพต่อเนื่องในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ก็ยิ่งทำให้ประชากรชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่เพิ่มขึ้นจนทุกวันนี้มีการประมาณได้ว่าเชียงใหม่มีแรงงานชาวไทใหญ่เข้ามาพำนักและทำงานอยู่ถึง 200,000 คน คิดเป็นสัดส่วนแรงงานอพยพ 1 คน ต่อประชากรเชียงใหม่ 5-6 คน เลยทีเดียว (อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 32)

3. แนวคิดทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่น (ชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา) และลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity)

การสำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาของกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาในสังคมไทยซึ่งรวมถึงกลุ่มชาวไทยใหญ่ด้วยของ โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ (2554)⁷ มีสมมติฐานที่น่าสนใจว่าหากประเทศไทยไม่สามารถผลักดันกลุ่มผู้อพยพข้ามชาติเหล่านี้กลับสู่ประเทศของพวกเขาได้ รัฐและสังคมมีความจำเป็นจะต้องตระหนักถึงประเด็นอะไรบ้าง รัฐไทยจะต้องเตรียมความพร้อมอย่างไร และควรจะมีแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อพยพข้ามชาติอย่างไร ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมไทยและการเป็นพลังใหม่ของการพัฒนาประเทศ

ชุดโครงการวิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจร่วมกัน คือ ทายาทรุ่นที่ 2 ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะอาศัยอยู่ในประเทศไทยต่อไปในระยะยาว เนื่องจากเติบโตและมีความผูกพันกับสังคมไทยมากกว่าสังคมต้นทางของผู้ปกครอง โดยกลุ่มทายาทของแรงงานข้ามชาติไทใหญ่มีความต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ทั้งการเข้ารับการศึกษาระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานและสามารถเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมไทยได้ดีกว่ากลุ่มทายาทจากชาติพันธุ์อื่นๆ (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก; บุษพา อนันต์สุชาติกุล, 2554) ซึ่งเป็นสัญญาณที่ชัดเจนของความจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับการจัดวางที่ทางในสังคมและโอกาสของชีวิตที่กว้างขวางกว่าที่รัฐไทยได้กำหนดให้ในปัจจุบันในฐานะส่วนหนึ่งของพลังไทยใหม่

ทั้งนี้ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับความสนใจในทางวิชาการมากขึ้น โดยเริ่มต้นจากบริบทของผู้อพยพในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยคำนี้ถูกใช้เป็นครั้งแรกในภาษาอังกฤษว่า “the new second generation” โดย Alejandro Portes นักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยคำนี้มีที่มาจากในช่วงหลังการแก้ไขกฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1965 จนเกิดกระแสการย้ายถิ่นของประชากรจากประเทศแถบทวีปอเมริกากลางและใต้ รวมถึงประเทศในแถบทวีปเอเชียเข้าสู่ประเทศสหรัฐอเมริกา Portes จึงเรียกทายาทของผู้อพยพเหล่านี้ว่า “รุ่นที่ 2” (Bankston, 1998 อ้างถึงใน โกสุมภ์ สายจันทร์

⁷ ชุดโครงการวิจัยนี้ประกอบด้วยการศึกษาวิจัยใน 6 ประเด็น ดังนี้ 1) สถานะและปัญหาทางเศรษฐกิจของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นประเทศพม่า โดย ศศิเพ็ญ พวงสายใจ 2) ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และปัญหาทางด้านสาธารณสุข โดย ลีวา ผาตโธสง-ชัยพานิช 3) การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดย ขวัญชีวัน บัวแดง 4) ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และการอพยพโยกย้าย โดย พวงเพชร ธนสิน 5) การค้ามนุษย์ในกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดย เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ และ 6) รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดยบุษพา อนันต์สุชาติกุล

และคณะ, 2554, น. 9) อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความของรุ่นที่ 2 ก็ยังมีความหลากหลาย โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ ได้อธิบายไว่ว่านักวิชาการบางคนได้ศึกษาเฉพาะรุ่นที่ 2 ที่เกิดในประเทศปลายทางและมีทั้งพ่อและแม่เกิดในประเทศต้นทาง ในขณะที่นักวิชาการบางคนจะให้ผู้ที่มีพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งเกิดในประเทศอื่นรวมอยู่ในรุ่นที่ 2 ด้วย นอกจากนี้ ในงานวิจัยบางชิ้นจะให้คำจำกัดความรุ่นที่ 2 ครอบคลุมถึงเด็กที่อพยพเข้ามาในช่วงอายุก่อนวัยเรียน เนื่องจากในช่วงอายุนี้นี้เด็กกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณีและประสบการณ์ที่ใกล้เคียงอย่างมากกับเด็กที่เกิดในประเทศนั้น หรืองานวิจัยบางชิ้นหมายรวมถึงเด็กที่อพยพเข้ามาในระหว่างวัยเรียนด้วย (โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ, 2554, น. 9)

นอกจากคำว่ารุ่นที่ 2 แล้ว Ruben Rumbuat ยังได้ให้คำนิยามของเด็กกลุ่มที่เกิดในประเทศอื่นและอพยพตามพ่อแม่เข้ามาตั้งแต่ยังเด็กจนถึงวัยรุ่นว่า “รุ่นที่ 1.5” หรือ “one-and-half generation” ก่อนวัยเรียนอายุตั้งแต่ 0-4 ปี วัยเด็ก 5-12 และวัยรุ่น 13-17 ปี (Rumbuat and Ima, 1988; Zhou and Bankston, 1998; Farley and Alba, 2002 อ้างถึงใน โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ, 2554, น. 9) สำหรับบทความนี้ใช้คำว่า “ทายาทรุ่นที่ 2” ตามที่โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ ได้กำหนดไว้เพื่อให้เป็นที่เข้าใจอย่างสอดคล้องกันในบริบทของประเทศไทย โดยทายาทรุ่นที่ 2 หมายถึงทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ในขณะที่ทายาทรุ่นที่ 1.5 หมายถึงบุตรของผู้อพยพตามพ่อหรือแม่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนอายุ 15 ปี (กำหนดตามอายุของกลุ่มผู้ติดตามแรงงานต่างด้าวจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2552 ที่เห็นชอบให้จัดทำทะเบียนประวัติบุตรแรงงานต่างด้าวที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี) โดยเรียกรวมๆ ได้ว่าทายาทรุ่นที่ 2

เหตุผลที่ทำให้กลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีความน่าสนใจ เนื่องจากมีการวิเคราะห์ว่ากลุ่มเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากผู้ปกครองของพวกเขาหรือที่เรียกว่าผู้ย้ายถิ่นรุ่นที่ 1 และทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากรัฐฉานประเทศเมียนมาก็เช่นเดียวกัน เนื่องมาจากเติบโตในสังคมและวัฒนธรรมไทย ทำให้สามารถใช้ภาษาไทยและปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายกว่ารุ่นแรก⁸ อีกทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์

⁸ อย่างไรก็ตาม คำว่า “แรงงานรุ่นแรก” ยังจำเป็นต้องพิจารณาในบริบทของการเข้ามาในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีเงื่อนไขและโอกาสที่แตกต่างกัน ดังกรณีที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง (2557, น. 55) ระบุว่าแรงงานข้ามชาติไทยใหญ่ในรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาในช่วงที่รัฐไทยยังไม่มีอำนาจจัดคมในการควบคุมพื้นที่ชายแดนรวมถึงระบบทะเบียนราษฎรที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ (ช่วงทศวรรษ 2500) ทำให้แรงงานกลุ่มนี้อาศัยช่องว่างในการล่อลวงข้ามพรมแดนและเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ตอนในของเมืองได้อย่างสะดวก ตลอดจนสามารถสร้างครอบครัวและผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยจนฉวยโอกาสเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทยหรือคนสองสัญชาติได้อย่างไม่ยากนัก การเข้ามาในช่วงนี้ยังเอื้อให้บางคน

กับชุมชนและองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่า (โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ, 2554, น. 4; พวงเพชร ธนสิน, 2554) ในขณะที่ Portes and Rumbaut (2005) ได้เสนอแนวคิดจากการศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้อพยพหลายเชื้อชาติในสหรัฐอเมริกา และเสนอแนวคิดกระบวนการปรับตัวแบบ Segmented Assimilation หรือ กระบวนการกลืนกลายเฉพาะส่วน เพราะว่าการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ในปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละกลุ่มเชื้อชาติ ในขณะที่การปรับตัวและการยอมรับเข้าสู่ความเป็นอเมริกันกระแสหลักกลายเป็นเพียงทางเลือกที่เป็นไปได้อันหนึ่งเท่านั้น หมายความว่าทายาทรุ่นที่ 2 มีทางเลือกในการปรับตัวที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบตายตัวหรือมีลักษณะร่วมเหมือนกันทั้งหมด ขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่นๆ อีกมากในชีวิต แสดงให้เห็นว่าการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกันปัจจุบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรกลืนกลายให้ตัวเองมีอัตลักษณ์แบบอเมริกันกระแสหลักเท่านั้น (อเมริกันแท้) อีกต่อไป พวกเขาสามารถสร้างตัวแบบลูกผสมที่ผสมปนเปกันระหว่างสองหรือหลายวัฒนธรรม

เมื่อกลับมาดูคำอธิบายลักษณะเฉพาะของทายาทรุ่นที่ 2 ในสังคมไทย Benedict Anderson (2008) ให้ทัศนะไว้ว่า เด็กพวกนี้บางคนมีอัตลักษณ์เป็นคนไทย บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าประเทศแม่ของตนเองอยู่ที่ไหน ในอนาคตเด็กพวกนี้ส่วนหนึ่งอาจกลายเป็นคนไทย (อ้างถึงใน รุติมดี อาพัทธนานนท์, 2561, น. 30) ในขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง (2557, น. 51-54) อธิบายอัตลักษณ์ของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ว่ามีลักษณะเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพหุทาง หมายถึงสถานการณ์ที่เป็นความอึดอัดเหลือ ในแง่ที่ว่าไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าตนเองมีตำแหน่งแห่งที่อะไรในสังคมไทยหรือแม้แต่ในประเทศบ้านเกิดของพ่อแม่ เพราะเขาเหล่านั้นพูดภาษาถิ่นของพ่อแม่ได้บ้างไม่ได้บ้าง หรืออาจไม่ได้เลย คำว่าลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพหุทางในที่นี้จึงหมายถึงการเป็นทั้งคนไทใหญ่และคนไทยในเวลาเดียวกัน ในขณะที่สภาพชีวิตของทายาทรุ่นที่ 2 ก็มักอยู่ภายใต้ข้อจำกัด นั่นคือการเป็นแรงงานในภาคการผลิตระดับล่างที่มีค่าแรงต่ำ (หนัก เสี่ยง สกปรก และถูกกดขี่) ที่เอื้อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์จากนายจ้างและการตกอยู่ในอำนาจอุปถัมภ์ จนไม่สามารถพัฒนาตนเองเพื่อยกระดับสถานภาพของตนเองได้ นั่นคือยังมีสภาพเป็นคนไร้ตัวตน แต่หากว่ายังคงเคลื่อนไหว ลื่นไหล ต่อสู้เพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ และสร้างอำนาจต่อรองตามบริบทและเงื่อนไขของแต่ละคน

สามารถเข้าถึงการศึกษาและสวัสดิการของรัฐ พร้อมทั้งสามารถเข้าถึงแหล่งงานและสะสมทุนจนสามารถยกระดับสถานภาพตนเองให้กลายเป็นผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นได้ ในขณะที่แรงงานทายาทรุ่นที่ 2 กลับพบเจอกับข้อจำกัดในการใช้ชีวิตมากขึ้น อันเกิดจากการพัฒนาของระบบทะเบียนราษฎรและอำนาจของรัฐที่สามารถครอบคลุมและควบคุมพื้นที่ต่างๆ ภายในประเทศได้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิดเรื่องลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) นี้ถูกนำเสนอโดยนักคิดหลังอาณานิคมคนสำคัญ (Postcolonialism) คือ Homi Bhabha (1994) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะแบบพันทางหรือผสมปนเปกันอยู่เสมอ เนื่องจากอยู่ในกระบวนการแลกเปลี่ยน ไหลเวียน ผสมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คนเราจึงมีวัฒนธรรมแบบลูกผสม ยกตัวอย่างคนในอินเดียและเจ้าอาณานิคมชาวอังกฤษที่สุดท้ายได้ผสมปนเปกันทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นสิ่งใหม่ แตกต่างหลากหลายจนไม่สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดการมีวัฒนธรรมที่เป็นแก่นแท้ไม่เปลี่ยนแปลง (Unchangeable Essence) ซึ่งหลุดพ้นจากความคิดสองชั่วของโลกอาณานิคมที่จัดวางให้วัฒนธรรมอังกฤษอยู่สูงกว่าวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่ากันระหว่างชนชาติที่ก้าวหน้ากับชนชาติที่ล้าหลัง ในบริบทของไทย ทายาทรุ่นที่ 2 มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผสมปนเปกันอย่างไม่มีข้อถกเถียง หากแต่การละการอธิบายไว้เพียงเท่านี้อาจจะทำให้อัตลักษณ์ลูกผสมทางวัฒนธรรมของพวกเขาหยุดนิ่ง ดูเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน และไม่เห็นภาคปฏิบัติที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งในความเป็นจริงการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมก็เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างตัวตน อันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนต่างๆ ภายใต้สถานการณ์ที่หลากหลาย ในฐานะผู้กระทำการ (Agency) เราจึงจะเข้าใจปรากฏการณ์ของการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น

4. กรณีศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่

กรณีศึกษาในบทความนี้คือบิวและทอม ซึ่งเป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากรัฐฉานประเทศเมียนมา ปัจจุบันทั้งสองอาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่และไม่เคยรู้จักกัน แต่ด้วยความบังเอิญทั้งสองเกิดในปี พ.ศ. 2534 ปัจจุบันทั้งคู่จึงอายุ 28 ปี (ถึงปี พ.ศ. 2562) บิวเกิดที่เมืองเชียงตอง (เกตตอง) ส่วนหนึ่งของเมืองนาย ทางตอนใต้ของรัฐฉาน ส่วนทอมเกิดที่เมืองเปียงไกล่กับเมืองเชียงตุง (เกตตุง) ทางฝั่งตะวันออกของรัฐฉาน ประเทศเมียนมา แม้ทั้งสองจะมาจากคนละพื้นที่แต่เหตุผลในการโยกย้ายมีความคล้ายคลึงกัน นั่นคือหนีภัยสงครามและการรุกรานจากทหารเมียนมา เพื่อความอยู่รอดครอบครัวของทั้งสองจึงตัดสินใจอพยพมายังจังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกพื้นที่ที่ชาวไทใหญ่อพยพมาอยู่อย่างหนาแน่นก่อนแล้ว เช่น อำเภอฝาง อำเภอเวียงแหง และ อำเภอแม่อาย ปัจจุบันบิวทำงานเป็นผู้สื่อข่าวให้กับสำนักข่าวฉานแห่งหนึ่งซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองตันตี (หรือ ตองกี-ตองจี-ตองยี) เมืองหลวงของรัฐฉาน พร้อมกับเป็นอาสาสมัครสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ รวมถึงเป็นผู้จัดรายการวิทยุสำหรับชาวไทใหญ่อีกด้วย ส่วนทอมเป็นนักศึกษาทุนระดับมหาบัณฑิต (ปริญญาโท) ทางสังคมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บิวเกิดในครอบครัวเกษตรกรกรรมและค้าขาย มีน้องชายอีก 1 คน ครอบครัวในอดีตมีฐานะดี เธอเล่าให้ฟังว่าเชียงตองนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ มีธรรมชาติที่งดงาม สงบร่มเย็น แต่สุดท้ายด้วยภัยสงครามจากการต่อสู้ระหว่างกองทัพเมียนมากับกองกำลังไทใหญ่ พวกเธอจึงถูกบังคับให้อพยพย้ายถิ่น ที่ดินที่เคยครอบครองถูกยึดไปพร้อมกันในเวลานั้น เธอเติบโตมาในช่วงที่มีความเสี่ยงมากและเห็นภาพความทารุณจากการต่อสู้อยู่ตลอด ครอบครัวของบิวอพยพมายังประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2539 (บิวอายุได้ 5 ขวบ) แต่อยู่ได้ 5-6 เดือนก็ย้ายไปอยู่ที่นากองมู ตรงข้ามกับอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ที่นากองมู บิวได้เรียนภาษาเมียนมากับครูชาวเมียนมาในหมู่บ้าน แม้ว่าคนในหมู่บ้านจะไม่ชอบคนเมียนมาก็ตาม ครอบครัวของบิวทำการเกษตรและค้าขายจนมีฐานะดีขึ้น เมื่อเข้าสู่ปีที่ 5 ครอบครัวจึงตัดสินใจย้ายกลับไปทีเชียงตอง ถิ่นฐานเดิมอีกครั้ง แต่สภาพการณ์ที่นั่นเปลี่ยนไปมากด้วยการเป็นพื้นที่ของความขัดแย้งจึงไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยอีกต่อไปแล้ว เมื่อบิวอายุได้ 11 ปี ครอบครัวจึงอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่อำเภอฝาง และนั่นกลายเป็นครั้งสุดท้ายของการอพยพข้ามแดน

ส่วนทอมมีพี่สาว 2 คน ครอบครัวอพยพโยกย้ายมาประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 (ทอมอายุ 4 ขวบ) เรื่องเล่าชีวิตวัยเด็กที่เมืองเปียงของทอมไม่ต่างจากที่ได้รับฟังจากบิว นั่นคือสภาพของการสู้รบและถูกบังคับให้โยกย้าย เมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มย้ายออกไปอยู่ที่ประเทศไทย ครอบครัวของทอมจึงตัดสินใจย้ายออกมา โดยระยะแรกไปพักอยู่กับญาติที่บ้านหินแตก (บ้านเทอดไทย ในปัจจุบัน) ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พ่อของทอมเริ่มต้นการทำงานเป็นลูกจ้างของกรมป่าไม้ แต่ทำได้เพียง 3 เดือน พี่สาวคนโตซึ่งย้ายมาอยู่เชียงใหม่ก่อนหน้านี้ได้ชักชวนให้ย้ายไปอยู่ด้วยกัน นั่นคือที่บ้านปางในอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ สามสี่เดือนต่อมา พ่อ แม่ ทอมและพี่สาวคนรองตัดสินใจย้ายออกไปอยู่ในสวนลั่นจีของนายวน (คนเมือง) แถบดอยलग อำเภอแม่ฮาดและรับจ้างดูแลสวนอยู่ที่นั่น เมื่อทอมอายุได้ 8 ขวบ จึงได้เข้าเรียนระดับอนุบาลในโรงเรียนของชุมชน โดยมีเพื่อนชาวไทยใหญ่ที่มีอายุเกินเกณฑ์ (นักเรียนโขง) เข้าเรียนพร้อมกันอยู่อีกหลายคน ครอบครัวของทอมอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่ฮาดมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นว่าทั้งบิวและทอมคือทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากรัฐฉาน ประเทศเมียนมา หากดูตามคำจำกัดความแล้วพวกเขาคือทายาทรุ่นที่ 1.5 เพราะอพยพมาสู่เมืองไทยก่อนอายุ 15 ปี (ในขณะที่โกสุเม่ สายจันทร์ และคณะ (2554) เสนอให้เรียกรวมๆ ว่าทายาทรุ่นที่ 2 เพราะพวกเขาเติบโตและมีความผูกพันกับสังคมไทยมากกว่าสังคมต้นทางของผู้ปกครองและเข้ารับการศึกษาระบบของไทย) ตั้งแต่ต้น บิวและทอมอพยพโยกย้ายตามครอบครัวมาด้วยปัญหาความไม่สงบภายในประเทศเมียนมาและสภาพเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ โดยเลือกเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยด้วยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และเครือข่ายทางสังคมของผู้อพยพชาวไทยใหญ่ในประเทศไทย

5. สถานภาพทางบุคคลในไทยยังคงเป็นอุปสรรคของชีวิต

แม้กระบวนการโลกาภิวัตน์จะค่อยๆ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบไร้พรมแดนจนทำให้ความเป็นรัฐชาติลดความหมายลง แต่รัฐก็พยายามควบคุมพรมแดนของตนเองโดยการกีดกันการข้ามแดนของคนบางกลุ่ม ในยุโรปเช่นประเทศเนเธอร์แลนด์มีการใช้แนวคิดสัญชาติทางวัฒนธรรม (Cultural Citizenship) มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการการย้ายถิ่น (บุศรินทร์เลิศขวลิตสกุล, 2561) ในกรณีของประเทศไทยความคิดชาตินิยมยังมีพลังและยึดถือสถานะความเป็นพลเมืองทางกฎหมาย (ที่ผูกติดกับการเป็นคนชาติและสัญชาติ) อย่างเคร่งครัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกแยกแยะเพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมคนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การทำบัตรชนิดต่างๆ (เช่น บัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย) ซึ่งหมายถึงการมีสิทธิและหน้าที่ที่แตกต่างกัน (ประชาไท, 2548) เช่นกัน ทายาทรุ่นที่ 2 ในปัจจุบันยังมีความไม่มั่นคงทางกฎหมายซึ่งจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ชีวิตในประเทศไทยอยู่ไม่น้อย

บิวเล่าว่ากรณีของเธอเป็นเรื่องประหลาดเมื่อคนทั้งบ้านถือบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน (บัตร 10 ปี) เว้นเพียงแต่เธอคนเดียว โดยให้เหตุผลว่าอาจจะเกิดการตกหล่นเมื่อครั้งทำการสำรวจ (ในขณะที่น้องชายของเธอได้บัตรนี้ด้วย) ดังนั้น เธอจะต้องถือหนังสือเดินทาง (พาสปอร์ต) ระบุสัญชาติเมียนมา

“จริงๆ แล้วข้าเจ้าถือว่าโชคร้ายนะ เพราะเราอยู่ในเมืองไทยนานมาก มาเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก พ่อ แม่ น้อง ญาติ ได้บัตรทางนี้หมด น้ำได้บัตรพื้นที่สูง หลานก็เป็นคนไทยไปแล้ว พ่อ แม่ น้องได้บัตร 10 ปี แต่ข้าเจ้าไม่ได้ เพราะตอนทำข้าเจ้าไม่ได้สนใจ ไม่รู้ว่าบัตรมีประโยชน์อะไรบ้าง ตอนนี้อำนาจที่ย่างยากมากและไม่รู้ว่าจะได้หรือเปล่า” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

บิวยอมรับว่าเรื่องสถานะทางกฎหมายนี้ส่งผลต่อการวางแผนให้กับชีวิตในอนาคตและไม่แน่ใจว่าหากกลับไปขอบัตรจากประเทศเมียนมาแล้วจะได้หรือไม่ ตอนนี้จึงยังติดขัดในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเดินทางไปต่างประเทศ การซื้อบ้าน อย่างไรก็ตาม บิวยังพยายามที่จะดำเนินการต่อเพื่อให้ได้บัตร โดยขอให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยเหลือ แม้ปัจจุบันยังไม่มีความคืบหน้า แต่บิวตั้งความหวังว่าจะต้องได้บัตรก่อนอายุ 30 ปี หลังจากนั้นจะได้มีสิทธิตามกฎหมายที่เพิ่มขึ้น

ส่วนทอมเป็นผู้ถือบัตรพื้นที่สูง (บัตรสีชมพู) เช่นเดียวกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสถานะที่ตนรู้สึกว่าเป็นพลเมืองชั้นสองอยู่ตลอดมา สถานะคนชายขอบเช่นนี้เป็นเหตุผลแรกๆ ที่ทำให้ทอมเลือกเข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น แม้ว่าเขาจะมีอายุมากกว่า

เพื่อนร่วมชั้นก็ตาม (นักเรียนโง่) นั่นเพราะอยากทำให้ตนเองไม่ถูกลดคุณค่าเพียงเพราะว่าเป็นเด็กข้ามชาติ และมีสถานะทางบุคคลแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ หลังจากจบปริญญาตรี ทอมเข้าเรียนต่อในระดับปริญญาโททันที เหตุผลหนึ่งคือเพื่อประวิงเวลาหากในอนาคตอาจมีกฎหมายเปิดกว้างที่จะทำให้เขามีโอกาสในชีวิตมากขึ้น ไปจนถึงสามารถขอสัญชาติไทยได้ ในระหว่างนี้ทอมคิดหาทางเลือกอื่น โดยการทำเรื่องขอสัญชาติเมียนมาไว้ด้วย (ปัจจุบันทอมถือบัตรประจำตัวประชาชนเมียนมา) เพราะไม่รู้ว่าโอกาสที่จะได้รับสถานะพลเมืองในประเทศไทยนั้นจะมาถึงเมื่อไหร่

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความกังวลในระดับจิตใจและการใช้ชีวิตซึ่งเกิดจากความไม่แน่นอนในฐานะทายาทรุ่นที่ 2 ที่มีข้อจำกัดทางกฎหมายในประเทศไทย ที่ผลักให้พวกเขามองหาทุกๆ ความเป็นไปได้ และทุกๆ ทางเลือก ทอมมองว่าแม่ตนจะยืนยันในการมีอัตลักษณ์ไทย เชื้อสายไทใหญ่ แต่ต้องขอสัญชาติเมียนมาไว้เพราะ

“คนๆ หนึ่งควรจะมีเลือกันหนาวอีกหนึ่งตัวเพื่อใช้ชีวิตให้รอด สัญชาติก็เปรียบเหมือนเลือกหนาว” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

6. ลูกผสมทางวัฒนธรรมในฐานะกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งของทายาทรุ่นที่ 2

ส่วนนี้เป็นเรื่องเล่าต่อเนื่องของกรณีศึกษาบิวและทอมจากการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม ในเงื่อนไขที่ทั้งสองได้เข้าสู่วัยเรียนในระดับที่สูงขึ้น พร้อมสำหรับการเป็นแรงงานที่มีทักษะ และได้สร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ทั้งสองมีการปรับตัวอย่างสิ้นไหล บางครั้งอาจมีลักษณะตึงเครียด ขัดแย้งและไม่ต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการนิยามว่าตนเองเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ หรือเป็นเมียนมา หรือกลายเป็นสิ่งอื่นที่อยู่เหนือการนิยามด้วยอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่

เมื่ออายุ 14 ปี พ่อแม่พาบิวเข้าเมืองเชียงใหม่และทำงานก่อสร้าง พวกเขาพักอาศัยอยู่ในแคมป์คนงานตามสถานที่ต่างๆ บิวเข้าเรียนในระบบไม่ทันแล้วเพราะอายุเกินเกณฑ์ จึงเลือกช่วยงานก่อสร้างกับพ่อแม่อยู่ประมาณปีกว่า จากนั้นเธอก็แยกจากพ่อแม่ออกมาทำงานเป็นแม่บ้านในบ้านของหญิงข้าราชการครูคนหนึ่งซึ่งเธอเรียกว่าคุณแม่ ในบ้านมีคุณยายซึ่งเป็นแพทย์เกษียณอายุรวมอยู่ด้วย บิวทำงานอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ส่วนพ่อและแม่ทำงานก่อสร้างอยู่อีกประมาณ 2 ปีจึงย้ายกลับอำเภอแม่สาย บิวเริ่มทำงานที่บ้านหลังนั้นตั้งแต่อายุ 15 ปี บิวได้รับการดูแลและส่งเสริมการเรียนจากนายจ้าง เธอสมัครเข้าเรียน กศน. เพราะคาดหวังว่าจะได้วุฒิการศึกษาที่สูงจนถึงระดับปริญญาตรีเหมือนเด็กไทยคนอื่น บิวสนใจ

การเรียนภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาไทใหญ่ วันหนึ่งเธอตัดสินใจไปเยี่ยมติเจที่จัดรายการเพลง และข่าวภาคภาษาไทใหญ่ ซึ่งเธอใช้เป็นครูสอนภาษามาตลอด จากนั้นเธอจึงได้สมัครเข้าเป็นอาสาสมัครจัดรายการที่นั่น และกลายเป็นผู้จัดรายการหลักในเวลาไม่นาน รายการวิทยุที่เธอจัดเป็นการให้ความรู้เรื่องกฎหมายแรงงานสำหรับชาวไทใหญ่และการปรับตัวในเมืองเชียงใหม่ ที่บ้านคุณแม่เธอช่วยลูกสาวอีกคนหนึ่งของคุณยายซึ่งเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดลในการพิมพ์งาน เธอจึงพอมีความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยและการใช้คอมพิวเตอร์ บิวเป็นนักจัดรายการวิทยุอยู่ 6 เดือน ตอนนั้นเธอเดินทางโดยรถจักรยานที่คุณแม่ซื้อให้ ในขณะที่ยังทำงานอยู่ที่บ้านคุณแม่ ช่วงปี พ.ศ. 2552 บิวได้รับการทาบทามจากหน่วยงานการศึกษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ให้ไปเป็นอาสาสมัครสอนภาษาไทใหญ่ให้กับทายาทแรงงานข้ามชาติในเชียงใหม่ที่วัดแห่งหนึ่ง เธอสอนที่นั่นตั้งแต่ตอนนั้นจนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาเดียวกันเธอยังได้เป็นแกนนำชมรมธรรมจักร นำเยาวชนและผู้สูงอายุชาวไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ออกทำกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาและบำเพ็ญประโยชน์ตามวัดต่างๆ ในเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง เมื่อกิจกรรมข้างนอกบ้านคุณแม่เริ่มมากขึ้น ในขณะที่บิวก็อยากจะไปหาประสบการณ์ข้างนอก บิวจึงตัดสินใจลาออกและย้ายออกมาใช้ชีวิตตามลำพัง

เมื่อออกมาจากบ้านคุณแม่ บิวมีความรู้ทางภาษาทั้งไทใหญ่และไทย บิวรู้จักสังคมไทยมากขึ้น รวมถึงมีเครือข่ายของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่ และกำลังเรียน กศน. ในแง่นี้ถือว่าบิวพร้อมแล้วสำหรับการออกสู่โลกกว้าง แต่บิวจะหันที่หลังจากลาออกจากบ้านคุณแม่ บิวได้เข้าทำงานในองค์กร NGOs เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยการชักชวนของเพื่อน ตำแหน่งของเธอคืออาสาสมัคร เธอมีโอกาสดำเนินงานไปในรัฐฐานและเขตชายแดนระหว่างไทยกับเมียนมาเพื่อเก็บข้อมูลในประเด็นเชื้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ มีการลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้กับชาวบ้านในแถบนั้นด้วย นอกเหนือจากงานพวกนี้คือการได้เรียนภาษาอังกฤษและค้นคว้าเรื่องสิ่งแวดล้อมจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ บิวทำงานนี้อยู่เกือบปีและออกมาด้วยทักษะและประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้น ในช่วงนั้นเธอเริ่มรู้จักเพื่อนๆ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมจากหลายๆ พื้นที่ในเมียนมา

หลังจากนั้นบิวได้เป็นอาสาสมัครที่สถานีวิทยุของ NGOs อีกองค์กรหนึ่ง โดยคำแนะนำจากคนรู้จักและได้ค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อย หน้าที่ของเธอคือแปลข่าว ติดตามเรื่องกฎหมายและราชการให้กับแรงงานข้ามชาติที่ศูนย์ราชการ บิวเป็นอาสาสมัครอยู่ที่นั่นได้ 2 เดือน จากนั้นจึงเข้าทำงานกับเทศบาลนครเชียงใหม่ในตำแหน่งพนักงานสุขภาพแรงงานข้ามชาติ (ลูกจ้างโครงการช่วง พ.ศ. 2555-2556) โครงการนี้มีสำนักงานอยู่ที่วัดป่าแพ่ง ทุกวันคือการให้บริการทางสุขภาพแก่แรงงานข้ามชาติ โดยเธอจะทำหน้าที่เป็นผู้แปลภาษาให้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอีกที รวมถึงจัดเตรียมอุปกรณ์และให้การช่วยเหลือทางการแพทย์ง่ายๆ ในช่วงบายเป็นการ

ลงพื้นที่ตามแคมป์คนงานต่างๆ เพื่อให้ความรู้เรื่องสุขภาพและสุขอนามัย ทุกวันนี้บิวยังมีความรู้เหล่านั้นติดตัว นอกจากนี้ ยังมีการจัดอบรมใหญ่ในโรงแรมที่นำแรงงานข้ามชาติมาให้ความรู้ ในระหว่างนั้นบิวและเพื่อนเจ้าหน้าที่จะได้รับการอบรมจากเทศบาล กรมควบคุมโรคและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอยู่เป็นระยะๆ ด้วย ยิ่งกว่านั้นบิวได้มีโอกาสช่วยเก็บข้อมูลให้กับ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่กำลังทำวิจัยในประเด็นเหล่านี้ เป็นการหารายได้พิเศษ ควบคู่กับการสอนภาษาไทยให้กับแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ ไทลื้อ ไทซิ่น แบบส่วนตัว งานอาสาสมัครอีกอย่างที่เธอทำควบคู่ไปด้วยคือการสอนภาษาไทยให้กับ เยาวชนแรงงานชาวไทยใหญ่ในวันเสาร์ที่ศูนย์เรียนรู้แรงงานข้ามชาติแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ ที่นั่นทำให้เธอมีเครือข่ายเพิ่มขึ้น ได้รู้จักกับครูอาสาสมัครชาวต่างชาติ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้กับ โรงเรียนสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่เป็นเครือข่ายที่ทำงานใกล้ชิดกัน นักเรียนของบิวบางส่วนก็เป็นนักเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ด้วย

เมื่อโครงการที่เทศบาลจบลง บิวไม่ได้รับการจ้างต่อ เธอจึงมองหาหนทางใหม่ ช่วงระยะเวลาสั้นๆ ที่บิวไปเป็นอาสาสมัครให้สถานี่ชาวไทใหญ่ออนไลน์ที่หนึ่ง กลายเป็นช่องทาง ในการเข้าทำงานที่สำนักข่าวใหญ่ของรัฐบาลซึ่งมีสำนักงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานใหญ่ ตั้งอยู่ที่เมืองตันตี เมืองหลวงของรัฐบาล) บิวเล่าว่าการได้งานนี้มาน่าจะเกิดจากทักษะและ ประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้สั่งสมมาผ่านการศึกษาและการทำงานหลากหลายหน้าที่ หลากหลาย ประเด็น เนื่องจากคุณสมบัติของคนที่จะได้งานนี้คือต้องมีวุฒิปริญญา เชี่ยวชาญด้านภาษาและ มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับรัฐบาล แม้เธอไม่กล้าคาดหวังแต่สุดท้ายเธอก็ได้เข้าทำงานที่นั่นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2557 และทำมาจนถึงปัจจุบัน (พร้อมกับงานพิเศษต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น) ด้วยค่าแรง ที่พอส่งเสียให้ที่บ้านและอยู่กินที่เชียงใหม่ได้อย่างสบาย เมื่อปีที่ผ่านมามีบิวตัดสินใจซื้อรถยนต์ เพื่อเป็นรางวัลให้กับตัวเอง เมื่อชีวิตเริ่มเข้าที่บ้างแล้วเธอก็กลับไปรับงานอาสาสมัครจัด รายการข่าว (ข่าวแรงงาน ข่าวจากรัฐบาล และข่าวจากราชการไทยสำหรับแรงงานข้ามชาติ) ทางวิทยุของ NGOs แห่งเดิมอีกครั้งมาจนถึงปัจจุบัน (มีถ่ายทอดสดผ่าน Facebook ด้วย)

ที่สำนักข่าวฉนวน เธอได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาเนื่องจากต้องติดต่อกับต่างประเทศ และทำให้เธอต้องพัฒนาตัวเองมากขึ้น เธอมองเห็นความสำเร็จของตนเองผ่านการศึกษาใน ระดับอุดมศึกษา ปี พ.ศ. 2559 บิวสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจาก กศน. จากนั้นจึงสมัครเข้าเรียนปริญญาตรีในสาขาบริหารธุรกิจที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง (เชียงใหม่) ทันที ความจริงแล้วสาขาที่บิวตั้งใจจะเรียนคือภาษาอังกฤษ แต่ด้วยเพราะไม่มีความรู้เรื่อง การเลือกสาขาวิชาจึงทำให้เลือกผิด สำหรับบิวมหาวิทยาลัยรามคำแหงคือมหาวิทยาลัยในฝัน แต่กลับพบว่าการเรียนในหนึ่งปีแรกไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเพราะไม่ตรงกับความสนใจ การเรียนผ่านหนังสือทางไกลก็ไม่น่าสนใจอีกด้วย ที่สำคัญเมื่อวันสอบปลายภาคมาถึงปรากฏว่า

เจ้าหน้าที่ได้ลงทะเบียนวิชาให้ผิด จนทำให้เธอไม่สามารถเข้าสอบได้และต้องเสียเวลาลงเรียนวิชาใหม่ เหตุการณ์นี้ทำให้บิวผิดหวังและตัดสินใจลาออก แต่กระนั้นการเรียนที่รามคำแหงก็ให้ประสบการณ์เธออย่างมากและเธอคือคนไทใหญ่เพียงคนเดียวในห้อง

“ที่จริงนะ การเรียนในมหาวิทยาลัยนี้ข้าเจ้าตั้งใจว่าจะตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด จะให้จบภายในสี่ปีแม้จะเป็นทางไกลก็ตามแต่เจอปัญหาแบบนั้นก็ผิดหวังมาก คิดอยู่นานมากว่าจะเรียนต่อหรือหยุด” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

หลังจากนั้นไม่นานบิวก็หาทางพัฒนาตนเองต่อ โดยเห็นว่าในปัจจุบันภาษาอังกฤษมีความสำคัญมากขึ้น ทั้งในชีวิตประจำวันและในอาชีพที่ตนทำอยู่ (ในสำนักข่าวและการสอนภาษาให้กับชาวต่างชาติ) นอกจากนี้ บิวยังเห็นว่าภาษาอังกฤษทำให้ตนมีช่องทางมากขึ้นที่จะแสวงหาโอกาสในการทำงานนอกประเทศไทย เธอหวังว่าในอนาคตด้วยความรู้และประสบการณ์ที่เธอสั่งสมมาประกอบกับทักษะภาษาอังกฤษจะทำให้เธอไปได้ไกลมากขึ้น สามารถเดินทางไปทำงานในอีกหลายๆ ที่ที่เปิดโอกาส เธอจึงเข้าเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่สถาบัน AUA

“เพราะตอนนี้คิดแล้วว่าถึงแม้เราจะได้ใบปริญญามาแล้วเรายังไม่ใช่คนไทย ถ้าเราได้บัตรแบบพ่อแม่ข้าเจ้าก็จะเรียน ถึงแม้ว่าเราจะผิดหวังที่รามคำแหงก็จะไปสมัครใหม่ที่ราชภัฏหรือที่อื่นๆ แต่ตอนนี้ที่มีปัญหาคือข้าเจ้าใช้พาสปอร์ตแต่ละปีก็ต้องเสียเงินเยอะและมันไม่มั่นคง ต้องมีนายจ้าง ต้องมีคนไทยรับรองให้ ต้องไปรายงานตัว ต้องทำโน่นนี่นั่นทำให้ลำบากมาก จะไปหางานที่ไหนเค้าก็ไม่รับอยู่ดี อันนี้เป็นปัญหาใหญ่มาก อย่างพาสปอร์ตอันนี้เค้าให้เราทำงานกรรมกรกับงานแม่บ้าน เค้าไม่ให้ทำงานที่ใช้สมอง ดังนั้น จบออกมาก็ไร้ประโยชน์ เหตุการณ์แบบนี้มีเยอะมาก มีพี่น้องไทใหญ่ที่บ้านหลายคนไม่รู้จักไทใหญ่เลยเพราะโตที่นี้เรียนที่นี้ใช้ชีวิตอยู่ที่นี่ แต่จบออกมาเอาใบปริญญาไปใช้ทำงานไม่ได้เพราะถือเอกสารแบบเดียวกัน ดังนั้น ภาษาอังกฤษสำคัญค่ะ” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

ในระดับชีวิตประจำวันในช่วงเวลาทำงานปกติบิวจะใช้ภาษาไทใหญ่สลับกับภาษาไทย ในสถานที่ทำงานที่สำนักข่าวฉนวน รวมถึงสถานีวิจัยที่เธอจัดรายการให้จะใช้ภาษาไทใหญ่เป็นหลัก หากต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการและคนไทยเธอก็ปรับไปใช้ภาษาไทย ทว่าในโรงเรียนที่เธอเป็นอาสาสมัครสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ บางครั้งเธอจำเป็นต้องใช้หลายๆ ภาษาควบคู่กัน ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ ไทย เมียนมาและอังกฤษ เนื่องจากปัจจุบันโรงเรียนไม่ได้ให้บริการเฉพาะแรงงานและลูกหลานของชาวไทใหญ่เท่านั้น แต่ยังมียุโรป

ที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเรียนรู้อีกเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น ในช่วงที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนอยู่ที่นั่น มีผู้เขียนเป็นนักเรียนไทยร่วมกับเพื่อนคนไทยอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา และในระหว่างนั้นมีนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาชาวอเมริกันเข้ามาเรียนรู้อาษาไทใหญ่ เนื่องจากกำลังทำวิจัยในประเด็นเหล่านั้น ในภายหลังเมื่อผู้เขียนเข้าไปเยี่ยมโรงเรียน พบว่ามีคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้นเป็นระยะๆ บางคนขอให้บิวสอนเสริมให้เป็นการส่วนตัว และยังคงติดต่อกับบิวแม้ว่าจะเดินทางกลับประเทศไปแล้ว

บิวมีสำนึกความเป็นไทใหญ่ค่อนข้างสูง ในบริบทของชุมชนพลัดถิ่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อทำการสอนเด็กและเยาวชนไทใหญ่ในโรงเรียนและแคมป์คนงาน แต่ในขณะเดียวกันเธอก็มีสำนึกความเป็นไทยอยู่ด้วยทั้งเพราะเติบโต เรียนรู้และทำงานในเมืองไทย ซ้ำยังมีความต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของไทยตามกฎหมายอีกด้วย การวิ่งไปมาระหว่างความเป็นไทใหญ่และความเป็นไทยทำให้เธอต้องมีการปรับตัวและนิยามตัวตนอย่างสลับไหล เมื่อพูดคุยกับผู้เขียน (ซึ่งบิวรู้ว่าเป็นนักวิชาการในมหาวิทยาลัย) บิวเผยว่ามีความรู้สึกว้าวุ่นเหมือนคือบ้านและอยากเป็นส่วนหนึ่งของไทยในฐานะพลเมือง (แม้ว่าจะยังถูกกีดกันจากกฎหมายของรัฐไทย) แม้ว่าจะเป็นคนสองวัฒนธรรม แต่เธอก็เป็นเหมือนกระบอกเสียงที่เชื่อมโยงผู้คนในสองแผ่นดินเข้าด้วยกัน บิวยกตัวอย่างเหตุการณ์เมื่อครั้งเดินทางไปทำงานที่รัฐฉาน เธอพบว่ามีคนพูดคุยกันโดยมีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับประเทศไทย บิวรู้สึกทนไม่ได้และเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในฐานะตัวแทนของประเทศไทย จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับเด็กและเยาวชนในเชียงใหม่ บิวยอมรับว่าการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมเช่นนี้ทำให้ต้องทำความเข้าใจกับตัวเองอยู่ตลอดเวลา และเรียนรู้ที่จะปรับตัวตามสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่อย่างหลากหลาย ที่สำคัญเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปกับทายาทแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย บางครั้งจะกลายเป็นความสับสนตึงเครียดเพราะรู้สึกไม่แน่นอนว่าตนเองจะต้องเป็นคนในสังกัดของวัฒนธรรมใด และจะเป็นได้ในระดับไหน (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

สำหรับทอม เขาเข้าเรียนในระบบของไทยตั้งแต่ชั้นอนุบาลที่อำเภอแม่สาย แม้ว่าจะมีอายุเกินเกณฑ์ไปแล้ว (นักเรียนโขง) แต่นั่นไม่ใช่ปัญหาสำหรับเขาเลย เพราะยังมีเพื่อนที่เข้าเรียนในช่วงอายุใกล้เคียงกันอยู่อีกจำนวนหนึ่ง จากนั้นทอมก็อยู่ในระบบการศึกษาเรื่อยมาจนจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนประจำอำเภอ ด้วยการสนับสนุนค่าเล่าเรียนจากมูลนิธิคาทอลิกแห่งหนึ่ง ทอมเรียนรู้ได้ดีและตั้งเป้าหมายที่จะเรียนให้สูงที่สุด แม้ว่าการต้องการของผู้ให้ทุนและภาพในอนาคตของตนจะแตกต่างกัน (มูลนิธิตั้งเป้าหมายให้ผู้รับทุนกลับมาเป็นผู้นำศาสนาในหมู่บ้านต่อไป) หลังจากเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทอมเดินทางเข้าสู่เมืองเชียงใหม่และทำงานเป็นลูกจ้างในห้างสรรพสินค้ากับเพื่อนที่รู้จัก

กัน ทอมทำงานอยู่ 1 ปีเพื่อเก็บเงินสำหรับเข้าเรียนในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ ทอมเลือกเรียนภาคพิเศษ แม้จะมีค่าใช้จ่ายมากกว่าภาคปกติ แต่มีความสะดวกในการทำงานพิเศษ เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิแล้ว และไม่ยอมรับกวนทางบ้าน ทอมชอบภาษาอังกฤษและตั้งใจจะเรียนในสาขาวิชานี้ แต่คะแนนสอบส่งให้เขาได้เข้าเรียนในสาขาที่เลือกไว้ในอันดับรองลงมานั่นคือสาขาการพัฒนาชุมชน แต่การเรียนในสาขานี้ทำให้ทอมเข้าใจปรากฏการณ์ของโลกมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องแรงงานข้ามชาติและการเป็นคนชายขอบ ทอมจึงกล้าที่จะลงเปิดเผยตัวเองมากขึ้นว่ามีเชื้อชาติไทใหญ่ และเปลี่ยนเป้าหมายจากการที่เพียงต้องการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นไทย มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเพื่อไปแสวงหาโอกาสในโลกที่กว้างขึ้น ทอมเล่าประสบการณ์การเดินทางไปเยี่ยมญาติที่เมืองเชียงตุงในรัฐฉานแล้วพบว่าตนมีความรู้สึกแปลกแยกจากชุมชนที่นั่น มีหน้าซำยัง “รู้สึกกลัว” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562) เพราะ

“แต่ก่อนเราพยายามปฏิเสธมาเรื่อยๆ ว่าเราเป็นคนไทย แม้รู้ทั้งรู้ว่าอพยพมาจากที่อื่น เราอยากเชื่ออย่างนั้นมาตั้งแต่เด็กว่าเราเป็นคนไทย เราอยู่ในเมืองไทย เราพูดภาษาไทย เพื่อนเราก็คือคนไทย และเราก็คงทำอะไรเหมือนคนไทยทุกอย่าง เราไม่ได้เป็นชาติพันธุ์ เราไม่ใช่คนไม่มีบัตร แต่พอมาเรียนสาขานี้ก็ได้ปรับมุมมองว่าเราต้องยอมรับตัวเองก่อน ต้องพัฒนาตัวเองก่อน” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

จากความกังวลในสถานะที่ไม่มั่นคงทางกฎหมายและการเป็นทายาทของผู้อพยพข้ามชาติ ทอมเริ่มมองเห็นว่าการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมสามารถสร้างโอกาสในชีวิตได้ไม่น้อย ก่อนสำเร็จการศึกษาทอมได้รู้จักกับกลุ่ม NGOs ที่เคลื่อนไหวด้านสัญชาติ ทอมเข้าร่วมการสัมมนาอยู่บ่อยครั้ง ผลคือการได้กลับมาตั้งเป้าหมายใหม่ในชีวิต โดยทอมเล่าว่า

“ตอนเรียนมาซึกพักเริ่มตั้งคำถามว่าจบแล้วจะไปทำอะไร สัญชาติก็ไม่มี ตอนเรียนก็ไม่คิด คิดแค่ว่าอยากจบปริญญาตรี อยากให้พ่อแม่มารับปริญญา แต่พอเรียนๆ ไปก็เห็นพี่ที่เค้าจบไปแล้วเค้าก็ไม่มีสัญชาติ เค้าก็ว่างงาน ไปสมัครงานที่ไหนก็ไม่มีใครจ้าง เขาก็ไม่กล้าไปสมัครที่ไหนอีก แต่ตอนนั้นผมได้รู้จักกับพี่ที่เค้าทำงานด้านสัญชาติ เขามีจัดสัมมนา เราก็เลยเริ่มคิดว่าเออวะ ถ้ามันเป็นพวกข้าราชการ เป็น อบต. ไม่ได้ เราก็น่าไปทางเอกชนได้ เป็น NGOs เวลาทีมงานเสวนาผมก็เข้าร่วม พูดคุยบอกปัญหาของเรากับตัวแทนจากหน่วยงานราชการ ความกังวลต่างๆ ในอนาคตการทำงาน” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

หลังจบการศึกษาทอมได้ปรึกษากับชาวอเมริกันที่รู้จักกันผ่านการทำงานพิเศษในร้านอาหารถึงการเรียนต่อในระดับบัณฑิตศึกษา จนในที่สุดเขาได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนบางส่วนจากผู้อุปถัมภ์ชาวอเมริกัน และทุนการศึกษาจากสาขาวิชาที่ให้กับนักศึกษาชาติพันธุ์ การเรียนในระดับบัณฑิตศึกษายังทำให้ทอมเข้าใจบริบทของโลกมากขึ้น ได้รู้ว่าทำไมถึงมีการอพยพโยกย้าย ทำไมถึงเกิดคนไร้สัญชาติและทำไมตนถึงเป็นหนึ่งในนั้น เขามีโอกาสได้เข้าร่วมการเสวนาทางวิชาการ การอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้ได้รู้จักกับนักวิชาการและผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เขาสนใจ ในประเด็นปัญหาสถานะบุคคลก็เช่นกัน ทอมมีเครือข่ายและไปขอรับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ตลอด เช่น อาจารย์ด้านกฎหมายแรงงานและคนต่างด้าวที่คณะนิติศาสตร์

ทอมมองเห็นข้อจำกัดจากการมีสถานะทางบุคคลที่ไม่แน่นอนในไทย จึงหาทางออกด้วยการขอบัตรประจำตัวประชาชนจากประเทศเมียนมา แม้ว่าความจริงเขาจะมีปัญหากับการถูกระบุว่าเป็นคนเมียนมาโดยตลอด ด้วยประวัติศาสตร์ความขัดแย้งกับชาวไทยใหญ่ แต่นี่ถือเป็นกลยุทธ์ที่เขาต้องปรับตัวเพื่อสร้างโอกาสให้กับชีวิต การเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมทำให้เขาตัดสินใจในเรื่องนี้ได้ไม่ยาก ภายหลังจากการได้รับบัตรประจำตัวประชาชนเมียนมา ทอมสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้สะดวกขึ้น เช่น เดินทางไปต่างประเทศและทำธุรกรรมทางการเงิน รวมถึงโอกาสในการสมัครงานโดยไม่ต้องกังวลว่าการเรียนในไทยนั้นจะสูญเปล่า ตอนนี้ทอมมีทั้งทักษะทางวิชาการและทักษะทางภาษาที่สามารถสื่อสารและอ่านเขียนได้หลากหลาย ทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ทั้งหมดจะกลายเป็นทุนให้ทอมสามารถเคลื่อนย้ายไปได้ทุกที่ทั่วโลก แม้ว่ากฎหมายในประเทศไทยจะยังไม่เปิดโอกาสให้เขากลายเป็นคนในสังกัดก็ตาม ทอมคาดหวังว่าจะได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ตนมีในงานเกี่ยวกับผู้อพยพหรือแรงงานข้ามชาติในที่ต่างๆ หรือเป็นนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ผู้มีเชื้อสายเป็นชาติพันธุ์

“ผมก็มองอนาคตว่าอยากไปหาโอกาสในต่างประเทศ การที่เรายังไม่มีสถานะบุคคลในเมืองไทยก็ทำให้เราต้องคิดถึงทางเลือกอื่นๆ จึงกลับไปทำบัตรประชาชนเมียนมา ในอนาคตหากมีโอกาสก็อยากไปเรียนต่อต่างประเทศ” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

ในระดับชีวิตประจำวันทอมใช้ชีวิตเหมือนวัยรุ่นคนไทยทั่วไป ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ส่วนภาษาไทยใหญ่จะใช้กับครอบครัว ทอมเองไม่มีสังคมกลุ่มเพื่อนไทใหญ่มากนัก โดยเฉพาะกับทายาทรุ่นที่ 2 ในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากเข้าสู่การศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เด็กและเป็นคาทอลิก (ชาวไทยใหญ่ส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ) แต่การปรับตัวของทอมจากการเป็น

ลูกผสมทางวัฒนธรรมที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งในการทำความเข้าใจกับตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลากหลายกลุ่ม มีทั้งความสับสน ความตึงเครียด ความสับสน ความมีแรงปรารถนา ผสมปนเปกันอย่างไม่มีความต่อเนื่อง เรื่องราวหลักของทอมคือแม้ว่าเขาอยากจะแสดงตัวตนอย่างชัดเจนในฐานะคนไทย (ผ่านการศึกษา) และแสวงหาโอกาสในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐตามกฎหมายมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมก็ได้เอื้อให้เขาได้รับความมั่นคงทางกฎหมายจากการถือบัตรประชาชนเมียนมาเมื่ออยู่ในฐานะนักศึกษามหาวิทยาลัย ทอมได้นิยามตนเองเป็นผู้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเนื่องจากเอื้อประโยชน์ให้แก่เขา ไม่ว่าจะเป็นการได้รับทุนศึกษา การเป็นบุคคลที่มีทักษะทางภาษาที่หลากหลาย รวมถึงการสร้างความสำเร็จในแวดวงวิชาการในฐานะคนใน (ของกลุ่มวัฒนธรรม) ซึ่งจะเป็นโอกาสสู่อาชีพที่ดีในอนาคต ตัวอย่างอีกเล็กน้อย คือ ครั้งหนึ่งในงานเสวนาที่ผู้เขียนได้เข้าร่วมด้วย (เมื่อต้นปี พ.ศ. 2562) ทอมแนะนำตัวเองว่าเป็นคนเชื้อสายไทใหญ่ มีความสนใจในประเด็นปัญหาของคนชาติพันธุ์และการอพยพข้ามแดน และได้ร่วมการนำเสนองานเป็นภาษาไทใหญ่อีกด้วย

กรณีศึกษาทั้ง 2 ที่นำเสนอนี้แสดงให้เห็นการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในฐานะกระบวนการที่นำมาใช้ทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากประเทศเมียนมา ที่มีความสลับซับซ้อนและไม่หยุดนิ่ง ในกรณีของบิวและทอมคือการเป็นทายาทรุ่นที่ 2 ที่ได้เข้าสู่อะการศึกษาระดับที่สูงขึ้นจนกลายเป็นแรงงานทักษะสูง อีกทั้งยังมีเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น ทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ แม้ว่าพวกเขาต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยทั้งทางกฎหมายและชีวิตทางสังคม แต่ในความเป็นจริงรัฐและสังคมไทยยังจัดวางให้พวกเขาเป็นคนอื่น และสร้างกำแพงทางกฎหมายที่ยากจะก้าวถึง ส่งผลให้พวกเขาต้องมีการปรับตัวที่หลากหลาย ไหลลื่นบนความเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม ทั้งการวิ่งไปมาระหว่างการอธิบายตัวตนว่าเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ เป็นเมียนมา หรือเป็นสิ่งที่อื่นที่ยังไม่ต้องการคำอธิบายเชิงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แน่ชัดตายตัว กระบวนการเหล่านี้บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง สับสนและตึงเครียด แต่บางสถานการณ์ก็ทำให้เกิดโอกาสกับชีวิตได้มากมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่บิวและทอมต้องเรียนรู้และปรับตัวต่อไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

7. สรุป

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการวิเคราะห์เบื้องต้นในการทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการศึกษาและการใช้ชีวิตในประเทศไทย โดยนำแนวคิดการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม

(Cultural Hybridity) มาอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนอย่างไม่หยุดนิ่ง ในบริบทของการเป็นคนชายขอบทั้งในทางกฎหมายและสถานภาพทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์การปรับตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนความเฉพะเจาะจงของการปรับตัวเป็นรายบุคคล ที่จะสร้างการตระหนักว่าเราไม่สามารถอธิบายการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ได้อย่างกว้างๆ หรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่ควรมองในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่มีแบบแผน อีกทั้งยังไม่มีคำตอบเนื่อง โดยในที่นี้ นำเสนอเรื่องราวของทายาทรุ่นที่ 2 จำนวน 2 คน คือทอมและบิวได้เข้าสู่อะการศึกษาระดับที่สูงขึ้นในประเทศไทย มีความพร้อมสำหรับการเป็นแรงงานทักษะสูง และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ ส่งผลให้พวกเขาต้องมีการปรับตัวที่หลากหลายไหลลื่น บนความเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมที่วิ่งไปมาระหว่างการอธิบายตัวตนว่าเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ เป็นเมียนมา หรือเป็นสิ่งที่อื่นที่ยังไม่ต้องการคำอธิบายเชิงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แน่ชัดตายตัว กระบวนการเหล่านี้บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง สับสนและตึงเครียดในการนิยามตัวตน แต่บางสถานการณ์ก็ทำให้เกิดโอกาสกับชีวิตได้มากมาย อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์เช่นนี้อาจยังมีข้อจำกัดเนื่องจากระยะเวลาการศึกษาที่จำกัดรวมถึงการใช้กรณีศึกษาจำนวนน้อย ดังนั้น เพื่อจะทำให้เข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยมากขึ้น จำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเชิงลึกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- โกสุมภ์ สายจันทร์, และคณะ. (2554). *บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยเรื่อง สถานะและปัญหาของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ขวัญชีวัน บัวแดง, และคณะ. (2549). *การศึกษาและพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2554ก). *การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- _____. (2554ข). ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจากพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ. ใน มูลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน* (น. 124-55). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง, และคณะ. (2558). *การสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของนักเรียนไทยใหญ่ผ่านแหล่งเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือของไทย* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฐิติมติ อापัทธนานนท์. (2561). *โรงเรียนหลากหลายวัฒนธรรม นโยบายการจัดการศึกษาของประเทศไทยในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงเยาว์ เนาวรัตน์, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และเชษฐภูมิ วรรณไพศาล. (2555). *ประชาสังคมและสิทธิทางการศึกษาสำหรับเด็กไร้รัฐ*. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุบผา อนันต์สุชาติกุล. (2554). *รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า. ชุดโครงการสถานะและปัญหาของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล. (2561). เส้นทางอพยพของคนไทยกับการจัดการการย้ายถิ่นภายใต้แนวคิดสัญชาติทางวัฒนธรรมในเนเธอร์แลนด์. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1(2), 9-56.
- ประชาไท. (2548). รายงานพิเศษ: “บัตรสี” สปีชีส์พลเมืองตามกฎหมาย. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2005/09/5679>.
- พวงเพชร ธนสิน. (2554). *ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และการอพยพโยกย้าย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พิสิษฐ์ นาสี, และชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). ประเทศไทย จากยุคแรงงานล้นเหลือถึงการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ: ความเปลี่ยนแปลงของแรงงานในประเทศไทยสู่การแสวงหาแรงงานทดแทน. *วารสารมหาวิทยาลัยเจ้าพระยา*, 2(2), 104-134.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2559). การจัดการแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมาย 3 สัญชาติของไทย: การสำรวจทางกฎหมาย นโยบาย และทางเลือก. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 7(1), 49-74.
- สมคิด แสงจันทร์. (2560). *แรงงานและวัฒนธรรมวัยรุ่นของกลุ่มคนหนุ่มโตในจังหวัดเชียงใหม่*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (2554). ความพลเมืองแบบลื่นไหลในยุคโลกาภิวัตน์ แปลจาก Flexible Citizenship for a Global Society โดย Bruno S. Frey, University of Zurich, Switzerland. ใน มูลินีเพื่อนไร้พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน* (น. 40-69). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ (คพรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. (2561). *สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ประจำเดือนตุลาคม 2561*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2562, จาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/98802fed607243cb1c1afe248b3d29eb.pdf.
- สุชาติ ทวีสิทธิ์. (2554). ทศนะใหม่ของความเป็นพลเมืองบนพื้นที่ของความเป็นอื่น. ใน มูลินีเพื่อนไร้พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน* (น. 8-39). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ (คพรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อัมพร จิรัฐติก. (2558). *พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, และชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). *แรงงานข้ามชาติ อัตลักษณ์และสิทธิความเป็นพลเมือง*. เชียงใหม่: แผนงานเสริมสร้างนโยบายสาธารณะที่ดี และสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Jirattikorn, A. (2007). *Living on Both Sides of the Borders: Transnational Migrants, Pop Music and Nation of the Shan in Thailand*. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Portes, A., & Rumbaut, R. (2005). Introduction: The Second Generation and the Children of Immigrants Longitudinal Study. *Ethnic and Racial Studies*, 28(6), 983-999.

ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ เพศวิถีของผู้หญิง: การวิเคราะห์ผ่านกรณีศึกษาการตั้งครรภ์ในวัยเรียนของ วัยรุ่นหญิงไทยและผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย¹

ปณิธิ บรรวณัฏ²

Received: September 3, 2019

Revised: June 6, 2020

Accepted: June 11, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอประเด็นวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่าด้วยประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง ซึ่งเพศภาวะและเพศวิถีก่อตัวผ่านความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นภายในสถาบันการสมรส ดังนั้นจึงมักถูกประตักปัดตราว่าเป็น “สิ่งที่ไม่ดีศีลธรรม” และเป็น “ปัญหาสังคม” บทความทำการสังเคราะห์ประเด็นและอ้างอิงข้อมูลบางส่วนจากวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต 2 เรื่อง ได้แก่ กรณีศึกษาการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหญิงไทยในวัยเรียน และกรณีศึกษาการย้ายถิ่นของผู้หญิงลาวที่มาทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย บทความนี้นำเสนอข้อสังเกตที่น่าสนใจ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ควรตระหนักถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่มีส่วนหล่อหลอมเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรทัดฐานที่ควบคุมเรื่องเพศและระบบชายเป็นใหญ่ซึ่งมีบทบาทในการนิยามว่าพฤติกรรมของผู้หญิงเหล่านั้นเป็น “ความเปี่ยงเบน” และเป็น “ปัญหาสังคม” ประการที่สอง บทความพิจารณาถึงนัยสำคัญของ “ความเป็นผู้กระทำการ” และการแสวงหากลยุทธ์ในการเอาตัวรอดของผู้หญิงในการต่อรองกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ประการสุดท้าย แม้ว่าเครือข่ายทางสังคมจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งสนับสนุนด้านต่างๆ ให้กับผู้หญิง แต่บทบาทในเชิงให้การสนับสนุนของเครือข่ายทางสังคม

¹ บทความนี้สังเคราะห์ประเด็นและอ้างอิงข้อมูลบางส่วนจากวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต 2 เรื่อง ได้แก่ “แม่วัยรุ่น”: ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ และเพศวิถี (วาทีนีย์ วิชัยยา, 2556) และผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน (วรรณพร ปันทะเลิศ, 2556) ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2556 (ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์โดย ปณิธิ บรรวณัฏ)

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี 12121 อีเมล: spanitee@hotmail.com

ก็ไม่ควรถูกกล่าวเกินจริง ในบางครั้งเครือข่ายทางสังคมก็มีลักษณะของความไม่ต่อเนื่องและอาจมีความขัดแย้งระหว่างผู้กระทำในเครือข่ายได้เช่นกัน

คำสำคัญ ประสบการณ์ชีวิต, เพศภาวะ, เพศวิถี, แม่วัยรุ่น, ผู้หญิงย้ายถิ่น

Women's Lived Experiences, Gender and Sexualities: An Analysis of Case Studies of Thai "Teenage Mothers" and Lao Women Working at a Karaoke Restaurant in Thailand

Panitee Brown³

Abstract

This paper presents a critical analysis of the lived experiences of women, whose gender and sexualities are formed through non-marriage relationships, and accordingly are often stigmatized as "misconducts" and "social problems." This paper synthesizes arguments and draws from data presented in two Masters theses: one on Thai adolescents' pregnancies and another on Lao migrant women who work at karaoke bars in Thailand. This paper addresses three key issues. Firstly, it notes how economic, social, and cultural contexts constrain women's gender and sexualities. Case studies illustrate how dominant sexual norms and patriarchal values have contributed to the social stigmatization of certain women's sexual behaviors as "deviance" or "social problems." Second, it looks at how women's agency and survival strategies play a crucial role in negotiation with economic and socio-cultural constraints. Finally, although social networks play a significant part in providing women with various kinds of support, their supportive roles should not be overemphasized. These networks are not necessarily harmonious, and there can sometimes be tensions among actors.

Keywords Lived Experiences, Gender, Sexualities, Teenage Mothers, Migrant Women

³ Assistant Professor, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, Pathum Thani. E-mail: spanitee@hotmail.com

1. บทนำ

ประสบการณ์ของผู้หญิงอยู่ในความสนใจของนักสังคมศาสตร์มาอย่างยาวนาน แต่ประสบการณ์ชีวิตของพวกเธอ โดยเฉพาะในมิติเรื่องเพศที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง มักจะถูกมองในฐานะที่เป็น “ปัญหาสังคม” (Social Problem) นักสตรีนิยมได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาดังกล่าวที่ปรากฏในวงการสังคมวิทยากระแสหลักช่วงก่อนทศวรรษที่ 1960 เช่น ตำราสังคมวิทยาโดยทั่วไป หนังสือเกี่ยวกับปัญหาสังคม หรือหนังสือเกี่ยวกับครอบครัวมักระบุว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็น “ปัญหาของผู้หญิง (Women’s Problem)” ก่อนที่จะเกิดการเติบโตของสตรีนิยมใหม่ (New Feminism) ในช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา (Komarovsk, 1991, p. 3)

การพิจารณาผู้หญิงในฐานะปัญหาสังคมหรือเป็นเพียงปัญหาของกลุ่มผู้หญิงจึงไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอีกต่อไป งานวิจัยในช่วงสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาเริ่มเน้นศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงและชี้ให้เห็น “เสียง” (Voice) ของผู้หญิง (ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560) โดยมักอาศัยแนวคิดเพศภาวะ (Gender) และเพศวิถี (Sexuality) เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง และแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้มักตระหนักถึงมิติต่างๆ ที่หลากหลาย (Multiple Intersections) ของชีวิตผู้หญิง เช่น ความแตกต่างทางเชื้อชาติ เพศภาวะ สีดผิว ภาษา ระดับการศึกษา สถานภาพการเป็นผู้ย้ายถิ่น เป็นต้น (Ngum Chi Watts, Liamputtong, & Mcmichael, 2015) ดังนั้น ประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงมักสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศภาวะ (Gender Power Relations) ระหว่างชายหญิงที่ซ้อนทับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น เชื้อชาติ สีดผิว ชนชั้น ชาติพันธุ์ (สุกฤตยา จักรปิง, 2558)

สำหรับงานวิจัยประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงก็ได้รับการศึกษาผ่านมโนทัศน์ทางสังคมวิทยามากขึ้น รวมทั้งมีการพัฒนาทั้งในมิติขององค์ความรู้และมิตินโยบาย เช่น ในมิติการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยา Olive Banks (1999, p. 401) ได้สะท้อนพัฒนาการความสนใจของนักสังคมวิทยาที่มีต่อบทบาทของผู้หญิงในบทความวิชาการเรื่อง Some Reflections on Gender, Sociology and Women’s History ซึ่งเธอได้เขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของตนในฐานะผู้หญิง นักสังคมวิทยา นักเรียน นักวิจัย ระหว่าง 1947-ต้นทศวรรษที่ 1990 โดยเธอชี้ให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเพศภาวะเป็นประเด็นที่ถูกละเลยในสาขาสังคมวิทยา โดยขาดมุมมองความเห็นอกเห็นใจในประเด็นสิทธิของผู้หญิงและประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ในกลุ่มนักสังคมวิทยาชาย ผู้หญิงในสายอาชีพนี้ก็ได้รับผลกระทบไม่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม กระบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง (New Feminist

Movement) ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ถูกมองว่าเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาที่เปลี่ยนสถานภาพของผู้หญิงในสายอาชีพสังคมวิทยาและมุมมองของเพศภาวะในสาขาวิชาสังคมวิทยาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ส่วนในมิติการพัฒนา นโยบาย พบว่าผู้หญิงเริ่มมีบทบาททั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ เช่น งานศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงถูกนำไปผูกโยงกับนโยบายของเทศบาลในประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1800 เมื่อผู้หญิงกลุ่มเล็กๆ ช่วยสามีให้ได้รับเลือกตั้งเป็นนายอำเภอ บทบาทของภรรยาจำนวนไม่น้อยที่แสดงออกไปในรูปแบบไม่เป็นทางการ แต่กลับพบว่ามีความอำนาจในการดึงดูดความสนใจของผู้คนได้ (Archbold, 2012) ตัวอย่างเหล่านี้ชี้ว่าผู้หญิงมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมอย่างสำคัญ จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจที่ปัจจุบันนี้งานวิจัยจำนวนหนึ่งเริ่มสนใจประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นการถูกกดทับของผู้หญิงภายใต้เงื่อนไขต่างๆ และการเสริมอำนาจแก่ผู้หญิง (Empowering Women)

บทความนี้ต้องการนำเสนอประเด็นอภิปรายเชิงวิพากษ์ว่าด้วยประสบการณ์ชีวิตเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ไม่ได้เกิดขึ้นภายในสถาบันการสมรส โดยผู้เขียนได้สังเคราะห์ประเด็นและอ้างอิงข้อมูลบางส่วนจากกรณีศึกษาการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหญิงไทยในวัยเรียนของ วาทีนีย์ วิชัยยา (2556) และกรณีศึกษาการย้ายถิ่นของผู้หญิงลาวที่มาทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทยของ วรณพร ปันทะเลศ (2556)⁴ งานศึกษาแรกสนใจศึกษาประสบการณ์ชีวิตเพศภาวะ เพศวิถีของแม่วัยรุ่น การให้ความหมายของแม่วัยรุ่นต่อประสบการณ์เหล่านั้น การยอมจำนน ผลิตซ้ำหรือต่อรองกับบรรทัดฐาน “ความเป็นแม่” “ความเป็นผู้หญิงที่ดี” ของแม่วัยรุ่น รวมทั้งการปรับตัว หาทาทางเลือก/ทางออก และแหล่งสนับสนุนที่มีต่อพวกเธอ งานศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี และขณะเก็บข้อมูล พวกเธอมีอายุไม่เกิน 27 ปี ทั้งที่เข้ารับบริการจากสถานสงเคราะห์ของรัฐในระหว่างตั้งครรภ์ และใช้ทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่บริการของรัฐ ในขณะที่ตั้งครรภ์ งานศึกษานี้มีจุดเด่นตรงที่ ต้องการชี้ให้เห็นถึงพลวัตของประสบการณ์ชีวิตของแม่วัยรุ่น กล่าวคือ ในขณะที่สัมภาษณ์ แม่วัยรุ่นหลายคนผ่านประสบการณ์การตั้งครรภ์ในวัยเรียนมาหลายปีแล้ว พวกเธอมีงานทำ และลูกๆ ของพวกเธอบางคนก็เติบโตขึ้นแล้ว การที่พวกเธอเล่า

⁴ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ “แม่วัยรุ่น”: ประสบการณ์ชีวิตเพศภาวะ และเพศวิถี (วาทีนีย์ วิชัยยา, 2556) และผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน (วรณพร ปันทะเลศ, 2556) ซึ่งวิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2556 กลุ่มหัวข้อวิจัย: ประสบการณ์ชีวิตและเพศภาวะของผู้หญิงในอาเซียน

ประวัติชีวิตย้อนไปตั้งแต่ขณะตั้งครรภ์จนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นพัฒนาการของประสบการณ์ชีวิต มุมมองและความรู้สึกต่อเพศภาวะ เพศวิถี และความเป็นแม่ของพวกเธอ

ส่วนงานที่สองเน้นศึกษาเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงลาวตัดสินใจย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ และเพศวิถีของผู้หญิงลาวในขณะที่ย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย การดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของพวกเธอกับครอบครัวและผู้คนในประเทศลาว รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมที่เอื้อหรือจำกัดการใช้ชีวิตของผู้หญิงลาวในประเทศไทย งานศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาผู้หญิงลาวที่ย้ายถิ่นมาทำงานเป็นสาวนั่งเครื่องในร้านคาราโอเกะแห่งหนึ่งในประเทศไทย ในขณะศึกษา ผู้หญิงลาวมีอายุอยู่ระหว่าง 20-28 ปี มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่มีฐานะยากจน มีฐานะปานกลาง และฐานะค่อนข้างดี งานศึกษานี้มีลักษณะเด่นคือ นำมโนทัศน์เพศภาวะและเพศวิถีมาเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายเงื่อนไขการย้ายถิ่น การทำงาน และการดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของผู้หญิงลาว รวมทั้งยังเน้นให้เห็นถึงพลวัตและความซับซ้อนของเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงลาว

งานศึกษาทั้งสองดังกล่าวมีจุดร่วมที่สำคัญคือ ไม่ได้เริ่มศึกษาปรากฏการณ์จากมุมมองว่าเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่อยู่นอกเหนือสถาบันการสมรสเป็น “พฤติกรรมเบี่ยงเบน” และเป็น “ปัญหาสังคม” หากแต่สนใจศึกษาประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ถูกหล่อหลอมด้วยบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทยและสังคมลาว รวมทั้งยังเน้นย้ำให้เห็นถึงมิติ “ความเป็นผู้กระทำการ” (Agency) และ “เสียง” ของผู้หญิงที่ถูกสังคมมองว่ามี “พฤติกรรมทางเพศ” ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวัง โดยบทความนี้จะนำเสนอประเด็นอภิปรายเชิงวิพากษ์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แนวทางการศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิง 2) การต่อรอง ชัดขึ้นและต่อสู้ของผู้หญิง (ชายขอบ) 3) เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิง: โอกาส และ/หรือข้อจำกัดสำหรับผู้หญิง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2. แนวทางการศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิง

เพศสรีระ (Sex) เป็นเพศที่พิจารณาจากลักษณะตามธรรมชาติของหญิงและชาย เช่น อวัยวะ สอโรโมนเพศ รูปร่าง เป็นต้น ในขณะที่เพศภาวะ (Gender) มีนักวิชาการจำนวนมากให้ความหมายไว้และพอสรุปได้ว่า คือสถานะของเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากสังคม อันเป็นผลจากการขัดเกลาทางสังคม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2551; กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554) ส่วนเพศวิถี (Sexuality) นั้นเป็นเรื่องที่กว้างกว่าเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมทางเพศ โดยหมายถึง แรงขับทางเพศ ความปรารถนาทางเพศ รสนิยมทางเพศ พฤติกรรมทางเพศ ความพึงพอใจ

ทางเพศ บรรทัดฐานทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศ (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2550, น. 316) มีข้อสังเกตว่าเพศวิถีถือเป็นประเด็นการวิจัยที่ได้รับความสนใจศึกษาและมีพัฒนาการของงานวิจัยในประเด็นดังกล่าว พอแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้ ระยะที่ 1 งานวิจัยมุ่งเน้นศึกษาวิจัยประสบการณ์ทางเพศในฐานะสิ่งสร้างทางสังคม (The Social Construction of Sexual Experience) ที่พัฒนาขึ้นมาวิพากษ์มุมมองเกี่ยวกับชีวการแพทย์ (Biomedical Approach) และมุมมองเกี่ยวกับเพศศึกษา (Sexological Approach) ที่ครอบงำวงการการวิจัยมากกว่า 2 ทศวรรษ ระยะที่ 2 การเพิ่มขึ้นของการศึกษาวิจัยชีวิตทางเพศ (Sexual Life) ที่เน้นความหลากหลายข้ามวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางเพศ และชุมชนทางเพศ (Sexual Communities) และระยะปัจจุบันงานวิจัยเน้นการรับรู้ถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างวัฒนธรรมและอำนาจ และความสนใจที่มีต่อมิติทางการเมืองและเศรษฐกิจของเพศวิถีมากขึ้น (Parker, 2009)

เมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการองค์ความรู้ว่าด้วยประเด็นเพศภาวะและเพศวิถี จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยังคงความรู้ทางวิทยาศาสตร์เริ่มมีอำนาจในการอธิบายความเป็นจริงทางสังคมไม่เว้นแม้แต่เรื่องเพศ เพศของมนุษย์ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดตามธรรมชาติเพียงอย่างเดียวเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ธรรมชาติเป็นตัวสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ให้กับเพศ โดยเชื่อว่าเพศสรีระเป็นตัวกำหนดเพศภาวะและเพศวิถี รวมทั้งผู้คนจะต้องมีความคงที่ในการแสดงออกในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมทางเพศด้วย จึงจะถูกมองว่าเป็น “ปกติ” หากผู้คนแสดงบทบาททางเพศและเพศวิถีไม่สอดคล้องกับเพศสรีระของตนก็มักจะถูกระบุตราว่า “ผิดปกติทางเพศ” หรือ “เบี่ยงเบนทางเพศ” นอกจากนี้ องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังถูกนำมาใช้แบ่งแยก จัดประเภทแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) และจัดลำดับสูงต่ำให้กับเพศของมนุษย์ ความแตกต่างทางเพศสรีระระหว่างชายหญิงถูกนำมาเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมทางเพศ (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, ม.ป.ป.; Weeks, 1981) เช่น สังคมมักจะมองว่าผู้ชายมีร่างกายสูงใหญ่ เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง มีเหตุผล เป็นผู้นำ มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งมีแรงขับเคลื่อนทางเพศที่ต้องได้รับการปลดปล่อย ซึ่งสังคมมักจะให้คุณค่ากับคุณลักษณะของ “ความเป็นชาย” ว่าเป็นสิ่งที่ดีกว่า เหนือกว่า และพื้นที่สาธารณะที่ผู้ชายเข้าไปแสดงบทบาทต่างๆ นั้นก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและประโยชน์ทางการเมือง ในทางตรงข้าม ผู้หญิงมีร่างกายอ่อนแอ สามารถให้กำเนิดบุตรได้ ผู้หญิงถูกมองว่าใช้อารมณ์ เป็นผู้ตาม และพื้นที่ส่วนตัว (Private Sphere) ซึ่งก็คือพื้นที่ภายในบ้านเป็นโลกของผู้หญิง ซึ่งต้องทำหน้าที่ “ความเป็นแม่” และ “ความเป็นเมีย” ผ่านการให้กำเนิดบุตร ดูแลสมาชิกในครอบครัว และทำงานบ้าน คุณลักษณะ “ความเป็นหญิง” ดังกล่าวถูกประเมินค่าว่าด้อยกว่า “ความเป็นชาย” และบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัวไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้และประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 20 เริ่มมีการพัฒนาองค์ความรู้สตรีนิยม (Feminism) ซึ่งจัดเป็นแนวคิดหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มนักคิดการประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructionist) สตรีนิยมเป็นทั้งแนวคิด (Perspective) และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงเกือบทุกสังคมในโลกกำลังเผชิญกับการถูกกดขี่ภายใต้ระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ยึดผู้ชายเป็นศูนย์กลาง ให้คุณค่ากับ “ความเป็นชาย” ผู้ชายได้รับอำนาจ สิทธิพิเศษ (Privilege) อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบและเหนือกว่าผู้หญิง ทั้งในมิติครอบครัว ระบบเครือญาติ การเมือง และเศรษฐกิจหรือที่เรียกว่าระบบชายเป็นใหญ่ สตรีนิยมยังวิพากษ์การครอบงำทางเพศทุกรูปแบบ สนใจการกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศทั้งในมิติเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งต้องการล้มล้างและเปลี่ยนแปลงระบบชายเป็นใหญ่ในทุกมิติ เพื่อปลดปล่อยผู้หญิงและจัดปัญหาต่างๆ ที่ผู้หญิงกำลังเผชิญ เช่น ความยากจน ความด้อยโอกาส ความรุนแรงจากวัฒนธรรมและประเพณีในรูปแบบของความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545; Garton, 2004; Oakley, 1972)

คุณูปการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของแนวคิดสตรีนิยมคือ ชี้ให้เห็นว่าองค์ความรู้กระแสหลักที่ผ่านมาถูกสร้างผ่านมุมมองแบบชายเป็นใหญ่ ละเลยความรู้ ประสบการณ์ชีวิต และอารมณ์ ความรู้สึกของผู้หญิง รวมทั้งยังวิพากษ์องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มักกล่าวอ้างลักษณะที่แตกต่างและการจัดระบบเพศภาวะแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomous Gender System) อย่างเคร่งครัดระหว่างหญิงและชายดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น การกล่าวอ้างความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างหญิงและชายนั้นไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้าง ให้คุณค่าและความหมายตามบริบททางเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2550, น. 315; ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2551; กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554) การอธิบายแบบขั้วตรงข้ามนั้นส่งผลให้เกิดการให้คุณค่ากับคุณลักษณะของความเป็นชายว่าดีกว่า เหนือกว่า คุณลักษณะของความเป็นหญิง (ที่มักถูกมองว่าด้อยกว่า) และถูกนำไปใช้คาดหวังและกำกับพฤติกรรม บทบาททางเพศ รวมทั้งการเข้าถึง/ไม่เข้าถึงทรัพยากร และอำนาจในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมระหว่างหญิงและชาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการกดขี่และความไม่เท่าเทียมทางเพศ

การจัดประเภทแบบคู่ตรงข้ามยังถูกนำมาใช้ควบคุมและประเมินคุณค่าต่อมิติเพศภาวะและเพศวิถีภายในกลุ่มผู้หญิงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ สังคมสร้าง ผลิตซ้ำอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติทางเพศ (Gender Ideologies and Practices) ภายใต้ระบบ “การควบคุมทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่” ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น และได้ถูกนำมาใช้กำกับควบคุมร่างกายและประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง เช่น การควบคุมผ่านการแต่งกายของผู้หญิง การใช้ความรุนแรง

ต่อผู้หญิง การควบคุมบทบาททางเพศของผู้หญิง เป็นต้น (Honkatukia & Keskinen, 2018; Nader, 1986; Young, 2011, p. 15; นิภา จิรภักดิ์, 2540) นอกจากนี้ สังคมยังคาดหวังว่าผู้หญิงต้องแสดงบทบาทของความ “ผู้หญิงที่ดี” “ลูกสาวที่ดี” “ภรรยาที่ดี” “แม่ที่ดี” “นักเรียนที่ดี” เป็นต้น หากผู้หญิงไม่ปฏิบัติตามความคาดหวังเหล่านั้น ก็จะถูกประทับตราแบบคู่ตรงข้ามว่าเป็น “ผู้หญิงที่ไม่ดี” “ภรรยาที่ไม่ดี” “แม่ที่ไม่ดี” “นักเรียนที่ไม่ดี” ซึ่งการจัดประเภทแบบคู่ตรงข้ามและภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่เช่นนี้ ทำให้มองไม่เห็นประสบการณ์ทางเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่มีความซับซ้อน และสัมพันธ์กับการเคลื่อนผ่านช่วงชีวิต (Life Transition) ก่อให้เกิดการประเมินค่าและประทับตรา (Stigmatize) กับผู้หญิงที่มีเพศภาวะและเพศวิถีที่ไม่สอดคล้องกับที่สังคมคาดหวัง ซึ่งส่งผลให้พวกเธอต้องเผชิญกับความกดดันและความตึงเครียด รวมทั้งยังส่งผลให้เกิดการกีดกัน (Exclusion) ระหว่างกลุ่มผู้หญิง

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น หากนำมาพิจารณา 2 กรณีศึกษาที่กล่าวไปแล้ว คือ แม่วัยรุ่นในสังคมไทย และผู้หญิงลาวที่ทำงานในร้านคาราโอเกะนั้นสะท้อนให้เห็นประเด็นที่สำคัญดังนี้ ในแต่ละสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมไทยหรือสังคมลาว ต่างปรากฏบรรทัดฐานเรื่องเพศที่ถูกนำมาใช้นิยาม กำกับ ควบคุม และประเมินเพศภาวะ เพศวิถี การแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกของผู้หญิงอย่างสำคัญ ผู้หญิงที่มีประสบการณ์ชีวิตทางเพศที่ละเมิดบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังไว้ มักจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่มี “พฤติกรรมเบี่ยงเบน” และพฤติกรรมเหล่านั้นมักถูกนิยามว่าเป็น “ปัญหาสังคม” ทั้งนี้เนื่องจากสังคม (ในกรณีนี้คือสังคมไทยและสังคมลาว) มักมี “มาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศ (Sexual Double Standard)” การมีประสบการณ์ทางเพศของผู้ชายทั้งก่อนหรือหลังการแต่งงานมีแนวโน้มที่จะถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติ เพราะสังคมมีความเชื่อว่าผู้ชายมีสัญชาตญาณทางเพศ และต้องได้รับการปลดปล่อย ในขณะที่ผู้หญิงมักจะถูกมองว่ามีความอ่อนหวาน เพราะบางในเรื่องเพศ ควรปกปิดเนื้อตัวร่างกายให้มิดชิด ไม่ควรมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน⁵ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่อุดมการณ์เช่นนี้ก็ยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคม (กฤตยา อาชวนิชกุล และพิศรา ษาแก้ว, 2551; ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2551) และถูกนำมาใช้ประเมินและกำกับพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง ในกรณีนี้ วัยรุ่นหญิงไทยที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนเป็นช่วงวัยที่สังคมมองว่าหน้าที่หลักคือการเล่าเรียนหนังสือ ไม่ควรยุ่งเกี่ยวในเรื่องเพศ และการตั้งครรภ์ ส่วนกรณีผู้หญิงลาวที่ย้ายถิ่นมาประเทศไทยและทำงานร้านคาราโอเกะต้องนั่งตม ใกล้ชิดและยินยอมให้ลูกค้าชายสัมผัสเนื้อตัวร่างกายบ้าง รวมถึงในบางครั้งอาจมีการให้บริการทางเพศด้วย ซึ่งเป็นอาชีพ

⁵ อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ทางเพศที่ควบคุมเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงก็จะแตกต่างกันไปตามชนชั้น และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิง

ที่สังคมไม่ยอมรับ ดังนั้น งานศึกษาทั้งสองนี้จึงช่วยสะท้อนให้เห็นว่าหากผู้หญิงมีพฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างไปจากอุดมการณ์ทางเพศที่สังคมคาดหวัง พวกเธอก็มักจะถูกสังคมมองว่าเป็น “ผู้เปี่ยงเบน” และ พฤติกรรมทางเพศเหล่านั้นมักถูกนิยามว่า “เป็นปัญหาสังคม” เนื่องจากสังคมนาระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่และมาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศมาเป็นเครื่องตัดสินงานศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังจึงไม่ควรเริ่มต้นศึกษาโดยมองปรากฏการณ์เหล่านี้ว่าเป็นความเปี่ยงเบน เป็นปัญหาสังคม เพราะจะทำให้มองไม่เห็นว่าเป็นพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงไม่ใช่ปัญหาในตัวของเธอเอง หากแต่อุดมการณ์ทางเพศภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ต่างหากที่ถูกนำมาใช้นิยามและตัดสินเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงในเชิงลบ และการศึกษาด้วยมุมมองเช่นนั้นจะไม่นำไปสู่การวิพากษ์ระบบชายเป็นใหญ่ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเท่าเทียมทางเพศ

งานศึกษาทั้งสองยังเน้นให้เห็นว่า นอกเหนือไปจากการให้คุณค่ากับพฤติกรรมทางเพศที่ต่างกันอย่างระหว่างหญิงและชายแล้ว เพศภาวะและเพศวิถีภายในกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเองนั้นก็ยังถูกประทับตราในลักษณะคู่ตรงข้าม (Dichotomy) เช่น “ผู้หญิงดี” / “ผู้หญิงไม่ดี” การอธิบายเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงผ่านมุมมองแบบคู่ตรงข้ามมีข้อจำกัด คือเป็นการนำแต่มุมมองทางเพศเพียงมิติเดียวมาใช้ตัดสินชีวิตของผู้หญิง ทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อนของประสบการณ์ชีวิตด้านอื่นๆ ของผู้หญิง เช่น การเป็นนักเรียน การเป็นคนย้ายถิ่น การเป็นลูกสาว การเป็นแม่ เป็นต้น ซึ่งก็มีความสำคัญและมีส่วนหล่อหลอม “ความเป็นผู้หญิง” และการปฏิสัมพันธ์ของพวกเธอกับผู้คนอื่นๆ ในสังคม ผู้หญิงในงานศึกษาทั้ง 2 กรณีศึกษานี้แม้พวกเธอจะถูกมองว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี (มีเพศสัมพันธ์ในวัยที่ไม่เหมาะสม และนอกเหนือสถาบันการแต่งงาน) แต่ในอีกด้านหนึ่ง พวกเธอเป็น “แม่ที่ดี” และ “ลูกสาวที่ดี” (โดยจะอธิบายรายละเอียดในแต่ละกรณีศึกษาต่อไป) นอกจากนี้ มุมมองแบบคู่ตรงข้ามยังนำไปสู่การประเมินคุณค่ากับคุณลักษณะของความเป็นผู้หญิงที่ดีและความเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ผู้หญิงที่ไม่สามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางเพศที่สังคมคาดหวังได้ต้องเผชิญกับความตึงเครียดและความกดดันต่างๆ ในแง่การอธิบายปรากฏการณ์โดยใช้มุมมองแบบคู่ตรงข้ามจึงนำไปสู่การประทับตราและการกดขี่ผู้หญิงบางกลุ่ม รวมถึงอาจก่อให้เกิดการผลิตซ้ำระบบชายเป็นใหญ่เนื่องจากการควบคุมให้ผู้หญิงแสดงพฤติกรรมทางเพศที่สังคมพึงปรารถนา ซึ่งอุดมการณ์ทางเพศนี้ถูกกำกับด้วยระบบชายเป็นใหญ่นั้นเอง

บทความนี้จะจึงเสนอว่าในการศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงนั้น ไม่ควรศึกษาผ่านมุมมองแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) หากแต่ควรอธิบายประสบการณ์ชีวิต (Lived Experiences) ของผู้หญิงที่สัมพันธ์หรือถูกหล่อหลอมด้วยบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมใน 2 กรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาไม่ได้เริ่มต้นมองปรากฏการณ์

และตั้งคำถามที่ตีตราผู้หญิงกลุ่มนี้ว่าเป็น “ปัญหาสังคม” ตั้งแต่แรก หากแต่นำบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาใช้วิเคราะห์ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของแม่วัยรุ่นในสังคมไทยและผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเกะ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าบริบทเหล่านั้นมีส่วนหล่อหลอมหรือสัมพันธ์ต่อมุมมองของสังคมและมุมมองของผู้หญิงต่อเพศภาวะและเพศวิถีของตนเองอย่างไร รวมทั้งช่วยสะท้อนให้เห็นว่าอุดมการณ์ทางเพศมีอิทธิพลต่อการให้ความหมายและคุณค่าในเรื่องเพศของผู้หญิงอย่างไร ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการรื้อถอน (Deconstruction) ระบบชายเป็นใหญ่และทำลายมายาคติในเรื่องเพศที่แฝงฝังอยู่ในสังคม

งานของวาทินีที่ศึกษาแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนในสังคมไทยชี้ให้เห็นว่า ชีวิตทางเพศของวัยรุ่นหญิงทั้งก่อนตั้งครรภ์ ขณะตั้งครรภ์ และหลังตั้งครรภ์ล้วนถูกกำกับและหล่อหลอมด้วยอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติทางเพศกระแสหลักในสังคมไทย ที่แบ่งแยกความเป็นผู้หญิงที่ดีและไม่ดีผ่านการมีประสบการณ์ทางเพศ การพัฒนาของระบบการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) ที่เรียกร้องให้วัยรุ่นต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนนานขึ้นและยืดอายุการแต่งงานออกไป การพัฒนาองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ที่ผลิตสร้างมโนทัศน์ “วัยรุ่น” (Concept of Adolescent) ซึ่งแยกออกจากวัยเด็ก และวัยรุ่นผู้ใหญ่ รวมทั้งคาดหวังให้แสดงบทบาทที่แตกต่างไปจากวัยรุ่นผู้ใหญ่ และอุดมการณ์ในสังคมไทยที่มักเชื่อว่าวัยรุ่นยังไม่มีวุฒิภาวะ ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ จึงเห็นได้ว่าปรากฏการณ์การตั้งครรภ์ในขณะที่เป็นวัยรุ่นอาจไม่ใช่ปัญหาสังคมโดยตัวของมันเอง หากแต่บริบททางสังคม วัฒนธรรมดังที่กล่าวไปข้างต้นที่ทำให้การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นกลายเป็นปัญหาสังคม ขณะที่ในสมัยก่อน ผู้คนก็แต่งงานและมีลูกในขณะที่ยังน้อย แต่บริบทของสังคมในขณะนั้นไม่ได้มองการตั้งครรภ์เมื่ออายุยังน้อยว่าเป็นปัญหาสังคม

งานของวรรณพรที่ศึกษาผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเกะในประเทศไทยก็เช่นกัน ชี้ให้เห็นว่าบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขที่หล่อหลอมการย้ายถิ่น การตัดสินใจทำงานร้านอาหารโอเกะ และประสบการณ์ด้านเพศภาวะและเพศวิถีของกลุ่มผู้หญิงลาวที่ถูกสัมภาษณ์ในงานศึกษานี้ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ แนวคิดวัฒนธรรมครอบครัว (Cultural Notion of Family) และเพศภาวะในสังคมลาว มุมมองของผู้หญิงลาวที่มีต่อความทันสมัยของประเทศไทย ความคล้อยคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่หล่อหลอมการตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้หญิงลาวมายังประเทศไทย กล่าวคือ ประการแรก ระบบเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว ความแตกต่างของอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรา และโอกาสในการหารายได้ในประเทศไทยเป็นปัจจัยหลักให้ผู้หญิงลาวตัดสินใจย้ายถิ่นมาประเทศไทย ประการที่สอง แนวคิดวัฒนธรรมครอบครัวและเพศภาวะที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมก็นับเป็นอีกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น ลูกสาวมักถูกคาดหวังให้ดูแล

พ่อแม่ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งช่วยครอบครัวพ่อแม่ของตนทำมาหากินในภาคเกษตรกรรม แต่ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการปรับทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตของครัวเรือน โดยผู้หญิงลาวที่เคยช่วยงานในครอบครัวถูกผลักดันให้ต้องย้ายถิ่น เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว ประกอบกับกระแสการไหลบ่าของระบบทุนนิยมในระดับโลก ก่อให้เกิดความต้องการแรงงานผู้หญิงเพิ่มขึ้น เพื่อทำ “งานของผู้หญิง” โดยเฉพาะแรงงานหญิงจากประเทศที่เศรษฐกิจด้อยกว่าไปทำงานในประเทศที่เศรษฐกิจดีกว่า ประการที่สาม เงื่อนไขด้านมุมมองของผู้หญิงที่มีต่อความทันสมัยของประเทศปลายทาง มุมมองของผู้หญิงลาวรับรู้เกี่ยวกับประเทศไทยว่าเป็นประเทศที่มีความทันสมัย (ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตในหมู่บ้านที่ลาว) ประการที่สี่ เงื่อนไขด้านความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมของประเทศต้นทางและปลายทาง โดยการที่วัฒนธรรมไทยและลาวคล้ายคลึงกัน ในบางประเด็น เช่น อาหาร ภาษา และภูมิอากาศ เป็นต้น มีส่วนทำให้ผู้หญิงลาวตัดสินใจย้ายถิ่นมาประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบกับกรย้ายถิ่นไปอยู่ประเทศอื่นๆ ที่ห่างไกลมากกว่า

เป็นที่น่าสังเกตว่างานศึกษากรณีผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเกะในประเทศไทยนี้มีประเด็นอภิปรายที่แตกต่างไปจากงานศึกษากรณีแม่วัยรุ่นในสังคมไทยตรงที่ว่า ยังเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของบริบททางภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นและประสบการณ์ด้านเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงในช่วงเวลาต่อมาหลังจากที่มาทำงานในประเทศไทยแล้ว เงื่อนไขด้านความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ของประเทศต้นทางและปลายทาง โดยที่พรมแดนไทย-ลาวใกล้ชิดติดกันนั้น ทำให้การข้ามพรมแดนเป็นไปได้โดยไม่ยากลำบากมากนักและใช้ค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก นอกจากนี้ การย้ายถิ่นมาอยู่อาศัยในประเทศไทยทำให้พวกเธอพอที่จะมีอิสระในการใช้ชีวิต อิสระในการเลือกทำงานร้านอาหารโอเกะที่ต้องนั่งดื่มกับลูกค้าผู้ชาย รวมถึงมีคนรักและมีประสบการณ์ทางเพศ โดยปราศจากการถูกควบคุมจากพ่อแม่และสายตาของผู้คนในหมู่บ้าน

งานศึกษาทั้งสองมีอีกข้อค้นพบที่สอดคล้องกันคือ แม้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจะมีส่วนนิยาม กำกับและประเมินคุณค่าพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนผ่านช่วงชีวิต (Life Transition) ของผู้หญิงก็มีผลต่อการเรียนรู้ การรับรู้ และการให้ความหมายใหม่ต่อประสบการณ์ด้านเพศภาวะและเพศวิถีของพวกเธอ เช่น การเคลื่อนผ่านเข้าสู่ความเป็นแม่ การคลอดบุตร การเลี้ยงดูบุตร การทำงานในอาชีพหนึ่งๆ เป็นระยะเวลาเพิ่มขึ้น และการมีคนรัก/การเลิกกับคนรัก เป็นต้น ล้วนมีผลต่อประสบการณ์ชีวิตและมุมมองต่อตนเองที่แปรเปลี่ยนไป กรณีศึกษาแม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนในสังคมไทย หลังจากแม่วัยรุ่นมีอายุเพิ่มขึ้น มีประสบการณ์การเลี้ยงดูบุตรมาหลายปี และเห็นการเจริญเติบโตของบุตร มุมมองและประสบการณ์ด้านเพศวิถีและความเป็นแม่ของพวกเธอก็เปลี่ยนแปลงไป

เช่น ในขณะที่รับรู้ตัวตนเองตั้งครกในวัยเรียน ความรู้สึกของพวกเธอเต็มไปด้วยความตกใจ เสียใจ ผิดหวัง กลัวการถูกดูต่ำจากครอบครัว กลัวถูกประณามจากสังคม มองตนเองว่าเป็น “ผู้หญิงที่ไม่ดี” แต่เมื่อแม่วัยรุ่นเริ่มมีอายุที่มากขึ้น และผ่านประสบการณ์การเลี้ยงดูบุตรมาหลายปี พวกเธอหลายคนพยายามเลี้ยงลูกให้ดี ให้ความรักต่อลูก และนำบทบาท “ความเป็นแม่” มาใช้ทำความเข้าใจตัวตนของพวกเธอว่าแม้พวกเธอจะเคยเป็น “วัยรุ่นหญิงที่ไม่ดี” มีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานและตั้งครกในวัยเรียน แต่พวกเธอก็ได้พยายามแสดงบทบาทของ “การเป็นแม่ที่ดี” ลักษณะนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้พวกเธอจะมีพฤติกรรมที่ละเมิดบรรทัดฐานทางสังคม แต่พวกเธอเองก็เป็นสมาชิกของสังคมที่ถูกอบรมขัดเกลา (Socialize) ผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ (เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชน เป็นต้น) ให้ตระหนักรู้ถึงการควบคุมทางเพศ ไม่มากนักน้อย บรรทัดฐานเหล่านี้ที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนผ่านช่วงชีวิตของแม่วัยรุ่นล้วนมีส่วนหล่อหลอมมุมมองและการแสดงออกพฤติกรรมของพวกเธอ

หรือในกรณีศึกษาของผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย ก่อนการย้ายถิ่น พวกเธอทราบเพียงว่าเพื่อนๆ ที่ไปทำงานที่ประเทศไทยและส่งเงินกลับบ้านนั้นทำงานรับจ้างขายของตามร้านค้าและเสิร์ฟอาหารตามร้านอาหาร หลังจากย้ายถิ่นมาประเทศไทยแล้ว พวกเธอกลับพบว่างานที่พวกเธอต้องทำคือการนั่งดื่มและร้องคาราโอเกะกับลูกค้าชาย รวมถึงในบางครั้งต้องยอมให้ลูกค้าชายเหล่านั้นแตะเนื้อต้องตัวพวกเธอบ้าง ในตอนแรกผู้หญิงลาว (โดยเฉพาะที่อายุยังน้อยประมาณ 18-22 ปี) รู้สึกลำบากใจ ไม่อยากจะทำงานนี้ แต่ก็คิดว่าตนเองเดินทางมาถึงประเทศไทยแล้ว ใช้เงินของที่บ้านไปกับกระบวนการย้ายถิ่น หากไม่ยอมทำงานนี้ และเดินทางกลับลาวทันที ครอบครัวของตนเองก็จะต้องรับผิดชอบหนี้สินที่กู้ยืมมาเพื่อดำเนินการในการย้ายถิ่นของพวกเธอ รวมทั้งครอบครัวของพวกเธอก็จะยังคงยากจน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก พวกเธอจึงตัดสินใจทำงานเป็นสาวนั่งดื่มก็ในร้านคาราโอเกะ เมื่อพวกเธอทำงานไปได้เรื่อยๆ เป็นเวลาเกือบปี หลายคนเริ่มรู้สึกว่าการใช้ชีวิตแบบนี้ไม่ได้แย่อย่างที่พวกเธอคิดไว้ในตอนแรก ตนเองมีเงินส่งกลับบ้านอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ลูกค้าชายก็กลายเป็นลูกค้าประจำที่มานั่งดื่มกับพวกเธอทุกวัน จนต่อมาพัฒนาความสัมพันธ์กลายเป็นคนรัก หากคนรักรับเลี้ยงดูพวกเธอ พวกเธอก็จะเลิกทำงานนี้ หรือเมื่อพวกเธอเลิกรักกับคนรัก ก็จะกลับมาทำงานนี้อีกครั้ง จึงเห็นได้ว่าสถานะของการเป็นผู้หญิงย้ายถิ่น ความเป็นลูกสาว หรือการมีคนรัก/การเลิกรักกับคนรัก มีผลต่อการใช้ชีวิตและมุมมองต่อเพศภาวะและเพศวิถีของพวกเธอ

ดังนั้น แนวทางการศึกษาประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่มีชีวิตด้านเพศที่สังคมมองว่าละเมิดบรรทัดฐาน เช่น กรณีของวัยรุ่นหญิงไทยที่ตั้งครกในวัยเรียน หรือกรณีผู้หญิงลาวที่ย้ายถิ่นมาทำงานเป็นสาวนั่งดื่มก็ในประเทศไทยนั้น ผู้ศึกษาไม่ควรเริ่มมองปรากฏการณ์ว่าเป็นปัญหาสังคม หากแต่ควรศึกษาว่าบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ

ภูมิศาสตร์ในสังคมนั้นๆ มีส่วนหล่อหลอมประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิงต่อเพศภาวะ และเพศวิถีของตนเองอย่างไร นอกจากนี้ ผู้ศึกษาไม่ควรประเมินคุณค่าพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงผ่านแนวคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) ว่าเป็น “ผู้หญิงที่ดี” หรือ “ผู้หญิงที่ไม่ดี” หากแต่ควรตระหนักว่าประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงมีความซับซ้อน มีการเปลี่ยนแปลงและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านช่วงชีวิต (Life Transition) ของผู้หญิง

3. การต่อรอง ชัดขึ้นและต่อสู้ของผู้หญิง (ชายขอบ)

แนวคิดผู้กระทำการสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาและทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้หญิง ในฐานะผู้กระทำการหรือผู้กระทำทางสังคมได้ ในทางสังคมวิทยามักจะใช้คำตรงข้ามกันระหว่างคำว่า “ผู้กระทำการ” กับ “โครงสร้าง” โดยมักจะมองว่าผู้กระทำการคือปัจเจกบุคคลแต่ละคนซึ่งกระทำการโต้ตอบกับโครงสร้างทางสังคมที่ “อยู่ข้างนอก” ตัวตนของพวกเขา นักวิชาการได้เสนอว่าแทนที่จะมองสองมโนทัศน์นี้อย่างแยกขาดแบบเป็นคู่ตรงข้ามและแข็งทื่อตายตัว ควรมอง “ความเป็นผู้กระทำการ” ให้มากไปกว่าการเป็น “ผู้กระทำทางสังคม” (Social Actor) กล่าวคือ ความเป็นผู้กระทำการควรหมายรวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดจากการกระทำของผู้กระทำทางสังคมด้วย และเหตุการณ์ที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นอาจส่งผลต่อการใช้ชีวิต การปรับตัว และการต่อรองต่อประสบการณ์ชีวิตของผู้กระทำทางสังคมนั้นๆ นอกจากนี้ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ก็ไม่ได้มีลักษณะที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่ก็อาจจะถูกปรับเปลี่ยน ต่อรองหรือท้าทายไม่มากนักน้อยผ่านปฏิบัติการ (Practice) หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างๆ ของผู้กระทำทางสังคม (จามะรี เชียงทอง และสุนทร สุขสรณจิต, 2555, น. 133) เมื่อนำมโนทัศน์โครงสร้างและการเป็นผู้กระทำมาเป็นการรอบในการศึกษาเพศวิถี จะช่วยให้เห็นว่าวิถีปฏิบัติทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลล้วนไม่หยุดนิ่งตายตัว มีความลื่นไหลเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นช่วงชีวิตที่แตกต่าง ประสบการณ์ที่พบเจอสถานการณ์ในชีวิต และเงื่อนไขทางสังคมอื่นๆ นอกเหนือไปจากอัตลักษณ์ทางเพศแล้ว ชีวิตของผู้คนยังประกอบด้วยอัตลักษณ์หรือตัวตนด้านอื่นๆ เช่น อัตลักษณ์ที่เกิดจากการเป็นสมาชิกในครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถานที่ทำงาน ชุมชนที่อยู่อาศัย หรือกลุ่มทางสังคมอื่นๆ (วรภรณ์ แซ่มสนิท, 2551) ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ล้วนมีส่วนหล่อหลอมและสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับอัตลักษณ์ทางเพศ นอกจากนี้ ในการศึกษาประสบการณ์ชีวิตและการเป็นผู้กระทำของผู้หญิง แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) วิพากษ์ว่าองค์ความรู้กระแสหลักมักถูกสร้างขึ้นและครอบงำโดยผู้ชาย รวมทั้งเป็นความรู้ที่วางอยู่บนฐานคิดระบบชายเป็นใหญ่ เนื่องจากในอดีตผู้ชายเป็นกลุ่มที่ได้รับความรู้และอ่านออกเขียนได้ก่อนกลุ่มผู้หญิง รวมทั้งผู้ชายยังได้รับสิทธิและอำนาจต่างๆ

ในการใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ แนวคิดสตรีนิยมจึงได้เสนอว่า ควรสร้างองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง สะท้อนให้เห็นการให้ความหมายและการทำความเข้าใจโลกทางสังคมผ่านจากมุมมองของผู้หญิง นำเสนอ “เสียง” ของผู้หญิงที่ไม่เคยถูกได้ยินหรือรับรู้มาก่อน รวมทั้งมองว่าอารมณ์ ความรู้สึกของผู้หญิงเป็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจในการศึกษา (Reinharz, 1992)

งานศึกษาทั้ง 2 กรณีนำแนวคิดการเป็นผู้กระทำการมาเป็นกรอบในการศึกษา และเสนอให้เห็นประเด็นร่วมกันว่า แม้สังคมจะประทับตรา (Stigmatize) พฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงโดยอาจจะมองว่าความประพฤติเหล่านั้นเป็น “ปัญหาสังคม” หรือมองว่าผู้หญิงเหล่านั้นเป็น “เหยื่อ” อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากจุดยืนของตัวผู้หญิงเอง ประสบการณ์ชีวิตและความรู้สึกของผู้หญิงจากทั้ง 2 กรณีศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้กระทำการที่มีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและการกระทำที่ปรับเปลี่ยน ลื่นไหล และกลับไปกลับมาตามสถานการณ์ที่พวกเธอต้องเผชิญ เนื่องจากพวกเธอเป็นสมาชิกของสังคม ได้รับการขัดเกลาทางสังคม พวกเธอตระหนักถึงบรรทัดฐานทางสังคมไม่มากนักน้อย ในบางครั้งมุมมองและพฤติกรรมของพวกเธอก็มีลักษณะสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ แต่พวกเธอก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อโครงสร้างทางสังคมอย่างสิ้นเชิง ในบางสถานการณ์พวกเธอกลับให้ความหมาย เจาะ ต่อบรรทัดฐานความเป็นผู้หญิง รวมทั้งหาทางเลือก ทางออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเธอแตกต่างกันออกไป สัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่หล่อหลอมชีวิตของพวกเธอ

กรณีงานศึกษาแม่วัยรุ่นในสังคมไทย พบว่า ในมิติแรก ประสบการณ์และความรู้สึกของแม่วัยรุ่นที่มีต่อเพศวิถีและเพศภาวะของตนเอง เช่น การทำแท้ง ความสัมพันธ์ทางเพศ ความเป็นผู้หญิง และความเป็นแม่นั้นไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว หากแต่แม่วัยรุ่นยังต่อรอง ตีความ และให้ความหมายกับประสบการณ์เหล่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการต่อรองและตีความ ประสบการณ์ชีวิตของแม่วัยรุ่นนั้นไม่ได้มีลักษณะของการเป็นผู้กระทำการแบบสุดขั้ว หากแต่เป็นการสะท้อนกลับไปกลับมาของการยอมตามบรรทัดฐานบ้างในบางครั้ง แต่ในบางขณะก็มี ความเป็นผู้กระทำการที่ไม่ยอมจำนนต่อการประทับตราของสังคมเสียทีเดียว และพยายาม ต่อรอง ให้ความหมายต่อประสบการณ์ทางเพศและความเป็นแม่ รวมทั้งหาทางเลือก ทางออก ให้กับชีวิตของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น เมื่อพบว่าตนเองตั้งครรภ์ในวัยเรียน แม่วัยรุ่นหลายคน พยายามที่จะทำแท้ง แต่ไม่สำเร็จ หลังจากคลอดบุตรแล้ว บางคนกลับไปเรียนหนังสือต่อ ในบางครั้งพวกเธอรู้สึกดีใจที่พวกเธอมีลูก แต่ในบางครั้งพวกเธอก็รู้สึกท้อใจ สับสนและ เหนื่อยล้ากับการที่ต้องแสดงบทบาทหลายๆ อย่างพร้อมๆ กัน คือ ต้องเรียนหนังสือ ต้องเลี้ยงดู บุตร ต้องหารายได้พิเศษ เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายบางส่วนในการเลี้ยงดูบุตร แม่วัยรุ่นหลายคน รู้สึกว่าตนเองสูญเสียชีวิตวัยรุ่นที่จะมีเวลาเรียนและเวลาว่างที่จะสังสรรค์กับเพื่อนๆ ในทาง

ตรงกันข้าม หลังจากเลิกเรียน พวกเธอก็กลับต้องรีบกลับบ้าน เพื่อไปช่วยเลี้ยงดูบุตรที่ยังเล็ก หรือในกรณีที่แม่วัยรุ่นมีครอบครัวที่มีฐานะไม่ค่อยดี หลังจากเลิกเรียนพวกเธอก็ต้องทำงานพิเศษ เมื่อเวลาผ่านไป แม่วัยรุ่นที่สำเร็จการศึกษา มีงานทำ มีรายได้เป็นของตนเอง รวมทั้งได้ใช้เวลาเลี้ยงดูบุตรให้ความรักความอบอุ่นมาเป็นเวลาหลายๆ ปี เมื่อแม่วัยรุ่นบางคนมอย้อนกลับไปถึงเหตุการณ์ในอดีต พวกเธอก็กลับรู้สึกผิดที่เคยมีความคิดที่จะทำแท้ง และรู้สึกดีใจที่ความพยายามจะทำแท้งในอดีตล้มเหลว ทำให้พวกเธอได้มีโอกาสเป็นแม่และเลี้ยงดูบุตร

ในมิติที่สอง การมุ่งเน้นศึกษาที่อารมณ์และความรู้สึกต่อ “ความเป็นแม่” ของแม่วัยรุ่นในแต่ละช่วงชีวิต ทำให้ทราบว่า ในแง่หนึ่ง พวกเธอก็รับรู้ถึงบรรทัดฐานทางสังคม ที่พวกเธอได้รับการขัดเกลาและรับเอาบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่และการเลี้ยงดูบุตรมาไม่น้อย แต่ในอีกแง่หนึ่ง ไม่ได้หมายความว่าแม่วัยรุ่นจะยอมตามบรรทัดฐานเสียทั้งหมด แม้พวกเธอจะถูกสังคมประทับตราว่าเป็น “ผู้หญิงที่ไม่ดี” เนื่องจากมีเพศสัมพันธ์และตั้งครรภ์ในวัยเรียน แต่พวกเธอก็ใช้บทบาทของ “ความเป็นแม่ที่ดี” มาเป็นเครื่องมือในการนิยามและต่อรองกับ “ความเป็นผู้หญิง” ของพวกเธอในหลากหลายวิถีทาง ซึ่งการเจรจาต่อรองนี้ พวกเธอก็กระทำทั้งที่ตระหนักและไม่ตระหนัก เช่น แม่วัยรุ่นบางคนนิยามว่าการกลับไปเรียนหนังสือต่อ จนสำเร็จการศึกษา มีงานทำที่ดีและมีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นการทำหน้าที่ของแม่ที่ดี แม่วัยรุ่นบางคนที่ต้องฝากลูกให้แม่หรือญาติของตนเองช่วยเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่ตนเองต้องกลับไปเรียนหนังสือต่อหรือออกไปหางานทำ มีมุมมองว่าพวกเธอไม่ได้ละทิ้งลูก แต่ความจำเป็นทางเศรษฐกิจและเงื่อนไขทางสังคมทำให้พวกเธอไม่สามารถใช้ชีวิตประจำวันกับลูกได้ การโทรศัพท์และการส่งเงินให้ลูกอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการกลับไปเยี่ยมลูกเป็นครั้งคราวนั้นเป็นหนทางหนึ่งในการส่งผ่านความรักจากแม่ไปสู่ลูกและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงบทบาทของแม่ที่ดี

ในกรณีของผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะ พวกเธอได้แสดงออกถึงการเป็นผู้กระทำการผ่านประสบการณ์การย้ายถิ่นข้ามแดนมายังประเทศไทย และต้องปรับตัวในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพในประเทศไทย ในมิติชีวิตการทำงาน พวกเธอตระหนักและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ทางร้านคาราโอเกะกำหนด แต่พวกเธอก็ไม่ได้ยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง เช่น การขอยอกจากงานก่อนครบชั่วโมง ปกติลูกค้าต้องซื้อชั่วโมงอย่างต่ำ 2 ชั่วโมง ผู้หญิงลาวก็จะคอยให้บริการเครื่องดื่มและพูดคุยกับแขก แต่หากผู้หญิงลาวทะเลาะกับเพื่อนร่วมงานก่อนเริ่มทำงาน หรือพบเจอกับลูกค้าที่ลวนลาม ในขณะทำงาน พวกเธอจะใช้วิธีขอเลิกงานก่อน แม้จะยังไม่ครบจำนวนชั่วโมงที่ลูกค้าชายซื้อไว้ก็ตาม โดยพวกเธอมักจะอ้างว่าไม่สบาย โดยยอมให้เจ้าของร้านหักเงินเดือนของพวกเธอบางส่วน หรือกรณีพวกเธอพบเจอลูกค้าที่คอยลวนลาม ตะแฉ่ต้องตัว พวกเธอก็จะหาทาง

เอาตัวรอด โดยมักจะขอตัวไปเข้าห้องน้ำ ลูกไปเติมเครื่องดื่มให้ ลูกไปดูว่าอาหารที่สั่งมาเสิร์ฟหรือยัง อาสาลูกไปหยอดเหรียญในตู้เพลง และใช้เวลาเลือกเพลงนานๆ เพื่อเป็นการถ่วงเวลาให้ชั่วโมงที่ลูกค้าซื้อหมดลงเร็วๆ ในมิติการทำงานที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์ใกล้ชิด (Intimacy) เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะต้อนรับลูกค้าขาจรที่อาจจะลวนลามพวกเธอ พวกเธอมักจะเลือกลูกค้าประจำ เมื่อเป็นลูกค้าประจำไปนานๆ ก็อาจจะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์กับลูกค้าประจำ จนกลายเป็น “คนรัก” ในแง่นี้พวกเธอไม่ได้ให้ความหมายว่าพวกเธอขายเนื้อตัวร่างกายให้กับลูกค้าชายผ่านการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา และมีใช่เป็นการหลบซ่อนเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายเท่านั้น หากแต่ยังมีเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึกนึก และความสัมพันธ์ใกล้ชิดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ลูกค้าประจำที่มาใช้บริการกับพวกเธอบ่อยๆ หรือลูกค้าประจำที่กลายเป็นคนรักก็ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่คุ้นเคย ไม่ใช่ลูกค้าแปลกหน้าและมากหน้าหลายตาที่ผ่านพ้นไปวันๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่าแม่ผู้หญิงลาวจะทำงานนั่งตมกับผู้ชาย หรือหากตกลงกันได้ ผู้หญิงบางคนก็จะออกไปกับลูกค้าชายและให้บริการทางเพศ พวกเธอตระหนักถึงความคาดหวังในสังคมลาวต่อความเป็นผู้หญิงที่ดี ซึ่งไม่ควรให้ผู้ชายที่ไม่ใช่สามีแตะเนื้อต้องตัวหรือมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน และยอมรับว่าพวกเธอเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี แต่พวกเธอก็ต้องรองรับบรรทัดฐานเหล่านี้ โดยนิยามตนเองว่าตนเองเป็น “ลูกสาวที่ดี” และ/หรือเป็น “แม่ที่ดี” กล่าวคือ ผู้หญิงลาวในงานศึกษาครั้งนี้หลายคนมาจากครอบครัวเกษตรกร มีฐานะยากจน การที่พวกเธอย้ายถิ่นมาทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทยและมีรายได้ค่อนข้างดีนั้น พวกเธอก็ไม่เคยลืมครอบครัว แต่กลับส่งเงินกลับบ้านอย่างเป็นประจำไปให้พ่อแม่ที่ประเทศลาว เพื่อให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในกรณีผู้หญิงลาวที่มีลูกก่อนย้ายถิ่นมาประเทศไทย พวกเธอฝากลูกไว้กับตายายในประเทศลาว พวกเธอก็ส่งเงินไปให้ลูกๆ อย่างสม่ำเสมอ และให้เงินกับครอบครัวเพื่อเป็นการตอบแทนที่ช่วยเหลือดูแลลูกของพวกเธอ จึงเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ด้านอื่นๆ เช่น ความเป็นลูกสาวที่ดี ความเป็นแม่ที่ดีหล่อหลอมและสัมพันธ์ซึ่งกันและกันต่อมุมมองที่มีต่ออัตลักษณ์ด้านเพศของผู้หญิงลาว

การเป็นสาวนั่งตมก็ในร้านคาราโอเกะ การต้องทำงานที่ต้องให้บริการและการดูแลทางอารมณ์ การพัฒนาความสัมพันธ์กับลูกค้าประจำไปเป็นคนรัก และการดำรงบทบาทที่มีต่อครอบครัวในประเทศลาวนั้นสามารถเชื่อมโยงได้กับคำอธิบายในแวดวงวิชาการเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ถูกเรียกว่า “ห่วงโซ่งานดูแลระดับโลก” (Global Care Chain) กล่าวคือ ผู้หญิงย้ายถิ่นในประเทศที่ด้อยพัฒนามักจะเป็นแรงงานการดูแล (Care Work) ให้กับประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยงานที่พวกเธอทำมักจะเป็นงานที่เรียกว่า “แรงงานใกล้ชิด” (Intimate Labor) เป็นแรงงานประเภทหนึ่งที่ต้องให้บริการและการดูแลทั้งทางร่างกายและอารมณ์ อาศัยการดูแลใกล้ชิด มีการสัมผัสเนื้อตัวและมีการติดต่อสัมพันธ์ พูดคุยกันระหว่าง

ผู้ให้บริการและผู้รับบริการ รวมทั้งยังอาจถูกเหมารวมกับการทำงานที่สัมพันธ์กับมิติการให้บริการทางเพศแบบแฝง เช่น การเป็นพี่เลี้ยงเด็ก พยาบาล แม่บ้าน พนักงานนวด และพนักงานเ็นเตอร์เทนลูกค้าผู้ชาย เป็นต้น (Attwood, Hakin & Winch, 2017; Boris & Parrenas, 2010; Yeoh, Chee & Vu, 2014) ในขณะเดียวกันผู้หญิงย้ายถิ่นยังคงถูกคาดหวังให้ดูแลสมาชิกในครอบครัวข้ามพรมแดนอีกด้วย พวกเขาจึงต้องต่อรองและแสวงหาทางออกต่างๆ เช่น การให้สมาชิกผู้หญิงคนอื่นๆ ในครอบครัวช่วยดูแลลูกหรือพ่อแม่ที่แก่ชรา โดยพวกเขาส่งเงินกลับบ้านเพื่อเป็นการตอบแทน หรือการจ้างผู้หญิงในประเทศต้นทางที่มีฐานะยากจนกว่ามาทำหน้าที่เป็นผู้ให้การดูแลสมาชิกในครอบครัวของพวกเขา ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานใกล้ชิด (Intimate Labor) สัมพันธ์กับการที่บทบาทในการผลิตซ้ำ (Reproductive Role) ของผู้หญิงถูกทำให้กลายเป็นสินค้า แต่แรงงานดังกล่าวก็ไม่ได้ตัดขาดออกจากมิติเชิงอารมณ์ ความสัมพันธ์ใกล้ชิด (Intimacy) ที่ผู้หญิงเหล่านั้นมีต่อคนรักและครอบครัว รวมทั้งผู้หญิงก็ยังนำบทบาทในการผลิตซ้ำ (Reproductive Roles) เช่น การส่งเงินกลับบ้าน ความสัมพันธ์กับลูกค้าประจำที่กลายเป็นคนรัก การเป็นลูกสาว/แม่/เมียที่ตีมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองและสร้างความชอบธรรมให้กับพวกเขาที่ต้องเป็นแรงงานใกล้ชิด โดยเฉพาะงานที่ต้องสัมผัสเนื้อตัวและมักถูกสังคมมองว่าเป็นงานที่ให้บริการทางเพศแบบแฝง⁶

⁶ ดังที่กล่าวไปแล้ว สังคมกำหนดบทบาททางเพศ (Gender Role) ให้กับผู้หญิงว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมในการให้การดูแลสมาชิกในครอบครัว เมื่อตลาดโลกมีความต้องการแรงงานในภาคการให้การดูแล (Care Service) มักจะคาดหวังว่าผู้หญิงควรจะต้องรับทำงานประเภทนี้ เนื่องจากสอดคล้องกับบทบาททางเพศที่สังคมคาดหวัง ดังนั้น “แรงงานใกล้ชิด” (Intimate Labor) จึงมักเป็นแรงงานที่มาจากผู้หญิง ลักษณะการทำงานมีความซ้ำซากจำเจ ต้องอาศัยความอดทนในการทำงาน ให้การดูแลเอาใจใส่ทางร่างกายและอารมณ์ มีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน แต่ได้รับค่าตอบแทนค่อนข้างต่ำ และมักถูกมองว่าเป็นแรงงานทักษะต่ำหรือแรงงานกึ่งฝีมือเท่านั้น โดยลักษณะดังกล่าวของ “แรงงานใกล้ชิด” ผู้หญิงที่ทำงานในภาคแรงงานนี้ไม่ว่าจะเป็นคนรับใช้ คนทำความสะอาดบ้าน หรือ พี่เลี้ยงเด็ก เป็นต้น ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมอยู่แล้วว่าเป็นงานที่ดี มีเกียรติ อย่างไรก็ตาม เมื่อแรงงานใกล้ชิดยังเกี่ยวข้องกับการสัมผัสเนื้อตัวร่างกายระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ และถูกสงสัยว่าอาจจะเกี่ยวข้องกับการให้บริการทางเพศแบบแฝง เช่น กรณีของสาวนวดตึงก์ หรือพนักงานนวด/สปา เป็นต้น ผู้หญิงในกลุ่มนี้อาจจะถูกประทุษร้ายจากสังคมมากยิ่งขึ้นเนื่องจากสังคมไม่ยอมรับงานที่เกี่ยวข้องกับการขายเนื้อตัวร่างกาย เพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินตรา เพราะสังคมโดยส่วนใหญ่ (ซึ่งในกรณีศึกษาครั้งนี้คือสังคมไทยและสังคมลาว) มักจะให้คุณค่ากับเพศสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายที่เกิดขึ้นภายใต้สถาบันการแต่งงานเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศที่เกิดกับผู้หญิงในภาคแรงงานนี้ รายละเอียดข้อโต้แย้งในแวดวงวิชาการเกี่ยวกับปรากฏการณ์

การเจรจาต่อรอง ทางทางเลือก/ทางออกต่อการใช้ชีวิตด้านเพศของผู้หญิงลาวยังสัมพันธ์กับบริบทของการย้ายถิ่นข้ามพรมแดน ในแง่หนึ่ง การย้ายถิ่นข้ามแดนเอื้อต่อการเลือกประกอบอาชีพเป็นสาวนั่งตริ้งก์ของผู้หญิงลาวกลุ่มนี้ในประเทศไทย เนื่องจากระยะห่างในทางภูมิศาสตร์ครอบครัวจึงไม่สามารถควบคุมและตรวจตราพฤติกรรมทางเพศของลูกสาวชาวลาวได้ ผู้หญิงลาวจึงเลือกที่จะทำงานร้านอาหารโอเกะ โดยไม่บอกให้พ่อแม่ของตนเองที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวรับทราบถึงงานที่แท้จริงที่พวกเขาทำในประเทศไทย พวกเขาอาจจะบอกครอบครัวว่าทำงานเป็นเด็กเสิร์ฟในร้านอาหาร ทำงานเป็นลูกจ้างขายของตามร้านต่างๆ แม้ในบางครั้งครอบครัวหรือเพื่อนบ้านอาจจะสงสัยว่าทำไมงานที่พวกเขาทำจึงได้รายได้ดี และมีเงินส่งกลับบ้านอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ พวกเขายังได้เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิด (Intimacy) ประสบการณ์และอารมณ์ปรารถนาทางเพศผ่านการสานสัมพันธ์กับลูกค้าประจำที่กลายเป็นคนรักและอยู่กินกันกับคนรักก่อนแต่งงาน ซึ่งพวกเขาไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ หากยังอยู่อาศัยกับครอบครัวในประเทศลาว แต่ในอีกแง่หนึ่ง บริบทของการย้ายถิ่นข้ามพรมแดนก็มีส่วนจำกัด “ความเป็นผู้กระทำการ” (Agency) ของผู้หญิงลาวด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การที่ผู้หญิงลาวยังธำรงความสัมพันธ์ข้ามแดนโดยการติดต่อสื่อสารผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยกับครอบครัวในประเทศลาวได้อย่างสะดวกรวดเร็วและการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านนั้นล้วนมีส่วนหล่อหลอมอารมณ์และความรู้สึกเชื่อมโยงที่พวกเขามีต่อสมาชิกของครอบครัวในประเทศลาว รวมทั้งช่วยตอกย้ำให้พวกเขาตระหนักว่าแม้พวกเขาจะอยู่ห่างไกลจากครอบครัวในเชิงภูมิศาสตร์ผ่านการย้ายถิ่น แต่ความรู้สึกและความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวในฐานะลูกสาวและ/หรือแม่นั้นยังคงดำรงอยู่ข้ามพรมแดน หลังจากย้ายถิ่นมาประเทศไทยแล้ว พวกเขาจึงไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระตามที่ปรารถนาได้อย่างเต็มที่ หากแต่ประสบการณ์การใช้ชีวิตด้านเพศ การปกปิดถึงอาชีพที่พวกเขาทำในประเทศไทย และการส่งเงินกลับบ้านล้วนถูกยึดโยงกับการธำรงความสัมพันธ์ข้ามแดนกับสมาชิกในครอบครัวในประเทศลาว เช่น ในเวลาทำงาน พวกเขาอาจจะแต่งหน้าเข้ม แต่งตัวที่เปิดเผยให้เห็นเนื้อตัวร่างกายของพวกเขาบ้าง แต่เมื่อพวกเขากลับไปเยี่ยมบ้านที่ชนบทในประเทศลาว พวกเขาตระหนักถึงความคาดหวังต่อการเป็นผู้หญิงลาวที่ดี พวกเขาจึงเลือกที่จะไม่แต่งหน้าหรือแต่งหน้าอ่อนๆ เท่านั้น แต่งกายมิดชิด นุ่งผ้าขึ้นตามแบบวัฒนธรรมลาว รวมทั้งพวกเขาก็ไม่ได้เล่าให้ครอบครัวในประเทศลาวรับรู้ bahwa พวกเขาใช้ชีวิตกับคนรักในประเทศไทย เป็นต้น

ที่ถูกเรียกว่า “ห่วงโซางานดูแลระดับโลก” (Global Care Chain) และ “แรงงานใกล้ชิด” (Intimate Labor) สามารถดูได้จากงานของ Boris and Parrenas (2010), Attwood, Hakin and Winch (2017), Yeates (2005), Yeoh, Chee and Vu (2014) เป็นต้น

ดังนั้น การนำแนวคิด “โครงสร้างทางสังคม” กับ “ความเป็นผู้กระทำการ” มาใช้ศึกษา ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่แสดงพฤติกรรมทางเพศไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง ผู้ศึกษาควรพิจารณาโครงสร้างทางสังคมในลักษณะที่ไม่แข็งทื่อ ตายตัว แต่สามารถถูกปรับเปลี่ยน ต่อรอง และให้ความหมายใหม่ผ่านปฏิบัติการของผู้กระทำทางสังคมได้ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาควรมองความเป็นผู้กระทำการที่หมายรวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดจากการกระทำของผู้กระทำทางสังคม และอาจส่งผลกระทบต่อประสบการณ์ชีวิต การปรับตัว การต่อรอง รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกที่สั่นไหว มีลักษณะสะท้อนกลับไปกลับมาของผู้กระทำทางสังคมทั้งที่กระทำไปโดยตระหนักรู้และไม่ตระหนักรู้ด้วยเช่นกัน

4. เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิง: โอกาส และ/หรือข้อจำกัดสำหรับผู้หญิง

เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) เป็นแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ศึกษาการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้กระทำทางสังคม นักวิชาการนิยามความหมายของเครือข่ายทางสังคมไว้หลากหลาย แต่พอสรุปได้ว่า เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ ที่ผู้กระทำทางสังคมสร้างขึ้นกับผู้กระทำทางสังคมอื่นๆ โดยอาจจะเชื่อมโยงผ่านสายสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่าย เพื่อน คนรู้จัก เพื่อนบ้านหรือผู้คนที่มาจากชุมชนเดียวกัน เป็นต้น เครือข่ายทางสังคมมักจะถูกมองในแง่บวกกว่ามีความเอื้อเพื่อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันทรัพยากรและข้อมูล รวมทั้งให้การสนับสนุนทางด้านอารมณ์และจิตใจ (Katz, Lazer, Arrow, & Contractor, 2004, p. 313) ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายทางสังคม

เพศภาวะและเครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง เช่น เครือข่ายทางสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาการเงินระดับฐานราก (Microfinance) และการกู้ยืมเงินสำหรับกลุ่มผู้หญิง (Maclean, 2010; Basargekar, 2010; Pham & Talavera, 2017) เครือข่ายทางสังคมที่สนับสนุนความสำเร็จในการประกอบอาชีพของผู้หญิง (Broadbridge, 2010; Maguire, 2016) เครือข่ายทางสังคมที่สนับสนุนการย้ายถิ่นของผู้หญิง (วรรณพร ปิ่นทะเลิศ, 2556; Curra, Garip, Chun, & Tangchonlatip, 2005) ซึ่งเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอาจดำรงอยู่ในหลากหลายพื้นที่ เช่น ในครอบครัว โดยความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเครือข่ายทางสังคม และสนับสนุนคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว (Kovacheva, 2004; Prandini, 2014) หรือในกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

งานศึกษาวิจัยรุ่นหญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนในสังคมไทยของวาทีนีย์และกรณีผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทยของวรรณพรได้นำแนวคิดเครือข่ายทางสังคมมาเป็นกรอบในการศึกษา โดยสังเคราะห์เป็นประเด็นอภิปรายได้ดังนี้ หากนำแนวคิดเครือข่ายทาง

สังคมมาเป็นกรอบในการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง จะช่วยให้เห็นว่าผู้หญิงเหล่านี้ดำรงอยู่ท่ามกลางเครือข่ายทางสังคมและประสบการณ์ชีวิตของพวกเธอก็สัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมด้วย โดยเครือข่ายทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้หญิง ได้แก่ เครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) ซึ่งก็คือครอบครัวและกลุ่มเพื่อน อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่มักจะเน้นให้เห็นถึงแต่บทบาทของเครือข่ายทางสังคมในเชิงบวก เช่น ความกลมเกลียว ผูกพันกันระหว่างผู้คนในเครือข่ายทางสังคม ประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจ และด้านอารมณ์และจิตใจที่ผู้คนจะได้รับจากเครือข่ายทางสังคม ขณะที่มิติเชิงลบของเครือข่ายทางสังคมยังไม่ได้ถูกนำเสนอมากนัก ประเด็นร่วมที่สำคัญของกรณีศึกษาทั้งสองดังกล่าวข้างต้นพยายามชี้ให้เห็นว่าการแสดงบทบาทของเครือข่ายทางสังคมเหล่านี้อาจส่งผลเชิงบวกต่อผู้หญิง เช่น การสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ และ/หรือ อาจส่งผลเชิงลบต่อผู้หญิง เช่น การก่อให้เกิดความวิตกกังวล ความขัดแย้ง เป็นต้น

การศึกษาประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนในประเทศไทยของวาทีนีย์ พบว่าเครือข่ายทางสังคมมีส่วนช่วยเหลือแม่วัยรุ่นในการปรับตัวทั้งในช่วงระหว่างตั้งครรภ์และหลังตั้งครรภ์ คือเครือข่ายทางสังคมช่วยเอื้อให้เกิดทางเลือก/ทางออกในการจัดการการตั้งครรภ์ มีบทบาทช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตรให้กับแม่วัยรุ่น เครือข่ายทางสังคมดังกล่าว แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทแรก เครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ในที่นี้คือ ครอบครัวฝ่ายหญิง ครอบครัวฝ่ายชาย และกลุ่มเพื่อน ประเภทที่สอง เครือข่ายทางสังคมแบบเป็นทางการ ได้แก่ หน่วยงานรัฐ ซึ่งมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแม่วัยรุ่น เช่น ด้านที่พักอาศัยชั่วคราว ด้านการให้ข้าวของเครื่องใช้กับแม่วัยรุ่นและบุตร และช่วยดูแลบุตรในช่วงคลอดใหม่ๆ เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า เมื่อพิจารณาประสบการณ์การจัดการการตั้งครรภ์ วัยรุ่นหญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนพอมีทางเลือก/ทางออกอยู่บ้าง โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคมต่างๆ ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่ทางเลือก/ทางออกที่ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายทางสังคมกลับถูกควบคุมด้วยอุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ซึ่งกลับกลายเป็นการจำกัดทางเลือกของแม่วัยรุ่นและทางเลือกของพวกเธอก็ยังคงถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจอีกด้วย กล่าวคือ ลักษณะแรก หากผู้ชายที่ทำให้ตั้งครรภ์และครอบครัวฝ่ายชายยอมรับการตั้งครรภ์ และให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ วัยรุ่นหญิงจะเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมจากการตั้งครรภ์ในวัยเรียนน้อยลง และพอมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต ลักษณะที่สอง ในบางกรณี เมื่อการตั้งครรภ์ในวัยเรียนเกิดขึ้นและครอบครัวทั้งสองฝ่ายรับรู้ จึงจัดให้มีการจดทะเบียนสมรส พิธีแต่งงาน หรือการผูกข้อไม้ข้อมือระหว่างวัยรุ่นหญิงกับคนรัก และวัยรุ่นหญิงได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวทั้งสองฝ่าย ลักษณะที่สาม หากครอบครัวฝ่ายชายไม่ยอมรับ แต่ครอบครัวฝ่ายหญิงมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ครอบครัวฝ่ายหญิงก็จะให้การ

ช่วยเหลือแม่วัยรุ่นในด้านต่างๆ หากวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนได้รับแรงสนับสนุนจากเงื่อนไขทุกประการ หรือแม้แต่ประการใดประการหนึ่ง ก็จะทำให้การจัดการการตั้งครรภ์เป็นไปได้ง่ายขึ้น และพบเจอกับความกดดันจากสังคมน้อยลง ในทางตรงกันข้ามหากแม่วัยรุ่นไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเพียงพอจากเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น ครอบครัวฝ่ายชาย ไม่ยอมรับ ครอบครัวฝ่ายหญิงมีฐานะยากจน เงื่อนไขนี้จะผลักดันให้พวกเธอต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมที่เป็นทางการ ซึ่งก็คือการเข้ารับบริการและความช่วยเหลือจากสถานสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยงานของรัฐ ดังนั้น ความช่วยเหลือจากครอบครัวฝ่ายหญิงถือเป็นเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญที่สุดสำหรับแม่วัยรุ่น และทำให้แม่วัยรุ่นไม่จำเป็นต้องรับบริการจากหน่วยงานรัฐ การขาดเครือข่ายทางสังคมที่เป็นครอบครัว หรือความขัดแย้งระหว่างแม่วัยรุ่นกับสมาชิกในครอบครัวของตนเองอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบและทำให้แม่วัยรุ่นไม่ได้รับความช่วยเหลือเบื้องต้นจากครอบครัวนั่นเอง

กรณีศึกษาผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย ก็ชี้ให้เห็นบทบาทที่สำคัญของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อการย้ายถิ่นและการปรับตัวของผู้หญิงลาวเมื่อต้องมาทำงานและใช้ชีวิตในประเทศไทย ได้แก่ ญาติ เพื่อน หรือคนรู้จักบ้านเดียวกัน มีบทบาทสำคัญที่ช่วยเหลือในการย้ายถิ่น และโน้มน้าวให้ผู้หญิงลาวยอมรับทำงานในร้านคาราโอเกะในประเทศไทย ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าผู้หญิงลาวมักไม่ได้สอบถามรายละเอียดของงานที่ตนเองจะต้องทำในประเทศไทยและไว้ใจผู้ชักชวน แต่เมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทยแล้วและทราบว่าตนเองต้องทำงานเป็นสาวนั่งตริ๊งค์ ผู้หญิงลาวมักจะกระอักกระอ่วนใจ แต่ท้ายที่สุดเครือข่ายทางสังคม ซึ่งก็คือ ญาติ เพื่อน หรือคนบ้านเดียวกันที่ชักชวนมาทำงานในประเทศไทยจะโน้มน้าวให้ผู้หญิงลาวยอมรับทำงานในร้านคาราโอเกะจนสำเร็จ โดยชี้ให้เห็นถึงเงินที่ผู้หญิงลาวจะส่งกลับบ้าน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวพวกเธอในประเทศลาว อาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงลาวไม่ได้ถูกล่อลวง แต่ก็ไม่ได้สมัครใจอย่างเต็มที่ในการมาทำงานในร้านคาราโอเกะ หน้าที่ของการเป็นลูกสาวในสังคมลาวที่คาดหวังว่าลูกสาวต้องแสดงบทบาทในการดูแลพ่อแม่ การเป็นแม่ที่ต้องรับภาระในการดูแลลูก ภาระหนี้สินของครอบครัว รวมถึงการอยู่ห่างจากบ้านและคนรู้จัก (ทำให้พวกเขาไม่รู้ชัดว่าผู้หญิงลาวทำงานอะไรกันแน่) ประกอบกับการโน้มน้าวของเครือข่ายทางสังคมล้วนมีส่วนให้ผู้หญิงลาว “ยอมเลือก” ที่จะถูกขูดรีด (Exploited) โดยการเป็นสาวนั่งตริ๊งค์ที่ต้องคอยให้บริการและการดูแลทางอารมณ์กับลูกค้าชายมากมายหลายตา แต่พวกเธอก็ได้รับรายได้ที่ดีและส่งเงินกลับบ้าน จนสามารถยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวในประเทศลาวได้ ซึ่งเป็นทางเลือกที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ “การถูกขูดรีด” ให้ทำงานที่ต้องใช้แรงงานหนัก รายได้ต่ำ และมีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่ดี ซึ่งเป็นอาชีพที่พวกเธอเคยทำมาก่อนที่จะมาเป็นสาวร้านคาราโอเกะ เช่น การทำงานโรงงาน การเป็น

เด็กเสิร์ฟในร้านอาหาร หรือการเป็นแม่บ้านทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น⁷ นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ และช่วยในการปรับตัวในระหว่างใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย โดยญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท หรือคนรู้จักซึ่งเป็นชาวลาเวทำงานในประเทศไทยจะช่วยเหลือผู้หญิงลาวในด้านการให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งงานใหม่ การให้ที่พักอาศัยชั่วคราวในช่วงที่ยังไม่ได้เริ่มทำงาน การเป็นเพื่อนพูดคุยให้คำปรึกษาและคลายเหงา เมื่อผู้หญิงลาวคิดถึงบ้าน รวมทั้งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงาน น่าสนใจว่าเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เป็นทางการที่ถูกพัฒนาขึ้นในญาติ เพื่อนสนิทหรือคนรู้จักและมีส่วนช่วยเหลือในกระบวนการย้ายถิ่นและการปรับตัวของผู้หญิงลาวมักเป็นเครือข่ายทางสังคมใน “หมู่ผู้หญิง” อย่างไรก็ตาม เครือข่ายทางสังคมในกลุ่มผู้หญิงนั้นไม่ควรถูกมองแต่เพียงในมิติเชิงบวกในแง่ของการให้การช่วยเหลือหรือการให้การสนับสนุนทางจิตใจเท่านั้น งานศึกษาทั้งสองนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเครือข่ายทางสังคม (รวมทั้งเครือข่ายในกลุ่มผู้หญิง) ถูกพัฒนาขึ้นมาแล้ว ก็ไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่ง ดำรงคงอยู่ไปเช่นนั้นและมีเพียงมิติของการให้การสนับสนุนเพียงอย่างเดียว หากแต่เน้นให้เห็นว่าเครือข่ายทางสังคมมีลักษณะเป็นพลวัตและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา เช่น ภายใต้อุปกรณ์เครือข่ายทางสังคม ก็อาจจะมีชีวิตที่ขัดแย้ง การเอารัดเอาเปรียบเกิดขึ้น อันอาจจะนำไปสู่การยุติของความสัมพันธ์ของผู้คนภายในเครือข่ายทางสังคม หรือหลังจากเกิดความขัดแย้งภายในเครือข่าย ก็อาจนำไปสู่การผลานความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายอีกครั้งได้เช่นกัน

ในกรณีงานศึกษาวิจัยรุ่นหญิงไทยที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียน ในบางกรณีที่ครอบครัวฝ่ายหญิงไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ แต่ครอบครัวฝ่ายชายยอมรับและฝ่ายหญิงย้ายไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย ส่งผลให้เกิดการตัดขาดความสัมพันธ์และการติดต่อระหว่างวัยรุ่นหญิงและมารดาของเธอ จนเมื่อเวลาผ่านไป แม่วัยรุ่นมีอายุมากขึ้นและกลายเป็นวัยทำงาน และลูกของเธอก็เติบโตขึ้น เธอจึงเข้าใจความรู้สึกของมารดาของเธอมากขึ้น และกลับมาติดต่อไปมาหาสู่กันอีกครั้ง หรือในบางกรณี ครอบครัวฝ่ายชายไม่ยอมรับ ครอบครัวฝ่ายหญิงไม่รู้สึกรับ แต่ก็ต้องให้ความช่วยเหลือวัยรุ่นหญิง สถานการณ์ภายในครอบครัวขณะที่วัยรุ่นหญิงตั้งครรภ์

⁷ มีข้อถกเถียงในหมู่นักวิชาการถึงประเด็นการให้บริการทางเพศของผู้หญิงว่าผู้หญิงเหล่านั้นเป็นเหยื่อ (Victim) ที่ถูกล่อลวงและเกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ (Trafficking) หรือผู้หญิงเหล่านั้นมีความเป็นผู้กระทำ (Agency) ที่สามารถตัดสินใจเลือกการกระทำของตนเองได้ (ดูรายละเอียดของข้อถกเถียงเหล่านี้ได้จาก Agustin, 2006; Miriam, 2005; O' Connell Davison, 2010; Sullivan, 2003 เป็นต้น) งานศึกษากรณีผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะชี้ให้เห็นว่าการมองแบบข้างตรงข้ามเช่นนั้น จะทำให้มองไม่เห็นถึงความซับซ้อน ลึกซึ้ง (Paradoxical) ของประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิง ที่สัมพันธ์กับระบบชายเป็นใหญ่และบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในระดับโลก (Global Level) ดังที่ได้อธิบายไปแล้ว

และคลอดบุตรใหม่ๆ จึงเต็มไปด้วยความตึงเครียด แต่หลังจากที่วัยรุ่นหญิงเรียนจบ มีงานทำ และลูกเติบโตขึ้น ครอบครัวฝ่ายหญิงก็ยอมรับสถานการณ์บุตรของตนเคยตั้งครรภ์ในวัยเรียน ได้มากขึ้น และให้ความรักกับหลานที่เป็นลูกของแม่วัยรุ่น จึงเห็นได้ว่าเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะที่ไม่เป็นทางการของแม่วัยรุ่นมีลักษณะเป็นพลวัต ปรับเปลี่ยนไปมา

เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทยก็ไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่งตายตัว หากแต่มีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งยังมีบทบาทที่สร้างโอกาสในการใช้ชีวิต ด้านต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันก็อาจมีลักษณะของความขัดแย้งได้ด้วย ในแง่หนึ่ง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้หญิงลาวกับญาติและเพื่อนร่วมงานชาวลาที่เป็นสาวนักร้องก็ด้วยกัน มีสถานะเป็นญาติเสมือน (Fictive Kin) ซึ่งเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้มีโอกาสนำมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในชีวิตการทำงานและชีวิตประจำวันด้านอื่นๆ แต่ในอีกแง่หนึ่ง ในบางสถานการณ์เครือข่ายทางสังคมดังกล่าวของผู้หญิงลาวก็มีลักษณะของความขัดแย้ง เช่น การอิจฉาที่เพื่อนร่วมงานของตนมีลูกค่าประจำเยาะกว่า การทะเลาะเบาะแว้งกัน การเอาใจเอาเปรียบกัน และการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านนวด เป็นต้น ในบางครั้งพวกเธอก็จะคืนดี และกลับมาช่วยเหลือกันเช่นเดิม แต่ในบางสถานการณ์ เช่น การแย่งคนรักกัน ก็อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง และไม่สามารถผสานสัมพันธ์กลับมาช่วยเหลือกันได้อีก

ข้อค้นพบที่แตกต่างกันของงานศึกษาทั้งสอง คือ แม้ว่าผู้หญิงทั้งสองกลุ่มจะมีการปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคม ทั้งในรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่ราบรื่นและขัดแย้ง แต่น่าสนใจว่าแม่วัยรุ่นเป็นกลุ่มที่สามารถอาศัยเครือข่ายทางสังคมทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการแสวงหาทางเลือก/ทางออกและการดำรงชีวิตในฐานะแม่ได้ ในสถานการณ์ที่พวกเธอไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ (เช่น ครอบครัว เพื่อน) พวกเธอยังสามารถเข้าถึงเครือข่ายทางสังคมแบบเป็นทางการได้ ซึ่งก็คือบริการที่จัดให้โดยรัฐ ในฐานะที่เป็นสวัสดิการทางสังคมอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในทางตรงกันข้ามผู้หญิงลาวมีแนวโน้มที่จะใช้เครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ เพื่อช่วยให้พวกเธอดำรงอยู่ในอาชีพและอยู่ในประเทศไทยได้ เนื่องจากสถานภาพทางอาชีพของพวกเธอนั้นผิดกฎหมายและไม่ได้มีสถานะเป็นพลเมืองของรัฐไทย การจะเข้าถึงเครือข่ายทางสังคมที่เป็นทางการ (เช่น บริการจากภาครัฐ) จึงกระทำได้ยาก และพวกเธอเองก็กลัวว่าจะมีความผิด จึงเห็นได้ว่าการสร้างและแสวงหาทางเลือก/ทางออกผ่านเครือข่ายทางสังคมยังสัมพันธ์กับตำแหน่งแห่งที่ (Social Position) ผู้หญิงครอบครองอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ชนชั้น และสถานภาพความเป็นพลเมือง เป็นต้น

5. บทสรุป

ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตโดยเฉพาะในมิติด้านเพศของผู้หญิงมักจะถูกรวมภายใต้กรอบบรรทัดฐานของสังคม หากพฤติกรรมเหล่านั้นไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังไว้ ผู้หญิงมักจะถูกตีตราว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” มี “พฤติกรรมเบี่ยงเบน” และเป็น “ปัญหาสังคม” บทความนี้ตั้งคำถามกับการมองปรากฏการณ์ด้วยมุมมองดังกล่าว และได้หยิบยก 2 กรณีศึกษาจากวิทยานิพนธ์ (คือ แม่วัยรุ่นในสังคมไทย และผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารไอเกะในประเทศไทย) มาเป็นข้อมูลในการสังเคราะห์องค์ความรู้ภายใต้ 3 ประเด็นหลัก คือ 1) แนวทางการศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิง 2) การต่อรอง ชัดขึ้นและต่อสู้ของผู้หญิง (ชายขอบ) 3) เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิง: โอกาส และ/หรือข้อจำกัดสำหรับผู้หญิง โดยมีประเด็นอภิปรายหลักและข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประเด็นประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ไม่ได้อยู่ในกรอบของการแต่งงาน ดังนี้

ประการแรก สังคมมักจะสร้างและผลิตซ้ำอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติทางเพศ เพื่อนำมาใช้กำกับและตรวจตราร่างกายและประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง รวมทั้งยังมีอิทธิพลต่ออารมณ์ความรู้สึกและมุมมองของผู้หญิง ประเด็นสังเคราะห์ที่ได้จากงานศึกษาทั้งสองนี้ช่วยชี้ให้เห็นว่า ผู้ศึกษาไม่ควรเริ่มต้นศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานว่าเป็น “ความเบี่ยงเบน” “เป็นปัญหาสังคม” เพราะจะทำให้ขาดการตระหนักรู้ว่าพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงไม่ใช่ปัญหาในตัวของมันเอง แนวคิดสตรีนิยมช่วยชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ทางเพศภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ต่างหากที่ถูกนำมาใช้นิยาม ตัดสิน และประเมินค่าเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงในเชิงลบ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาไม่ควรตัดสินเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ที่มักจะจัดแบ่งประสบการณ์ทางเพศของผู้หญิงแบบเป็นคู่ตรงข้าม (Dichotomy) คือ “ความเป็นผู้หญิงที่ดี” และ “ผู้หญิงที่ไม่ดี” เนื่องจากเป็นการนำแต่มุมมองทางเพศเพียงมิติเดียวมาใช้ตัดสินชีวิตของผู้หญิง ทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อนและหลากหลายของประสบการณ์ชีวิตด้านอื่นๆ ของผู้หญิง เช่น การเป็นนักเรียน การเป็นคนย้ายถิ่น การเป็นลูกสาว การเป็นแม่ เป็นต้น ซึ่งก็มีส่วนหล่อหลอม “ความเป็นผู้หญิง” และการปฏิสัมพันธ์ของพวกเธอกับผู้คนอื่นๆ ในสังคม มุมมองแบบคู่ตรงข้ามยังนำไปสู่การจัดลำดับสูงต่ำและประเมินค่ากับคุณลักษณะของความเป็นผู้หญิงที่ดีและความเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ผู้หญิงที่ไม่สามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางเพศที่สังคมคาดหวังมักจะถูกประทับตรา (Stigmatize) และเผชิญกับความกดดันต่างๆ

ในแนวทางการศึกษาเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังนั้น ผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจว่าชีวิตด้านเพศของผู้หญิงนั้นถูกให้ความหมาย ถูกกำกับและถูกตัดสิน

อย่างสัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ เช่น ความทันสมัย การเป็นสังคมสมัยใหม่ที่เน้นระบบการศึกษาที่เป็นทางการ การพัฒนาองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาวัยรุ่น ระบบเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ แนวคิด วัฒนธรรมครอบครัวที่สัมพันธ์กับเพศภาวะ (ซึ่งนำไปสู่การคาดหวังผู้หญิงให้ต้องแสดงบทบาทของการเป็น “ลูกสาวที่ดี” “แม่ที่ดี”) นอกจากนี้ ยังควรตระหนักว่าประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ และเพศวิถีของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านช่วงชีวิต (Life Transition) ของพวกเธออีกด้วย ดังนั้น บริบทเหล่านี้ล้วนมีส่วนหล่อหลอมพฤติกรรม มุมมอง และความรู้สึกของผู้หญิง และยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของอุดมการณ์ทางเพศที่มีต่อการให้ความหมายและคุณค่าในเรื่องเพศของผู้หญิง การศึกษาด้วยมุมมองดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งในการรื้อถอน (Deconstruction) ระบบชายเป็นใหญ่และช่วยทำลายมายาคติทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในสังคมไม่มากนัก

ประการที่สอง การศึกษาประเด็นการต่อรอง ชัดขึ้นและการต่อสู้ของผู้หญิงชายขอบนั้น ผู้ศึกษาควรพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “โครงสร้างทางสังคม” กับ “ความเป็นผู้กระทำการ” ไม่ควรมองโครงสร้างทางสังคมว่าแข็งทื่อตายตัว หากแต่สามารถถูกปรับเปลี่ยน ตีกรอบ และให้ความหมายใหม่ผ่านปฏิบัติการและเหตุการณ์ที่เกิดจากการกระทำของผู้กระทำทางสังคมได้ ควรทำความเข้าใจโลกทางสังคมผ่านจากมุมมองของผู้หญิง นำเสนอ “เสียง” ของผู้หญิงที่ไม่เคยถูกได้ยินหรือรับรู้มาก่อน รวมทั้งตระหนักว่าอารมณ์และความรู้สึกของผู้หญิงเป็นประเด็นที่ศึกษาได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงก็ไม่ได้มีลักษณะชัดเจนสุดขั้ว และกระทำได้แบบตระหนักรู้เสมอไป หากแต่เป็นผู้กระทำการที่มีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และการกระทำที่ปรับเปลี่ยน สลับไหล และกลับไปกลับมาตามสถานการณ์ที่พวกเธอต้องเผชิญ เนื่องจากพวกเธอเป็นสมาชิกของสังคม ได้รับการขัดเกลาทางสังคมและตระหนักถึงบรรทัดฐานทางสังคมไม่มากนัก ในบางครั้งมุมมองและการกระทำของพวกเธอก็มีลักษณะสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ แต่พวกเธอก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อโครงสร้างทางสังคมอย่างสิ้นเชิง ในบางสถานการณ์พวกเธอกลับให้ความหมาย เจรจา ตีกรอบต่อความเป็นผู้หญิง รวมทั้งหาทางเลือก ทางออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเธอแตกต่างกันออกไป สัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่หล่อหลอมชีวิตของพวกเธอ

ประเด็นสุดท้าย ประสบการณ์ชีวิต การรับรู้และการให้ความหมายต่อเรื่องเพศของผู้หญิงนั้นสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงเหล่านี้ เครือข่ายทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ (เช่น ครอบครัว คนรัก ครู เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น) และเครือข่ายทางสังคมแบบที่เป็นทางการ (เช่น องค์กรจากหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น) ล้วนมีส่วนช่วยสนับสนุนการแสวงหาทางเลือก ทางออกและการต่อรองต่อบรรทัดฐานทางสังคมของผู้หญิง

อย่างไรก็ตาม สถานภาพการเป็นพลเมืองทางกฎหมายจำกัดการเข้าถึงเครือข่ายทางสังคมแบบเป็นทางการ มีข้อสังเกตว่างานศึกษาส่วนใหญ่มักจะมองข้ามพลวัตของเครือข่ายทางสังคมประเด็นที่ได้จากการสังเคราะห์ในบทความนี้เน้นให้เห็นว่าเมื่อเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงถูกพัฒนาขึ้น เครือข่ายเหล่านั้นไม่ได้หยุดนิ่ง เชื่อมแน่น หากแต่ถูกปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขหรือสถานการณ์ต่างๆ เช่น การสิ้นสุดของเครือข่ายทางสังคม การกลับมาผสมผสานสัมพันธ์อีกครั้งภายใต้เครือข่ายทางสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมไม่ได้มีแต่มิติในเชิงบวก โดยเฉพาะในแง่ของการให้การสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกภายในเครือข่ายอย่างเดียวนั้น ในบางครั้งเครือข่ายทางสังคมยังมีลักษณะของความขัดแย้ง การขัดผลประโยชน์ การเอาวัดเอาเปรียบกันภายใต้เครือข่ายทางสังคมด้วย บทความนี้มีข้อเสนอแนะว่าการศึกษาในอนาคตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศภาวะ เพศวิถีของผู้หญิงกับเครือข่ายทางสังคมนั้นควรให้ความสนใจต่อพลวัตและมิติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายทางสังคม รวมทั้งควรศึกษาเพิ่มเติมว่าอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ปรากฏอยู่และมีส่วนกำกับเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล, และพริศรา แซ่ก้วย. (2551). *ถ้า ปฏิบัติการของสังคมไทยในกระแสจารีตเรื่องเพศจะอ่อนกำลังลง? ใน ธวัชชัย พาชื่น, และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล (บก.). เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย* (น. 57-72). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญดีการพิมพ์.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554). *เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย. ใน สุรีย์พร พันพื้ง, และ มาลี สันภูวรรณ (บก.). จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย* (น. 44-66). นครปฐม: ประชากรและสังคม.
- จามะรี เชียงทอง, และสุนทร สุขสราญจิต. (2555). *มิเชล ฟูโกต์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).*
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2551). *ประวัติศาสตร์เพศวิถี: ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง.*
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. (2560). *แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริชเอแบร์ท.*

- นฤพนธ์ ค้วงวิเศษ. (ม.ป.ป.). *ทบทวนวิธีการสร้างความรู้/ความจริงเรื่องเพศ*. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563, จาก www.sac.or.th/databases/anthropology-oncepts/articles/2
- นิภา จิรภัทร์. (2540). *การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน: กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล), สาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณพร ปันทะเลศ. (2556). *ผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านคาราโอเกะในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล), สาขาวิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรารณณ์ แซ่มสนธิ. (2551). ภูมิทัศน์ของเพศวิถีศึกษาในฐานะกระบวนการต่อสู้ทางความรู้. ใน ธวัชชัย พาชื่น, และพิมพ์พลย์ บุญมงคล (บก.). *เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย* (น. 13-27). กรุงเทพฯ: เจริญดีการพิมพ์.
- วาทีนีย์ วิชัยยา. (2556). “แม่วัยรุ่น”: ประสบการณ์ชีวิต เพศภาวะ และเพศวิถี. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล), สาขาวิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์ (2545). *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สุกฤตยา จักรปิง. (2558). วิถีการดำรงชีพแห่งเอเชีย ค.ศ. 2008: ผู้หญิงความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนา. *สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 11(2), 93-130.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2550). ผู้หญิง ผู้ชาย และเพศวิถี: เพศภาวะศึกษาในงานมานุษยวิทยา. *สังคมศาสตร์*, 19(1), 311-357.

ภาษาอังกฤษ

- Agustin, L. M. (2006). The Conundrum of Women's Agency: Migration and the Sex Industry. In O' Neill, M., & Campbell, R. (Eds). *Sex Work Now* (pp.116-140). Cullompton: Willan Publishing.
- Archbold, C. (2012). Research on Women in Policing: A Look at the Past, Present and Future. *Sociology Compass*, 6(9), 694–706.
- Attwood, F., Jamie H., & Alison W. (2017). Mediated Intimacies: Bodies, Technologies and Relationships. *Journal of Gender Studies*, 26(3), 249-253.
- Banks, O. (1999). Some Reflections on Gender, Sociology and Women's History. *Women's History Review*, 8(3), 401-410.

- Basargekar, P. (2010). Measuring Effectiveness of Social Capital in Microfinance: A Case Study of Urban Microfinance Programme in India. *International Journal of Social Inquiry*, 3(2), 25-43.
- Boris, E., & Parrenas, R. S. (2010). Introduction. In Boris, E. & Parrenas, R. S. (Eds). *Intimate Labors: Culture, Technologies and the Politics of Care* (pp. 1-12). California: Stanford University Press.
- Broadbridge, A. (2010). Social Capital, Gender and Careers: Evidence from Retail Senior Managers. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 29(8), 815-834.
- Curra, S. R., Garip, F., Chun, C. Y., & Tangchonlatip, K. (2005). Gendered Migrant Social Capital: Evidence from Thailand. *Social Forces*, 84(1), 225-255.
- Garton, S. (2004). *Histories of Sexuality*. New York: Routledge.
- Honkatukia, P., & Keskinen, S. (2018). The Social Control of Young Women's Clothing and Bodies: A Perspective of Differences on Racialization and Sexualization. *Ethnicities*, 18(1), 142-161.
- Katz, N., Lazer, D., Arrow, H., & Contractor, N. (2004). Network Theory and Small Groups. *Small Group Research*, 35(3), 307-332.
- Komarovsk, M. (1991). Some Reflections on the Feminist Scholarship in Sociology. *Annual Review of Sociology*, 17(1), 1-25.
- Kovacheva, S. (2004). The Role of Family Social Capital in Young People's Transition from School to Work in Bulgaria. *Sociologija*, 46(3), 211-226.
- Maclean, K. (2010). Capitalizing on Women's Social Capital? Women-Targeted Microfinance in Bolivia. *Development and Change*, 41(3), 495-515.
- Maguire, D. (2016). The Influence of Online Social Capital on Women's Career Change Advancing. *Advancing Women in Leadership*, 36, 64-72.
- Miriam, K. (2005). Stopping the Traffic in Women: Power, Agency and Abolition in Feminist Debates over Sex-trafficking. *Journal of Social Philosophy*, 36(1), 1-17.
- Nader, L. (1986). The Subordination of Women in Comparative Perspective. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 15(3), 377-397.

- Ngum Chi Watts, M. C., Liamputtong, P., & Mcmichael, C. (2015). Early Motherhood: A Qualitative Study Exploring the Experiences of African Australian Teenage Mothers in Greater Melbourne, Australia. *BMC Public Health*, 15(1), 1-11. Retrieved August 10, 2019, from DOI 10.1186/s12889-015-2215-2.
- O' Connell Davison, J. (2010). New Slavery, Old Binaries: Human Trafficking and the Borders of 'Freedom'. *Global Networks*, 10(2), 244-261.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.
- Parker, R. (2009). Sexuality, Culture and Society: Shifting Paradigms in Sexuality Research. *Culture, Health & Sexuality*, 11(3), 251-266.
- Pham, T., & Talavera, O. (2017). *Discrimination, Social Capital, and Financial Constraints: The Case of Viet Nam (WIDER Working Paper, No. 2017/67)*. Helsinki: United Nations University (UNU), World Institute for Development Economics Research (WIDER).
- Prandini, R. (2014). Family Relations as Social Capital. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(2), 221-234.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Sullivan, B. (2003). Trafficking in Women. *International Feminist Journal of Politics*, 5(1), 67-91.
- Weeks, J. (1981). *Sex, Politics and Society*. London: Longman.
- Yeates, N. (2005). *Global Migration Perspective*. Retrieved on August 10, 2019, from <https://www.refworld.org/pdfid/435f85a84.pdf>
- Yeoh, B. S.A., Chee, H. L., & Vu, T. K. D. (2014). Global Householding and the Negotiation of Intimate Labour in Commercially-matched International Marriage between Vietnamese Women and Singaporean Men. *Geoforum*, 51, 284-293.
- Young, S. (2011). Gender, Policing and Social Control: Examining Police Officers' Perceptions of and Responses to Young Women Depicted as Violent. (Doctoral dissertation), University of Stirling.

พันธบัตรเพื่อสังคม: นวัตกรรมทางการเงินในการส่งมอบ บริการสาธารณะ เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม¹

ปติมา น้อยกุล²

Received: May 21, 2019

Revised: July 24, 2019

Accepted: August 30, 2019

บทคัดย่อ

พันธบัตรเพื่อสังคม (Social Impact Bonds: SIBs) ถือเป็นกลไกใหม่ในการระดมเงินทุนสำหรับการส่งมอบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ทางสังคม ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดการปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐโดยมุ่งเน้นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และเป็นนวัตกรรมทางการเงินที่กำลังได้รับความนิยมและทดลองใช้มากมายในหลากหลายประเทศ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคมและความเชื่อมโยงในมุมมองเชิงทฤษฎีของการบริการสาธารณะ โครงสร้างและกระบวนการทำงานของพันธบัตรเพื่อสังคม ประโยชน์และความท้าทายของพันธบัตรเพื่อสังคม พร้อมทั้งตัวอย่างกรณีศึกษาในบริบทของต่างประเทศที่มีการใช้งานพันธบัตรเพื่อสังคม รวมถึงบทวิเคราะห์เพื่อเป็นประโยชน์และข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้พันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศไทย

คำสำคัญ พันธบัตรเพื่อสังคม, นวัตกรรมทางสังคม, การคลังเพื่อสังคม, การบริการสาธารณะ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชานโยบายและการจัดการการคลัง สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จังหวัดนครปฐม 73170 อีเมล: patima.noi@mahidol.ac.th

Social Impact Bonds: An Innovative Financial to Deliver Public Services for Solving Social Problems

Patima Noikoot³

Abstract

Social Impact Bonds (SIBs) belong to the novel investment strategies to deliver public services for social benefits. SIBs rely on the concept of public administration reform with a focus on the cooperation across government, private sector and civil society. As innovative financial tools, SIBs have been popularly initiated in many countries. This article aims to present the concept of SIBs, SIBs interactions with the theoretical view of public service, structures and working processes of SIBs, and SIBs's benefits and challenges. Case studies of SIBs-utilizing countries with a discussion in terms of criticism and SIBs possibility to adapt in Thailand are also provided.

Keywords Social Impact Bonds, Social Innovation, Social Finance, Public Service

³ Student in Doctor of Public Administration Program (Public Policy and Public Management), Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Nakhonpathom 73170. E-mail: patima.noi@mahidol.ac.th

1. บทนำ

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา นวัตกรรมทางการเงินได้รับการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสังคมในวงกว้างมากขึ้นและได้รับความสนใจจากนักลงทุนภาคเอกชนในการลงทุนเพื่อเป้าหมายทางสังคมอย่างแพร่หลาย ยกตัวอย่างเช่น ระบบการเงินระดับฐานรากหรือ Microfinance โดย Yunus นักเศรษฐศาสตร์ชาวบังกลาเทศผู้ก่อตั้งธนาคารกรามีนหรือธนาคารเพื่อคนยากจน โดยมีวิสัยทัศน์ที่เชื่อมั่นในพลังของตลาดทุนว่าจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจของมนุษย์ได้ Microfinance จึงถือเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญสำหรับผู้ประกอบการรายย่อยและคนยากจนในชนบทของหลายประเทศทั่วโลก และยังได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจนพร้อมทั้งส่งเสริมการกระจายรายได้สู่ชุมชนด้วยการสนับสนุนจากรัฐบาลในรูปแบบของนโยบายสาธารณะ (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ [ก.ล.ต.], 2555)

สำหรับการลงทุนในส่วน of รัฐบาลเองก็มีความพยายามที่จะใช้นโยบายทางการคลังเพื่อมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมและการพัฒนาประเทศโดยการจัดการบริการสาธารณะในรูปแบบต่างๆ แต่ด้วยงบประมาณของภาครัฐที่มีอยู่อย่างจำกัดภายใต้ความกดดันในการเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการสาธารณะ อีกทั้งความจำเป็นในการลดภาระค่าใช้จ่ายโดยไม่กระทบต่อการพัฒนาประเทศ (Le Pendeven, 2019) รัฐบาลทั่วโลกจึงพยายามคิดค้นวิธีในการแก้ไขปัญหาโดยมุ่งเน้นการพัฒนาแนวคิดหรือนวัตกรรมทางการเงิน อาทิ การสร้างทางเลือกในการระดมทุนโดยเปิดโอกาสให้เอกชนได้เข้ามาบริหารจัดการบริการสาธารณะ การทำสัญญาเป็นพันธมิตรร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการดำเนินกิจการของรัฐ หรือที่นิยมเรียกว่า PPP (Public-Private Partnership) ซึ่งประโยชน์ของวิธีการเหล่านี้นอกจากจะช่วยลดข้อจำกัดในด้านงบประมาณของรัฐแล้ว ยังทำให้ประชาชนได้มีโอกาสในการใช้บริการโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่หากกิจการเหล่านี้ประสบกับปัญหาหรือเกิดภาวะการขาดดุลของงบประมาณ ภาครัฐจะต้องเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงส่วนใหญ่ไว้โดยใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่ออุ้มชูกิจการสาธารณะให้ดำเนินการต่อไปได้ จึงทำให้รัฐบาลบางประเทศจำเป็นต้องอาศัยการก่อหนี้สาธารณะเพื่อจัดหาเงินทุนและสร้างความเชื่อมั่นหรือการรับประกันความเสี่ยงให้กับผู้ร่วมลงทุน

นอกจากนี้ ยังพบว่ารัฐบาลอีกหลายประเทศที่เลือกใช้นวัตกรรมทางการเงินรูปแบบใหม่ในการส่งมอบบริการสาธารณะ โดยการถ่ายโอนความเสี่ยงในการลงทุนจากภาครัฐไปยังภาคเอกชนเพื่อหลีกเลี่ยงการก่อหนี้สาธารณะและคลายข้อจำกัดด้านงบประมาณของภาครัฐไปพร้อมกับการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (Schinckus, 2018) โดย

นวัตกรรมทางการเงินรูปแบบใหม่ที่ผู้เขียนจะนำเสนอในบทความนี้คือ “พันธบัตรเพื่อสังคม” หรือ Social Impact Bonds (SIBs) ซึ่งได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายและมีการทดลองใช้ในหลายประเทศทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา หรือออสเตรเลีย ภายใต้ชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ Social Impact Bonds (SIBs), Pay for Success Bonds หรือ Social Benefit Bonds (Organization for Economic Cooperation and Development [OECD], 2016) รวมถึงประเทศไทยซึ่งอยู่ในช่วงที่กำลังศึกษาทดลองเพื่อนำแนวคิดนี้มาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)

2. หลักแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคมและความเชื่อมโยงในมุมมองเชิงทฤษฎีของการบริการสาธารณะ

เนื่องด้วยหน้าที่หลักสำคัญประการหนึ่งของรัฐบาลคือการส่งมอบบริการสาธารณะในรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและการแก้ไขปัญหาทางสังคมภายในประเทศ ยกตัวอย่างเช่น การจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ว่างงานในรูปแบบของสิทธิประโยชน์ต่างๆ ซึ่งต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการที่ผันแปรไปตามอัตราของผู้ว่างงานภายในประเทศ แต่หากมีกิจการเพื่อสังคมที่สามารถช่วยให้บุคคลว่างงานนั้นมีงานทำก็จะทำให้อัตราการว่างงานลดลง ส่งผลให้รัฐบาลสามารถประหยัดงบประมาณที่ใช้ในการจัดสวัสดิการแก่ผู้ว่างงานได้ ด้วยความพยายามในการแก้ไขปัญหาทางสังคมภายใต้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงเป็นที่มาของแนวคิดการลงทุนในกิจการเพื่อสังคมโดยรัฐบาลจะเป็นผู้จ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ให้บริการทางสังคมหากสามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ได้ตกลงกันไว้หรือเป็นสัญญาการจ่ายเงินตามผลงาน (Payment by Results: PbR) แต่ด้วยปัญหาหลักของสัญญาการจ่ายเงิสดังกล่าวคือผู้ให้บริการจะต้องสำรองค่าใช้จ่ายในการให้บริการไปก่อน และผู้ให้บริการจำนวนมากมักจะไม่มีเงินทุนอย่างเพียงพอ “พันธบัตรเพื่อสังคม” (Social Impact Bonds: SIBs) จึงเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหาได้โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ลงทุนที่มีจิตเพื่อสังคม (Socially-minded) ในการสนับสนุนเงินลงทุนแก่กิจการเพื่อสังคมหรือองค์กรการกุศลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการทางสังคม โดยรัฐบาลจะเป็นผู้จ่ายผลตอบแทนจากการลงทุนแก่ผู้ลงทุนในกรณีที่กิจการนั้นบรรลุผลลัพธ์ตามที่ตกลงกันไว้ในสัญญา (British Council, 2015)

“พันธบัตร” (Bonds) โดยทั่วไปคือหน่วยการลงทุนในรูปแบบของตราสารหนี้ ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินเพื่อระดมทุนจากนักลงทุนที่หลากหลายและผู้ออกพันธบัตรจะต้องชำระคืนเงินคืนให้แก่ผู้ลงทุนพร้อมดอกเบี้ยตามอัตราและระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพันธบัตร แต่สำหรับกรณีของ “พันธบัตรเพื่อสังคม” (Social Impact Bonds: SIBs) คือกลไกทางการเงินที่มีการทำ

ข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับผู้ให้บริการทางสังคม อาทิ กิจกรรมเพื่อสังคมหรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) เพื่อการส่งมอบบริการสาธารณะที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ทางสังคม (Social Finance, 2011) จากวรรณกรรมของ Klaassen (2017) ระบุไว้ว่า พันธบัตรเพื่อสังคม (SIBs) เป็นรูปแบบการจัดหาเงินทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือมุ่งเน้นผลลัพธ์ในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยปัจจัยสำคัญที่สุดของพันธบัตรเพื่อสังคม (SIBs) คือการควบคุมและการจ่ายผลตอบแทนตามผลลัพธ์สุดท้ายที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังมีความเป็นไปได้ว่ารูปแบบนี้จะช่วยให้สามารถเข้าใจผลลัพธ์ทางสังคมได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมทางการเงินที่หลากหลาย นอกจากนี้ พันธบัตรเพื่อสังคม (SIBs) ยังถือเป็นนวัตกรรมทางการเงินรูปแบบใหม่ที่มีการบูรณาการร่วมกันระหว่างการกุศล การลงทุนในระบบทุนนิยม การจัดการประสิทธิภาพ และโครงการทางการเงินเพื่อสังคม (McHugh, Sinclair, Roy, Huckfield, & Donaldson, 2013; Warner, 2013) ซึ่งประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องหลายภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในโครงการพันธบัตรเพื่อสังคม อาทิ ผู้ให้บริการทางสังคมที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Chen & Graddy, 2010) หน่วยงานภาครัฐ นักลงทุนภาคเอกชน องค์กรการกุศลหรือมูลนิธิต่างๆ รวมถึงผู้ประเมินผลโครงการ โดยองค์กรผู้ออกพันธบัตรจะทำหน้าที่ในการระดมเงินทุนจากนักลงทุนภาคเอกชน องค์กรการกุศลหรือมูลนิธิต่างๆ ให้กับผู้ให้บริการทางสังคมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการส่งมอบบริการสาธารณะ ซึ่งหากการดำเนินงานนั้นสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตกลงกันไว้ รัฐบาลก็จะดำเนินการจ่ายเงินให้กับองค์กรผู้ออกพันธบัตรเพื่อส่งมอบแก่ผู้ลงทุนในพันธบัตร

กล่าวโดยสรุป พันธบัตรเพื่อสังคม หรือ Social Impact Bonds (SIBs) คือการระดมเงินลงทุนในรูปแบบของสัญญาในอนาคตที่มีการทำข้อตกลงร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ให้บริการทางสังคมในการสนับสนุนการส่งมอบบริการสาธารณะหรือโครงการเพื่อสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางสังคม ซึ่งผลตอบแทนที่นักลงทุนจะได้อาจมาจากการลงทุนในพันธบัตรนั้นขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ทางสังคมและมีความผันแปรไปตามประสิทธิผลของบริการสาธารณะหรือโครงการเพื่อสังคม โดยรัฐบาลจะเป็นผู้จ่ายผลตอบแทนแก่นักลงทุนตามเงื่อนไขของผลลัพธ์ที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา ซึ่งผลตอบแทนนี้อาจมาจากงบประมาณในส่วนที่รัฐบาลสามารถประหยัดได้หากโครงการนั้นประสบผลสำเร็จ

นอกจากที่พันธบัตรเพื่อสังคม (SIBs) จะเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ช่วยคลายข้อจำกัดด้านงบประมาณของภาครัฐในการจัดบริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาทางสังคมแล้ว การศึกษาวิจัยของ Fraser, Tan, Lagarde, & Mays (2018), Le Pendeven (2019), Schinckus (2018) ยังสะท้อนให้เห็นว่าพันธบัตรเพื่อสังคม คือ ส่วนหนึ่งของการปฏิรูปภาครัฐ

ที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) โดยการมุ่งเน้นความร่วมมือและการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการส่งมอบบริการสาธารณะ ตามแนวคิดของ Hood (1991, pp. 3-17) ที่ว่าหลักการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) เป็นการลดบทบาทลงของภาครัฐ และเปิดโอกาสให้เอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการบริการสาธารณะและสร้างความร่วมมือในการกำหนดนโยบาย พร้อมทั้งการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการกระบวนการผลิตและส่งมอบบริการสาธารณะ ซึ่งหลักแนวคิดและกระบวนการของพันธบัตรเพื่อสังคมนั้นมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) 7 ประการที่ Hood (1991) ได้เสนอไว้ดังนี้

(1) การจัดการแบบมืออาชีพ (Hands-on professional management) โดยให้อิสระแก่นักบริหารมืออาชีพที่มีทักษะความสามารถในการจัดการ มีความรับผิดชอบที่ชัดเจน และสามารถตรวจสอบได้

(2) การกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดผลการดำเนินงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม (Explicit Standards and Measures of Performance)

(3) เน้นผลลัพธ์มากกว่าวิธีการ (Output controls) โดยการจัดสรรทรัพยากรและการให้รางวัลตามผลงาน

(4) การปรับขนาดโครงสร้างองค์การ (Disaggregation) โดยการกระจายอำนาจเพื่อความเป็นธรรมและการสร้างหน่วยงานตามภารกิจเพื่อแบ่งความรับผิดชอบอย่างชัดเจนและมุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพ

(5) กระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน (Competition) เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานและสร้างมาตรฐานที่สูงขึ้นโดยใช้ระบบสัญญาหรือข้อตกลง

(6) เน้นการบริหารจัดการแบบภาคเอกชน (Private-sector styles of management practice) มาปรับใช้กับการบริหารงานภาครัฐมากขึ้น เพื่อสร้างความยืดหยุ่นในการจ้างงานและการให้ผลตอบแทน

(7) เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (Parsimony) โดยการตระหนักในการใช้ทรัพยากรภาครัฐเพื่อให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าต้นทุนที่เสียไป

เนื่องด้วยความสำเร็จของพันธบัตรเพื่อสังคมนั้นขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันระหว่างองค์กรในหลายภาคส่วน ซึ่งต้องอาศัยขีดความสามารถในการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ อีกทั้งองค์กรเหล่านี้มักจะมีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะซับซ้อน (Joy & Shields, 2013) ดังนั้นการใช้หลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ในการบริหารงานภาครัฐ (New Public Governance: NPG) ที่ถูกเสนอโดย Osborne (2010) จึงเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการทำ ความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและสะท้อนภาพความเป็นจริงของการบริหารงานภาครัฐในยุคปัจจุบันที่มีหลากหลาย

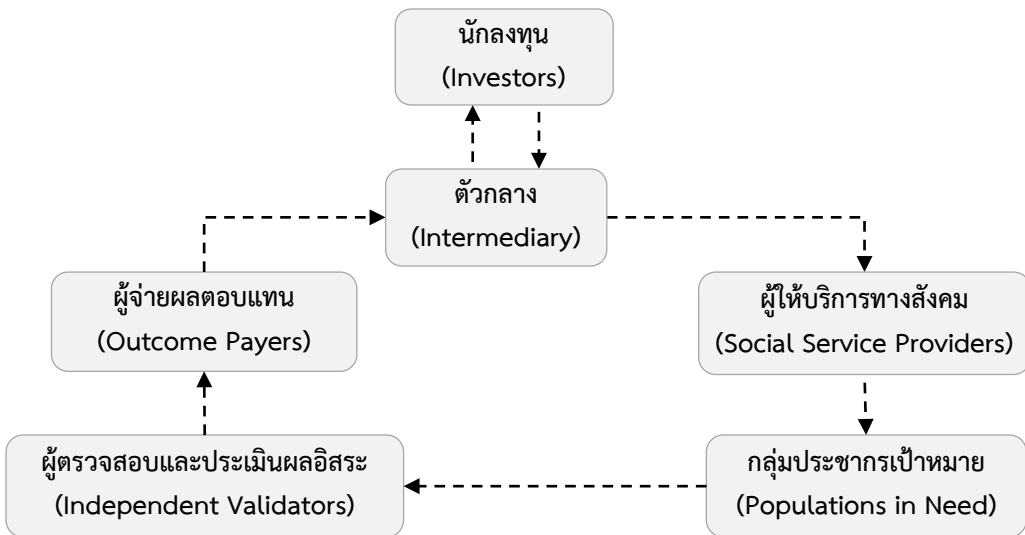
ภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมของภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการประสานงานร่วมกันระหว่างองค์กรต่างๆ ที่มีกลไกจัดการด้วยตนเอง และให้ความสำคัญกับบทบาทของเครือข่าย (Network Governance) ในการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติและการส่งมอบบริการสาธารณะ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหลักแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคม มีความเชื่อมโยงกับมุมมองเชิงทฤษฎีของการบริการสาธารณะ (Public Service) ด้วยมิติของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) และหลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ในการบริหารงานภาครัฐ (NPG) โดยการนำแนวคิดแบบเอกชนมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานภาครัฐเพื่อมุ่งเน้นการส่งมอบบริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน รวมถึงการบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่ายที่ให้ความสำคัญในการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ และการส่งมอบบริการสาธารณะผ่านระบบของสถาบันหรือเครือข่ายที่มีความหลากหลายและมีผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกันคือการมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาและพัฒนาทางสังคม

3. โครงสร้างและกระบวนการทำงานของพันธบัตรเพื่อสังคม

สำหรับโครงสร้างในการทำงานของพันธบัตรเพื่อสังคม จะประกอบไปด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในหลายภาคส่วนเพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานในแต่ละกระบวนการ อันได้แก่ 1) นักลงทุน (Investors) คือ ผู้ให้เงินลงทุนสำหรับการบริการสาธารณะแก่ผู้ให้บริการทางสังคมโดยผ่านตัวกลาง 2) ผู้ให้บริการทางสังคม (Social Service Providers) คือ ผู้รับผิดชอบในการส่งมอบหรือจัดบริการสาธารณะแก่ประชากรกลุ่มเป้าหมายตามที่ตกลงกันไว้ 3) กลุ่มประชากรเป้าหมาย (Populations in Need) คือ ผู้ใช้บริการหรือผู้รับมอบบริการทางสังคมที่ถูกจัดขึ้น 4) องค์กรอิสระ (Independent Validators) คือ ผู้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบและประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ โดยการวัดผลลัพธ์ถือเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการเนื่องจากเป็นตัวชี้วัดผลตอบแทนที่จะได้รับ 5) รัฐบาล (Outcome Payers) คือ ผู้มีบทบาทสำคัญในการจ่ายผลตอบแทนให้กับนักลงทุนตามเกณฑ์ชี้วัดและเงื่อนไขในการชำระเงินที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา และ 6) ตัวกลาง (Intermediary) คือ ผู้ทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างนักลงทุนกับผู้ให้บริการทางสังคมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการลงทุนและให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการทำธุรกรรม พร้อมทั้งเป็นนายหน้าในการรับมอบเงินลงทุนจากผู้ลงทุนและผลตอบแทนจากรัฐบาล รวมถึงอาจมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อตกลงในการตรวจสอบและประเมินผลได้ในบางกรณี (Klaassen, 2017; OECD, 2016)

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองโครงสร้างและกลไกการทำงานของพันธบัตรเพื่อสังคม

ที่มา: OECD (2016, p. 5)

นอกเหนือจากผู้มีส่วนได้เสียหลักดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังมีตัวแสดงเพิ่มเติมที่อาจมีส่วนร่วมในบางกระบวนการ อาทิ นักลงทุนอื่นๆ ผู้ค้าประกัน ผู้บริจาคทุน ผู้ให้บริการด้านเทคนิค ที่ปรึกษาทางกฎหมาย และนักวิจัย โดยบทบาทของตัวแสดงเพิ่มเติมอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามโครงสร้างของกระบวนการ ยกตัวอย่างเช่น นักวิจัยสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินผลอิสระเพื่อตรวจสอบหรือประเมินว่าได้ผลลัพธ์ตามที่ตกลงกันไว้หรือไม่ และรัฐบาลยังสามารถสวมบทบาทได้ทั้งการเป็นผู้ชำระเงินและผู้ตรวจสอบดูแลระบบต่างๆ นอกจากนี้ ผู้ให้บริการทางสังคมเองก็สามารถเป็นได้ทั้งนักลงทุนและผู้ส่งมอบบริการสาธารณะเช่นเดียวกับตัวกลางที่สามารถมีส่วนร่วมในการลงทุน การออกแบบการประเมินผล รวมถึงเป็นผู้ให้บริการความช่วยเหลือด้านเทคนิคต่างๆ (OECD, 2016)

4. ประโยชน์และความท้าทายของพันธบัตรเพื่อสังคม

แม้ว่าแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคมจะเป็นนวัตกรรมทางการเงินรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นได้ไม่นานนัก แต่ก็ได้รับความสนใจจากนักวิชาการมากมายในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ในการวิพากษ์วิจารณ์และถกเถียงกันอย่างสร้างสรรค์เพื่ออธิบายถึงกลไกและลักษณะของพันธบัตรเพื่อสังคมที่มีทั้งประโยชน์และข้อจำกัดหรือความท้าทายที่แตกต่างกันออกไป (Pettus, 2013) ในส่วนนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์และทบทวนวรรณกรรมของ Fraser et al. (2018); Le Pendeven (2019); McHugh et al. (2013); Mulgan, Reeder, Aylott & Bo'sher (2010); Nicholls &

Emma (2013); OECD (2016) เพื่อสรุปประเด็นสำคัญที่แสดงถึงประโยชน์และความท้าทายของพันธบัตรเพื่อสังคม พร้อมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางในการรับมือ ดังต่อไปนี้

4.1 ประโยชน์ของพันธบัตรเพื่อสังคม

- (1) ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม
 - (2) สามารถประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่ายของภาครัฐที่มีอยู่อย่างจำกัด
 - (3) สร้างแรงจูงใจในความรับผิดชอบต่อสังคม
 - (4) ช่วยถ่ายโอนความเสี่ยงในการลงทุนของภาครัฐและปลดล็อกข้อจำกัดต่างๆ
 - (5) เสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานที่มุ่งเน้นผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม
 - (6) ช่วยในการจัดสรรเงินทุนการกุศลเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและยุติธรรม
 - (7) ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างสถาบัน
 - (8) เป็นแหล่งเงินทุนใหม่ในการระดมเงินทุนเพื่อกิจการทางสังคม
 - (9) สนับสนุนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ขององค์กรการกุศล
 - (10) สร้างโอกาสในการลงทุนแก่นักลงทุนเอกชนที่หวังผลตอบแทนจากการลงทุนไป
- พร้อมกับการสนับสนุนการปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม

4.2 ความท้าทายของพันธบัตรเพื่อสังคม

- (1) การบริหารต้นทุนค่าใช้จ่ายสำหรับการดำเนินงานและผลตอบแทนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- (2) การลดทอนความรับผิดชอบต่อรัฐบาลในการจัดสวัสดิการแก่พลเมือง
- (3) ความไม่แน่นอนทางการเมืองหรือการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล
- (4) การขาดแบบอย่างของแนวปฏิบัติที่ดีทำให้การออกแบบและการนำไปใช้นั้นมีความเสี่ยงและท้าทาย
- (5) การบริหารจัดการความเสี่ยงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงในการดำเนินงาน การวัดผลประเมินผล ความเสี่ยงพื้นฐานโดยทั่วไป หรือความเสี่ยงที่ไม่อาจคาดคิด ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากหลายภาคส่วน

สำหรับแนวทางการรับมือกับความท้าทายต่างๆ ในระยะเริ่มต้นควรต้องมีการประเมินถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน การวิเคราะห์แหล่งที่มาของเงินทุนและผู้ให้บริการทางสังคม รวมถึงการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างแบบจำลองหรือรูปแบบของพันธสัญญาที่ต้องอาศัยทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์ และการจัดการความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น หัวใจสำคัญในการรับมือกับความท้าทายคือการผสมผสานความต้องการร่วมกันอย่างบูรณาการในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก นั่นคือ

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการใช้ทักษะเชิงเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็น อาทิ ความสามารถในการเจรจาต่อรอง ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย การเงินและบัญชี เพื่อปรับใช้ในแต่ละกระบวนการของพันธบัตรเพื่อสังคม พร้อมทั้งต้องอาศัยบทบาทสำคัญของรัฐบาลในการตรวจสอบความโปร่งใสและการกำกับดูแลที่ดีในทุกกระบวนการ

แม้ว่าลักษณะของพันธบัตรเพื่อสังคมจะเป็นการสร้างพันธมิตรร่วมกันแบบ win-win (Fraser et al., 2018) ที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งฝ่ายรัฐบาลและนักลงทุน แต่ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะมีข้อได้เปรียบที่มากกว่า จากประโยชน์และความท้าทายของพันธบัตรเพื่อสังคมดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าพันธบัตรเพื่อสังคมมีแนวโน้มที่จะมองเห็นอนาคตที่ดีได้มากกว่า หากได้รับการศึกษาวิจัยและพัฒนา รวมถึงการทดลองใช้ในบริบทต่างๆ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการเพิ่มประสิทธิภาพของการลงทุนเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทางสังคมไปพร้อมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม

5. กรณีศึกษาพันธบัตรเพื่อสังคมในบริบทของต่างประเทศ

สหราชอาณาจักร พันธบัตรเพื่อสังคมได้รับการเปิดตัวครั้งแรกในสหราชอาณาจักรในปี 2010 โดยเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการบริการสาธารณะผ่านโครงการที่มีชื่อเรียกว่า “The Peterborough Social Impact Bond” ในเดือนธันวาคมของปี 2010 โดยกระทรวงยุติธรรมในสหราชอาณาจักรได้มอบหมายให้สถาบัน Social Finance ทำหน้าที่ในการระดมเงินทุนจากนักลงทุนเพื่อการกุศลและองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ในการดำเนินโครงการฟื้นฟูผู้พ้นโทษ อาทิ การฝึกอาชีพ การจัดหางาน เป็นต้น เพื่อวัตถุประสงค์ในการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำของนักโทษชายจำนวน 3,000 คนที่ได้รับโทษในระยะสั้นหรือไม่เกิน 12 เดือน ผลสำเร็จของโครงการภายในเวลา 5 ปีพบว่าอัตราการกระทำผิดซ้ำลดลงตามเป้าหมาย ซึ่งปัจจัยสำคัญของความสำเร็จนี้คือการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการจากสถาบันที่เกี่ยวข้อง อาทิ หน่วยฝึกอบรม ตำรวจคุมประพฤติ เจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นและผู้ให้บริการทางกฎหมาย ภายใต้การบริหารงานของ Social Finance และความร่วมมือจากนักโทษที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้สนับสนุนการระดมทุนทางสังคมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องด้วยความร่วมมือจากสถาบัน Social Finance และ The One Service บริษัทมหาชนที่คิดค้นแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคมและช่วยอำนวยความสะดวกในโครงการ Big Society Capital ตลาดหลักทรัพย์เพื่อการลงทุนทางสังคมแห่งแรกของโลก นับตั้งแต่สหราชอาณาจักรเป็นผู้บุกเบิกพันธบัตรเพื่อสังคมก็ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั่วโลก ในปัจจุบันมีหลายโครงการและหลายประเทศในสหราชอาณาจักรที่มุ่งเน้นการระดมเงินลงทุนเพื่อแก้ไข

ปัญหาทางสังคมที่มีความซับซ้อน อาทิ การสนับสนุนการจ้างงานผู้ลี้ภัย การดูแลผู้สูงอายุ การฟื้นฟูเด็กไร้บ้าน รวมถึงการดูแลสุขภาพ (Social Finance, 2011)

สหรัฐอเมริกา ในขณะที่สหรัฐอเมริกามีความมุ่งมั่นในการทดลองใช้งานพันธบัตรเพื่อสังคมมาตั้งแต่ปี 2012 โดยประธานาธิบดี Barack Obama ได้สนับสนุนการพัฒนาเครื่องมือทางการเงินและนวัตกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่นำไปสู่การพัฒนานโยบายสาธารณะผ่านโครงการแรกที่มีชื่อว่า “Chicago Pay for Success” ซึ่งเป็นโครงการด้านการศึกษาปฐมวัยที่ประสบความสำเร็จมายาวนานโดยการสร้างแบบจำลองที่พบว่ามีผลเชิงบวกต่อการศึกษาในอนาคต อีกทั้งการสนับสนุนจากองค์กรการกุศล อาทิ โครงการค้าประกันเงินกู้ที่สนับสนุนโดยมูลนิธิเอกชนของ Bloomberg และ Rockefeller ร่วมกับองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายโครงการในรัฐอื่นๆ ที่ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นโครงการแก้ไขปัญหาการไร้ที่อยู่อาศัยและการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนในรัฐแมสซาชูเซตส์ การเฝ้าระวังและป้องกันโรคหอบหืดสำหรับเด็กในรัฐแคลิฟอร์เนีย ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่าความสำเร็จของโครงการเหล่านี้สามารถช่วยในการลดต้นทุนการดำเนินงานของรัฐบาลในสหรัฐอเมริกา อีกทั้งยังส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมด้วยการถ่ายโอนความเสี่ยงจากภาครัฐไปยังภาคเอกชน (Joy & Shields, 2013; Saltman, 2017)

ออสเตรเลีย สำหรับประเทศออสเตรียก็มีความพยายามในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเช่นเดียวกัน โดยการสร้างพันธมิตรร่วมกันระหว่างองค์กรการกุศล 3 แห่งคือ Mission Australia, UnitingCare และ Benevolent Society ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ผ่านโครงการนำร่องที่มีชื่อว่า “Newpin Social Benefit Bond” ซึ่งมีเป้าหมายที่จะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่นำไปสู่การละเลยและละเมิดสิทธิ โดยเข้ามาเป็นตัวกลางในการกำกับดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่พ่อแม่และเด็ก โครงการนี้สร้างผลกระทบเชิงบวกแก่ครอบครัวในแง่ของความสัมพันธ์ของแม่ลูกและความปลอดภัยของเด็ก ผลสำเร็จของโครงการนี้สามารถสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ โดยทำให้รัฐบาลมีค่าใช้จ่ายที่น้อยลงในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังสามารถใช้เงินจากผู้เสียภาษีเพื่อการช่วยเหลือครอบครัวในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกด้วย จึงช่วยสร้างความมั่นใจของรัฐบาลนิวเซาท์เวลส์ในความสำเร็จของ Social Benefit Bonds เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาต่อไปในอนาคต (Mitropoulos & Bryan, 2015)

มาเลเซีย ด้วยความร่วมมือระหว่างธนาคารโลกและองค์กรการเงินระหว่างประเทศเพื่อการสร้างภูมิคุ้มกัน (International Finance Facility for Immunization: IFFIm) ที่ได้เปิดตัว Vaccine Sukuk เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก และได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในประเทศมาเลเซีย ในปี 2014 สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์แห่งมาเลเซียได้เปิดตัวโครงการที่มีชื่อเรียกว่า “Ihsan SRI sukuk” เป็นครั้งแรกใน

มาเลเซียเพื่อสนับสนุนการลงทุนในโครงการที่ยั่งยืนและสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม (Sustainable and Responsible Investment: SRI) ภายใต้แกนนำของ Khazanah และความร่วมมือระหว่างธนาคารอิสลาม CIMB และ Amanie Advisors Sdn Bhd. ในฐานะที่ปรึกษาการลงทุน ซึ่งโครงการนี้ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุนในอัตราร้อยละ 4.3 ต่อปีเป็นระยะเวลา 7 ปี โดยเงินทุนที่ได้จากการระดมทุนในโครงการฯ จะถูกส่งไปยังองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Non-Profit Organisation: NPO) หรือที่เรียกว่า Yayasan AMIR ซึ่งเป็นรูปแบบของความรับผิดชอบต่อภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อปรับปรุงการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพในประเทศมาเลเซีย ด้วยโปรแกรมที่มีชื่อเรียกว่า “Khazanah’s Trust School Programme” โดยสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์แห่งมาเลเซียจะเป็นผู้รับผิดชอบด้านการประเมินผลผลลัพธ์เพื่อจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุน ซึ่งผลลัพธ์นั้นสามารถวัดได้จากตัวชี้วัดประสิทธิภาพ (KPI) ในช่วงระยะเวลา 5 ปี อาทิ โรงเรียนอย่างน้อย 20 แห่งได้รับการคัดเลือกภายใต้โครงการฯ หรือครูผู้สอนอย่างน้อย 50% ของโรงเรียนได้รับการจัดอันดับในระดับที่สูงขึ้น โครงการ “Ihsan SRI sukuk” จึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของพันธบัตรเพื่อสังคม เนื่องจากมีหลักการเช่นเดียวกันคือผู้ออกพันธบัตรจะจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุนที่ผันแปรตามประสิทธิภาพหรือผลลัพธ์ของโครงการ ซึ่งนอกจากตัวชี้วัดประสิทธิภาพแล้ว ยังสามารถวัดได้จากปัจจัยอื่นๆ รวมด้วย อาทิ การบรรลุเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ การปรับปรุงคุณภาพของการเรียนการสอน การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและศักยภาพของนักเรียน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ยังเป็นโครงการใหม่ในประเทศมาเลเซียและยังไม่มีรายงานเชิงประจักษ์ แต่ก็สามารถสร้างแรงดึงดูดแก่นักลงทุนที่มีแรงจูงใจต่อสังคมได้เป็นอย่างมาก (Azman & Ali, 2016, pp. 356-358)

สิงคโปร์ แม้ว่ายังไม่พบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงถึงการเปิดตัวของพันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศสิงคโปร์ แต่ก็ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและองค์กรทางสังคมเป็นอย่างมาก ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแบ่งปันแนวคิดในการพัฒนาพันธบัตรเพื่อสังคมในเอเชียควบคู่ไปกับภาคธุรกิจที่สาม (Third Sector) และเครือข่ายการกุศลแห่งเอเชีย (Asian Venture Philanthropy Network: AVPN) ภายใต้แกนนำของ Kevin Tan ชาวสิงคโปร์ผู้ก่อตั้ง Tri-Sector Associates เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลและนักลงทุนการกุศลทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการลงทุน อีกทั้งยังเป็นผู้ผลักดันการสร้างแบบจำลองของ Pay For Success (PFS) ให้เหมาะสมกับบริบทของเอเชีย ด้วยการสนับสนุนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและโมเดลธุรกิจที่เหมาะสม ซึ่งข้อสรุปจากการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ เมื่อเดือนมีนาคม ปี 2018 พบว่าปัญหาในภูมิภาคเอเชียที่สามารถนำโครงการ PFS มาปรับใช้ได้ คือ การดูแลผู้สูงอายุและการดูแลสุขภาพ (Tan, 2018) โดยงานวิจัยของ Edwards and Tan (2017)

ได้เสนอแนะโครงการ PFS สำหรับประเทศสิงคโปร์ อาทิ การป้องกันและดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญสำหรับรัฐบาลสิงคโปร์ เนื่องจากรัฐบาลมีภาระค่าใช้จ่ายรายปีในการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยแนวทางที่เป็นไปได้คือการจัดโครงการที่ช่วยให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานสามารถควบคุมการรับประทานอาหารของตนเองได้ ซึ่งผลลัพธ์สามารถวัดได้จากการลดลงของระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วย รวมถึงการลดลงของจำนวนผู้ป่วยฉุกเฉินที่มีสาเหตุมาจากโรคเบาหวาน นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญอีกประการของรัฐบาลสิงคโปร์คือการดูแลผู้สูงอายุ จึงเป็นที่มาของการเสนอโครงการออกกำลังกายเพื่อป้องกันการหกล้มของผู้สูงอายุ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุที่บาดเจ็บจากการหกล้ม โดยผลลัพธ์สามารถวัดได้จากอัตราการรักษาในโรงพยาบาล ความต้องการผู้ดูแล และต้นทุนในการดูแลผู้สูงอายุที่ลดลง ซึ่งหากโครงการดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่น่าเชื่อถือได้มากเท่าใด ก็จะช่วยดึงดูดการลงทุนใน PFS หรือพันธบัตรเพื่อสังคมได้มากยิ่งขึ้น

แม้ว่าพันธบัตรเพื่อสังคมในบริบทของต่างประเทศดังกรณีศึกษาที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น จะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็น Social Impact Bonds, Pay for Success, Social Benefit Bonds, หรือ SRI Sukuk และอาจมีผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ทำหน้าที่ในแต่ละกระบวนการหรือมีกลไกในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมแล้วพบว่ามีความเป้าหมายหลักที่สอดคล้องกัน คือการมุ่งเน้นการป้องกันและแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศ ภายใต้รูปแบบของพันธมิตรหรือความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน นักลงทุนทางสังคม และองค์กรการกุศลหรือผู้ให้บริการทางสังคม อีกทั้งยังมีหลักการในการจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือการจ่ายผลตอบแทนแบบมีเงื่อนไขโดยขึ้นอยู่กับผลลัพธ์หรือเป้าหมายทางสังคมที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้นๆ เพราะฉะนั้น การประเมินผลจึงมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากเป็นตัวแปรที่แสดงถึงประสิทธิภาพของโครงการและมีอิทธิพลต่อผลตอบแทนที่ผู้ลงทุนจะได้รับ นอกเหนือจากนี้ พันธบัตรเพื่อสังคมในกรณีศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้นยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด พร้อมทั้งการส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในการจัดสวัสดิการหรือส่งมอบบริการสาธารณะเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศ

6. บทวิเคราะห์แนวคิดพันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศไทยและข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้

สำหรับบริบทของประเทศไทยนั้นอยู่ในช่วงที่กำลังศึกษาทดลองเพื่อนำแนวคิดของพันธบัตรเพื่อสังคมมาประยุกต์ใช้ในมิติทางเศรษฐกิจโดยการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social

Enterprise) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยเฉพาะ SMEs ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย และรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการกำกับดูแลวิสาหกิจเพื่อสังคมมากขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 มาจนถึงปัจจุบันได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ซึ่งสาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้คือการส่งเสริมการประกอบกิจการเพื่อสังคม โดยสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะยังไม่พบการกล่าวถึงหน่วยลงทุนหรือพันธบัตรเพื่อสังคมในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว แต่ก็มีกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมในหมวด 4 มาตราที่ 59 ว่าด้วยสิทธิประโยชน์ที่วิสาหกิจเพื่อสังคมอาจได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน อาทิ ความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุน สิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากร สิทธิประโยชน์ตามมาตรการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ และมาตราที่ 63 ว่าด้วยสิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรแก่ผู้ให้เงินทุนสนับสนุนกิจการของวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งอาจช่วยในการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ให้บริการทางสังคมหรือนักลงทุนทางสังคมได้บ้าง จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทางสังคมอย่างต่อเนื่องและนอกจากนี้ ยังได้รับความสนใจจากสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (Thailand Development Research Institute: TDRI) ที่ได้มีการศึกษาวิจัยด้านการระดมเงินทุนในรูปแบบของพันธบัตรเพื่อนำมาขยายโครงการพัฒนาธุรกิจ SMEs ซึ่งสถาบันฯ มองว่าภาครัฐจะได้ประโยชน์จากการประหยัดงบประมาณและกำลังคนในการจัดทำโครงการต่างๆ ในขณะเดียวกันด้านผู้ลงทุนก็จะได้รับผลตอบแทน รวมถึงผู้ให้บริการทางสังคมก็มีแหล่งเงินทุนในการดำเนินงาน อีกทั้งผู้ประกอบการเองก็ได้รับการพัฒนาศักยภาพไปพร้อมกันหากทุกฝ่ายมีการดำเนินงานร่วมกันอย่างบูรณาการ (ชินชฐา ปะกินาหงษ์, 2560) รวมถึงตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (The Stock Exchange of Thailand: SET) (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2559) ที่พยายามนำเสนอการระดมเงินทุนในรูปแบบของพันธบัตรเพื่อสังคม (Social Impact Bonds) และการลงทุนเพื่อสังคม (Social Impact Investment) สรุปลงโดยภาพรวมแล้วแม้ว่าหลักการหรือแนวคิดเกี่ยวกับพันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศไทยอาจจะแตกต่างกับกรณีศึกษาในต่างประเทศไปบ้าง เนื่องจากมีความมุ่งเน้นมิติในเชิงเศรษฐกิจมากกว่า อีกทั้งข้อจำกัดในแง่ของกฎหมายที่ยังไม่มีการรองรับพันธบัตรเพื่อสังคมอย่างเป็นทางการ แต่หากได้รับการศึกษาวิจัยและพัฒนาจากผู้เชี่ยวชาญในวงกว้างมากขึ้น พร้อมทั้งได้รับการบูรณาการความร่วมมือกันในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องก็จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการผลักดันให้พันธบัตรเพื่อสังคมเกิดขึ้นได้ในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะที่ผู้เขียนได้จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับพันธบัตรเพื่อสังคมและกรณีศึกษาพันธบัตรเพื่อสังคมในบริบทของต่างประเทศตามที่ได้นำเสนอมาในบทความนี้

ก็มีความคิดเห็นว่าพันธบัตรเพื่อสังคมสามารถสร้างประโยชน์แก่สังคมไทยได้ไม่เพียงแค่ประเด็นทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่สามารถเป็นแหล่งเงินทุนในการส่งมอบบริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมต่างๆ ที่ประเทศไทยกำลังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของพลวัตโลก ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สาธารณสุข และสังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกันกับกรณีศึกษาในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ รวมถึงการจัดบริการทางสังคมที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเรื้อรังหรือปัญหาที่ได้รับความสนใจจากสังคมไทยในยุคปัจจุบัน อาทิ การป้องกันการคุกคามทางเพศ การคุ้มครองดูแลเด็ก การบำบัดสุขภาพจิต การลดอัตราการฆ่าตัวตาย และการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อสร้างแรงดึงดูดแก่นักลงทุนที่มีเจตนารมณ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ซึ่งผู้เขียนได้เล็งเห็นว่าในสังคมไทยนั้นมีองค์กรเอกชนและภาคประชาสังคมจำนวนมากที่พร้อมจะสนับสนุนเงินทุนเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งประชาชนชาวไทยจำนวนไม่น้อยที่รักการทำการกุศลเป็นชีวิตจิตใจ และอาจมีแรงจูงใจมากยิ่งขึ้นหากเงินที่ได้บริจาคหรือลงทุนไปนั้นมีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนและยังสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านกลไกการดำเนินงานที่เป็นระบบภายใต้ความเท่าเทียมและยุติธรรม ทั้งนี้ การออกแบบพันธบัตรเพื่อสังคมย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาและการตัดสินใจของรัฐบาล โดยจะต้องคำนึงถึงปัจจัยหรือบริบทต่างๆ ร่วมด้วย ซึ่ง Le Pendevan (2019) ได้นำเสนอไว้ 6 ประการดังนี้ 1) งบประมาณที่ต้องใช้ในการดำเนินงาน 2) ความต้องการทางสังคมที่เร่งด่วนที่สุดหรือสิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก 3) สถานการณ์ทางการเมือง 4) วัฒนธรรมทางสังคมของประเทศ 5) ความแตกต่างในแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่น และ 6) ประวัติการริเริ่มทางสังคมหรือการศึกษาทดลองที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ การผสมผสานความต้องการร่วมกันอย่างบูรณาการในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในแต่ละกระบวนการไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล นักลงทุน ตัวกลางในการประสานงาน ผู้ให้บริการทางสังคม ผู้ตรวจสอบและประเมินผล รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (ประชากรกลุ่มเป้าหมาย) พร้อมทั้งการใช้ทักษะทางเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็นในการขับเคลื่อนพันธบัตรเพื่อสังคม อาทิ ความคิดสร้างสรรค์หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย การเงินและการลงทุน โดยรัฐบาลจะต้องมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบความโปร่งใสและการกำกับดูแลที่ดีในทุกกระบวนการ เหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของพันธบัตรเพื่อสังคมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและความยั่งยืนในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการออกแบบพันธบัตรเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทยควรเริ่มต้นจากการสร้างความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาล นักวิชาการทางสังคม องค์กรภาคเอกชน หรือผู้ให้บริการทางสังคม รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักอื่นๆ ในการกำหนดวาระหรือระบุประเด็นปัญหาในสังคมไทยที่มีความสำคัญหรือเป็นปัญหาที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน พร้อมทั้งการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของงบประมาณที่ต้องใช้ในการดำเนินงานในแต่ละ

กระบวนการ หรือการจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุน เนื่องด้วยข้อจำกัดของงบประมาณภาครัฐ อาจไม่สามารถจ่ายผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุนได้ในอัตราที่สูงมากหรืออาจไม่สูงเท่าต่างประเทศ ดังนั้น จึงควรใช้หลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขในการประเมินโครงการเพื่อจ่ายผลตอบแทนในระดับที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งนี้ ยังต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงสภาพการณ์ปัจจุบันของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางสังคมและท้องถิ่นหรือสถานการณ์ทางการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเป็นไปได้ของพันธบัตรเพื่อสังคมเนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้องในหลายภาคส่วน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังมีความเห็นว่า การออกแบบพันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยบทบาทสำคัญของนักวิชาการ ในการศึกษาวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างแบบจำลองพันธบัตรเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย รวมถึงการศึกษาพันธบัตรเพื่อสังคมในต่างประเทศ ที่ประสบผลสำเร็จเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

ตัวอย่างแบบจำลองพันธบัตรเพื่อสังคมในประเทศไทย “Thailand Social Impact Bond”

เนื่องจากรัฐบาลไทยมีภาระค่าใช้จ่ายรายปีที่สูงมากในการจัดสวัสดิการแก่ผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ยากจนกว่า 14 ล้านคนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตามอัตราของผู้ยากจนในประเทศ ซึ่งผู้เขียนคิดเห็นว่าสามารถนำพันธบัตรเพื่อสังคมมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้ด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ ส่งเสริมการฝึกอาชีพ การให้การศึกษา และการให้สินเชื่อ เหล่านี้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพของผู้มีรายได้น้อย ในส่วนนี้จึงขอยกตัวอย่างแบบจำลองพันธบัตรเพื่อสังคมในโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชากรในประเทศไทยด้วยวิธีการดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้โครงสร้างและกลไกในการทำงานของพันธบัตรเพื่อสังคมตามหลักการของ OECD (2016) และกรณีศึกษาในต่างประเทศมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบจำลอง ซึ่งประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในแต่ละกระบวนการ ดังต่อไปนี้

(1) นักลงทุน (Investors) ได้แก่ บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีความประสงค์ในการสนับสนุนเงินลงทุนแก่ผู้ให้บริการทางสังคมหรือการลงทุนในพันธบัตรเพื่อสังคมในโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย โดยนักลงทุนสามารถติดต่อเพื่อซื้อพันธบัตรผ่านตัวกลางที่รัฐบาลได้กำหนดไว้

(2) ตัวกลาง (Intermediary) หรือผู้ประสานงานระหว่างนักลงทุนกับผู้ให้บริการทางสังคม ซึ่งกำหนดหรือแต่งตั้งโดยรัฐบาล ได้แก่ ธนาคารรัฐวิสาหกิจหรือธนาคารพาณิชย์ที่เป็นตัวแทนจำหน่ายพันธบัตร โดยธนาคารเหล่านี้จะต้องสร้างแรงจูงใจในการลงทุนแก่นักลงทุน พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนที่จะได้รับจากการลงทุนในพันธบัตร

ซึ่งอาจนำเสนอในรูปแบบของโปรแกรมการลงทุนต่างๆ เพื่อสร้างทางเลือกให้แก่นักลงทุน รวมถึงเป็นนายหน้าในการรับเงินลงทุนจากนักลงทุนเพื่อส่งมอบแก่ผู้ให้บริการทางสังคมและรับผิดชอบต่อแทนจากรัฐบาลเพื่อจ่ายให้แก่ผู้ลงทุน

(3) ผู้ให้บริการทางสังคม (Social Service Providers) หรือผู้รับผิดชอบในการจัดบริการสาธารณะแก่กลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ สถาบันการศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในการฝึกอาชีพ และให้การศึกษาแก่ผู้มีรายได้น้อย และธนาคารหรือกองทุนต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ในการปล่อยสินเชื่อเพื่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพแก่ผู้มีรายได้น้อย

(4) กลุ่มประชากรเป้าหมาย (Populations in Need) หรือผู้รับมอบบริการทางสังคมที่ถูกจัดขึ้นสำหรับโครงการนี้ คือ ประชากรผู้มีรายได้น้อย ซึ่งในประเทศไทยได้มีการเก็บฐานข้อมูลนี้แล้ว

(5) องค์กรอิสระ (Independent Validators) หรือผู้ตรวจสอบและประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งสามารถวัดได้จากการลดลงของอัตราความยากจนหรือต้นทุนค่าใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการแก่ผู้มีรายได้น้อย โดยผู้ดำเนินงานในกระบวนการนี้ ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานเอกชนที่มีความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการว่าจ้างในการตรวจสอบและประเมินผลตามมาตรการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ

(6) รัฐบาล (Outcome Payers) หรือผู้จ่ายผลตอบแทนแก่นักลงทุนตามเกณฑ์ชีวิตหรือเงื่อนไขการชำระเงินตามที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาโดยส่งมอบผ่านตัวกลาง ซึ่งผลตอบแทนนั้นอาจมาจากงบประมาณที่รัฐบาลสามารถประหยัดได้จากการจัดสวัสดิการแก่ผู้มีรายได้น้อย นอกจากนี้ รัฐบาลยังต้องทำหน้าที่ในการตรวจสอบความโปร่งใสและคอยกำกับดูแลในทุกกระบวนการเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7. บทสรุป

เนื่องด้วยความพยายามของรัฐบาลทั่วโลกที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาทางสังคมและการพัฒนาประเทศภายใต้ข้อจำกัดในด้านงบประมาณและความกดดันในการเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการสาธารณะ จึงทำให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมทางการเงินที่มีชื่อเรียกว่า “พันธบัตรเพื่อสังคม” หรือ Social Impact Bonds (SIBs), Pay for Success Bonds, และ Social Benefit Bonds ซึ่งกำลังได้รับความนิยมและสนใจจากทั่วโลกในการทดลองใช้งาน โดยพันธบัตรเพื่อสังคมเป็นรูปแบบของการระดมเงินลงทุนที่มีการทำข้อตกลงร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ให้บริการทางสังคมในการสนับสนุนการส่งมอบบริการสาธารณะหรือโครงการเพื่อสังคมอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลตอบแทนที่ผู้ลงทุนจะได้รับจากการลงทุนในพันธบัตร

นั้นขึ้นอยู่กับเป้าหมายหรือผลลัพธ์ทางสังคมตามเงื่อนไขของโครงการ ยกตัวอย่างเช่น โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของประชากรในประเทศไทย โดยผลลัพธ์ของโครงการสามารถวัดได้จากการลดลงของอัตราความยากจนหรือต้นทุนค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในการจัดสวัสดิการแก่ผู้มีรายได้น้อย ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้สามารถเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งในมิติทางสังคมและมิติทางเศรษฐกิจ เพราะหากประชากรในประเทศมีรายได้ที่มากขึ้นก็จะส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้น กระบวนสำคัญของพันธบัตรเพื่อสังคม คือการตรวจสอบและประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อประโยชน์สำหรับการพิจารณาของรัฐบาลในการจ่ายผลตอบแทนแก่นักลงทุนตามเงื่อนไขของผลลัพธ์

นอกจากที่พันธบัตรเพื่อสังคมจะเป็นนวัตกรรมทางการเงิน (Social Finance) ที่ช่วยคลายข้อจำกัดด้านงบประมาณของรัฐบาลแล้ว ขณะเดียวกันพันธบัตรเพื่อสังคมยังถือเป็นนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการส่งมอบบริการสาธารณะที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกันคือการมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาทางสังคม โดยหัวใจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของพันธบัตรเพื่อสังคมคือการบูรณาการความต้องการร่วมกันในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก หรือประชากรกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม พันธบัตรเพื่อสังคมยังต้องได้รับการศึกษาวิจัยและพัฒนา รวมถึงการศึกษาทดลองใช้ในบริบทต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและเสริมสร้างประสิทธิภาพของการลงทุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ไปพร้อมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อสังคม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชนิษฐา ปะกีน้าหัง. (2560). *ทำความเข้าใจ SIB พันธบัตรน้องใหม่ช่วยพัฒนา SMEs ไทย*. สืบค้นเมื่อ 29 เมษายน 2562, จาก <https://tdri.or.th>
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2559). *SET Social Impact Platform ผลงานพลังภาคธุรกิจสู่ภาคสังคม*. สืบค้นเมื่อ 29 เมษายน 2562, จาก www.set.or.th

ภาษาอังกฤษ

- Azman, S. M. M., & Ali, E. R. A. (2016). Potential Role of Social Impact Bond and Socially Responsible Investment Sukuk as Financial Tools that Can Help

- Address Issues of Poverty and Socio-Economic Insecurity. *Intellectual Discourse, Special Issue*, 343–364.
- British Council. (2015). *Social Enterprise in the UK: Developing a Thriving Social Enterprise Sector*. Retrieved April 24, 2019, from www.britishcouncil.org
- Chen, B., & Graddy, E. A. (2010). The Effectiveness of Nonprofit Lead-Organization Networks for Social Service Delivery. *Nonprofit Management & Leadership*, 20(4), 405-422.
- Edwards, R., & Tan, K. (2017). Pay for Social and Impact Bonds in Singapore. *Social Space*, 31-39.
- Fraser, A., Tan, S., Lagarde, M., & Mays, N. (2018). Narratives of Promise, Narratives of Caution: A Review of the Literature on Social Impact Bonds. *Social Policy & Administration, John Wiley & Sons Ltd*, 52(1), 4-28.
- Hood, C. (1991). A Public Management for All Season. *Public Administration*, 69(1), 3-19.
- Joy, M., & Shields, J. (2013). Social Impact Bonds: The Next Phase of Third Sector Marketization. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 4(2), 39-55.
- Klaassen, K. (2017). *Social Impact Bond: The Development of SIB as an Alternative Financing Form*. Retrieved April 22, 2019, from www.thehagueuniversity.com
- Le Pendeven, B. (2019). *Social Impact Bonds: A New Public Management Perspective*. Retrieved April 24, 2019, from <http://journals.openedition.org>
- McHugh, N., Sinclair, S., Roy, M., Huckfield, L., & Donaldson, C. (2013). Social Impact Bonds: A Wolf in Sheep's Clothing. *Journal of Poverty and Social Justice*, 21(3), 247–257.
- Mitropoulos, A., & Bryan, D. (2015). Social Benefit Bonds: Financial Markets Inside the State. In Meagher, G., & Goodwin, S. (Eds). *Markets, Rights and Power in Australian Social Policy*. (pp. 153-168). Sydney: Sydney University Press.
- Mulgan, G., Reeder, N., Aylott, M., & Bo'sher L. (2010). *Social Impact Investment: The Challenge and Opportunity of Social Impact Bonds*. Retrieved April 29, 2019, from <https://youngfoundation.org>

- Nicholls, A., & Emma, T. (2015). The Peterborough Pilot Social Impact Bond. In Nicholls, A, Paton, R., & Emerson, J. (Eds). *Social Finance*. (pp. 335-382). Oxford: Oxford University Press.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2016). *Understanding Social Impact Bonds*. Retrieved April 29, 2019, from <http://www.oecd.org>
- Osborne, S. P. (2010). The (New) Public Governance: A Suitable Case for Treatment. In Osborne, S. P. (Ed.). *The New Public Governance: Emerging Perspective on the Theory and Practice of Public Governance*. (pp. 1-16). London and New York: Routledge.
- Pettus, A. (2013). *Social Impact Bonds*. Retrieved April 29, 2019, from <https://harvardmagazine.com>
- Saltman, K. J. (2017). The Promise and Realities of Pay for Success/Social Impact Bonds. *Education Policy Analysis Archives*, 25(59), 1-21.
- Schinckus, C. (2018). The Valuation of Social Impact Bonds: An Introductory Perspective with the Peterborough SIB. *Research in International Business and Finance*, 45, 1-6.
- Social Finance. (2011). *A Technical Guide to Developing Social Impact Bonds*. Retrieved April 29, 2019, from <http://www.socialfinance.org.uk>
- Tan, K. (2018). *Moving Towards Pay for Success (PFS) in Asia*. Retrieved July 23, 2019, from <https://avpn.asia>
- Warner, M. E. (2013). Private Finance for Public Goods: Social Impact Bonds. *Journal of Economic Policy Reform*, 16(4), 303-319.

แนวทางการจัดทำต้นฉบับบทความ เพื่อส่งขอรับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม มีระบบการพิจารณาต้นฉบับบทความตามขั้นตอนการพิจารณาคัดเลือกบทความตามที่ระบุไว้ในเอกสารนี้

1. ประเภทของบทความ และขอบเขตเนื้อหาของบทความที่รับตีพิมพ์

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษประเภทต่างๆ ดังนี้

- 1) บทความวิจัย
- 2) บทความวิชาการ
- 3) บทความปริทัศน์ (Reviewed articles)
- 4) บทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

ซึ่งมีเนื้อหาทางด้านรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง การระหว่างประเทศ และรัฐประศาสนศาสตร์

2. คุณลักษณะของบทความที่รับตีพิมพ์

- 1) บทความที่มีความยาวประมาณ 15-20 หน้า กระดาษ A4 ไม่รวมรูปภาพและตาราง และสำหรับบทความประเภท บทความปริทัศน์ หรือบทวิจารณ์หนังสือ ควรมีความยาวประมาณ 5-10 หน้า กระดาษ A4 (โดยมีระยะขอบของกระดาษ (Margins) ดังนี้ ขอบบนและขอบซ้าย 1.25 นิ้ว ขอบล่างและขอบขวา 1 นิ้ว และระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 (single space))
- 2) จะต้องเป็นบทความที่เขียนขึ้นมาใหม่ (Original article) ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน (Redundant publication) หากเป็นบทความที่เคยนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ หรืองานสัมมนาวิชาการที่เคยที่ไหนมาก่อน หรือเป็นบทความที่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ หรือการแปลงานจากภาษาอื่น จะต้องมีการอ้างอิงโดยระบุไว้ในเชิงอรรถ และบทความนั้นจะต้องมีการปรับแก้ให้เป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ
- 3) ผู้เขียนบทความจะต้องไม่ส่งบทความเพื่อขอรับการพิจารณาตีพิมพ์มากกว่าหนึ่งวารสารในเวลาเดียวกัน (Simultaneous submission)
- 4) จะต้องไม่เป็นบทความที่ละเมิด หรือคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism) รวมถึงการคัดลอกผลงานตนเองโดยมิชอบ (self-plagiarism)

- 5) จะต้องเป็นบทความที่มีการจัดรูปแบบ และจัดเตรียมข้อมูลครบถ้วนตามรายละเอียดที่กำหนดในเอกสารฉบับนี้

3. การส่งบทความเพื่อขอรับการพิจารณาตีพิมพ์

ขอให้ผู้เขียนนำส่งเอกสาร / ข้อมูล ดังรายการด้านล่าง

- 1) แบบฟอร์มนำส่งบทความ ซึ่งผู้เขียนรับรองว่าบทความที่นำส่งมานั้นเป็นผลงานของผู้เขียนเอง ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างเสนอให้วารสารอื่นพิจารณา จำนวน 1 ฉบับ (ดาวน์โหลดแบบฟอร์มได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscicmujournal/index>)

- 2) ไฟล์ดิจิทัลของ

- (1) บทความต้นฉบับที่มีการจัดรูปแบบตามรายละเอียดที่วารสารกำหนด นามสกุล .pdf

- (2) บทความต้นฉบับที่มีการจัดรูปแบบตามรายละเอียดที่วารสารกำหนด นามสกุล .doc หรือ .docx และ

- (3) รูปภาพ ที่ใช้ประกอบในบทความ นามสกุล .jpg, .jpeg หรือ RAW หรือ TIFF ความละเอียด 300 Pixel / High Resolution ขนาดไฟล์ไม่ต่ำกว่า 500KB

มายังกองบรรณาธิการโดยผ่านทางระบบ TCI-ThaiJO วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เว็บไซต์ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscicmujournal>

การส่งบทความเพื่อขอรับการพิจารณาตีพิมพ์บทความกับทางวารสารไม่มีค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ (page charge)

ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่

กองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่อยู่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 0-5394-2995 โทรสาร 0-5394-2988 อีเมล: polscicmujournal@gmail.com

4. การจัดเตรียมต้นฉบับบทความ

4.1 รูปแบบของตัวอักษร

ขอให้ผู้เขียนใช้ตัวอักษรที่มีขนาด ชนิด และการจัดรูปแบบ ดังนี้

รายการ	ภาษาไทย (TH Sarabun PSK)			English (TH Sarabun PSK)		
	ขนาด	ชนิด	การจัดเรียง	Size	Type	Alignment
ชื่อเรื่อง / Title	20	หนา	ตรงกลาง	20	Bold	Center
ชื่อผู้เขียน / Author (s)	16	หนา	ชิดขวา	16	Bold	Right Alignment
สังกัดผู้แต่ง / Affiliation (s) (แสดงในรูปแบบ footnote)	14	ธรรมดา	ชิดซ้าย	14	Regular	Justify
หัวข้อบทคัดย่อ / Abstract Title	16	หนา	ตรงกลาง	16	Bold	Center
เนื้อหาบทคัดย่อ / Abstract	16	ธรรมดา	กระจายแบบไทย	16	Regular	Justify
คำสำคัญ / Keywords	16	หนา	ชิดซ้าย	16	Bold	Left Alignment
หัวข้อเรื่อง / Heading	16	หนา	ชิดซ้าย	16	Bold	Left Alignment
หัวข้อย่อย / Sub headings	16	หนา+ เอน	ชิดซ้าย	16	Bold+Italic	Left Alignment
เนื้อหา / Content	16	ธรรมดา	กระจายแบบไทย	16	Regular	Justify
ชื่อตารางและชื่อรูปภาพ / Table or Figure title	16	หนา	ชิดซ้าย	16	Bold	Left Alignment
หัวตาราง / Heading row	14	หนา	กลาง	14	Bold	Left Alignment
ข้อความในตาราง หรือภาพ / text in the table or figure	14	ธรรมดา	ชิดซ้ายหรือขวา	14	Regular	Left or Right Alignment
เชิงอรรถ / footnote	14	ธรรมดา	กระจายแบบไทย	14	Regular	Justify
หัวข้อเอกสารอ้างอิง / References Title	16	หนา	กลาง	14	Bold	Left Alignment
เอกสารอ้างอิง / References	16	ธรรมดา	กระจายแบบไทย	16	Regular	Justify

4.2 องค์ประกอบของบทความ

รายการ	คำอธิบาย
ชื่อเรื่อง / Title	ระบุชื่อเรื่องทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ชื่อเรื่องไม่ควรยาวเกินไป และครอบคลุมสาระของบทความ และมีความสอดคล้องกันระหว่างภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หมายเหตุ: หากผู้เขียนประสงค์ระบุชื่อแหล่งทุนได้ให้การสนับสนุนการทำวิจัย สามารถระบุได้โดยการเพิ่มเชิงอรรถไว้ที่ท้ายชื่อเรื่อง
ชื่อผู้เขียน / Author (s)	- ระบุชื่อผู้แต่งทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ - ไม่ควรระบุตำแหน่งทางวิชาการ ยศ ตำแหน่งทางทหาร คำนำหน้าชื่อ รวมทั้งสถานภาพ (อาทิ นักศึกษาปริญญาเอก, อาจารย์ที่ปรึกษา, คณบดี) ทั้งที่ด้านหน้า และท้ายชื่อผู้แต่ง
สังกัดผู้แต่ง / Affiliation (s)	- ระบุข้อมูลสถานะ หรือตำแหน่งทางวิชาการ และชื่อหน่วยงานที่ผู้แต่งสังกัด <u>ในเชิงอรรถ</u> โดยเรียงจากหน่วยงานระดับต้นไปจนถึงหน่วยงานหลัก แล้วจึงระบุจังหวัด รหัสไปรษณีย์ ประเทศ และอีเมล (ขอให้ระบุอีเมลอย่างน้อยสำหรับผู้แต่งหลัก (Corresponding author)) - หากหน่วยงานที่ผู้แต่งสังกัดเป็นภาษาไทย ให้ระบุรายละเอียดหน่วยงานที่ผู้แต่งสังกัดเป็นภาษาอังกฤษ ในบรรทัดถัดจากชื่อหน่วยงานที่สังกัดภาษาไทย
บทคัดย่อ / Abstract	- บทคัดย่อภาษาไทย ควรมีเพียง 1 ย่อหน้า ความยาวไม่เกิน 250 คำ - บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ควรมีเพียง 1 ย่อหน้า ความยาวไม่เกิน 150-250 คำ และมีเนื้อหาสอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย โดยในบทคัดย่อจะต้องประกอบไปด้วย (1) ความสำคัญของการศึกษา (main argument or thesis statement) (2) วัตถุประสงค์ (research purpose) (3) ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีการศึกษา (research methodology) หรือกรอบแนวคิด (conceptual framework) (4) ผลการวิจัยหรือผลการศึกษา (research finding) หรือข้อค้นพบที่สำคัญ (main finding) หรือข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (5) สรุปและประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา (conclusion and contribution)
คำสำคัญ / Keywords	ระบุคำสำคัญจำนวนไม่เกิน 5 คำ โดยคำสำคัญแต่ละคำ ให้แสดงทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษซึ่งมีความหมายตรงกัน
เนื้อหา / Content	- ควรประกอบด้วยส่วนของความนำ เนื้อหา และบทสรุป - การใช้คำศัพท์เฉพาะทางวิชาการ (6) กรณีคำภาษาอังกฤษที่มีการใช้ทับศัพท์ภาษาไทยอย่างแพร่หลาย ให้เขียนเป็นภาษาไทยตามที่มีการบัญญัติศัพท์ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน โดยไม่ต้องแสดงคำศัพท์ภาษาอังกฤษประกอบ อาทิ อินเทอร์เน็ต อิเล็กทรอนิกส์ (7) กรณีคำภาษาอังกฤษที่ยังไม่มีการใช้แพร่หลาย ให้เขียนคำแปลภาษาไทย หรือคำทับศัพท์ โดยแสดงคำศัพท์ภาษาอังกฤษ และอักษรย่อ (ถ้ามี) ประกอบในวงเล็บ

รายการ	คำอธิบาย
	ทั้งนี้ การเขียนคำศัพท์ภาษาอังกฤษในวงเล็บ ให้ใช้ตัวพิมพ์เล็กทั้งหมด ยกเว้นคำที่มีอักษรย่อหรือคำเฉพาะ จึงจะขึ้นต้นคำด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ และควรเขียนคำภาษาอังกฤษกำกับครั้งแรกเพียงครั้งเดียวครั้งต่อไป ไม่จำเป็นต้องเขียนภาษาอังกฤษกำกับอีก เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) (8) กรณีที่คำทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่มีการใช้อักษรย่อ ให้ระบุคำเต็มและอักษรย่อในครั้งแรกที่มีการกล่าวถึง และครั้งต่อไปให้ใช้อักษรย่อเพียงอย่างเดียว อาทิ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ครั้งต่อไปใช้ อปท., องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ครั้งต่อไปใช้ UN ■ การแสดงตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ (1) ให้แสดงชื่อตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ <u>ด้านบน</u>ตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ และใส่หมายเลขกำกับตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ โดยเรียงตามลำดับการนำเสนอในเนื้อเรื่อง (2) หากเป็นตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพที่อ้างอิงมาจากแหล่งข้อมูลอื่นให้อ้างอิงที่มาโดยแสดงที่มาไว้ใต้ตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ (ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบนามปี) และดำเนินการให้เป็นไปตามข้อกำหนดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ (3) หากมีหมายเหตุประกอบตาราง รูปภาพ หรือแผนภาพ ให้ใส่หมายเหตุไว้บรรทัดใต้ที่มา ■ เชิงอรรถ (footnote) ในเนื้อหา ใช้สำหรับการอธิบายขยายความจากในเนื้อหาเท่านั้น ไม่ใช้สำหรับการอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่อง (การอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่องใช้รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation))
การอ้างอิงเอกสารในเนื้อหา / In-text citation	ใช้รูปแบบการอ้างอิงถึงในเนื้อหา (In-text citation) แบบนามปี (Name-and-year system) ในระบบ American Psychological Association 6 th edition (APA6) (ดูรายละเอียดในหัวข้อ การอ้างอิงถึงในเนื้อหาและการลงรายการเอกสารอ้างอิง)
เอกสารอ้างอิง / References	■ ให้แสดงรายการเอกสารอ้างอิงตอนท้ายของบทความ โดยใช้รูปแบบเอกสารอ้างอิงในระบบ APA โดยผู้เขียนต้องตรวจสอบข้อมูลการอ้างอิงให้ครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งรายการเอกสารอ้างอิงจะต้องครอบคลุมรายการที่มีการอ้างอิงในเนื้อหา ■ ให้แสดงรายการเอกสารอ้างอิงโดยเรียงลำดับตามตัวอักษร และให้เรียงรายการเอกสารอ้างอิงที่เป็นสิ่งพิมพ์ภาษาไทยก่อน แล้วจึงตามด้วยรายการเอกสารอ้างอิงที่เป็นสิ่งพิมพ์ภาษาต่างประเทศ

4.3 การอ้างอิงในเนื้อหา และการลงรายการบรรณานุกรม

4.3.1 การอ้างอิงในเนื้อหาแบบนามปี ในระบบ APA

- (1) การอ้างอิงในเนื้อหาแบบนามปี ในระบบ APA สามารถทำได้ ดังนี้
 - อ้างอิงโดยชื่อผู้แต่งอยู่ในเนื้อความ เช่น เก่ง เขียนดี (2559, น. 1) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ..., Smith (2016) defines public policy as...,
 - อ้างอิงโดยลงรายการชื่อผู้แต่ง, ปี, เลขหน้าในเครื่องหมายวงเล็บ เช่น (เก่ง เขียนดี, 2559, น. 1), (Smith, 2016, p. 1)
- (2) กรณีผู้แต่ง 1 คน ผู้แต่งที่เป็นชาวไทยให้ใส่ทั้งชื่อ และนามสกุล หากผู้แต่งเป็นชาวต่างประเทศให้ใส่เฉพาะนามสกุล อาทิ (เก่ง เขียนดี, 2559, น. 1), (Smith, 2016, p. 1)
- (3) กรณีผู้แต่ง 2 คน ให้ลงรายการด้วยชื่อผู้แต่งทั้งสองคนทุกครั้งที่อ้าง โดยผู้แต่งชาวไทยให้คั่นระหว่างชื่อด้วยคำว่า “และ” เช่น (เก่ง เขียนดี และชยัน อดทน, 2559) และผู้แต่งชาวต่างประเทศให้คั่นระหว่างชื่อด้วย “and” เช่น Smith and Adam (2016) แต่ถ้าชื่อผู้แต่งอยู่ในวงเล็บ ใส่เครื่องหมาย “&” แทนคำว่า “and” เช่น (Smith & Adam, 2016)
- (4) กรณีผู้แต่ง 3-6 คน ครั้งแรกให้ลงรายการด้วยชื่อผู้แต่งทุกคน โดยคั่นระหว่างชื่อด้วยเครื่องหมาย “,” และครั้งต่อไปให้ลงเฉพาะชื่อคนแรก และตามด้วยคำว่า “และคณะ” สำหรับผู้แต่งภาษาไทย และ “et al.” สำหรับผู้แต่งชาวต่างชาติ เช่น ครั้งแรก (เก่ง เขียนดี, ชยัน อดทน, และมานะ พายายม, 2559, น. 1) ครั้งถัดไป (เก่ง เขียนดี และคณะ, 2559, น. 3), ครั้งแรก (Smith, Adam, & Potter, 2016, p. 101) ครั้งถัดไป (Smith et al., 2016, p. 102)
- (5) กรณีผู้แต่ง 7 คนขึ้นไป ให้ลงรายการด้วยชื่อผู้แต่ง คนที่ 1 และตามด้วยคำว่า “และคณะ” สำหรับผู้แต่งภาษาไทย และ “et al.” สำหรับผู้แต่งชาวต่างชาติ เช่น (เก่ง เขียนดี และคณะ, 2559, น. 1), (Smith et al., 2016, p. 101)
- (6) สิ่งพิมพ์คนละรายการ พิมพ์คนละปี แต่มีผู้แต่งคนเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกัน และผู้เขียนต้องการอ้างอิงพร้อมๆ กัน ให้ลงรายการด้วยชื่อผู้แต่ง ตามด้วยปีที่พิมพ์ โดยเรียงลำดับปีที่พิมพ์จากเก่าไปใหม่ และคั่นระหว่างปีด้วยเครื่องหมาย “,” เช่น (เก่ง เขียนดี, 2555, 2559), (Smith, 2014, 2016)
- (7) สิ่งพิมพ์คนละรายการ พิมพ์ปีเดียวกัน แต่มีผู้แต่งคนเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกัน และผู้เขียนต้องการอ้างอิงพร้อมๆ กัน ให้ลงรายการด้วยชื่อผู้แต่ง ตามด้วยปีที่พิมพ์ โดยลงอักษร ก, ข, ค กำกับหลังปีที่พิมพ์สำหรับผู้แต่งคนไทย และ a, b, c สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ และคั่นระหว่างปีด้วยเครื่องหมาย “,” เช่น (เก่ง เขียนดี, 2555ก, 2555ข), (Smith, 2014a, 2014b)

- (8) การอ้างถึงสิ่งพิมพ์หลายรายการ ผู้แต่งต่างกัน พร้อมกัน ให้คั่นแต่ละรายการด้วยเครื่องหมาย “;” เรียงลำดับตามตัวอักษรชื่อ (หรือนามสกุล) ผู้แต่ง เช่น (เก่ง เขียนดี, 2559; มานะ พยายาม, 2558), (Adam, 2014; Smith & Potter, 2016)
- (9) กรณีผู้แต่งที่เป็นหน่วยงานหรือสถาบัน ให้ลงรายการครั้งแรกด้วยชื่อเต็มของหน่วยงาน/สถาบัน และตามด้วยชื่อย่อในวงเล็บ “[...]” และการอ้างครั้งต่อไปใช้แต่ชื่อย่อ ยกเว้นการอ้างชื่อมหาวิทยาลัยให้ใส่ชื่อเต็มทุกครั้ง เช่น ครั้งแรก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ [สสส.], 2558) ครั้งถัดไป (สสส., 2558)
- (10) กรณีที่เป็นเอกสารไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ให้แสดงรายการโดยระบุชื่อสิ่งพิมพ์นั้นแทนชื่อผู้แต่ง โดย หากเป็นสิ่งพิมพ์ประเภทบทความ ให้ใส่ชื่อบทความ ในเครื่องหมายอัญประกาศ เช่น (“นโยบายสาธารณะ”, 2559) หากเป็นสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือให้ใส่ชื่อหนังสือโดยใช้ตัวเอน เช่น (มาตรฐานการเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการ, 2555)
- (11) กรณีการอ้างถึงสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏในเอกสารอื่น ให้ลงรายการโดยภาษาไทยใช้คำว่า “อ้างถึงใน” และภาษาต่างประเทศใช้ “as cited in” เช่น (เก่ง เขียนดี, 2555 อ้างถึงใน มานะ พยายาม, 2559), (Smith, 2015 as cited in Adam, 2016) ในกรณีนี้ให้ผู้เขียนแสดงรายการเอกสารอ้างอิงท้ายบทความเฉพาะรายการที่ตนเองอ่านมาโดยตรง เช่น จากตัวอย่างรายการเอกสารอ้างอิงท้ายบทความจะมีเฉพาะรายการของ “มานะ พยายาม, 2559” เท่านั้น ไม่ต้องแสดงรายการของ “เก่ง เขียนดี, 2555”
- (12) การอ้างถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การติดต่อทางโทรศัพท์ หรือทางช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น อีเมล เว็บบอร์ด ให้ใส่ตำแหน่งงานหรือสถานะของผู้ให้ข้อมูลหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามที่น่าเสนอไว้ในการศึกษาวิจัย เช่น ประชาชน/ข้าราชการตามด้วยคำว่า “การสื่อสารส่วนบุคคล” สำหรับชาวไทย และ “personal communication” สำหรับชาวต่างประเทศ เช่น (ผู้บริหารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 กันยายน 2559), (1st student, personal communication, September 20, 2016) ทั้งนี้ หากผู้เขียนต้องการอ้างอิงชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลโดยเปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เขียนจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น
- (13) ในกรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษ และได้ทำการอ้างอิงโดยใช้เอกสารที่เป็นของคนไทย ในส่วนของเอกสารอ้างอิงจะต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษทุกรายการ โดยชื่อเรื่องจะต้องทำเป็น Thai Romanization (การถอดอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน) และระบุชื่อเรื่องภาษาอังกฤษในวงเล็บเหลี่ยม [...]

หมายเหตุ: สำหรับการเขียน Thai Romanization แนะนำให้ใช้โปรแกรมแปลงสาส์นที่พัฒนาโดย NECTEC เว็บไซต์ <http://164.115.23.167/plangsarn/index.php> เช่น

Kaewthep, K. (2006). *Thritsadi læ næothāng kānsuksā sūsānmuānchon* [Theory and approach of mass communication. Bangkok: Brand Age.

4.3.2 การลงรายการบรรณานุกรม ในระบบ APA

- รายการเอกสารที่ปรากฏใน เอกสารอ้างอิง (Reference) ทำยบทความ จะต้องเป็นรายการเอกสารที่มีการอ้างอิงในเนื้อหาบทความ (Citation in text) เท่านั้น
- การลงรายการบรรณานุกรมสำหรับสิ่งพิมพ์แต่ละประเภท มีรายละเอียดดังนี้

ประเภทสิ่งพิมพ์	รูปแบบการลงรายการบรรณานุกรม
หนังสือ / ตำรา	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./สถานที่พิมพ์:/ชื่อสำนักพิมพ์.
หนังสือรวมบทความ	ชื่อผู้แต่ง (บก.)./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./สถานที่พิมพ์:/ชื่อสำนักพิมพ์. Author(s) (Ed. ถ้ามีหลายคนใช้ Eds)./ (year of publication)./ <i>Book title</i> ./Place:/Publisher.
บทความในหนังสือรวมบทความ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บก.)./ชื่อหนังสือ./ (น./เลขหน้า-เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/ชื่อสำนักพิมพ์. Author(s)./ (year of publication)./Article title./In/Editor/(Ed. ถ้ามีหลายคนใช้ Eds)./ <i>Book title</i> ./ (p. ถ้ามีหลายหน้าใช้ pp./page number-page number)./Place:/Publisher.
บทความในวารสาร	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/(ฉบับที่)./เลขหน้าที่ปรากฏบทความ-เลขหน้า. Author(s)./ (year of publication)./Article title. / <i>Journal</i> , / Vol/(No), / page number-page number.
รายงานการวิจัย	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(รายงานการวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/ชื่อสำนักพิมพ์. Author(s)./ (year of publication)./title./ (Research report)./Place:/Publisher.
เอกสารการประชุมทางวิชาการ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อการประชุมหรือการสัมมนา/(น./เลขหน้า-เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/ชื่อสำนักพิมพ์. Author(s)./ (year of publication)./Article title./In/Title of Conference./ (pp./page number-page number)./Place:/Publisher.
ผลงานนำเสนอในงานประชุมวิชาการ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่น่าเสนอ./เดือนที่น่าเสนอ)./ชื่อผลงาน./การนำเสนอในชื่อการประชุมหรือการสัมมนา./สถานที่จัดการประชุม. Author(s)./ (year of publication./month)/title./In/Title of Conference./Place.
หนังสือแปล	ชื่อผู้แต่งหนังสือต้นฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยแล้ว./ (ปีที่พิมพ์หนังสือแปล)./ชื่อหนังสือที่แปลแล้ว/[ชื่อหนังสือต้นฉบับ]/(ชื่อผู้แปล./ผู้แปล)./สถานที่พิมพ์หนังสือแปล:/สำนักพิมพ์./ (ต้นฉบับพิมพ์/ปี/ค.ศ. หรือ พ.ศ. ที่พิมพ์ต้นฉบับ)

ประเภทสิ่งพิมพ์	รูปแบบการลงรายการบรรณานุกรม
วิทยานิพนธ์ และ ปริญญานิพนธ์	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์หรือปริญญานิพนธ์./ (วิทยานิพนธ์ชื่อ ปริญญา)/ชื่อสถาบันการศึกษา. Author./ (year of published)./ <i>Doctoral dissertation or Master's thesis</i> Title./ (Doctoral dissertation or Master's thesis)/Institute.
บทความจาก หนังสือพิมพ์	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์./วัน/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์, น./เลขหน้า. Author./ (year of published, /mm/dd)./ Article title./ <i>Newspaper Title</i> , p./page number.
กฎหมาย	ชื่อกฎหมาย./ (ปี./วัน/เดือน)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่ม/เลขเล่ม/ตอน/เลขตอน./ หน้า/เลขหน้า-เลขหน้า.
เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ หรือเอกสารจาก ฐานข้อมูล	ชื่อผู้แต่ง./ (ปี)./ชื่อเอกสาร./สืบค้นเมื่อ/วันที่/เดือน/ปี./จาก/URL (แบบย่อ*) หรือ ชื่อฐานข้อมูล Author./ (year of published)./Title./Retrieved/mm/dd,/year,/from/URL or name of database

■ การระบุชื่อผู้แต่ง มีรายละเอียดดังนี้

- (1) ผู้แต่งชาวไทย ลงรายการด้วยชื่อ แล้วตามด้วยนามสกุล และผู้แต่งชาวต่างประเทศ ลงรายการด้วยนามสกุล ตามด้วยชื่อแรกและชื่อกลางซึ่งใช้อักษรย่อ
- (2) ผู้แต่ง 2 คน ให้ลงชื่อผู้แต่งทุกคน โดยใช้คำว่า “และ” (สำหรับคนไทย) และ “&” (สำหรับชาวต่างประเทศ) คั่นระหว่างชื่อ
- (3) ผู้แต่ง 3-6 คน ในครั้งแรกให้ลงชื่อผู้แต่งทุกคน คั่นระหว่างชื่อด้วยเครื่องหมาย “,” และคั่นก่อนชื่อคนสุดท้ายด้วย “, และ” ในภาษาไทย และ “, &” ในภาษาอังกฤษ ในการอ้างอิงซ้ำครั้งต่อไป ลงเฉพาะชื่อผู้แต่งคนแรก ตามด้วยคำว่า “, และคณะ” สำหรับงานเขียนภาษาไทย หรือ “, et al.” สำหรับงานเขียนภาษาต่างประเทศ
- (4) ผู้แต่ง 7 คนขึ้นไป ให้ลงชื่อผู้แต่งคนแรก ถึงคนที่ 6 และตามด้วย “, และคณะ” หรือ “, et al.”
- (5) สิ่งพิมพ์ที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ให้ใส่ชื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือ หรือวารสาร) ด้วยตัวเอนแทน และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น ชื่อหนังสือ./ (ปีที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.

■ คำย่อสำหรับการลงรายการเอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย		ภาษาอังกฤษ	
อักษรย่อ	ย่อมาจาก	อักษรย่อ	ย่อมาจาก
ม.ป.ป.	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์	n.d.	no date
ม.ป.ท.	ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์	N.P.	no place
ม.ป.พ.	ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์	n.p.	No publisher

■ สิ่งพิมพ์ที่อยู่ระหว่างรอพิมพ์ ให้ใช้ข้อความ “(อยู่ระหว่างรอพิมพ์)” สำหรับภาษาไทย และ “(in press)” สำหรับภาษาอังกฤษ

(1) การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation)

จากการทบทวนงานวิจัย (ชื่อผู้แต่ง, อยู่ระหว่างรอพิมพ์) พบว่า.....

จากการทบทวนงานวิจัย (Author, forthcoming) พบว่า.....

(2) การอ้างอิงในรายการเอกสารอ้างอิง (References)

ชื่อผู้แต่ง. (อยู่ระหว่างรอพิมพ์). ชื่อบทความ. *ชื่อวารสาร*.

Author. (forthcoming). Article title. *Journal*.

เอกสารอ้างอิง

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). *คู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

American Psychological Association. (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association*. Retrieved October 11, 2018, from www.apastyle.org/manual/index

The University of Sydney. (n.d.). *Referencing and Citation Styles: APA 6th*, Retrieved October 11, 2018, from <https://libguides.library.usyd.edu.au/c.php?g=508212&p=3476096>

กองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.หัวขี้เหล็ก ถ.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ +66-5394-2995 โทรสาร +66-5394-2988
อีเมล polscicmujournal@gmail.com

Editorial Board
Political Science and Public Administration Journal
Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University
239 Huay Kaew Rd., Muang, Chiang Mai 50200
Tel. +66-5394-2995 Fax. +66-5394-2988
E-mail polscicmujournal@gmail.com

